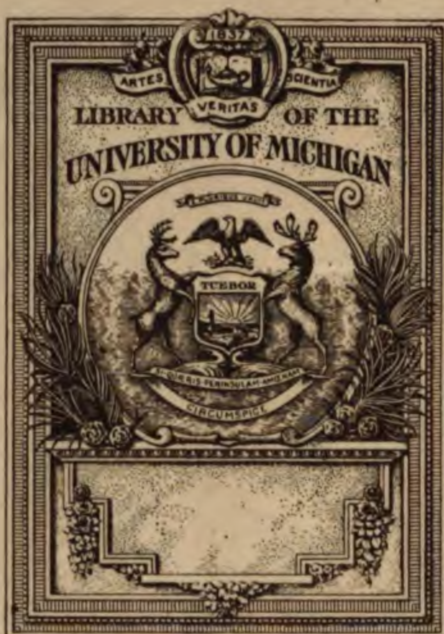

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

BIJDRAGEN

TOT DE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEDERLANDSCH-INDIË.

JE NED BOEK- EN STEENDRUKKERIJ v/h H. L. SMITS.
WESTEINDE 135 's-GRAVENHAGE.

BIJDRAGEN

TOT DE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEDERLANDSCH-INDIË,

UITGEGEVEN DOOR HET

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR DE TAAL-, LAND- EN
VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH-INDIË.

ZEVENDE VOLGREEKS. — DERDE DEEL.

(DEEL LVII DER GEHEELE REEKS).

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF,
1907.

BIJDRAGEN

TOT DE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

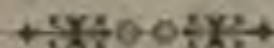
NEDERLANDSCH-INDIË,

UITGEGEVEN DOOR HET

Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië.

ZEVENDE VOLGREEKS. — DERDE DEEL.

(DEEL LVII DER GEHEELE REEKS.)

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1907.

CORPUS DIPLOMATICUM

NEERLANDO-INDICUM.

VERZAMELING

van Politieke contracten en verdere Verdragen door de Nederlanders in het Oosten gesloten, van Privilegebrieven, aan hen verleend, enz.,

UITGEGEVEN EN TOEGELICHT

DOOR

Mr. J. E. HEERES,
Hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

EERSTE DEEL

(1596—1650).

INHOUD.

Bladzijde

Inleiding . . . . [illegible]

Documenten met aanteekeningen . . . [illegible]

A. Compagnie van Verre [illegible]

I. Bantam. [illegible] Juli [illegible]
II. „ [illegible] „ „
III. „ [illegible] October [illegible]

B. [illegible] Compagnie [illegible]

IV. Banda. [illegible] Maart [illegible]
V. Amboina. September 160[illegible]
VI. Amboina. [illegible] Juni 160[illegible]
VII. Bali. [illegible] Juli 160[illegible]
VIII. Patani. [illegible] November 160[illegible]

C. [illegible] Compagnie [illegible]

IX. Atjeh. December 160[illegible]

D. [illegible] Compagnie [illegible]

X. Banda. [illegible] Mei 160[illegible]
XI. „ [illegible] Juli

E. Generale [illegible]
[illegible] Compagnie [illegible]

XII. Bantam. 160[illegible]
XIII. [illegible]
XIV. Amboina [illegible]
XV. „ [illegible]
XVI. „ [illegible]
XVII. Banda. [illegible]
XVIII. [illegible]

		Bladzijde
XIX.	Kust van Koromandel. Augustus 1606 .	45— 46
XX.	Djohor. 23 September 1606	47— 48
XXI.	Atjeh. 17 Januari 1607	48— 50
XXII.	Molukken. 26 Mei 〃	50— 53
XXIII.	Kust van Malabaar. 13 October 1608 .	53— 54
XXIV.	Kust van Koromandel. 30 November 1608	55
XXV.	Bantam. Februari 1609	56— 57, 543
XXVI.	Ambon. 13 Maart 〃	58— 59
XXVII.	〃 26 April 〃	60— 61
XXVIII.	Molukken. Juli 〃	61— 65
XXIX.	Ambon. 9 Augustus 〃	65— 66
XXX.	Banda. 10 〃 〃	66— 69
XXXI.	Japan. 25 〃 〃	69— 70
XXXII.	Ambon. 26 〃 〃	70— 72
XXXIII.	Borneo's Westkust. 1 October 1609 . .	73— 75
XXXIV.	Molukken. 10 December 1609 . . .	75— 78
XXXV.	Kust van Koromandel. 29 Maart 1610 .	78— 81, 543
XXXVI.	Ceilon. 13 April 1610	81— 83
XXXVII.	Kust van Koromandel. 24 April 1610 .	83— 85, 544
XXXVII[a].	Kust van Malabaar. 1610	544—546
XXXVIII.	Djakatra. Januari 1611	85— 91
XXXIX.	Molukken. 26 Maart 1611	92— 94
XL.	Japan. 30 Augustus 〃	94— 95
XLI.	Ceilon. 11 Mei 1612	95— 99
XLII.	Molukken. 2 December 1612	99—100
XLIII.	Kust van Koromandel. 12 December 1612.	100—104, 546
XLIV.	Boeton. 5 Januari 1613.	104—108
XLV.	Molukken. 6 Januari 1613.	108—110
XLVI.	〃 4 Maart 〃	110—112
XLVII.	〃 8 Augustus 〃	112—115
XLVIII.	Boeton. 29 〃 〃	115—117
XLIX.	Djakatra. 21 December 1614	117—119
L.	Solor- en Timorgroep. 15 Maart 1616 .	119—121, 547
LI.	Banda. 3 Mei 1616	122—124
LI[a].	Kust van Koromandel. 8 Augustus 1616.	547—548
LII.	Djakatra. 8 October 1616	124—125
LIII.	Ambon. 16 November 〃	125—127
LIV.	Banda. 30 April 1617	127—130
LV.	Ambon. 16 Mei 〃	130—132

Bladzijde

LVI. Japan. 15 September 1617 133
LVII. Banda. 25 Juni (?) 1618 . . . . . . 133—135
LVIII. Arabië. Juli 〃 . . . . . . 135—138
LIX. Solor- en Timor-groep. 7 September 1618. 138—142
LX. Ambon. 19, 20 November en 23 December 1618 . . . . 142—145
LXI. Djakatra. 19 Januari 1619 . . . . . 145—147
LXII. 〃 1 Februari 〃 . . . . . 147—149
LXIII. Bantam. 9 〃 〃 . . . . . 149—151
LXIV. 〃 11 Maart 〃 . . . . . 151—153
LXV. Kust van Koromandel. 25 Juli 1619 . 154—155
LXVI. Ambon. 1 Juli 1620 . . . . 155—156
LXVII. Djambi. 24 〃 〃 . . . . 156—158, 548
LXVIII. Kust van Koromandel. 28 Augustus 1620. 158—160
LXIX. Banda. Maart 1621? . . . . 160—161
LXX. 〃 9 Mei 〃 . . . . 162—170
LXXI. Ambon. 7 Juni 〃 . . . . 170—172
LXXII. Japan. 1621 . . . . 172—174
LXXIII. Djambi. 25 October 1621 . . . . . 174—175
LXXIV. Ambon. 15 Februari 1622 . . . . . 175—177
LXXV. 〃 14 Januari 1623. . . . . . 177—179
LXXVI. Banda. 26 Mei 〃 . . . . . . 179—182
LXXVII. 〃 1, 3 Juni 〃 . . . . . . 182—183
LXXVIII. Perzië. 21 November 〃 . . . . . . 183—191
LXXIX. Solor- en Timor-groep. 22 Januari 1624. 192—193, 548—550
LXXX. Kust van Koromandel. 19 Augustus 〃 193—195
LXXXI. China. 22—24 Augustus 1624 . . . 195—197
LXXXII. Molukken. 12 November 〃 . . . 198—200
LXXXIII. Banda. 23 December 〃 . . . 200—203
LXXXIV. Molukken. 17 Juni 1625 . . . . . 203—205
LXXXV. Kust van Malabaar. 3 Januari 1626 . 205—208
LXXXVI. Ambon. 5 Juli 1626 . . . . 209—210
LXXXVII. Molukken. 17—20 December 1626 . 211—213
LXXXVIII. Japan. 1627?. . . . . 213—214
LXXXIX. China—Formosa. 1 October 1628 . . 214—217
XC. Ambon. 22 October 1628 S. R. . . . 217—225
XCI. Molukken—Ambon. 14 Augustus 1629. 225—229
XCII. Kust van Koromandel. 14 November 〃 230—231

		Bladzijde
XCIII.	Kust van Koromandel. 11 December 1629	231—234
XCIV.	〃 〃 〃 Februari 1630	234—235
XCV.	〃 〃 〃 1630?	235—237
XCVI.	Formosa—China. 13 Februari 1630	237—239
XCVII.	Molukken—Ambon. 1 Maart 〃	239—241
XCVIII.	Kust van Koromandel. 21 Augustus 1630.	241—243
XCIX.	Formosa—China. 3 December 〃	243—244
C.	Kust van Koromandel. 1630?	245—246
CI.	Perzië. 7 Februari 1631	246—250
CII.	Kust van Koromandel. 1631	250—251
CIII.	〃 〃 〃 〃	251—252
CIV.	Ambon. 30 November 〃	252—254
CV.	Perzië. November—December 1632.	254—256, 550
CVI.	Sint-Helena. 15 April 1633	256—257
CVII.	Ambon. 17 Juni 〃	258—261
CVIII.	Perzië. Augustus—September 1633.	261—262
CIX.	Ambon. 28 Mei 1634	262—266
CX.	Bengalen. 1634?	266—267
CXI.	〃 1 Augustus 1635	268—269
CXII.	Bandjermasin. 4 September 1635	270—271
CXIII.	Formosa. 18 December 〃	272—275
CXIV.	〃 4 Februari 1636	275—276
CXV.	Surat. 1636?	276—279
CXV[a].	Perzië. Februari—Maart	550—551
CXVI.	Bengalen. 16 September 1636	280—281
CXVII.	〃 18 〃 〃	282—284
CXVIII.	Siam. 30 September 1636	284—285
CXIX.	Bengalen. October—November 1636	285—289
CXX.	Kust van Koromandel. 27 November 1636	289—290
CXXI.	Djambi. December 1636	291—294
CXXII.	Vengurla—Bijapoer.[1] Maart 1637	294—297
CXXIII.	Ambon. 1 Juni 1637	297—303
CXXIV.	Makassar. 26 Juni 1637	303—306
CXXV.	Banda. 28 December 〃	306—308
CXXVI.	Ceilon. 23 Mei 1638	308—316
CXXVII.	Molukken—Ambon. 20 Juni 1638.	316—324
CXXVIII.	Bengalen. 17 Juli 1638. S. R.	325—332

[1] Op bldz. 294 verkeerd: „Kust van Malabaar."

Bladzijde

CXXIX. Kust van Koromandel. November—December 1639 . . . . 332—335
CXXX. Ambon. 16 Mei 1640 . . . . 335—336
CXXXI. Kust van Koromandel. October 1640 . 337—338
CXXXII. Japan. 8 November 1640 . . . . . 338—339
CXXXIII. Bengalen. 10 Januari 1641 . . . . 339—342
CXXXIV. Goa. 26 Maart 1641 . . . . 342—343
CXXXV. Japan. 11 Mei 〃 344
CXXXVI. Atjeh—Sumatra's Westkust. 1641 . . 345—347, 551
CXXXVII. Palembang. 21 Juni 1641 . . . . . 347—348
CXXXVIII. Malaka. 15 Augustus 〃 . . . . . 349—356
CXXXIX. Japan. Augustus 1641 . . . . 356—358
CXL. Vengurla—Bijapoer. December 1641 . 358—360
CXLI. Mauritius—Madagaskar. 8 Maart 1642 360—362
CXLII. Kust van Koromandel. 13 April 〃 363—364
CXLIII. Malaka. 11 Juli 1642 . . . . 364—366
CXLIV. Ambon. 20 Augustus 1642 . . . . . 366—368
CXLV. Formosa. 26 〃 〃 . . . . . 368—370
CXLVI. Perzië. October 〃 . . . . . 370—380
CXLVII. Palembang. 20 October 〃 . . . . . 380—386
CXLVIII. Formosa. 1642 . . . . 386—388
CXLIX. Surat. 7 November—3 December 1642 388—390
CL. Bengalen. 7 November 1642 . . . 390—391
CLI. Kust van Malabaar. 1 Maart 1643 . 392—394
CLII. Kust van Koromandel. 17 Maart 1643 394—400
CLIII. Malaka. 18 Maart 1643 . . . . . . 400—403
CLIV. Kust van Koromandel. 29 April 1643. 403—405
CLV. Kust van Malabaar. 12 Mei 1643 . . 405—407
CLVI. Djambi. 6 Juli 1643 . . . . 407—412
CLVII. Arakan. Augustus 1643 . . . . . . 412—414
CLVIII. Malaka. 27 October 1643 . . . . . 414—417
CLIX. Kust van Koromandel. 3 November 1643 417—419
CLX. Japan. December 1643 . . . . . . 419—422
CLXI. Molukken—Ambon. 20 April 1644 . 422—424
CLXII. Kust van Koromandel. Juni—Juli 1644 424—426
CLXIII. 〃 〃 〃 13 September 〃 426—429
CLXIV. Goa—Ceilon. 10 November 1644 . . 429—437
CLXV. Malaka. 1 Januari 1645 . . . . . . 437—439
CLXVI. Formosa. Januari? 〃 . . . . . . 439—441

		Bladzijde
CLXVII.	Ceilon. 10 Januari 1645	441—447
CLXVIII.	〃 9 Maart, 25 Mei 1645 . . .	147—451
CLXIX.	Kust van Koromandel. 19—20 Maart 1645	452—455
CLXX.	〃 〃 〃 Juni 1645 . . .	455—457
CLXXI.	Bantam. 13 September 1645	457—458
CLXXII.	Ceilon. 27 〃 〃	458—460
CLXXIII.	Solor- en Timor-groep. 22 Januari 1646	460—463
CLXXIV.	Banda. 2 Februari 1646	463—469
CLXXV.	Solor- en Timor-groep. 22 Februari 1646	469—471
CLXXVI.	Kust van Koromandel. Maart of April en 24 Mei 1646	472—474
CLXXVII.	Banda. 28 Mei 1646	475—481
CLXXVIII.	Malaka. 17 September 1646	481—483
CLXXIX.	Mataram. 27 〃 〃	483—485
CLXXX.	Kust van Koromandel. 31 December 1646, 1 Januari 1647	486—489
CLXXXI.	Perzië. 21 Maart 1647	490—500
CLXXXII.	Kust van Koromandel. 19 September 1647	501—505
CLXXXIII.	Bengalen. 10 Februari 1648	505—506
CLXXXIV.	Molukken. 15 Mei 1648	507—508
CLXXXV.	Kust van Koromandel—Ceilon. 12—18 Februari 1649	508—513
CLXXXVI.	Kust van Koromandel. 27 April 1649 .	514
CLXXXVII.	Ceilon. 6 Augustus 1649	515—519
CLXXXVIII.	Surat. 19 September 〃	520—528
CLXXXIX.	Atjeh—Sumatra's Westkust. 6 en 9 November 1649	528—532
CXC.	Kust van Koromandel. 1 December 1649	532—533
CXCI.	Ambon. 6—9 Augustus 1650. . . .	533—537
CXCII.	Malaka—Atjeh. 15 Augustus 1650 . .	538—541 [1]
Register van geraadpleegde werken		552—556
Register van persoonsnamen		557—567
Register van plaatsnamen		568—582
Lijst van eenige vreemde woorden en uitdrukkingen		583—586.

[1] Een lijst der contracten, enz. in locale orde gerangschikt, zal worden opgenomen aan het slot der geheele uitgave.

INLEIDING.

INLEIDING.

In de archieven der Oost-Indische Compagnie, welke berusten op het Algemeen Rijksarchief te 's Gravenhage, bevinden zich eenige folianten, welke daar in den wandel bekend staan als de Contractboeken. Het zijn er vijf in getal: vier afkomstig van 's Compagnie's Kamer Amsterdam, één van de Kamer Middelburg of Zeeland. [1] De vier eerstgenoemde lijvige archiefnummers vormen den grondslag dezer uitgave van politieke contracten, tractaten enz. [2] door de Nederlanders in het Oosten gesloten, enz. [2], voor zoover althans betreft het grootste deel van de geschiedenis onzer Oost-Indische Compagnie van 1602 en die van eenige harer voorgangers.

Het denkbeeld eener dergelijke publicatie is niet het eerst bij *mij* gerezen, noch het groote nut voor het eerst door *mij* gevoeld van eene bijeenbrenging onzer Indische „contracten”: om hier den term te gebruiken, welke reeds voorkomt in de oudste overeenkomst door de Nederlanders in het Oosten gesloten, die van 1 Juli 1596 met Bantam, en sedert zóó zeer in gebruik is gekomen [3], dat hij de technische term is geworden. In 1843 stelde de minister van Kolonien

[1] Verder zijn op het Algemeen Rijksarchief ook nog aanwezig 1° een band, welk bevat indices of registers op de Contractboeken der Kamer Amsterdam, onder den titel *„Register der Indische contracten"*, nl. op de vier boeken n°. 1, 2, 3 en 4, van de Kamer Amsterdam, in den tekst bedoeld, „behelsende in 't korte de voornaemste saecken in voorschreven tractaten, verbonden etc. begrepen", m. a. w. een korte inhoud der contracten locaal gerangschikt; 2° in de collectie-Nederburgh een tweetal deelen onder den titel *„Register op de verbalen der contracten"* 1596—1674, 1674—1742.

Geen van drie heeft voor mijn uitgave beteekenis, naast de Contractboeken zelven.

[2] Ik heb mij niet bepaald tot eigenlijke overeenkomsten van bilateralen aard, maar nam ook op privilegiebrieven, als fermans, enz, door Oostersche vorsten aan ons verleend; óók verklaringen van inbezitneming, door de O. I. C. uitgesproken, enz.: documenten dus van unilateralen aard.

[3] Ik kom hierop terug in de later te geven algemeene toelichting, waarvan beneden (bldz. XXVIII) sprake is. Reeds dadelijk constateer ik hier, dat contracten van zuiver-privaatrechtelijken aard, waarvan enkele ook in de verschillende Contractboeken voorkomen, door mij niet zijn opgenomen. Evenmin overeenkomsten, in Europa gesloten, b. v. de vredestractaten met Portugal en Spanje.

Baud eene poging in het werk om te geraken [1] tot „eene nauwkeurige lijst.... van alle eilanden en plaatsen zonder onderscheid, die geacht konden worden middellijk of onmiddelijk onder ons oppergezag of onder onzen staatkundigen invloed te staan”. Hem toch had getroffen „de onzekerheid, waarin men (aan het Departement van Koloniën) verkeerde ten opzichte der grenzen van ons Oost-Indisch gebied en der regten, welke in de verschillende deelen van dat gebied [ons?] toekwamen.” Deze onzekerheid was gebleken — en zeker pijnlijk gevoeld — toen, enkele jaren geleden, „door het Britsch-Indische bestuur eene opgave gevraagd (werd) van de onder Nederlandschen invloed staande natien, stammen en hoofden in den Oosterschen Archipel”, eene vraag, waarop de Nederlandsch-Indische regeering zich de eenvoudige weelde van een antwoord had moeten ontzeggen....., „omdat zij daartoe niet in staat was”. Baud meende, „dat het niet aanging, in (eene dergelijke) onzekerheid te blijven” en gelastte „een speciaal onderzoek in de hier te lande aanwezige koloniale archieven”. Dit vond plaats „door een vertrouwd ambtenaar onder de onmiddellijke leiding van den Minister”, maar schijnt zich bepaald te hebben tot wat het Departement zelf aan bescheiden had en niet b.v. tot de Contractboeken zich te hebben uitgestrekt. Het bracht dan ook wel „bijzonderheden aan het licht omtrent onze regten”, maar tevens aan den dag een „zeer groot getal leemten, waarin alleen in Indië voorzien kon worden”. Een schrijven aan den Gouverneur-Generaal van 4 November 1843, met last, bovenbedoelde lijst te doen vervaardigen met vermelding van „de stellige gronden waarop (de) beschouwing (omtrent onze rechten) in elk geval steunt, stellige erkenning bij de tractaten (met Engeland) van 1814 of 1824, vroeger daadwerkelijk bezit of geldige kontracten met de betrokken inlandsche hoofden”, werd eerst den 1 Juli 1848 beantwoord. De Gouverneur-Generaal verontschuldigde den langen duur tusschen vraag en bescheid met het gebrek aan noodige gegevens. „Ware alles wat de buitenbezittingen betreft vroeger niet van zoo weinig belang geacht, dat men het der moeite waardig niet schijnt gekeurd te hebben, om nauwkeurig te constateren waaruit die bezittingen eigenlijk bestaan...., (enz.).... ware dit veld niet zoo onbebouwd gelaten, dan zou de

---

[1] Ik citeer hier uit W. van Goltstein's artikel *Koloniale Politiek* in De Gids van 1879, II, bldz. 272, v. v. — Vgl. ook Philalethes, *Jean Chrétien Baud* ('s-Gravenhage, Susan, 1859), bldz. 60; P. Mijer, *Jean Chrétien Baud geschetst* (Utrecht, Kemink, 1878), bldz 558, v. v.

bedoelde taak reeds sinds lang zijn ten uitvoer gelegd". Van een resultaat, voor ons doel van belang, blijkt echter niet.

Wèl was men door het op last van Baud hier te lande op touw gezette onderzoek iets wijzer geworden en toen, naar aanleiding van Hoëvell's interpellatie in de Tweede Kamer den 15 Februari 1850 "omtrent de uitvoering van art. 60, 1ste alinea, der Grondwet", Pahud aan het Lagerhuis overlegde eenige "Mededeelingen betreffende de Overzeesche Bezittingen van het Rijk," [1], kon daarin het een en ander worden medegedeeld omtrent de verhouding tusschen het Nederlandsch-Indisch Gouvernement en verschillende deelen der Buitenbezittingen, o.a. op grond der contracten, gesloten van de eerste jaren der 17de eeuw af tot het midden der 19de. Maar meer dan dit geraakte niet in 't licht der openbaarheid van deze poging van Baud, aan wien overigens de beoefenaren onzer koloniale geschiedenis zooveel dank verschuldigd zijn.

Trouwens, het was bij dit historisch onderzoek hem niet te doen geweest om onze historiographie met eene nieuwe bijdrage te verrijken. Zijn doel daarmeê was een doel van toenmaals in hooge mate actueele koloniale politiek: het vaststellen onzer rechten in den Oost-Indische eilandenzee. Hij had daarbij de contracten noodig, omdat en voorzoover zij voor ons waren rechtstitels. Zijn onderzoek bepaalde zich dan ook tot den Maleischen Archipel.

Deze beperking lag blijkbaar ook in de bedoeling van de heeren J. Boudewijnse en G. H. van Soest, toen zij bij het bewerken van *De Indo-Nederlandsche Wetgeving* er over dachten, van "de vóór 1855 gesloten overeenkomsten" eene opgave te doen naast de lijst van die, waarvan "ingevolge het voorschrift van art. 44 van het regeerings-reglement [2] mededeeling is gedaan aan de Staten-Generaal": een plan, waarvan zij om een straks nog even aan te roeren motief noode afstand deden. [3]

---

[1] *Verslag der Handelingen van de Staten-Generaal gedurende de zitting van 1849—1850*, bldz. 285. v. v.; *Bijlagen*, bldz. 403, v. v., nº. XXXVI, 2.

[2] De discussie in de Tweede Kamer over dit artikel is te vinden op bldz. 358 v. v. van (Keuchenius') *Handelingen der Regeering en der Staten-Generaal betreffende het Reglement op het beleid der regeering van Nederlandsch-Indië*, III (Utrecht, Kemink, 1857). Niet van belang ontbloot voor ons doel is wat daarin werd meegedeeld over alinea 2 van artikel 3 van het Londensch tractaat van 1824.

[3] Inleiding op deel III (Haarlem, Batavia, Van Dorp, 1879). Op bldz. 456, v. v. wordt een lijst der contracten sedert 1855 gegeven. Vgl. ook J. Boudewijnse, *De contracten met Inlandsche Vorsten* in De Tijdspiegel, 1895, II, bldz. 310, v v.; *Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië*, I, bldz. 384, v. v.

Eveneens werd deze locale begrenzing gewenscht door den oud-minister E. de Waal, toen deze de wenschelijkheid bepleitte eener uitgave der Indische contracten.[1] Trouwens hij wenschte tevens eene — zij het voorloopige — beperking tot die overeenkomsten, welke gesloten waren „na 't regeeringsreglement".

Ook hij had vooral op het oog den practischen kant van een dergelijke uitgave, al spreekt hij van de behoefte van „menig ambtenaar en *studeerende*..... aan zoo'n handleiding.....„ Ook hij ziet in de contracten in de eerste plaats weder de rechtstitels. En dan lag het in de rede, dat voor een dergelijke uitgave vooral gewenscht werden de overeenkomsten, gesloten met „Indische vorsten en volken„ van den Archipel en wel in de laatste decenniën.

Toch laat hij daarnevens ruimte voor eene andere opvatting. Immers zou hij „gaarne dan later onze *historische* kennis verrijkt (zien) door een vervolg over een vroeger tijdvak.„

Ik onderlijnde de woorden „studeerende„ en „historische„ in deze zinsnede van De Waal: door hem gebruikt, waar hij zijn eigen denkbeeld over eene contracten-uitgave stelde tegenover dat van een ander, die eene dergelijke publicatie wilde uit een geschiedkundig oogpunt, en de overdragen of overeenkomsten, door de onzen in het Oosten gesloten, beschouwde vooral als historisch materiaal.[2]

De naam van dien ander noemt de Waal niet, hij spreekt alleen van hem als van „een onzer beste schrijvers over koloniale zaken.„ Deze wilde een „volledige„, tegelijk „toegelichte verzameling over een ruimer tijdvak„. Niet *alléén* dus de contracten beschouwd als rechtstitels, maar ook zoovele als mijlpalen op den weg, door Neder-

---

[1] *Onze Indische financien. Nieuwe reeks aanteekeningen.* VI ('s-Gravenhage, Nijhoff, 1883), bldz. 282, noot 1).

[2] De geheele noot bij De Waal luidt aldus: „'t Zou een verdienstelijk werk zijn, een verzameling van al de na 't regeeringsreglement „met Indische vorsten en volken" gesloten en aan de kamers medegedeelde „verdragen" (gelijk die wet ze noemt), „overeenkomsten" (gelijk het opschrift der bescheiden de wet verbetert), „contracten" (gelijk in Indië van ouds de geijkte term is), zoomede de sedert vele jaren gebruiklijke regeeringstoelichtingen daarvan bij de overlegging uit te geven. Menig ambtenaar en studeerende heeft aan zoo'n handleiding behoefte. Ik weet dat een onzer beste schrijvers over koloniale zaken hieraan gedacht heeft. Maar ongelukkig wilde hij meer, en wel een „volledige" en toegelichte verzameling over een ruimer tijdvak. Zulk meer willen heeft al dikwijls het aanstonds nuttige doen nalaten. Men beginne maar met dit laatste, gemaklijkste; hier een bundel over een kwarteeuw, een heel stuk Indische geschiedenis dus. Gaarne zien wij dan later onze historische kennis verrijkt door een vervolg over een vroeger tijdvak".

land in de ontwikkeling zijner koloniale macht in het Oosten afgelegd. Want ook als zoodanig hebben die contracten en verdere tractaten belang: waarin toch als 't ware worden samengebracht in één punt de al of niet gewenschte resultaten van het optreden der onzen in de verschillende deelen van het Oosten.

Al bleef mij dan onbekend de naam van den door De Waal bedoelden historicus, wel weet ik dat Mr. J. A. van der Chijs, de landarchivaris te Batavia, een soortgelijk plan jaren geleden heeft opgevat. Het bleek mij, toen ik vóór geruimen tijd met hem over mijne uitgave van gedachten wisselde. [1]

Ook bij laatstgenoemden geschiedkundige is het bij het plan gebleven en van een uitgave onzer Indische contracten over geheel den duur van ons zijn in Indië en geheel de locale uitgestrektheid onzer koloniale betrekkingen in het Oosten kwam tot dezen tijd niets.

Zij is zeker niet uitgebleven uit gebrek aan belangstelling. Van het eerste oogenblik af, dat men behoefte heeft gevoeld, de geschiedenis van Nederlandsch Oostindië te schrijven, tot op den huidigen dag zijn de contracten, dáár gesloten, beschouwd als behoorende tot het meest belangrijke historische materiaal. *Begin ende Voortgangh*, het bekende verzamelwerk uit het midden der zeventiende eeuw, zoowel als Valentijn's folianten uit de eerste jaren der achttiende zijn, om van andere uitgaven uit 's Compagnie's tijd niet te spreken, daarvan de bewijzen. En toen in de 50er jaren der 19^e^ eeuw begonnen werd met de eerste pogingen, het Oud-Koloniaal archief stelselmatig te onderzoeken in 't belang der historie, toen Mr. L. C. D. van Dijk daartoe werd „in commissie gesteld”, [2] toen werd reeds dadelijk door hem aan de overeenkomsten met Indische vorsten en volkeren bijzondere aandacht geschonken. [3] Jhr. Mr. J. K. J. de Jonge volgde (1862, enz.) in zijn *Opkomst van het Nederlandsch gezag in Oost-Indië* dit voorbeeld, bewust dan

[1] In onze briefwisseling gebruikte hij den naam *Corpus diplomaticum*, door mij nu gegeven aan deze uitgave, om een samenvattenden titel te hebben voor wat in den ondertitel nader omschreven is.

[2] Mr. G. W. Vreede's Levensschets van Van Dijk in diens nagelaten werk *Neerland's vroegste betrekkingen met Borneo* ..... (Amsterdam, Scheltema, 1862), bldz. 3.

[3] Vgl. *Neerland's vroegste betrekkingen met Borneo*; en zijn andere studiën: *Zes jaren uit het leven van Wemmer van Berchem, gevolgd door Iets over onze vroegste betrekkingen met Japan* (Amsterdam, Scheltema, 1858) en *Twee togten naar de Golf van Carpentaria* (t. a. p., 1859).

of onbewust, zoowel toen hij geheel onze koloniale geschiedenis in het Oosten behandelde, als toen hij zich (met 1610) beperkte tot Java. Mr. P. W. Filet deed niet anders, toen hij zijn akademisch proefschrift [1] over de Vorstenlanden bewerkte; Mr. J. A. van der Chijs niet, toen hij over Djakatra en over Banda schreef. Voor de verdere Buitenbezittingen handelden Dr. P. A. Tiele en schrijver dezer in hunne *Bouwstoffen* niet anders; voor Ceilon deed evenzoo Dr W. van Geer; voor Japan eveneens Nachod; voor China alweder evenzoo W. P. Groeneveldt: ik ga vele anderen met stilzwijgen voorbij.

Het is niet te verwonderen, dat, waar zoo duidelijk, bij de behandeling der locale geschiedenis van onze betrekkingen met verschillende deelen van het Oosten, bleek de noodzakelijkheid, om het diplomatieke deel dier historie niet te verwaarloozen, zoomin als de resultaten van de „niet gewone diplomatieke fijnheid" [2] of, soms ook, — botheid der onzen, zooals die belichaamd zijn geworden o. a. in de overeenkomsten met Inlandsche vorsten en volkeren: het is niet te verwonderen, dat meer dan eens is gedacht geworden aan een uitgave dier verdragen over geheel den tijdduur en geheel de uitgestrektheid van Nederlands mogendheid in het Oosten.

En evenmin, dat op de wenschelijkheid eener dergelijke publicatie werd gewezen. „Eene volledige uiteenzetting" van „de verhouding der Inlandsche staatjes tot het Gouvernement" — zegt Mr. L. W. C. van den Berg, [3] — zal „eerst mogelijk zijn na algeheele openbaarmaking der hierbedoelde contracten, vooral der oudste, vergezeld van de noodige historische toelichting. Zoodanige openbaarmaking heeft nog steeds niet plaats gehad, hoe wenschelijk het ook zoude zijn, dat die werd ter hand genomen. Tal van quaesties zouden immers daardoor worden opgehelderd . . . ." En in den pennestrijd tusschen Mr A. J. Immink en den heer E. Moresco over de Nederlandsch-Indische Rechterlijke organisatie [4] en de Inlandsche zelfbesturen werd het nut van de openbaarmaking der contracten uitdrukkelijk en implicite duidelijk in het licht gesteld.

Waarop is steeds afgestuit de verwezenlijking van dergelijke plannen? Omdat men wilde „volledigheid" en omdat deze niet te

---

[1] *De verhouding der Vorsten op Java tot de Ned. Indische Regeering* ('s-Gravenhage, 1895).

[2] Vreede, t. a. p., bldz. 9.

[3] In deze Bijdragen, LIII (1901), bldz. 3.

[4] De Indische Gids, November 1902, April en Juli 1903, vooral Juli 1903, bldz. 542, v. v.

bereiken is.[1] Zoowel de „een onzer beste schrijvers over koloniale zaken” van De Waal, als de heeren Boudewijnse en Van Soest, die door hunne daarvoor „in het werk gestelde pogingen” al spoedig zagen, dat het bedoelde „overzicht nimmer volledig zoude kunnen zijn” en M^r van der Chijs, die mij waarschuwde, dat ik nooit àl de contracten, door de O. I. C. gesloten, zoude kunnen benaderen, lieten daarom hunne voornemens varen. Gedurende mijne werkzaamheid aan het Oud-Koloniaal archief was mij dit alles natuurlijk eveneens voldoende gebleken. Maar deze wetenschap heeft mij mijn plan niet doen opgeven, heeft mij echter wèl doen zien, dat ik mij te beperken had in mijn zucht naar „volledigheid”. Welke grenzen ik daaraan heb gesteld, zal ik straks uiteenzetten.

Een andere eisch, door De Waal's historicus gesteld, was dat de uit te geven verzameling „toegelicht” diende te worden. Een desideratum, waarmede ik het volkomen eens ben. De contracten uit te geven, *gehéél allé n* als ruw, onbewerkt materiaal, zonder toelichting, zonder verklarende aanteekeningen, leek mij niet de juiste wijze van handelen. Hier zat echter de groote moeilijkheid. Niet alleen in de verklarende aanteekeningen: met behulp van allerlei gedrukte werken en de voorlichting van vakgenooten, zou ik hierin een heel eind komen, al zou het tijd kosten. Maar de toelichting, m. a. w. de geschiedenis van elk document, zou grootere bezwaren met zich meêbrengen: immers deze zoude niet altijd, zelfs dikwijls niet, te putten zijn uit gedrukte werken, zou dikwijls slechts te geven zijn ná omstandig, tijdroovend onderzoek in de archieven zelven. Dit bezwaar zou voor mij onoverkomelijk zijn geweest, indien het niet reeds voor een deel ware overwonnen geweest, vóór ik met de uitgave begon.

Dr P. A. Tiele, de beste beoefenaar onzer koloniale historie, dien wij ooit hebben gehad, koesterde het plan te geven een geschiedenis van de Nederlanders buiten Europa, aldus volgend het voorbeeld zijns grootvaders, den hoogleeraar P. N. van Kampen. Daartoe heeft hij aangelegd eene verzameling aanteekeningen uit het Oud-Koloniaal archief. Bezig met de uitgave der *Bouwstoffen voor de geschiedenis der Nederlanders in den Maleischen Archipel*, beperkte hij zich niet tot het inzien en excerpeeren van de archiefstukken betreffende die deelen onzer mogendheid in het Oosten, maar maakte

[1] Vgl. eene opgave der reeds elders gedrukte contracten uit den tijd der O. I. C. in *Encyclopaedie N. I.*, IV, bldz. 517, v. v.

hij extracten ook uit de documenten, welke van belang waren voor de geschiedenis der Nederlanders in Azië, Australië en Afrika, daarbuiten gelegen. Die aanteekeningen kwamen, na Tiele's betreurden dood, in mijn bezit. Ik heb het voorbeeld van hem gevolgd en het maken dier notities voortgezet, en voorzoover het excerpeeren te tijdroovend werd, toch steeds nauwkeurig aangeteekend, waar het een en ander, voor bovengenoemd doel van belang, is te vinden, zoodat ik, zonder zelf een nader onderzoek te doen, extracten zoude kunnen laten maken. Deze aanteekeningen, voor een doel van wijdere strekking gemaakt, leverden nu vele bouwstoffen voor de historische toelichting voor de contracten en verdere overeenkomsten enz.

De grondslag dan voor deze publicatie zijn de Contractboeken bovengenoemd. Het eerste daarvan (dat trouwens voor dit doel onzer uitgave in de eerste plaats belang heeft) behoort tot het archief der Kamer Amsterdam. Het is een folio-manuscript, dat op de eerste bladzijde der contracten het korte opschrift draagt "Contract Boeck van de E. Compagnie." Daar de band later is vernieuwd, ontbreekt de oorspronkelijke rugtitel, tenzij de tegenwoordige daarvan een afschrift is: "Tractaten met verschillende Indische Vorsten, Firmans, Caulls, door dezelve verleent sedert 1596—1662. N° 1." [1] Aan den eigenlijken inhoud gaat vooraf een, 30 bladzijden tellend, "Register deses boecks, vervattende alle firmans, caulls en specialijck de contracten, met verscheijden coningen, princen en potentaten in Orienten aengegaen en besloten ten eenre, ende de gecommitteerdens van wegen d'Generaele Nederlandsche G'octroijeerde Oostindische Compagnie ter andere zijde, aenvanck nemende met het jaar van 1596 tot den jare 1662." [2]

Dit register is van dezelfde hand als het laatste gedeelte der contracten van deel I en alphabetisch gehouden: "Amboijna ende onderhorige comptoiren" of "Amboijna met den aenkleven", "Achin, Arracan, Bantam, Batavia opt' eijlandt(!) Jaccatra, Bouton, Banda, Bengale (Bengala), Bassura [3], Cormandell, Combodia [4], Engellsen, [5]

[1] Dit nummer doelt op de serie Contractboeken der Kamer Amsterdam van 4 deelen. De overige deelen beschrijf ik later, naarmate ik ze tot grondslag mijner publicatie leg.

[2] De drie laatste woorden zijn met een andere hand dan de overige geschreven.

[3] Begint pas met 1651, komt dus in dit deel mijner uitgave niet voor.

[4] Begint met 1 October 1636, maar zoowel dit contract als dat van 1640 is van privaatrechtelijken aard en daarom door mij niet opgenomen.

[5] „Artijculen van verdragh tusschen d'Engelsse Oostindische-Compagnie

Formosa, Jambij, Mattaram, Maccassar, Malacca, Moluccos, Magelanes [1], Mogha, Martapoura, Mallaabar, Madagascar, Persia, Palimbangh, Quinam, [2] Solor en Tijmor, Sijam en Pattanij, Seijlon, Suratta, Westcust, [3] Wingurla en Goa."

Dan volgen de contracten zelven, chronologisch geordend — met enkele kleine vergissingen —, op 780 bladzijden, waarvan die tot 15 Augustus 1650 beslaan 519 pagina's. Het zijn natuurlijk alle copieën en vermoedelijk alle door dezelfde hand geschreven. Blijkbaar hebben Bewindhebbers der O. I. C. reeds in de laatste jaren der 17de eeuw behoefte gevoeld, [4] afschriften der contracten tot één geheel te verzamelen. Wel werden verder onder de brieven, rapporten enz., welke geregeld met de retourschepen uit Batavia en elders naar de verschillende Kamers werden gezonden, ook de contracten (soms in originali) opgenomen, wèl worden zij ook dikwijls aangetroffen in het *Dagh-Register gehouden int Casteel Batavia*, maar, hetzij dan dat er van waren verloren gegaan, hetzij ter wille van het gemak in de raadpleging, het contractboek werd aangelegd.

Het eerste deel daarvan is niet alleen slordig gecopieerd, maar ook hoogst onvolledig. Hoe aan dit laatste voor het doel dezer publicatie zoo bedenkelijke gebrek nu tegemoet te komen? Ook hierbij wees Dr. Tiele's handschriftelijk materiaal mij den weg. Deze geleerde had eene lijst aangelegd van de in gedrukte werken bekend gemaakte documenten betreffende onze koloniale geschiedenis, en daaronder natuurlijk ook de hier en daar reeds gepubliceerde contracten. Een aantal boeken waren voor dit doel reeds door hem bewerkt; een ander aantal werden door mij nog voor dit doel nagegaan. Deze arbeid bracht een belangrijk voordeel, hij deed zien welk eene massa gegevens over de geschiedenis der Nederlanders in Oost en West

en andere edelluijden (avonturiers) na Assada, den 21[en] November 1649 in Londen besloten". Door mij niet opgenomen. Dat dit stuk verzeild is geraakt in het Contractenboek onzer O. I. C. wordt verklaard door de toevoeging: „Ons alhier op Bat[a] uijt Suratta toegesonden int jaer 1651". Vgl. over deze overeenkomst o. a. B. Wilson, *Ledger and Sword*, I, (Londen, Longmans, Green), p. 250 ff.

[1] „Contract tusschen de Magelaense [ende] Oos(t)indische Comp. bij d'Ed[e] Mogende Heeren Staten Generaal uijtgesproken", 5 October 1603. Door mij niet opgenomen.

[2] 9 December 1651.

[3] Van Sumatra.

[4] Ik kom op dit punt terug, wanneer ik in een der volgende deelen een algemeene toelichting geef op den inhoud, enz. der politieke contracten, tractaten enz.

(en daaronder een aantal contracten) reeds gepubliceerd is, dikwijls in uitgaven, waar men ze niet of ternauwernood zoude zoeken. Deze oogst, gevoegd bij de, trouwens kleinere, welke Hooykaas' *Repertorium* met de vervolgen daarop van Hartmann opleverde, gaf eene welkome aanvulling op de Contractboeken der Kamer Amsterdam.

Vooral op deel I, hetwelk wel het minst volledige is. Dit is reeds dadelijk gevoeld, toen werden gecopieerd de contracten na 1662 [1]. Reeds in "'t Contrackt Bouk" n°. 2 diende men weder te beginnen met 1658. Het volgende nummer, dat eigenlijk zou moeten aanvangen met 1669, brengt ons weer terug tot 1623, terwijl n°. 4, dat loopen moest van 1684 tot 1701, er nog heeft van eenige vroegere jaren. Eerst bij n°. 4 (1701—1742) komt men tot rust. Contractboek Amsterdam III leverde mij dus weer eenig materieel voor het eerste deel dezer uitgave.

Ook deed dit de foliant, welke door zijn eigenaardigen band aan ieder, die eenigszins tehuis is in het Oud-Koloniaal archief, dadelijk doet zien, dat hij heeft behoord aan de Kamer Zeeland. Hij draagt den niet geheel juisten rugtitel: "Contracten met Ind^e. Vorsten etc. van A° 1658 a 1773". In dezen bundel [2] zijn verschillende verzamelingen samengebonden, allen gecopieerd tusschen 1769 en 1773, of alle in 1773: "Contracten met den Theuver [3] aangegaan" (1658—1769); "Diverse Cauls, en andere Privilegie Geschriften, door d' E. Compagnie successive in 't Vorstendom Tansjoer geobtineerd ...." (1658—1773); "Contracten met den Koning van Candia aangegaan" (1649—1666); "Eenige Copias Contracten met den Tansjouwer [4] aangegaan" (1676—1691); Contracten met den Trevancoor [4] en Naijk van Madure aangegaan" (1638—1769); "Verzameling van alle de Contracten met en Privilegie-geschriften van de Inlandsche Vorsten en Regenten; zedert 1612 tot 1773, ter Kuste Chormandel", welke laatste collectie, de registers niet medegerekend, 237 bladzijden bedraagt.

Dit Contractboek Zeeland is dus minder dan n°. 1 van het Contractboek Amsterdam een doorloopend geheel. Het bestaat uit eenige aparte collecties, na aankomst in patria vermoedelijk bijeengebonden,

[1] Later kom ik op die deelen terug, naarmate zij voor een volgend deel dezer uitgave door mij worden gebruikt.

[2] Later kom ik nog op zijn herkomst terug.

[3] Over dezen „Vry-heer" op de kust van Madura zie men o. a. Valentijn, *Ceylon*, bldz. 164.

[4] Zoo spreekt de O. I. C. ook van „den Mataram", bedoelende de vorst van dit rijk.

en komt dus meer overeen met eene andere verzameling waaruit ik putte, en behoorende tot het archief der kamer Amsterdam. Dit zijn de z. g. Overgekomen brieven en papieren uit Indië: [1] eene reusachtige rij kohieren, de grootste schat van 't Oud-Koloniaal archief, die in bijna volledige reeks bevatten de brieven van Gouverneur-Generaal en Raden, de z. g. Generale Missives, met als bijlagen en bewijsstukken een groot aantal brieven van en aan de bestuurders der verschillende Nederlandsche bezittingen in het Oosten, een groot aantal rapporten, adviezen en andere documenten, enz., waaronder natuurlijk ook vele "contracten", om nog eens weer den algemeenen technischen term te gebruiken, niet alleen in copie, maar ook verschillende zelfs in originali. Registers maken van de meeste deelen het raadplegen gemakkelijk, al zijn daarvan verloren gegaan. Deze registers zijn voor mijn doel geheel doorloopen en op deze wijze zijn alweder eenige contracten ontdekt, van elders onbekend. Verder kwamen mij ook toevàllig van dergelijke documenten in handen, terwijl ik, vroeger en later, voor andere doeleinden in het Oud-Koloniaal archief werkte. Dan leverde een enkele particuliere verzameling mij eenige stukken.

Het spreekt wel van zelf, dat óók op deze wijze nog niet de volledige volledigheid werd bereikt. [2] Daarvoor zou noodig zijn een stelselmatige bestudeering van het grootste deel van het Oud-Koloniaal archief. Dit deed ik niet: hier waren in dit opzicht de boven bedoelde grenzen, welke ik meende te moeten stellen aan mijn zucht naar volledigheid. Te eerder deed ik dit, omdat bij iedere uitzetting van de grenzen, gaandeweg bij mijn onderzoek naar contracten bereikt, de oogst minder werd: de aanvulling uit gedrukte werken gaf heel wat, die uit het Contractboek Amsterdam III voegde reeds minder onbekende aan het bekende toe, die uit het Contractboek Zeeland leverde alweder minder nieuws, die uit de Overgekomen brieven en papieren gaf weinig, omdat bijna al de daarin opgenomen

[1] De Contractboeken der Kamer Amsterdam behooren daartoe natuurlijk ook, maar zij worden op het Rijksarchief steeds als een afzonderlijk bij elkaar behoorend geheel beschouwd.

[2] Het bleek mij zelf duidelijk, want mij zijn kort geleden, te laat om ze nog in het Aanhangsel op te nemen, eenige „contracten" bekend geworden uit de tijdruimte waarover dit mijn eerste deel loopt. Ik deel ze in een volgend deel mede.

Contracten, waarvan ik alleen den datum kende zonder meer, heb ik niet genoemd.

contracten reeds voorkwamen in een der andere door mij geraadpleegde verzamelingen.

Een andere grens, door mij gesteld, is deze, dat ik mij bij mijn regelmatig onderzoek in de oud-koloniale archieven bepaalde bij die in Den Haag en niet ook ging zoeken te Batavia. Wèl heb ik een enkele vraag om inlichtingen in deze aangelegenheid mij veroorloofd en de heer E. Moresco had naar aanleiding daarvan de welwillendheid, mij te verschaffen eenige lijsten van contracten, voorkomende in de zich op 's Lands Archief bevindende verzamelingen. Deze lijsten, gevoegd bij wat Van der Chijs' *Inventaris van 's Lands Archief te Batavia* (Batavia, Landsdrukkerij, 1882) mij daaromtrent had geleerd,[1] deden mij al spoedig zien, dat de moeite en kosten aan een dergelijk onderzoek verbonden, niet evenredig zouden zijn aan de waarde van de enkele, maar niet vele, vondsten, welke daar ongetwijfeld zouden zijn gedaan.

Nog andere beperkingen had ik mij te getroosten — zij het dan tegen mijn zin —, om deze publicatie in overzienbaren tijd mogelijk te maken. En hiermede kom ik op de wijze van uitgaaf, op de regelen die ik daarvoor heb gevolgd en die ik daarvoor m. i. had na te laten.

Het eerste deel van het Contractboek der Kamer Amsterdam, door mij dan als grondslag gebruikt voor dit mijn eerste deel, is een wel net geschreven, maar zeer slordig afgeschreven copie. Soms zou men bijna betwijfelen, of de copiist het Nederlandsch van den tekst heeft begrepen. In elk geval, die tekst is niet altijd onbedorven, terwijl in de spelling der woorden de liefelijkste anarchie heerscht. Met het oog hierop heb ik gemeend, mij de vrije hand te moeten voorbehouden bij het afdrukken van den tekst van Contractboek Amsterdam I, en, in verband hiermede, met het afdrukken van die contracten, welke ik verder in handschrift aantrof en gebruikte: in zooverre ik niet een of anderen vasten regel daarbij heb gevolgd. De interpunctie b. v. is door mij zelf dikwijls aangebracht of gewijzigd, waar dit voor het recht begrip mij noodig scheen. Indien echter ook maar de geringste vrees voor twijfel bestond, heb ik dit steeds op een of andere wijze aangegeven. Beslist aan te wijzen schrijffouten [2],

[1] Zie bldz. 92 en het Zaak-register: op Caul's, Contracten, Firman, enz.

[2] Tot mijn leedwezen zijn, vooral in de eerste helft van de documenten, drukfouten blijven staan, o. a. ten opzichte der spelling van ij en y. Dezelfde reden, welke één der oorzaken is, dat dit deel der Bijdragen het jaartal 1907 in plaats van 1905 op het titelblad draagt, verhinderde mij dikwijls en soms geruimen tijd achtereen, de noodige zorg aan de correctie te besteden.

welke verbetering bepaaldelijk behoefden, zijn door mij aangebracht; maar alweder niet zonder te waarschuwen, indien mij dit noodig voorkwam. [1] Een enkele maal wist ik met den tekst geen weg: ook dit is steeds door mij aangegeven. Zoo heb ik beproefd, altijd een bruikbare lezing te leveren en mij daarbij meer trachten te stellen op het standpunt van den gebruiker van het boek, die een leesbaren en gemakkelijk te hanteeren tekst noodig heeft, dan op het standpunt van den critischen bekijker van tekstuitgaven, die meent, dat buiten publicaties naar vast model nu eenmaal geen heil is te vinden. [2]

Een eenigzins anderen weg sloeg ik in ten opzichte van die stukken, welke ik ontleende aan gedrukte werken. Deze nam ik steeds letterlijk over, zooals ik ze vond. Meende ik mij ten opzichte daarvan eene opmerking of wijziging te moeten veroorloven, dan deed ik dit in noten. Maar hiermede ben ik ten aanzien der reeds gedrukte documenten zeer spaarzaam geweest.

Het Contractboek Amsterdam I dan was de grondslag van dit mijn eerste deel. De daarin afgeschreven documenten dan zijn allen slordige copieën. Men zal misschien zeggen, dat ik nu had moeten zoeken, of er in het Oud-Koloniaal archief of elders geen originalia of betere afschriften aanwezig waren, om die dan voor bovenbedoelde in de plaats te stellen. Ik deed dit niet: alweder een beperking bij mijn arbeid, die ik mij noode moest laten welgevallen, maar die mij noodzakelijk voorkwam, wilde de uitgave tot stand komen. Alleen wanneer mij toevallig een beter exemplaar dan dat van 't Contractboek in handen kwam, heb ik het natuurlijk gaarne opgenomen: ik heb dan telkens gewaarschuwd. [3]

---

[1] Kleine onbelangrijke varianten bij twee of meer verschillende lezingen heb ik niet aangegeven.

[2] De spelling van eigennamen, vooral van plaatsnamen, gaf veel moeilijkheid. Om toch eenige uniformiteit daarin aan te brengen, heb ik mij veelal gehouden aan de spelling zooals ik die aantrof in bepaalde werken, b. v. de Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië, Hunters *Gazetteer*, enz. Vooral in het begin is mij dit echter niet steeds gelukt, om dezelfde reden, die mij de correctie bemoeilijkte.

[3] Een enkele maal is ook de tekst in een inlandsche of vreemde Europeesche taal overgebleven. Ik nam dien dan slechts op, als ik de taal althans zoover machtig ben, dat ik eenigermate den inhoud van den Nederlandschen met dien van den vreemden tekst zelf kon vergelijken. B. v. de Japansche passen van 1609 en 1611 heb ik alleen in het Nederlandsch opgenomen; de overeenkomst op Ambon gesloten 3 Maart 1605 ook in het Spaansch, het Bandasch contract van 9 Mei 1621, enz. ook in het Maleisch. Trouwens, het getal van dergelijke teksten in een vreemde taal, die mij bekend zijn geworden, is gering.

Wat de toelichting der contracten betreft, zij is van tweeërlei aard. In de noten geef ik allerlei aanteekeningen, verklaringen van woorden [1], bewijsplaatsen enz. Boven ieder verdrag gaf ik in eene korte historische uiteenzetting de redenen waarom men tot het sluiten daarvan overging en de omstandigheden waaronder dit geschiedde, terwijl ik in het laatste deel dezer uitgave eene „Toelichting" hoop te geven van *algemeenen* aard omtrent den inhoud der contracten, de autoriteiten, welke ze sloten, enz. enz.

Wat nu de aanteekeningen, enz. in de noten betreft, ik heb gemeend, mij hierbij te moeten stellen op het standpunt van den gebruiker, zóó dat deze onmiddelijk de verklaring in 't kort vond aangegeven, die hij noodig heeft. Steeds heb ik bewijsplaatsen, bron of literatuur daarbij genoemd, zoodat hem middelen tot contrôle, rekent hij haar wenschelijk, niet ontbreken. Steeds gaf ik bij voorkeur daarbij beknopte werken of encyclopaediën [2] aan en niet uitgebreide uitgaven, die voor den gebruiker reeds daarom minder geschikt zouden zijn, omdat zij veelal minder gemakkelijk hem ter raadpleging ten dienste staan. Bestond bij mij twijfel omtrent een of ander punt, dan heb ik gezorgd, van dien twijfel te doen blijken. De verklaring van vreemde namen, uitdrukkingen enz. was voor mij een zeer lastig deel van mijn arbeid, ik kwam toch daarbij dikwijls op mij geheel onbekende, of onvoldoend bekende terreinen en moest bij anderen om hulp aankloppen. Nooit werd mij die bijstand onthouden, maar wijl ik zoo dikwijls steunen moest op anderen, heb ik gemeend, mij hierbij te moeten beperken tot de meest eenvoudige verklaring, zonder door een meer uitvoerige een schijn van weten aan te nemen, dat ik niet bezit. Om schijn van geleerdheid te vermijden, zal ik menigeen misschien te sober zijn geweest,

---

[1] Een enkele verklaring heb ik nog geplaatst in de „Lijst van eenige vreemde woorden en uitdrukkingen" (bldz. 583 v. v.).

[2] B. v. Hunters *Gazetteer*. Tot mijn spijt vernam ik eerst, toen dit deel reeds bijna gedrukt was, dat de uitgave in 9 deelen (1881) later gevolgd is door een tweede in 14 deelen (1885—1887). Daar echter steeds iedere verwijzing naar Hunter door mij gecontroleerd is geworden door andere gegevens vrees ik niet, dat ik door het gebruik der eerste editie op dwaalwegen ben gebracht.

Van Yule en Burnell's *Hobson-Jobson* gebruikte ik de eerste uitgave (1886). De tweede was slechts gedeeltelijk gepubliceerd toen ik begon te drukken. *Hobson-Jobson* heb ik veel gebruikt juist om het groot aantal bewijsplaatsen bij elk woord of uitdrukking, waarvan er vele door mij konden worden geraadpleegd en gecontroleerd.

misschien bij sommigen wel den schijn van onwetenschappelijkheid hier en daar op mij hebben geladen.

Van de korte historische uiteenzettingen moet men ook niet meer verwachten dan ik daarmede heb bedoeld. Een uitvoerig geschiedkundig relaas kon natuurlijk niet op mijn weg liggen; ik zou dan moeten hebben geschreven onze Oostersche koloniale geschiedenis in haar geheel. Het was mij met die summiere overzichten alleen te doen, om den gebruiker te orienteeren. Natuurlijk, dat dit bij het eene contract uitgebreider moest worden dan bij een ander; soms om het meerdere of mindere gewicht van een verdrag, soms ook om de meerdere of mindere bekendheid van de gebeurtenissen, die er bij ter sprake kwamen, dan weer omdat meer of minder gemakkelijk in enkele woorden te zeggen viel, wat ik te zeggen had: dit verschil in omvang is niet een gebrek aan éénheid in den opzet van mijne uitgave, maar werd door mij noodzakelijk geacht. Behalve mijn eigen korte uiteenzetting gaf ik bronnen en literatuur: waren de reeds gepubliceerde in mijne oogen voldoende in volledigheid en betrouwbaarheid, dan beperkte ik mij tot het mededeelen daarvan [1], om de eenvoudige reden, dat deze den gebruiker gemakkelijker ten dienste staan dan de slechts in de archieven aanwezige onuitgegevene. Dikwijls echter heb ik ook tot de laatste mijn toevlucht moeten nemen. [2] Ook hierbij zal men groot verschil in omvang, ook in belang, aantreffen van de aangegeven gegevens: alleen reeds onze meerdere of mindere kennis, die wij hebben omtrent een of ander geschiedkundig feit, omtrent den loop van zaken in een of ander deel van het Oosten noopte mij ook hier tot verschillende behandeling.

Onze meerdere of mindere kennis..... Dit brengt mij nog op een andere moeilijkheid, die ik had te overwegen.

Ofschoon veel onbekends door mij thans is gepuliceerd, was toch een aantal der contracten — en dit geldt vòòral voor de periode van 1596 tot 1650 — reeds vroeger uitgegeven: moest ik ook deze

[1] Vooral noemde ik die bronnenpublicaties en die „Darstellende Arbeiten" welke de resultaten van het onderzoek ten aanzien van een of ander punt zooveel mogelijk hebben samengevat met opgave van de door de bewerkers gebruikte bronnen en literatuur. — Een lijst van de meest door mij gebruikte werken gaf ik aan het slot van dit deel: ik kon daarom in de noten enz. de titels zeer in 't kort aangeven.

[2] Voorzoover het tegendeel niet uitdrukkelijk is aangegeven, berusten de onuitgegeven bronnen, waarnaar ik verwijs, alle in het Oud-Koloniaal archief te 's Gravenhage.

thans nog weder publiceeren? Ik heb gemeend, dit wel te moeten doen. Het kwam mij vóór, dat wij thans al de verdragen, enz. in ééne uitgave moesten vereenigen, zonder den gebruiker te verwijzen naar wat reeds elders — in zoovele verschillende boekwerken — mocht verspreid zijn. Buitendien, dit bezwaar zal voor de volgende perioden minder wegen, omdat wat haar betreft veel minder gepubliceerd is [1].

Mocht ik en moest ik — ziehier eene andere vraag — ook gaan schiften tusschen meer of minder belangrijk? Hieromtrent heb ik niet zoo spoedig tot een besluit kunnen komen. Ik heb er over gedacht, de minder belangrijke contracten — want die zijn er zonder twijfel — niet in hun geheel op te nemen, maar daarvan slechts den inhoud in het kort weer te geven. Maar ten slotte ben ik toch van dit denkbeeld teruggekomen: de besparing van plaatsruimte zou — zoo bleek mij — te gering zijn om te wettigen het bedenkelijke, dat altijd in een keuze ligt, waarbij subjectieve meening en subjectief oordeel zoó'n groote rol kunnen spelen [2]. Buitendien: ook kleinigheden en oogenschijnlijk onbelangrijke bepalingen in dergelijke overeenkomsten blijken soms de moeite van het opnemen waard, ook al zijn zij niet, wat toch dikwijls het geval is geweest, geworden een bron voor nieuwe onderhandelingen, met nieuwe overeenkomsten in haar gevolg. Ik besloot daarom, geene keuze te doen, maar alle contracten, enz. die ik aantrof, op te nemen; alleen indien vroegere overeenkomsten later onveranderd werden hernieuwd, liet ik alleen de bevestigings- en hernieuwingsclausule afdrukken.

De documenten heb ik in chronologische volgorde geplaatst, in de volgorde dus, zooals die in hoofdzaak door de Contractboeken Amsterdam was aangegeven. Aan het slot mijner geheele uitgave zal ik een lijst opnemen van de contracten in locale rangschikking. Voorloopig verwijs ik naar het Register van plaatsnamen in dit deel [3], waar met vette cijfers zijn aangegeven die bladzijden, waar de namen voorkomen der landen, steden enz., waarvoor een of ander contract, enz. geldt. Deze namen komen natuurlijk niet altijd overeen met het opschrift boven ieder document: dit noemt steeds zooveel moge-

---

[1] Valentijn b. v. houdt op met ongeveer 1700; de ***Dagh-Registers*** loopen tot nog toe slechts over de 17de eeuw; de ***Bouwstoffen*** nog slechts tot 1650, enz.

[2] Korte inhoudsopgaven van ieder contract heb ik, ofschoon er waren die mij van het wenschelijke daarvan trachtten te overtuigen, ook daarom weggelaten.

[3] Bldz. 568 v.v.

lijk het administratief onderdeel, de bestuursafdeeling, waartoe die landen enz. behoorden, op welke de overeenkomst betrekking heeft [1]. Niet strikt was dit steeds vol te houden: alleen reeds niet, omdat de administratieve indeeling van het Nederlandsch-Indië van de dagen der O. I. C. (hetzij dan direct gebied; zelfbesturende rijken, Interessenphäre of enkel handelsterrein) niet steeds gelijk is gebleven.

Ik stel mij voor, de contracten tot 1811 in drie deelen van ongeveer denzelfden omvang uit te geven. Het schijnt oppervlakkig wel, dat er nog een vierde deel meê zal gemoeid gaan, omdat dit eerste deel slechts over een halve eeuw loopt van de vier te behandelen halve eeuwen, terwijl van de vier Contractboeken der Kamer Amsterdam het eerste daarin nog niet geheel is gepubliceerd. Maar, zooals ik reeds opmerkte, in dit eerste deel is heel wat opgenomen uit archiefstukken buiten de Contractboeken en uit gedrukte werken en dit zal voor de jaren na 1650 steeds minder worden: de Contractboeken zijn steeds nauwkeuriger bijgehouden.

Bij het laatste der drie deelen hoop ik dan te geven eene Algemeene toelichting en een in locale volgorde gerangschikte lijst van al de door mij gepubliceerde contracten.

Ten slotte een woord van hartelijken dank aan allen, welke deze uitgave mogelijk hebben gemaakt en mij daarbij hebben geholpen. Dat niettegenstaande zooveler bijstand vele feilen mijn arbeid gebrekkig hebben gelaten, ligt zeker niet aan hunne welwillendheid, maar aan mij zelf, die niet steeds de moeilijkheden, die zich bij mijn werk voordeden, voldoende heb weten te overwinnen.

De namen van hen, welke mij hun hulp en bijstand gaven, alle te noemen, waartoe zou het dienen: misschien is er voor hen wel eenige voldoening, als zij zien, hoe ik van hunne voorlichting heb gebruik gemaakt.

Een enkele uitzondering! Den Algemeenen Rijksarchivaris, den heer Jhr. Mr. Th. van Riemsdijk, die mij indertijd de toestemming verschafte tot de uitgave der Contractboeken en den toenmaligen Minister van Koloniën, den heer J. T. Cremer, die haar gaf, meen

---

[1] Zoo ressorteerden — om een voorbeeld te noemen — de Kei- en Aroe-eilanden onder Banda: ik heb de daarmêe gesloten contracten onder het hoofd „Banda" geplaatst.

[2] Of tot 1816. — Dat eene uitgave der contracten na 1816, in aansluiting aan deze publicatie zeer wenschelijk is, behoeft geen nader betoog. Indien zij niet door een ander wordt ondernomen vóór mij, ben ik van plan, ze later eveneens voor den druk te bewerken.

A.

COMPAGNIE VAN VERRE

1594—1598.

I. BANTAM.

1 Juli 1596. [1]

De eerste schepen, welke uit Nederland naar Indië onder zeil zijn gegaan — 2 April 1595 — bereikten Bantam den 23 Juni 1596. Cornelis de Houtman, de hoofdleider der handelsaangelegenheden op de Nederlandsche schepen, maakte gebruik van de welwillende ontvangst van den kant des Bantamschen rijksbestuurders (mangkoe boemi of patih), welke bij minderjarigheid van den Vorst de regeering voerde, om een handelsverdrag te sluiten. (Vgl. hierbij vooral H. C. Rogge, *De eerste Nederlandsche handelsonderneming op Oost-Indië en Cornelis de Houtman.* (Tijdschrift van het Kon. Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, Tweede Serie, XII, 1895, blz. 422, vv.)

Mijn Heere.

Also het God Almachtich, ende haere E. gelieft heeft ons met vier schepen te besoecken: ende wij daer en boven gesien hebben de patenten diet den Doorluchtichsten Prince Mauritz van Nassau gelieft heeft dat sij ons souden verthonen; door de welcke wij bevinden dat sijn Ex^cie ons alle verbontenis ende vruntschap aenbiedt, [2] ende dat die selve door U. E. Heere, die inde patente

---

[1] Het hier opgenomen „translaet" uit het Portugeesch van dit contract berust in het archief der Staten van Holland. — De Jonge, *Opkomst*, II, blz. 373, neemt dit contract op, zonder te vermoeden, dat het is een ouder contract dan dat van 11 October 1596 (t. a. p., blz. 372). Tiele, *Europeërs*, V, bldz. 391, spreekt in 't geheel niet over dit contract van 1 Juli. (Vgl. Rogge, t. a. p., bldz. 410, 411, 423.)

De datum van het contract blijkt uit *Rerum et urbis Amstelodamensium historia.* Auctore Joh. Isacio Pontano. (Amsterodami, Judocus Hondius, 1611), p. 155, waar van het contract een Latijnsche vertaling „ex Lusitanico" voorkomt. Op bldz. 193 der Nederlandsche bewerking van Pontanus' arbeid (*Historische beschrijvinghe der seer wijt beroemde coop-stadt Amsterdam.* Tot Amsterdam, Ghedruckt bij Judocum Hondium), 1614, komt voor een Nederlandsche vertaling van het contract, dat wèl in bewoordingen, niet in inhoud, afwijkt van de hier afgedrukte. Ik hecht aan den datum bij Pontanus, waar geleidelijk de data worden gegeven dag vóór dag, meer dan aan dien van 3 Juli, welke geplaatst is boven een extract uit dit contract, voorkomende in deel I van het Contractboek en hieronder opgenomen, en ook voorkomt in het afschrift in 's Lands Archief te Batavia.

[2] Vgl. J. A. van der Chijs, *Geschiedenis der stichting van de Vereenigde O.-I. Compagnie.* Tweede druk (Leyden, P. Engels, 1857), bldz. 40, v.

genoemt zijt, soude bevesticht worden: So ist dat wij te vreden zijn een gestadighe ligue van vruntschap ende verbontenis met den Doorluchtigen Prince voorschreven ende met U. E. te maecken, ende sweren die selve te sullen onderhouden ende sullen eenen yegelicken gebieden die te onderhouden. Ende dat meer is, wij sijn te vreden dat U. E. come (ofte yemant van haerentwegen) om alhier in onse haven ende stede te handelen, copen, verpangelen ende te vercopen so dick ende menichmaelen als U. E. sal gelieven, so vrij end vranck als sij in hun eijgen landt soude doen mogen: sonder dat men U. E. ofte yemant van hun volck eenich injurie ofte onrecht doen sal. Welck contract wij ende de onse gestaedelick sullen observeren sonder eenige faute. Ende was onderteyckent als int originael breder te sien is.

Ende nae de onderteeckeninghe stondt:

Ende bij so verre dit contract door ons mocht gebroocken werden, so sullen wij voor onedele ende trouloose menschen gehouden werden, waer voor ons God behoede.

Dit alles gedaen te goeder trouwe ende met onse eygene handt onderteeckent. [1] J. Bilius. [2]

II. BANTAM.

12 Juli 1596. [3]

In het journaal, door Pontanus (Lat. uitgave, blz. 156, v.; Nederl. uitgave, blz. 194—196) gebruikt, wordt medegedeeld (evenals in het niet-uitgegeven journaal op een der schepen, de Hollandia, gehouden, en op het Rijksarchief berustende, dat echter bepaald 30 Juni als datum der komst te Bantam van „den Keyser van het ganse land van Java" aangeeft), hoe in Juli Bantam werd bezocht door „den Keyser" van Java (de vorst van Dĕmak, tot wien Bantams vorst toen waarschijnlijk nog in ondergeschikte verhouding stond, althans nominaal), hoe de Portugeezen met dezen tegen de Nederlanders samenspannen, hoe de laatsten door den Rijksbestuurder daarvoor worden gewaarschuwd en dan ook tegen een ge-

[1] Het extract van 3 Juli 1596 in het Contractboek luidt: „Is tusschen commijs Cornelis Houtman ende die van Bantam verdragen, dat zij malkander over en weder vast en getrouw zullen blijven ende zoo jmandt den eenen soillde overvallen, dat zij dien als haren gemeijnen vijandt gesamender handt zouden wederstaan en helpen verdrijven." Dit extract is blijkbaar onnauwkeurig.

[2] Justus Bilius was translateur in dienst van de Staten-Generaal van 1595 tot ongeveer 1607. (Zie Th. van Riemsdijk, *De Griffie van Hare Hoog Mogenden*. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1885, bldz. 59, noot 1.)

[3] Uit het Contractboek.

vreesden aanslag voldoende op hoede waren. De „Keizer" vertrok daarna naar Djakatra en den 9 Juli gaf de Rijksbestuurder den Nederlanders zijn verlangen te kennen, „dat hij wilde op een nieuw met haer een verbondt maken." Misschien wel uit vrees voor de goede verstandhouding tusschen den „Keizer" en de Portugeezen. Iets later (de datum is niet aangegeven, maar moet zeker eenige dagen vóór 17 Juli gesteld worden) werd dit nieuwe „verbont" door den Rijksbestuurder „gesworen". Het komt mij waarschijnlijk voor, dat dit contract, hetwelk aan de aandacht van De Jonge, Tiele en Rogge is ontgaan, hetzelfde is, als in extract hieronder in alinea 2 is opgenomen.

1596: 3: Julij is tusschen commijs Cornelis Houtman ende die van **Bantam** verdragen dat zij malkander over en weder vast en getrouw zullen blijven ende soo jmandt den eenen soillde overvallen dat zij dien als haren gemeijnen vijand gesamender handt zouden wederstaen en helpen verdrijven. [1]

Welck accoordt naderhandt door eenige geresen misverstanden gebrooken zijnde [2], op den 12^e^ derselver maendt weder vernieuwt, zoodat Houtman bij den Gouvern^r^ komende den eed vernieuwt heefft, beloovende van zijne zijde den Gouvern^r^ met alle zijne ondersaten nae vermogen bij te staen, oock eerlijcken en vromelijcken te handelen, gelijck de Gouvern^r^ van zijne zijde belooft heefft haer tegen alle vijanden te helpen, als was het oock tegen den Keijzer zelve, jndien hij wederquame.

III. BANTAM.

11 October 1596. [3]

De vriendelijke verhouding tusschen de Nederlanders en de Bantammers was niet van langen duur. De in Bantam handeldrijvende Portugeezen zagen met leede oogen het optreden van de concurrenten uit Europa en stookten tusschen hen en den Rijksbestuurder; diens wantrouwen werd op deze wijze gaande gemaakt, terwijl zijn onbetrouwbaarheid in financieele aangelegenheden tegenover de Nederlanders al spoedig bleek; deze laatsten misten den noodigen tact voor deze moeielijke omstandigheden

---

[1] Deze alinea, met haar vermoedelijk foutieven datum, is een korte inhoud van contract I. Zie noot 1 op bldz. 4.

[2] Van misverstanden in deze enkele dagen blijkt bij Pontanus niet. Wel schijnt het den Rijksbestuurder (gouverneur) bevreemd te hebben, dat de Nederlanders den „Keizer" lieten begroeten en hem geschenken zonden.

[3] Het hier opgenomen „translaet uijt het Portugeesch" berust in het archief der Staten van Holland.

en Cornelis de Houtman nam een te hoogen, ten slotte zelfs dreigenden, toon aan tegenover de Bantamsche autoriteiten. Ten slotte leidde het overijlde optreden van den scheepsraad, toen in de laatste dagen van Augustus aan Cornelis de Houtman en eenige der zijnen te Bantam de terugkeer naar de schepen was belet, tot besliste vijandelijkheden. In October vond een verzoening plaats: een nieuw verdrag werd gesloten.[1] (Vgl. vooral Rogge, t. a. p., bldz. 426, vv.)

Wij gouverneur, welgeboorne, ende Heeren deser stede van **Bantam** sweeren voor de waerheijt van wegen onsen coninck aen den heer (wesende) conink van Holland[2], ende sijnen ambassadeur ende capitaen mayor[3], en den andere heeren van de Hollandsche schepen, dat wij een vrede ende eeuwighe vrundschap met henlieden maken: ende dat wij tevreden zijn, dat de voorseijde heeren ofte haer volck (soot hen gelieven sal) vrij en vranck hier in onse stadt mogen comen om waren te copen en te verhandelen so menichmael ende soo veel als hen gelieven sal. Ende wij sweeren dat wij henlieden nimmermeer beswaernisse ofte quaet doen sullen noch te water noch te lande, noch dat wyse hiertegens haren danck niet houden en sullen: maer hen ende haren volcke alle eer, gonst ende vruntschap bewijzen, begerende haer te tracteren, te laten gaen ende comen, gelijck het henlieden goetduncken sal. Swerende van gelijcken, hen nimmermeer toe te senden quaet of oorloogh ofte verwerringe, gelyck daer tusschen de voorseyde heeren ende ons lieden gepasseert is. Maer indien der eenich volck van buijten waer, twelck de voorschreven heeren of hun schepen oorloog ofte quaet aen doen wilde, dat wij den voorschreven capiteijn mayor ende heeren van de schepen begeren te helpen so veel als in[4] onser macht mogelicken sal wesen. Alle twelcke hier voorscheven is wij sonder eenige fauten sweeren te vervullen: ende gelijck sulcks waerachtich is, also bidden wij den Almachtigen God onse sielen te willen helpen, ende dat het quaet dat wij henlieden begeren te doen, eerst op ons alte gaeder moet comen.

Gegeven binnen Bantam huyden den 11en Octobris 1596.

[1] Het journaal op de Hollandia gehouden (ms. op het Rijksarchief) stelt dit op 20 October, maar het is blijkbaar niet dag bij dag bijgehouden.

[2] Zooals bekend is, deden de Nederlanders het in Indië dikwijls voorkomen, alsof zij optraden namens den „Koning" van ons land.

[3] *Capitão mor*: een Portugeesche titel, waarmede Cornelis de Houtman in Bantam werd aangeduid.

[4] Hierboven staat „nae".

Ende was onderteeckent als int originael staet. [1]

Ende nae de onderteeckeninge stondt:

Wy begeren op Ul. heer capitaen mayor ende op de andere heeren van de schepen, dat sy geen verhinderinge [2] en doen den cooplieden die tot deze haven komen sullen, so te lande als te zee, te weten den Portugysen, Chinoysen, Jauvaanschen, ende andere cooplieden.

[1] Hieronder stonden eenige onduidelijk gekopieerde Javaansche letters: misschien beteekenende tjarik pati (de schrijver of secretaris van den Rijksbestuurder).

[2] Hierboven staat „verdriet aen".

B.

OUDE COMPAGNIE

1598—1600.

IV. BANDA.

18 Maart 1599. [1]

In Mei 1598 verliet een vloot (uitgerust door de Oude Compagnie te Amsterdam, welke was gevormd door de samensmelting van de Compagnie van Verre met een Nieuwe Compagnie in die stad) Nederland met bestemming naar Indië, onder bevel van Jacob Corneliszoon van Neck en Wijbrand van Waerwijck. Eerstgenoemde verkreeg te Bantam een rijke lading en keerde met een gedeelte der schepen naar patria terug; Van Waerwijck werd nu admiraal der in het Oosten achtergebleven schepen en vertrok met Jacob van Heemskerck als vice-admiraal in Januari 1599 naar de Molukken. Men kwam in 't begin van Maart bij Ambon, vanwaar Van Heemskerck al spoedig vertrok naar Banda met twee schepen, die 15 Maart bij Groot-Banda kwamen en „in de vryheyt van Ortatan" [2] ankerden. Een paar dagen later sloot van Heemskerck een contract met den sjahbandar [3] van die plaats: „eertijts thooft, vermach nu gans niet, dooch heeft noch veel oude preuiliges." (Vgl. De Jonge, *Opkomst*, II, bldz. 426—428; Van der Chijs, *Banda-eilanden*, bldz. 2, vv.; *Beschrijuinge van de eijlanden Banda*, in deze Bijdragen, III, bldz. 74, v.)

Ick Jacop Heemskerck, Vijsadmiral, bekenne met Boijsida, sabandaer van **Ortatan**, ende Merou, sijn broeder, gecontrakteert te hebben ende haer luijden belooft voor rubba-rubba, [4] anckerage

---

[1] Overgenomen uit het journaal van Van Heemskerck, dat afgedrukt is bij De Jonge, t. a. p., II, bldz. 428. — In 't Contractboek komt een omschrijving van den inhoud van dit contract voor met den blijkbaar onjuisten datum: 16 Maart en met enkele niet in 't contract, maar wel in 't journaal (op 23 Maart) voorkomende bijzonderheden.

[2] Wáár dit lag? Vermoedelijk aan de Noordzijde van het eiland Lontor, zooals ik uit van Heemskerck's journaal op 15 Maart meen te mogen opmaken. Hiermede komt overeen, wat Valentijn, *Banda*, III, b, 2 bldz. 5 mededeelt. Hij noemt „aan de Noordzijde het stedeken Ortattan, of Orontatte, ... eigentlijk Orangdatang." Op den atlas van Stemfoort en Ten Siethoff wordt Orangdatang echter aangetroffen op de Zuidkust en op Valentijn's kaart van Banda ligt Orontatte niet aan de kust, maar midden op het eiland. Uit verschillende plaatsen bij Tiele—Heeres, *Bouwstoffen*, I, II (zie de Registers, *sub voce*) mag worden opgemaakt, dat Ortatan in de eerste helft der 17de eeuw zich inderdaad van de Noordkust tot in 't binnenland heeft uitgestrekt.

[3] Havenmeester in letterlijke vertaling. Een aanzienlijk inlandsch ambtenaar inderdaad.

[4] Havengeld.

noot assisteren wilde ende sijn hulpe niet ontseggen, tot het welcke wij hem niet alleenen bereit en willich gevonden hebben, maer ons seluer tot de saecken aengeporret, soe dat hij ons met het schip Overijsel, met volck, munitie van oorlooghen en anderen nootsaeckelijckheeden wel versijen sijnde, op den 21 Martij geassisteert heeft, daerop zijn oppercoopman [1] van Hito als cappitain gesonden, soo dat de Portugesen alleen door het gesicht des schips, vreesende dat op haer aen quaem en eer het op een mijl nae haer genaeckten, de vlucht genoomen hebben, soo dat wij bekennen, deese hulpe en trouwen assistentie des heer Admirael alleene een oorsaek van de behoudenis ende ontset des beleide en genochsaem(?) verlooren stedekens geweest is. Heeft den Admiral, dit exploot gedaen siende, den handel weederom met ons in alle getrouwicheit en oprechticheit gedreuen tot op den 9 Junij des seluige jaer, dat hij van sinne is geweest om weederom met sijn twe scheepen naer huiswaert ofte ander plaetsen daer het hem geliefde te vertrecken, hebbende alhier den tijdt van over de vijf loopende maende geleegen, in welcken tijdt wij van hem ende allen den zijnen niet anders als met alle beleeftheit [ende] vrundelijckheit beiegent, dan oock broederlijck met ons gehandeldt heeft, van het welcke wij altsamen ghereedt sijn ghoede certificatie ende getuichenisse af te gheeuen, alsoo wij in deese oock doen gelijck wij met der daet bewijsen dat wij den selvige admeral, om alle deese deuchden boouen verhaelt en aen ons beweesen, van allen tollen, coustume anckeragen en ongelden vrij houden sonder daer iet af te neemen ofte te vereisen van hem ofte de zijnen, van eenen meestere gesonden, hier soude mooghen arriveeren. Het welcke wij met alle den gheenen hier booven verhaelt belooven te onderhouden. In kennisse der waerheit dat wij dit alles oprechtelijck en sonder geveinstheit meenen, hebben wij dit met ons eighen handt ondertekent ende naer onse costumen versegelt in ons balaijer [2] ofte raethuis op het eilant Ambonio onder jurisdictie van ons gouuernement van Hito als principael van het eilandt voorschreven, deesen 9 Juny 1601. Stondt onderteeckent in haer tale de twe voornaemste haer naem.

[1] Gelijk bekend is, is dit later geworden een bepaalde rang onder de ambtenaren der O. I. C., die onderkooplieden, kooplieden, opperkooplieden onder hen telde.

[2] Balé, balai, baileo.

VII. BALI.

7 Juli 1601. [1]

Cornelis van Eemskerck ging van Ambon naar Bali. Hier verkreeg hij eveneens handelsvrijheid. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VI, bldz. 33, v.)

Laus deo semper desen 7 July 1601.

Den coninck van Bali [2] sendt den conink van Hollandt zijnen groedt. U admirael Cornelis van Eemskerck js bij mij gecomen, mij een brief van U Hoocheit brengende, ende versocht aen mij dat ick toelaeten wilde, de Hollanders alhier te mogen handelen gelycke als die van Bali selfs, waer door ick haer ende alle de gheene U hoocheit sendt vergunne alhier vrij te handelen, als mijn eighen ingesetene ende also ofte sij in Hollant quamen, ende dat Bali ende Hollandt een sij.

Dit js de copye des Conincks brief in Baleesche spraeck my mede gegeven, de welcke door Emanuel Rodenburch [3] ouer geset js in onse Nederlandtsche spraeck. Ende [zij] gebruycken gheen onderteeckeninghe. Wordt derhaluen van mij aen UL. also gesonden.

CORNELIS VAN EEMSKERCK.

VIII. PATANI.

10 November 1601. [4]

Jacob van Neck, die als admiraal eener vloot van de Oude Compagnie in Juni 1600 uit Holland was vertrokken, kwam, na vele omzwervingen in den Maleischen Archipel en Oost-Azië, in November 1601 bij het Maleische rijkje Patani aan de Oostkust van het Maleische schiereiland, toen bloeiend door den handel, o. a. in peper, welke werd aangebracht van verschillende plaatsen van het schiereiland en van Sumatra's Oostkust. Na eenige onderhandelingen werd een handelsovereenkomst door Van Neck gesloten met de inlandsche autoriteiten. (Vlg. Tiele, *Europeërs*, VI, blz. 38, v.)

[1] Onderstaand stuk ontleen ik niet aan het Contractboek, maar vond ik elders in het oud-koloniaal archief, nl. in dat der Oude Compagnie.

[2] Volgens certificaten in het archief der Oude Compagnie dd. 12 Juli en 9 Septemer 1601 hield deze „koning" verblijf te Gigel of Gigil, m. a. w. Gilgil of Gèlgèl (in Kloenkoeng), in die dagen de hoofdplaats, tevens zetel van den dewa-agoeng, den oppervorst, van geheel Bali.

[3] Een der schepelingen van De Houtman's eersten tocht van 1595—1597. Toen werd Bali aangedaan en een paar Nederlanders waren op het eiland achtergebleven.

[4] Onderstaande inhoudsopgave van dit contract is overgenomen uit het Contractboek.

Alle t'welcke in de Maleijse tale bij geschriffte vervatt wierdt, waerop de Achinders versoghten dat Vlamingh [1] die daerom aen landt gesonden was, zulcx willde onderteijkenen, maer Vlamingh dede de voorschrevene artikulen door Hans Decker en zijnen tolck alsvoorens in de Portugese tale oversetten en voorleesen. Doen sagh men claerlijck de valsheijdt van de Achinders, want daer stondt eijgentlijck dat d'onse de geheele somme zouden avanceren en op het nieuwe gewas waghten; derhalven alsoo Vlamingh weijgerde te teijkenen, scheurde den Sabandar het contract in stucken: ghij meught dan uw avontuer en de prijs van het nieuwe gewas verwaghten. Vlamingh, daer over bij den Koninck klagende, kreeg moedt ende op hope van een beeter huerde weder een huijs ende werden eenige koopmanschappen daerinne gebraght. Van Caerden is oock met den Koningh wegens den voorkoop van 't nieuwe gewas op den 28[n] December nae veell over en weder loopens andermaell over een gekomen ende verdraegen zoo ende gelijck:

De baer peper zall betaelt worden tegen 8 teijll.

De Koningh zall gehouden zijn de reaal van aghten te ontfangen tegen 5 maes. [2]

Soo veell peper als de Hollanders ontfangen, zoo veell geldt zullen zij teelkens betalen sonder gehouden te zijn penningen te avanceeren.

De Koningh zall ten langsten binnen 4 maenden 1800 bhaer peper leveren.

De Hollanders zullen betaelen 5: ten 100 voor uijtgaende toll.

Geen koopluijden ofte schippers van watt natie die ook zouden mogen zijn en zullen geen peper mogen koopen offte laeden, voor en all eer de Hollanders hare ladinge bekomen hebben.

[1] Een der Nederlanders op Van Caerden's schepen.

[2] Volgens Van Langen, *Atjehsch Staatsbestuur*, bldz. 49, v. werd in het midden der 16de eeuw de pilaar of Spaansche mat, „ook wel réjal" genoemd, eenheid van het Atjehsche muntstelsel. Vier derhams of mĕs (mas) stonden in waarde gelijk met een pilaarmat. Sultan Iskander Moeda (1607—1636) bepaalde de verhouding op 1 tot 5. (Vgl. Van der Chijs, *Plakkaatboek*, VIII, bladz. 15.)

D.

OOST-INDISCHE COMPAGNIE TE AMSTERDAM

1600—1602.

X. BANDA.

23 Mei 1602. [1]

Op het eind van 1600 waren de Oude Compagnie en de Nieuwe Brabantsche Compagnie vereenigd tot één lichaam, de Oost-Indische Compagnie te Amsterdam. Voor rekening van dit handelslichaam werd o. a. uitgerust een vloot, die in April 1601 uit Texel vertrok. Een gedeelte er van, onder bevel van Wolphert Hermanszoon, was bestemd voor de Molukken en Banda. Bij de Bandagroep kwam hij in Maart 1602 aan. Een tweetal contracten werden eenige weken later gesloten. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VI, bladz. 50, v.)

In den name Godts.

Also die van **Labetacke**, [2] **Salama**, [3] wt den name van de vier Coninghen [4] ende hare bondtgenooten, te weten Labetacke, **Waeijer**, [5] Salama, **Oudender** [6] ende t'eijland van **Rossengien**, [7] versochten an den admirael Wolffert Hermansz., eenich volck tot Salama te willen laten, so sijn bij den Admirael ende sijnen raed op het selve versoeck dese navolgende articulen geraemt tot vrede ende eendracht aen wedersijden, Amen.

Ten eersten sal yeder sijn Godt dienen, na tgelove hem Godt gegeven heeft, sonder den eenen den anderen te haten ofte eenighe oorsaecke te gheven daer questie uijt soude mogen rijsen, dan sullen malcanderen in alle vruntschap aen wedersijden bejegenen ende de rest Godt bevelen die vant gelove ende gemoet rechter is ende sijn sal.

Ten anderen beloven wij, bovengeschreven steden, d Hollanders

[1] De hier volgende „copie" berust in het archief der Staten van Holland. In het Contractboek komt een uitgebreide inhoudsopgave voor.

[2] Labetaka of Lautakka op de Noord-Westkust van Neira.

[3] Slaman of Celammon op de Noord-Oostkust van Lontor.

[4] Dit is natuurlijk een herinnering aan een vroeger bestuursstelsel. „Koningen" had men in die dagen niet meer op de Banda-eilanden; wèl sjahbander's en andere hoofden. (Vgl. Van der Chijs, *Banda-eilanden*, bldz. 3, 17; Tiele, VII, bldz. 9; maar vooral deze Bijdragen, III, bldz. 78, v.)

[5] Wajer aan de Zuid-Oosthoek van Lontor.

[6] Op ongeveer de plaats, waar de atlas van Stemfoort en Ten Siethoff heeft „Boven-" en „Beneden Dender" op de Oostkust van Lontor, heeft Valentijn „den Ouden Dender" en „Dender".

[7] Rosengain.

die alhier blijven sullen, tegen alle wtterlicke vijanden te helpen als Portugesen, Javanen [1] ofte eenighe andere natien, die de Hollanders alhier te lande souden willen beschadighen, haer in alles als ons eyghen jngesetenen ofte kinderen voorstaen, sonder toe te staen haer van yemandt overlast geschiede.

Van gelijcken beloven d'Hollanders te doen nae haer cleijn vermoghen aen alle vijanden die de bovengeschreven onse bondtgenooten alhier te Banda souden willen beschadighen, wtgesondert geschillen die de Bandanesen onder malcanderen hebben [2] ofte souden moghen krijghen, daer de Hollanders haer nijet mede moeijen en sullen, ten ware van de Bandanesen om vrede te maecken daer selve toe versocht werden.

Bij gevalle d'Hollandsche capiteijn, [3] alhier blijvende, eenich volck ontliep, sullen deselve wederom leveren, sonder te vermogen hem Moors [4] te maecken, maer so eenich Hollander vrij sonder dwanck ofte vrese van straff begeerde Moors te werden, sullen de bovengeschreven vermoghen t'selffde te doen, mits conditie hij in dienste van onze Prins [5] blijve; van gelijcken sullen de Hollanders vermogen, so eenich Bandanees vrij sijnde t'selffde op haer versoeck Cristen te maecken, sonder dat de bovengeschreven daer jn t minste yet tegen doen sullen.

Beloven de voorgenoemde inwoonderen van Labetacke, Weijer, Salama, Oudender ende die vant eylandt Rossengien alle haer noten, folye ende andere waren nieuwers als tot Salama te verkopen ende an de Hollanders te vercoopen, t sij voor gelt, Hollandsche coopmanschappen, rustingen, [6] sagu, cleetgens, ofte t'gene de Hollanders souden moghen hebben nae gelegentheijt des tijts, sonder aen eenighe

---

[1] Dat de Javanen onder de vijanden der Nederlanders worden genoemd, wordt verklaard door de pogingen der Javanen van Toeban, om de in 1599 door Jacob van Heemskerck op Banda achtergelaten Nederlanders in handen te krijgen. De goede trouw der Bandaneezen en de komst van Nederlandsche schepen voor Banda in 1600 deden deze pogingen mislukken. (Tiele, *Europeërs*, VI, bldz. 25; Van der Chijs, *Banda-eilanden*, bldz. 14, v.)

[2] Gedoeld wordt hierbij zeker ook op de partijschappen onder de Bandaneezen, bekend onder de namen Oelilima en Oelisiva. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VI, bldz. 9; Van der Chijs, *Banda-eilanden*, bldz. 11, v.)

[3] 't Hoofd van het Nederlandsch Kantoor.

[4] Mohammedaansch.

[5] Zooals bekend is, spraken de Nederlanders in de eerste tijden van hun zijn in Indië steeds van een eenhoofdig bestuur over Nederland.

[6] Maliënkolders en harnassen waren een geliefd handelsartikel voor de Bandaneezen. (Van der Chijs, *Banda-eilanden*, bldz. 5, 13.)

vreemden daer van yet te verkopen, ten ware d'Hollanders de waren niet en hadden haer dienstich. [1]

Alle het voorschreven beloven wij eendrachtelick aen weder sijden onverbreeckelick t'onderhouden, als bij ons boeck beedicht. So waerlick moet ons Godt helpen, ende ons t selffde overkomen t'geen wij de Hollanders doen.

Aldus gedaen int schip Gelderlandt ten versoecke van wedersijden bij ons ondergeteeckent Den drie en twintichsten Meij A° 1602. In t'eylandt Banda. [2]

XI. BANDA.

17 Juni 1602. [3]

Accoord gemaeckt met die van Pouloay.

In den name Godes.

1.

Is Wolphert Hermanszoon, admirael van de Hollanders, overeengekomen met die van **Poulo Aij** op het campon van **Ouratt** [4], datt daer Hollanders metter woon sullen blyven ende dattse vrij in haer gelooff zullen mogen blijven zonder dat zij ijmandt zal mogen bespotten, offte iet misdoen, want Godt alleen richter van 't gemoet is.

2.

Ten anderen zoo der eenige Portugesen, Javanen offte eenige andere natie de Hollanders die hier in Banda woonen, willen eenigh verdriet aendoen, zullen wij ondergeschreven haer beschermingh ende bekeerden [5], in allen schijn als off de Hollanders ons eygen vrouwen en kinderen waren.

---

[1] Van der Chijs, *Banda-eilanden*, maakt de opmerking (bldz. 19), dat het niet duidelijk is, waarom de Bandaneezen „zich door een contract aan banden" lieten leggen. „Waarschijnlijk wisten zij niet, wat zij eigenlijk deden". Zou de mededinging van de verschillende partijschappen en de vrees voor vijandelijkheden niet daarvoor een verklaring kunnen zijn? Dat zij niet wisten wat zij deden, zij, die gewend waren met vreemdelingen handel te drijven (t. a. p., bldz. 2, 3, 6 enz.), is toch moeilijk aan te nemen.

[2] In 't Contractboek wordt nog de onderteekening aangetroffen van Wolphert Hermanszoon.

[3] Uit het Contractboek. Deze datum blijkt uit een ander afschrift van dit contract, uitgegeven door P. A. Tiele in de Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde, uitgegeven door R. Fruin, nieuwe reeks, VI, bldz. 244, v.

[4] Aan de Westkust? Vgl. Valentijn, III, b, *Banda*, bldz. 30.

[5] Moet zijn „beheeren" (vgl. Van der Chijs. *Banda-eilanden*, bldz. 171), of „bewaren" (Fruin's Bijdragen, t. a. p., bldz. 244).

3.

Ten derden belooven de Hollanders ons bij nachte en bij dage te helpen naer haer vermogen, zoo wie ons landt van Banda wilde krencken, ofte beschadigen. Dan off die van Banda inlandse oorloogen tegen malkanderen kregen, zullen de Hollanders niet vermogen hun daer mede te bemoeijen ten ware om vrede te maeken.

4.

Vorder zijn verdragen, wanneer daer eenigh Hollanders tegen den Cap^{n} [1] hem te buijten ging ende vreesende gestrafft te worden bij ons quam ende versoghte Moors te worden, en zullen wij het zelve niet vermogen hun daermede te doen (?), dan hem gehouden wezen aen den Cap^{n} te leveren, die hem nae gelieffte zal mogen straffen. Dan off ijmandt uijt vrijen wille by ons quam offte Moors wilde worden, zonder jets tegen den Cap^{n} misdaen te hebben, zullen wij t met voorwetten van den Cap^{n} vermogen te doen. Van gel^{n} sal den Cap^{n} oock mogen de Bandaneesen, die begeerden Christenen te worden, Cristenen te maeken. Vorders belooven wij, boven geschreven van Campon Ouratt, dat wij alle onse nooten ende foejllie aen haer luijden souden verkoopen, sonder aen ymandt anders, het zij voor r^{a}, wapenen, kleedjes, rijs, sagou en andere waeren, die ons souden mogen aenstaen. Alle deze bovengeschreven artijckelen belooven wij onverbrekelijck te onderhouden. Waerachtigh [2] moedt ons Godt helpen. Was onderteeckendt bij den admiraell WOLPHERT HERMANSZOON.

---

[1] Nl. tegen zijn eigen chef.

[2] Van der Chijs, t. a. p., bldz. 171, heeft „soo waerachtich"; Tiele, t. a. p., bldz. 245, heeft „soo waerlijk".

E.

GENERALE NEDERLANDSCHE GEOCTROYEERDE OOST-INDISCHE COMPAGNIE

1602—1800.

XII. BANTAM.

1603. [1]

De eerste vloot, welke na de oprichting der groote Oost-Indische Compagnie uit Nederland koers zette naar Oost-Indië, stond onder bevel van Wijbrand van Waerwijck als admiraal en Sebald de Weert als vice-admiraal. Een deel der schepen onder bevel van den vlootvoogd zelf kwam na een zeer lange reis den 29 April 1603 bij Bantam aan. Hij sloot hier een overeenkomst ten opzichte der tollen en rechten, waarvan een korte inhoud hier volgt. (Vgl. De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 20).

Is bij den admirael Warwijk met die van **Bantam** verdragen en geaccordeert, datt voor jeder schip robbe robbe [2] sall betaelt worden 750 r^a^ van aghten, doch den Sabandar stryckt ten onreghte daervan $\frac{1}{3}$ nae hem, gevende den Koningh de resterende $\frac{2}{3}$.

Dat voor yder schip billibilan [3] zall betaelt worden 666 $\frac{2}{3}$ r^a^ van aghten offte 2000 sacken over 3 schepen, een r^a^ meer als men van de gemeente koopt, 't'welck zij zeggen, dat een oudt reght dezes konings is. Men avanceert hier maer voor een schip en als dat geladen is, betaelt men weder voor een ander. t Is voor elck schip in alles 1416 $\frac{2}{3}$ r^a^ van aghten [4] behalven alle ordinarische tollen en andere kleyne ongelden, ende bovendien nogh eenige geschenken, zoo aen den Koningh, als den Gouvern^r^ [5]. Maer die van Bantam hebben daer nae nogh billibilan willen reeekenen voor het geene d'onse over de 18000 sacken in drie schepen geladen hebben, allegerende, dat de twee eerste schepen niet hooger als op 6000 zacken jder aengegeven waren ende alhoewell het accoordt duydelijck op de scheepen ende niet op het getall der zacken gemaeckt was, moest Warwijck niet te min aen den Koningh nogh 130 r^a^ en 10 rose-nobels [6] toewerpen voor 4500 sacken peper, die over de voornoemde 18000 zacken daer ingeladen waren. [7]

---

[1] Uit het Contractboek. — Het exemplaar in 's Lands archief te Batavia heeft de nadere tijdsbepaling: Mei 1603.

[2] Roeba roeba.

[3] Bĕli-bĕlian = koopwaren, dingen die men koopt of gekocht heeft. Hier blijkbaar een tol of recognitie.

[4] Tiele, *Europeërs*, VI, bladz. 74, zegt niet geheel juist: 1500 realen.

[5] De toenmalige Nederlandsche benaming voor den Rijksbestuurder.

[6] Engelsche gouden munt ter waarde van ongeveer f 12.

[7] Het laatste gedeelte der beide alinea's behoort natuurlijk niet meer tot het eigenlijk contract.

XIII. KUST VAN MALABAAR.

11 November 1604. [1]

Den 18 December 1603 verliet een sterke vloot ander bevel van Steven van der Haghen patria. Hem was bepaaldelijk opgedragen, vijandelijk tegen de Spaansch-Portugeesche macht in het Oosten op te treden, ook aan Voor-Indië's kusten, en tevens, om verdragen van bondgenootschap met de vorsten dáár te sluiten. Den 29sten October 1604 kwam Van der Haghen bij Calicut aan, de residentie van het rijk van den Sămundri of „Samorijn" (Zamorin), zooals de Nederlanders hem noemden. Deze vorst was in vijandschap met de Portugeezen en het kostte Van der Haghen weinig moeite, hier aan de opdracht tot het sluiten van een verbond te voldoen. (Vgl. De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 9, 26—34; Tiele, *Europeërs*, VII, bladz. 84—85).

Accoordt gemaakt tusschen den doorlughtigen Samorijn, keijzer van Malabaer, [2] ende den E. heer admiraell Steven van der Hagen van wegen de Eden Mogende Heeren Staten Generaell ende sijn princelijke Exe Mauritius etca. 1604 11e 9ber.

Allen ende een jgelijcken die desen sullen sien offte hooren leezen saluijt.

Wij Steven van der Hagen van wegen de Eden Mogende Heeren Staten Generaell der Vereenighde Provintien, ende sijne Exe Mauritius prince van Orangie, grave van Nassou, admiraell generaell van de Belgische zee, [3] admirael over 12 schepen, doen kond dat wij door de goede vrindtschap, ons van den mogenden keijser ende sammorijn van Malabaer bejegent, ook mede door de voornoemde heeren expresse belastingh, hebben na goede rijpe deliberatie ter eeren Godes en tot opbouwingh beijder rijcken gemaeckt ende jngegaen een vast verbondt, eeuwige ende onverbreeckelijcke alliantie tot verdruckingh der Portugesen, ende alle hare geassocieerde, haer te verdrijven uyt alle de landen van Sijne Mayesteijt en ook uijt geheell Indien; ende dat met de naeste gelegentheijt schepen en volck sall gesonden en tot **Calicoutt** te handelen ende koopluijden tot dien eijnde daer houden residerende, omme het welcke te effectueeren op de beste gelegentheit een fortresse zall worden gebouwt, die in handen ende gebiedt van onse natie altijtd sall blijven. Ook

[1] Uit het Contractboek.

[2] Op dezen titel valt heel wat af te dingen met het oog op de werkelijke toestanden.

[3] Een toespeling op den titel Sămundri (= beheerscher der zee, zee-koning)? (Vgl. *Hobson-Jobson*, p. 745; Zinadim-Lopes, *Malabar*, p. LXIII, s.).

mede tusschen beijde de natien expresselijck gestupeleerd, reciproquelijck geen vrede met de Portugesen te mogen maeken, voor en all eer de een den anderen daervan eerst well en light (?) verwittight te hebben; ende daerover hem beswaert vindende, den anderen geensints geene contracten van vreede zall mogen jngaen. Ook dat alle die van de cust van Mallabaer, beginnende besuyden Goa tot de Cabo de Camorijn, [1] niet sullen vermogen eenige navigatiën te aenvaerden sonder paspoort van den Samorijn daertoe ontfangen te hebben, offte daer over geattrappeerdt zijnde, voor goeden buijt ende prince sullen gehouden ende verklaert worden. Aldus gedaen ende gesloten tot Pembenaer, [2] den 11ber. 1604 stilo novo. Was geteekent STEVEN VAN DER HAGEN.

XIV. AMBON.

Februari 1605. [3]

Steven van der Haghen verliet den 25 Januari 1605 Bantam, om hulp te brengen aan de bewoners van het eiland Ambon tegen de Portugeezen, die na de lichting van ons garnizoentje wraak hadden genomen op de inlanders voor de welwillende ontvangst der Nederlandsche schepen. Den 21 Februari kwam onze vloot bij het eiland aan en zonder slag of stoot ging den 23sten daaraanvolgende het Portugeesche fort op Lei-Timor bij verdrag aan Van der Haghen over. Deze sloot na deze belangrijke gebeurtenis een contract met Hitoe. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VI, bl. 86—89.)

Accoordt van capiteijn, oock de hooffden van Hitoe ende den admiraell Steven van der Hagen.

1605 Februarij.

Allsoo de Hollanders met de hulpe Godes, ende den admiraell Steven van der Hagen ende sijnen raedt van de schepen ons verlost heefft uijt de handen van de Portugesen onse vijanden, capn Hitoe ende alle de hooffden [4] ende jngezetenen van **Hitoe** ende

[1] Kaap Komorin.

[2] Moet gelegen zijn tusschen Calicut en Cochin. (Vgl. De Jonge, III, bladz. 168—176.)

[3] Uit het Contractboek.

[4] Hitoe werd toen bestuurd door den z.g. kapitein (capitão) Hitoe „met de vier hooffden des landts Hitoe" (Orangkaja ampat). De titel is Portugeesch, maar staat niet in verband met de Portugeesche overheersching van dit Noordelijk deel van Ambon. Misschien is de z.g. kapitein Hitoe oorspronkelijk een soort rijksbestuurder geweest voor den radja, die Hitoe

alle de steden daer omtrent gelegen, jae datt meer is dat de Hollanders alle onse landen ende steden ons wedergeven en in handen laeten bezitten heefft, om welke weldaet wij cap: Hitoe ende alle de hooffden van Hitoe en d'omleggende steden belooven ende sweeren, de Staten Generaell van de Vereenigde Nederlanden, zijn Princelijcke Ex^tie ende de Gouvern^r van Amboyna gehouw en getrouw [te] zijn, zoolang als wij leven.

1°.

In den eersten soo sweeren wij hooffden al te samen den Gouvern^r te assisteren tegen alle vijanden, die jets tegen hem offte tegens het fordt [1] zouden willen attenteren te water offte landen.

2^e.

Van gelycken zweeren wij voorschreven, dat wij niemandt eenige nagelen zullen verkoopen als aen de Hollanders, ten zij met voorwetten van den Gouvern^r. [2]

3^e.

Ten anderen zal een ijder leven in zijn geloofft, gelijck hem Godt int herte stiert offte meent zaligh te worden, dogh dat niemandt den anderen zall molestie nogh overlast doen.

4^e.

Ende zoo het geviell, dat eenige Hollanders wegh liepen nae Hitoe offte die quartieren, belooven wij den Gouvern^r t' zijnen versoecke deselve weder in handen te leveren en off dat oock ijmandt wegh liepe van Hitoe bij het Cassteell [3], zall den Gouvern^r gehouden wesen aen die van Hitoe weder te leveren.

---

bestuurde, toen de Nederlanders op Ambon kwamen, met de z.g. vier hoofden. (Vgl. Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. III.) Maar deze zelfde kapitein Hitoe vertegenwoordigde den sultan van Ternate, die op Hitoe min of meer nominale rechten pretendeerde (Tiele, *Europeërs*, VI, bldz. 6, 7, 33; Heeres, *Bouwstoffen*, III, bldz. 205, 206, v., 209, 235). — Deze rechten hadden alle beteekenis echter verloren, sedert de Portugeezen in 1602 Hitoe weder hadden veroverd. (Tiele, *Europeërs*, VI, bldz. 60). Vgl. nog contract n° VI (waar sprake is behalve van den Kapitein, ook van een „gouverneur") en mijne bijdrage: *Ambon in 1647* in deze Bijdragen, XLVII, bldz. 517, v., 539). De radja van Hitoe moet dan echter al spoedig in de 17de eeuw uit het bestuurstelsel zijn verdwenen. (Vgl. b.v. Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 202, maar ook deze Bijdragen, III, bldz. 94 j° 105).

[1] Het kasteel Victoria (toen zoo gedoopt) op Lei-Timor.

[2] Dit monopolie-artikel vergeet Tiele, en het is toch van zoo hoog belang voor de geschiedenis onzer betrekkingen met de Ambon-eilanden.

[3] Victoria.

5e.

Of het geviell, dat de Hollanders, eenigen oorloch doende offte onbehoorlijckheijt, jn de huijsen van de jnwoonders liepen, zall den Gouvernr gehouden wesen, straffe daerover te doen; ook sullen de jnwoonders niet gehouden wesen de nagelen aen t Casteell te brengen.

6e.

Ende off den Gouvernr ons tot eenige saeken [1] dede roepen, zoo zullen gehouden wesen, die van Olisiva aen die van Olijlima [2] te helpen; van gelijcke die van Olijlijma aen die van Olisiva.

Over welcke belofften soo beloove ick, gouverneur van wegen de Heeren Staten Generael der Vereenigde Provintien ende Sijne Princelijcke Extie, Cape Hitoe en alle etca. Hier omtrent [3] het slott. [4]

XV. AMBON.

25 Februari 1605. [5]

Een gedeelte der bewoners van de Ambon-eilanden had de zijde der Portugeezen gehouden; zij legden thans den eed van trouw af aan de Compagnie. (Tiele, *Europeërs*, VI, bldz. 88). Onder hen het inlandsche hoofd, de patih, van het eiland Oma of Haroekoe.

Ick Steven van der Hagen, generael van deze armade, van wegen de Edele Mog. Heeren Staten der Vereenichde Provincien ende van Syne Excell. graeff Maurits, prince van Oraengien, als admirael ende capn generael te water en te lande, door die E. Mog. heeren Staten Generael, so geve ick pardoen, liberteit en doe verseekeringe aen den coninck van 't eylandt **Oma**, met alle die inwoonders van

---

[1] Eene andere lezing (die van de vernieuwing van dit contract in 1609, no XXIX) heeft: „wercken".

[2] De Oelilima en de Oelisiva waren de namen der partijschappen, waarin de bewoners der Ambongroep van ouds verdeeld waren, evenals die van Banda. (Zie hiervóór, bldz. 24. Tiele, *Bouwstoffen*, I, 2, 205, enz. Over de beteekenis dezer namen zie Wilken—Pleyte, *Volkenkunde*, bldz. 347).

[3] Ontbreekt?

[4] Het slot kan aangevuld worden uit de vernieuwing van dit contract den 9 Augustus 1609. (Zie hierachter no XXIX.) Het moet dan luiden: „en alle hoofden ende ondersaten van die quartieren te helpen en bijstaen als ons eijgen natie tegen alle haere vijanden".

[5] Overgenomen uit Archief voor kerkelijke en wereldsche geschiedenissen... uitgegeven... door J. J. Dodt van Flensburg, IV (1844), bldz. 310. „Naar copij geschreven door Arn. v. Buchell." De datum is daar foutief aangegeven als 25 Februari 1603.

die stedekens ende vlecken van 't eylandt, wesende hunne vasallen, opdat den voorseyden coninck met syne vasallen mach gerust ende versekert in syn lant wonen, ende dat de Coninck met de synen met onse licentie mach vrielicken gaen ende comen, handelen ende traficqueren aen ons casteel, gelyck als goede getrouwe vasallen van de E. Mo. Heeren Staten Generael; ende alsoo belooven wij van onsent wegen, dat den coninck van Oma met die synen niet en sullen qualicken getracteert worden, noch van de genen, welcke hier ter bewaernisse van dese forteresse sullen blyven, noch van den genen, die namaels van de E. M. Heeren Staten Generael souden mogen gesonden worden, maer ter contrarien so sullen se wel getracteert worden, gefavoriseert ende geholpen worden, gelyck als goede ondersaten tegen allen vyanden, die haerluyden souden willen offenderen offte misdoen, ende datselve is met alsulcke conditie, dat die coninck van Oma met alle zijne ondersaten gehouden sal wesen, den dienst te doen, die hen den goeverneur van 't casteel ende archipelago van Amboina gebieden sal te doen, d'welck sijn wercken van de fortificatie ende denselven dienst, die hy te voren aen de coningen van Portugal was verobligeert te doen, gelyck als 't wesende sijn vasal. Ende in teyken der waerheyt, dat den coninck van Oma 't selve begeert te voldoen, soo sal hij syn eed van getrouwicheyt doen aen die E. M. Heeren Staten Generael ende Syn Excell. graef Maurits, als souvereyne heere van die voorschreven eylanden van den archipelage van Amboina, ende oock mede aen den gouverneur van die forteresse ende den archipelage van Amboina ende in zijn absentie ofte by versterven andere, die in syn plaetze van de E. M. Heeren Staten Generael sullen mogen gesonden ofte geordonneert worden. Ende dese eed sal hy doen in presentie van den admirael van dese armade, Steven van der Hagen, denwelcken hem den eed sal afnemen van wegen die E. M. Heeren Staten Generael, als haren lieutenant ofte stadthouder, in dese quartieren van herwaerts over.

Aldus gedaen in Amboina, den 25. February 1605.

STEVEN VAN DER HAGEN.

XVI. AMBON.

3 Maart 1605. [1]

Steven van der Haghen vertrok 1 April 1605 van Ambon naar Banda. Vooraf had hij Frederik de Houtman benoemd tot gouverneur van Ambon en omliggende eilanden. Een aantal Portugeezen bleven onder de bescherming van het Nederlandsch kasteel op Ambon wonen. (Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 89 en noot 2). Deze legden den 3 Maart den eed van trouw aan de Compagnie af.

Nos los Portugeses casados y moradores desta ciudad y fortalesa de Amboyno promettemos y juramos en nombre de Nuestro Señor Jesu Christo y sua santos Euangelios que de aqui adelante y para siempre auemos de ser buenos, leales y obedientes vasallos de los Nobiles Poderosos señores Estados Generales de las Prouincias Unidas de Germania la Baxa y a su Exª el Conde Maurisio, principe d Orange, Capitan general de la mar y tierra de los dichos Senores Estados Generales, y tambien a Frederico de Houtman, gouernador desta fortalesa y archipelago de Ambona, como lugarteniente en estas partes de los N. P. S^{es} Estados Generales, y en su fallissimiento y ausensia al otros gouernadores que en su lugar nos por los N. P. S. sera embiado ho ordenado y tambien que auemos de manteuer y ayudar que se mantenga el acorde y articulos de contracto hecho a 23 de Febrero [2] con el general deste armada Esteuan van der Hagen. Y este auemos de cumplir y haser que se cumple lo qual no dexaremos de haser por nengun miedo ni temor de perder nuestras vidas ni hasiendas. Y ansi verdaderamente Nuestro Señor Dios Todopoderosa nos quiere guarder de todo mal. Fecha en Ambojno a 3de Marso a^{o} de 1605.

Hier volgt de Nederlandsche vertaling van bovenstaande overeenkomst, zonderling genoeg in het Spaansch gesteld.

Wij gehoude [3] Portegisen, jnwoonders van die stadt ende fortresse van Ambona, belouen ende sweren jn den namen van onsen Heere Jesu Christus ende syne Heilige Euangelie, dat wij van nu voortaen ende voort eeuwelicken sullen wesen goede loijale obediente

[1] Dit afschrift is genomen uit de papieren van Arnold van Buchel, uitgegeven in de Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap, VI (1883), bldz. 337, vv.

[2] Het verdrag van overgave van het fort Victoria.

[3] Gehuwde.

vassalen van die Edel Mogende Heeren Staten Generael van die Verenichde Provinthien van Neder-Duitsland ende van Sine Ex^e graeff Maurits, prince van Oraengien, Capitein generael te water ende te lande van die E. M. H. Staten Generael, ende oock meede aen Frederick Houtman als goeverneur van dese forteresse ende archipelago van Ambona als stadthouder vau dit lant voor die E. H. M. Staten Generael, ende jn sijn absentie ende versterven verbonden blijven aen andere goeverneurs, die in sijn plaetse van de E. M. H. Staten Generael ons geordineert ofte gesonden sullen werden. Ende oock mede sullen wy onderhouden, ende hellepen dat onderhouden mogen werden die artikelen vant acoort den 23^en Februario met den admirael van deze armade Steuen van der Hagen gemaekt ende dat selue sullen wij nae comen ende maken dattet nagecomen ende volbracht wort. Alle t welcke wij niet na laten sullen, door eenige sorge ofte vrees van te verliesen lijff ofte goet. Also warachtelicken moet ons Godt Almachtich bewaren voor alle quaet.

Gedaen jn Ambona den 3en Martio A° 1605.

XVII. BANDA.

13 [1] Juli 1605. [2]

Terwijl Steven van der Haghen nog op Ambon was, vernam hij, dat op Banda eenige Nederlanders waren vermoord (misschien omdat zij een paar hunner landgenooten, welke den Islam hadden aangenomen, in het huis van een Mohammedaansch priester te Neira hadden gedood). De Nederlandsche koopman op Banda, Jacob de Bitter, was geweken naar Loehoe op Klein-Ceram. Van der Haghen vertrok met het oog hierop 1 April 1605 naar Banda, trad in besprek met de inlandsche hoofden en sloot met een aantal hunner een nieuw contract. Niet allen echter traden tot deze overeenkomst toe, n.l. niet Labetaka [3] en niet Lontor. (Vgl. Tiele, *Europeërs* VI, bldz. 89, v.; van der Chijs, *Banda-eilanden*, bldz. 20—28.)

Articulen ende ordonnantie besloten tusschen den h^r Admir^l Steven van der Hagen ende de zijne met de overheijt en principalen van 't landt Banda, te weten met dezen navolgende steden als **Neijra**, **Salamma**,

---

[1] Vermoedelijk: zie Tiele, t. a. p., bldz. 90, noot 1.

[2] Uit het Contractboek.

[3] **Labetaka** sloot zich kort daarop er bij aan.

Waijer, Ourien, [1] **Dender, Comber, Samber,** [1] **Ortatten,** met die van eijlanden **Poulo Aij** ende **Poulo Ron,** en 't eilandt **Rossingeijn,** welke navolgende articulen sijn bij partijen bevestight en bedaght nae te komen.

Jn den eersten hebben besloten ende overeengekomen dat een jgelijck van voorschreven partijen, te weten de Hollanders ende Bandanesen, sullen Godt almaghtigh dienen, elck nae de gracie en gave die Godt haer verleent heefft zonder malcanderen om zulcx in eenige manieren in de wege te zijn, te beletten, te haten offte den anderen een quadt herdt toe te dragen, waeruijt dat soude mogen spruijten eenige vijanschap; maer zall d'een den anderen well bejegenen ende voorstaen ende 't rest Gode beveelen.

Item belooven de voorschreven overigheijdt van de steden ende landen Banda de Hollanders, daer opperkoopman van is en overste den eersamen Henderick van Bergell [2], den selven met de zijne, als Hollanders en andere onder hun staende, behulpzaem te wezen, beschermen voor alle quadt dat haer zoude mogen overkomen, voor alle jnlandtsche ende uijtlandtsche oorlooge ende vijanden, nae goedt vermogen haer voorstaen, gelijck als zij doen souden voor haer eijgen vrouwen en kinderen en in geenderleij manieren consenteren, dat haer van ijmandt eenigh quadt offte overlast zoude worden aengedaen.

Item daer en tegen den Opperkoopman zall met all zijn volck, onder hem staen(de), t'zij Hollanders ende persoonen in zijnen dienst wesende tot Banda, bij aldien dat het zake waere datter eenige vreemde vijanden van buijten quamen om het gemeene landt van Banda te beoorloogen ende destrueeren, datse sullen naer haer vermogen t' landt helpen defenderen, te assisteren met haere middelen, dewelcke Godt Almaghtigh de Hollanders heefft verleent; maer bij aldien off 't zaeke ware datter wederome eenige jnlandtsche oorloge offte twist opstondt tusschen de Bandaneesen onder den ånderen, dat de Hollanders haer daermede niet sullen hebben te bemoeijen dan stille sitten, dan well haer best te doen om vrede te maeken.

Item off het zaeke waere dat de opperkoopman, met zijn volck alhier in Banda blijvende, ijmandt van zijn volck ontliepe, zullen

---

[1] Aan de Zuidzijde van het eiland Lontor tusschen Lackoeij en Toetra. (Vgl. Valentijn, *Banda*, bldz. 10, 35; Tiele-Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. 88).

[2] Deze werd in dezen tijd door Van der Haghen als zoodanig aangesteld.

de Bandanesen niet vermogen, deselve op te houden offte haer in eenige manieren voorstaen, veel min deselve te trecken tot haer geloove om Moors te maeken offte eenige quellagie aendoen, maer ter contrarie sullen deselve weghloopen(de) wederomme leveren jn handen van haere meessteren die met haere leven zall naer behooren, ende sullen den Oppercoopman laeten geworden adminisstreeren de justitie, want sulcx tot goede discipline ende politie onder zijn volck te onderhouden dient gedaen.

Mede sullen alle de overheijdt van t landt Banda met die van de eijlanden gehouden wesen, alle haere nooten ende foeillie te verkoopen tot all zulcke prijse als men met den anderen zall accoorderen, ende overeen komen, welcke Hollanders maken zullen, dat die van Banda van alderhande coopmanschappen ende victualie sullen voorsien werden, als ook mede van goudt ende zilver, maer zullen well mogen handelen met andere natien die coopmanschappen brengen haer dienstigh ende die de Hollanders niet en hebben.

Item sullen alle de overheijdt ende inwoonders voorschreven vant landt Banda de Hollanders in haere huyzen tot Neijra, Ortatte ende Salemme, den Admiraell vertrocken wesende naer Hollandt, deselve met alle rust ende vreede laten wonen, ende naderhandt niet moeijelijck vallen, te weten haer coopmanschappen ende goederen voor minder prijs doen verkoopen als de prijse daervan met die vant landt gestelt zijn offte eenige andere quellagie, t'zij om borge offte ander gelt affleenen, daerdoor dat namaels groote questie ende quadt soude uijt reijsen, maer ter contrarie sullen bij [1] de Hollanders vredelijck laeten koopen ende verkoopen, gelijck als dat behoordt ende de reghte maniere van handelen is.

Alle de voorschreven articulen gelooven [2] wij, alle de principaelste overigheijdt van de eijlanden Banda ende de Hollanders, den Opperkoopman met de zijnen, aen wederzijden, denselven onverbrekelijck te onderhouden ende doen onderhouden ende wie de geene ware van bijde zijden, t'zij Bandanesen offte Hollanders, die de voorschreven articulen contrarien deselve niet en willen onderhouden ende namaels breken, zullen dezelve overtreders als perturbateurs ende verstoorders van 't gemeene welvaren, de scheepen van Hollandt overkomende, aen de overigheijt van djen werden overgelevert, om gestrafft te worden naar verdienste. Alle de voorschreven artyculen hebben wij

---

[1] Van der Chijs, bldz. 173, heeft: „sy".
[2] Van der Chijs, bldz. 173, heeft: „belooven".

partijen met eeden bevestight ende beloofft nae te komen. Zoo waerlijck moet ons Godt helpen. Amen.

Aldus gedaen te Banda int t'schip de Geunieerde Provintien den .... Julij 1605.

Onderstondt **Hendrick Bergell.**

Ik laat hier nog volgen onderstaande lezing van de overeenkomst met Banda. [1] Misschien is het voorgaande een concept geweest. (Vgl. nog Van der Chijs, *Banda-eilanden*, bladz. 26).

Volgen die Arthikelen ende puncten vant acoort, dwelck tusschen den Admirael Steven van der Hagen ende alle [2] die overicheit ende raden van die eijlanden van **Banda** gemaeckt sijn ende van weersijden onderteykent.

In den eersten is geacordeert ende besloten te Ortatan [3] onder den grooten boom, daer van ouds die gewoonte is, die generale vergaderinge te houden, dat die Hollanders ende Bandanesen, een ijegelick van haer luijden, sal sijnen Godt dienen, na die gratie ende gave die haer van den Heere verleent is, sonder malcanderen om sulcx jn eenigerleij wyse pogen te beletten, misseggen ofte een quaet hart thoe dragen, daer wt dat soude mogen spruiten eenige viantschap, haet ofte groot quaet; maer ter contrarie sullen malcanderen jn alle vrientschap bejegenen ende die reste sal men Godt Almachtich beuelen.

Item so belouen alle die hoofden ende overicheden van die steden vant lant **Banda**, als oock mede die hoofden van die eijlanden, als **Pulo Waij**, **Pulo Rum** ende **Rossamgijn**, datse den Hollandschen oppercoopman Heijndrick van Bergel met alle sijn volck onder sijn gebiet staende, sullen onder hare bewaringe ende bescherminge houden ende jn alle gerechticheit voorstaen, niet thoe laten dat hem ofte ijmant van de sijne, tware van Bandanesen ofte eenige wtlansche vianden, eenich quaet ofte letsel souden mogen aengedaen werden, maer sullen voor haer sorge dragen gelijck se doen souden voor haer eijgen vrouwen ende kinderen, opdat haer geen overlast en geschiede.

Item so belooft wederom den oppercoopman Heijndrick van

---

[1] Uit de papieren van Van Buchel, waaronder aanteekeningen van Van der Haghen in HS. Gedrukt in de Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap, VI (1883), bldz. 307 v. v.

[2] Vgl. Van der Chijs, t. a. p., bldz. 25.

[3] Vgl. Van der Chijs, t. a. p., bldz. 23.

Bergel met sijne Hollanders ende andere natien jn sijnen dienste weesende, bij aldien datter eenige vreembde vianden quamen om Banda te beoorlogen ofte beschadigen, dat hij met syne macht na sijn vermogen tlant sal assisteren, bewaren ende hellepen beschermen met die middelen, die haer Godt verleent heeft, maer jngevalle datter sake waer, datter wederom eenige jnlantschen twist ofte oorloge jnt lant Banda opstont, so en sal den Oppercoopman met sijn volck hem met sulcx niet bemoijen maer sullen stille sitten, doch sullen wel vermogen haer beste te doen om wederom die steden te vereenigen ende die vreede te hellepen maken.

Item oft tsake ware datter van den Oppercoopmans volck onder hem staende ijmant quame te ontlopen, so en sullen die van Banda niet uermogen alsulcke personen op te houden, versteken ofte fauoriseren, ende veel min soeken te trecken tot haer Mahumets gelooff ende haer Christen gelooff daerdoor versaken; maer ter contrarie so sullen se gehouden wesen, alsulcke weederomme te geven ende te leueren jn handen van haren oversten die met haer sal omgaen ende tracteren na behoren. Ende over sulcx so sullen se den oversten laten gewerden met die administratie van de justitie, want sulcx dient gedaen tot onderhouding van de vrede, goede oorden [1] ende politie.

Item alle die overicheden ende jnwoonders van d eijlanden van Banda sullen die Hollanders jn hare huisen tot Nera, Salama ende Ortatan met goede ruste ende vreede laten wonen, ende oock mede naderhant, als den Admirael vertrocken sal weesen, haer niet moijelicken te vallen om van haer eenige coopmanschappen ofte goederen voor minderen prijs te copen als die prisen daer niet op gestelt sijn, ofte haer eenige andere quellagie aen te doen, t waer om haer goet aff te borgen ofte geld affleenen, waerdoor dat grote twisten, viantschap ende grote oneenicheit soude mogen wtrijsen, maer ter contrarie sullen de Bandanesen die Hollanders gerustelicken ende vreedelicken laten copen ende vercopen, gelijck dat behoort ende die rechte maniere is van handelen.

Item sullen die overicheden ende alle inwoonders van d eijlanden van Banda met hare bontgenoten gehouden weesen, aen die Hollanders alle hare noten ende folie te vercopen tot alsulleken prijs alse met den anderen sullen acorderen ende overeencomen, die welcke Hollanders sullen maken dat die van Banda van victalie

---

[1] Ordre?

ende alderhande coopmanschappen van sulcx genoech sullen versien werden, als oock meede van gout ende silver, maer jngevalle datter sake waer, dat die Bandanesen eenige coopmanschappeu van doen hadden, die welcke bij die Hollanders niet te vinden waren, jn sulleken gevalle sullen se mogen handelen met die andere natien die sulcx hebben.

Item alle dese voorschreven pointe ende arthikele belouen wij, hoofden ende ouericheden van d eijlanden van Banda ter eenre sijden ende den Oppercoopman met sijne Hollanders ter ander sijde, dat wij dese arthikelen ende pointen ten vollen sullen onderhouden ende doen onderhouden, also dat wie die gene ware, tsij Bandanesen ofte Hollanders, die deze arthikelen contrarieerde ofte quamen te breken, so sullen die ouertreders als perturbateurs ende verstoorders vant tgemeene weluaren, die schepen van Hollant ouercomende, aen die ouericheit van die werden overgelevert om gestraft te werden na verdienste. Dese voorschreven poincten sijn bij parthien besworen ende beedicht na te comen, ende sijn weederom voor gelezen jn de grote vergaderinge tot Comber, daerse altemael een goet behagen jn hadden, weesende daermede wel te vreeden. Actum tot Comber, desen 13^e^ Julio A° 1605.

XVIII. DJOHOR.

17 Mei 1606. [1].

In Mei 1605 was Cornelis Matelieff de jonge met een flinke Compagnie's vloot uit Nederland vertrokken. Onderweg ontmoette hij op Mauritius Steven van der Haghen, die op zijn terugreis was naar patria. Hunne besprekingen leidden er toe, dat Matelieff koers zette bepaaldelijk naar het Portugeesche Malaka, om het bevriende Djohor, dat, zooals Van der Haghen — ten onrechte — meende, door de Portugeezen werd belegerd, te ontzetten. Een insluiting van Malaka door Matelieff en de Djohorieten (Mei—Augustus 1606) had niet het gewenschte gevolg; de bedreigde stad werd door een Portugeesche vloot ontzet. Inmiddels was den 17 Mei een contract gesloten met den vorst van Djohor, met welk rijk Jacob van Heemskerck reeds in Februari 1603 vriendschappelijke betrekkingen had aangeknoopt. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VI, bldz. 56 en VII, bldz. 113—117; Netscher, *Djohor*, bldz. 9—15).

Accordt gemaeckt tusschen den admirael Cornelis Mateliff de Jonge, uyt den name ende van wegens d' Ed^le^ Mogende Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden ter eenre ende den doorlugh-

[1] Uit het Contractboek.

tigen en maghtigen koninck van **Johor** ter andere zijde, desen 17e Mey 1606, in 't schip Oranje, leggende op de reede van Malacca.

In den eersten beloofft den zelven admiraell uijt den name als boven ten versoecke van den zelven koningh, hem te helpen jnnemen en overweldigen de stadt van Malacca uyt handen van de Portugesen, haer beijder vijanden, waertoe elck sijn uijterste vermogen zal emploijeren om deselve daeruijt te drijven. Welck exploijt met Godes hulpe volbraght sijnde, zall dezelve bemeurde stadt, gelijck se tegenwoordig is, binnen haere wallen ende meuren blijven jn vrijen eijgendomme, eeuwelijck, sonder eenige belastingh offte overheijt te erkennen, aen de Heeren Staten voorschreven, het welcke den voorschreven coninck mits desen tot een loon van den krijgh is gevende ende zall voorschreven het geheele landt onder subjectie van Zijn Maijesteijt blijven, well verstaende dat de Heeren Staten voorschreven offte haeren capiteijnen geoorloofft sall wesen, alsoo se de stadt meenen te verstrecken, [1] soo veell landts tot deselve vortificatie te nemen als haer geraeden zall duncken. [2].

2.

Zullen de voorschreven Heeren Staten ook vermogen in alle des Coninghs landen hout te haelen ende te houwen tot bouwingh van de schepen ende nooddrufftigheijt van de stadt.

3.

Zullen alle vasallen van de Heren Staten voorschreven haere schepen ende goederen, t'zij van wadt plaetse datse comen, ook gehuerde schepen, joncken ende prauwen in de voorschreven stadt mogen lossen, zonder dat de Koningh daer ijet op te zeggen zal hebben noghte eenigen toll daeraff genieten, in nogh uijt.

4.

Zall de Koningh ook niet toelaeten datter eenige Hollanders, Europische volckeren offte haere naekomelingen in eenige van zijne landen sullen mogen handelen, offte sullen moeten bescheijden hebben van den gouverneur van Malacca ende t'selve niet hebben(de), zullen als vijanden gehouden, ende vervolght worden.

---

[1] Schrijffout voor versterken.

[2] Malaka is niet bemachtigd, dus dit artikel en sommige andere bepalingen van dit contract hebben geene gevolgen gehad.

5.

Hiertegen zall zijne Maijesteijt de voorstadt, Campo Clin [1], die nu aflgebrandt is, peupleren ende regeren, zonder datter de Heeren Staten ijet op te zeggen sullen hebben ende, soo het mogelijck is, zijne residentie aldaer nemen ende dezelve daer versterken, waertoe hem de Heeren Staten voorschreven met raedt behulpelijck sullen wesen.

6.

Zall Zijne Maijesteijt nae de veroveringh van de stadt genieten alle het geschut, datter in gevonden wordt, waeraff hij vermogen zall d'eene helfft datelijck wegh te nemen ende de andere helfft sall gehouden wesen in de stadt tot defensie van de selve te laten, soo langh tot datse bij de Heeren Staten geprovideert wordt.

7.

Tgeene in de stadt zall gevonden worden van coopmanschap, gelt, waren en andersints zall komen d'eene helfft tot profijt van de fasalen van de voorschreven Heeren Staten dezer vloote ende d'andere helfft aen Zijne Maijesteijt voorschreven.

8.

Alle coopmanschappen, niet toebehoorende de vasalen van de Heeren Staten voorschreven, sullen gehouden wesen de [2] lossen onder des Koninghs gebiedt, jn de voorstadt, alwaert de vasalen van de Heeren Staten vrij sall staen deselve te komen koopen neffens andere ende dezelve in de stadt te brenghen.

9.

Zullen voorschreven malkanderen bijstaen ende helpen met alle maght ende nae uijtterste vermogen, om de Portugesen en Spangiaerden, haer beijder vijanden, alle mogelijke affbreuck te doen, ende zoo ymandt van de partijen oorlogh aen nam tegen ymandt anders als Portugesen en Spangiaerden, zall d'andere partijen niet gehouden wesen denselven te assisteren dan alleenlijck in defensie.

10.

Zall ook geen van beyde de partijen pays mogen maken met de koningh van Spanjen zonder beijder consent.

---

[1] Kampong Kling. De naam dezer voorstad welke „weynich buyten de stadt gelegen" was en in den tijd der Portugeezen versterkt was (*Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 208, 465) zal te danken zijn aan de Orang Kling, de Klingaleezen, van de kust van Koromandel (welks Noordelijk gedeelte vroeger Kalinga werd genoemd: *Hobson-Jobson*, p. 372; Hunter, *Gazetteer*, V, p. 163), en andere vreemdelingen uit Voor-Indië.

[2] Moet zijn: „te".

11.

Zoo wie eenigh schandaell jn religions zaken geefft, zall aengeklaeght en gestrafft worden bij zijn overheijdt daer hij onder sorteert, soo wel van d'eene als van de ander zijde.

12.

Soo eenige persoonen van d'een off d'ander parthije yet op den anderen hadde te seggen van schuldt off andersints zall de verweerder voor zijne overheijt geroepen worden

13.

Zoo ymandt van de Hollanders overliep bij den koningh van Johor om eenige quade delicten offte andersints offfe van des Konings volck bij de Nederlanders, zullen de partijen gehouden zijn den wegheloopen aen zijne overheijdt in handen te leveren.

Int maeken van dese artykelen begeerde Ragia Sabrangh, [1] dewijll alles rondsom de stadt meest was affgebrandt, dat, als dat de staet [2] soude verovert zijn, men den Admirael plaets soude [3] ende huijsingh om te logeren binnen deselve stadt, latende het cassteell voor den Koningh, waer op den Admiraell antwoorde, alles te willen doen dat Sijne Mayesteijt begeerde, den zelven noghtans biddende niet te begeeren willen zulcken dingen, die haer ende den onsen moghten gedijen tot schade, wandt den gouverneur, die den Admiraell stellen soude, nogh [4] int cassteell woonen, ende hem t'elckens hem daer uijt te doen gaen als Zijne Mayesteijt quame, zoude veell te swaer voor hem te vallen. Eijndelijck werter besloten dat den Admiraell voor des Koninghs persoon soude versorgen sulcke huysingh, daer hij in logeren moghte soo dickwijls als t hem belieffde, vergeselschapt met 15 off 17 persoone van zijn gevolgh totter tijds datter bequame wooningh in Campo Cleijn soude wesen gemaeckt, waarmede den Koningh te vreden was. Ende alhoewell den Admiraell het geschut ende den buijt te voren aen het volck

---

[1] Radja Sabĕrang: de koning van de overzijde. Hij, ook genoemd radja Bongsoe (de jongste), was een broeder van den vorst (jang dipertoewan) van Djohor en deelde met hem het bestuur over het rijk. Hij had zich aan de overzijde der rivier gevestigd, „tegenover de stadt Batoe Sawar", vanwaar zijn naam, en was een man van grooten invloed. (Vgl. Netscher, *Djohor*, bldz. 10, v.)

[2] Moet zijn: „stadt".

[3] Hier is uitgevallen: „geven" of iets dergelijks.

[4] Moest? Vgl. Netscher, *Djohor*, bldz. II.

hadde belooft, jndien zij de stadt stormenderhandt quamen te veroveren offte anders het t'geene zij tot randtsoen zouden bedingen gelijck hiervooren geseijt is, heefft hij noghans all t' geschut ende de helfft van den buijt aen den Koningh [1] mede liedt volgen de tollen van de vreemde natiën, was geschiet omdat hij sijne rekeningh maeckt, dat alle die in de stadt quamen woonen zouden vrij sijn, waerdoor dan veele luyden zouden aengelockt werden, de stadt te komen bevolcken, ende men zoude mettertijt genoegh volck uyt het vaderlandt brengen, datt d'onse maghtigh genoegh soude sijn hun te defenseren, sonder hulpe van Johor ende ook alle vaerten met haer eijgen volck te bevaren. [2].

Welck accoordt naderhandt bij den Koningh, jn de vloote komende, geapprobeerdt is, zulcx dat hij nevens raija Sabrangh ter eenre ende den Admiraell ter andere zijde t zelve besworen en onderteekent hebben.

De forma van den eedt, daeronder aen gevoeght, luijdt als volght: Wij, **jan de patuan** [3] en **raija Sabrangh**, koningh [4] tot Johor, belooven mits desen te onderhouden dit bovenschreven accoordt in alle sijne puncten en artijkulen zonder daerin eeniger manieren tegen te doen. Soo waerlijck moedt ons Godt helpen.

Ick **Cornelis Matelief de Jonge**, uijt den naem van de Ed^e Mogende Heeren Staten Generaell der Vereenighde Nederlanden, beloove mitsdesen alle de boven geschreven artijkelen in alle haere deelen naer te komen sonder daerin eeniger manieren tegen te doen. Zoo waarlijck moet mij Godt almachtigh helpen.

XIX. KUST VAN KOROMANDEL.

Augustus 1606. [5]

Een der schepen van de vloot van Van der Haghen, de Delft, verliet in December 1604 de vloot met bestemming naar Atjeh en daarna naar de Kust van Koromandel. Aan boord was de opperkoopman Paulus van Soldt. Men liet toen eenige Nederlanders te Masulipatam (ten Noorden der mondingen van de Kistna), aan die kust achter, om handel te

[1] Hier is iets uitgevallen, misschien „geaccordeerd en ingewilligd. Dat den Admiraal den Koning mede", enz. (Netscher, *Djohor*, bldz. III).

[2] Dit laatste behoort natuurlijk niet tot het contract.

[3] Jang dipertoewan.

[4] Netscher, bldz. 14, heeft „Koningen".

[5] Uit het Contractboek.

drijven. De Delft kwam den 21 Augustus 1605 te Bantam en vertrok den 5 December 1605 opnieuw naar de Kust, waar verschillende plaatsen werden bezocht, vóór men weder te Masulipatam kwam. Van dáár begaf zich Van Soldt, die ook deze reis medemaakte, naar den sultan van Golconda, toen een machtig Mohammedaansch rijk [1] in Deccan, waartoe ook Masulipatam behoorde. Hij verkreeg verschillende voorrechten van dien potentaat, welke medegedeeld worden in onderstaand extract van den ferman (Vgl. De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 39—41).

Privilegien offte firman [2] van den koningh van **Golconda** aen de Comp^{e} verleend jn Augusto 1606, ten eijnde [3] als den ondercoopman Paulus van Solt derwaerts gereijst is.

Dat de Comp^{e} van toll van jnkomen sall geven 4 ten 100 ende van uijtgaen 4 ten 100 ende dat in alle plaetsen van het coninckrijck, zoo well jn de plaetsen daer zij nu sijn als jn de plaetsen daer zij nogh zouden mogen komen; zonder meer.

Dat alle wevers, schilders, smits en alderhande ambaghtluijden, voor de Comp^{e} werckende offte gelt in handen hebbende, van wegen den Koningh offte ijmandt anders niet en zullen gemoeijt worden, tot dat het werck voldaen zij.

Dat alle makelaers vrij in Comp^{s} logie [4] sullen mogen koomen ende dat d'onse alsulcken makelaar mogen verkiezen als haar goedtdunckt, zonder verbonden te staen aen den geenen die haer den Gouvern^{r} hadde willen geven.

Den Koningh doet ook niet [5] het reght genaemt choppadellalla [6], dat. is het seegel, 't welcken op het linnen set, bedragende 12 ten 100, waervan hij de Comp^{e} bevrijdt boven zijne onderzaten ende alle andere vreemde natien, die het selven moeten betalen.

[1] Een plaatsje van dien naam ligt nog ten Westen van Haidarabad: het is de oude hoofdstad van het Rijk. In den strijd met het machtige Vijayanagar of Vijaya-nagaram (Vizianagram of Bisnagar), bemachtigde Golkonda deelen van dit Hindoe-rijk van Zuid-Westelijk Deccan, nadat dit ten gevolge van den nederlaag bij Talikot of Tellicotta (1565), het door een verbond van Mohammedaansche vorsten toegebracht, doodelijk verzwakt was. Zie o. a. J. D. B. Gribble, *A history of the Deccan*, I, (London, Luzac, 1896) p. 171, 186—196 en de kaarten; W. W. Hunter, *The Imperial Gazetteer of India*, III, Londen, Trübner, 1881) p. 423, VIII, p. 511, IX, p. 242 etc.

[2] Ferman = een order, open brief, schriftelijk bevel.

[3] Moet zijn: ten tijde.

[4] Van **Mazulipatam**.

[5] Te niet?

[6] Is mij niet duidelijk. Het eerste gedeelte zal wel zijn: chop of chhāp = zegel (tjap). (Vgl. *Hobson—Jobson*, p. 159).

XX. DJOHOR.

23 September 1606. [1]

Na het ontzet van Malaka door de Portugeezen trad Matelieff met den jang dipertoewan van Djohor opnieuw in besprekingen, welke leidden tot een nieuwe overeenkomst. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 117).

Tweede accoordt gemaeckt tusschen den heer admiraell Cornelis Maetelieff de jonge uyt den name en van wegen d'Ed^{en} Mogende H^{ren} Staten generaell der Vereenighde Nederlanden ten eenre ende den doorlughtigen en manhaften Koningh van **Johor** ter andere zyde desen 23^{e} 7^{ber} jnt jaer onses Heeren Jesu Christij 1606 jn de stadt Batosauwer. [2]

In den eersten worden geconfirmeert alle artijkulen begrepen jn accoordt tusschen partijen gemaeckt in dato den 17^{e} Mey deses jaers int schip Orangie op de reede voor Malacca. [3]

Dogh dewijll het Godt almaghtigh niet en heefft beliefft, dat de stadt en de fortresse van Malacca tot nogh toe hebben kunnen veroveren, waerdoor eenige artijkulen van wederzijde niet en konnen onderhouden worden, als namentlijck het besitt van de stadt voor de Heeren Staten ende van de voorstadt mitschaders het geheele landt voor den koningh van Johor, willen sulcx tot naerder geleegentheijt uijtstellen, dat Godt de Heere gracie zall believen te geven tot veroveringh derzelver, door neerstigheijt van de Heeren Staten ende den koningh van Johor.

Ende alsoo het noodigh is, dat de Heeren Staten voor hare ondersaten tot bevorderingh van de negociatie van de selve in Oostjndien, een versekerde plaets hebben om haere goederen, koopmanschappen, ammonitien, toerustingen ende andersints te versamelen ende bevaeren [4], ook des noodts zijnde ambaghtluijden ende huysgezinnen te mogen brengen uijt haer landt, sall Syne Majesteyt de coninck van Johor aen de Heeren Staten offte haeren cap^{n} geven sulcken plaets, als zij sullen begeeren, t'zy hier aen het vaste landt offte eenige eijlanden onder 't gebiedt van Sijne Mayesteijt wesende, soo groot offte cleijn als d'Heeren Staten offte haeren cap^{t} sall goedtdunckeu, om aldaer haere huysingen ende wooninge te mogen bouwen ende die besitten als Malacca.

[1] Uit het Contractboek.

[2] Batoe Sawar. Deze plaats ligt aan de rivier van Djohor, maar meer landwaarts in dan Djohor, dat aan de kust gelegen is.

[3] N° XVIII dezer contracten.

[4] Bewaren?

Des soo sullen wederom de Heeren Staten ende haere ondersaten gehouden wesen te volbrengen de artykulen int accoordt, voor Malacca gemaeckt, begrepen.

Aldus gedaen jn Batasauwer ten dage ende jaren als boven.

XXI. ATJEH.

17 Januari 1607. [1]

Matelieff bleef tot het begin van 1607 kruisen in de buurt van het Maleische schiereiland en vertrok van dáár naar Bantam. Zijn vice-admiraal, Olivier de Vivere, werd door hem naar Atjeh gezonden, tot welk rijk de verhouding in de laatste jaren van vriendelijken aard was geweest, terwijl integendeel de Sultan in den allerlaatsten tijd op vijandigen voet stond met de Portugeezen. De Vivere werd zeer goed ontvangen en sloot met den Sultan een contract. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 116, 119—120).

Accoordt gemaekt tusschen den vice admiraell Olivier van Vivere uijt den name ende van wegen de Ed^e^ Mogende Heeren Staten Generaell der vereenighde Nederlanden ter eenre ende den doorlughtige Coninck van **Atchin** ter andere zijde desen 17^e^ Januarij vant jaer Onses Heeren Jesu Christij 1607 jn de stadt Atchin.

1.

In den eersten, alsoo nodigh is, dat de Heeren Staten voor haere capiteijnen tot bevorderingh van de negotie van deselve jn Oost-jndien een versekerde ende vaste plaetse hebben, [2] om haere goederen, koopmanschappen ende ammunitie van oorlooge, als geschut, roers, harnassen, spiessen, kruijdt, loodt, lonten, kabels, alderhande touwerck, balcken, plancken, arpuijs, teer, peck en andersints te versamelen, ende bewaeren, ook des noodts zijnde ambaghtluijden ende huijsgezinnen te mogen brengen uijt haer landt, zal Zijn Maijesteijt aen de Heeren Staten, offte haere capiteijnen geven alsulcke plaetse als zij zullen begeeren, t'zij hier offte in eenige eijlanden onder het gebiedt van Zijn Maijesteijt wesende, soo groot offte cleijn als de Heeren Staten offte zijne capiteijnen sall goedtduncken.

2.

Alle coopmanschappen, komende met vreemde natien in dese

---

[1] Uit het Contractboek.

[2] Vgl. het contract met Djohor, n° XX.

plaetse onder het gebiedt van Zijne Maij^{t}, als ook deselve binnen de landen van Zijne Maijesteijt vallende, zullen de vasalen van de Heeren Staten vrij staen deselve te mogen koopen neffens andere zonder dat eenige vreemdelingen hetzelve sullen mogen verbieden onder 't decksell van Sijne Maijesteijts last, waermede Sijne Maij^{t} ende de onse bedrogen worden ende het vervreemdingh onder de natie maekt.

3.

Sullen de vasalen van de Heeren Staten voorschreven haere schepen ende goederen, t zij van wadt plaetsen dat zij komen, ook wederom versonden worden, mogen disponeeren, sonder dat Sijne Maijesteijt daerijets op sall te seggen hebben nogh eenige toll daeraff te nemen, nogh uijt nogh in.

4.

Sall ook sijne Maij^{t} niet toelaeten, datter eenige Hollanders, Europische volckeren offte naekomelingen in eenige van zijne landen sullen mogen handelen, offte zullen bescheijdt van onse coningh [1] moeten brengen ende het zelve niet hebbende, sullen als vijanden gehouden en vervolght worden.

5.

Sullen de voorschreven Heeren Staten ook vermogen in alle des Coninghs landen hout te haelen en te houwen tot bouwingh van de schepen ende noodrufftigheijt van haere woonplaets.

6.

Sall ook geene van d'beijde partijen vermogen paijs te maeken met de koninghk van Spangien zonder breeder [2] consent.

7.

Soo wie eenige schandale in eenige religions saeken geefft, die sall aengeklaeght ende gestrafft worden bij sijne overheijt, daer hij onder sorteert, zoo well van d' eene als van de andere zijde.

8.

Soo eenige persoonen van d'een en d'andere partijen yets op anderen hadden te seggen van schuldt en wederschuldt, t' zij door leenen offte coopmanschappen, hoe het zoude geschieden, zall de Koningh gehouden wesen te eersten versoek van den aenklager reght te doen.

---

[1] Vgl. hiervóór noot 2 op bldz. 6.

[2] Beider?

9.

Soo daer ijmandt van d'onse [1] om eenigh quadt rumoer bij zijne Maij[t] hulpe versoght, 't sij met looghenen van sijn geloove offte andersints, om sijn quadt leven te bedecken, zall Zijne Mayesteijt hem aenhouden, maar geven hem ter bewaringh van de onse, om ter gelegener tijt zulcken straffe daerover te doen datter een ander exempell aen zall nemen.

10.

Hier en tegen sullen de Heeren Staten sijne Mayesteijt helpen met alle maght naer uijtterste vermogen, om de Portugesen en Spanjiaerden, haerer beijder vijanden, alle mogelijcke affbreuck te doen; ende soo ijmandt van de partijen oorlogh aennam tegen ymandt anders als de Portugesen ende Spangiaerden zall de andere partije niet gehouden wesen deselve te assisteren, dan alleenlijck in defensie.

11.

Sijne May[t] eenige wapenen uijt onse landen van doen hebbende, hoe die souden mogen wesen, zullen deselve brengen, mits dat Sijne Maij[t] ons daer geldt offte waeren voor zall geven, voor soo veel deselve in ons landt kosten.

XXII. MOLUKKEN.

26 Mei 1607. [2]

Matelieff was den 31 Januari 1607 te Bamtam gekomen en vond daar gezanten van Ternate, om onze hulp in te roepen. In Mei 1605 hadden de Nederlanders de Portugeezen van Ternate verdreven zonder zelf daar een versterking te bezetten. De Spanjaarden hadden zich dan ook in April 1606 op het eiland kunnen vestigen, na het oude Portugeesche fort bij Gamoe Lamoe op de Ternatanen te hebben veroverd: de Molukken werden toen door Spanje als een Spaansche bezitting beschouwd. Hulp werd thans van de Nederlanders gevraagd. Matelieff kwam in Mei 1607 met eenige schepen in die streken en ging op het denkbeeld van den sultan van Ternate in, om eveneens op dit eiland een vast punt in te nemen. Hij koos Malajoe, aan de Noordoostzijde van het eiland. Een contract werd verder met den Sultan gesloten. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VI, bldz. 95—97; VII, bldz. 106—111, 125—126).

---

[1] De Nederlanders. Men kan uit deze en dergelijke uitdrukkingen zien, dat dikwijls de contracten door de onzen werden geconcipieerd.

[2] Uit het Contractboek.

Accoordt gemaeckt tusschen admirael Cornelis Matelieff de jonge van wegen en uijt de name van de Heeren Staten Gener[l] der Vereenighde Nederlansche provintien ter eenre ende den koningh van **Ternaten** ende sijne Rade ter andere zijde, desen 26[e] Meij [1] A[o] 1607, voor Maleije.

1.

Eerstelijck sall den Admiraell, die ons hier weder op Ternaten gebraght heefft, met all sijn vloote hier blijven tot der tijtd het bolwerck aent water gelegen van dese plaetse van Maleyo, die hij begonnen heefft sterck te maeken, volkomen in defentie is.

2.

Op sijn vertreck sall hier laeten vier schepen, Enckhuijsen, de Zon, Delfft en het jaght [2], van welcke schepen altijd aenlandt sullen wesen 30 à 40 mannen in wapenen tot bewaringh van 't bollwerck.

3.

Sall het selve bolwerck behoorlijck versien met geschut; zall ook hier eenigh geschut laeten tot provisie van de andere bollwercken die nogh in de plaets Maleije sullen gemaeckt worden.

4.

Sall bestellen, dat met den eersten advijs nae Ambon ende Bantam gae, op dat toekomende Februarij hier nogh 2 schepen mogen komen, om alsoo met behoorlijcke maght gereet te wesen tegen het secours, dat uijt de Manilhas [3] zoude mogen komen, waertoe de Ternatanen prauwen sullen besorgen.

5.

De Admiraell sall gehouden wesen, als hij in Hollandt komt, de zaken van Ternaten ten hooghsten te beveelen aan de Heeren Staten, opdat ze volck mogen senden om de Casstelanen uijt Tarnaten te jagen, waertoe de Ternatanen neffens dese volle maght zijn gevende, om in haren naem haere saeken te vervorderen.

6.

Hiertegen sullen de Ternatanen d'Ed. Moog: Heeren Staten aennemen en kennen voor haeren beschermheer, waervan zij den eedt sullen doen, als d'E. Heeren Staten sall gelieven.

---

[1] Valentijn, I, b, bldz. 224, stelt het op 26 Juni. Matelieff vertrok echter reeds 12 Juni naar China.

[2] Het Duifke.

[3] Nl. voor de Spanjaarden.

7.

De onkossten, die gedaen sijn ende nogh gedaen souden mogen werden jn de oorlooge, zullen de Ternatanen betaelen, zoo haest als zij het vermogen hebben, t welck sall staen tot oordeell van de Heeren Staten, wanneer ende hoeveel.

8.

De guarnisoenen, die hier gelaeten worden, zullen uijt de tollen van de Ternatanen als van onderdanige landen van de kroon van Ternaten betaelt worden.

9.

Sullen ook gehouden wesen, alle Ternatanen, die verstroijt zijn in d'omleggende landen, met den eersten op Ternate te doen komen, ook alle ondersaten van de kroone van Ternaten als Xula, Bouro, Combello [1], Loehoe, Meau [2] en Manado, die op het eijland Celebes woonen, als die van Gilolo, More [3], Serranganij [4] en Mindanauw [5], zoo veell als doenelijck is, op dat door de menighte der Ternatanen het verdrijven van de Castelanen te lighter zall vallen ende het volck gereedt sal wesen, als daer secours van Hollanders kompt.

10.

Sullen geene nagelen moogen verkoopen, 't zy aen wadt natie offte volck hetselve soude mogen wesen dan alleen aen den factoor die van wegen de Heeren Staten in Ternate sall woonen ende dat tot sulcken prijs als de Heeren Staten sullen ordineeren ende met den Koningh accordeeren.

11.

Niemandt van beijde partyen zall den anderen vermogen te verongelycken, maer soo ijmandt van de Hollanders de Ternatanen verongelyckt, zall hij bij sijne overheijdt aengeklaegt en gestrafft worden; desgelijcks ook van wegen de Ternatanen.

12.

In saeken van religie zall niemandt den anderen mogen bespotten

---

[1] Kambelo op Klein-Ceram.

[2] Majoe.

[3] Moro (Noordwesthoek van Halmaheira) of Mohore (een der Sangi-eilanden volgens Valentijn's kaart der Molukken)?

[4] Sarangani-eilanden, ten Zuiden van Mindanao.

[5] In een concept van dit contract, eveneens in het contractenboek opgenomen, worden nog genoemd: „Manipa, Mora, Lolodo, Gamcannorre, Gilolo, Sebou", maar er is daar geen sprake van „ondersaten", maar van „plaetsen die den Koningh toegedaen sijn." Mora = More?; Lolodo, Gamoekanora, Saboewe of Saboegoe, allen op de Westkust van Halmaheira.

offte verhinderen, maer elck leven als hij voor Godt will andtwoorden.

13.

Zoo der ijmandt van de Hollanders overliep bij de Ternatanen, zall van de Ternatanen weder geleverd worden, desgelycx zoo ijmandt van de Ternatanen bij de Hollanders quame, zall van haer mede weder gelevert worden.

14.

Zonder consent van beyde partijen zall niemandt met de Spanjaerden noghte Tijdoresen [1] vrede moogen maeken.

Aldus gedaen ten dage ende jaere als boven. Was geteekent **C. Matelieff de jonge.**

XXIII. KUST VAN MALABAAR.

13 October 1608. [2]

Aan de bepalingen van het verdrag met Kalikoet van 11 November 1604 was nog geen gevolg gegeven, toen in 1607 Paulus van Caerden daar verscheen, en het verdrag bevestigde. In October 1608 kwam daar Pieter Willemszoon Verhoeff en sloot het onderstaand verdrag. (Vgl. De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 64—65, 75—76, 258, 246).

Accoord tusschen den admirael Pieter Willemse Verhoeff ende grooten Keijzer van **Calicut.**

Allen den geenen, die desen sullen sien offte hooren lezen, saluijt, doen te weten: alsoo op den 11^{n} November A^{o} 1604 tusschen den doorlughtigen hooghst gebooren en grootmaghtigen sammorijn, keijzer van **Malabaer**, koningh van Calicut, ter eenre ende den gestrengen heer Steven van der Hagen, admiraell van 13 groote Nederlandsche schepen, van wegen de hooghgeboorne Mogende H^{ren} Staten Generaell der Vereenighde Nederlansche provintien, Zijne Princelijcke Ex^{tie} van Nassou ende de H^{ren} Bewinthebberen der Oostjndische Comp^{e} ter andere zijde, zeker contract [3] opgereght ende gemaect was, streckende en tenderende tot augimentatie ende reservatie van onderlinge vrundschap en alliantie tusschen des gedaghten mogenden keijzers onderdanen ende onse

[1] Toen bondgenooten der Spanjaarden.
[2] Uit het Contractboek.
[3] N°. XIII.

voorschreven Nederlandsche natie, ende ruinerende de alliantie [1] van de Portugesen neffens hare geassocieerde ende dat ons deze saeke generalijck van d' Ed^{le} geboorne Mogende Heeren Staten Genr^{l}, Zijn Princelijcke Ex^{tie}, de Heeren Bewinthebberen voorschreven gerecommandeerdt was, soo hebben wij, Pieter Willemszoon Verhoeff, admr^{l} gener^{l} van 13 groote Nederlansche schepen wegen de Welgeboorne Moogende Heeren Staten Gener^{l}, Zijne Princelijcke Ex^{tie} ende d'H^{re} Bewinthebberen voorschreven, met advijs van onsen voorzeijde raedt ende door last ende requisitie van Zijne Keijzerlijcke Maij^{t} [2] alle faveur, hulpe en assistentie met schepen en volck te doen om Zijne Maij^{ts} en onse vijanden te ruineren en te destrueeren, als ons dogh [3] mogelijck sall wesen ende tot dien fine twee schepen van Bantam neffens well gequalificeerde coopluijden ende cargasoen van onse natie naer Calicut affsenden, om handelinge en commercie van coopmanschappen aldaer te beginnen ende te drijven ende dat middelertijt de schepen tot zijne Keijzerl^{n} Maij^{ts} dienst jegens sijne en onse vijanden moge werden geemployeert, als de coopluijden voorschreven zullen doende zijn om haere coopmanschappen ende waren tot ladingh van de schepen noodigh bij een te versamelen. Dies heefft zijne Keijzerlijcke Maij^{t} expresselijck belooft, deselve coopluijden van onse natie met goede plaetsen ende wooningen, daer zij haere persoonen, goederen, coopmanschappen ende waeren mogen vertrouwen ende bequam mogen logeren, te provideren ende versien ende deselve nemen in sijn protectie ende beschermingh, zonder te lijden dat hun hinder offte leedt in eeniger wijse aengedaen wordt, maer ter contrarie hun te patrocineeren, zoo in 't stuck van hunne negotie als andersints; ende nopende de tollen ende andere lassten op commercie, deselve niet erger als sijne onderdanen te tracteren, maer veell eer soo veell in reden bestaet te priviligeren.

Aldus gedaen, gecontracteert ende geaccordeert tot Calicut den 13^{e} 8^{ber} A^{o} 1608.

---

[1] Het exemplaar bij De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 278, heeft: „ende tot ruine ende destructie van de Portugesen", enz.

[2] De Jonge, t. a. p., bldz. 279, heeft nog: „t'voors. contract geadvoyeert ende geapprobeert, gelijck wij doen mits desen in alle zyne poincten ende articulen ende daer beneffens belooft zijne voors. Keyzerlijcke Ma^{t}", enz.

[3] De Jonge, t. a. p., heeft: „als ons te doen", enz.

XXIV. KUST VAN KOROMANDEL.

30 November 1608. [1]

Op last van Verhoeff was de opperkoopman Jacob de Bitter van de Kust van Malabaar naar die van Koromandel gegaan met twee schepen. Hij bezocht de kantoren, welke de Oost-Indische Compagnie daar in 1605 en 1606 had gevestigd en richtte een nieuw kantoor op te Tegenapatnam [2]. Die stad was gelegen in het rijk van Gingi, welks hoofdplaats van denzelfden naam meer binnenwaarts lag [3]. Van dáár de sluiting van onderstaand contract. (Vgl. De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 76—78, 280—281).

Copie van t caull [4] van den coninck [5] van **Gengier.**

Wij belooven aen Jacob de Bitter, cap^n^ van weegen den admirael Pieter Willemssen Verhoeven, de Hollanders, die in **Tegenampatnam** zullen blijven, in onse bescherminge te nemen ende de statt op te laeten bouwen, [6] oock de Portugijsen te ontseggen ende haer vijandt te blijven. [7] Waertegen wij Hollanders beloven, alle coopmanschappen te brengen, ende met alle coopluijden te negotieeren, midts datt wij zullen betaelen 4 ten hondert van alle de goederen, die wij hier zullen brengen, wtgenomen de rijs die jn huijs gebruijct wordt ende het geldt, die en zullen niet betaelen. Voorts zullen wij betaelen 4 ten hondert van de goederen, die wij daer van daen zullen voeren, wtgenomen die eens betaelt hebben en zullen niet weer betaelen. Welcke bovenschreven wij belooven ende sweeren, aen weder zijden overbreeckelijck te onderhouden. Amen.

Den 30^n^ November Anno 1608. In de groote stadt Gengier.

---

[1] Los in het Oud-Koloniaal archief. Het afschrift in het Contractboek heeft geen datum.

[2] Ten Noorden van Porto Novo en ten Zuiden van Pondicherri. Vgl. ook Valentijns kaart van Koromandel en bldz. 9 van zijn deel over Koromandel.

[3] Ten N.-W. van Pondicherri. Vgl. ook Valentijn, t. a. p., bldz. 10. — Gingi (Djindji) was toen een onderhoorigheid van Vizianagar, waarvan de zetel in de jaren na den slag bij Talikot (1565) verplaatst was o. a. naar Chandragiri (ten Noordwesten van Madras), naar welke plaats het ook wel werd genoemd. (Gribble, *Deccan*, I, p. 195; Hunter, *Gazetteer*, III, p. 370).

[4] Cowle (kaul): een vrijgeleide, open brief, enz. (*Hobson-Jobson*, p. 209).

[5] Zijn titel zal die geweest zijn van Naïk (Nayak) = gouverneur. (Vgl. de bewijsplaatsen bij *Hobson-Jobson*, p. 470, onder c).

[6] Vermoedelijk wordt hiermede bedoeld „het vervallen fort van de Portugysen". (De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 280).

[7] Vgl. De Jonge, t. a. p., bldz. 281.

XXV. BANTAM.

Februari 1609. [1]

Toen het zoo goed als zeker mocht heeten, dat in Nederland een bestand zoude worden gesloten tusschen de Republiek en Spanje, zonden de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie het bevel naar de Nederlandsche autoriteiten in het Oosten, om dit aan de Vorsten dáár mede te deelen en tevens om zooveel mogelijk „metten Indiaense Coninghen en Princen contracten van vruntschappe, aliantie en conditien van handel en trafique" te sluiten, omdat waarschijnlijk een der bepalingen van het bestand zoude zijn, „dat de eene partye nyet en sall mogen vaeren, daer de andere partye het gebiet off contract heeft". Ten gevolge van deze aanschrijving werd het volgende contract met Bantam gesloten door den opperkoopman Jacques l'Hermite, die in 1607 tot president der, in 1603 te Bantam gestichte, loge der Oost-Indische Compagnie was opgetreden. (Vgl. De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 54, 91—93, 307—312, 395; Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 145—147).

Euwigh verbondt der Vereenighde Nederlansche provintien, Syne Princelijcke Ex^tie, d'H^ren Bewinthebberen van de selffde landen, trafijcquerende op Oost Jndien, ter eenre ende den seer maghtigen koninck van **Bantam** ende d'omliggende plaetsen ende de eylanden van Java ter andere zijde, den ... [2] Februarij A° 1609 gemaekt.

Alsoo der apparentie is, dat tusschen den seer hooghmaghtigen Philipus de derde, koninck van Hispangien ende Portugal, neffens sijne gealieerde ende Ho: Mog: Heeren Staten Gener^l der Vereenighde Nederlandsche provintien ende sijne doorlughtige Princelijcke Ex^tie seeker contract, houdende jn de Oostjndies ende d'eijlanden van dien voor dien tijt van 9 jaeren [3] gemaeckt zall worden.

Waerinne d'geallieerde vrunden [4] aen wedersijden gecomprehendeert mogen sijn, die de effecte van de voorschreven trebis (!) sullen hebben te genieten. Ende de voorschreven Mogende H^ren Staten Genr^l, Zijne doorl. Princel. Ex^tie ende onderdanen in goede conservatie met den seer mogenden koninck van Bantham sijn staende, waervan een

[1] Uit het Contractboek.

[2] Niet ingevuld. Tiele's opmerking (t. a. p., bldz. 147, noot 2), dat het contract geene dagteekening heeft, is juist; maar de toevoeging van de maand, waarin 't contract is gesloten, komt eenigermate aan deze leemte tegemoet. Indien die toevoeging ten minste juist is, wat ik niet heb kunnen contrôleeren, maar ten opzichte waarvan ook geen bepaalde reden van twijfel bestaat in verband met wat De Jonge en Tiele hebben meegedeeld.

[3] Er is een woord uitgevallen, b.v. trèves of iets dergelijks.

[4] In het Oosten.

naeder verbondt ende blykelijck contract dient geformeert te worden.

Soo is voor eerst gecontracteert, dat de voordaghte Hoge mogende H^ren Staten Generaell, sijn Princel^n Ex^tie ende de Bewinthebberen den seer mogende koninck van Bantam sijne onderdanen ende landen sullen helpen beschermen ende assisteren tegens alle geweldt, ongelijck ende jnvasie te water ende te landen, die hun door de Spangiaerden ende Portugesen souden mogen aengedaen worden, directelijck offte jndirectelijck.

Ende bij soo verre ijmandt [van] buijten den koninck van Bantam in sijn landt quam aendoen eenige oorlooge, sullen den capiteijn ende die gecommitteerde der Vereenighde Nederlanden, tot Bantham residerende, met alle hun volck ende maght deselve resisteren ende den koninck van Bantam assisteren, soo veell mogelyck is.

Bij allsoo verre die van Bantam jwers buijten haer landt eenige oorlooge offte jnterprijse aenvaerde, sullen de voorschreven capiteijnen offte gecommitteerde met haere maght te water offte te lande niet gehouden sijn eenigh behulp te doen.

Hierjegens zall den Hoo: Mo: koninck van Bantham ende sijne onderdanen die van de voorschreven provintien als Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, Uijtreght, Vrieslandt en Overyssel ende haere geallieerde, van de voorschreven provintien commissie hebbende, in sijn landt verleenen vrijhandelingh en sufficante woninge plaetse, daer hunne persoonen ende goederen in goede bewaringe mogen zijn ende deselve beschermen tegen alle ende een ijgelijck, sonder dat zylieden offte haer goederen sullen beswaerdt worden met eenige lasten, hoedanigh die souden mogen wesen.

Sall van gelycken den hooghgedaghten koninck van Bantham ende de zyne niet toelaten offte vergunnen eenige handelinge offte woonplaetse aen eenige Spangiaerden offte Portugesen offte aen [1] de Europische natie, allsoo d'Ho: Mo: H^rn Staten Gener^l, sijn Princelijcke Ex^tie ende hare capiteijnen en commissie [2] in Oostindien traffiquerende met den koninck van Bantham ende sijne onderdanen nu ende ten eeuwige dage goede alliantie ende vrundtschap onderhouden, ende de voorschreven poincten in alles naerkomen ende nogh meerder, die tot vreede ende vrundschap strecken des nodigh sijnde gemaekt te worden, dewelcke bij beijde partijen gelijck deze onderteekent ende geconfirmeert sullen zijn. Tot Bantham actum ut supra.

[1] Andere?
[2] Commiezen?

XXVI. Ambon.

13 Maart 1609. [1]

Frederik de Houtman, Ambons gouverneur, trachtte den invloed der Nederlanders op deze eilandengroep te bevestigen en sloot daartoe verschillende contracten. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 153, v.), o. a. met verschillende dorpen op Haroekoe [2].

Nieuw accooord in den name van haar Hoog Mog. ende den Prince van Hollandt aen d'eene zijde, en die van **Hatoeaha,** [3] **Cabauw,** [4] **Caibolo,** [4] ende **Halalioe,** [5] vier negrijen op 't Eiland Oma, [6] aen de andere zijde, gemaakt in 't Kasteel Victoria, in Amboina den 13 Maart 1609.

Eerstelyk, met Godes magt heeft den admiraal van de Hollanders, Steven van der Hagen, de Portugeesen in 't Kasteel Victoria in Ambon in den jare 1605 vermeestert, ende overwonnen, alwaar wy negryen Hatoeaha, Cabauw, Caijlolo, ende Hoelialoe, onder haar woonende, slaven [7] zyn van den Portugeesen Konink aan 't Kasteel van Ambon, gelyk wy van nu voortaan, zoo lange als wy leven, onder de gehoorzaamheid staan van haar Hoog Mog. ende den Prince van Holland, als ook den jegenwoordigen Gouverneur van 't Kasteel Amboina, Frederik Houtman; en mede by alle andere Gouverneurs, die naar hem komen, in den name van de Hooge Overheit ende den Prins van Holland.

Die van Hatoeaha, vier negryen, zullen volgen, en ook naarkomen 't recht van den Gouverneur van 't Kasteel Ambon, doch zy zullen in haren geloove blyven, zonder dat die van 't Kasteel, nogte de

---

[1] Overgenomen uit Valentijn, II, b, bldz. 34, v. — Deze auteur veranderde de spelling van de door hem gebruikte documenten steeds naar eigen goedvinden; en soms méér dan de spelling.

[2] Vgl. contract N°. XV.

[3] Het Noordelijk gedeelte van het eiland. Zie G. W. W. C. van Hoëvell, *Ambon* (Dordrecht, 1875), bldz. 11, 94; Valentijn, II, a, bldz. 91.

[4] Kabaoe, Kailolo, aan de Westkust.

[5] Hoelalioe, aan de Noord-Oostkust.

[6] Volgens Valentijn, II, a, bldz. 93 zijn de 4 dorpen, het „gespanschap" van Hatoeaha: Pelaoe (of Hatoeaha), Kailolo, Kabaoe en Rohomoni (aan de Westkust), maar behoorde Hoelalioe er „wel eer" óók toe.

[7] Uit deze uitdrukking mag men bijna opmaken, dat het concept van dit contract in een inlandsche taal is opgemaakt geworden, immers, wij zouden in dit verband niet van slaven hebben gesproken.

Hollanders, [1] haar eenige overlast aandoen, of haar wegens haar geloof verjaagen zullen. Die van Hatoeaha, vier negrijen, zullen in geen christen [2] negrij mogen gaan eenige moetwil drijven, of in haar boek [3] lezen, of iemand Moors hebben te leeren, of lid van hare Mesdjid [4] maaken, volgens het Moors geloof; zoo wie zulx doet, den Gouverneur zal hem straffen.

Indien iemand tegen 't Kasteel meer oorlogen, of eenige quaad aan de Hollanders. of aan die geene, die onder 't Kasteel sorteerd, wilde doen, die van Hatoeaha zullen helpen, ende de gezanten van 't Kasteel aannemen.

Wanneer den Gouverneur van 't Kasteel in Ambon met zyn teeken die van Hatoeaha, Cabauw, Caijlolo ende Halalioe zal ontbieden, om nevens andere negryen te arbeiden, of met de cora cora's [5] hier en daar met den Gouverneur, of zijn gecommitteerden te pangayen, [6] zullen ten eerste met hun cora cora's, volk en geweer, volgens deze landswyze komen.

Die van Hatoeaha, 4 negryen, zullen met geen cora cora's of prauwen eenige negryen gaan beoorlogen, en ook geen andere negryen vermeesteren, of moet zulx van den Gouverneur geordineert werden.

Ende zoo de 4 negryen in Hatoeaha willen handelen, of nagels verkoopen, zullen nergens, dan aan de Hollanders aan 't Kasteel, die ter schaal brengen, ende ook zoo zy eet-waren te koop hebben, kunnen daar mede aan 't Kasteel komen handelen, en eenige dati, [7] gelijk andere negrijen doen, volgens gewoonte moeten contribueeren. Voor alle welke voorverhaalde zaaken den Gouverneur die van Hatoeaha, Cabauw, Caylolo, ende Halialoe zal helpen, gelijck als het volk van 't Kasteel en Hitoe, daaromme hebbe dit met het Tsjap [8] van 't Kasteel in Ambon, ende tekening zoo van hem als van alle de Orang Kajen [9] van Hatoeaha, mitsgaders met den eed bevestigt. Amen!

---

[1] In 1617 bepaalden de Heeren XVII, dat in officieele stukken de naam „Nederlanders" en niet die van „Hollanders" gebruikt moest worden (Tiele—Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. II, noot 4).

[2] Dat de propaganda der Portugeezen op sommige eilanden der Ambongroep resultaten van beteekenis hadden gehad, is bekend.

[3] De Koran.

[4] Bedehuis der Mohammedanen.

[5] Koera koera: kleine roeivaartuigen.

[6] Pagaaien, roeien (bĕrkajoeh).

[7] Schatting. Vgl. Van Hoëvell, *Ambon*, bldz. 175 v. v.

[8] Tjap: zegel.

[9] Orang kaja: hoofden (letterlijk: rijke mannen).

XXVII. AMBON.

26 April 1609. [1]

Ook sloot De Houtman een contract met Roemakai, aan de Zuid-Westkust van Ceram. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 154).

In den name Gods.

Nieuw accoord in de name van de Hooge Overigheid, ende den Prince van Holland aan de eene zyde, en de volkeren van de negry [2] **Roemakay**, gelegen op 't groot Eiland van Ceram, gemaakt.

Dewijl de Hollanders met de hulpe Göds onze vyanden, de Portugeesen, uit de Landen van gansch Ambon verjaagd en verdreven hebben, en de Hollanders, residerende in 't Kasteel in Ambon, bewind hebben over alle Oelilima's, ende Oelisiva's, met goedheit, en in opregtheit, daarom zoo zweeren wy Orang Kajen van de negry Roemakay met een oprecht hart, en goed genoegen, dat wy willen de Hooge Overigheden, den Prince van Holland, en den Gouverneur in 't Casteel in Amboina, naarvolgen, en wy willen geen andre Heeren, of andre Hoofden anders, dan de Hooge Overigheid, ende de Prins van Holland kennen, navolgen, en helpen, gelyk alle de onderdaanen aan haren heeren doen.

Eerstelyk, zullen wy leven met onze Leere. De Amboineesen en de Hollanders zullen ons geen overlast doen wegens onze Leere. Ook zullen wy in geen Christennegry gaan, om eenige leere te doen, geen Massigit [3] maken, nog ook imand Moors leeren.

Indien den Gouverneur van 't Kasteel in Amboina ons met zyn teeken ontbied, om aan 't Kasteel te helpen arbeiden, of met hem, of zijne Gecommitteerden, te pangayen, wy zullen komen, wy zullen ook, zoo den jegenwoordigen als toekomenden Gouverneur volgen of gehoorzamen.

Ende indien de Gouverneur eenige Hollanders zend, om zagoe in onze negry te koopen, wy zullen die verkoopen, en wy zullen eerst zagoe maken voor 't Kasteel, ende daarna voor andere luiden.

Wy volkeren van Roemakay, zweeren ook, dat wy met geen corra corren, of iets anders, eenige negry zullen gaan destrueeren, ook wij zullen geen negryen, 't zij Oelilima's of Oelisiva's, assi-

[1] Overgenomen uit Valentijn, II, b, bldz. 35, v.

[2] Něgari, něgeri: hier = dorp, gemeente.

[3] Měsdjid.

steren, wy zullen ook niemand zenden, noch ook de Alfoereesen [1] met kost helpen, dat zy een anders volk dood slaan, of de negry afloopen, zonder last van de Gouverneur. Soo wy anders doen, den Gouverneur zal ons straffen, en de Oelilima's en Oelisiwa's zullen ons verdelgen.

Wy zullen jaarlijks dati aan 't Kasteel brengen tot teeken van gehoorzaamheid aan de hoofden, ende wij zullen aan 't Kasteel gaan handelen met zagoe, ryst, of met andere eetwaren.

Van dit alles zeg ik Gouverneur van 't Kasteel in Amboina, als gemagtigde van de Hooge Overigheid, ende den Prince van Holland, en zweere te zullen helpen, en ook oprecht recht aan de negry Roemakay te doen, gelyk aan de negryen aan 't Kasteel, Hitoe, Hatoeaha, ende aan alle Oelisiwa's, ende Oelilima's doen, daarom hebbe ik dit met 't tsjap van 't Kasteel, en met myn naam, ende de naamen, of merken der Orang Kaja's van de negry, tot teeken van onzen eed, onderteekend. Amen.

Van deze Acte zyn twee eensluidende gemaakt, de eene voor den Gouverneur van 't Kasteel in Amboina, en de andre voor de negry Roemakay.

Geschreven in 't Kasteel in Amboina op den 26 April 1609.

XXVIII. MOLUKKEN.

Juli 1609. [2]

In Februari 1609 vertrok een kleine vloot onder bevel van den vice-admiraal François Wittert van Bantam via Makassar naar de Molukken, om daar levensbehoeften en versterking te brengen, met het oog op den onzekeren toestand van ons gezag en invloed daar en tevens om Ternate en zijn aanhang tegen de Spanjaarden te beschermen. (Vgl. hiervóór, bladz. 51.) Den 23 Juni kwam het bij Ternate, met welks sultan in de volgende maand een nader contract werd gesloten. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 147, 154; De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 93—94).

Bevestingh vant contract en eeuwige verbondt, gemaeckt bij den H^{r} admr^{l} Frans Wittert, uijt den naem ende van wegen de Mogende H^{ren} Staten Gener^{l} der Geunieerde Landen als Hollandt, Zeelandt etc., Sijn Princelijcke Ex^{tie}, als gouvern^{r} derselver landen ende

---

[1] Alfoeren. Hier bepaaldelijk de bewoners van Cerams binnenland.
[2] Uit het Contractboek.

de H^ren Bewindhebberen der Oost-Jndische Comp^e ten eenre en den grootmaghtigen koninck van **Ternaten** ende de tegenwoordige Ed^en deser landen ter andere zijde.

Dat in alle formen ende artijkelen, gemaeckt in de m^t Meyo a° 1607 [1] tusschen den E. h^r admiraell Cornelis Matelieff de jonge ende Sijne Mayt, voorschreven sultan, aen wedersijde bevestight ende onderhouden worden volcomenlijck als den jnhoudt van dien vermelt, het welcke door de Hollanders ende Zeelanders beneffens de Ternatanen op dese naervolgende manieren sal naergekomen worden.

Den Admiraell belooft met alle zijne vermogen, de Ternatanen te helpen, haer landt, dat haer den vijandt heeft aeffgenomen offte landen hem affgeweken ende de Castelanen offte Portugesen toegevallen sijn, recouvreren ende wederomme onder subjectie ende gehoorsaemheijt te brengen.

Waertoe den Admiraell voor eerst met sijn schepen zall gaen naer de Manilhas ende Philippinos omme naer alle vermogen te beletten, dat de Casstilanen geen schepen, provisie offte toevoer herwaerts sullen senden ende den gemeenen vyand ende haer aenhangers alle mogelijcke affbreuk te doen.

Den Admiraell, sulx verright hebbende, zall hem wederom herwaerts naar Ternaten vervoegen, sonder op eenige plaetsen verder te zeijlen als in de eijlanden Manillhas, soo verre het mogelijck is en den tijt ende weder sulcx toelaet.

Onderwijlen sall den Admiraell ende zijnen raedt doen affvaerdigen eenige correcorren naer Amboijna met advijs ende brieven, naer Banda offte daer de vloote is, omme alle hullpe van schepen metten eersten hier te mogen hebben ende sall den Admiraell niet vertrecken uijt dese landen, tot Banda ende Amboijna begrijpende [2], voor en alleer een ander admiraell tot [3] Hollandt, Zeelandt etc^a offte andere commissie van sijn Princelijcke Ex^tie ende Bewinthebberen zall gekomen zijn.

Bij sooverre eenige peijs tusschen de Hollanders, Zeelanders etc^a met de Casstilanen ende Portugesen werde gemaekt offte eenige stilstandt van wapenen voor eenigen tijt sall worden geaccordeert, zall niet mogen geschieden ofte sullen de Ternatanen ende alle ge-

---

1 Contract N°. XXII.

2 Zal beteekenen: hieronder begrepen Banda en Amboina.

3 De Jonge, III, bldz. 325, heeft „uit".

alieerde als Ternata, Mackian, Mortier [1], Sula, Cambelle, Lovoe [2], Bouro, Maniphes [3], Selebes, Mineau [4], Taffouco [5], Pangasar [6], Sangi, Manado, Moro, Lolola, Gamcanor, Sebouwo, Gilolo [7], en alle andere eijlanden ende natien onder den koninck van Ternaten sorterende [8], mede met de Hollanders ende Zeelanders etc^a^ int zelve contract begrepen sijn en gelijck accoordt genieten.

Den Admiraell belooft, overkomende in ons landt, sulcx grootelijcx te kennen te geven aen dH^ren^ Bewinthebberen, dat zij daer een armade op toerusten sullen omme de Castilanen uijt het eijlandt van Ternate te drijven.

Des geven wij de maght over in handen van de Hollanders, Zeelanders; voorts bekennen wij, dat de Hollanders, Zeelanders een schutsell [zijn] die ons beschermen. Bij soo verre sulcx geschiet, dat de heeren Bewinthebberen een vloote tot onser assistentie senden, belooven wij ende zweeren de Hollanders niet te verlaten; d'onkossten die hier op gedaen zijn, belooven wij alle wat in ons vermogen is te voldoen, soo wij [9] in handen, totter tijt toe dat wij reekenen, wadt onkossten beloopen sullen, alle de tollen van de jnwoonders ende vreemdelingen in handen van de Hollanders, Zeelanders, etc^a^, omme haer daerzelffs mede te betalen ende vorders van alle tollen te bevrijden.

Waerover wij inwoonders ende alle onse ondersaten belooven, zooals die verstroijt zijn op andere plaetsen in vreemde landen, soo haest bij een te vergaderen uijt alle plaetsen die den Koninck toegedaen zijn, als mogelijck is, om met gelijcker handt de Castilanen te verdrijven, soo niet, verwaghten UE. aller assistentie.

Des sullen wij niet vermogen, met andere natien ons nagelen mogen verhandelen, alleen bij den koopman, die de Hollanders,

---

[1] Moti. Dit eiland was door Wittert met een Nederlandsche versterking voorzien bij deze gelegenheid.

[2] Loehoe op Klein-Ceram.

[3] Manipa.

[4] Valentijn, I, b, bldz. 231 heeft „Meau", wat is Majoe, een eilandje ten Noordwesten van Ternate.

[5] Valentijn heeft „Taffoero", wat is Tifore, een eilandje ten Noordwesten van Ternate.

[6] Een andere naam voor Tagoelandang.

[7] Moro, Lolola, Gamkanora, Saboew (Saboego of Sawoe?) en Djailolo, alle op Halmaheira.

[8] Het is bekend, dat de vorst van Ternate nog in die dagen ver buiten de eigenlijke grenzen van zijn gebied gezagsrechten pretendeerde.

[9] Valentijn, t. a. p., bldz. 232, heeft: Zo geven wij hen in handen.

teekent, ju presentie van den gouvern^{r}. Frederick Houtman jnt casteell Amboina den 10^{en} dagh van de mane Jonnadell Alball [1] jnt jaer Mahomet 1019. Is A° Christij den 9 Augustij 1609.

XXX: BANDA.

10 Augustus 1609. [2]

Zooals bekend is, hadden Bewindhebbers der O. I. C. aan Verhoeff opgedragen, met het oog op de mogelijkheid van een bestand met Spanje op den grondslag van het *uti possidetis* in het Oosten, zooveel mogelijk overeenkomsten met de verschillende streken van het Oosten aan te gaan: „ende voornaementlyck so recommandeeren wij Ul. de plaetsen van de Moluques ende eylanden van Banda op 't allerhoochste". Verder „souden" de Bewindhebbers „goetvinden", dat „op de principaelste plaetsen daer aliantie en vruntschappe" gemaakt werd, „met wille van de Indianen eenich fort" werd opgericht, „opdat wy deselve plaetsen met meerder verseeckertheit mochten houden ende ook voor onse plaetsen mochten verdedigen ende den handel van deselve plaetsen alleen voor ons behouden en de Portugeesen ende anderen daaruyt houden". En verder: „Wij seggen andermael dat dese landen ende de Comp. meest aen de Molucques ende eylanden van Banda is ghelegen, daerom sult deselve plaetsen boven en voir alle anderen sien te verseeckeren." En later nog: „De eylanden van Banda ende Moluques is het principale wit, waarnaer wij schieten.... Wij kunnen U.E. niets gewisser ordonneren, dan alleenlyck op 't hoochste recommanderen de eylanden, daer de naghelen mette nooten en de foelie groeijen, deselve soeckende met tractaet ofte met geweld aen de Comp. te verbinden vóór den 1 September 1609 ofte eerder, oock op elck land een klein fortres opwerpende en met eenich krijchsvolk besettende." Verhoeff ging van Bantam naar Banda, om deze opdracht te volvoeren. Natuurlijk dat de Bandaneezen volkomen afkeerig waren van het plan der Nederlanders, een versterking op hun land op te richten, met de bedoeling natuurlijk, om de Bandaneezen geheel aan de handelspolitiek der O. I. C. vast te snoeren. Maar de macht waarmee Verhoeff kwam (April 1609), was te sterk en toen zij zagen, dat deze van plan was, de zaak door te zetten, ook tegen hun zin, gaven zij toestemming. Het fort zou gebouwd worden op Neira. Maar de Bandaneezen hadden slechts gedwongen toegestemd in de eischen der Nederlanders. Dit strekt tot verklaring van den verraderlijken moord op Verhoeff en een aantal der zijnen: de dieper liggende oorzaak ervan is het optreden van de O. I. C. De vijandelijkheden, welke thans volgden, leidden ten slotte tot onderstaand contract, door Verhoeven's opvolger, Simon Janszoon Hoen, gesloten met de Bandaneezen. (Vgl. De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 307—312, 94—101; Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 148—153; Van der Chijs, *Bandaeilanden*, bldz. 36—52.)

---

[1] Djumádi'lawal. — De Mohammedanen rekenen bij maanjaren.

[2] Uit het Contractboek.

In den name, dat is met aenroepinge, van den eenige waeraghtige Godt, Scheppers des hemels ende der aerden, soo hebben de seer Hoog Mogende H[ren] Staten Generaell der vrije Geunieerde Nederlandsche Provintien ende den doorlughtigen hooghgebooren vorst Mauritius, geboore prince van Orangien, grave van Nassou ende Gouvern[r] van deselve provintien, admir[l] genr[l] van de zee, mitsgad[s] de Bewinthebberen van de Geoctroyeerde Oost Jndische Comp[e] ter eenre ende de seer vermaerde orancaijen van alle [1] de eijlanden, steden ende leden van gansch **Banda** ter andere zijde, met malcanderen gem[t] een eeuwigh verbondt en onverradelijcke [2] broederlijcke vrundschap, in vougen dat de orangcaijs ende ondersaten van haer respective van de selven staen ende resorteeren onder het fordt Nassou.

Ten tweede belooven de voorschreven h[ren] orangkaijs eenige [3] specerijen in dese landen vallende sullen leveren offte verkopen offte verhandelen aen de gecom[de] van de voorschreven H[ren] Staten vant fordt Nassou, sonder aen eenige andere persoonen ofte natien als de voorschreven gecommitteerden eenige specerijen int minste offte meeste te moogen verkoopen, verhandelen offte verruijlen.

Ende jngevalle de voorschreven orankaijs eenige specereijen voor eenige vivres aen eenige Indianen [4] offte andere verruijlden, 't welck sij vermogen to doen met consent van den Gouvern[r], onder conditie dat de voorschreven Jndianen [5] ende andere Javanen [6] deselve specerijen wederom aen 't cassteel Nassou sullen moeten verkoopen, alle joncken sullen gehouden wesen te anckeren ondert commandement van 't geschut van 't casteel op de rheede voor Campo [7] Java.

Alsoo de landen ende dorpen van 't eijlandt, daer 't cassteell Nassou op leij, [8] met de wapenen geconquesteert is ende dat door oorsaeke van de moordt van den admiraell Verhoeven zall[r], soo ist

[1] Dit is volkomen onjuist: o. a. poeloe Ai en poeloe Roen zijn zeker niet tot dit contract toegetreden. (Van der Chijs, t. a. p., bldz. 51.)

[2] „Onveranderlycke" in andere exemplaren van het contract.

[3] In het exemplaar bij De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 315—316, staat „*alle* speceryen".

[4] Bij De Jonge: „Javanen".

[5] De Jonge: „Javanen".

[6] De Jonge: „Indianen".

[7] De Jonge: „Kampong Java". Na „moeten verkoopen" heeft De Jonge nog: „ofte vermangelen, sonder deselve (sonder consent van den Gouverneur) te mogen vervoeren ofte vercoopen."

[8] Het eiland Banda Neira (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 152, 153; De Jonge, III, bldz. 99.) Tiele vergist zich, als hij zegt: „De geheele archipel heette als veroverd land in 't bezit der Hollanders te komen".

dat het selve eijlandt ten dienste van de Ed^{le} Mogh. H^{ren} Staten Generael en sijn Princel. Ex^{ie} ende de Bewinthebberen der Generaele Vereenighde Oosstjndische Comp. eeuwelijck ende erffelijck sall worden gehouden, sonder dat de heeren ende oranghkaijs van Banda daerop eenige actie sullen mogen pretendeeren, ten waere de Heeren Staten daer anders jn disponeerden.

Vorder belooven wij ende sweeren wij bij eede uijt ten name ende van wegen d Ed^{e} Moghende H^{re} Staten Gener^{l}, Sijn princelijcke Ex^{tie} ende Bewinthebberen der Generaele Vereenighde Oost Jndische Comp^{e}, de Bandaneesen alle hulpe ende assistentie te bewijzen ende haer te beschermen tegen alle Portugesen [1] over lant offte hinder souden soeken aen te doen.

Oock belooven wij alle Bandaneesen te vergunnen, dat zij met haer joncken sullen mogen vaeren ende traffijqueren op alle plaetsen daert hun believen zall mits dat zij geen specerijen sullen mogen vervoeren.

Ende sullen mede, om van d'onsen in zee zijnde niet beschadight te worden, van den gouvern^{r} van 't fort Nassou paspoort versoeken, die hij de voorschreven Bandaneesen om haer versoek sall geven.

Voorder belooven wij alle overloopers, die van haar meesters de Bandaneesen om eenigh quat feijt offte andersints zouden mogen overkomen, aen de voorschreven Bandaneesen wederom te geven, sonder deselve te mogen behouden; waertegen de voorschreven Bandaneesen jnsgelijcx gehouden sullen wesen, alle die personen die van onse aen haer sijde sullen overloopen, wederom jn handen van den gouvern^{r} van 't cassteell Nassou te leveren, sonder deselve te mogen behouden, besnijden offte Moors maeken.

Welcke poincten ende articulen alle, ook wes meer tot voltreckinge van een eeuwigh verbondt ende broederlijcke vrundschap gerequireert ende dienstigh bevonden sall worden, de hooghgeaghte ende seer mogende partijen reciproquelijck op coninclijcke ende vorstelijcke woorden belooven te sullen presteren en naerkomen, als off deselve in desen pertinentelijck uijtgedruckt waren, sonder dat de mesusen ofte fauten, [die] bij eenige van beijde partijen onderdane jegens dit eeuwigh verbondt ende broederlijcke vriendtschap begaen moghte worden, deselve in craght sullen mogen veranderen offte te niet doen, maer sall den geoffenseerde sijn klagh doen, daer onder de misdader sorteert, naer uijtwijsen der borgerlijcke, goddelijcke ende

---

[1] De Jonge: „ende anderen die haer eenige overlast", enz.

natuerlijcke wetten, soo haest doenlijck sall zijn te reght geholpen ende de misdoenders naer vigeur van justitie ende gelegentheijt der saecken op 't hooghste te straffen offte in handen van den gegraveerden te selven fijne overgelevert werden, om all soo den geoffenceerden van overlast te ontledigen ende onderlijcke vriendtschap soo langs soo meer te doen nemen.

Aldus ter eeren Godes ende de gemeene welvarende ruste [van] beijde landen ende steden onder geaccordeert ende beslooten door den Hr Symon Janszoon Hoen, viceadmiraell van de vloote van Hare Mogende Hren Bewinthebbers, daertoe geauthoriseert, blijckende bij de brieven van credentie, haere mog. heeren orancays vertoont met belieffte van deselve haere Mayt [1] met de eerste gelegentheijt te doen in amplissima forma den jnhoudende deses vervattende onder den grooten zeegell van Haere Mogende Hren Staten ende sijne princelijcke Extie. [2]

Gedaen jnt schip Hollandia liggende in de eijlanden van Banda desen 10en Augustij A° 1609.

XXXI. JAPAN.

25 Augustus 1609. [3]

De eerste aanrakingen der Nederlanders met Japan dagteekenen van 1600, toen het schip de Liefde van de vloot van Jacques Mahu en Simon de Cordes op Kioeshioe landde en enkele onzer landgenooten dáár gevestigd bleven. Onder hen Melchior van Santvoort en Jacob Janszoon Quaeckernaeck. Deze, voorzien van een — niet bewaard gebleven — handelspas voor de Nederlanders, begaven zich in 1605 naar Patani aan de Oostkust van het Maleische schiereiland en Quaeckernaeck ging van daar naar Djohor, waar hij in 1606 de vloot van Cornelis Maetelieff ontmoette [4]. Zoo werd de aandacht der onzen meer op Japan gevestigd en van onze factorij in Patani uit werden sedert 1608 ter wille van den handel nieuwe aanrakingen met genoemd rijk gezocht. Ook de Bewindhebbers der O. I. C. zagen deze gaarne. In Juli 1609 kwamen twee

[1] De zin is hier blijkbaar bedorven.

[2] Dit niet zeer duidelijke slot wordt niet aangetroffen in het exemplaar bij De Jonge, t. a. p., bldz. 316.

[3] Overgenomen uit Lauts, *Japan*, bldz. 171. Ik heb deze lezing gebruikt, omdat zij is „de letterlijke vertaling" van het origineel, „bij de faktorij op Dezima voorhanden" (later in het Rijks-archief geplaatst), welke vertaling aan Lauts is megedeeld „van wege den Minister van Koloniën." De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 301, heeft een andere lezing. De hoofdinhoud verschilt echter niet. (Vgl. De Jonge, t. a. p., bldz. 293, v.).

[4] Vgl. hiervóór, bldz. 41.

Nederlandsche schepen, de Roode (of Vereenigde) Leeuw met Pijlen en de Griffioen, te Hirado (Firando). Abraham van der Broeck, Nicolaas Puijck en Melchior van Santvoort werden naar den beheerscher van het rijk [1] gezonden, om een verdrag te sluiten. Ofschoon dit doel niet werd bereikt, werd hun toch handelsvrijheid verleend bij onderstaanden pas. Een Nederlandsche factorij, onder leiding van Jacques Specx, werd te Hirado opgericht. (Vgl. L. C. D. van Dijk, *Van Berchem—Japan*, b, bldz. 1—32; De Jonge, t. a. p., bldz. 85—87, 299—301; Nachod, *Japan*, S. 99—116).

Wanneer de Hollandsche schepen op **Japan** varen, in welke bogt zij ook mogen landen, zoo mag men deselve niet te keer gaan.

Voortaan zal men dit besluit houden, en zonder van deszelfs zin af te wijken, hen gaan en komen laten.

Aldus is 't kortelijk onze rondborstige wil geweest.

Het 14de jaar Kerisjoo, [2]
op den 25sten dag van de 7de maand
(25 v. Oogstmaand 1609)
aan
Tjsaks Koeroenheike. [4]

Zegel
van den Sjoogoen
Minamoto Ijejas. [3]

XXXII. AMBON.

26 Augustus 1609. [5]

Van Banda begaf Hoen (zie hiervóór, bldz. 66) zich naar de Ambongroep, waar hij 21 Augustus 1609 aankwam. Ook hier werden de verhoudingen door een nieuw contract geregeld. (Vgl. De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 102; Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 153). Het contract van Februari 1605 was reeds 9 Augustus 1609 door toedoen van De Houtman bevestigd geworden [6].

---

[1] In die dagen was de Mikado de titulaire, de Shogoen de feitelijke beheerscher van Japan. Eerstgenoemde resideerde toen te Miado (thans Kioto); laatstgenoemde te Yedo (Tokio). Shogoen was toen Iyeyasoe, de stichter der Tokoegawa-dynastie, die tot 1868 is blijven voortleven. (Vgl. o. a. Nachod, *Japan*, S. 118 ff.)

[2] Lees: Keitsjo of Kecho, een jaarkring (Nengo), die begint met 1596 (en loopt tot 1614).

[3] Iyeyasoe.

[4] Over wien met dezen naam bedoeld wordt en den verderen strijd, waartoe deze pas aanleiding heeft gegeven, zie men Lauts, t. a. p., bldz. 171, v.; Van Dijk, t. a. p., bldz. 28, v., 40; De Jonge, t. a. p., bldz. 293, v.; Nachod, t. a. p., S. XVII—XIX. Vgl. ook hierna, bldz. 95, noot 1.

[5] Uit het Contractboek.

[6] De Jonge, bldz. 102, vergist zich, als hij zegt, dat deze bevestiging plaats had na de komst van Hoen: immers deze is eerst 21 Augustus 1609 bij de Ambon-eilanden gekomen. Vgl. ook Valentijn, *Ambon*, b, bldz. 33. Zie ook hiervóór, contract N°. XXIX.

Accoordt met den Vice-adm[l] Symon Janszoon Hoen ende de voorschreven capiteijn ende orangkaij van Hitoe.

Verbondtschrifft van de orangkaijs van **Louhoe, Combello, Lissijdij** met ook den orangcaij Basie [1] als ook den cap[t] **Hitoe** ter eenre ende den vice-admiraell Symon Hoen ende Fredrick Houtman, gouver[r] van Amboyna, ter andere zijde.

Eerstelijck sullen de Christenen ende de Muhammeddanen [2], dogh en sullen den anderen niet molesteren.

Ten anderen soo wie ondert cassteel van Amboyna staet, sullen onder de Hollanders blijven ende wie onder Hitoe staet, sullen onder Hitoe blijven ende mede die onder Lissijdij ende Combello staet, sall onder Combello ende Lissijdij blijven ende off geviele ymandt onder sijn hoofden niet willde staen ende hem begrepe, 't zij die onder de Hollanders, onder Hitoe, Louhoe, Combello ende Lissijdij staen, [3] sullen de Hollanders mitsgaders die van Hitoe, Louhoe, Combello, Lissijdij gehouden sijn, malkander d'all sulcken te reghten ende straffen ondert reght van sijne hooffden.

Ten derden sullen de Hollanders op ons landt sonder consent geen casteel offte t' fort moge mogen maeken, soo lange wij in de eenige [4] vrindschap sijn.

Ten vierden soo daer eenige van onse vier steden wegh liepen onder 't gebiedt van den Gouvern[r], sall deselve ende ons weder leveren, op dat sulcx niet meer en doen, als mede soo ymant daer van des Gouvern[rs] gebiedt wegh liepe ende in eenige onser vier steden quamen sonder consent van den Gouvern[r], sullen wij denselven wederleveren.

Ten vijffden sullen allen de nagelen aen de Hollanders moeten

---

[1] De Jonge, III, bldz. 102, 317, denkt hierbij aan „Orang-kiai van Basia of Manipa". Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 153, noot 1, zegt: „Hoogstwaarschijnlijk is evenwel Kimelaha Bassi, de vertegenwoordiger des Sultans van Ternate bedoeld", en hij verwijst daarbij naar Valentijn, *Ambon*, b, bldz. 34. De bladzz. 19, 22, 33 en 37 van dit gedeelte van Valentijn bevestigen m. i. deze meening, dat men hier heeft te doen met den orangkaja Bassi Frangi, zooals Valentijn hem noemt, den stadhouder (kimalaha of salahakan) van den sultan van Ternate op Klein-Ceram.

[2] Wat hier vergeten is in de kopie, kan worden aangevuld uit Valentijn, t. a. p., bldz. 33: „sullen de Christenen Christenen en de Mohammedanen Mohammedanen blijven, dogh" enz.

[3] En dus onder den sultan van Ternate, die Klein-Ceram onder zijn gezag had.

[4] Eenige?

gelevert worden, waervan nu geene vasten prijs gemaekt is, maer waghten opt gebodt van onsen koninck van Ternaten [1], twelck sullen alle gelijckelijck volcomentlijck naerkomen.

Dit accoordt van den gouverneur en viseadmiraell voorschreven is gedaen uijt den namen van de H^ren^ Staten Generaell en sijn Princel. Ex^tie^ in Hollandt op Woonsdagh, 25^e^ dag van de maen Jom vadillavall [2] jnt jaer Muhammed 1019. A° Christij 26^e^ Augusty 1609.

Onderstaand schrijven van de hoofden van Loehoe, Lesidi, Kambeloe en van den kimelaha Basi aan den sultan van Ternate staat in verband met bovenstaand contract.

Wij ondersaten van Loehoe, Lissijdij, Combello, als ook alle de Olisives ende Olilimes van dien, met orangkay Basy doen reverentie aende voeten ende bidden Godt, hij UE May^t^ [3] een langhduyrigh leven will verleende.

Voorder is de reverentie van Basij ende wij, UE onderdanen, om UE Maij^t^ te kennen te geven, hoe dat den viceadmiraell Symon Hoen ende Fredrick Houtman, gouvern^r^ vant casteell Amboijna, aen ons, UE Maij^t^ onderdanen, aen 't Casteell ontboden heefft, daer wij alle gecompareert hebben; soo ist dat den Viceadmir^l^ ende Gouvern^r^ versoght hebben, om het oude accoordt te vernieuwen, dat tusschen de Hollanders ende UE Maij^t^ onderdanen gemaekt is, waerop UE Maij^t^ onderdanen gemaeckt hebben, wij 't selve door vreese Uwer Maij^t^ niet over ons nemen, want het geen manier is, dat de ondersaten voor haeren H^ren^ gaen. Noghtans door het versoeken ende aenstaen van den Viceadmir^l^ ende Gouvern^r^, soo doen wij UE Maij^t^ weten, dat wij alle ons submiteeren ende volkomen wille ende sullen naerkomen 't verbondt 't geene tusschen U ende den Prince van Hollandt gemaeckt hebt. Op een Maendagh 5^e^ (?) mane Jom vadlelva jnt jaer Mahomet 1019; A° Christy 25^e^ Augustij 1609. Was onderteekent aldus.

Dit geschreven bij iman [4] LOELON.

---

[1] Een bewijs, dat ook Hitoe den sultan van Ternate als zijn opperheer erkende, ten minste wanneer dit zoo te pas kwam, in dit geval om achter des Sultans toestemming zich te verschuilen tegenover de vorderingen der Nederlanders.

[2] Djumâdi'lawal.

[3] De sultan van Ternate.

[4] Imâm = voorganger in het gebed, een Mohammedaansche z.g. „geestelijke". Vermoedelijk de imâm van Loekoe. Zie *Begin ende Voortgang* (Verhoeven) bldz. 198.

XXXIII. BORNEO'S WESTKUST.

1 October 1609 [1].

Nadat reeds eenige jaren vroeger (waarschijnlijk in 1606) de Oost-Indische Compagnie een factorij had opgericht te Soekadana (waarmede men reeds in 1604 was in aanraking gekomen), kwamen de Nederlanders in 1609 in aanraking met Sambas, hetwelk onder Djohors suprematie stond, en dat Landak en Mĕmpawa tot zijn gebied rekende. Nu werden van Landak de meeste diamanten aangevoerd te Soekadana; maar de vertegenwoordiger der O. I. C. dáár, Samuel Bloemaert, was van meening, dat Sambas voor dien diamanthandel beter geschikt zou zijn. De vorst van Sambas had ooren naar het plan, om dien handel van Soekadana naar zijn land te verleggen en sloot met Bloemaert het volgende contract. (Vgl. Van Dijk, *Borneo*, bldz. 130—137; Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 130, 159, v.)

Eeuwig verbondt ende contract van wegen d'Hoog Mogende H^ren^ Staten Gener^l^ der Vereenigde Nederlandsche provintien, Zijne Princelijcke Ex^tie^ ende de H^ren^ Bewinthebberen van de selve landen, traffijquerende op Oostindien, ter eenre ende den doorlughtigen koninck [2] van **Sambas** ende omliggende plaetse op 't eijlandt Borneo, ter andere zijde gemaeckt ende vastelijck beslooten het naervolgende.

In den eersten is gecontracteert dat de voordaghte Hoog Mogende H^ren^ Staten Generaell, Sijn Princelijcke Ex^tie^ ende de Bewinthebberen den seer mogende koninck van Sambas sijne onderdanen en landen sullen helpen beschermen tegen alle geweldt, ongelijck ende jnvasatie [3] te water ende te lande die hem door de Spangaerden ende Portugesen souden mogen aengedaen worden.

Ende bij soo verre ijmandt van buijten den Koninck in sijn landt quamen aendoen eenige oorlogh, sullen de capiteijns ende gecommitteerde der Vereenighde Nederlanden tot Sambas residerende met alle hun volck ende maght deselve te resisteren ende den koninck van Sambas assisteren soo veell mogelijck is.

Bij soo verre die van Sambas ijwers buijten haer landt eenige oorloge offte jnterprijse aenvaerden, sullen de voorschreven capi-

---

[1] Uit het Contractboek. De lezing bij De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 302—304, luidt in den aanhef en aan het slot iets anders.

[2] Bij De Jonge luidt de onderteekening: „Saboa Tangan Pangeran Ayde Pae Sambas". Hierin ligt zeker de titel: Pangeran Adipati opgesloten. (Vgl. Van Dijk, *Borneo*, bldz. 137).

[3] De Jonge, bldz. 303: „invasie".

teijnen offte gecommitteerden met haer maght te water ende te lande niet gehouden sijn eenigh behulp te doen.

Hier tegens zall de zeer mogende koninck van Sambas ende zijne onderdanen, waeronder begrepen wordt **Mamphaua, Landa** [1] ende andere landen die onder sijn gebiedt staen, die van de voorschreven provintien commissie hebben, [2] in zijn landt verleenen vrije handelinge ende suffisante woonplaetse ende vastigheijt, daer hunne persoonen ende goederen in goede bewaringe mogen sijn ende deselve beschermen tegen alle ende een ygelijck, sonde [3] dat sij lieden offte haere goederen sullen beswaert worden met eenige lasten, maer haere goederen vrij uijt en jnvoeren sonder eenige toll offte andere ongelden te betalen. Desgelijcx sall den voornoemde koninck de geene, die de commissie van de voornoemde provintien hebben, vrij in alle sijn landen laten handelen als Mamphava, Landa ende voorts heell tot de willden, [4] daer de diamanten gevist worden, sonder dat van sijn ondersaten deselve enige verhinderinge offte overlast gedaen sall worden.

Sall dan gelijck [5] den hooggedaghten koninck van Sambas ende de sijne niet toelaeten offte vergunnen eenige handelinge offte woonplaetse aen eenige Spangiaerden, Portugesen, Engelsen, Franschen offte eenige andere Europische natien. Van gelijcken sal den voorgedachten kooninck van Sambas geen diamanten uijt sijn landt laten voeren door sijn jnwoonders offte eenige vreemde natien, die jn sijn landt souden mogen traffiqueren, maer alle deselve aen de geene die de commissie van de voorschreven provintien hebben tot een redelijcke prijs verkopen.

Ende bij sooverre die (van) Landa, desgelijcx de willden, daer de diamanten gevist worden, tot Sambas willen komen handelen ende Sulcken dona [6] verlaten, sullen de geene die de commissie van voorschreven provintien hebben, haer huys aldaer oock opbreken ende in Sambas komen, alsoo op twee plaetsen wonende alltijt oorloogen tusschen de koningen van Sambas en Suckedano soude opstaen.

---

[1] Mĕmpawa, Landak.

[2] De Jonge, bldz. 302: „die van de voorn. provintien, als Gelderlant, Hollant, Zeelant, Uytrecht, Vrieslant ende Overijssel en haere ghealieerden van de voornoemde provintiën commissie hebben", enz.

[3] Moet natuurlijk zijn: „sonder".

[4] De Dajaks. — Sambas werd bestuurd door een Maleisch Vorstenhuis.

[5] Moet zijn „van gelijcken". (Zie De Jonge, t. a. p., bldz. 303).

[6] Moet natuurlijk zijn „Suckadana", zooals De Jonge heeft.

Sullen de Hoog Mogende H^ren^ Staten Generaell, Sijne Princelijcke Ex^tie^ met sijne capiteijnen ende commijsen, in Oostjndien traffiquerende, met den koninck van Sambas ende zijne onderdanen nu ende ten eeuwigen dage goede alliantie ende vrundschap onderhouden ende de voorschreven poincten in alles naerkomen ende nogh meerder die tot vrede en vrindtschap strecken, des noodigh sijnde gemaekt te worden, dewelcke bij beijde partijen gelijck desen onderteijkent ende geconformeerdt sullen zijn.

Actum tot Sambas desen 1^{e} 8^{ber} A^{o} 1609 ende was onderteijkent, den naam van de Koninck in Arabische letteren [1] ende uijt den naem van de Hoog Mogende H^{ren} Staten Generaell, Sijne Princel. Ex^{tie} ende H^{ren} Bewinthebberen der Vereenighde Oostjndische Comp. **Samuel Blommaert.**

XXXIV. MOLUKKEN.

10 December 1609. [2]

Van Ambon begaf Hoen zich naar de Molukken in September 1609. Met behulp der Ternatanen verdreef hij in November de Spanjaarden van het eiland Batjan, waar hij in het thans Barneveld gedoopte Spaansche fort een garnizoen legde. Met den sultan van Batjan, die geen partij had gekozen in den strijd, werd nu een contract gesloten, waarbij ook sultan Modafar van Ternate zich aansloot. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 155—157; De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 104, 328—333.)

Een eewigh verbondt ende onverganckelijcke vriendtschap gemaekt tusschen den doorlughtige coninck van **Ternate**, kittchill [3] Modofar, den gestrengen h^{r} Symon Janszoon Hoen, viceadmirael van de 13 groote Nederlandsche schepen van wegen d'Ed^{le} Mog. H^{ren} Staten der Geunieerde Nederlandsche Provintien, sijn princelijcke Ex^{tie}, gebooren prince van Orange, grave van Nassouw, Cattsen Ellebooge, Vijanden, Marquis van der Veere, etc^{a}, mitsg^{ders} de H^{ren} Bewinthebberen der Oost-Indische Comp^{e} ter eenre, ende door requisitie van den groot maghtigen koninck, den koninck Landij [4] vacalle [5] de

---

[1] Vgl. hiervóór, bldz. 73, noot 2.
[2] Uit het Contractboek.
[3] Kaïtjil = prins. — In de lezing van dit contract bij De Jonge bldz. 328) heet de bekende Modafar: „Modo Faro Suel" = Modafar Sultan?
[4] De Jonge heeft: „Coninck Louding".
[5] Moet zijn: „van alle". (De Jonge, bldz. 328).

eijlanden, lieden en steden van **Batcham** ter andere zijde, den eenen den anderen beloovende op coninckltjcke woorden dees naervolgende poincten ende artijculen in alle maniere naer ijder uijtterste vermogen naer te koomen.

Eerstelijck belooft sijn koninckltjcke May[t] van Ternate ende met alle sijne gedeputeerde [1] vrienden die de Ed[le] Mogende H[ren] Bewinthebberen [2], sijn koninklijcke Maij[t] van Batchan tegen alle hosstyle proceduren onser vijanden te beschermen, die zijne May[t] voorschreven binnen sijne lemiten souden soeken eenige overlast offte affbreuke te doen, deselve soo veel mogelijck sall sijn te traineren [3] ende sijne koninckrijcke van alle overlast te helpen defenderen.

Des belooft sijn Koninckltjcke May[t] van Batcham met alle zijne geallieerde, sijne Koninckltjcke May[t] van Ternaten ende sijne onderdanen tegen alle gewelt ende belegeringe onser vijanden met alle sijne maght resiproque te assisteren ende op het versoek dadelijck sonder eenigh vertreck [4] te hulpe te komen.

Sullen ook alle de jnwoonders van de eijlanden van Caijo ende Geene [5], die door de Koninckltjcke May[t] van Batchan voorschreven overwonnen sijn geweest [6] ende te vooren onder 't rijcke van Ternaten gestaen hebben, wederomme ondert voorschreven rijcke resorteren ende onder 't commandement van Sijne Koninckltjcke May[t] van Ternata staen, sonder dat Sijne Koninckltjcke May[t] van Batchan daer eenige actie sall hebben te pretenderen.

Belangende het stuck van religie, sullen alle Sijns May[ts] voorschreven ondersaten, soo van de Mooren [7] als Heijdenen, haer gewillighlijken tot de Christen religie willende begeven [8], vrijelijck mogen doen sonder dat Sijne Maij[t] offte de sijne 't selve in eeniger manieren soude mogen int openbaer offte heymelijck weeren ende sullen ook de gecommitteerde van de H[ren] Bewinthebberen niet

---

[1] De Jonge: „geallieerde".

[2] De Jonge: „de Ed. Mog. Heeren Staten-Genrl., sijn Princelijcke Ex[tie], mitsgaders de heeren Bewinthebberen".

[3] De Jonge: „ruineren".

[4] Vertrek = uitstel.

[5] Kajoa. — Ganeh of Dowara. Of beteekent het: „degene"? (De Jonge, bldz. 328, v. is hier onduidelijk).

[6] Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 156.

[7] De vorst zelf was Mohammedaan.

[8] De Christen-propaganda der Spanjaarden en Portugeezen hadden op Batjan niet onbeteekenende resultaten gehad. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 156.)

vermogen, de mardijckers [1] offte nieuwe Christenen, die door haer ernstigh versoek begeeren Moors te worden, int selve stuck te verhinderen, maer in sulcken gevalle veranderinge van religie moeten gedoogen.

Vorders belooven wij Symon Janszoon Hoen, van wegen d'Ed[le] Mogende H[ren] Staten Gener[l], sijn Princel. Ex[tie] ende de H[ren] Bewinthebberen voorschreven op Sijn Koninckliјcke May[ts] landt een cassteell te fortificeren, 't selve van soldaten, geschut, andere noodwendige ammonitie van oorlooge, naer ons vermogen van capitaell ende veell gedienstige manifacturen soo versien te houde, dat Sijn May[t] genoeghsaem van alle hostile proceduren der Spanjaerden mits Godts hulpe bevrijdt sall zijn.

In recompens vant voorschreven beloofft Zijne May[t] van Batchan, met alle sijne ondersaten de coopliede ende soldaten van de Nederlanderse natie met goede natie [2] met goede plaetsen ende woningen, daer zij hare goederen, coopmanschappen ende waeren seguirlijcken mogen vertrouwen ende bequamlijck logieren, te versien, deselve nemende in sijne protectie ende bescherminge, sonder te lijden dat haer hinder offte leedt aengedaen werdt; maer te contrarie haer te patrocineeren sonder [3] in stuck van haere negotie als andersints, daer zij Zijne Coninckliјcke May[t] in van doen soude mogen hebben, sonder den cap[t] vant fordt Barnevelt eenige van sijn volck offte correcorren, om den vijandt affbreuck te doen offte in eenige andere noodwendigen voorvallende saeken gelijck [4] te werden, te mogen weijgeren.

Nopende de handelinge der nagelen verbindt Sijne May[t] van Batchian, deselve aen geen andere natie als aen de gecommitteerde van de Generaele Vereenighde Oostjndische Comp[e] te leveren en te vercopen, tot soodanigen prijs als de voorschreven gecommitteerde met Sijn Coninckliјcke May[t] van Ternate bedongen hebben, zonder te leijden datse in eenige andere natie handen wegh gevoert worden.

Sullen ook geen swaerder tollen ende andere lasten, die op de negotie vallen, betalen als Sijne May[t] naturele jngebooren doen.

Aldus gedaen ter eere Godts, streckende tot augmentatie ende opservatie van de onderlinge jngegane vrindtschap tusschen beijde

---

[1] Orang mardaheka of mardika = vrij man, iemand die vrij is van dienstbaarheid.

[2] Deze overtollige woorden ontbreken bij De Jonge, bldz. 329.

[3] De Jonge: „soo".

[4] De Jonge: „gebruyct".

des hooghgedaghtens Conincklijcke May^ts onderdanen ende onse voorschreven Nederlandsche natie ende tot ruijne [ende] distructie van de Portugesen en Spanjaerden neffens haere geassocieerde door de gestrenge h^re viceadmr^l Symon Janszoon Hoen, daertoe geauthoriseert van de Ed^e Mogende H^ren Staten Gener^l, sijn princelijcke Ex^tie, etc^a, mitsgaders d' H^ren Bewinthebberen der Vereenighde Oosstindise Comp^e, blijkende bij de brieven van credentie, sijn Koonincklijcke May^t vertoont, beloovende deselve soo ras doenelijck zijn sall in amplissima forma te doen hebben.

Actum desen 10 X^ber A° 1609. Op 't eijlandt Laboule [1] ende was onderteijkent **Sijmon Janszoon Hoen**. [2]

XXXV. KUST VAN KOROMANDEL.

29 Maart 1610. [3]

Arend Martenszoon had het kantoor van Tegenapatnam (zie hiervóór, blz. 55) „in goeden doen gebracht", [4] maar vond beter, eveneens een kantoor te vestigen te Tirepoplier, in de onmiddellijke nabijheid van Tegenapatnam. [5] Hiertoe werd dan ook onderstaand contract gesloten. Vgl. De Jonge, III, bldz. 339, v.)

Accoordt gemaeckt bij den cap^t Arent Maertszn. ende Pieter Gerritszn. Bourgoingen van wegen ende uijt chracht van de Ed^le Mogende H^ren Staten ende sijne Princelijcke Ex^tie Mauritius de Nassau etc^a ter eener zijde ende Tiere Wingelaije, gouvern^r over d'eijlanden [6] Tindamandalam ter andere zijden, ende dat voor eeuwigh, gedaen adij den 29^n Maart A° 1610.

---

[1] De Jonge heeft hier juister: „Laboua in Batsjan", nl. Laboeha of Laboea aan de Westkust van het eiland.

[2] Bij de Jonge nog: „(Eenige Arabische karakters)".

[3] Uit het Contractboek.

[4] De Jonge, *Opkomst*, III, p. 339. Ten onrechte heeft hij er tusschen gevoegd: „(ons)". Hij had moeten lezen: „De plaetse van T. heeft (hij) oock", enz.

[5] Vgl. Valentijn, *Koromandel*, bldz. 9, 10 en de kaart.

[6] De Jonge, III, bldz. 345 heeft beter „die landen". De Gouverneur, waarvan hier sprake is, bestuurde deze streek namens den vorst (naïk) van Gingi. (Vgl. Baldaeus, *Malabar—Choromandel*, a, bldz. 157.) Over den naam Tinda- of Tonda-Mandalam, vgl. *Hobson-Jobson*, p. 199, sub voce „Coromandel". (Mandalam = landstreek, koninkrijk). — Baldaeus noemt deze gouverneur: „Trinvingelaya, doorgaens den Grooten Aya genaemt". (Bldz. 158.) Aya is blijkbaar de titel van dezen stadhouder. Ayya is in vele Indische volkstalen een verbastering van het Sanskrit Ârya = heer.

Eerstelijck sall sijn Princel. Ex^tie hebben binnen de fortresse van **Tïerepopelier** het huijs, genaemt Nota Calamatta Coin, [1] dat int voorschreven fort staet, gemaekt van blauwen arduijn steen, lanck zijnde hondert en vijff voeten, breed vier en t' seventigh voeten ende heefft hooghte naer advenandt, welcke op heden ons [2] Prince voor sijne ondersaten is geschoncken ende overgelevert, sonder daer yets voor te betalen, omme alle ammonitie van oorloogen, cruijt, loot, kogels, londt, anckers, touwen, seijlen en soo alle andere coopmanschappen te mogen bewaren voor brandt, roovers, dieven ende meer ongelucken; dewelcke plaatse wij Hollanders, Zeelanders, die van wegen de Generaele Comp. zijn, zullen vermogen te timmeren naer ons gelieven, mits dat wij sullen gehouden wesen aan landt te brengen binnen voorschreven fortresse een metale halve france [3] cartouw ende drije ijsere grotelingen [4] tot beschermінge van ons ende de H^ren Bewinthebberen goederen, dewelcken plaetse Aije [5] sall gehouden zijn ons te helpen bewaren ende assisteren tegens de Portugesen ende alle andere die ons eenige schaden offte affbreuck souden willen doen, hetwelcken den voorschreven aije tot zijne kossten zall moeten onderhouden.

Ook sullen wij, die van de Generale Vereenighde Oosstindische Comp. sijn, gehouden wesen te betalen van alle goederen ende coopmanschappen die hier gelosst ende geladen sullen worden 2 ten 100, well verstaende t' geene dat eens betaelt heefft niet meer en sall betalen; ook geldt, rijs en andere behoefftigheden voor de forte en [6] sullen niet betaelen.

Den Aije en zall niet vermogen, eenige Portugesen te laten woonen offte handelen in **Tegenepatam** offte in de plaetse van Tijrapoupelier, maer vijandt daer van te blijven.

Niemandt van beijde zijde sall vermogen, eenige questie, arguatie offte disputatie van de religie maeken.

Soo daer ijmandt hem begave door eenige quadt feijt over te loopen beij den Aije offte in zijn landt, soo sall den Aija gehouden wesen, deselve over te leveren in handen van d'onse.

---

[1] De Jonge, III, bldz. 345: „Nocte Callalamatte.” Vgl. Baldaeus, bldz. 157.

[2] Nl. van de Nederlanders.

[3] Dit woord niet bij De Jonge. — Een kartouw is een verouderde benaming voor een zeker soort kanonnen. Vgl. Baldaeus, t. a. p., blz. 157.

[4] De Jonge: „gootlingen”. Goteling is een soort licht scheepsgeschut.

[5] De Jonge, bldz. 346, heeft: „de Aya”, nl. de gouverneur, van wien in den aanhef sprake is.

[6] De Jonge heeft: „voor die fortresse en 't huys”.

Voordt sullen alle persoonen coopluyden vermogen met ons te handelen, kopen, verkopen alle coopmanschappen, ende goederen behalven de zuawall, [1] het welck aen de Naijck [2] offte Aija eerst gepresenteert zall worden om aen hem te verkopen.

Alle schilders ende wevers, die eenige obligatie met ons maken van wegen eenige kleeden te laten schilderen offte doeken te leveren, zullen gehouden wesen het selffde naer te komen ende bij faullte van dien sall den Capiteijn, die hier is blijvende, vermogen deselve aen te tassten ende alhier in de boeijen te sluijten, waerover den Aija zall gehouden wesen, corte expeditie [3] te doen ende het selffde naer laten komen, all soo het dan geaccordeert zall wesen.

Ook en sall den Aija niet vermogen hier te laten handelen eenige Europische natien dan die bescheijdt van zijne Princelijcke Ex^tie brengen.

Wij sullen oock vermogen te handelen in **Porto Novo** [4], daer wij oock mogen lossen ende laden naer ons believen.

Ook soo belooven wij van wegen de Generale Comp^e aen den Aija, soo hij eenige goederen, geschutt, ammonitie van oorlooge offte andere fraijigheden uijt onse lande begeert te ontbieden, soo sullen wij dezelve gehouden wesen hier met de eerste gelegentheijt te brengen, voor deselve den Aija sall betaelen, gelijck het zall in ons landt gekosst hebben.

Oock en sullen wij niet vermogen, soo wanneer wij op de rheede van Tegenepatnam offte Porto Novo met onse scheepen ten ancker liggen, eenige schepen schade te doen offte aenhalen.

Alle de schepen, die van hier naer andere plaetsen sullen seijlen met passpoordt van onse capiteijn, en sullen onse Hollanders, Zeelanders, offte die van de Generale Compagnie eenige schade te doen. [5]

Soo den Aija een passpoordt van de Cap^n begeerdt om eenige goederen van eenige plaetsen te ontbieden voor sijn particulier ende niet meer, sullen gehouden wesen te geven.

Alle welcke voorschreven contract ick Aija Tiera Wingel Aija, gouvern^r van den voorschreven landen, beloove nu nogh nimmermeer te breken; dat zweerde ick op op mijnen naijk Chrisstoppen

---

1 De Jonge: „swavel".

2 De naik (nayak) van Gingi. (Vgl. *Hobson—Jobson*, p. 470, sub voce „Naik").

3 De Jonge: „corte executie".

4 Ten Zuiden van Pondicherri.

5 De Jonge, bldz. 347: „niet vermoogen eenige schade te doen".

Aija.[1] Wij contractanten ter andere zijde belooven oock uijt den naemen van de Generale Comp. t' selve zij sweerende op onsen Prince,[2] nu nogh nimmer meer niet te breken. Ende was besegelt met sijn singenet[3] en onderteekent **Arent Maertenszoon, P^rGerritszoon Bourgonge.**

XXXVI. CEILON.

13 April 1610.[4]

Onze eerste aanrakingen met Ceilon dagteekenen van 't midden van 1602, op den bekenden tocht van Joris van Spilbergh of Van Spilbergen. (Vgl. De Jonge, III, bldz. 3—14; Van Geer, *Ceilon*, bldz. 11—21), later gevolgd door slecht afgeloopen bezoeken van Sebald de Weert (namens de Oost-Indische Compagnie van 1602) in dit jaar en in 1603. De Bewindhebbers verloren het belang, hetwelk dit op de handelsroute van Oost naar West zoo gunstig gelegen eiland, dat buitendien de winstbelovende kaneel opleverde, voor ons kon hebben, in de eerstvolgende jaren echter niet uit het oog. En gaarne — te liever nog met het oog op de onderhandelingen in Europa omtrent en de sluiting dáár van het Twaalfjarig Bestand — ging men in op een nadere verhouding, toen de beheerscher van Ceilon zelf daartoe aanleiding (in 1610) gaf. (Vgl. De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 137, 350, noot 1; Van Geer, bldz. 21—28).

Accoort gemaeckt door Carolus de Lannoye, gecommitteert van capt. Willem Jansz.,[5] uytt cracht van Syne Princelycke Ex^{te} Mauritius, prince van Orangien, grave Nassau, enz. enz. enz., Admirael, Capteyn-Generael van de zee, ter eenre: en den Doorluchtigen Hoochgeboren Kayser van **Ceylon**, Coninck van **Candy**, genaempt Seneratadaryn,[6] ten andre; gedaen den 13 April 1610.

---

[1] Valentijn, t. a. p., bldz. 10, noemt den vorst van Gingi: „den Naik, of Graave des Lands, Christapaneyk genoemd." Vgl. Baldaeus, t. a. p., bldz. 160. — *Hobson-Jobson*, p. 470. — De Jonge, bldz. 347, spelt in „Mijnen Nayk" het eerste woord vermoedelijk foutief met een hoofdletter.

[2] De Jonge, bldz. 347, heeft, iets duidelijker: „tselve naer te comen, en tselve sijn swerende op onsen prince, enz.

[3] De Jonge: „Onderstont in roode was gedruckt het zegel van den Aya en daerbij geschreven: dit is die bevestinge van den Aya: Tierewingelaya".

[4] Overgenomen uit De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 350, v.

[5] Op de Eendracht.

[6] Ceilon was verdeeld in eenige staten, leenrijken van het rijk Kandy. De radja's van die rijkjes waren vazallen van Kandy's maharadja, Ceilons oppervorst. Seneratadaryn is blijkbaar een onnauwkeurige spelling. (Baldaeus, *Malabar-Ceilon*, b, bldz. 22, enz., noemt hem Cenuwieraat Adascijn).

1. In den eersten alsoo noodich is, dat Zyne Princelycke Excellentie voor syne ondersaten, tot bevoirderinghe van de negotie van deselve in Oost-Indien, eenige plaetse van doen heeft, om syne goederen, coopmanschappen en andersints te bewaeren, [1] sal Syne May[t] aan Syne Princel. Ex[tie] ofte synen captain geven alsulcken plaets in Candy, als sy sullen begeren, soo groot ofte cleen, als Syn Excel[tie] ofte synen capteyn sal goetduncken.

2. Sal Syn May[t] oock verbonden wezen, die goederen, die Syne Princ[l]. Ex[tios] ondersaten in Syn May[t] land te vercoopen brengen, sonder haere costen in Candy te beschicken, en weder haere goederen die sullen incoopen, sonder haere oncosten aen die schepen te leveren, dus sullen Syne Excellenties schepen ten ancker en op die reede comen van de plaetsen **Tyrekonnemale** [2] en **Cottiaer.** [3]

3. Sullen oock alle vassallen van Syne Princelycke Ex[tie], syne schepen en goederen, van wat plaetse datse comen, wederom versonden worden mogen, sonder dat Zyne May[t] yets op sal te seggen hebben, noch eenige tol aff genieten.

4. Sal Syne Princelycke Ex[tie] oock vermogen in der May[ts] landen hout te halen en te houwen tot bouwinge van de schepen.

5. Sal Syne May[t] oock niet vermogen eenige beswaringen ofte tollen te nemen van de schepen, bescheyt van Zyne Princel. Ex[tie] hebbende, tsy van goederen, die sy sullen laden offte ontladen.

6. Soo eenige persoonen van d'een offte ander partyen yet op den anderen hebben te seggen van schult en weerschult, tzy door leenen offte coopmanschappen, hoe het soude moogen wesen geschiet, sal Syne May[t] gehouden syn ten eersten versouck van den aenclager recht te doen.

7. Sooder yemant van de onsen om quaet regiment by Syne May[t] hulpe versocht, tsy met loochenen van syn gelove offte andersints, om syn quaet leven te bedecken, sal Syn May[t] haer niet aenhouden; maer geven hem in bewaringhe van die onsen, om ter gelegener tyd sulcke straffe over te doen, datter een ander een exempel aan sal nemen.

8. Oock en sal Syne May[t] niet vermogen, die Poortugesen offte

---

[1] Het in de eerste jaren der 17[de] eeuw telkens meer opkomende denkbeeld van een centrum voor de O. I. C. in het Oosten, een z.g. rendez-vous.

[2] Trincomalee (Trinkomale), aan de Westkust van het eiland. De havenplaatsen van Ceilon waren overigens meest in handen der Portugeezen. (Zie Van Geer, bldz. 8).

[3] Thans Koddiyarap, evenals Trincomalee gelegen aan de Baai van Koddiyarap. (Vgl. Valentijns kaart van Ceilon en Valentijn V, 1, b (*Ceilon*) bldz. 32.)

Castelianen eenigen handel te verleenen: dus sal Syn Princel. Ex[ie] met Syne May[t] geduirige vrientschap onderhouden en an Zijne May[t] vyanden, die Coninck van Spangien en Poortugael [1], geen assistentie vermogen te doen tzy met volck, geschutt, schepen offte ammonitie van oorloge.

9. Syne May[t] eenige goederen wtt onse landen van doen hebbende, hoe die souden moogen wesen, sullen [wij] dieselve brengen, mits Syne May[t] ons daer gelt offte waeren voor sal geven, voor soovele als Syne May[t] met ons can accordeeren.

10. Soo wie eenige schandael in eenige saecken van religie geeft, die sal aengeclaecht en gestrafft worden, by syne overheyt daer hy onder sorteert, soowel van d'eene als d'ander zyde.

XXXVII. KUST VAN KOROMANDEL.

24 April 1610 [2].

Volgens een missive van Jacques l'Hermite te Bantam aan de Bewindhebbers der O. I. C. van den 10 November 1610 was „S[r] Arent Maertsen selffs bij den Coninck van Gingier geweest ende (had hij) plaetse van Paleacatta vercreghen om een huijs te maecken ende daer vryelyck te moghen handelen, twelck gheen cleyne saecke is, aengesien wel een van de bequaemste plaetsen is van de geheele custe ende men daer alle sorteringhe van cleeden à contentement sal connen becomen." (De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 339.) Nu is in het onderstaand contract echter geen sprake van den „Coninck van Gingier", maar van dien van „Carnatica", enz. L'Hermite vergist zich, want met den vorst van Gingi en dien van „Carnatica" kan niet één en denzelfde persoon zijn bedoeld. Met Carnatica (Kanara) wordt hier bedoeld het overblijfsel van het Hindoe-rijk Vijáyanagar na den noodlottigen slag bij Talikot of Telicotta in 1565. De radja's van dat rijk vestigden zich toen in het tegenwoordige North Arcot district (zie de kaart 11 in Hunter's atlas). Hun rijk staat ook bekend onder den naam Chandragiri of Vellore. [3] Wel was Gingi een onderhoorigheid van Vijáyanagar of Carnatica (vgl. hiervóór, bldz. 55, noot 3), maar Pulicat lag niet in Gingi.

---

[1] Zooals bekend is, hadden de Portugeezen verschillende van de belangrijkste havenplaatsen van Ceilon in bezit, en konden daardoor den kaneelhandel bijna dwingen. De O. I. C. en de maharadja van Kandy hadden hier dus gemeenschappelijke belangen, althans voor het oogenblik.

[2] Uit het Contractboek. De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 348, v. heeft eene andere lezing.

[3] Vgl. Gribble, *Deccan*, I, p. 195. — Hunter, *Gazetteer*, V, p. 196, 266, II, 396, IX, 231; IV, 335, 336, v. — *Hobson-Jobson*, p. 125. — Baldaeus, *Malabar-Choromandel*, a, bldz. 160 en de kaart van Koromandel bij Valentijn (V. 1). — W. Foster, *The founding of Fort St. George, Madras* (Londen, Eyre and Spottiswoode, 1902), p. 1, f.

Accoordt gemaeckt bij den capiteijn Arent Maertszoon van wegen ende uijt chraghte van de Ed^le^ Mogende H^ren^ Staten Gener^l^ ende Sijn princelijcke Ex^tie^ Mauritius de Nassouw ter eenre ende den doorlughtigen hoogh-gebooren koninck genaemt Vinka Wepatijraijer Alou Patij [1], koninck over de eijlanden **Cenatica**, Sinwas-sena, Paty [2] ende meer andere heerlickheden ten andere zijde; ende dat voor eeuwigh; den 24^e^ Aprill A° 1610.

Eertelijck sal Sijne Princelijcke Ex^tie^ voor zijne ondersaten hebben in **Palliacatta** [3] een plaetse om te timmeren eenen steenen huijs, om alle ammonitie van oorloogen, kruijdt, loodt, kogels, londt, anckers, kabels, touwen, zeijlen ende alle andere coopmanschappen te mogen bewaren voor brandt, roovers, dieven en meer andere ongelucken.

Voorts sullen wij, Hollanders, Zeelanders ende alle die van wegen de Generale Comp^e^ hier traffiqueren, gehouden wesen te betalen van alle goederen en coopmanschappen [die] hier gelost en geladen sullen worden, 2 ten 100, well verstaende, t'geene dat eens betaelt heefft, niet meer en sall betaelen; oock gelt, rijs en andere behoefften voor het huijs en sall oock niet betaelen.

Den Koninck en sal niet vermogen, eenige Portugesen te laten wonen offte handelen in Palleacatta, maer ter contrarie haer 't selve te verbieden.

Niemandt en sal vermogen, aen beyde zijde eenige quaesstie, arguatie offte disputatie van de religie te maeken.

Soo daer ijmandt hem begave door eenigh quadt feijt over te loopen bij den Koninck off int landt, soo sall den Koningh ge-houden wesen deselve over te leveren.

Voorts sullen alle persoonen ende coopluijden met ons vermogen te handelen, kopen, verkoopen alle coopmanschappen ende goederen, zonder dat ijmandt sulcx soude mogen verbieden.

Alle schillders ende wevers, die eenige obligatie alhier met onse natie sullen maeken van wegen eenige kleeden te schilderen offte doeken te leveren, sullen gehouden wesen, t'selve naer te komen ende bij faulte van dien sal den Cap^n^, die alhier is blijvende, vermogen aen te tassten en in de boeijen te stellen, waer over den

---

[1] De Jonge, III, blz. 348 heeft: „Vinkata Pati Raya Alou".

[2] Chittivalasa en Pattikonda?? De Jonge heeft beter: „die landen Car-natica" enz.

[3] Thans Pulicat, ten Noorden van Madras.

Koninck zall gehouden wesen, corte expeditie [1] te laten doen ende haer het selve alles naer te laten komen, soo het dan geaccordeert zall wesen.

Oock en sall den Koninck niet vermogen, hier te laten handelen eenige Europische natie dan alleen die bescheijt van Zijn Princelijcke Ex^tie brengen.

Oock soo belooven wij van wegen de Generale Comp^e als den Koninck eenige goederen, geschut, ammonitie van oorlogen offte andere fraijigheden uyt onse landen begeeren te ontbieden, soo sullen wij gehouden wesen deselve met d'eerste gelegentheijt hier te brengen, voor hetwelcke den Koninck sall gehouden wesen te betalen gelijck het in ons landt gecosst heefft.

Soo wanneer wij op de rheede van Palliacatta leggen ten ancker, zoo sullen wij niet vermogen eenige [2] schade te doen offte aen te haelen.

Alle schepen die van hier naer andere plaetsen sullen zeijlen met paspoort van onsen capiteijn, en sullen onse natie niet vermogen eenige schade te doen.

Alle welcke voorschreven contract jck, Vinka Tapatij Raija Alou, koninck over de landen Carnatica, Simwater [3], Patij ende meer andere heerlijckheden, beloove nu nogh nimmer meer te breken, het welck ick sweeren bij mijnen Godt Serumall [4]. Ick, contractant van wegen de Generale Oosstindische Comp^e, beloove mede t'selve nu nogh nimmermeer niet te breken. Soo waerlijck moet mijn Godt helpen. Was geteijkent bij des Konincx handt. Onderstondt **Arent Maertszoon.** [5]

XXXVIII. DJAKATRA.

Januari 1611. [6]

Verschillende omstandigheden (o. a. de onrustige toestanden en de ongezondheid van Bantam) hadden reeds sedert 1607 de aandacht der Neder-

---

[1] De Jonge, bldz. 349, heeft: „corte executie".

[2] Bij de Jonge: „eenige schepen schade te doen", enz.

[3] De Jonge: „Sinwakena".

[4] De Jonge: „Perumal". Wat dit beteekent? Perumal is de naam van een vorst, die een groot deel der kust van Malabar eens beheerschte. Kan de aanroeping Perumal hiermede in verband staan?? (Hunter, *Gazetteer*, VI, p. 244).

[5] Bij De Jonge luidt het slot: „Onderstondt in swarten lack gedrukt het segel van den Cooninck en daerbij stont geschreven: dit is het segel van den Cooninck, bij Zijne Majesteyt zelffs gedruckt; tot meerder versekeringhe heeft (de Koning) ons noch sijn handt gedruckt op eenen doeck gegeven, dat men noempt de hand van Sandel, en onderteeckent Arent Maertss".

[6] Uit het Contractboek. Het is daar verkeerd geplaatst tusschen contracten

landsche autoriteiten doen vestigen op Djakatra als geschikt voor een algemeen „rendez-vous" voor de Nederlandsche schepen in Indië. Vooral Cornelis Matelieff de jonge wees op het belang dezer plaats; nog meer Jacques l'Hermite, hoofd van het „generaal kantoor" te Bantam, die in November 1610 een contract met den bestuurder van Djakatra sloot. De datum is niet stellig bekend, maar moet ongeveer 13 November 1610 zijn, niet later, vermoedelijk niet veel vroeger. (Vgl. De Jonge, *Opkomst*, III. bldz. 138 v., 344, v; 352—354; Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 122, 170 v.; Van der Chijs, *Jakatra*, bldz. 6—7, 197—203). Maar toen de GG. Pieter Both in Januari 1611 in Djakatra kwam, werd het contract eenigermate gewijzigd. Het is dit gewijzigde contract. dat tot ons is gekomen. (De Jong, *Opkomst*, IV, bldz. IV).

Accoordt ende contract gemaeckt bij den captⁿ. Jacqˢ Lhermite de jonge uijt den name ende van wegen d'Ed^le Mogende Heeren Staten Gener^l der Vereenighde Nederlandsche provintien ende Sijne Exc^le Mauritius de Nassouw etc^a, ter eenre ende den doorlughtigen Widiach Rama [1], coninck van **Jacatra** ter andere zijde ende dat voor eeuwigh; desen anno [2] .

Eerstelijck sall den koninck voorschreven aen de ondersaten van de H^ren Staten voorschreven, behoorlijcke commissie hebbende, in Jacatra verleenen vrije handelinge en suffisante woonplaetsen, daer haere personen ende goederen in goeder bewaringe mogen zijn, om dewelcke te bouwen ons sall verleenen een plaetse, geleegen in het Chinees quartier, groot vijfftigh vadem in de lenghte ende soo veell in de breedte offte grooter, in dien sulcx van noode hadden, voor welcke voorschreven plaetse sullen betalen aen den Koninck 1200 R^a van aghten, waerop ons sall laten timmeren naer ons gelieven ende steenen huijse [3] laten bouwen, soo groot ende cleyn, als ons sall te passe komen, welcke huijsen, persoonen ende goederen hij oock sall gehouden wesen te helpen beschermen tegen alle aenvall van vyanden wie die oock souden mogen wesen.

Hiertegens sullen de voordaghte Hoge Mogende H^ren Staten Gene-

---

van 12 December 1612 en Januari 1613. Van der Chijs, *Jakatra*, bldz. 196—200, heeft hetzelfde contract overgenomen „volgens een oud afschrift op de algemeene secretarie te Batavia berustende."

[1] Aan het slot wordt deze naam gespeld: „Wizia Garama"; moet vermoedelijk zijn: Widjâjâ Krâmâ. De zg. „Coninck" was een vazal van Bantam. Elders (zie hierna contract 21 Dec. 1614) draagt hij den titel Pangeran.

[2] Niet ingevuld. Moet vermoedelijk zijn November 1610, omdat het hier geldt den datum waarop l'Hermite het eerste contract heeft gesloten.

[3] Van der Chijs, bldz. 197, heeft hier „huysen."

rael der Vereenigde Nederlanden gehouden zijn, den voorschreven coninck van Jacatra zijne onderdanen ende landen te helpen beschermen ende assisteeren tegen alle geweldt ende jnvasie te water ende te lande, die hem door Spangiaerden, Portugesen offte eenige andere vijanden zoude mogen aengedaen worden directelijck offte indirectelijck.

Maer indien den Koninck buijten sijn landt eenige oorlooge offte interprince aenveerde, sullen de voorschreven Hollanders hem niet gehouden zijn te assisteren nogh eenigh behulp te doen te water offte lande.

Ende opdat naermaells op 't stuck van den handell offte coopmanschappe geen differentie en valle, dat [1] door vervreemdinge van partijen soude mogen ontstaen, sijn met malcanderen overeengecomen ende geaccordeert als volgt:

Eerstelijck sall den koninck voorschreven genieten voor toll van den peper, die alldaer soude mogen kopen ende laden 5 ten 100, denselven taxerende gelijckse kost ende van bilibilian ende robbe robbe van den selven peper sall genieten 10 R^{a} van 8ten van elcke 100 sakken. Den Sabander zall genieten voor robbe robbe van elcke 100 sacken 2 R^{a} van 8ten, van gelijcken de schrijvers van elcke 100 zacken 2 R^{a} ende den weger van elcke 100 zacken eenen R^{a}.

Van alle andere waren als sandelhout, noten, macis [2], nagelen en andere diergelijcke coopmanschappen, die de voorschreven Hollanders in Jacatra souden mogen kopen ende in hare schepen laden, sullen gehouden sijn te betalen aen den voorschreven koninck 5 p^{r}sento en niet meer.

Wel verstaende dat hier inne niet en sullen begrepen sijn eenige Chineesche waren als zijde, zijde wercken, porceleijn ende andere diergelijcke, maer sullen deselve sonder eenige belastinge vrij mogen kopen ende uijtvoeren.

Sullen de voorschreven Hollanders, Zeelanders, etc^{a} alle waren, hoedanigh die souden mogen wesen, die met hare schepen, jaghten, joncken offte andersints brengen, hier vermogen te lossen ende wederomme naer hun believen te laden ende uijtvoeren offte verkopen, zonder deselve eenighsints met eenige tollen offte eenige andere beswarenisse te belasten.

[1] Moet gelezen worden: „daer.”
[2] De Latijnsche naam voor foelie.

Sullen oock vermogen, op alle des Koninghs landen ende eijlanden hier omtrent hout te houwen ende te laten houwen tot bouwinge van schepen ende andersints daer 't selve souden mogen van doen hebben, sonder belet offte molestatie.

Ende offt geviele datter ijmandt van 't volck van de Hollanders, tzij witte, offte swarte, om eenigh moetwilligh feijt offte misdaet weghliep, sall den koninck voorschreven gehouden zijn, wederom te leveren, om deselve naer merite te mogen straffen, d'welck ook de voorschreven Hollanders sullen gehouden wesen te doen, jngevalle ijmandt van des Koninghs volcks bij voorschreven Holland[rs] vlughted[en].

Ende op datter [door] maninge van schulden geen differentie en valle, sullen de voorschreven Hollanders, eenige goederen aen Chineesen off Javanen verkopende, op dagh [1] dat het selve geschiede met voorwetten van den Sabander, op datter geen quade schulden gemaeckt en worden; ende jngevalle eenige onder de handt quadt worden, den voorschreven koninck [2] aen onse betalinge magh helpen.

Jngevalle ook ymandt ware, t'zij Javanen, Chineesen offte andere natie, die de Hollanders in eenige dingen verongelijcken, sal den Koninck gehouden zijn ons aen ons reght te helpen ende de misdadige straffen ende jngevalle ymandt van de Hollanders eenige overlast aen Javanen offt ymandt anders deden, sullen deselve van gelycken dadelycken geapprehendeert worden en naer haere merite gestrafft.

Sall den Koninck ook niet vermogen, eenige Portugesen offt Spangiaerden toe te laten in zijn landt [tot] eenige handelinge, maer deselve geheelyck daer uijt weeren.

Alle welcke bovengeschreven artykelen wij ondergeschreven bekennen met mallcanderen gecontracteert te hebben ende belooven van weder zijden, die nu en ten eeuwigen dage onverbrekelyck te onderhouden. Jn kennisse der waerheijt dit met ons gewoonlijcke handteeken onderteekendt in Jacatra datum utsupra. Onder stont: affirmere 't gunt voorschreven. Was geteeckent **Pieter Both** [3].

---

[1] Van der Chijs, bldz. 200: sorg dragen."

[2] Van der Chijs: „ons aen," enz.

[3] Deze bevestiging van het contract door Both moet hebben plaats gehad in Januari 1611.

Bovenstaand contract was blijkbaar opgemaakt in het Nederlandsch en in het Maleisch. Van den Maleischen tekst heeft de bekende Herbert de Jager [1] een vermoedelijk verkorte vertaling gemaakt, die ik hier opneem, omdat zij enkele verschillen met den Nederlandschen tekst vertoont. Deze lezing van het contract is opgenomen bij De Jonge, bldz. 352—354. Waarom de hierbovenstaande niet, is niet duidelijk. Van der Chijs, bldz. 197—203, nam ze beiden op. Nu zegt De Jonge, bldz 352, noot 1, dat Van der Chijs, die het contract stelt op 28 Januari 1611, in dwaling is, en dat de datum moet zijn 10—13 November 1610. Neen! De Jonge zag dit contract aan voor het oorspronkelijk contract van l'Hermite, terwijl dit het contract is, zooals Both het zelf heeft bevestigd in Djakatra. Het blijkt uit wat hij zelf zegt op bldz IV van deel IV, want de vrijdom van tol voor levensmiddelen komt in het contract niet voor. Vgl. nog Valentijn, IV (*Java*), bldz. 434—436. en L. C. D. van Dijk, *Wemmer van Berchem*, bldz 10, v, noot 3.)

Translaet uijt het Maleytsch van het voorschreven contract nu [2] bij den onderkoopman Herbert de Jager overgeset.

Ditt is het contract van den koninck van **Ziakarata** met den capiteijn Jaques l'Hermite de jonge, affgesondene van Mauritts de Nassouw, prins van Orangie, en de Staten van Hollandt [3] jngegaen.

De Hollanders die tot de [4] Ziacarata gekomen zijn ende een missive van Mauritts de Nassouw en de Staten van Hollandt medegebraght hebben, deselve staet den koninch van Ziacarata [5] en daer beneffens een goede plaets om een logie te stighten om hare

---

[1] Zie over hem P. A. Leupe in deze Bijdragen, Nieuwe Volgreeks, IV, bldz. 17 v.v.; 3e Volgreeks, IV, bldz. 67 vv.

[2] Misschien tusschen 1663 en 1665, toen De Jager ambtenaar was ter secretarie van de Hooge Regeering te Batavia. Ook tusschen 1680 en 1683 echter en tusschen 1687 en 1694 heeft De Jager te Batavia vertoefd en het zou ook kunnen zijn, dat hij de vertalingen heeft gemaakt voor den oud-gouverneur-generaal Camphuys ten behoeve van diens bekende memorie over Djakatra. (Valentijn, IV, bldz. 419 vv.) In zijn tekst heeft Camphuys dan echter De Jager's vertalingen niet opgenomen. Trouwens De Jager was in die jaren geen onderkoopman meer.

[3] Van der Chijs, bldz. 201, noot 2, zegt dat het „opmerking verdient, dat in het Maleische stuk de naam van Prins Maurits vóór dien der Staten wordt genoemd." Ik vermoed, dat men hier heeft te doen met de gewone wijze van handelen der vertegenwoordigers van de O. I. C. in het Oosten, dat zij nl., als het zoo te pas kwam, den Prins van Oranje op den voorgrond plaatsen. Een vorst aan 't hoofd maakte h. i. beteren indruk, werd beter begrepen in het Oosten dan zoo iets als Staten-Generaal of Staten van Holland.

[4] De Jonge, bldz. 352, heeft: „de stadt" enz.

[5] De Jonge: „toe te handelen in de stadt van Zjacarata," enz.

XXXIX. MOLUKKEN.

26 Maart 1611. [1]

Zooals bekend is, werd het Twaalfjarig Bestand tusschen Nederland en Spanje niet in praktijk gebracht in het Oosten. De Spanjaarden weigerden het te erkennen, zoolang zij geen bericht van hunnen koning hadden ontvangen, niettegenstaande de Nederlanders hun kennis hadden gegeven van de sluiting van het Bestand. (Zie Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 122; *onuitgegeven brief van den schipper van Der Goes aan de Bewindhebbers der Kamer van Middelburg*, 9 September 1611, op het Rijksarchief). Beide partijen bleven in de Molukken bv. strijd voeren en trachtten zich daar te versterken. Aan deze staatkunde dankt ook onderstaand contract blijkbaar zijn ontstaan. Het werd gesloten met verschillende streken van Gilolo, staande onder Ternate's sultan.

Contract ende eeuwigh verbondt gemaeckt bij den Cap^n^ Corsen [2] uijt den naem ende van wegen de Mogende H^ren^ Staten Gener^l^ der Geunieerde landen, als Hollandt, Zeelandt etc^a^, Zijne Princelijcke Ex^tie^ als gouvern^r^ derselver landen ende H^ren^ Bewinthebberen der Oostindische Comp^ie^ ter eenre ende den sengage [3] van **Sebouge**, [4] de sengage van **Touchwane**, [5] de senhage van **Talo** [5] met den ganschen Raedt van deselve plaetsen, alsmede de noffamaniers [6] van alle de omliggende steeden, sorterende onder d'voornoemden sengage van Sebouge ter andere zijde.

1.

Eerstelijck belooven ende sweeren de bovengenoemde sengages en Raedt de Hollanders en den regerenden koninck van Ternate niet te verlaten maer in alles getrou te blijven, haer landt met lijff en leven te beschermen voort geweldt der Spangiaerden, Portugesen ende andere onse vijanden.

2.

Datse niet en sullen vermogen, mette Spangiaerden in eenige onderhandelinge te treden, offte toelaten dat ze in eenige van de bovenverhaellde plaetsen sullen mogen komen om met haer eenige

[1] Uit het Contractboek.

[2] Zie hiervóór, bldz. 64, noot 1.

[3] Sengadji of sangadji = hoofd van eene landstreek, districtshoofd.

[4] Saboegoe.

[5] Misschien poeloe Toeakara ten noordwesten van Halmaheira, en Tolo aan de Oostkust van Halmaheira (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 135.)

[6] Ngofamanjirah's = kamponghoofden.

spraecke te houden tot aghterdeell van de Hollanderen, nogh veelle min aen haer eenige vivres te mogen verkopen, maer ter contrarie met alle maght ende onderstandt van de Hollanders t'selve beletten, waertoe wij, bovengenoemde sengages, versoeken, dat de Hollanderen hier datelijck een fordt sullen maeken ende met Hollandsche soldaten besetten tot verseekeringe van Seboüge voornoemt, het welck den voornoemde cap^{n} belooft van wegen Sijn H^{ren} ende meesters alsoo te volbrengen.[1]

3.

Ende bij aldien eenigen paijs offte stillstandt van wapenen tusschen den koninck van Spangien ende de Hollanders is gemaeckt, offte nogh gemaekt soude mogen worden, soo belooft den voornoemden cap^{n}, dat de voornoemde sengages met haer ondersaten de vrughten van die mede sullen genieten; soo de Spangiaerdt bovendien met wapenen ijets attenteerden, dat de Hollanderen met alle haere maght t'selve sullen wederstaen en wreecken.

4.

Oock en sall niemandt in sijn gelooff mogen gemolesteerdt offte bespot worden.

5.

Ende offt geviell datter eenige moeijten offte misverstandt ontstonde tusschen de Hollanders ende voornoemde vrunden, en sullen daerom d'een den anderen niet mogen affwijcken offte verlaten, maer met alle gevouglijckh^{t} 't selve modereren ende besleghten; ook sal men den persoon, daer de moeijten door ontstaen moght wesen, sijnen competenten reghter overleveren om daer van gestrafft te worden naer de misdaet vereijschen zall.

6.

Eijndelijck dat de Hollanders met de voornoemde sengages ende haer geallieerde vrunden ende vasalen sullen verbonden ende gehouden wesen ende mits desen verbinden te onderhouden ende doen onderhouden een eeuwige verbintenisse van vrindschap, conversatie ende handelinge; oock dat de Hollanders voornoemt aen de bovengenoemde vrinden tot allen tijden sullen doen alle hulpen, faveur ende bijstandt om te helpen defenderen naer alle haer vermogen tegen elcx een ygelijck onser vijanden, die aen de voornoemde

---

[1] Deze belofte is nagekomen, maar nog in hetzelfde jaar 1611 is onze versterking bij Saboegoe door de Spanjaarden genomen (Zie Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 122. Vgl. t. a. p., bldz. 135).

sengagie, sijne onderdanen offte Hollanders voornoemt in eeniger manieren soude soeken offte traghten te offenceren offte beschadigen; het welck in aller wegen de Hollanders ende de voornoemde sengage met alle haere geallieerde vrinden sullen verbonden blijven te onderhouden ende verdefenderen. Tselve boven verhaeldt is onder beloff-tenisse van getrouwigheijdt, eere ende woordt die wij beyde aen Godt ende onsen evennaesten schuldigh zijn.

Aldus gedaen in de stadt van Sebouge liggende op 't vasste landt tegen over t eijlandt van Ternaten ende van wedersijde bij ons onderteijckent, op den 26e dagh van Maerdt jnt jaer onzes Hren 1611. Onderteijckent **Adriaen Corsen**. Lager stondt een zegell met Hebreusche [1] letteren van de overste onderteijckent.

XL. JAPAN.

30 Augustus 1611. [2]

Als leider der Nederlandsche factorij te Hirado werd aangesteld de opperkoopman Jacques Specx (1609—1613). In Juni 1611 begaf hij zich op een z.g. hofreis naar Soeroega (thans Shidzuoka), ten Zuidwesten van Jokohama, waar de Shogoen dikwijls verblijf hield, om de belangen van den Nederlandschen handel bij de Japansche autoriteiten verder te behartigen. De shogoen Iyeyasoe ontving hem vriendelijk en verleende den Nederlanders een nieuwen handelspas. (Vgl. Nachod, *Japan*, S. 115, f., 141—149).

D'Hollandsche schepen comende in mijn land van **Japan**, 't sy oock op wat havenen en plaetsen het mede mogen wesen, bevelende by deeze wel expresselyck aen alle en een iegelijk onder myn gebied sorterende, deselve in geenerleij manieren te aggraveren, of te empecheren, maer ter contrarie alle hulp, faveur en adsistentie in 't geene versoeke[n] te betonen; een iegelyk sig waghtende anders als alle vriendschap hun luyden op mijn woord toegeseght, te onder-

---

[1] Sic! — De kopiïst van het Contractboek heeft de Arabische karakters voor Hebreeuwsche aangezien. Dit was zeker Herbert de Jager niet.

[2] Ik ontleen onderstaande vertaling aan aanteekeningen, volgende op een „*Extract missive geschreven uyt Japan den 18n October 1693 aen Haer Hoog Edns op Batavia*," door mij aangetroffen in het archief der familie Huydecoper van Maarsseveen (Vgl. nog Nachod, S. XIX en de óók daar aangehaalde werken: A. Montanus, *Gezantschappen*, bldz. 195 en Kämpfer, *Japan*, bldz. 272, en Tafel XX).

houden, wel toesiende myne woorden en beveelen niet gevioleert werden.

Gedateert stijlo Japan 25ste dag der 7de maene. Sijnde den 30 Augustus 1611. [1]

XLI. CEILON.

11 Mei 1612. [2]

Nadat het Twaalfjarig Bestand was gesloten, zonden op verzoek van de Bewindhebbers der O. I. C. de Staten-Generaal en Prins Maurits brieven aan verschillende Oostersche potentaten, om deze gebeurtenis bekend te maken en van de noodige commentaren te voorzien. Ook voor den maharadja van Kandy werden missives aan Pieter Both medegegeven, toen deze in Januari 1610 naar Indië vertrok en duidelijk werd daarin het wantrouwen uitgesproken, dat men in Nederland koesterde ten opzichte van de koloniale staatkunde van Spanje—Portugal. Bevestiging van de „verbonden" tusschen Nederland en Ceilon werd daarom gezocht. En de Maharadja, steeds met de Portugeezen in strijd, ging op dit denkbeeld gaarne in, toen Marcellus of Marcelis de Boshouwer of De Boschhouwer in 't begin van 1612 zijn hoofdstad bezocht en hem de brieven overreikte. (Vgl. Baldaeus, *Malabar-Ceilon*, bldz. 23—26; De Jonge, *Opkomst*, III, bladz. 135; IV|, bldz. I, v.: Van Geer, *Ceilon*, bldz. 23).

1. Het Verbond zal onverbrekelijk en vast zijn.

2. Alle daden van vyantschap, te vooren gepleeght, zullen ophouden en vergeten zijn.

---

[1] Aan deze vertaling gaat vooraf: „Ten tyden van den E. Jacobus Speks, A° 1611, die 't comptoir in Firando stabileerde, is aen d'E. Comp° een Pas of Gossingh door den Japanse Keiser Ongiosamma, of liever Gonging Samma verleent, om alomme in sijn rijk den handel te drijven en luyd als volgt."

Deze bewoordingen komen nagenoeg overeen met het opschrift „op de enveloppe van den Pas" (van 1609): volgens Lauts (*Japan*, bldz. 171). Zou hier niet liggen de sleutel ter verklaring van den passen-strijd? Blijkbaar was in 1693 nog de pas van 1611 in de goede „enveloppe" besloten. Toen Lauts ongeveer 1847 daarnaar informeerde, was de pas van 1609 geraakt in den omslag van 1611, de pas van 1611 elders terecht gekomen of verloren geraakt. De woorden van den pas, zooals die bij Lauts, bldz. 171—173 (in den tekst) voorkomen, slaan niet op den pas van 1609, maar op dien van 1611. Zij komen ook geheel in zin overeen met den pas, zooals ik dien hier boven geef en Lauts spreekt niet over een pas van 1611, geeft daarvan althans den tekst niet. Vgl. ook *Begin ende Voortgang*, II (Verhoeven), bldz. 93. Onder „Gonging Samma" moet zeker worden verstaan de eeretitel Gongensama, aan Iyeyasoe na zijn dood gegeven. (Nachod, S. 165).

[2] Onderstaande korte inhoud van een „verbont" tusschen den maharadja van Kandy en de O. I. C. ontleen ik aan Baldaeus, *Malabar-Ceylon*, bldz. 26—28. Van Dijk, *Wemmer van Berchem*, bldz. 28, noot 1), dateert het verdrag op 11 Maart 1612.

3. Zoo den Portugees Zijn Majesteyt quam te beledigen, zullen de E. Heeren Staten Zijn Majesteyt met alle middelen van oorloge behulpzaam zijn, om op het krachtighste te helpen.

4. Zijn Majesteyt zal toestaen, dat wy een fort op **Cotiarum** [1] zullen mogen maken, midts dat de koning [2] van Cotiarum zijn tollen, vruchten, en inkomsten des landts zal behouden.

5. Den Keijzer zal nodige materialen en stoffe van kalk en steen tot opbouwinge van de voornoemde sterkte verschaffen; alsmede coeleys [3] of arbeyders, die bij de E. Compagnie zullen betaelt werden.

6. Zijn Majesteyt zal in **Candy** en andere plaetzen, (tot verzekering van de E. Compagnie koopmanschappen) verzorgen dat steene pakhuyzen gemaekt zullen werden, om voor de brand verzekert te zijn.

7. Zijn Majesteyt zal onze schepen en volk, met alle kracht tegen het gewelt der Portugezen zoeken te beschermen, en zoo zullen aan de andere zijde de Nederlanders met alle kracht doen.

8. Zijn Majesteyt zal, in zaken van oorloge, tusschen ons gemeyn, niet voornemen, zonder kondschap van de Heeren amptenaren, in dienst van de E. Compagnie aldaer zijnde, dies in Zijn Majesteits krijgs-raad twee Nederlanders zullen zitten, om alle zaken van oorlogh met gemeyn besluyt af te handelen.

9. Zijn Majesteyt zal gehouden zijn, de koopmanschappen met lastdragend vee na boven te voeren en de gekochte waren wederom op het strant in Cotiarum (buyten onkosten van de E. Compagnie) te brengen.

10. Bij verongelukken van schepen, chaloupen en bootjes zullen de onderdanen van Zijn Majesteyt gehouden zijn, de goederen te bergen en zonder onkosten ons weder in handen te leveren.

11. De Nederlanders zullen met vrede haar goederen mogen uytvoeren, zonder eenige tollen te betalen.

12. Alle de onderdanen van Zijn Majesteyt, zonder onderscheyt, zullen met de E. Compagnie onverhindert mogen handelen.

13. Zijn Keyzerlijcke Majesteyt zal alle zeldzamen en ongemeyne dingen, uyt Nederlandt komende, aanvaarden in zulken prijze, als met de E. Compagnie in ruylinge van andere waren zal konnen over een komen.

---

[1] Koddiyarap.

[2] De radja.

[3] Een woord vermoedelijk van Vóór-Indië afkomstig. (Vgl. *Hobson-Jobson*, p. 192).

14. Zijn Majesteyt zal jaarlijks zooveel van den besten caneel aan de E. Compagnie leveren, als te bekomen zal zijn; en deze caneel zal of met contanten ofte andere koopmanschappen betaalt werden tot een gezette prijs, die onder den anderen zal beraamt werden.

15. Men zal geen andere perzoonen, die in besluyt [1] van koopmanschappen met de Nederlanders getreden zijn, mogen goederen te leveren, voor en al eer de Nederlantsche handelaars voldaan zijn; en zoo bevonden werde het tegendeel te geschieden, dat men vrij, zoo haar goederen als perzoonen, zal mogen aantasten, om alzoo de zelve tot onderhoudinge van het verbond te dwingen.

16. Zijn Majesteyt zal geen Europeisch volk in zijn land laten handelen zonder bevel en last van haar E. Hoogh-Mog. en zijn Princel. Excell.

17. Zijn Majesteyt zal tot bouwen van schepen, jachten, etc. een goet en bequaam aental van hout beschikken, en 't zelve bezorgen aen strant te doen brengen.

18. Alle gevangenen aan wederzijden zullen ontslagen werden, en volkomen vrijheijt bekomen. [2]

19. De Nederlandtsche dienaren zal Zijn Majesteyt gantsch geen gewelt aendoen; en zoo de zelve haar ergens in te buijten gingen, zullen dezelve door de Nederlantsche hoofden over hare misdaad gestraft werden; dies zal het zelve ook plaets hebben omtrent de onderzaten van Zijn Majesteyt.

20. Zijn Majesteyt zal gehouden wezen, gesteenten en peerlen alleen aan de Nederlanders te verkoopen; zo blijven ook de Nederlanders gehouden aan Zijn Majesteyt te leveren alle juweelen, kostelijkheden, en zeltzame dingen, midts de waarde van dien betalende, gelijk te vooren is aangeroert; en of men niet konde over-een-komen in deze koopmanschappen, zal evenwel de vrientschap ongeschent blijven.

21. Zijn Majesteyt en de Heeren Staten zullen alle vrientschap en minzaamheyt onderhouden, en men zal den anderen met raad en daad in alle voorkomende zaken bij staan.

22. Alle vyantlijke daden, zoo aan de eene als aan de andere zijde, zullen t'eenemael zijn vergeten en vergeven.

23. Niemandt dan Zijn Majesteyt zal vermogen eenig geld te munten of hooger 't zelve doen uijtgeven, als bij Zijn Majesteyt en

[1] De zin is hier minder duidelijk.

[2] Wat hiermede wordt bedoeld, is mij niet duidelijk. Of waren misschien nog lotgenooten van De Weerdt op Ceilon gevangen?

Nederlanders, in gelegentheyt van het geld 't welk uyt Hollandt mochte komen, zal gesteld zijn; en zoo yemand van wederzijden bevonden wierd valsch geld geslagen te hebben, dat met de dood zal gestraft werden.

24. Zijn Majesteyt en de Nederlanders zullen met malkanderen overleggen, wat ten besten nutte wederzijds dienstig ware, in den handel van grooter of minder munte.

25. Dat de munte, die in den gank nodigh wiert geacht, alle drie jaren zoude werden verandert, te weten drie jaar in Candy, en drie jaar in onze verblijf-plaatzen.

26. De voorsz. gelden [1] zouden wederzijds op- en af-gezet worden, ten profijte van oorloge.

27. Dat alle Indische volkeren met hare vaartuygen zouden vermogen in Zijn Majesteyts landen te komen, gaan en vertrekken, om haar koopmanschappen te doen, zonder eenige tollen te betalen, en dat voor den tijdt van drie jaren.

28. Na verloop van de voornoemde drie jaren zal Zijn Majesteyt met de gelaste van haar Hoogh-Mog. en zijn Princel: Excellentie mogen besluyten, dat tollen op alle goederen tot welvaren van Zijn Majesteyt, en onderhoudt dienen gestelt en ingevoert te werden.

29. Zijn Majesteyt zal van alzulke tollen hare Hoogh-Mog: en Zijn Princel: Excellentie laten genieten de gerechte helft, waar toe ontfangers en schrijvers wederzijdts zullen gestelt werden.

30. Van alle goederen die omtrent de heerschappye van **Ceylon**, zullen werden verovert, Zijn Keyzerlijke Majesteyt en hare Hoogh-Mog: en zijn Princel: Excellentie, zullen de helft genieten, midts de gevangenen voor zoen-geldt lossende, zonder die te dooden.

31. Alle die van hare Hoog-Mog: en Zijn Princel: Excellentie af-gevaardight zijn, zullen aan zijn Majesteyts onderzaten vry geley geven om te handelen, gelijk Zijn Majesteyt aen zijn inwoonderen buyten 's Landts handelende, oock gehouden zal zijn te doen; zonder welk vry-geley de zelve zullen mogen werden aangetast, ende haar waren voor buyt verklaart.

32. Zijn Majesteyt ende de Hoog-Mog: ende Zijn Princel: Excellentie zullen trachten alle de gangen en doortochten, zoo ter zee als te lande, binnen het eylant Ceylon reysbaar en doortrekkelyk te maken, midts weerende alle struykroovers en landtloopers, zooveel mogelijk zal zijn; dies Zijn Majesteyt zal gehouden zijn timmerhout

[1] Welke?

te verschaffen, tot opbouwinge van galeyen, fusten [1] en andere vaartuygen, om daar mede de zee te beveyligen; en wanneer zulke roovers, 't zy te water of te lande werden aangehaalt, die met de doodt (andere tot een voorbeeld) te straffen.

33. Om het voorsz. verbond heylig en onverbrekelijk te onderhouden, zoo belooft de Keyzerlijke Majesteyt, als mede de Hoog-Mog: Heeren Staten Generaal en Zijn Princel: Excellentie, met alle kracht het zelve te behertigen, en geenzins te lijden ofte te geduldcn, dat daar tegen zal gezondight werden, beloovende de overtreders (aan beyde zijden) op het hertste en zwaarste te doen straffen en door haar volkomentlijk de schade vergoeden.

XLII. MOLUKKEN.

2 December 1612. [2]

De eerste gouverneur-generaal, Pieter Both, was al spoedig na zijne komst in het Oosten naar de Molukken gegaan, om daar orde op de zaken te trachten te stellen. Hij kwam bij Ternate in September 1611 en de vijandelijkheden met de Spanjaarden werden voortgezet, toen het bleek, dat het Bestand niet was erkend. Both trachtte de positie der onzen zooveel mogelijk te versterken, o. a. door het bevestigen der vroeger gesloten contracten: ook met Batjan (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 122—125.)

Contract gemaeckt bij den H[r] Gouvern[r] Gener[l] met den coninck en principale van Batchian.

Op huijden den 2[e] X[ber] 1612 sijn vergadert geweest de gestrenge ende manhaffte heere Pieter Both, gouvern[r] generaell in de quartieren van Indië wegen d'Ed[e] Mogende H[ren] Staten Generaell der Vrije Vereenighde Nederlandse provintien, sijn Princelijcke Ext[ie] ende de Heeren Bewinthebberen der Generaele Oostindische Comp[e] ter eenre ende de maghtige koninck [3] Nouroe Solaedt, koninck van **Batchian**, ende sijnen adell ter andere zijde ende hebben aldaer het accoordt, voor desen van den viceadmirael Symon Janszoon Hoen met hem gemaekt [4], geresumeert ende bevestight, resumeren ende bevestigen mits desen, beloovende hetselffde in alle sijne ar-

---

[1] Het Portugeesche *fusta*, een klein roei- of zeilschip.
[2] Uit het Contractboek.
[3] Sultan.
[4] Hiervóór n° XXXIV.

tykelen van beijde zyden naer te komen; ende tot meerder verseekerheijt van onse onderlinge begonnen vriendschap, soo heefft den Hr gouvernr generaell Pieter Both ter eenre zijde belooft ende sweerdt mits desen, de voorschreven coninck en coninkrijcke van Batchian in hare gereghtigheden tegens alle jegenwoordige haere ende onse vijanden, offte die hen hier naer tegens hen zouden komen te verheffen, voor te staan ende te defenderen ende soo veell alst doenlijk is sijne maght te helpen amplieeren [1]; ende den voorschreven coninck met alle sijne princen ende heeren ter andere zijden hebben beloofft ende gesworen met solemnele ende [2] op haren alcoran, belooven ende sweeren mits deze, den koninck ende coninckrycke van Basian, gehou en getrouw te zijn tot dienste van de Eden Hren Staten Generael, sijn Princelijcke Extie ende de Heeren Bewinthebberen, waermede sij als nu in een verbondt zijn, deselve niet aff te gaen ende eenige van hare vyanden aen te hangen, alsmede geen correspondentie met eenige der voorschreven hren vijanden te houden ende in somma jnt minste met den vijandt niet te practiceren het geene tot prejuditie van den voornoemde konink ende onsen standt alhier in India souden mogen strecken. Is mede een maedt geraemdt aengaende de sagou, waervan twee ijsere dubbelen zijn gemaeckt ende d'eene int huijs van de Compe ende den ander bij den Koninck zall worden bewaerdt, waernaer den ferde [3] sagou sullen moeten werden geformeerdt, die de voornoemde coninck ende zijne Hre belooven voortaen voor een halve Rn van 8ten aen de Compe te leveren. Aldus gedaen op 't eylandt Laboua in Batsian ten daege, jaere en maendt als boven. Was onderteijckent **Piero** [4] **Both** ende gedruckt met het zegell van de Compe.

XLIII. KUST VAN KOROMANDEL.

12 December 1612. [5]

In het midden van 1611 vertrok Wemmer van Berchem van Bantam naar de Kust van Koromandel en in het volgende jaar nam hij het Directeurschap op zich over onze kantoren dáár, toen reeds ten getale van minstens vier, in verschillende rijken gelegen, nl. Tegenapatnam (met Tirepoplier), Pulicat, Petapoeli (Nizampatam) aan de Kistna delta

[1] Portugeesch *ampliar* = vermeerderen.
[2] Schrijffout voor: eede?
[3] Vgl. De Clercq, *Maleisch der Molukken*, bldz. 16, sub voce „fardoe".
[4] Sic!
[5] Uit het Contractboek.

en Masulipatam, ten Noordoosten van Petapoeli. Den 9 Juli 1612 werd ons hoofdkantoor op de kust, dat te Pulicat, door de Portugeezen veroverd. Van Berchem, die het belang dezer vestiging zeer goed inzag, wendde zich tot den vorst van Carnatica en sloot onderstaand contract. (Vgl. Van Dijk, *Wemmer van Berchem*, bldz. 17—27, 29, noot 1.).

Accoord ende contract gemaekt bij den directeur Wember van Bergen wege ende uijt chraght d'Ed^{e} hooge gemelte H^{ren} Staten ende sijne Princel. Ex^{tie} Mauritius v. Nassou ect^{a} ende authoriteijt van de E. H^{r} Pieter Both, gouvern^{r} gener^{l} over de Hollandts Jndien ter eenre zijde ende den doorlughtigen hoogh-gebooren coninck genaemdt Vincata Patij Raija Lou [1], coninck over de landen **Carnatijca**, Sinruasina, Patij [2] ende meer andere heerlijckheden ter andere zijde ende dat voer eeuwigh ende onverbreklijck. Desen 12^{e} X^{ber} A^{o} 1612. In **Velover** [3].

Allsoo de Portugesen van St. Tome [4] op den 9^{e} Junij deses jaers t' cantoor generaell tot **Palliacatta** voorschreven geraseerdt hebben ende des Comp^{s} goederen geroofft, eenige vant volck doot-geslagen, den opperkoopman, genaemt Adolff Thomaszoon, ende d'reste naer St. Thome gevancklijck mede genomen, oversulcx genoodtsaeckt de novo met den voorschreven koninck te contracteren in forma als volght:

Eerstelijck sall den Koninck [5] toelaten dat de koninginne gen^{t} Obayama [6] tot Palleacatta voorschreven de begonnen fortresse aldaer op haeren cost sall laten opbouwen ende doen volmaeken [7], mede deselve met haer volck doen bewar^{n}, dan s^{l} gehoud^{n} wesen alle avondt de sleutels van de poort in onse handen te leveren om deselve smorgens aen den portier daertoe gestelt, beneffens den onsen, die wij daertoe sullen setten, de voorschreven poorten te openen ende

1 Van Dijck leest: „Vencata Patiraiabou." Vgl. hiervóór, bldz. 84.

2 Vgl. hiervóór, bldz. 84, v.

3 Van Dijk, t. a. p., bldz. 25, leest foutief „Collour." Het is Vellore (12°55' NB.), in die dagen een der zetels van den radja van Vellore (Carnatica, Chandragiri, Vijayanagar.) Vgl. hiervóór, bldz. 83.

4 Ten Zuiden van Madras. Ook geheeten Maliapoer of Meliapoer.

5 Van Carnatica.

6 Van Dijk spelt deze naam verschillend: Oba Jema, enz. Volgens een Nederlandsch bericht van 1615 (van Antonio Schorer) was Pulicat „toekomende eene van de vrouwen van den Koning van Velour" (Vellore). Zie van Dijk, bldz. 19.

7 Het werd het bekende fort Geldria (Van Dijk, 29, v).

des avondt te sluijten [1]. Voorts sullen wij tot onsen gebruycke hebben de helfft van 't fordt voornoemt, daer zijn Princelijcke Ex^{tie} tot synen gelieven sall vermogen te hebben een steenen huijs, om alle ammonitie van oorloge, kruijdt, loodt, kogels, londt, anckers, touwen, zeylen ende alle andere koopmanschap te mogen bewaren voor brandt, rovers, dieven ende meer andere ongelucken.

Nogh beloofft den Koninck aen den direct^{r} voornoemt ons volck, door de Portugesen in sijn landt tot Palliacatta gevangen, weder in onse handen te doen leveren ende daer beneffens te procureren onse goederen, door de Portugesen genomen, ons weder te doen restitueeren.

Voorts sullen wij, Hollanders en Zeelanders ende alle die geene die van wegen de generale Comp^{e} hier traffiquerende, gehouden wesen te betalen voor alle goederen ende coopmanschappen, die hier gelosst sullen worden, een en een halff ten 100 ende die geladen sullen worden twee ten 100, wel [ver]staende t'geene dat eens betaelt heefft niet meer en sall betalen. Oock geldt, rijs ende andere behoefften voor haer huijs sullen niet betalen.

Den Koninck zall niet mogen eenige Portugesen te laten wonen offte handelen in Palleacatta, maer ter contrarie haer 't selve te verbinden [2].

Niemandt aen beyde zijde zall niet vermogen eenige questie, arguatie offte disputatie van de religie te maeken.

Soo daer ijmandt hem begave door eenigh quadt feijt over te loopen bij den Koninck offte int landt, soo zall den Koninck gehouden wesen, deselve over te leveren in handen van onse natie.

Voorts sullen alle persoonen en koopluyden vermogen met ons te handelen, koopen ende verkopen alle koopmanschappen ende goederen, zonder dat ymandt sulcx soude mogen verbieden.

Alle schillders ende wevers, die eenige obligatie met den Directeur offte Capteijn allhier sullen maeken van wegen eenige kleeden te schillderen offte doeken te leveren, sullen gehouden wesen het selve naer te komen ende bij faullte van dien sall den Capiteijn, die allhier is blyvende, vermogen deselve aen te laten tassten ende alhier in de boeijen vermogen te stellen, waer over den Koninck sall gehouden wesen corte expeditie te laten doen ende haer het selve laten naerkomen, alles soo het dan geaccordeert sall wesen.

Ook en sall den Koninck niet vermogen hier te laten handelen

[1] De zin is wat bedorven maar toch volkomen duidelijk.

[2] Moet natuurlijk zijn: „verbieden."

eenige Europische natie dan alleen die bescheijt van sijne Princelijcke Ex^{tie} brengen.

Oock soo belooven wij van wegen de Generale Comp^{e} aen [1] den Koninck eenige goederen, geschut, ammonitie van oorloge offte andere frayigheden uijt onse landen begeerdt te ontbieden, soo sullen wij deselve gehouden wesen hier met d'eerste gelegendth^{t} te brengen, voir dewelcke den Koninck sall gehouden wesen te betalen gelijck het in ons landt gekoosst heefft.

Oock sullen wij vermogen op de rheede van Palliacatta, **St. Thoome** ende alle andere havenen ende plaetsen des voornoemden Koninghs te mogen beschadigen, aenhalen ende alle hostiliteijt op de Portugesen scheepen ende goederen te gebruycken, zonder daer int minste ijets tegen te seggen offte ons eenigh beletsell offte schade daerom te doen; aengesien de trevis, door den koninck van Spangien met de hooggemelte Edele H^{ren} Staten ende zijne Princel. Ex^{tie} gemaeckt, de Portugesen voorschreven ende Castilanen alhier in Indien volgende het gecontracteerde niet en observeren maer ter contrarie de fracteurs ende breekers van de trevis zijn.

Alle de schepen, die van hier naer andere plaetsen sullen zeylen met paspoordt van den Directeur offte Capitayn, en sullen onse natie niet vermogen eenige schade de doen.

Ende allsoo Palliacatta voorschreven verre van den Koninck is gelegen, belooft ons mits desen, datt wij staen sullen beneffens hem onder de bescherminge van Jageragie [2], die ons in alle swarigheydt ende voorvallende occurrentien sall beschermen jegens alle quattwillighe offte vijanden, die ons met geweldt offte practyquen eenigh hinder soude willen aendoen, waervan den voorschreven Jageragie ons sijn kaull sall verleenen tot onser versekeringe ende gerustheijdt.

Alle welcke voorschreven contract jck, Vincaty Patij Raija Alou, koninck over de landen van Carnatica, Sinruas-sijna, Patij ende meer andere heerlyckheden, beloove nu nogh nimmermeer te breken, het welck ick zweere bij mynen Godt Perumaell. Jck, Wember van Bergen, directeur ende contractant van wegen de Generaele Oostjndische Comp^{e}, beloove [3] mede 't zelve nu nogh nimmermeer te breken, soo waerlijck moet mijn Godt helpen. Was geteyckent

[1] Lees: „als."

[2] Wie met dezen radja wordt bedoeld, is mij niet duidelijk. (Vgl. echter van Dijk bldz. 24, 27.) Hij was blijkbaar gouverneur van Pulikat.

[3] Van Dijk, t. a. p., bldz. 27, leest „geloove" en knoopt daaraan een niet onvermakelijke, maar onjuiste, opmerking vast.

Wember van Bergen ende tot meerder verseekeringe van desen heefft ons Zijne May[t] zijn zeegell in rooden lack met syn eygen handt hier onder selffs gedruckt ende daerenboven heeft ons nogh sijne handt, gedruckt op een doeck, gegeven, dat men noemt de handt van sandell. [1]

XLIV. BOETON.

5 Januari 1613. [2]

Op last van den GG. Pieter Both deed de kapitein Apollonius Scotte op zijn tocht van de Molukken naar Solor (begonnen 9 November 1612) Boeton aan, om met den radja van dit eiland „een contract ende eeuwich verbondt te maecken." Nadat hij den 17[n] December vóór Boeton was gekomen, gelukte het hem al spoedig, het onderstaande contract te sluiten. (Vgl. Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 12—13, Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 135—137.)

Contract ende eeuwigh verbondt, gemaeckt bij den command[r] Apolonnius Schotte, als last hebbend van d' H[r] gouvern[r] gener[l] Pedro [3] Both, uyt den naem van de Mogende H[ren] Staten Gener[l] der geunieerde Nederlanden, mitsgd[rs] Sijn Princelijcke Ex[tie], als Gouvern[r] der zelver, en de H[ren] Bewinthebberen der Oostjndische Comp[e] ter eenre ende den grootmaghtigen konink van **Bouton** ter andere zijde.

In den eersten soo belooft den Command[r] aen den koninck van Bouton, uijt den name voorschreven, dat de Hollanders zijne ondersaten ende landt zullen helpen beschermen tegen alle jnvasie ende sulcke vyanden als hem op sijn landt zoude willen beschadigen offte hinderlijck vallen ende zall tot dien eynde op de strandt van des Konings ondersaten twee bolwercken opgemaeckt worden, op dewelcke den Command[r] voor eerst sall versorgen vier stucken geschuts met hare toebehooren als oock eenige Hollanders om deselve te regeren [4].

Ten tweede soo belooft den Command[r], den staet en strandt van dit coninckrijck mitsgd[s] sijne gelegenth[t] aen den H[r] Gouvern[r]

---

[1] Vermoedelijk is dit de afdruk van 's Konings hand, gedrukt in het welriekende sandelhoutpoeder.

[2] Uit het contractboek. De datum is niet geheel zeker: 5 of 8 Januari.

[3] Misschien is het contract in het Portugeesch of Spaansch opgemaakt.

[4] Dit gebeurde al zeer spoedig, nog in 't begin van 1613. Vgl. Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 33, v.

Generaell voor te dragen, meerder guarnisoenen versoeckendé, insonderht dat met den eersten een schip offte jaght gesonden moght worden tot hier, omme het meer noodwendighe tot welstandt van beijde de natie [1] te helpen bereghten.

Ten derden belooft te jnterciderenbij den koninck van Macassar, ten eynde hij desisteere van alle hosstiliteijt [2] tegen den koninck van Bouton offte eenige zijne onderdanen, tot wat eynde op 't spoedighste een prauw met schryven aen den selve koninck sall affgeveerdight worden ende sullen den koninck van Bouton beschermen tegen alle gewelden.

Ten vierden sullen [zij] [3] den Koninck ende zyne onderzaten niet hinderlijck werden in hare religie, politie offte regeringe, maer sullen de [4] van de Hollandse natie in ijets onredelijck, streckende tot oneenigheijt tegen 't selve bestonden, daer over van haere competenten reghten gestrafft worden. Van gelijcken sullen de Mooren, soo yets tot nadeell van de Hollandsche bestonden, van den Koninck offte hare competente reghteren gestrafft worden.

Ten vijffden soo belooven, bij den grootmaghtigen coninck van Ternaten te versorgen, dat sijne ondersaten den koninck van Bouton offte sijne ondersaten geen overlast aen doen sullen [5], maer dat den koninck van Ternaten sijne zaeken bij den koninck van Bouton ordentelijck sall bereghten, 't zij met geauthoriseerde gesanten offte door missive met sijnen koninckljjken zegell versegelt, all soo bij wijle des Konings naem ende authoriteijt van sommige misbruijkt is geweest.

Ten sesden sullen de Hollanders tot gerieff van beijde de natiën, ten eijnde bequamelycker de coophandell ende entrecours magh onderhouden werden, met d'eerste gelegentheijt versorgen, dat hier gebraght werde een goede quantiteijt van casges [6] offte andere copere munte, welcke munte offte casges den Koninck belooft

[1] Valentijn, I, b, bldz. 246, heeft: „natien."

[2] Vgl. Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 136.

[3] Vgl. Valentijn, t. a. p.

[4] Valentijn: „zoo die."

[5] De sultan van Ternate had vroeger Boeton tot zijn gebied gerekend. In het *Onuitgegeven journaal van Pieter van den Broecke* (Leidsche Universiteitsbibliotheek) lezen wij: „Dit coninckrijck (Van den Broecke bezocht het in Maart 1615) stondt te voren onder den conninck van Tarnata, dan sedert dat dit rijck heeft beginnen te declineren, is elck op hen selven geweest, hoe wel noch groot vrindschap met den anderen houden."

[6] De zg. „cassies ofte pitjes" (*Encyclopaedie*, II, bldz. 592; *Hobson-Jobson*, p. 128).

onder zijne gemeente gangbaer te doen werden naer advenandt de R^a van 8 : — [1].

Ten zevenden zoo belooven de Hollanders, 't fordt gemaeckt sijnde, de jnlanders geen overlast te doen, mede niet toetelaten dat eenige vreemde natie, hier komende, den Koninck offte zijne onderdanen sullen eenige overlast doen.

De Koninckliјcke May[t] voornoemt verclaert ende segt mits desen, de Hollandsche natie hier geroepen te hebben, om sijn koninckliјcke [2] te helpen beschermen tegen sijne vijanden, die hem offte d'jnwoonders souden willen beschadigen, als mede om een offensyff en dyfentyff oorlogh te voeren tegen de vyanden van den groot maghtige koninck van Ternaten, metten welcken in vrundschap ende eenigheijt sall continueeren naer ouder gewoonte [3], mitsgaders tegen die de Hollandsche natie hier omtrent souden willen beschadigen offte hinderlijck vallen.

Ten tweeden beloofft Sijne Maij[t], de Hollanders te assisteren op den toght van Solor, die nu voor handen is, [4] met well gemande corre-corren. Beloofft mede Sijne May[t], geen andere natie eenigen handell off traffyquen toe te laten, die de Hollanders zouden nadeligh worden ende zullen de Hollanders als beschermers van dit koninckrijck de preferentie genieten.

Ten derden beloofft Zijne May[t], een prijs te stellen op de coopmanschappen ende vivres in zijn landt vallende, welcken prijs zall onderhouden werden ende zullen de Hollanders in dit coninckrijck mogen gaen ende komen ende haren handell drijven, zonder eenige tollen offte schattinge te betalen; ende zullen deselve op het landt van Bouton mogen zaijen ende planten ende hun gewassen genieten in alle zekerheijt ende vrijheijt neffens zijne onderzaten zonder ijmandts tegenspreken, mits dat zij zulcx den Koninck zullen moeten te kennen geven. Mede zoo vergundt den Koninck aen deselve Hollanders alle geniet en vryheijt van zyne rheeden ende

[1] Toen Scotte op Boeton kwam, trof het hem, dat de bewoners „bij gebreck van eenige munte, haar daer behielepen met laepkens, in plaetse van gelt." (Vgl. Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 12, v.)

[2] Koninckrijck (Valentijn, t. a. p. bldz. 246.).

[3] Vgl. noot 5 op bldz. 105.

[4] Het plan tot eene expeditie der Nederlanders naar Solor, om de Portugeezen dáár aan te tasten, was opgevat juist op raad van Boeton's vorst. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 136, v.) Pieter Both ging gaarne op dit denkbeeld in, omdat de Bewindhebbers hem hadden gelast, „op den profijtelijke handel van zandelhout order te stellen."

havenen ontrent ende op 't eylandt van Bouton gelegen, zonder dat men deselve daer over sall mogen molesteren offte ijets daervoor pretenderen, maer belooft den Koninck op deselve plaetse des noodigh zijnde alle hulpe ende bystandt ende dat ter consideratie dat de Hollanders dit guarnisoen tot zynder beschermingе onderhouden.

Ten vierde om den welstandt ende voordeell van beyde de natie op het profytelyckste te bevorderen, soo belooft Zijne May[t] van nu voortaan alle zijne onderdanen rijs te doen zaijen, all soo daer insonderh[t] veell aen gelegen is om de Moluccos tot welstandt te brengen.

Ten vijffden om alle eenigheijt ende vrundschap te onderhouden als ook om confusien te schouwen, belooft den Koninck ende laet mits desen toe dat de soldaten offte alsulcke persoonen die van wegen de Hollanders in dit coninckrijck zouden mogen blijven, zullen mogen hylycken met vrije vrouwen offte doghteren van zijn koninckrijck, welcke niet zall belett worden het Christen geloof aen te nemen; mede dat die Hollanders hier nevens andere des Konings onderdanen sullen vermogen slaven offte slavinnen te kopen. Eenige slaven van den Koninck offte sijne onderzaten bij de Hollanders komende, zullen deselve gehouden wesen wederomme te geven offte met den eygenaer te accorderen en zoo eenige slaven van de Hollanders, weghgelopen zijnde, door de Boutonders wederomme gebraght worden, zall daervoor ijdermaell gegeven worden naer advenandt dat zij kossten, te weten van 20 tanetten [1] 2 ende van 10: een. Van gelycken sallen de Boutonders, soo eenige van haere weghgeloopen slaven door de Hollanders wedergebraght worden.

Ten sesden soo belooft den Koninck aen die van Banda schriffteliјk te ontbieden, hoe dat [met] de Hollanders eeuwigh contract ende verbondt gemaeckt heefft, deselve Bandanesen mede tot een vaste vrede ende verbondt vermanende ende jngevalle deselve Bandanesen tegen de Hollanders quamen te oorloogen, zal den Koninck zijn broeder met alle zijn onderdanen, die hij op Banda heefft, 't huijs 't ontbieden [2].

Alle de voorverhaellde articulen belooven de Holland[s] mitsgaders

---

[1] „Seeckere cleeden die daer (op Boeton) vaellen gheheeten Tannettes, welcke in de Molucques ende andere hieromtrent ghelegen plaetsen zeer getrocken werden." Zij schenen op Boeton in plaats van gereed geld gebruikt te worden (Apollonius Scotte, 1613, bij Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 12, 13).

[2] Vooral deze bepaling van het contract werd door Scotte van gewicht gerekend. (Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 13).

den grootmaghtigen koninck van Bouton ende zijne geallieerde vrinden ende vassalen te onderhouden ende doen onderhouden, waertoe zij haer mits desen verbinden tot een eeuwige vrindschap, conversatie en commersie ende dat zij elck anderen zullen geven t'allen tijde alle hullpe, faveur ende bijstandt naer vermogen elcx een tegen des anders vijanden, hetwelcke in aller voegen de Hollanders als oock Zijne May^{t} met zijne vassalen sullen verbonden blijven te onderhouden ende defenderen. 't Selve boven verhaelt is onder verbintenisse van getrouwigh^{t}, eere ende woordt, die beijde Godt ende onsen even naesten schulldigh zijn. Aldus gedaen voor Bouton op de strandt den 5^{en} Januarij 1613 [1].

XLV. MOLUKKEN.

6 Januari 1613. [2]

Gedurende zijn verblijf in de Molukken heeft Pieter Both óók met verschillende hoofden van het eiland Makian een contract gesloten. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 125.)

Op huijden den 6^{e} Januarij [3] A° 1613 sijn int fordt Mauritius [4] op Noffackia [5] op 't eylandt **Mackiam** ten overstaen van de sengage van Limatau, als gecom^{de} op dit eylandt van wegen d'hooghmogende koninck Kitchill Moulafar [6], koninck van Ternaten [7], vergaderdt den gestrenge manhaffte Pieter Both, gouvern^{r} gener^{l} wegen d'Ed^{e} Mogende H^{ren} Staten Gener^{l} der vrije Vereenighde Nederlandsche provintiën, sijne Princelijcke Ex^{tie} Mauritius, prince van Orangien, grave van Nassouw, etc^{a} ende d'H^{ren} Bewinthebberen der Generale Vereenighde Oostjndische Comp^{e} ter eenre ende meest alle de sengages ende de principale van het geheele eylandt Makjan ter andere zijde ende hebben aldaer in forme van accoordt geraemdt ende besloten, dat voortaen ijder malcanderen zullen laten vrij ende liber in haer gelooff, sonder den anderen daerin te jncommoderen

[1] Het contract is nog in hetzelfde jaar door Both „geconfirmeert". (Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 34). Zie hierna, contract 29 Augustus 1613.
[2] Uit het Contractboek.
[3] Valentijn, I, b, bldz. 224, stelt den datum op 16 Januari 1613.
[4] In 1608 had Paulus van Caerden het eiland Makian voor de O. I. C. in bezit genomen en dáár een fort met garnizoen voorzien.
[5] Ngofakiaha.
[6] Kaitjil Modafar.
[7] Van ouds werd Makjan een onderhoorigheid van Ternate gerekend.

ende jngevalle eenighe Mackjannesen quamen om van haer gelooff te veranderen, zullen van beijde zyden deselve wederom gegeven worden zonder haer int minste te mogen traghten respectivelijck Christen off Moors te maeken; voorder dat voortaan de wapenen, die alhier uijt Hollandt komen om onder de jnwoonderen voor coopmanschap verkoght te worden, voor de selffde prijs sullen genieten als die van de Ternaten [1] sullen worden vercoght, die welcke zij belooven aen geene van onse vyanden te verkoopen.

Ende belooven oock de voorschreven sengagien ende principale uijt den name van de geheele gemeente, dat zij hunne nagelen aen geen andere uijtheemsche natie als alleen aen de dienaers van d'Vereenighde Comp^e sullen verkoopen ende dat niet hooger als voor 50 R^a van aghten de baer ad perpetuitatem, waer tegen de voornoemde h^r Pieter Both uijt craghte van zijne commissie in den name van de voorschreven Comp^e belooft de voorschreven prijs tot geender tijt te sullen zoeken te verkleijnen.

Toucherende andere poincten, die als nu niet well en konnen werden geraemt, refereren haer beyde de partijen op 't geene dat in Maleije [2] metten koninck van Ternaten ende zijnen adell sall worden verhandelt. [3]

Jngevalle eenige Mooren bij de onse alhier werden verovert, sullen wij gehouden wesen deselve aen haer te presenteren om te koopen, het welcke zij van gelycken aen ons sullen moeten doen, soo eenige Christenen in haer handen quamen te vervallen.

Ende omme onse begonnen vrindschap bondiger en vasster te maken, soo hebben de voorschreven sengagiën ende oversten uytten name van de geheele gemeente met solemnelen eede belooft ende swooren, belooven ende zweeren mits dese, de gemelde mogende H^{ren} Staten, Zijne princelijcke Ex^{tie} ende de Vereenighde Oostindische Comp^e alsmede de mogende koninck ende croone van Ternaten in alles gehou ende getrouw te zijn, met hunne vyanden buijten haeren weten int minste niet te tracteren, hetgeene tot prejuditie van de voorschreven prince ende koninck zoude mogen strecken, maer met de Hollanders ende Ternatanen des noodigh zijnde te leven ende sterven.

Waertegens de voornoemde H^{re} Pieter Both uijtten name van de voorschreven H^{ren} Staten belooft ende geswooren heefft, belooft

---

[1] Valentijn: „als die aan andere Ternataanen".
[2] Malajoe.
[3] Vgl. hierna, contract n° XLVI.

ende zweerdt mits desen, de voorschreven Makjannesen tegen onse, der Ternatanen ende hare gemeene vijanden met alle mogelijcke maght tot de uytterste droppell bloets te assisteren ende helpen, ende metten vyandt int minste niet buyten haere weten tot hunne prejuditie te tracteren. Alles sonder arg ende list. In kennisse der waerheyt zijn hiervan gemaeckt twee alleens luydende contracten in Duytsch geschreven, als mede twee gelycke by haer in Tarnataens [1] gecoucheerdt [2], alle vier beij de voorschreven partijen onderteykendt, daervan elck een jnt Duytsch ende een in Ternataens gegeven is.

Actum utsupra. Onderstondt **Pieter Both** ende opgedruckt met des Comp[s] zeegell in rooden wasse.

XLVI. MOLUKKEN.

4 Maart 1613. [3]

Oók dit contract is door Both gesloten tijdens zijn verblijf in de Molukken (Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 125, v en noot 1 van bldz 126.) De bedoeling was vooral de moeilijkheden te voorkomen, welke men vreesde van wederzijdsche propaganda op het gebied van den godsdienst. (Zie noot 1 op bldz. 111.)

Articulen ende voorwaerden gemaeckt ende beslooten tusschen den hooge mogende koninck Moulafar [4], koninck van **Ternaten**, den prince Sedang [5], zynen broeder ende alle de Ternataensche Raedt ter eenre ende Pieter Both, gouvern[r] gener[l] over alle de fortressen, schepen, jachten ende personen jn de Oostjndiens van wegen d'Ed[en] Mogende H[ren] Staten Gener[l] der vrije Vereenigde Nederlandsche Comp[e], Sijn Princelijcke Ex[tie] Mauritius, gebooren prince van Orangien, grave van Nassou etc[a]. ende de H[ren] Bewinthebberen der Gene-

[1] Het verwijt, dat de Nederlanders soms aan de inlandsche autoriteiten contracten lieten teekenen, welke deze niet begrepen, gaat natuurlijk in elk geval niet op, waar (zooals meestal) de contracten óók in de inlandsche talen werden opgemaakt. Duytsch = Nederlandsch.

[2] Opgemaakt, ingeschreven.

[3] Uit het Contractboek.

[4] Sultan Modafar.

[5] Tiele, t. a. p., noemt hen Sidang.

rale Comp^e^ ter andere zyden om alle swarigheyt te verhoeden, die ons van wegen het verschill jn de religie zoude mogen overkomen. [1]

Jngevalle daer eenige Ternatanen offte hunne slaven alhier op Ternaten bij de Hollanders komen onder pretext van Christenen onder ons te worden, sullen de voornoemde Hollanders gehouden zijn dadelijck in hunne handen weder te leveren ende in geender maniere deselve mogen versteken.

Daertegens wedercomme de voorschreven Ternatanen alle die van ons bij haer sullen overcomen, hetzij Hollanders off andere Christenen, datelijck sullen restitueren ende niet vermogen deselve te versteeken.

Soo wanneer eenige ondersaten van den coninck van Ternaten bij de Castilianers overgeloopen offte andersints vervallen ende aldaer Christenen geworden zijn, het zij bij wie van beyde de natiën zij zouden mogen komen, sal men deselve in presentie van den Koninck offte eenige van zijnen Raedt ende de Hollantsche overigheijt van die plaetse doen komen ende haer affvragen, tot welcke van beyde de religiën zij genegen zyn ende haer daerinne haer vrije wille laten gebruycken; dogh sullen de Hollanders deselve ondersaten Ternatanen, [2] die allsoo bij ons overkomen, alhier van Ternaten op eenige andere plaetse moeten brengen, daer zij uijt haer [3] oogen zijn om alle zwarigheden voor te komen.

Jngevalle het eenige overgeloopene offte gevangene slaven souden zijn die bij een van onse beijde natiën hun quamen begeven, sullen deselve voer houden als boven, dogh den eygenaer de waerdije van die betalen.

De overlopers by een van onse beyden komende, zynde geen ondersaten van onse beyde natiën, sullen haer begeven mogen bij alsulcke religie als daer zij proffessie van doen.

Wanneer daer eenige Christenen door de Ternatanen in den oorlogh weder [4] bekomen, zullen gehouden zijn deselffde niet te verduysteren; maer ons [5] te presenteren voor de waerdije van een

---

[1] Dit vooral was een struikelblok in de verhoudingen tusschen verschillende streken van de Molukken en de Spanjaarden. Ook in het hieraan voorafgaande contract met Makian van Januari 1613 wordt dit punt zeer uitdrukkelijk geregeld. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 125, v.)

[2] Valentijn, I, b, bldz. 245, heeft „onderzaten der Ternataanen."

[3] Nl. der Ternatanen.

[4] Valentijn: „worden".

[5] De Nederlanders.

slaeff te lossen ende jngevalle wij hetselffde niet begeerden te doen, zullen zij daermede haer vrije wille mogen doen.

Daertegens de Hollanders van gelijcken alsulcke Ternataense Moren, als hier in onse handen jn den oorlogh sullen vervallen, gehouden sullen zijn aen de Ternatanen te presenteeren ende volgen den voet in het voorgaende artykell voorgeslagen.

Jngevalle eenige van onse gevangene soldaten door de Ternatanen op eenige toghten uyt des vyandts handen gekregen wierden, zullen zij gehouden zijn, deselffde bij ons liber ende vrij te laten komen, sonder daervan yets te pretenderen; van onser zijde desgelijcx.

Alle welcke artyculen zij luyden van wederzijde beloofft het [1] ende belooven mits desen, getrouwelijck naer te komen ende volbrengen sonder argh offte list. In kennisse der waerheydt zijn hier van twee alleensluydende contracten in Duyts geschreven ende twee gelycke bij haer in Ternataens overgeset; alle vier bij henluyden onderteykent, daervan elcx een int Duyts ende Ternataens heefft. Aldus gedaen jnt fordt Orangie op 't eyland Ternaten de 4e Marty A° 1613. Was geteeckendt **Pieter Both.**

XLVII. MOLUKKEN.

8 Augustus 1613. [2]

Both vertrok in Maart 1613 uit de Molukken. Bij Ambon gekomen, vond hij daar eenige Nederlandsche schepen. Hiermede versterkt, keerde hij naar de Molukken terug, om krachtiger tegen de Spanjaarden op te treden en inderdaad maakte hij het hun met behulp van den Tertataanschen sultan en verderen inlandschen aanhang lastig genoeg. Zóó zelfs, dat de Spaansche gouverneur, De Silva, om Tidore te kunnen behouden, de Spaansche bezetting van Saboegoe aan de Westkust van Halmaheira lichtte, de versterking, die, na kort in onze handen te zijn geweest, in 1611 door de Spanjaarden was genomen. (Zie hiervóór bldz. 93). Bij die gelegenheid was de Singadji uitgeweken en Both sloot thans dadelijk met dit hoofd een nieuw contract. Immers, het was voor den met ons bevrienden sultan van Ternate van groot gewicht en dus ook voor ons, dat Halmaheira voor hem en ons geopend bleef: „hiermede hebben de Ternatanen haeren schuyr wederomme gecregen". (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 127, 133—135; Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 32.)

Op huyden den 8e Augusty A° 1613 is bij den commandr Adriaen Block Maertsen [3], als lasthebbende

---

[1] Valentijn: „hebben".

[2] Uit het Contractboek.

[3] Hij was door Both aangesteld tot chef van het garnizoentje van Saboegoe (Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 32).

van de E. Hr Pieter Both, gouvernr generl van wegen d'Ede Mogende Hrn Staten van de Vereenighde Nederlanden, zijn Princelijcke Extie Mauritius de Nassouw ende d'E. Hren Bewinthebberen der Generale Oosstindische Compe, ter eenre ende den sengage van **Sebouge** ende zijne geallieerde ter andere zijde jnnegegaen en gemaeckt seker accoordt ende verbondt in manieren als volght.

Jn den eersten dat den sengage van Sabouge ende zyne gealliaerde gehouden sullen wesen, gelijck zij belooven mits desen, den koninck van Ternaten [1] ende d'Hr Gouvernr Generl, die van wegen d'Hooge Mogende Hren Staten etca jn dese landen is offte die naemaels in sijne plaetse sal succederen ende gouverneren, gehouw en getrouw te blyven, aen de selve offte hare gecomde alle gehoorsaemheyt ende goede diensten te bewyzen, goedt ende bloedt daer bij op te setten ende alles te doen, tgeene goede en getrouwe vassalen ende onderdanen ende beschermen heere [2] schuldigh zijn.

Ende allsoo de Spangiaerden doer vreese van de komste der Hollanderen confuselijck hebben verlaten de stadt van Sabouge ende t fordt gelegen op de strandt ende alles in ruyne gestelt is, js bij den voornoemde sengage ende zijn geallieerde belooft, gelijck zij aennemen by desen gelegen[heyt], het fordt aen de strandt offte fordt aen de stadt, zulcx den voornoemde commandr sall goedt vinden, datelijck op te maken ende repareren volgens d'ordre die den Commandr daertoe zall geven.

Twelcke gedaen zynde, belooft den commandr Adriaen Block Martense in qualite als boven, het gerepareerde fordt terstondt te voorsien met soldaten, geschut, ammonitie van oorloge, vivres en andere behoeften, omme alsoo den vyandt aff te keeren ende d'jnwoonders van dit landt te beschermen.

Voorder hebben de voornoemde sengage ende zijne geallieerde aengenomen ende belooft, gelijck zy aennemen ende belooven by dese, dat se op de aenmaninge van den Gouvernr Generael offte zijne gecommitteerde sullen maken offte haere onderdanen doen maeken een off meer forten, van steen en kalck gemetselt, ende dat op soodanige plaetse, ook soo groodt ende in sulcker forme, als 't den Hr Gouvernr Generaell offte zyne gecomde tot haere meeste versekeringe sullen goedtvinden, behoudelijck dat den Hre Generl de

[1] Vgl. hiervóór, bldz. 92.

[2] „Aen hunnen beschermheere" of iets dergelijks.

metselaers sall beschicken omme de forten te metselen, zonder eenige arbeyders meer in te stellen, maer zall voordts den arbeydt van alle materialen versorgen ende te brengen, komen ten lasste van de voornoemden sengagie ende sijne gealliaerde, die oock belooven dat, als wanneer die forten sullen gemaeckt wesen, deselve te sullen houden in reparatie, dack dight, met alle comodyteyten ten dienste van de soldaten voorsien ende onderhouden.

Sullende de voornoemde sengage ende syne geallieerde gehouden zijn, een bequame prauw te voorsien met volck ende aff te vaerdigen, soo dickmaells ende nae zoodanige plaetse als den officier vant fordt zall gelieven te ordonneren, t'welcke zyluyden belooft te aghtervolgen.

Ende allsoo bevonden werdt, dat de onderdanen van den voornoemden sengagie ende zyne geallieerde hare sagu veell kleyner maeken dan zij in vorige tijden plegen te doen, hebben de voornoemde sengagie ende sijne geallieerde belooft ende aennemen bij dese, dat ze op deze saecke ordre sullen stellen ende te weege brengen, dat voortaen bij haere onderdanen de sagu gemaeckt zall worden zoo groodt alse in voortyden plagh te zyn, zonder dat noghtans de Hollanders ende haere geallieerde daer yets meer voor sullen betalen dan den ouden ende gewonelycke prijs.

Item sullen de Hollanders niet vermogen met de Spangiaerden offte hare adherenten te maeken een vrede, treves off stillstandt van wapenen, offte zullen gehouden wesen, gelijck de voornoemde command^r in qualité als voorschreven belooft, dat de voornoemde sengage ende zijne geallieerde in soodanige vreede, trevis offte stillstandt van wapenen mede sullen zijn begrepen ende zoo den Spangiaerd evenwell met wapenen yets op den voorschreven sengage ende zyne geallieerde op heure landen offte onderdanen willde attenteren, dat de Hollanders met hare maght sulcx sullen poogen te verhinderen.

Oock beloove de voornoemde sengage ende geallieerde, datse met den Spangiaerden ende hare adherenten niet en zullen komen in eenigh bespreck offte onderhandelinge, zonder voorwetten, advys en ordre van de Hollanderen, ook geen vivres aen haer verkoopen offte toevoeren, nogh dat se niet sullen gedogen, dat zulcx bij hare onderdanen geschiet.

Belooven voordts de contractanten elcx in den zynen te onderhouden ende doen onderhouden alle goede ordre ende dicipline, op dat tusschen de jnwoonderen van dese landen ende de Hollandsche

soldaten de vrundschap magh toenemen. Ende off gebeurde dat tusschen eenige soldaten ende jnwoonders eenige questie ende moeyten quame te rysen, sullen soodanige questieuse persoonen aen haren competenten reghter werden overgeleverdt, om naer behooren gestrafft te worden, sonder dat hier door offte andere particuliere onruste dit contract ende verbondt eenighsins magh verbroken offte jnt minste poinct magh geprejudyceerdt werden, maer belooven partyen elcx in zijne qualiteijt op haren eedt, trouwe en geloove, dit contract jnt geheell ende elck poinct jnt bysonder eeuwigh ende onverbrekelijck te onderhouden ende doen onderhouden. Aldus gedaen in de stadt van Sabouge te dage ende jaere als boven. Onderteyckent **Adriaen Block Maertenszoon.**

XLVIII. BOETON.

29 Augustus 1613. [1]

Den 3 Augustus 1613 vertrok Both weder van de Molukken met bestemming naar Bantam. Hij deed Boeton aan, waar hij den 22ᵉ dier maand aankwam. De Compagnie's ambtenaren, welke hij daar had achtergelaten, hadden op ergerlijke wijze de beest gespeeld en Boetons vorst was „door dit onredelijck procederen uytermaten verstoort." Genoemde ambtenaren hadden „in perijckell gestelt niet alleen de nieuwe vruntschap metten Coninck gemaekt, maer oock alles wat daer is geweest." Both kwam gelukkig nog bij tijds, strafte de schuldigen zwaar en hernieuwde het contract met Boeton, 't welk nog met nieuwe bepalingen werd aangevuld. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 136—140; *Bouwstoffen*, I, bldz. 33—35, 36—37.)

Approbatie op het contract met den koninck van Bouton.

Gesien het accoordt gemaekt op den 8ⁿ January [2] A° 1613 tusschen den grootmaghtigen koninck van Bouton, sulltan [3] Dayan Assianden, ter eenre ende capiteyn Appolonius Schotte, Raedt van Indien, van onsent wegen ter andere zijde, approbeeren en lauderen het zelve accoordt van poinct tot poinct te onderhouden, ende tot meerder verseekeringe van onse onderlinge vrundschap, soo hebben dese naervolgende artykelen daerbij geraemdt.

---

[1] Uit het Contractboek.

[2] De datum van dat contract is niet geheel zeker: 5 of 8 Januari.

[3] Gewoonlijk wordt zijn titel als radja aangegeven. Zijn naam is in den tekst blijkbaar zeer verknoeid. Kan er de Boegineesche adellijke titel daëng in zitten?

gener[l] Reynst ende den Sabandar uijt den name van Syne May[t], dat Zijn May[t] voornoemt daervoor van de Hollanders jaerlycx zall ontvangen ende genieten 800 R[a] van aghten [1]. Dies sullen de voorschreven Hollanders vrij zijn van vordere tollen, jmpositiën ende andere swarigheden, hoedanich die oock zouden mogen zijn, over den arack, rys, boonen, Chineese ende andere waren ende coopmanschappen, die hier zouden mogen gekoght worden; oock vryelijck alhier mogen laden alle schepen komende uijt het vaderlandt, van de cust van Cormandell, Atchin, Johoor, Patane ende de eylanden van Moluccos, Banda, Amboyna, Solor ende andere quartieren van Jndien, geen uijtgesondert, sonder van de waren, die zij uijt de voorschreven quartieren zouden mogen brengen ende alhier lossen ende wederladen offte verkoopen, eenige tollen offte lassten en andere swarigheden te betaelen, hoedanigh die oock zouden mogen geimagineerdt worden, uytgesondert de specerijen ende het sandelhoudt, dat de Hollanders alhier tot Jaccatra souden mogen kopen, daer vooren de voorschreven Hollanders betalen sullen 5 ten 100, als hiervooren int contract begrepen staet, well verstaande dat den koninck van Jaccatra voorschreven t'geene vooren verhaelt is sall aggreeren.

Aldus gedaen in de logie tot Jaccatra ter presentie van anaghoda [2] Wattingh, Chineesch, op den 21[e] Xber. 1614.

Ende omme voor te komen peryckell van brandt, zal Zijn May[t] aff doen breken all de huijsen int Chineese quartier, die ontrent de logie staen, tot t rivierken toe en niet gedoogen datter van ymandt eenige bout [3] werden, ten ware van steen van 't onderste ten dack toe jncluijs [4]. Was geteeckent **G. Reijnst.**

Ik laat hier tevens volgen Herbert de Jager's verkorte vertaling van den Maleischen tekst van bovenstaand contract.

---

[1] Aan den kant staat hierbij aangeteekend: „Heefft den Koninck versoght, dat dit selve contract soude luijden in te gaen van de 800 R[a] jaerlijcks te betalen prymo Januarij 1615. De maent wort bij haer genoemt boulanhadgy" (Dzu'l hidjah).

[2] Nachoda = schipper, scheepskapitein.

[3] „Gebout" bij Van der Chijs, bldz. 207.

[4] Deze clausule komt niet voor in achterstaande vertaling uit het Maleisch. Vgl. van der Chijs, bldz. 15, v.

Translaet uijt het Maleijts van het voorschreven appendicx tot het contract met den ko^{k} van Ziajacarata nu gemaeckt; bij den onderkoopman Herberdt de Jager overgeset.

Loff sij Gode, heere der creaturen.

Dit is het accoordt van den pangiran Ziacarata, wesende kiay siagbandar [1] volmaghtight, omme met den gener^{l} Reynst te contracteren en hebben zij geaccordeerdt s'jaerlijcx aght honderd R^{n} aen den Pangiran te geven en niet meer en werdt daerbij beloofft, de jmpositien op den arack en de roba roeba van de schepen aff te schaffen en jndien zij eenige Chineese waeren moghte komen te kopen en rijs, catsiangh, [2] en sal men van geen toll mogen spreeken maer men sall moeten betalen toll voor den jncoop van peper alhier, als ook nagelen, nooten en foelje en sandelhout en sal men voor hondert R^{n} vijff R^{n} moeten geven. En soo se coopmanschappen aenbrengen, zoo zullen ze die hier mogen ontlaeden en aen landt brengen, zonder dat men ergens van ijet sall mogen pretenderen. En alldus is den Capiteijn Moor [3] met den pangiran van Ziajakarata veraccordeert.

L. SOLOR- EN TIMORGROEP.

15 Maart 1616. [4]

Apollonius Scotte had in April 1613 het Portugeesche fort (Henricus) op Solor veroverd. (Vgl. hierachter het contract van 7 September 1618). Tijdens de belegering van deze versterking had hij betrekkingen aangeknoopt en contracten gesloten met verschillende „Coningen" [5] op Timor, o. a. met dien van Amanoebang aan de Zuidkust, betrekkingen die in de eerste jaren werden onderhouden. (Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 137—139; *Bouwstoffen*, I, bldz. 15, v., 20, 91, 92, 101). Al spoedig (1615) kwamen er oneenigheden (Zie bldz. 120, noot 2). Om deze uit den weg te ruimen, sloot Crijn van Raemburch, welke de Compagnie toen op Solor, Timor en omliggende eilanden vertegenwoordigde (Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 101) een contract met dit inlandsch hoofd.

---

[1] Kiahi sjahbandar.

[2] Katjang = boontjes.

[3] Capitão mór: een door de inlanders uit het Portugeesch overgenomen titel óók voor onzen GG.

[4] Uit het Contractboek.

[5] Met den titel radja, enz.

Contract gemaeckt met den ko[k] van Amanaban aen de zuijdtzijde van Tymor.

Op huyden den 15[e] Marty 1616 is met den koninck van **Amaban** [1] door Crijn van Ramburg, coopman van wegen de Vereenigde Oost-indische Comp[e], gecontracteerdt ende met eede bevestight tgeene volght.

Eerst dat de fauldt bij den Koninck voorleede jaere begaen [2] ende allsnu weder bij hem geremedieert, daermede zullen zijn doodt ende niet ende dat men met den zelven weder zullen wezen vrunden als van te vooren.

Vorder dat men hier weder zullen komen handelen, zoo wanneer den Koninck zall verklaren zandelhoudt te kunnen leveren, tzij over een, twee offte drie jaeren. Tot welcken eijnde men hier s'jaerlijcx enpassant zullen aenkomen om te vernemen, wanneer hier handelinge vallt.

Den Koninck zall gehouden wesen, zoo wanneer men hier handelt, te leveren een perck van sandelhoudt van 5 vadem ende twee voeten lanck, een ende een halve vadem hoogh ende drie en twee derde vadem breedt, alles volgende de mate met een coorde daer affgenomen [3], daer van den Koninck ook diergelycke heefft behouden, mits dat hem daer en tegen gegeven zall worden allsulke zijrij pinangh, roube roubes, louge batte bantell tyckell ende batatulo dialandt [4] als van desen jn de eerste handelinge metten Koninck is geaccordeerdt. [5]

Alsnogh zall, boven't geene voorschreven is, aen den Koninck

---

[1] Amanoebang.

[2] Uit eene *onuitgegeven resolutie van President en Raad te Bantam van 9 September 1615* (Rijks-Archief) blijkt, dat de radja van Amanoebang slechts de helft van het sandelhout had geleverd, dat hij aan de O. I. C. had beloofd „en bovendien den onzen grooten affront en moeite aangedaan." Aan Van Raemburch werd toen, op zijn eigen voorstel, last gegeven, den radja „binnen scheeps boort, doenlyck synde, geapprehendeert" te dwingen, „syne belofte ... metten intrest van dien te voldoen, gelyck by de Portugesen voor desen in gelycke gevallen gepleecht is."

[3] Een vaste maat werd dus aangenomen.

[4] Het zijn benamingen voor tollen of voor doeleinden, waarvoor de tollen door den Radja werden geheven. (Vgl. *Bouwstoffen*, I, bldz. 1). De bedoeling, van „sirih pinang is duidelijk": een belasting, om zich dit genotmiddel te verschaffen. (Vgl. *Encyclopaedie*, III, bldz. 264, 614). — Roeba roeba is reeds verklaard.

[5] In het contract van 1613 (1618), dat tot ons is gekomen, is van Amanoebang geen sprake. Er zal dus een ander contract met hem zijn gesloten.

voor zijne mandorijns [1] gegeven worden om onder haer uijttedeelen, voor hare mavoe doeves ende hoofft te binden dit navolgende:

7 dragams
10 hallve armosijnen [2]
10 canges van twee vadem
27 parrangs. [3]

Men zall niet gehouden wezen, aen den Koninck eenige louge batte te geven, voor ende aleer 't voorschreven besteck volcomentlijck volgeleverdt zall zijn, maer zijn zijrij pijnangh, roube roubes, t'ander t' [4] voordt begin van de handelingen al naer cosstuijme.

Die geene die hier komt handelen, zall niet gehouden zijn in eenige schenkagie aen den Koninck offte andere, dan als hij vrijwilligh begeerdt, te geven.

Den Koninck zall niet vermogen, gelijck als hij ook bij desen belooft, met eenige natie anders als d'Hollanders te negotieren ende zooveell mogelijck is alle vremden uijt zijn landen te weeren ende geen handelinge toe te laeten.

Ende jngevalle eenige moghte komen, dat hy zulcx in der yll aen de onse ter plaetse zij op de kust van Tijmor zijn, zall adverteren, op dat als dan by haer daerin vorder allsulcke ordre magh werden gestelt, om soodanige te aghterhalen als geraden gevonden zall worden.

Is mede aen den Koninck toegeseijt, bij alldien hij eenige parangs moght van doen hebben, om sijn landt mede te bouwen, all eer hy handelinge zall konnen verleenen, dat men hem 5 : a : 600 zullen voorschieten, mits dat deselve in tijde van negotie aen zijn roube gekordt sullen werden.

Alldus gedaen jnt jaght de Sterre, leggende ter rheede voor Amanaban jn Tymor, ten dage ende jaere als boven.

---

[1] Ook elders in den Maleischen Archipel wordt deze titel aan aanzienlijke inlandsche ambtenaren toegekend. Vgl. de bewijsplaatsen bij *Hobson—Jobson*, p. 420—22, die de afleiding van Skr. mantri (Maleisch manteri of mantri) aannemelijk moeten maken.

[2] Een soort zijden stof.

[3] Hakmessen, houwers.

[4] En het andere?

LI. BANDA.

3 Mei 1616. [1]

Na het contract van 10 Augustus 1609 waren de vijandelijkheden tusschen de Nederlanders en de Bandaneezen — zij het dan ook met korte tusschenpoozen van schijnvrede — blijven voortgaan. De monopoliestaatkunde der Compagnie was gehaat bij de Bandaneezen en de O. I. C. zette die door tot het bitter einde. De verwikkelingen werden verscherpt door de pogingen der Engelschen, om deel in den handel te krijgen, terwijl godsdiensthaat (Islam contra Christendom) mede zijn invloed deed gelden. In dezen strijd is de verovering van Poeloe Ai door Jan Dirkszoon Lam in April 1616 van belang geweest. Zij leidde tot een vredesverdrag, belichaamd in onderstaand contract. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 168—169; VIII, bldz. 120, v., 127, 147—149, 176—179; Van der Chijs, *Banda-eilanden*, bldz. 52—87).

Contract gemaeckt bij den Hre Jan Dirckzoon Lam, Raedt van Indie ende commandr over de vloote schepen, mitsgds de presente Raden van wegen d'Hooge Mogende Heeren Staten Generl, Zijn Extie ende d'Hre Bewinthebberen der Vereenighde Oostindische Compe ter eenre ende de orangcays offte principale ende andere inwoonderen van de eylanden van **Bandanera, Pouloäy, Poulo Ron** ende **Rossingeyn** ter andere zijde.

Eerstelijck belooven ende zweeren wij, boven geschreven oranghcays ende andere inwoonderen van Banda, op onsen bouck, metten bovengenoemde Hollanders ende hare onderdanen, t zij swart offte witte natie, van nu aff aen jn een eeuwigen ende vassten peijs te leven ende te handelen op dese naervolgende artykelen.

D. E. voorschreven principale en andere jnwoonderen jn de eylanden van Banda sullen desisteren van alle actie en pretensie, die zijluijden op de eylanden Nera ende Poulo Ay gehadt hebben ende nogh menen te hebben ende gedoogen, dat de selve bij de voorschreven Hollanders geregeerdt ende gepleubeerdt werden; alsoo de voorschreven eylanden bij de voorschreven Hollanders in een reghtvaerdige oorlooge metten sweerde geconquesteerdt zijn.

Sullen de voorschreven Bandaneesen geene van de voorschreven Hollandse overloopers in eenige van de voorschreven eylanden plaetse off residentie te geven met beloffte, zoo wanneer bij de voorschreven Hollanders contrarie bevonden werdt ende eenige derselver overlopers in de voorschreven eylanden werden gesien offte vernomen,

[1] Uit het Contractboek.

dat zy deselve in de Hollanders handen sullen leveren, omme bij deselve daermede gedaen te werden, sulcx als zij luyden geraden sullen vinden.

Ingevalle het nu naer dese quame te gebeuren, dat ymant van de Hollanders aen der Bandaneesen zyde quame overteloopen, die haer lieden gelooff willde aennemen, soo sullen zyluyden gehouden wesen, deselve datelijck aen den gouvern[r] van 't casteell Nassouw op Neyra offte ymandt anders t'zynen t'wegen over te leveren, zonder deselve te besnijden offte Moors te maeken, gelijck de Hollanders ter andere zyde belooven te doen.

Alle specerijen, die in voorschreven eylanden komen te vallen, sullen aen niemandt als aen de gecommitteerde van de H[ren] Staten, Zijn Exelentie ende de H[ren] Bewinthebberen mogen verkoopen, verhandelen ofte verruijlen, offte gedoogen, dat se bij eenige van haer onderdanen verkoght, verhandelt offte verruylt worden: hier onder verstaet men begrepen te zyn Engellschen, Franssen, Javane, Maleijen, Macassaren, Boutonnesen ende andere Europische ende Zwarte natien, hoedanigh deselve souden mogen zijn. Ende bij alldien bevonden wordt, dat bij ymandt anders als de Hollanders jndirectelijck en door sinisstre middelen eenige speceryen moghten gecoght offte bekomen zijn, soo sullen de voorschreven Bandaneesen gehouden zijn, ons de restitutie von soodanige verkoghte specerien te helpen vervorderen, t'zij met gewelt offte andersints, sulcx als de gelegenh[t] mede sal brengen.

De schepen, jachten, joncken off eenigh ander vaertuijgh, dat van eenighe der voorschreven natien voor eenige der voorschreven eylanden souden willen anckeren, sullen de voorschreven Bandaneesen geen ancker grondt leenen, maer gedoogen dat deselve met geweldt offte andersindts by de voorschreven Hollanders van daer gehaeldt worden, te waere zij alreede het ancker hadden laten vallen ende op t'landt gehaeldt waeren, uijtgesondert die van Bantam, Jacatra offte Japara, dewelcke nae dat se bij de Hollanders gevisiteerdt zijn ende van deselve paspoordt hebben, voor Lonter offte Selamme alleenlijck sullen mogen anckeren.

Oock en sullen de voorschreven Bandaneesen van de voorschreven eylanden niet vermogen, met eenigh vaertuijgh, hoedanigh hetselve soude mogen zijn, sonder voorweten van d'H[re] Gouvern[r] offte ymandt van sijnent wegen van 't landt vertrecken, veell minder eenige specerijen vervoeren, maer sullen gedoogen, t selve vaertuygh bij de Hollanders gevisiteerdt werde; ende jngevalle eenige Bandaneesen offte ymandt van harentwegen sonder paspoordt by de

voorschreven Hollanders in zee aghterhaelt wordt, dat deselve met alle hare ladinge aengehaeldt ende voor eenen vrybuijt verklaerdt sullen werden.

D' voorschreven jnwoonderen sullen mede gedoogen, der Hollanders schepen offte jaghten t'allen tijde haer waer op Comber sullen mogen halen ende den steen die aldaer is leggende tot fordt Nassouw mogen gebruycken zonder daervoor int minsste yets te betalen.

Besonderlijck oock, dat de Bandaneesen niet en sullen vermogen, op d'eylanden Nera, Pouloaij voorschreven te komen met eenige wapenen als eenlijck een parangh ende cris, op verbeurte van de voorschreven .wapenen, sulcx als die souden mogen syn, ende den persoon daer die selve bij bevonden souden mogen werden.

Ende sullen mede niet vermogen, de sagouw ende rietboonen op 't eylandt Poulou Ay eenighsints te beschadigen, veell min van 't landt vervoeren ende alleenlijck daervan soo veell gebruycken als tot het maecken van haere huysen soude mogen van doen hebben.

De voorschreven Bandaneesen van de voorschreven eylanden sullen gehouden wesen, yder Portugeese baer foilye aen de gecommitteerde van de voorschreven Hollanders te laeten volgen voor de waerdije van 100 R^n^ van 8^e^ ende de nooten voor 10 R^n^ van aghten yder baer.

Alldus gedaen ende gecontracteerdt op 't eylandt Neyra jnt fordt Nassouw in Banda desen 3^e^ Mey 1616 ende was onderteeckendt in Arabische letters bij den orangcays van Lontor, Elamme [1], Pouloay, Poulo Ron, Rossingeyn, **Labetacke, Ouwendeners** ende **Ortatten** ende jn Nederduytse letteren beij de H^re^ command^r^ **Jan Dirckse Lam, Gysbertszoon van Vianen, Dirck Pieterszoon van de Sande, Adriaen van der Dussen, Phillips Sweerius, Willem Janszoon** ende **Willem Jacobszoon**:

LII. DJAKATRA.

8 October 1616. [2]

De Nederlandsche factorij te Djakatra begon meer en meer van beteekenis te worden. Ook Jan Pieterszoon Coen, sedert deze in October 1613 de leiding had gekregen van de zaken der O. I. C. in Bantam en Djakatra, zag het belang van deze vestiging in. Vooral sedert 1616 begon het kantoor dáár in omvang toe te nemen. En tevens de zucht

[1] Slaman of Celammon.

[2] Uit het Contractboek.

der onzen, om daar een plaats in te nemen, die desnoods tegen aanvallen verdedigd zoude kunnen worden. Vandaar de moeite, die men doet — en blijkens onderstaand contract, met succes — om meer ruimte voor de factorij te verkrijgen. (Vgl. Van der Chijs, *Jakatra*, bldz. 19, 209). [1]

Contract gemaeckt tusschen den koninck van Jacatra ter eenre en Jacob Breetvellt, [2] opperkoopman van de logie aldaer, ter andere zijde.

Wegens sekere plaetse op de riviere, om een hoff alldaer bij ons te maeken, bij Sijne May^{t} vergundt en geconsenteert: op conditien en voorwaerden dat de overigheden van de Holland^{rs} niet sullen vermogen, in voorschreven plaetse te laten komen veell volcx van bootgesellen en soldaten, nogh ook toelaten, daer arack gebraght werde om droncken te drinken, [3] off ook eenige questie van ons tusschen de Javanen, die van de riviere op off ontrent den hoff vaeren en water halen, worde gemoveerdt, allsoo de Coninck verstaet, de reviere voor een yder bij zijne toelatinge vrij is. Maer eenige Javanen off andere zonder onse toelatinge binnen den pagger van den hoff secretelijck gecomen zijnde, vermogen [4] die daer uijt te doen gaen off oock van dijverije beschuldigen. De Hollanders en sullen noyt vermogen, binnen den hoff eenige Javaense vrouwen te doen halen off komen om te boeleeren, allsoo 'tselve tegens hare costuyme is en voorschreven koninck sulcx niet begeerdt, opdat daerdoor geen quesstie off dissentie tusschen partijen worde gemoveerdt. Jngevalle contrarie dit accoordt worde gedaen, vermagh den Koninck voorschreven plaetse weder nae hem te nemen en besitten, als voor desen gedaen heefft.

Aldus gedaan in Jacatra ady 8^{e} 8^{ber} 1616.

LIII. AMBON.

16 November 1616. [5]

In 1615 werd door den G.G. Reynst en den Raad van Indië besloten met het oog op de kosten, het garnizoentje te lichten, dat kort geleden was gelegd op Siauw, een der Sangi-eilanden. Men vreesde echter, dat

[1] Wat De Jonge, *Opkomst*, IV, bldz. XLIII, nog omtrent dit contract mededeelt, heb ik nergens elders aangetroffen.

[2] Van der Chijs, bldz. 209, heeft: Breekvelt.

[3] Dit teekent!

[4] Nl. de Nederlanders.

[5] Overgenomen uit Tiele, *Bouwstoffen*, I, 202, v.

nu de Spanjaarden (met het oog op de gunstige ligging van het eiland tusschen de Philippijnen en de Molukken) met de bewoners daarvan weder betrekkingen zouden aanknoopen. Met het oog daarop en om de Banda-groep van meerdere bevolking te voorzien wilde men de bewoners van poeloe Siauw van dáár vervoeren. Dit vond plaats in October: Adriaan van der Dussen en Frederik Hamel hebben deze „odieuse lasten" volvoerd. De reis van Siauw naar Banda ging via Ambon: de gelichte inlanders kwamen daar in Februari 1616, ongeveer tegelijkertijd met een aantal bewoners van Solor (waar wij ons fort hadden verlaten), „al mede naer Banda gedestineert". Toen dit bekend werd, weigerden verschillende dorpen van Ambon, de gevorderde, en niet alle verschuldigde, heerendiensten voor de Compagnie te verrichten, „door dien sij vreese hadden, dat se mede mochten werden gevoert naer Banda". Bij de hierop gevolgde vijandelijkheden bleek, dat nog andere grieven bestonden, veelal gevolg van het onhandig en ruw bestuur van den gouverneur Adriaan Blocq Martenszoon. Gelukkig kwam de humane, tactvolle Steven van der Haghen tusschen beide: op zijn last begonnen onderhandelingen en de geschillen werden beeindigd bij onderstaand „accoord". (Vgl. Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. XVIII, v., 132—137, 196—203; *Europeërs*, VIII, bldz. 189—191).

Op huyden den 16^{n} November A^{o} 1616 doort beroup van den heer Gouverneur Adriaen Block Martensz. dees onderges. personen vergadert zijnde is geresolueert als volght.

Alzoo door interessie van de Orangcays van Hyttoe, Mamalo ende Wackell, [1] mitsgaders oock de Coningen, Oranghcays ende principaelen van onse eylanden, tegenwoordich alhier vergadert zijnde, het soo verre gebracht is, dat de rebellerende dorpen, gelegen int hooghe als **Soya, Kilangh** ende **Ema** [2] met de cleyne dorpen daer onder ressorterende, hun genegen toonen om op de volgende artijculen wederomme als goede onderdaenen bij den gouverneur ontvangen te werden, is goetgevonden hier mede geen meerder tijt te verslijten maer op de volgende conditien deese handelinge te besluyten.

Eerstelijck dat aen de zijde vanden gouverneur sullen blijven alsulcke slaven, als geduyrende de rebellye vercregen ofte genomen sijn, ende sal oock ongehouden sijn te vergoeden de schade die de bovengeschreven dorpen souden mogen bijden oorloch van den Gouverneurs zijde hebben geleeden.

Dat die van het dorp Amantello, [3] welcke vant Casteel geloopen

[1] Wakal aan de Noordkust van Hitoe.

[2] Vergelijk voor de plaatsbepaling Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 196—202. — Valentijn, II *(Ambon)*, a, bldz. 118—119 en de kaart van „Amboina".

[3] Zie Valentijn, t. a. p., bldz. 118.

ende op Soya hun geseth hebben, weder sullen comen woonen bij 't Casteel haer oude plaetse.

De voorsz. bovendorpen sullen wederomme treeden in het ordinaris wercken gelijckse deeden voor de rebellye.

Sullen mede moeten raseren ende affbreecken allen tgeene zij lieden tot sterckten ende thaerder defentie souden mogen opgeworpen ende gemaeckt hebben, als mede openen ende reynigen alle wegen die gestopt ofte met voetangels beseth sijn.

Datse sullen betaelen voor een breucke ende om datse nu over de acht maenden geen quaert [1] gehouden hebben, 720 patoolen [2] ende noch 480 patoolen voor vier slaven bij hen lieden in de rebellye doot geslagen.

Ende belangende de 2 Hollanders doot geschoten inden tocht bij den Gouverneur gedaen op Soya, daer van is geseyt soo lichtelijck geen pardoen te willen geeven, maer datse daeromme versoeck sullen doen aen den heer Gouverneur generaal soo haest sijnne Ed. zal hier gecommen zijn, met toeseggginghe daertoe onse hulpe te doen ende datse van Ed. moegen hier van een pardoen brief becommen. Aldus gedaen ende besloten int casteel Amboina datum vts.

Ende was onderteyckent:
Adriaense Block Martsz.
Steven Coteels.
Harman van Speult.
Jan Steur.
Aerts Gijsels.
Meijnert Pietersz., *Secretaris.*

LIV. BANDA.

30 April 1617. [3]

Reeds spoedig na het verdrag van 3 Mei 1616 braken op de Banda-eilanden de vijandelijkheden weder uit. En zoolang de O. I. C. haar handelsstaatkunde, die alle welvaart en alle vrijheid der Bandaneezen buitensloot, zelfs hun bestaan in den letterlijken zin van het woord in gevaar bracht, volhield, kon dit niet anders. De autoriteiten der O. I. C. traden met alle macht, die zij in die streken konden ontwikkelen, op, vooral toen

[1] Tiele, t. a. p., bld. 197, verklaart dit met: „Om beurten werken aan 't Kasteel". Vgl. Van Hoëvell, *Ambonsch-Maleisch*, bldz. 17, sub voce „kwartoe".

[2] Een zeker soort katoentjes: *Hobson—Jobson*, p. 520; Van Hoëvell, *Ambonsch-Maleisch*, bldz. 26.

[3] Uit het Contractboek.

de Engelschen juist in die dagen een stelling van eenige beteekenis op de Banda-eilanden gingen innemen. Een gedeelte der Bandaneezen (die van Groot Banda en Rosengain) benevens bewoners van Ai en Banda Neira, echter niet alle, nl. niet die van Roen, sloot in April 1617 weder vrede met den GG. Laurens Reael, die toen zelf bij die eilanden verscheen. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 192—198; Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. XXIX—XXXI; De Jonge, *Opkomst*, IV, bldz. XXIX—XXXIII; Van der Chijs, *Banda-eilanden*, bldz. 87—102 en 181, v.)

Accoordt gemaeckt bij Lourens Reael, gouvern^r^ gener^l^ van wegen de Prins en de Staten van Hollandt, met de orancays van t' eijlandt **Banda** [1] ende met elck dorp int besonder daer op gelegen, t sampt die van d^o^ t eylandt **Rossingeyn** ende die vant eylandt **Neyra** ende **Pouloway**, tegenwoordigh opt eylandt Banda en Rossingeijn woonaghtigh.

Eerstelijck belooven ende sweeren van beyde zyde den peijs eeuwelijck te onderhouden ende naer te komen alle de artykelen, begrepen int contract, voorleden jaer gemaeckt metten commandr Jan Dirckszoon Lam, uijtgenomen in soodanige gedeellten off artykelen als nu op nieuw is geaccordeerdt ende veranderdt worden, de welck wij sullen naerkomen in der vougen als hier naer zall worden besclooten.

Men sall van wederzyden niet meer gedaghtigh wesen eenige moeyte offte overlast voor desen, t'zij ten tijden van den oorloghe offte peys, malcanderen aengedaen, oock niet mogen vereijschen restitutie offte betalinge van 't geene voor deesen verlooren offte verniellt is, nogh ook relaxeringe van de gevangenen.

Ingevalle eenige Europische natie souden willen ankeren voor eenige plaetsen van de voorschreven eylanden Banda ende Rossingeijn ende sullen de inwoonderen sulcx niet toelaten; indient in hare maght niet en is sulcx te beletten, sullen terstont den gouvernr van 't fordt aendienen, maer voor allen sullen sij niet toelaeten, datter eenigh volck aen landt komen. Belangende de natie benedens wints gelegen offte eenige andere vremde coopluijden sall men sigh reguleeren naerdt geene voorleeden jaer gecontracteert is.

Soo lange den oorlooge tusschen die van Pouloron sall duyren, en sullen die van Banda ende Rossangeijn voornoemt naar Pouloron niet vermogen varen omme te handelen nooten, foeillie offte eenige andere waren; oock haer niet assisteeren met volck, ammonitie, vivres

[1] Groot Banda.

[illegible]

[illegible]

Indien eenige van de voorschreven Bandaneesen met een jonck offte champan[2] naer eenige andere plaetsen souden willen varen, sall niet sonder passpoort van den Gouvern^{r} mogen geschieden ende sall de gouvern^{r} vermogen soodanige joncken offte champans te visiteren.

Soo wanneer de Gouvern^{r} op de voorschreven eylanden een man vijff offte ses sall willen senden omme op alles toe te sien ende off het contract niet gevioleerdt en werd, sullen de voorschreven Bandaneezen sulcx niet mogen weygeren.

Soo ymandt van de twee voorschreven eylanden komt op de eylanden Nera ende Poulo Ay, en sullen geen andere wapenen als een cris ende parangh mogen mede brengen ende bij aldien ymandt met andere op de voorschreven eylanden wordt bevonden, sall sijn op verbeurt van de wapenen ende persoon, daerby deselve bevonden worden.

Ingevalle den Gouvern^{r} op Comber ymandt om water seijndt, zullen de voorschreven Bandaneesen sulcx moeten gedoogen sonder het selve te weijgeren.

Onder de Hollanders naem worden gerekent niet alleen die in Hollandt gebooren zijn, maer alle haerluijden volck ende ondersaten, t'zij datse zijn van Banda offte andere landen, vrije luijden offte slaven, gevangenen offte van selffs overgeloopen sonder onderscheydt.

De orangcays, leeden [ende] steeden van Banda ende Rossingeijn alsmede de uijtgewekene van Poulo Ay ende Nera, bij haer woonagtigh, belooven niet alleen elck voor haer sellven dit contract te onderhouden maer ook te bevorderen, dat het bij [anderen] onderhouden worde, de contraventeurs te straffen ende den Gouvern^{r} int straffen

[1] Van der Chijs, *Banda-eilanden*, blz. 181, heeft hier: [illegible]

[2] Sampan: inlandsch vaartuig.

behulpigh te wesen naer gelegenth[t] des tijts. Alldus gecontracteerdt en beslooten op 't eylandt Nera int fordt Nassouw den lesten April 1617.[1]

LV. AMBON.

16 Mei 1617.[2]

De gouverneur van Ambon, Blocq, bezocht in 1617 de Oeliasers en trad daar bemiddelend op tusschen de bewoners dier eilanden en die van sommige dorpen van Cerams Zuidkust. Het gevolg is onderstaand contract geweest. (Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 200, v.; *Europeërs*, VIII, bldz. 192).

Op huyden den XVI May a° 1617 sijn op de strande van Hattuwa[3] vergaedert geweest de heer Adriaen Block Martensz, Gouuerneur over de landen en forten van Amboyna, met meest alle de overste vande landen ende steden onder tvoorsz. Gouvernement resorterende ten eeure, ende de hooffden ende principaelen van **Cameryen, Chijcholaly, Loemekay, Lato, Holooy, Hatesyly, Aissouly, Macrica, Amahee ende Saoucou**,[4] alle gelegen aende custe van **Seram** ter andere sijde, en is geacordeert ende beslooten tgeene hier nae volght en dat in presentie van de oeversten van **Iha** en **Mau**[5] die int selve accort mede sijn begrepen.

Eerstelijck sijn bij den voorsz. Gouuerneur, met hulpe vande boven gemelde vergaderinghe, ter neder geleyt alle alsulcke questien en geschil als deene stad iegens daendere vande voorsz. plaetsen, soo wel aende custe van Seram als op d' eylanden van Amboyna geleegen, hebben gehadt, met expresse conditie dat alle de parsoonen laest gerooft bij die van **Oman**,[6] **Hatuwa**, en Camerien op die van Amahee, weder sullen worden gelevert, gelijck oock die van Amahee wederomme sullen leveren alsulcke geuangen als zij van die van Oman

[1] Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 197, spreekt van 4 Mei 1617.
[2] Overgenomen uit Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 204—206.
[3] Hatoeaha op Haroekoe.
[4] Kamarian, Tihoelale, Roemakai, Latoe, Hoewaloi, Makariki, Amahei, Sooehoekoe, allen op Cerams Zuidkust.
[5] Ihamaoe op Saparoea.
[6] Oma?

bij haer noch hebben; dat oock mede die van **Sorresorrij** [1] sullen weder geven een geuangen, die sij noch hebben van Cameryen, waermede alle voorgaende questien sullen doot ende te niet wezen en sullen partijen hier mede sijn en blijuen goede vrinden ende gebuiren.

Voorder is tusschen de voorsz. steden vande Custe ende den Gouuerneur geaccordeert en beslooten, dat voortaen tusschen de selve steden ende alle de steden en dorpen staande ondert gebiet vant casteel Amboina, sal sijn ende blijven eene vaste ende onverbreeckelijcke vreede te water ende te lande, sonder malcanderen in eenigher manieren meer te mogen beorlogen, bevechten, beschadigen ofte berouen tzij door haer selven ofte deur andere.

Die vande Custe van Seran welcke in dit contract begrepen zijn, en sullen niet meer vermeugen eenighe hulpe te doen aen de Alfoeris om de selue van landt te helpen, met prauwen ofte andere gelegentheyt, daer deur sij souden mogen comen aende landen en steden die onder 't Casteel staen, ende soo iemant hem hier inne te buyten gingh sal alsulcke straffe lijden als hem bij de Gouuerneur sal werden opgeleyt.

Ende oft het gebeurde dat den Gouuerneur vant Casteel van eenighe vijanden, oft andere quaetaerdighe ende moetwilligge onderdaenen, yets ouer quam, en hij op sodanighe luyden haer landt wilde seynden eenighe Alfoeres, [2] sullen de voorsz. steden vande Custe gehouden sijn, gelijck sij belooft hebben, den Gouuerneur de handt te bieden ende hulpe te doen, dat eenighe Alfoeres tot zijnnen dienste mach becomen.

Die van Hatesily, Aissouly, Macrica, Amahee en Savoucou, verclaert hebbende datse mede zijn onderdaenen vant Casteel, gelijck se sulcx met verscheyden diensten, gedaen ten tijde vande Portugeesen, hebben bethoont, sijn bij den Gouuerneur als vassalen van den Coninck [3] van Hollandt erkent ende aengenomen onder sijne protectie ende bescherminghe, ende heeft belooft haer lieden oock te geven de vlagge vanden Coninck van Hollandt, midts dat zij lieden haer in alles sullen laeten vinden dienstwillich, gelijck die van Uliasser en andere onderdaenen von den voors. Coninck van Hollandt schuldich en gehouden zijn te doen.

---

[1] Sirisori op Saparoea.

[2] De gouverneur Blocq wilde de knoppensnellende Alfoeren in dienst der Compagnie gebruiken in eventueelen strijd met andere inlanders van deze kwartieren. (Tiele, *Europëers*, VIII, bldz. 191.)

[3] Sic!

Aangaende de voorsz. andere steden van de Custe, al ist dat de zelue geen vassalen vant Casteel en zijn, sullen nochtants uyt crachte van dit contract, niet minder als alle de onderdanen vant casteel, bij den Gouverneur gehouden werden onder de bescherminghe van den Coninck van Hollandt, mits dat de zelve steden hen sullen laten vinden bereyt tot alsulcke diensten als de voorsz. vassalen gehouden zijn te doen, ende hun laeten gebruycken.

Item off het gebeurde dat tusschen eenighe steden van de eylanden ofte vande custe, die in dit contract zijn begrepen, eenighe questie ontstonde, het sij Oulisiva ofte Oulilima, sullen de geene die geoffenceert zijn, hunne clachten doen aenden geenen, die van wegen den Gouverneur vant Casteel sal resideren in Uliasser, den welcken tot hem sal roepen de hooffden en principaelen van de naeste steden, ende sullen tsamen hun beste doen om partijen te vereenigen, ende soo haere questie soo groot waer, dat de selve niet gevougelijck van hier en conde ter neder geleyt werden, sal als dan de selve gebracht werden voor den Gouuerneur om deselve bij hem ende den geenen die hij daerouer roepen sal, affgedaen ende beslecht te werden.

Geene van alle steden in des. contracte begrepen en sullen vermogen noch om oude noch om nieuwe querellen de wapenen aen te neemen, ende malcanderen te bevechten, ende ofte yemandt hem verstoute sulckx te doen, sal den Gouverneur met de Oulisives ende Oulilimes gesamender handt op alsulcker moetwilligen stadt ofte dorp vallen, ende deselue verdestrueeren ende geheel uytroeyen.

Alle welcke articulen bij de voorgemelde vergaderinghe geacht ende beuonden zijn te weesen zeer dienstelijck ende oorbaerlijck als streckende tot eenicheyt ende rust vande landen, steden ende inwoonders vant voors. geweste, ende hebben derhaluen op de Ambonse wijse dit selue contract alsoo te onderhouden solemnelijck beswooren, gelijck oock den Gouverneur van zijne zijde belooft heeft tot onderhout desselfs hem getroūwelijcken te quijten.

Aldus gedaen ter plaetse ende dach voors. ter presentie van Sr. **Jan Steyns** ondercoopman vant schip d'Eendracht ende **Gerret Westerman**, [1] sergeant, die als getuygen in dese handelinghe daerover ende bij sijn geweest, ende dit contract toirconde van dien neffens den Gouverneur hebben onderteeckent.

---

[1] Deze Westerman was door Blocq aangesteld om hem „inde eylanden" te vertegenwoordigen. (Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 201).

LVI. JAPAN.

15 September 1617. [1]

Specx werd als chef der Nederlandsche factorij te Hirado opgevolgd door Hendrik Brouwer (1613), om dezen laatsten echter weder in 1614 te vervangen. Hij bleef de zaken leiden tot 1621. In den tijd van Specx's tweede verblijf in Japan, overleed (1616) Iyeyasoe en werd opgevolgd door zijn zoon Hidetada. Deze hernieuwde in 1617 den handelspas voor de Compagnie. (Vgl. Nachod, *Japan*, S. 149—172, XLIX f.; Kämpfer, *Japan*, bldz. 272 en Tafel XX).

Wanneer Hollandsche handelsschepen, als zij op Japan varen, opzettelijk of omdat zij moeijelijkheden ten gevolge van wind en golven ontmoeten, aan eene plaets, waar het ook zij, [2] binnen het rijk Nippon [3] landen, zoo zal men — kort af gezegd — hen niet te keer gaan.

Het 3de jaar Genkwa
op den 16den dag van de 8ste maand,
(15 van Herfstmaand 1617)
aan
Henreika Forrowaro. [4]

Zegel
van den Sjoogoen
Minamoto Fidetada. [5]

LVII. BANDA.

25 Juni (?) 1618. [6]

In Juni 1617 had de G.G. Laurens Reael de Banda-groep weder verlaten. De Engelschen waren op poeloe Nailaka, bij Roen, gebleven. Reael kwam in Maart 1618 terug. In dien tusschentijd waren de Lontoreezen op Groot-Banda weder met ons op vijandigen voet gekomen tengevolge van hoogere eischen, door onzen gouverneur op Banda aan de Bandaneezen gesteld ten aanzien der muskaatnoten-levering: een vijandschap, door de Engelschen gesteund. Een poging, om Lontor te veroveren, mislukte aan de onzen. Reael sloot toen een nieuw contract met de ons toen niet vijandig gezinde, althans niet openlijk vijandig gezinde, negerijen van Groot-Banda en met Rosengain. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, IX, bldz. 200—202). [7]

---

[1] Overgenomen uit Lauts, *Japan*, bldz. 181 (noot 2): „De goedheid van het Ministerie van Koloniën stelt mij in staat de vertaling van deze pas te geven", zegt Lauts.

[2] Dit verlof is hier opmerkelijk, omdat juist in dezen tijd overigens de handel van vreemdelingen beperkt was geworden tot Nagasaki en Hirado.

[3] Inheemsche naam voor Japan.

[4] Hendrik Brouwer zal dit moeten zijn. De Japansche autoriteiten vergisten zich dus in het adres. (Vgl. Nachod, S. 171 f., L.)

[5] Hidetada.

[6] Uit het Contractboek.

[7] Van der Chijs, *Banda-eilanden*, heeft dit contract niet overgenomen.

Accoordt, gemaeckt tusschen de Bandaneezen van **Salamme** [1] ende de plaetse onder haer sorterende, [2] als namentlijck **Waijer, Dener** [3], **Rossingeijn** ende wadt(?) [4] hun ende den erentfesten gestrenge Ed^{en} H^{re} Lourents Reael, $gouvern^{r}$ $gener^{l}$ over de Oostjndien wegen de Mogende H^{ren} Staten $Gener^{l}$ der Vereenighde Nederlantsche provintien, Sijn Princel. Ex^{tie} ende de H^{ren} Bewinthebberen der Vereenighde Oostindische $Comp^{e}$.

Eerstelijck de orangcays en principale van Salamme uyt de name van alle de boven verhaellde plaetsen zijn ende hebben geaccordeert met den bovengenoemden Ed^{e} H^{r} Lourens Reael, namentlijck dat van beijde zijden ende elck van hun jnt bijsonder vergeven, dooden, ende doen te niete mits desen alle de voorgaende questies, hostiliteyten ende oneenigheden jn voorleden tijde met den anderen gehadt.

De voorschreven Bandaneesen sullen gehouden zijn, hare vrughten, te weten foelie, nooten ende andersints op 't eylandt Nera om te verkopen brengen ende aen de commies van de Vereenighde $Comp^{e}$ in een huys, daertoe buyten t' fordt gemaeckt, leveren, ongehouden zijnde, ten ware met haer belieffte, jnt fordt te komen ende om voor te komen alle discontentemendten van beyde zijde zullen de voorschreven Bandaneesen alltijt goede foelye ende nooten brengen ende soo contrarie bevonden wordt, sall den commies deselve in arrest mogen houden, mits dat hij daervan aen die van Salemme zall verwittigen, opdat zij neffens de president offte overste van wegen de Hoogmogende H^{ren} Staten $Gener^{l}$ over dese eylanden van Banda naer $geleegenth^{t}$ van zaeken mogen disponeren.

Eenige Bandaneese visschers, ontrent en bij de strandt van 't eylandt Nera komende, om te visschen, sullen deselve niet vermogen int bosch te gaen, om klappes off anders te halen meer dan zij tot nooddrufft om dan te drincken van doen hebben ende soo contrarie bevonden wordt, sall men haer prauwen opt strandt ende niet jnt bosch halen ende soo eenige groote prauwen, vermits op droogh sittende, schade soude mogen lyden met clappus off anders vant t' eylandt Nera gehaelt quam te krygen [5], en zall men desellve niet op strandt haelen, maer voor ancker offte andersints vasst-

[1] Slaman of Celammon.
[2] Vgl. contract X, 23 Mei 1602.
[3] Dender.
[4] **Ourat??**
[5] De zin is hier bedorven. Klappes of clappus = klappernoten.

gemaeckt drifftigh laten tot naerder advys ende dispositie vandt fordt.

Ende bij aldien eenige Bandaneesen van bovengenoemde plaetsen genootsaeckt waren, naer Lonthor offte Ortatten te gaen offte varen. sullen gehouden wesen een witte vlagge offte vreeteycken op hare prauwen te setten. Ende te lande reysende deselve zijn in de handt opgereght gedragen, ende en zullen niet vermogen, 't zij te water offte te lande te reysen, meer wapenen by haer hebbende [dan] een parangh offte crys ijder persoon ende soo wie contrarie bevonden wordt te doen, zullen als vijandt aengehouden, aengehaellt ende getracteerdt worden.

De voornoemde Bandaneesen sullen gehouden zijn, als boven geseijt, goede foellie ende nooten brengen ende wie bevonden wordt, mannekens foelie [1] onder de goede te brengen, zall voor d'eerste maele deselve well schoon ende claer garbuleren ende alsdan aen den Commies leveren ende [ten] tweede male bevonden zijnde, sall men all sulcke goedt datelijck verbranden.

Eenige Bandaneese prauwen, joncken offte ander vaertuijgh in zee onse Hollandsche schepen off fregatten gemoetende, sullen gehouden zijn, zoo wanneer men naer haer schiet, haer zeylen datelijck te strycken, opdat zij den anderen mogen komen te spreecken ende soo deselve goede paspoordt offte bescheydt hebben, sall men haer vrij ende ongemolesteerdt laten passeeren ende repasseren.

Aldus geaccordeerdt ende overeengekomen bij de orangcays ende oversten van Salemme jn den name van de bovengenoemde plaetsen ter eenre ende den Erntfeste Ed^en^ **Lourens Reael**, gouvern^r^ gener^l^ over d'Oostjndies, ter andere zijde, ter presentie van lebe **Later Maynen** ende **Adres** [2] als tuijgen, mede borgers van Salamme, den 25^en^ July [3] 1618. In t'casteell Nassouw op't eijlandt Nera in Banda.

LVIII. ARABIË.

Juli 1618. [4]

De eerste aanrakingen der Nederlanders met Arabië vonden plaats in 1614, bij gelegenheid van de reis naar Indië van den GG. Gerard Reynst,

---

[1] Blijkbaar foelie van mannetjes-noten.

[2] De spelling der namen is blijkbaar verknoeid. In den eersten is het woord „lebeh" (dorpsgeestelijke, schriftgeleerde) te herkennen.

[3] Vermoedelijk Juni, want 11 Juli 1618 was Reael reeds weder van Banda vertrokken.

[4] Uit het Contractboek.

begonnen in Juli 1613. De bekende Pieter van den Broecke maakte als opperkoopman deze reis mede en werd onderweg door Reynst naar de Roode Zee gezonden, om handelsbetrekkingen aan te knoopen. In Augustus 1614 kwam hij in Aden en vandaar ging hij o. a. naar Shihir ten Oosten van Aden, in Hadramaut. In 1615 werd Van den Broecke, die in December 1614 te Bantam aankwam, opnieuw naar Arabië gezonden. In Januari 1616 kwam hij bij Shihir, en ging vandaar naar Mocha. Uit Mocha deed hij een reis naar Sana, ten N.O. van Mocha, naar den beglerbeg (opperstadhouder namens den sultan van Turkije) van den wilajet Yemen. Ofschoon hij overal uitstekend werd ontvangen, kon hij niet geraken tot blijvende factorijen: de inheemsche autoriteiten moesten daarvan blijkbaar niet veel hebben. Wel echter werd de handel toegestaan. De O. I. C. zag het belang er van in; de Staten-Generaal spanden zich er voor en het gevolg was onderstaande last van den sultan van Turkeije, Osman II, aan den beglerbeg van Yemen. (Vgl. het *Ms. journaal van Pieter van den Broecke* in de Universiteits-bibliotheek te Leiden). Ofschoon de Staten-Generaal, en niet de O. I. C., hier met Turkije hebben gehandeld, meen ik toch, het document hier te mogen opnemen.

Translaet van een commandement des Turschen keyser aen den beglerbeij, dat is viceroij van Jemen.

Sulltan Ossman [1] Chan, zoon van sulltan Aghmat Chan, alltijt victorieus.

Ghij, die zijt een H[r] der H[ren] ende een gener[l] over andere gouver[rs], vereerdt met grooth[t] en authoriteijt, verkoosen van Godt ende door onse gratie gemaeckt beglerbey, dat is viceroy van **Jemen.** Als dese onse hooge keyzerlycke signature daer zall komen, zult ghij weten, hoe dat den ambassad[r] van de Generale Staten van de Vereenighde Nederlanden, [2] residerende aen onse keyserlycke porta, een requesste aen de selvige heefft gepresenteerdt, te kennen gevende, hoe dat voor desen, nae dat de hooghgedaghte Generale Staten haren ambassad[r] aen onse keyserlycke porta gesonden ende met deselvige de vrientschap in opreghtigh[t] ende sinceryteyt beslooten hadden, in de caputulatien, [3] die haer luyden gegeven zijn geweest, gescreven is dat de coopluyden, haere ondersaten ende jnwoonders van alle de landen onder haer gebiedt sorteerende, mogen komen gaen ende negotieren in alle de landen van onse bewaerde (?) rycken, zonder van ymandt daerinne belet offte gemolesteert te mogen werden, ende allsoo de hooggedaghte Generale Staten van de

[1] Osman II, zoon van Achmed I, was sultan van Turkije van 1618—1622.
[2] Cornelis Haga. Vgl. Blok, *Nederlandsche volk*, IV, blz. 21, 70, 363.
[3] Verdragen met Turkije.

Vereenighde Nederlanden in de Orientaellsche Jndien eenige eylanden ende starkten bezitten ende de Nederlandsche coopluydens in de selvige woonen ende negotieren, komende ende gaende in alle de schalen [1] ende havenen van de voorgenoemde Jndien, soo ist dat den ambassad^{r} van de Nederlanden resideerende aen onze keyserlycke porta in de naem van de Generale Staten, zyne meesters, versoght heefft, dat de coopluyden, woonende in de Jndien, sorterende onder hare gehoorsaemh^{t}, gelijck de goede vrundschap toebetaemt ende in conformiteijt van onse keyserlycke caputalen [2], met hare schepen uyt de selvige Jndien mogen komen ende gaen in **Mucha, Aden, Schehery** ende andere scalen dependerende van **Jemen** [3] ende in deselvige vreedsamelijck handelen ende haere coopluydens ende consuls woonen, zonder van ymandt belet offte gemolesteerdt te worden, versoekende tot dien fijne onse keyserlycke commandementen, weshalven allsoo de hooghgedaghte Generale Staten voor desen haren ambassad^{r} aen onse keysersycke porta gesonden ende de vrundschap met een goede ende opreghte meninge volbraght hebben, soo is ook hare begeerte gevallen ter plaetse daer aen genomen is, [4] ende onse hooge Key^{rs} bevell is uytgegaen op dese manier, dat zyluydens met hare schepen vreedsamelijck mogen konnen gaen ende negotieren, hare consuls ende coopluydens woonende in alle de voorgenoemde plaetsen van Mocha, Aden, Schehery ende alle andere scalen, dependerende van Jemen, zonder dat ymandt jegens de keyserlijcke kapitulatien haer magh hinderen offte molesteren. Wij commanderen derhalven, dat dese keyserlycke beveelen daer komende de Nederlandsche coopluydens, soo lange als van hare zijde niet en zall gedaen worden contrarierende de vrundschap, met hare schepen zullen mogen negotieren, haere consuls en coopluydens wonende in de voorgenoemde plaetsen, dependerende van Jemen ende dat niemandt jegens de keyserlijcke caputilatie ende heylige wet haer daerinne mag verhinderen offte molesteren, t'welck onse ernstige keyserlijcke wille is, overmits het vertrouwen dat wij hebben, dat de hooghgedaghte Generale Staten volcomentlijck ende opreghtelijck in de vrienschap sullen volharden ende vast blijven staen. Jn dese maniere ende in conformiteyt van onse keyserlijcke bevelen sullen zoo wie [wel?] hare consulls als koopluyden in de voorgenoemde

[1] Havens, stapelplaatsen (Fransch: échelle).

[2] Capitulatiën.

[3] Vgl. het *Ms. journaal van Pieter van den Broecke.*

[4] De zin is hier bedorven.

plaetsen mogen woonen ende in alle hare andere affayren, nae dat van noode zall wesen, zult ghij haer eere ende vrindtschap bewijsen, opdat zij in stillte ende vreede mogen blijven. Alldus zullt ghij weten ende dese onze keyserlijcke bevelen gelesen hebbende, deselvige restitueeren in handen van de consulls ende coopluydens ende sullt aen dese onze hooge keyserlijcke signature gelooff geven. Geschreven in Constantinopelen int beginsell van den maendt Rezieb 1027, [1] twelck is nae onse rekeninge int beginsell van Julio 1618.

Onder aen in dorse is de signatuijre van den Secretaris van State ende beteijckent is gesien.

LIX. SOLOR- EN TIMOR-GROEP.

7 September 1618. [2]

Toen Apollonius Scotte in April 1613 het Portugeesche fort op Solor had veroverd, sloot hij een contract met sommige hoofden van dit en eenige omliggende eilanden. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 137—139.) Van dit contract is mij geen exemplaar onder oogen gekomen, wel onderstaande copie van zijn hernieuwing en bevestiging [3] in 1618 door Jan Pieterszoon Coen. In 1615 hadden wij ons fort op Solor geslecht, omdat de GG. Reynst van meening was, dat het niet noodig was voor onzen handel op Timor. (Tiele, t. a. p., VIII, bldz. 202—204). Maar in 1618 werd het hersteld op verzoek onzer Soloreesche bondgenooten, die den oorlog tegen de Portugeezen hadden volgehouden en omdat de handel op Timor voordeelen gaf voldoende om er toe over te gaan. Soloreesche gezanten waren te Djakatra verschenen, om het verzoek te doen en bij die gelegenheid werd het contract van 1613 hernieuwd. (Vgl. Tiele, t. a. p., IX, bldz. 237, v.; *onuitgegeven missives van Coen aan de Bewindhebbers, 22 Augustus 1617, 24 Juni 1618; onuitgegeven resoluties van President en Raad te Djakatra, 30 Juni en 13 Augustus 1618*, enz.)

Contract gemaeckt met den aely chilly Patany [4] ende d'E^e^ van **Sooloor**.

Eerstelijck ick, capiteijn Appollonius Schotte, vassall ende dienaer

---

[1] Rĕdjab?

[2] Uit het Contractboek.

[3] Dat Tiele, t. a. p., bldz. 139, noot 3, zegt, dat het contract „met de verkeerde dagteekening 7 Sept. 1618" wordt gevonden in het Contractboek, is dus minder nauwkeurig uitgedrukt.

[4] Wie die kaitjil Partani (Bartani, Patani) is geweest? Tiele, t. a. p., bldz. 138, zegt in noot [1], dat hij „misschien een Ternataan van afkomst" was. In het exemplaar zijner opstellen, dat hij zelf gebruikte en dat thans in mijn bezit is, heeft hij een manuscripte aanteekening gemaakt bij deze

van den prince Maurits, van de steeden Hollandt ende Zeelandt, contracteren met chilly Partany ende de sangadgis, namentlijck sangadge **Lamahale** [1], sengadije **Adonnare** [1], ende **Servetty** [2], als sangadge **Lammakere** [3] ende sangadge **Trong** [1] in de veroveringh van de plaetse ende t cassteell Sooloor, hebben op dussdanige maniere met den anderen gecontracteerdt: soo ymandt bestaedt, overlasst te doen aen chillij Partanij ofte de sengadgis voornoemt, dat het zall in sulcken consequentie getrocken worden offt geschiede aan den koninck van Ternate [4] offte aen den koninck van Hollandt. Wij sullen, des van noode wesende, revengeren ende voorkomen.

Ten anderen zoo ymandt bestondt eenigh leedt, onreght offte overlasst aen de Hollanders te doen, zullen die van Soloor ende die van de Moluccos [4] gehouden zijn, met hunne maght voor te komen, gelijck mede den Hollanders aen die van Solor gehouden sullen zijn te doen en tegens hunne vijanden te beschermen.

Item soo die van Soloor eenige mishandelinge deden aen de Hollanders, die zullen van ons gesamentlijck gestrafft worden ende ingevalle de Hollanders die van Soloor onderstonden te beschadigen offte onheyll aen te doen, sullen mede op dezelffde maniere door den Raedt gestrafft te worden. Wyders heeft den Capiteijn Moor [5] gecontracteerdt met chellij Patanij ende d'Ed^e^ van 't landt van Soloor, mits hun vereerende vijff bassen [6], te weten yder plaetse een basse als mede yder plaetse een corgie [7] kleeden, hun voorders belastende, zoo ymandt quame te bestaen vyandschap aen chillij Partanij offte aen d'Ed. van Soloor te doen, datse in sulcken gevalle 't selve aen d'Ed^en^ H^r^ Gener^l^ zouden adviseren ende dat de

---

bladzijde en daarin spreekt hij bepaald van „de Ternataansche Kaitsjil Partani." (Vgl. Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 84, 94.) Verschillende streken van Solor en omliggende eilanden „staen van outs onder den Coninck van Ternaten, maer werden geregeert van hare Sangagys, die egeen gebiet en hebben, maer nyet anders als hoofden van de gemeenten en zyn, ende alsoo niet en vermogen als tgene die gemeynte belieft." Kaitjil Partani bekleedde op Solor een aanzienlijke plaats.

[1] Op Andonare (Adoenara).

[2] Serbette op Flores.

[3] Op Solor.

[4] Dit wijst weder op den band tusschen Ternate en deze streken.

[5] Hier zal met dezen titel genoemd zijn A. Scotte.

[6] Scheepsgeschut.

[7] Volgens *Hobson—Jobson*, p. 197, is dit een handelsterm voor „a score" (een twintigtal).

coopluyden van de scheepen alsdan die van Solor zouden komen assisteeren tegen hunne vyanden, min off meer offtet landt van Sooloor de koninck Moulasser [1] van Ternaten toebehoorende; dat oock de Capiteijn Moor aen den koninck van Goa offte Macassar [2] zoude adviseren, dat hij hem niet en soude onderstaen ende vervorderen die van Soloor te beschadigen offte vyandschap aen te doen offte dattet den Capiteijn Moor van wegen die van Soloor soude wreeken ende sulx beletten. [3]

Vorders dat de Hollanders die van Solor geen overlast en soude aendoen, als mede dat men die van Solor by hun geloove offte seckte [4] zoude laten blyven, zonder int minste haer tot ander geloove te persuaderen, min nogh meer, gelyck men aen den koninck van Ternate doet; ende zoo ymandt hier tegen quame te woelen, soude gestrafft worden als een overtreder van gebodt van den koninck van Hollandt. Soo die van Soloor daer en tegen hun verloopen tegen de Hollanders, sullen door chilly Pattany ende d' Ed^e van Solor gestrafft worden.

Offte het geviell, tot Soloor eenige van Ternata quam, t'zij met brieven offte zonder deselve, sullen geexamineert ende gevisiteerdt worden door den Capiteyn als door chilly Partany ende d'Ed^le van 't landt van Soloor, offte het brieven van gelooff [5] offte niet, en soo bevonden worde, dat ymandt onderstonde vallsche brieven uijt den name van den kon^k van Ternate hier te brengen, die niet behoorlijck gemerckt offte gezegelt en waren, desulcke in eenige faute bevonden werden, zullen nae merite van zaecken door den Raedt gestrafft worden.

Nogh heefft den Cap^n Moor gecontracteerdt, hoe men het cooper als sillvergelt soude goedt van alloy maeken, zijn behoorlycke gewighte laten hebben, als mede op zynen besetten prijs stellen, op datter niemandt door verkordt en soude werden, als ook mede eenen zekeren prijs te stellen op de visch, op den touwack [6] ende arack, ende zoo ymandt op de marckt quame te kyven offte questie te

---

[1] Sultan Modafar.

[2] Gowa, hier = Makassar.

[3] Het is bekend, dat de Makassaren reeds op verschillende plaatsen dezer eilanden hun gezag hadden gevestigd. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 136).

[4] Een gedeelte der Soloreezen was door de Portugeezen tot het Christendom bekeerd. (Vgl. bv. Tiele, t. a. p., VIII, bldz. 202.)

[5] Credentiebrieven, geloofsbrieven.

[6] Toewak, een bedwelmende drank.

moveren, zullen door den Koopman [1] daer over gestrafft worden, alsoo sulcke kraakelen maer ontstaen door koopen ende verkoopen.

Wijders zoo eenige schepen quamen ende vervielen op 't landt van d'Eijnde [2] offte Casike, [3] Pagga [4] als mede op de andere kant van landt aen Tanijongh van Goa [5] ende de Hollanders alldaer een ongeluck offte resolster [6] overquamen, zullen die van Sooloor gehouden zijn, deselve in alle manieren te helpen ende te assisteren.

Eenige vrouwen lyber ende vrye wesende, doghter offte weduwe, hun begeerden met de Holland^{rs} in de huwelycken staet te begeven, sallt toegelaten worden [7]; soo ymandts vrouwen offte kinderen hun quamen te verloopen, sullen door den Cap^{n} ende Chilly gestrafft worden.

Item soo eenige Moorse natie [8] bij de Hollanders quamen wegh te loopen, zullen de Hollanders deselve wederom restitueren; van gelycken zoo der eenige Christene quamen bij de Mooren te loopen, sullen de Mooren gehouden zijn, deselve wederom te reghte te brengen aen den toebehoorenden.

Chilly Partany ende alle d'Ed^{le} van t landt van *Soloor*, jegenwoordigh wesende, besluyten met Sr Cap^{n} *Moor*, offte [9] nae desen eenige plaetsen meer quamen ende contribueerden aen de Hollanders ende het geviele, dat ze die van Soloor bedurven, hun landt schade aen deede offte eenige Hollanders doodt smeeten, sullen ons daer buyten houden. [10]"

Ten andren zoo de Hollan^{rs} met die van Banda quamen met den anderen vreede te treffen ende die van Banda hun beteren willden,

---

[1] De vertegenwoordiger der O. I. C.

[2] Endeh.

[3] Sikka?

[4] Paga.

[5] In 't *Aardrijkskundig en Statistiek Woordenboek van Nederlandsch Indië* wordt genoemd „Goa, eiland bij Flores, welks middenpunt ligt op 8° 3' Z. Br., 121° 58' O. L." Maar de door mij gebruikte kopie is onduidelijk. Er kan ook gelezen worden: „Tanijongh vongra", misschien bongoe of boenga. *Tandjong boenga* = bloemenkaap = Cabo de flores (Portugeesch), *de Noordoostelijke* spits van Flores, heeft vermoedelijk den naam aan het eiland gegeven.

[6] Desastre?

[7] Vele Portugeezen waren gehuwd met *Solorsche vrouwen*.

[8] De Mohammedaansche propaganda werd van *Makassar* uit in deze streken gedreven. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VIII, blz. 198.)

[9] Indien.

[10] Geheel duidelijk is mij hier de bedoeling niet, evenmin als die van de volgende alinea.

dogh so die van Banda niet en verstaen tot pays, sullen de Hollanders hun getroost wezen etc^a.

Was onderteekendt **Appolonius Schotte, Willem Jacobszoon, Jan Janszoon, Fr. van de Velde,** [1] **Creijn v. Raemburg, Gregorius Cornelij.**

Nogh stondt onder dese namen geschreven:

Den jnhoudt van voorschreven contract ons overtolckt [2] wesende ende verstaen hebbende, annoveren, renoveren ende confirmeren wij t' allige in allen deele mits desen. Jn Jacatra ady 7^e 7^ber A° 1618. Was onderteeckend **Jan Pieterszoon Coen.**

LX. AMBON.

19, 20 November en 23 December 1618. [3]

De gouverneur van Ambon, Blocq, werd in Juli 1617 als zoodanig vervangen door Van der Haghen, die daar bij den inlander „zeer wel gezien en bemind" was. Hij werd echter in 1618 lid van den Raad van Indië en Herman van Speult volgde hem in de Ambon-kwartieren op. Met kracht handhaafde deze het gezag der Compagnie. Zóó trad hij op tegen den zeeroof en den menschenhandel van sommige dorpen op Klein-Ceram, Cerams Noordkust, Boano, Kelang enz. en tuchtigde verschillende kampongs, wier bewoners dan ook het hoofd in den schoot legden. (Tiele, *Europeërs*, IX, bldz. 202—206).

Aangezien de menigvuldige klagten over de overgroote rooveryen van die van Bonoa, geaccompagneert met die van Assahoedi, [4] Hatepoeteh [5] ende Kelang, nog dagelyks augmenteren, zoo van onze onderdaanen, als van onze geassocieerden, waar over genoodzaakt zyn onze macht te verzamelen, ende dat te meer, overmits Kimelaha Sabadyn, [6] Stadhouder wegens den Koning van Ternate, onder wiens protectie, en bescherming, die van Bonoa, Assahoedi, Hatepoeteh, en Kelang staan, over verscheide onze aanklagten ons geen recht

---

[1] Vermoedelijk Adriaan van de Velde, die Scotte's opvolger werd. (Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. X.)

[2] Ook dit contract bv. was dus niet in het Nederlandsch opgemaakt.

[3] Overgenomen uit Valentijn, *Ambon*, II, b, bldz. 41, v.

[4] Op de Westkust van Klein-Ceram.

[5] Hatapoetih op Kelang?

[6] Opvolger van Bassi Frangi als stadhouder van Klein-Ceram. (Zie hiervóór bldz. 71 en Tiele, t. a. p., bldz. 264).

en heeft gedaan, allegerende tot zyn excuse, 't zelve niet magtig te wezen, onaangezien hy onlangs geleden tot twee verscheide reizen daar is geweest met 5 of 6 corrocorren, welke excusen niet sufficant waren om langer zoodanigen geweld, en overlast te lyden, te meer, considererende, dat niet alleen kimelaha Sabadyn naalatig was gebleven omme ons genoeg te doen over den overlast, ons by die van Boano, ende consorten aangedaan, dan dat mede over verscheide insolente proceduren der Loehoenesen [1] daar klagtig over zijn geweest, geen regt en was gevolgt, het welke alles naar deliberatie overwogen zynde, zoo is eenstemmig bij den Luitenant-Gouverneur [2] voorsz., onze onderdanen en geassocieerden besloten, dat wy met onze armade, bestaande in 35 corcorren, zouden onderstaan, of men die van Boano, en hare consorten, zoude konnen constringeeren met geweld, tot voldoeninge van onze geleden schaden, waar op is gevolgd, dat wy den 5 November met de gantsche armade onze reize hebben vervorderd, ende eigentlyk den 14 November voor Boano gearriveerd, alwaar besloten wierd 't geene volgt:

Op huiden den 19 November 1618 zijn op strand van Boano vergadert, Herman van Speult, Lieutenant Gouverneur en Directeur over de Eilanden, Fortressen ende commercien van Amboina, met meest alle de Koningen en Oversten van de landen en steden, onder het bovengemelde Gouvernement ressorteerende, nevens onze geassocieerden, als Capitein Hitoe, den Koning van Hitoe, en de Orang Kaja's van Hamahoe en Nollot [3] mitsgaders Latu Coli [4], ende Kipati Naro [5], als middelaars ten eenre, ende den Sengadji [6] van

---

[1] De stadhouder van Klein-Ceram resideerde toen te Loehoe. (*Bouwstoffen*, I, blz. 119).

[2] Van Speult nam toen nog slechts het gouvernementschap waar en had den titel behouden, dien hij reeds onder Van der Hagen had gehad. (Tiele, *Europeërs*, VIII, blz. 198).

[3] Beide op Saparoea.

[4] Latoe = koning (G. W. W. C. Van Hoëvell in deze Bijdragen, IV reeks, I, blz. 78) Dus de „koning" van Kol (in 't Noorden van Ceram of op Kelang)?

[5] De kiaih pati van Naro?

[6] De vertegenwoordiger van Ternate's sultan op het eiland.

Boano ten andere zijde, de welke naar verscheide sessies in genade is aangenomen op naarvolgende condities.

Eerstelijk is by den Luitenant Gouverneur voorsz. met hulpe van de bovengemelde Heeren ter neder gelegd, doot en te niete gedaan, met desistentie van alle vorige pretensien, zoo 't geene zedert de tyden van de Portugeesen op die van Boano hadden te pretenderen over zodanige rooveryen, van luiden ende goederen, als by die van Boano voorsz. zijn gecommitteerd, wel verstaande, dat die van Boano eerst ende vooral zullen restitueeren, alle zoodanige gevangenen, als zy 't zeedert de tyden van de Portugeezen genomen hebben, welke verklaringe zy luiden zullen gehouden wezen te doen op haren Moshhâf, ende zal de restitutie geschieden in volgende manieren, te weten, dat zij de geene, die nog in leven ende in hare handen zijn, persoonlyk wederom zullen geven ende de geene, die overleden ofte buitens lands verkogt zyn, zullen zy vergoeden, voor een Orang Kaja 100 petolen, ende voor een slave 60 petolen, ende tot eene amende van hare begane faute beloven zy te betalen aan den Luitenant Gouverneur voorsz. 1800 petolen, ende daar en boven eene corcor van vier gnadjos. [1]

Mede beloofden die van Boano voorsz. van nu voortaan nog tot geenigen dage meer te rooven op eenige der voorsz. Heeren landen, luiden, ofte goederen, ende haar voorder te dragen, als goede en getrouwe geassocieerden toestaat.

Doch gemerkt by de voorsz. Heeren voor zeker gehouden werd, dat (naar 't gemein spreekwoord) de exter haar huppelen niet en zal agterwegen blyven (als wezende zy luiden van over ettelyke 100 jaaren gewoon, hun met rooven te erneeren) [2] waar over te bedugten staat, zy haar eerlang wederom zullen te buiten gaan, in welken gevallen de bovengemelde Heeren, onze onderdanen, ende geassocieerden, gezamenderhand beloven, ende zweeren, aan den Luitenant Gouverneur voorsz. op de eerste aanklagte hem te assisteeren met alle hare magt, omme die van Boano ofte de contraventeurs van dezen geheel te destrueeren ende uit te roeien. Aldus gedaan, en besloten op de strand van Boano. Datum ut supra.

Op huiden den 20 November 1618 zoo zyn ten beroepe van den

---

[1] Roeibanken. (Valentijn, *Ambon*, a, bldz. 183. Zie ook Van Hoëvell, *Ambonsch-Maleisch*, bldz. 23, sub voce „ngadjoe" en De Clercq, *Maleisch der Molukken*, bldz. 39.

[2] Onderhouden.

Luitenant Gouverneur, nevens onze onderdanen en geassocieerden voorsz. ter eenre, gecompareerd op de strand van Saoeli [1] de orang-kaja's der zelver negry, mitsgaders Latoe Coli, en kipati Naro, als middelaars, de welke, als complicen van die van Boano in de rooving, hebben gerestitueerd alle het volk, dat zij voor haar quote [2] hadden gekregen, te weten 7 persoonen; betalende daarenboven eene amende, ofte boete van drie honderd petoolen, nevens een coracorre van vier gnadjo's, hebbende haar daarbenevens onderworpen de bovengemelde conditiën, die zy lieden op haren Moshhâf hebben bezworen. Aldus gedaan ter bovengemelde plaatse. Datum ut supra.

Op huiden den 23^{e} December 1618 compareerden ten beroepe van de bovengemelde heeren in de logie [3] van Cambello de orang kaja's van **Hatepoeteh** en **Kelang**, die welke mede schuldig in de rooving met die van Boano zijn bevonden, de welke restitueerden een persoon ofte gevangen, zoo zij voor hunlieden quote hadden genoten, betalende daarenboven voor een boete ofte amende drie honderd petolen; haar submitterende zoodanige articulen, als met die van Boano waren beraamd, hebbende 't zelve bevestigt op haren Moshhâf.

Aldus gedaan ter bovengemelde plaatze. Datum ut supra.

LXI. DJAKATRA.

19 Januari 1619. [4]

De gebeurtenissen in Djakatra op het eind van 1618 en het begin van 1619 zijn bekend. De strijd om het monopolie, tusschen de Nederlanders en de Engelschen in het Oosten van den Archipel, vooral op de Banda-groep, tot uitbarsting gekomen, zette zich aan Java's stranden voort, o. a. in Bantam en Djakatra, in welke beide plaatsen deze Westersche kooplieden óók tegen elkander concurreerden, maar geen van beide gezien waren. Slechts de hoop op handel of andere voordeelen deed hare bebestuurders nu eens de eene, dan weder de andere vreemdelingen vriendelijker behandelen.

[1] **Assahoedi.**

[2] Aandeel.

[3] Sedert 1615 hadden wij daar een garnizoentje. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 145—149, en wat geheel onze verhoudingen op Klein-Ceram betreft, zie *Bouwstoffen*, I, passim, Register: sub voce Kambeloe, Loehoe, enz.)

[4] Uit het Contractboek. — Van der Chijs, *Jakatra*, bldz. 210, heeft dit contract afgedrukt „volgens een oud afschrift op de Alg. Secretarie te Batavia berustende."

Op last van Coen hadden de onzen hunne loge te Djakatra versterkt en met een garnizoentje voorzien. Bemerkende, dat zijne positie daar niet veilig was, besloot hij den 22 October 1618, „met de versterking der loge voort te varen en haar tegen alle geweld in volkomen defensie te brengen." Dit verbitterde Djakatra, dat — natuurlijk — niet wilde weten van een Nederlandsche sterkte in zijn stad — en het helde weder meer tot de Engelschen over. Thomas Dale, toen de leider der Engelsche politiek aan Java's kusten, wilde zich over de houding der Nederlanders op de Bandagroep tegen de Engelschen wreken en nam een Nederlandsch schip bij Bantam. Ook hier op Java dus openlijke vijandschap tusschen de beide Westersche natiën. Coen trad vijandig tegen de Engelschen in Djakatra op; verliet 30 December deze vestiging; raakte 2 Januari 1619 slaags met de Engelsche vloot en ging daarop naar het Oosten van den Archipel. Hij had de verdediging der Nederlandsche sterkte overgelaten aan Pieter van den Broecke. Zij werd belegerd door Engelschen en Djakatranen. Van den Broecke ging in op het denkbeeld van Djakrata om te onderhandelen en onderstaand contract werd gesloten. (Vgl. Tiele, *Europëers*, IX, bldz. 207—217; Van der Chijs, *Jakatra*, bldz. 66—89; De Jonge, *Opkomst*, IV, bldz. XLVII—LVI, LXXIX—XCVII; Van Deventer, *Nederlanders op Java*, I, bldz. 109.)

Nieuw accoordt ende bestandt, gemaeckt met den koninck van **Jacatra**, genaemt Wydyaeck Ramma [1], ter eenre ende Pieter van den Broeke, command^{r}, ter andere zijde, wegens de voorgaende oorlogh tusschen hem ende de Generale Vereenigde Oostjndische Comp^{e} geresen, in ordre als volght.

Eerstelijck zall den koninck voorschreven beloove, het voorgaende contract, bij de Gener^{l} Pieter Both ende Gerrit Reynst geteekent [2], in alles te onderhouden ende naer te komen als van [vóór?] desen geschiet is.

Ten tweede zal den Koninck gehouden wesen te gedoogen, dat ons fordt, welck hij seght tegens de voorgaende contracten getimmert te zijn, in effect als nu tegenwoordigh is zall blijven staen ter [terug?] komste van den H^{r} Gener^{l} [3], zonder in die tijt daeraen ijets meer te timmeren.

Ten derde niet toestaen, dat d'Engelsche huijsinge offte logie soo naer ons fort sullen bouwen als voor desen geweest is, om alle ongeneughte voor te komen.

[1] Widjajâ Kramâ.

[2] Zie hiervóór, n^{i} XXXVIII en XLIX.

[3] Gouverneur-Generaal, nl. Jan Pieterszoon Coen. Deze, in 1617 door de Bewindhebbers tot gouverneur-generaal benoemd, had nog wel niet deze hooge waardigheid aanvaard, maar wordt, ook door Van den Broecke in zijn manuscript journaal, reeds „generael" genoemd.

Ten vierde datter op twintigh vadem buijten ons pagger geen huijsen van Chinesen offte Javanen mogen gebout worden.

Om welcke voorverhaellde poincten als 't geene den Ko[k] vorder pretendeert, men hem betalen zall eens voor all de somme van ses duijsend R[en] van aghten, te weten 5000 in comptant en 1000 in kleeden, waermede hij beloofft, alle voorgaende questies doodt ende ter needer geleijt sullen zijn.

Alle welcke bovengeschreven artijkelen wij ondergeschreven bekennen met malcanderen gecontracteerdt te hebben ende belooven van weder zijde nu ende ten allen tijde onverbrekelijck te onderhouden. Jn kennisse der waerh[t] hebben dit met ons gewoonlijcke handteken ondertekent. Int fordt Jaccatra den 19[en] Ja[ry] 1619. Onderstonden eenige Javaense letteren geschreven [1].

LXII. DJAKATRA.

1 Februari 1619. [2]

Van den Broecke legde in zijne positie te Djakatra geen voldoend doorzicht aan den dag; hij liep in de val en werd met enkele Nederlanders den 22 Januari op verraderlijke wijze gevangen genomen. Pieter van Raey kreeg nu de leiding. Deze, van meening, dat de versterking niet lang zoude kunnen uithouden eene belegering van de thans nauw verbonden Djakatranen en Engelschen, sloot den 31 Januari onderstaand verdrag van overgave met Dale en den pangeran van Djakatra, welk verdrag den volgenden dag werd bekrachtigd. (Vgl. Van der Chijs, *Jakatra*, bldz. 90—103; De Jonge, *Opkomst*, IV, bldz. XCVII—CVII; Tiele, *Europeërs*, IX, bldz. 217—218; Van Deventer, *Nederlanders op Java*, I, bldz. 110, v. v.; *ms. journaal van Van den Broecke*, op deze data).

---

[1] Van den Broecke vertelt in zijn ms. journaal het volgende:

„Den 19[en] ditto (Januari) is ons volck op het versoeck van de Jauannen weder naer thoff gegaen met het contrackt omdat het den Conninck soude onderteijckennen, bij soo verde hem de conditien aenstonden; dan den Conninck is niet te voorsijn gecommen, soo dat sonder jets berecht [te] hebben, wederom quamen.

Den 20 ditto is ons volck door queaj Aria wederom geroepen ten hove te commen. Daer commende was den Conninck, geaccompanieert met syn twee broeders, den prister ende den tommagom neffens noch eenigh ander groote heeren, als men wel dencken can dat op Java sijn, den Conninck, naer langh versijden reeden over en weder gealligeert sijnde, accorderden de punten vant contrackt seer noode, naer dat het hem differente malen van punt tot punt vijet onsse Duijtsse taele getolckt was; versochten, sijn handttijcken daer op dede, het welck eijndelijck ondertijckent heeft."

[2] Uit het Contractboek. — Van der Chijs heeft gepubliceerd een „oud afschrift op de Alg. Secretarie te Batavia berustende." (t. a. p., bldz. 212.)

Artijkelen geaccord^{t} tusschen den coninck van **Jacatra**, den Ed^{en} H^{r} gener^{l} president, raedt ende coopl^{n} van de Engellsche Comp^{e}, trafyquerende jnde Oostjndien ter eender zijde ende den command^{r} capiteyn ende coopluijden vande Nederlandsche Vereenighde Oostjndische Comp^{e} jnt fordt Jacatra ter andere zijde, den 1^{e} Februarij A^{o} 1619.

Ten eersten sullen den command^{r} cap^{n} ende coopl^{n} van de Nederlandsche Vereenigde Oostjndische Comp^{e} het fordt, volck, ammonitie van oorlooge aen de voornoemde Engelsche overgeven ende het gelt, de coopmanschappen, juwelen ende andere Comp^{e} goederen aen den koninck van Jacatra.

Dies sullen de voornoemde Engelse weder aen de Hollanders geven een schip, daer voor van de comptanten, jegenwoordigh int fordt zynde, zall betaelt worden 2000 R^{a} van aghten. Het voorschreven schip zall versorght zijn met vier goede stucken, vyftigh musquets ende haer toebehooren, ses vaten kruijdt ende vyff en twintigh pie:en, oock met goede zeylen, ankers, cabells ende victualie voor ses maenden tijts met vrijgeley van lyff ende liberteijt om te gaen naer de Cust van Cormandell offte daer het hem zall gelieven, uytgenomen Amboyna offte de Muluccos.

Sullen ook mede alle de Christenen int fordt zijnde liber ende vrij zijn, van wat natie offte qualiteyt zij oock moghten wesen, ende sullen mogen met hun uytdragen alle 't geene haer partjculierlijck toecomt, stoffen, kleederen ende jn comptanten de somma van 6200 R^{a} van aghten. Daer en boven en sullen hare persoonen ende goederen transporteeren bij d'Engelsche aen d'Eylanden [1], sonder van de Javanen offte ymandt anders beschadigt te worden.

De Hollanders sullen gehouden wesen, eenen dagh naerde onderteekeningh van desen uyt het fordt te vertrecken ende de geene die nogh ongedoopt zyn, sullen blyven binnen het fordt, uijtgesondert de Japonnesen [2].

Ende die maghtigh zijn 't geweer te voeren, nu int fordt zijnde, ende ook de gevangenen sullen belooven, van nu aff tot toecomende November 1619 geene wapenen tegen d'Engellsche natie te voeren ende zullen derhallven ontlasst worden ende vrijgestellt worden als d'andere, alle hetwelcke wij tot allen tijde met eede bevesstigen.

---

[1] *Journaal van Van den Broecke* heeft: „de eijlanden voor Jacc^{a}."

[2] Die in dienst waren van de Nederlanders. — Dat de Nederlanders niet naar Ambon of de Molukken mochten vertrekken, ligt natuurlijk hieraan, dat dáár toen hunne hoofdmacht was gevestigd.

Soolange de Hollanders ende hare goederen aen de Eylanden sullen zijn, aldaer door twee schepen beschermt worden tegen alle Javaense ende andere vyanden meer.

Ende als het schip, daervan voorseyt is, zall gereet zyn, 't welck binnen thien offte vyfthien dagen geschieden zall, zullen deselve vertrecken ende ontfangen van de Ed[en] H[r] generaell S[r] Thomas van Dale, Ridder ende gener[l] van de Engellsche, vrij paspoordt om te gaen naer de voornoemde Custe van Cormandell ende zullen te zee ende te lande vrij zijn van alle molesstatie ende overlast van de Engelse voornoemt.

Van de Hollanders zullen gaen in osstagie aen de Engelse schepen twaelff personen, totdat het fordt in handen van den voornoemden gener[l] ende d'Engelse zall overgeleverdt en dit contract aen beijde zyde volldaen zijn.

Oock en zullen geen Javanen, zoo lange de Hollanders nog int fordt zijn, mogen daerbinnen komen, dan alleen de geene die van den Koninck werden gesonden en dat niet boven de aght personen.

Welcke artykelen wij accordeeren ende belooven waerachtelijck naer te komen. Soo waerlijck hellpe ons Godt. Actum als boven jnt fordt Jacatra [1].

LXIII. BANTAM.

9 Februari 1619. [2]

Zooals bekend is, is het verdrag van overgave van 31 Januari—1 Februari niet tot uitvoering gekomen en wel tengevolge van het optreden van Bantam. De inlandsche autoriteiten dáár hadden reeds met leede oogen gezien, dat de Nederlanders zich in Djakatra hadden versterkt, maar zagen evenmin gaarne, dat de Engelschen de Nederlandsche versterking zouden gaan bezetten. Geen machtsuitbreiding van welke deze beide Europeesche natiën ook! Bantam trad nu op in de zaken van Djakatra, hetwelk als een leen van Bantam werd aangemerkt. Een aanzienlijke Bantamsche macht kwam voor Djakatra, vóórdat de overgave feitelijk had plaats gevonden. Van de overgave kwam niets. Wel werden onderhandelingen begonnen tusschen de onzen en Bantam. Onderstaande voorwaarden werden ter eventueele bekrachtiging naar Bantam gezonden. (Vgl. Van der Chijs, *Jakatra*, bldz. 103—114; De Jonge, *Opkomst*, IV, bldz. CVII—CX; Tiele, *Europeërs*, bldz. 219—220; Van Deventer, *Nederlanders op Java*, bldz. 115 v. v.; *ms. journaal van Van den Broecke*).

[1] In *Van den Broecke's journaal* staat nog: „Ondertijckent bij den conninck van Jacc[a], genampt Wijdruch Rama, Thomas Dael met sijnnen Raedt, en die vant fort voornoempt."

[2] Uit het Contractboek. — Van der Chijs neemt het over „van een oud afschrift op de Alg. Sekretarie te Batavia berustende." (T. a. p., bldz. 215.)

Artijkelen geeyst bij de Raden leggende jut fordt **Jacatra**, op den eysch ende versoeck van den koninck van **Bantam** in forme als volght.

Alsoo d' Koninck ons affeyscht het fort voorn[t], omt selve aff te breken ende te raseren, sall hem t'selve bij ons overgeven ende in handen gelevert worden, om daer mede te doen als hem sall gelieven, mits ons vergunnende de conditien vorders genomineerdt.

Eerst voor all sall den Koninck gehouden zijn ons toe te zenden joncken, prauwen ende alles wat moghte nodigh zyn om ons ende onse goederen sonder schade ende verhinderinghe [in] te schepen ende naer Bantam te voeren, ende ons hier voor Jacatra onderwegen offte op de rheede, mitsgaders tot Bantam, te bevryden van alle overlast ende molestatie, die ons door de Engelsche offte eenige andere moghte aengedaen worden.

Sullen wij mogen ook tot onser believen alldaer op de rheede te leggen, aen landt overgaen offte vertrecken, soo als de sake ende den tijt sall vereyschen ende dat, als vooren geseght is, bevrijdt van alle overlast offte ongevall ende sullen wij ons ook vervoegen bij ende mede jnt Fransche [1] scheepken, den Koninck toebehoorende ende aldaer op de reede leggende, om onse joncken ende ons selffs daerinne en omtrent te onthouden ende soo ons als dan nogh yets moghte ontbreken, als verversinge ende andere behoefflyckheden, sall ons vergunt werden, met gelt te mogen kopen; zoo zullen wij ook tot ons believen mogen aen landt komen ende van daer weder te schepe varen, wanneer het noodigh zall zyn, gelijck voor desen geschiedt is.

Dat alle het volck van wat natie zij zijn, als Holland[rs], Negros [2], Japonnesen, getroude ende ongetroude, sullen mogen met ons uijt het fordt te vertrecken, in volle geweer, vliegende vaendell, brandende lonten ende alle haer toebehoorende bagagie, zonder van eenige Javanen gevisiteerdt offte belett te worden.

Sullen wij mede uijt het fordt dragen, vrij ende onverhindert, alle de coopmansschappen ende comptanten, de Comp[e] toebehoorende, mits dat den Koninck daervan sall genieten een gereght vierde part, namentlijck vyff en twintigh vant 100, ook mede uijt te voeren de helffte van alle het geschut, kruijdt, kogels met

[1] Een der twee schepen van Dieppe, onder Charles de Nets en Augustin de Beaulieu, was in 1617 aan den vorst van Bantam verkocht. (Tiele, *Europeërs*, VIII, bldz. 209, v.)

[2] Wat onder dezen term hier verstaan wordt, is mij niet recht duidelijk.

alle resterende toebehoorte, oock alle de provisie, victualie, mont-cossten ende haer toebehoorte als watervaten ende andere dingen daertoe noodigh, binnen 't fordt zijnde.

Dat hier tot Jacatra, als het fordt zall overgeven zijn, zullen mogen vrij ende liber blyven woonen 5 offte 6 man, om te koopen arack ende andere provisie, onse schepen ende volck nodigh zijnde. t' Comptoir tot Bantam sall gestelt worden in forme en vryheyt, om met de Chineese ende andere natie te mogen negotieren, als mede van [1] desen geschiet ende een comptoir toebehorende is.

Alle onse gevangenen, van hier vervoerdt [2], zullen losgelaten, ontslagen ende vrij gestelt worden.

Ten laetsten sullen wij ook vermogen, eer van hier vertrecken, onse joncken met haer cleynste geschut, bassen ende steenstucken [te] versorgen tot defentie ende behullp voor ende tegen die geene, die ons moghten molesteren; sullen oock geen Javanen meer aen boordt off in de logie mogen komen, dan als de Holland^rs zelffs zullen gelieven, oock de joncken die op de rheede zijn liggende, niet bij ymandt anders dan door ons alleen bewaerdt werden.

Ditt alles sal den koninck van Bantam ons met eede bij den Allcoran ofte Mosaff ende met sijn zeegelle ende handteeken bevestigen ende versekeren, sonder argh offte list naer te komen ende onderhouden. Dit doende, zall hem onse fortresse ende genoemde in handen gelevert overgegeven worden. Actum int fordt Jacatra 9^e Februarij 1619.

LXIV. BANTAM.

11 Maart 1619. [3]

De voorwaarden van 9 Februari werden te Bantam niet bekrachtigd. Bantam stelde meer besliste eischen van overgave der versterking, althans van hare slechting. De Nederlanders besloten thans, te blijven; den 27 Februari werd het besluit genomen, om „de plaetse tegen de heydense Javanen te behouden, door sulcke middelen als God verleend had of nog verleenen mogte, soo lange het in vermogen was." Verdere onderhandelingen met Bantam leidden tot onderstaand ontwerp-contract.

Het verdere verloop der Djakatra'sche aangelegenheden, de verdrijving der Bantammers, welke hunnen leenman van Djakatra uit zijn gebied hadden

---

[1] „Vóór": zie Van der Chijs, *Jakatra*, bldz. 216.

[2] Pieter Van den Broecke en de zijnen waren op last van Bantam uit Djakatra naar Bantam vervoerd.

[3] Uit het Contractboek.

verdreven en de stichting van Batavia (30 Mei 1619) zijn bekend. (Vgl. Van der Chijs, *Jakatra*, bldz. 114, v. v.; De Jonge, *Opkomst*, IV, bldz. CX—CXIII; Tiele, *Europëers*, IX, bldz. 220—223, 226—227; Van Deventer, *Nederlanders op Java*, bldz. 118, vv.)

Contract ende verbondt gemaeckt tusschen Zijne Maij[t] den koninck van Bantam ende d'E. Gecommitteerde wegen de Vereenighde Nederlandsche Oostjndische Comp[e] tegenwoordigh jnt fordt op Jacatra.

Eerstelijck sall den koninck van Bantam gehouden wesen ende hem verbinden, ons ende d'onse, soo hier tot **Jacatra** als tot **Bantam** in de logie, te bevrijden voor alle overlaste ende gewellt van jnwoonderen allhier tot Bantam als der Engelse ende niet te gedoogen nogh toe te laten, dat op ons tegenwoord[e] forth eenigh voorder geschut, t'zij door de Engelsche offte jnwoonderen van Bantam en hier, geplant en gestelt sall worden, maer ter contrarie alle middelen van hosstiliteijten te voorkomen ende ons alltsamen, als vooren geseght is, voor alle moetwillige beschermen.

Ons sall ook alle liberteijt ende vrijheijt, soo hier als tot Bantam, vergundt werden omme opentlycken onsen handell als voor desen te mogen dryven ende proffijt van onse H[ren] Meessteren te betraghten, latende ondertusschen ons fordt in esse, [1] alst jegenwoordigh is. Ende tot meerder versekeringe van t' voorschreven, zall ons Sijne Maij[t] tot onderpant als oosstagiers hier in ons tegenwoordigh fordt beschicken twee persoonen, te weten quiaij Nebe, geseijt Lacmoij [2] ende Limko Abdull Gaffar offte den sabandar quiay agus Warga [3] in zijn plaets, ten tijde dat dit ons tegenwoordigh contract in allen deele effect magh sorteren ende naergekomen kan werden.

Hier en tegen sullen de gecommitteerde van d[o] fordt gehouden wesen, geen Javanen te beschadigeñ offte tegen de jnwoonderen eenige hosstiliteijt te gebruycken, ende ter aencomste van hunnen generaell offte eenige haerder schepen, waerinne hun zonder pyryckell van overlast der Engellse offte andere zoude konnen embarqueren, de voorschreven sterckte te verlaten ende te raseeren. [4]

Zall ook den Coninck uit vrijen wille ende niet in schijn van

[1] In wezen.

[2] Vgl. Van der Chijs, *Jakatra*, bldz. 145.

[3] Kiahi mas Warga of agoes Warga. (Van der Chijs, *Jakatra*, bldz. 125, v, 129.)

[4] Men had in onze versterking blijkbaar de bedoeling, de zaken slepende te houden tot Coens terugkomst.

contract vereerdt ende toegesonden worden, te weten soo haest de voorschreven twee personen in ostagie sullen bekomen hebben, tgereghte vierdepart van alle des Comp^s goederen int voorschreven fordt berustende offte naer taxatie desselffs de weerde van dien, als mede ter comste van den voorschreven gener^l offte de schepen de volcomene helfft van alle het groff geschut ende steenstucken.

Item tot voordere vriendtschap ende eenigh^t belooven ende zweeren wij ondergeschreven, den koninck van Bantam ende den zijnen voor alle gewelt der Engelse ende sijner vyanden te bevryden ende des van noode zijnde hem in alles te assisteren ende tot meerder versekeringh van dit voorschreven sullen onse vrienden tot Bantam hun alldaer zoo langh onthouden, mits dat haer den handell van nu aff vergundt sall worden. Sullen ook de vrienden Hend^k Jansz. van Uffelen ende Dirck Lamberts, voor desen van Zijn Maij^t herwaerts gesonden [1], hun opt spoedighste, soo haesst alles volcomentlijck gecontracteerdt ende bij den Coninck onderteekent sall wesen, weder naer Bantam vervoegen, op dat alles met meerder sinceriteijt en sonder bedrogh naergekomen magh worden.

Dit alles hier voornoemt belooven ende zweeren jck, pangaran Arij Rana de Mengala [2] bij mijne koninckljjcke waerheijt ende wij, gecommitteerde present jnt fordt op Jacatra, in alleen deelen naerkomen, ende te versorgen dat alle naergekoomen zall werden. Jn kennisse der waerh^t hebben hier van twee eender jnhoudt laten schrijven ende beijder met eijgener handen onderteekent, d'eene berusstende onder mij, koninck [3] van Bantam, ende d'ander onder ons, voorschreven gecommitteerde. Aldus gedaen zonder argh offte list int fordt Bat^a [4] op Jacatra desen 11^e Meerdt A^o 1619. Was onderteekent **Pieter van Raey, Jan van Gorcum, Henrick Janszoon, A. G. Hullsebos, Jvert Hermanszoon, Van Uffele, J. Coetely, Abram Stricken, Hendr^k Hermsen.**

---

[1] Vgl. over hen Van der Chijs, *Jakatra*, bldz. 111, 114, 119, enz.

[2] Pangeran Aria Rana di Menggala, Bantam's rijksbestuurder. (Van Deventer, t. a. p., I, bldz. 75).

[3] Dit komt niet overeen met de veronderstelde onderteekening van den Rijksbestuurder.

[4] Van Raeij en de zijnen hadden het Nederlandsche fort den naam Batavia gegeven. (Volgens Van Deventer, t. a. p., bldz. 119, juist den 11 Maart, den datum dus van deze concept-overeenkomst. Vgl. De Jonge, *Opkomst*, IV, bldz. CXII).

side may bee appoincted to take true notice ther off, wherbye noe jealousie or difference may aryse to the discontinuance off our loues aend amijtie with another. Ffurthermore wee hould convenient, that iff eijther off us schall haue juvested all is [1] cargason, both off goes [2] vendable aend moneijes jn pepper, that then and not before te other haueinge a cargason off moneijes oll goes [3] or both, may and shal be lauwfull for hune [4] tho employe the same for the pticulier accompt off his employers, provided that zee [5] giues notice tho the other ptye, that a just accompt be kept aparte.

Allsöe is requisite toreniers (?) considaracons, that neyther off us nor anye for us schall barganije, [6] buy or pcure for his avne pticuler Comp^e^ anije pepper out off anije jonnck or prowe [7] what soeuer, wthin this riuer or road apptayninge or belonginge to Jambe wthout a joynt consent off both ptyes and iff anye shall be soe bought, to be equallije shared in hallues and w^hr^ off eijther parthye schall breake or cause to be brooken anije off the forementioned agrements, shall bee held as a disturber off the comende [8] peace and bee referred tho the principals att Jacatra for his censure accordinglije.

LXVIII. KUST VAN KOROMANDEL.

28 Augustus 1620. [9]

Na de gebeurtenissen van 1612 (zie hiervóór, bldz. 100—104) hadden de Nederlanders zich in Pulicat staande gehouden, niettegenstaande de inlandsche autoriteiten zich niet in elk opzicht hielden aan het verdrag, den 12 December van dat jaar gesloten, niettegenstaande ook de tegenwerking der Portugeezen. Zóó werden de kosten van het opbouwen der „begonnen fortresse" ten slotte door de O. I. C. zelve gedragen. Maar zij werd voltooid (1613) en met een garnizoen voorzien. Echter was het niet zonder groote moeilijkheden, dat het pleit werd gewonnen en „extraordinarie onredelijcke schenckagie" kon niet worden gespaard. De moeilijkheden werden vermeerderd door de onophoudelijke binnenlandsche twisten

---

[1] Its.
[2] Goods ?
[3] And goods ?
[4] Him ?
[5] He ?
[6] Bargain.
[7] Pĕrahoe, prauw.
[8] Common ?
[9] Uit het Contractboek.

onder de inlandsche aanzienlijken, niet in toom gehouden door een krachtig centraal bestuur. Een deel van hen trok partij tegen de onzen en het kwam tot vijandelijkheden, welke de O. I. C. gelukkig te boven kwam. Het belang van dit centrum van handel werd steeds meer door de onzen ingezien; vooral de bekende Kustdoeken, zoo gewild in den Maleischen Archipel, kwamen dáár ter markt van de verschillende deelen van de Kust van Koromandel en elders en waren in die dagen voor onze commercie van groote beteekenis. Ook de Engelschen kwamen er handeldrijven. (Vgl. Van Dijk, *Wemmer van Berchem*, bldz. 27—46; Foster, *Madras*, p. 2, *f.*; W. W. Hunter, *History of British India*, I, p. 297, 369.)

Contract gemaeckt door Jtteragie,[1] heer over de Ommelanden van **Palliacatta**, ter eenre ende Assly Patclitt Groa ende Ragie Chitty ter andere zijde voor den tijd van drie jaren, jngaende den 28e Augustus A° 1620 over gouverno deser stadt Palliacatta als 't landt, daer onder sorteerende.[2]

Credentie brieff door Jnteragie aen d'onse gegeven, slaende op 't voorgaende accoordt, den 28e Augustus 1620.

Jck Gouber Interagie, die over 40 Jentijsche[3] mijlen landts gouvernere, hebbe dese brief van credentie gegeven aen den capitayn moor der Hollanders. Allsoo jck omtrent Paliacatta was gekomen wegen de visiadores,[4] ben ook int fordt bij den Capytayn Moor gekomen ende alles dat voor desen tijt was gepasseerdt[5] met den anderen affgedaen; ende omdat Pederagie[6] niet naer behooren met mij heefft gehandelt, soo heefft den capitayn moor voornt den voorschreven Pederagie mij doen visiteren,[7] derhalven jck hem door tusschenspreeken van de Capytayn de visie[8] hebben laten behouden, mits dat hem voortaen sall dragen ende gouverneren jn de stadt als ten tijde van Obayana[9] ende jnt landt daer de visie over heefft

[1] Vgl. over hem Van Dijk, t. a. p., bldz. 30. Hij was nog altijd een der leiders van de onder elkander strijdende partijen in de binnenlandsche twisten.

[2] Deze overeenkomst kan ik weglaten, omdat zij voor ons van geen belang is. Wel neem ik het dáár onderstaand verdrag op.

[3] Hier vermoedelijk inlandsche mijlen. Het woord is afgeleid van het Portugeesche „gentio" = Heiden, vervolgens meer bepaald de inheemsche bewoners van Vóór-Indië. (Vgl. de plaatsen bij *Hobson-Jobson*, p. 280.)

[4] Portugeesch „visitadores" = opzichters? De bedoeling is mij niet duidelijk.

[5] Vgl. Van Dijk, *Wemmer van Berchem*, bldz. 30. Er waren vijandelijkheden gepleegd tusschen hem en de O. I. C.

[6] Een der visiadores in Pulicat.

[7] Bezoeken.

[8] De beteekenis hiervan in ons verband is mij niet volkomen duidelijk.

[9] Zie hiervóór bldz. 101, noot 6.

naer oude cosstuijme ende gebruijcke. Dit alles hebbe vergunt aen Pederagie. Dies heefft den voornoemde capt moor ook toegelaten, dat [ik][1] eenigh volck tot vijsie in de stadt sall laeten, ende sall desen soo lange van valido[2] wesen als Pederagie het boven geschreven sall onderhouden; ende soo yets in de stadt offte landt daertegens doet, sall den Capiteyn Moor mijn in mijne gereghtigheit mainteneren ende Pederagie niet assisteren. Boven de voornoemde Pederagie sall ook geen ander vysiadoor daar in de stadt laten wesen.

Ende jngevalle eenige vyanden op 't fordt[3] offte op de stadt ijets attenteeren, beloove ick de selve met alle mijn maght te beschermen ende te assisteren. Desen van geloove hebbe ick gegeven. Was onderteyckent **S. v. D. A. P.** (?)[4] met de name van zijnen[5] Godt.

LXIX. BANDA.

Maart 1621?[6]

De gebeurtenissen op de Banda-eilanden volgden den weg, die tot het bittere einde zoude leiden, zonder dat de telkens gesloten verdragen en overeenkomsten daarin duurzame verbetering ten goede brachten (Zie hiervóór, nº LI, LIV, LVII). De toestand werd verergerd, als de Bandaneezen kans zagen, de muskaatnoten aan andere handelaren te verkoopen: Europeesche of inlandsche. Zóó brak Slaman (hiervóór, nº LVII) in 't begin van 1620 met de Compagnie. (Tiele, *Europeërs*, IX, bldz. 235.) Toen nu Coen in Januari 1621 zijn bekenden oorlogstocht naar de ongelukkige eilandengroep ondernam en daar forscher optrad dan ooit, werden Slaman en andere streken gedwongen, het hoofd in den schoot te leggen. (Van der Chijs, *Banda-eilanden*, bldz. 109, v.v.; Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. XLII, v.v., 272, v.v.; *Europeërs*, IX, bladz. 252, v.v.) Niet onwaarschijnlijk, al is het niet zeker, is onderstaand contract toen met **Slaman** en eenige andere streken van **Groot-Banda** en **Rosengain** gesloten.

Volghen d'artikelen, die syluyden ons belooft hebben, als volcht:

1. Dat sy altsamen sullen sweeren ende bekennen de Ed. Mog.

---

[1] Dat deze inlassching de juiste is, blijkt uit een ander exemplaar van deze overeenkomst, welke in 't Contractboek voorkomt sub dato 28 Augustus 1624, een blijkbaar foutieven datum.

[2] Portugeesch = van kracht.

[3] Het fort Geldria nl.

[4] In het ander exemplaar staat: „S. o. d. S. P." De verklaring dezer letters kan ik niet geven.

[5] In het ander exemplaar: „mijnen Godt."

[6] Overgenomen uit Van der Chijs, *Banda-eilanden*, bldz. 183.

Heeren Staeten ende Synne princelycke Excell. voor haer ende haerder naecomelinghen hooft ende heeren, beloovende deselve in aller getrouwicheijt (sonder eenighe listicheit) te dienen, alsoock mede aen den Gouverneur, die van den Generaal [1] hier in synne plaatse gelaeten sal worden, ofte oock die hier by den Gouverneur in syne plaetse gestelt soude moghen worden.

2. Dat se haer lant mette casteelen ende vruchten geven in handen van den Generael, gelijck sy oock by deesen waerelycken (sonder eenigh bedroch) in synne handen geven, sonder dat iemant anders daarop iets sal hebben te pretendeeren, bekennende hiermede de Ed. Mog. Heeren Staeten ende synne Prinselycke Exell., ende geene anderen voor haere hooft ende wettelycke Heeren.

3. Tot een erkentenisse van dien sullen sy haeren heere betaelen de thienden van alle haere vruchten.

4. Sullen haere vruchten nergens te coop brenghen als op Neyra ende Poulluay aen de cooplieden aldaer; sullen oock leverbaer goet moeten leveren.

5. Sullen oock geen sterckten moghen maecken, maar sullen gehouden wesen op 't strang te commen wonen. [2]

6. Indien den Gouverneur van Banda eenighe hulpe van doene heeft, tsij in oorloghe off int maecken van sterckten, sullen hem (soo veele mogelycke) terstont helpen, doch dat volgens de belofte haer gedaen. [3]

7. Sy en sullen selve geen recht moghen doen, maar, alsser iet voorvalt, sullen den Gouverneur aandienen, dewelcke dan mette Orangcays van 't land de saecke sal affdoen.

8. Soo beloven ende sweeren sy, haer te houden tegens [4] haeren heere, gelyck een goede ende oprechte gemeynte betaemt, ende sonder eenighe list naer te commen alle de ordonnantiën ende geboden, die hy hen geven soude.

9. Dit alles sweeren sy luyden niet alleen voor haar selven, meer voor alle de gene, die op haer lant sullen commen wonen, belovende oock te helpen, dattet van andere naergecommen soude worden, ende te helpen straffen, die daertegens sullen comen te doen.

[1] Gouverneur-generaal.

[2] Het meer door de onzen gebruikte middel, om de inlanders gemakkelijker onder bedwang te houden.

[3] Deze laatste zinsnede is mij niet duidelijk.

[4] Ten aanzien van, tegenover.

LXX. BANDA.

9 Mei 1621. [1]

Hoe óók poeloe Roen zich aan den wil van Coen onderwierp, is bekend uit de bij het voorgaande contract aangehaalde bronnen en literatuur, waar ook zijn behandeld de bloedige gebeurtenissen gedurende en nà het sluiten dezer contracten van Maart en Mei 1621.

Jan Pieterss. Coen, Gouverneur Generaal, wegen de hooge Mogende Heeren Staten Generaal, sijne princelijcke Excellentie, prince van Orange etc. ende Heeren bewinthebberen der Generaele Oost-Indische Comp[e] der Vereenichde Nederlanden jn Indien,

die van **Puluron** in genade aengenomen hebbende, heeft haar vergunt opt selvige eylant te mogen blijven woonen op naer volgende conditien.

In den eersten, dat d'Orangcays ende Overhooffden vant eylant Puloron sullen beloven ende sweeren, gelijck sij bij desen uyt den naem ende van wegen de gantsche gemeente op haeren Moessaf alle te samen ende elck van hun int byzonder belooven ende sweren voor haer ende haere nacomelingen, de Hoge Mogende Heeren Staten Generael ende sijn Excell. Prince van Orange etc. ende de Heeren Bewinthebberen der Generale Oost-Indische Compagnie van de Vereenichde Nederlanden voor haere Souveraine ende gebiedende Heeren t'erkennen, gehouw ende getrouw te sijn, gelijck mede den Heer Gouverneur Generaal, sijnen Luitenant Gouverneur alhier residerende [2] ofte andere gesubstitueerde overhooffden ende dat alle haer E. ordonnantien nacomen sullen.

Sullen dien volgende de voorsz. Orangcayen ende Overhooffden van Puloron verclaeren dat sij 't eylandt genoempt Puloron, stercten, steden ende vruchten vandien, gelijck die van Slamma, Wayer, Demmer, Comber ende Rossangijn gedaen hebben [3] van haere voornoemde plaetsen, aenden Ed. Heer Gouverneur Generael suyver ende daerop niemandt iets heeft te pretenderen, sinceerlijck sonder arch ofte list overgegeven ende opgedragen hebben voor haer ende haere naercomelingen, gelijck sij tselve eylant ter goeder trouwen opdragen ende overgeven mits desen. Dat sij dienvolgende geen ander princen off potentaten erkennen off houden voor haere Souveraine gebiedende

[1] Overgenomen uit Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 284—286.
[2] M. a. w. onze gouverneur van Banda.
[3] Zie het voorgaande contract.

ende wettige Heren als de Hooge Mogende Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden ende haere gesubstitueerde over dese eylanden.

Sullen in erkentenisse aen haeren Heere den tienden in alle de vruchten die voornoemde eyland Pouloron opbrengt betaelen.

Sullen alle de nooten ende foulie wel geconditioneert op Poulouay oft Nera te coop brengen aende geene die van wegen den Gouverneur daertoe gesteld sijn ende aen andere geene vercoopen moghen.

Sullen geen versterckinge mogen maecken ende beneden t'geberchte blijven woonen.

De Gouverneur, vant landt eenige assistentie van noden hebbende t'sij ten oorloge off fortificatie in deze landen, sullen de voorsz. onderdanen gehouden wesen datelijck soo veel doenlijk t'assisteeren.

Sullen niet vermogen justitie t' zij int civil off crimineel 't exerceeren, maar sullen aenden Gouverneur voorsz. recht versoecken, die ten overstaan van d' Orancays van d° eylandt alle voorvallende saecken sal decideren.

Sullen voorder beloven ende sweren, dat sij haer in alles tegen haere voorsz. bescherm ende gebiedende Heeren als goede ende getrouwe onderdanen toestaen, dragen, dese ende haerer E. ofte haerer E. gesubstitueerde statuiten ende ordonnantien sonder eenich tegenseggen ofte wederspannicheyt sullen aennemen ende in alles naercomen, 't welck de voorsz. Orangcayen ende overhooffden beloven ende sweeren sullen, niet alleen elck voor haer selven, maar oock te helpen bevoirderen dat het bij andere onderhouden worde, ende de Gouverneur tassisteren, de contraventeurs vandien te straffen.

Toirconde vant welcke d'Orancayen ende alle die op Pouloron woonen ofte naermaels souden mogen comen woonen dese voorsz. articulen hebben beswooren t' onderhouden ende naer te comen ende hebben oversulcx dese met eygen handen onderteekent.

Int schip Nieuw Hollandia, leggende in d'eylanden Banda, adij 9 May A° 1621.

(Volgen de onderteekeningen in Arabische karakters).

Dit is een schrift van de Orangcayas van **Poulou Ay** [1] ende **Poulou Run** aen de Generael, den welcken Godt de Heere segenen wil tot alle plaetsen.

---

[1] Een groot deel der bewoners van Ai waren naar Roen gevlucht na de verovering van Ai door Lam in 1616. (Vgl. contract LI; Tiele, *Europeërs*, bldz. 178.)

Voorders bidden wij aen den Generael om dese acht artijckelen te onderhouden opdat daer geen twist meer en ontsta, want alreede alle de Orangcayas van gantsch Banda sijn met den Generael geaccordeert, het gantsche lant van Banda te geven aen den Prince van Hollant in handen van den Generael. Alsoo hebben oock gedaen alle de Orangcayas van Poulou Ay ende Poulou Run, ende hebben het lant van Poulou Run gegeven aen den Prince van Hollant in handen van den Generael. Daerom bidden wij altsamen aen den Generael te willen beloven dese acht artijckelen te doen achtervolgen, opdat hier nae geenen twist meer en ontsta, opdat oock den Prince van Hollant een Heere blijve over tgansche lant van Banda, soo lange de werelt staet; bidden derhalve altsamen aen den Generael het voorgaende [1] ons te willen beloven.

Eerstelijck onse [2] religie, datse ons geen over[last] in onse religie en doen, maer dat wij volgens onse religie mogen leven ende de Hollanders volgens de hare.

Ten tweeden dat niemant aen ons vrou en kinderen overlast en doe.

Ten derden dat niemant in iemants huys en come om quaet te doen.

Ten vierden dat niemant onverdient geslagen en werde; indien de Bandanesen, [3] datse met recht gestraft werden.

Ten vijfden dat niemant het sijne ontrooft en werde tegen zijnen danck.

Ten sesten dat niemant gedwongen en werde tot eenich werck, want wij altsamen tot sulcken werck niet gewent en zijn.

Ten sevensten en laet ons niet ter oorloge brengen in andere landen maer indien eenige vijant in Banda comt, soo sullen wij met de Bandanesen [4] t'samen met de Hollanders de vijanden tegenstaen.

Ten achtsten indien eenige Bandanesen bij de Hollanders quamen loopen, datse die sullen wedergeven, ofte indien eenige Hollanders bij de Bandanesen quamen datse die oock sullen wederleveren, opdat (?) daernaer geen twist meer en ontstae ende geen misbruycken meer en geschieden tusschen de Bandanesen ende Hollanders, opdat den

---

[1] Natuurlijk een schrijffout voor: „volgende".

[2] Van der Chijs, t. a. p., blz. 129, noot 3, teekent hierbij aan: „De voorwaarden hebben kennelijk een Bandaschen, geen Nederlandschen oversprong". Al weder een bewijs, dat de Bandaneezen wel degelijk wisten wat zij onderteekenden. (Vgl. hiervóór, bldz. 25, noot 1). Trouwens, beide documenten zijn ook in 't Maleisch opgemaakt. Zie hierachter, blz. 166—170.

[3] Hier is blijkbaar iets uitgevallen, maar de bedoeling is op te maken uit den Maleischen tekst: „dat, indien een Bandanees straf verdient, die straf na gehouden beraadslaging worde opgelegd."

[4] Bewoners van Groot-Banda: is hiermede vermoedelijk gemeend.

Generael volcomelijck het lant van Banda mach goet doen soo lange de weerelt staet, opdat den name des Heeren Generaels mach verbreyt werden in allen plaatsen, soo wel inde landen bovenswints als benedenswints gelegen. Dat oock desen handel des Generaels niet verbroken en werde, so lange de weerelt staat. Dit bidden wij altsamen dat ons den Generael belove, want de misbruycken van dese acht artijckelen en connen wij niet dragen [1] ende daer soude twist wt ontstaen tusschen de Bandanesen ende Hollanders.

Daerom geven wij altsamen met reynder herten te kennen aen den Generael, want wij hebben gehoort het gebot ende wille des Generaels om t'lant Banda te onderhouden soo lange de weerelt staat. Ende indien de Generael noch sulx begeert, wij begeeren sulx oock duysentfout ende van herten, gelijck den Generael wil. Daarom bidden wij aenden Generael dat dese acht artijckelen niet overtreden en werden opdat de genoechdoeninge ende oprechticheyt van den Generael over den gantschen aertbodem mogen gehoort werden ende alle landen zijn woort mogen volgen. Dit selve weet den Generael wel, maer om dat wij reyn van herten zijn, soo helpen wij het den Generael alleen gedencken, want onse oprechticheyt is bij de menschen vergeten, alleen en heeft se Godt niet vergeten. Wat valter echter nu meer te beraetslagen bij den Generaal ons aengaende? De daet des Generaels behaecht ons duysentfout dat hij het lant Banda onderhouden wil. Daerom geven wij lieden altsamen dit aenden Generael met reynder herten te kennen ende bidden den Generael, dese acht artyckelen te onderhouden, opdat de handeling des Generaels mogen bestendich blijven tot in eeuwicheyt, soo lange de werelt staet.

Voorder indien den Generael onse aller bede aenneemt van dese acht artijckelen, soo versoecken wij daervan een schrift vanden Generael om voor ons te houden, vreesende off den Generael wechginge ende een ander Generaal quame ende dat de handelingen van desen Generael niet overtreden en werden, vreesende noch voor eenigen twist. Daerom bidden wij altsamen vanden Generael dat hij dit belove opdat geen quaet meer en geschiede. Dit alleenlijck, wat sal dan den Generael meer beraetslagen als het lant van Banda te versorgen, want het recht van Banda is nu in des Generaels handen; alleenelijck staet het t'sijnen bevele ende den Generael de beloften van den Orangcayas van Poulou sy ende Poulou run

[1] De Maleische tekst beteekent: „want de handelingen in de 8 artikelen vermeld, kunnen wij niet dragen."

raeckende dese acht artijckelen aengenomen hebbende, niemant en mach dan meer des Generaels geboden verbreecken ofte omstooten. Aldus gedaen in 't schip Nieuw Hollandia desen 9^{en} Mey a^{o} 1621.

Voorders dese acht artijckelen heeft den Generael aenden Orangcayas van Poulou ay ende Poulou run met trouwe beloften gegunt; niemant machse verbreken; alle de Gouverneurs van Banda off eenige andere sullen volgen dese acht artijckelen, gelijckse den Generael belooft heeft, geen andere en mogen de selve ook overtreden want den Generael heeft het belooft aen alle de Orangcayas van Poulou ay ende Poulou run. Actum als boven.

J. P. Coen.

Hieronder volgt de Maleische tekst der beide bovenstaande stukken.

Jan Pietersz. Coen, Gouvernador Generael deri pada prince Orange, dengan orang caya caya sacalien deri negri Hollande, souda bri ampon pada orang Poulou-run, lagi souda cassie padanja doudoc de negrinja Poulou run, tatapi deanja tourut paracara ini jang comedien.

Sa paracarra orang caya caya lagi nang sjappa [1] capalla deri negri Poulou Run djandji lagi basompa deri pada diaor: [2] pounja raijat sacalien pada deanja pounja Mousappa samoa sama, lagi saorang pada dia kendiri, djandji lagi basompa macca diaor: mengaco orang besar besar itou, jang pagang segalla negri Hollande pounja houcom lagi prince Orange menjadi diaorang lagi tjoutsjounja pounja tuan lagi capella, jangan boat barang boudi attau mosselehat padanja, tatapi ¦lalaijani padanja baibaic, begitou lagi pada Gouvernador jang ganti pada Gnael desini, lagi tinghal sacaran desini de tanna Bandan, attau capalla lain jang jadi tarou deri gouvernador itou, attau ganti dia, lagi tourut samoa jang diaor: souro menouro.

Orang caija caija lagi capalla samoa de Poulou-run bri dalam tangan Generael tanna Poulou run dengan cottanja sacalien, lagi segalla boanja, scpti orang Selammon, Waijar, Oundinner, Comber daen Rossangijn souda boat daulou. Macca itou jadi songho songho, boucan dengan barang mosselehat, lagi barang orang lain tida bole minta satou satou deri negri itou, hanja boucan diaor: djandji itou

[1] Siapa.
[2] Diaorang.

pada diaorang kendiri, tatapi lagi pada diaor: pounja tjoutsjou, begitou seperti diaorang bri songho songho, lagi dengan hati tjoutsji negri ini padanja, dengan sourat ini, macca begitou diaorang tida kenal barang orang lain menjadi capalanja attau tuanja jang halal, melaincan orang besar besar jang pagang Hollande pounja houcom, attau orang itou jang souda tarou desini berganti deanja.

Agar caliattan baibaic macca diaor: kenal tuanja, diaor: bri pada diaorang deri segalla boanja, jang tanna Poulou-run bri, deri sapoulou satou.

Diaor: bava bonga palla samua de Nera ca de Poulou Aij aken djuwal pada nang sjappa souda jadi tarou desanna deri pada Gouvernador memblican: hanja jangan diaor: bava boa jang tida baic, lagi jangan diaor: djuwal acan pada orang lain.

Diaorang tida bole boat barang cotta lagi, hanja doudoc de bava de panja [1] jouga. Djicalou Gouvernador de Bandan tsjinta barang toulong de prang pon baic, boat cotta pon baic de negri Bandan ini, diaorang bangat toulong padanja, lagi tourut dia pounja prenta, begitou jouga septi diaor: dapat lagi septi souda jadi cassie padanja.

Diaorang tide bole boat barang houcom kendiri, hanja manacalla satou satou jadi tsjidera, diaorang minta houcom pada Gouvernador, jang comedien bitsjara dengan orang caija caija deri poulou itou, lagi demikien diaorang houcom segalla barang barang.

Diaorang lagi djandji daen basompa macca diaor: mau boat samoa paracarra capada tuanja, septi patout pada raijat jang baic lagi adil, tourut baibau (jangan nacalboudi) pada dia pounja prenta attau sabda deri orang itou jang souda jadi tarou berganti diaorang.

Samoa itou orang caya caija lagi capalla de negri djandji lagi basompa, boucan jouga pada diaorang kendiri hanja lagi diaor: mau toulong macca orang lain pon boat begitou, lagi pon toulong pada Gouvernador berhoucom pada jang sjappa tida mau tourut samoa itou.

Agar catouwan, [2] samoa itou orang caija caija lagi capalla sacalien deri negri Poulou-run souda basompa tourut samoa paracarra itou, boucan jouga diaorang kendiri, hanja orang samoa jang doudoc de Poulou-run attau jang comedien datan, doudoc desanna, tagal itou diaorang souda batandacan sourat ini dengan tanganja kendiri.

---

[1] Pontjak?

[2] Ketahoean.

Souda jadi de cappel Hollandia, jang souda berlabo de Banda, dalam boulan Mey hari jang casembila dalan tauwon 1621.

Ini sourat segalla orang caija caija Poulo Ay daen Poulou-run, datang pada Generael jang de paliharacan Allah pada sacalien tampat.

Adapon comedien deri itou, kita sacalien minta pada Generael, aken berboattan jang delapan paracarra itou, suppaija jangan jadi fitena comedien lagi, carna bawa tella segalla orang caija sacalien tana Bandan berdjandji dengan Gnael, membriacan tanna Bandan sacalien pada prince Hollande dalam tangan Generael dengan segalla orang caija caija Poulou-run pon demikin lagi membriacan tanna Poulou-run pada prince Hollande dalam tangan Generael jouga. Sebab itoula, macca kita sacalien minta djandji pada Gnael aken berboattan jang dualapan paracarra itou suppaija jangan jadi fitena comedien lagi, suppaya namma (?) tana Bandan itou de pagang ole prince Hollande, sampey dounja binassa jouga, adapon jang pertama kita sacalien minta djandji pada Generael.

Saparacarra agama kita, jangan dia haribiroucanja barang berboattan agamma kita, melaincan kita sacalien doudoc dengan agamma kita, orang Hollande pon doudoc dengan agammanja.

Cadua paracarra jangan haribirou pada anac bini orang.

Catiga paracarra jangan massoc pada rouma orang dengan berboattan djahat.

Ca ampat paracarra jangan memoucol orang dengan tiada salla, djicalou salla orang Bandan, melaincan dengan bitsjara jouga.

Calima paracarra jangan merampas pounja orang dengan tiada souca.

Ca anam paracarra jangan seassat pada orang dengan barang cardja, carna kita sacalien tida beassa pada berboattan jang demikien itou.

Catoudjou paracarra jangan dibava kita prang pada negri lain, melaincan djica barang adda mouso datan de negri Bandan, macca kita sama samma orang Bandan dengan orang Hollande menlawan mouso itou.

Cadelapan paracarra, djica orang Bandan lari pada orang Hollande, melaincan dia poulangcan jouga, attau orang Hollande lari pada orang Bandan, melaincain dia poulangcan jouga, suppaija jangan jadi fitena comedien lagi, daen jangan jadi bersallahan antara orang Bandan dengan orang Hollande, suppaya sempourna bacardjahan Generael menbaiki tana Bandan, sampey dounja binassa jouga, suppaija mosohour nama Generael pada barang sacalien

tampat, de bava angin lagi, deatas angin; jangan berouba lagi sampey dounja binassa jouga bacardjahan Generael sacaran. Itoula kita sacalien minta djandji pada Generael, carna berboattan delapan paracarra itou, tiada dapat kita sacalien tanghong padanja, melaincan jadi fitena jouga antara orang Bandan dengan orang Hollande.

Sebab itoula macca kita sacalien membri tau pada Generael dengan hati kita tsjoutsji, carna kita sacalien tella meningar sabda Generael acan sacaran ini ija hendac membaiki tanna Bandan sampey dounja binassa jouga. Adapon sacali cahendac Generael demikien, kita sacalien pon hendac saribou scali dengan souca, septi cahendac Generael lagi; sebab itoula macca kita minta djandji pada Generael aken berboattan jang delapan paracarra itou, jangan mengardjacan dia, suppaija sempourna bacardjan Generael sampeij cadengaran pada sacalien alam aken adil nama Generael, suppaija barang negri icot cattanja. Itoupon kiranja Generael tella souda mengatauwi, tatapi sebab kita dengan hati tsjoutsji, macca kita sacalien membri ingat pada Generael jouga, carna bahouwa kita sacalien manusia ini adda jouga loepa, melaincan Allah ta allah jouga tida loupa. Itoupon manna lebi bitsjara Generael jouga deripada kita sacalien, saribouscali souca pada bacardjahan Generael, sacaran hendac baiki tanna Bandan, sebab itoula macca kita sacalien bri tau pada Generael dengan hati kita sacalien tsjoutsji, macca kita minta pada Generael aken berboatan jang delapan paracarra itou, suppaija cacal bacardjahan Generael lama lammanja sampey dounja binassa jouga.

Adapon djicalou Generael trima pada mintahan kita sacalien pada berboatan delapan paracarra itoe, kita sacalien minta sourat pada Generael, suppaija kita sacalien pagang, tacot Generael poulang, calou datang Generael jang lain lagi, suppaija jangan melalouwi prenta Generael, tacot jadi fitena lagi, sebab itoula macca kita sacalien minta djandji pada Generael, suppaija jangan jadi bersallahan lagi, itou pon melaincan manna lebi bitsjara Generael jouga, acan membaiki tanna Bandan, carna houcom tanna Bandan itou sacarang dalam tangan Generael souda, melaincan atas prenta Generael jouga, macca souda Gnael trima djandji orang caija caija Poulon Ay daen Poulou-Run aken berboattan delapan paracarra itou, tiada dapat orang lain berouba pada prenta Gnael lagi. Souda jadi dalam cappel Hollandia dalam boulan Meij, hari nang casembilan, dalam tauwon 1621.

Adapon jang djandji delapan paracarra itou souda Generael bri, dengan djandji baibaic pada orang caya caya sacalien Poulou-Ay

daen Poulou Run, tiada dapat orang lain berouba lagi, barang Gouvernador jang deri Bandan attan Gouvernador jang lain tourut jouga septi djandji Generael pada berboattan delapan paracarra itou, tiada dapat orang lain mengardjacan bacardjahan itoe lagi, carna Generael souda bri djandji dengan segalla orang caija caija Poulou-Aij daen Poulou-Run.

J. P. Coen.

LXXI. AMBON.

7 Juni 1621. [1]

De gouverneur Van Speult had geen gemakkelijke taak op de Ambon-groep. Niet alleen, dat het gezag der Compagnie en haar handelsstaatkunde — die de Amboneezen uitsluiten wilde van de commercie met andere vreemdelingen, b.v. met de Engelschen — steeds meer ontevredenheid teweeg brachten onder de inheemsche bewoners dier eilanden; maar ook (en niet het minst) werkte de houding der Ternatanen mede, om de toestanden minder bevredigend te doen zijn. De sultan van Ternate en zijne vertegenwoordigers op de Ambon-eilanden begrepen zeer goed, dat de meerdere machts- en invloedsontwikkeling der Nederlanders dáár te hunnen nadeele moest komen en betwistten o. a. de rechten der O. I. C. op sommige dorpen. Vooral Hidajat of Daja — een aanzienlijk Ternataan [2] — is in de jaren van Van Speult de leider der anti-Nederlandsche elementen. Ook het optreden van den Nederlandschen gouverneur tegen den Islam werkte in de richting van vijandschap en zelfs de kapitein Hitoe werd hierdoor onvriendelijker gestemd.

Toen nu minder gunstige berichten over de positie der Nederlanders te Djakatra Ambon bereikten en daarmede de hoop op tusschenkomst der Engelschen mêe sprak, nam de onrust grooter en ernstiger verhoudingen aan. De wapenen deden zich alweer spoedig gelden. Een kentering kwam natuurlijk weder na de verovering door ons van Djakatra en het terugtrekken, voor het oogenblik, van de Engelschen. Toen nu Coen, na zijn optreden op de Banda-eilanden, in Mei 1621 op Ambon kwam, kon hij daar gemakkelijk de leiders naar zijn zin zetten en hunne meer of minder ondergeschikte verhouding tot de Compagnie door hen doen bekennen en bevestigen. (Vgl. hiervóór verschillende contracten met de Ambon-eilanden.) Dit gebeurde in eenige bijeenkomsten in het kasteel Victoria van 1—7 Juni 1621, onder leiding van den Gouverneur-Generaal gehouden. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, IX, bldz. 262—268; *Bouwstoffen*, I,

---

[1] Overgenomen uit Valentijn, II, b, blz. 50, v.

[2] Hij werd de opvolger van Sabadin (die in 1619 overleed) als stadhouder van Klein-Ceram. (Vgl. hiervóór, bldz. 142, noot 6; Tiele, *Europeërs*, IX, bldz. 264; Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. XLVII, 264, 269, 295, v. enz.). Reeds vóór Sabadins dood nam hij op de Ambon-eilanden een plaats in de verhoudingen in, niet zonder beteekenis. (*Bouwstoffen*, I, 226, enz.)

bldz. XLVII, 294—297; Valentijn, II, b, bldz. 45—51). Het resultaat der besprekingen is neêrgelegd in onderstaande hoogstbelangrijke akte, welke (in verband met die besprekingen) doet zien den omvang van het Nederlandsch gezag in die streken [1] in 1621.

De Ed: Heer Jan Pieterssoon Coen, Gouverneur-Generaal, van wegen de Ed: hoog Mogende Heeren Staten Generaal, zyn Excellentie, Mauritius, Prince van Orangie, Grave van Nassau enz., de Heeren Bewindhebberen der Generale Compagnie van de Vereenigde Nederlanden in Indien, zeer genegen zynde omme de inwoonderen harer onderdanen van de landen, eilanden, steden ende plaatsen in 't lant van **Amboina,** ende daar omtrent gelegen, in ruste, vrede, ende eenigheit te houden, ende alle misverstanden, zoo veel mogelyk is, te weeren, ende te ondertasten, van waar die haren oorspronk nemen, zoo heeft zyn Ed: aan Harman van Speult, zynen Luitenant Gouverneur, belast, alle de onderzaten, bondgenoten ende nabuerige vrinden, te beroepen, waar op de hier voorgenoemde Koningen, hoofden ende principalen [2], zyn gecompareerd, die ter presentie van den bovengemelden Heere Gouverneur Generaal, de Ed: Heer Frederik Houtman, Harman van Speult, Willem van Witsen, ende ondergeschreven getuigen, ider in 't bezonder hebben verklaard, beloofd ende gezwooren, gelyk zy verklaren, beloven ende zweeren by dezen solemnelen eede, aan handen van den Ed: Heer Generaal, en de presente

---

[1] Niet verschenen op die vergaderingen: Amahei, Makariki, Sooehoekoe, Sepa, Tamilaoe, Toeloeti (alle dorpen op Cerams Zuidkust), Boeroe, Amblaoe, Lisabata (op de Noordwestkust van Ceram), Boano en Kelang.

[2] Volgens Valentijn, die blijkbaar het Ambonsche archief hier heeft geraadpleegd, waren dit de volgende inlandsche hoofden. De kapitein en de orangkaja's van **Hitoe** (30 negerijen), de radja van Noesaniwe (7 negerijen), het (gewezen) hoofd van Hoetoemoeri, radja Kilang (3 neg.), radja Soja (3 neg.), het hoofd van Ema (3 neg.), het hoofd van Halong, dat van Hatiweh (3 neg.), van Wai, Alang, Liliboi, de orangkaja's van Lariki, van Oering en Asiloeloe, het hoofd van Bagoeala enz., allen *op* **Lei-Timor,** en langs de Zuid-West- en Noordkusten van **Hitoe.** Verder de radja's van Oelat (4 neg.), van Toehaha, van Paperoe, de hoofden van Haria, van Boi, van Tiow, van Sirisori, van Ihamahoe (Iha en Maoe, 8 neg.), allen *op* **Saparoea.** Van het eiland **Haroekoe:** de hoofden, onder verschillende benamingen, van Oma, Aboro, Haroekoe, Samet, Karioe, Hatoeaha (4 neg.). Van het eiland **Noesalaoet:** de hoofden van Titawai, Lenitoe, Aboeboe, Sila, Amet, Akoon, Nalahia. Op de **Zuidkust van Ceram:** de hoofden van Kamarian, Seroeawan, Roemakai, Titoelale, Latoe en Haewoeri (5 neg.) en „de hoofden van Elipapoeteh": een onnauwkeurige omschrijving. Verder in **West-Cerams binnenland** verschillende Alfoersche „koningen", enz., o. a. van Sahoelau, Soemait, Wasia (ruim 30 negerijen). — Over Manipa, zie beneden nº LXXIV.

Raaden gedaan, de bovengemelte Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal, zijn Excellentie Mauritius, Prince van Orangie, Grave van Nassau enz., de Heeren Bewindhebberen, ende hare gesubstitueerden, tegenwoordige, ende toekomende, voor hare Souveraine Heeren te erkennen, gehoorzamen, gehouw ende getrouw te zyn, ende te assisteeren, tegen alle vyanden, zoo wel te water als te land, als getrouwe onderdanen toestaat te doen, gelyk zy voor deezen belooft, en gezworen hebben.

Actum in 't Kasteel in Amboina dezen 7 Juni A. 1621, was getekent **J. P. Coen, Fredrik Houtman, Harman van Speult, Willem van Witsen, P. Pietersz. Wagensveld, Cornelis van den Berg, Cornelis de Meyer, Daniel du Buquoy, Laurens de Maarschalk,** 't merk van [1] **Jan Cornelisz,** Luitenant, **J. van Breul, Maarten Jansz. Visscher,** 't merk van [2] **Charles Houw,** vendrig, **Jan Graswinkel, Hendrik Lievensz., Christoffel van der Gracht, Jozephus Mostaard, Georgius Musschamp, Henri Woolman, Simon Colin, Mathieu de Klerk, Hans Jansz.,** dit merk van **Gerrit Gerritsz. Bak.** [3]

LXXII. JAPAN.

1621. [4]

De vijandelijkheden, tusschen Nederlandsche en Portugeesche schepen in de zeeën van Japan bedreven, welke den toenmaligen handel der Portugeezen op Japan afbreuk deden, hadden reeds sedert eenige jaren de Japansche autoriteiten ontstemd. Erger werd dit nog, doordat ook Chineesche vaartuigen door de onzen werden aangeklampt, toen aan de Nederlanders niet grifweg de handel op Chineesche havens werd ingeruimd. Na het verdrag van 1619 tusschen de Nederlandsche en

[1] Hier staat bij Valentijn een A, die niet tot den naam behoort blijkbaar. — Opmerkelijk is het wel, dat drie der Nederlandsche onderteekenaars hunnen naam niet konden schrijven.

[2] Hierbij de letters „C. V. A. O."

[3] Deze akte is onderteekend, behalve door den Raad van 't kasteel Victoria, ook door den Raad, welken Coen had meegebracht. De leden staan door elkaar naar hunnen rang.

Sommige namen zijn door Valentijn verkeerd gespeld: ik vond echter niet noodig, op deze schrijffouten afzonderlijk opmerkzaam te maken.

[4] Overgenomen uit Valentijn, V, 2, b (*Japan*), bldz. 30, v.

De datum dezer bepalingen staat niet vast: zij komen voor in een brief van Specx van 20 September 1621 en schijnen niet lang te voren te zijn uitgevaardigd.

Engelsche Oost-Indische Compagnieën, toen de verhouding tusschen Engeland en Nederland in het Oosten voor het oogenblik aanmerkelijk verbeterd werd en de Engelschen met de Nederlanders gezamenlijk óók in Oost-Azië optraden, nam de Japansche regeering een ernstiger toon dan vroeger aan. Vandaar onderstaande bepalingen. (Nachod, *Japan*, S. 169—176; Lauts, *Japan*, bldz. 179—184; Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 75, 177, 178, 182).

Werd verboden geen Japansche natie, gehuurd, ofte gekogt, zonder pas van de Majesteit, met onze, of de Engelsche [1] schepen, of jonken uit te voeren. [2]

Geen korte sabels, korte of geen andere geweeren, ende oorlogsmaterialen [3], zullen mogen uitgevoerd werden.

De Hollanders, ofte Engelschen, zullen omtrent **Japan** op zee niet rooven. [4]

Tot **Nangasacki** zullen, zoo die van 't groot schip, [5] als andere schepen van buiten 's lands, hun handeling doen conform de ordre, die by tyden van Ongosiosama daar in gesteld is, zonder iets te veranderen. [6]

Op 't schip, dat van de kooplieden in Nangasacki by de Hollanders, ende Engelschen in zee geroofd is, onderzocht zynde, zeggen, dat

[1] Dat de Nederlanders en Engelschen in deze bepalingen steeds naast elkander worden genoemd, wordt natuurlijk verklaard door hunne onderlinge verhouding na het verdrag van 1619.

[2] Het blijkt uit de aanteekeningen, door Specx gemaakt bij deze bepalingen, dat dit artikel verband houdt met het gebruiken in onzen militairen dienst van Japanners. Het is bekend, dat de O. I. C. vele Japanners in dienst had. (Vgl. Nachod, t. a. p., S. 157; Valentijn, t. a. p., blz. 30; Tiele, *Bouwstoffen*, I, 365, sub voce: Japanners in Nederl. dienst).

Het onderscheid, hier gemaakt, tusschen gehuurd en gekocht, is mij in dit verband niet duidelijk.

De dapperheid der Japansche soldaten werd door de onzen over 't geheel zeer geroemd.

[3] Specx vindt in dit verbod van uitvoer van wapenen weinig bezwaar voor de O. I. C., indien ten minste onder oorlogsmaterialen niet ook koper en ijzer bedoeld worden.

[4] Specx meent, dat de Japanners niet voldoende kennen het onderscheid tusschen zeeroof en het aanslaan van 's vijands schepen.

[5] Vermoedelijk wordt hiermede bedoeld het groote Portugeesche handelsschip, dat jaarlijks van Macao naar Nangasaki voer. (Nachod, t. a. p., S. 40).

[6] Specx ziet hierin voor ons geen bezwaar. De Portugeezen „en andere vreemde scheepen, tot Nangasacki komende", hebben blijkbaar meerdere vrijheden in den handel verzocht. Dit is hun dan echter geweigerd en deze weigering is tegelijk tot andere vreemdelingen uitgestrekt. Maar wij blijven in dezelfde conditie als voorheen, onder de bepalingen n.l. van Ongosiosamma (Iyeyasoe). Vgl. hiervóór, n° XL.

daar twee Paapen [1] in geweest zijn, ende daarom 't zelve genomen hebben. Of 'er Paapen zyn, zult [gij] [2] naauw onderzoek doen, ende hen laten weeten.

LXXIII. DJAMBI.

25 October 1621. [3]

Niettegenstaande het accoord van 24 Juli 1620, bleef de verhouding tusschen de vertegenwoordigers te Djambi der Nederlandsche en Engelsche Compagnieën op het stuk van den handel te wenschen over laten. *(Onuitgegeven missive van Pieter de Carpentier*, directeur-generaal, *aan de Bewindhebbers*, *9 Juli 1621.)* Een nieuwe overeenkomst bleek noodig.

Articulen geraemt ende geaccordeert tusschen de gedeputeerde van de Engellsche ende Nederlandersche Comp^{e} in **Jamby**, zoo om den peper tot lager prijs te brengen, als ook om voor te koomen ende aff te weeren alle confusie ende misverstanden, die te weder zyde zouden mogen komen te rijzen.

Ten eersten dat van nu voortaen van wederzijde van geenige persoonen de peper hooger zullen koopen als 7½ Rs 't picoll [4], uytgesondert 12 persoonen, wesende de principaellste coopluijden deser stede, die men geven ende betallen sal a 7¾ Rx^{s} 't p^{l}, allsoo het voorkoop^{rs} zijn; ende dat dese resolutie niet sall verandert worden van ymant int particulier, maer staen tot breeder ende naeder resolutie van de voornoemde gedeputeerde van beyde de Comp^{e}. De namen van de 12 voornoemde koopl^{n} staan in margine als te sien is. [5]

Ten tweede dat alle oude uytstaende schullden, zoo die voort' accoord van d' E. H^{ren} raden van B^{a} [6] uijtstonden, als anders, dat die van nu voortaen niet meer zullen in rekeningh gebraght offte van gesprooken

---

[1] Zooals bekend, waren de Christenvervolgingen in Japan reeds begonnen. (Vgl. Nachod, t. a. p., S. 62ff, 161ff.)

[2] Nl. de vorst (daimyo) van Hirado, die deze bepalingen ter mededeeling aan de Nederlanders had ontvangen van het toen krachtige centrale Japansche bestuur. — De groote macht der verschillende grootere of kleinere leenvorsten (daimyo) was vooral sedert Iyeyasoe's optreden aanmerkelijk verminderd ten bate van de macht des Shogoens. (Vgl. Nachod, t. a. p., S. 123).

[3] Uit het Contractboek.

[4] Bij de vorige overeenkomst (zie hiervóór, bldz. 157) was dit bepaald op 8 realen als maximum.

[5] Ik laat deze namen zonder beteekenis weg.

[6] Batavia.

worden ende dat alle peper, die naer dato deses te wederzijden ontfangen zall worden, egalijck gedeellt ende elcx sijn portie sall gegeven worden, volgens 't voorn[d] accoordt van de Raedt van defensie. [1] Ymandt van beijde de Comp[e] hebbende meer peper ontfangen als de anderen, zall den geenen, die de minste parthye heefft, met reght ende zonder tegen seggen van d'ander mogen eyschen t'eeniger tijt de helffte van de pp[r], die den anderen meer zoude mogen ontfangen hebben, mits gevende datelijck contant gellt oft kleeden in betalingh, zonder eenigh tegenseggen offte uijtstell te wederzijde, zoo van de nieuwe als uijtstaende schulden, hoedanigh die soude mogen wesen.

Ten derde dat nae dato deses eenige prauwen met pp[r] van **Oulou** [2] affkomende ende de persoonen, die se toekompt, schulldigh zijn aen beyde de Comp[e], dat de dienaren van beyde de compagnien de peper haer niet met gewellt offte force, gelijck voor desen geschiet is, d'een tegen den anderen affnemende, om elcx voor syn particulier zyn schullden eerst in te krygen, maer dat zulcke debiteuren, haer peper affkomende, zall gelykelijck gedeellt worden pro rato van haer schullt, nae deselve bevonden zall worden veell off weynigh te wesen, well verstaende, dat niemandt zall mogen spreken offte peper aen slaen, voor en all eer de schulld[r] verschenen is.

In kennisse ende tot bevestigingh dese onse resolutie, hebben wij, de gedeputeerde van beyde de Comp[e], hier aff twee alleensluydende resolutien laten schrijven ende geteekent den 25[e] 8ber a° 1621 stilo novo, in Jambij.

LXXIV. AMBON.

15 Februari 1622. [3]

Ook op Manipa werd tengevolge van het optreden van Van Speult tegenover Hidajat de invloed der Compagnie sterker en in Februari 1622 werd onderstaand contract gesloten. (Vgl. Tiele, *Europeërs*, IX, bldz. 269, v. — *Bouwstoffen*, I, bldz. XLVIII, 271, 317—321.)

Alsoo wij ondergeschreven, hoofden, en Orang Kaja's van 't eiland, ende de negoryen van **Manipa**, in Junio

[1] Zooals bekend is, waren de gemeenschappelijke belangen der Nederlanders en Engelschen toevertrouwd aan den z.g. Raad van Defensie, bestaande uit vier Nederlanders en vier Engelschen.

[2] Vermoedelijk worden hiermede bedoeld de bovenstreken der Djambi rivier (Batang Hari), Oeloe-Djambi.

[3] Overgenomen uit Valentijn, II, b, bldz. 53, v.

laestleden door de Orang Kaja's Lessebessi, en Walkoeko, onze gedeputeerden, ons hebben begeven onder de gehoorzaamheid van de Ed. Hoog Mogende Heeren Staten, den Prince van Orangie, de Heeren Bewindhebberen, ende hare Gouverneurs alhier, en dat ten aanzien van den continueelen overlast zoo ons, onze geassocieerde vrienden, te weeten die van Lessidi, Cambello en Loehoe, zyn doende, nu onlangs zijn geconstringeerd geweest onze toevlucht te nemen tot de bovengemelde Heeren, om haren Gouverneur van Amboina assistentie en hulpe te verzoeken jegens Kimelaha Daja, Gouverneur wegens den Konink van Ternate, die tegenwoordig op 't eiland Manipa aan de Oostsyde legt, met een armade van 20 a 25 corcorren, om haar land af te lopen, en dat overmits de voorzeide Orang Kaja's haar onder de bovengemelde Heeren hadden begeven, waar over den Gouverneur van Speult, ten aanzien van haar ernstelyk verzoek, zig verpligt vindende volgens belofte van de Heeren Generaal en Raaden van India, haar in haren nood daar tegens te assisteeren met het jagt Pera, de kaag Geldria, en een chaloep, de welke, verstaan hebbende, dat onder de hoofden van voorsz. negrys eenig verschil was, heeft geraden gevonden alle de ondergeschreven Orang Kaja's van Manipa te beroepen, ende den eed van getrouwe onderdanigheit, die zij voor dezen door hare gedeputeerden gedaan hadden aan den Ed: Heere Generael Coen, perzoonlyk in den bovengemelden Gouverneurs presentie souden vernieuwen, het welken zy op haarvolgende conditien by hare Moshhaf, of Wet-boek hebben bezwooren.

Eerstelyk, dat zy de bovengemelte Heeren, ende niemand anders voor hare Souveraine overigheid aanneemen, willen erkennen, gehoorzamen en respecteren, hun jegens alle vyanden, zoo te water als te lande, willen assisteeren als getrouwe en gehoorzame onderdanen schuldig zyn te doen, hem nu nog tot geenigen tyden te verlaten.

Ten tweden, beloven de bovengemelde Orang Kaja's, in gevalle den dienst van de bovengemelde Heeren vereischt, eenige brieven aan 't Kasteel, ofte andere bygelegene plaatzen te zenden, dat zij die zonder eenig loon zullen bestellen.

Ten derden, zoo belooven zy, zoo de bovengemelde Gouverneur

geraden vond, aldaar een fort, of steenen Logie te maken, dat zy alle materialen, zoo van kalk, steen, hout, en arbeit daar toe zouden fourneeren zonder eenig loon.

Ten vierden, prezenteren de voorsz. Orang Kaja's den bovengemelden Heeren hare Souverainen te geven zoodanigen tol, ofte erkentenisse, als zy onder den anderen, naar vermogen en reden zullen bevinden te bestaan.

Hier en tegen heeft de Gouverneur van Speult, wegens de voorz. Heeren haar beloofd, en gezworen 't naarvolgende te houden, en naar te komen.

Eerstelyk, dat wy haar zullen defendeeren en beschermen jegens alle vyanden, die haar zouden willen overlast doen, naar ons vermogen.

Ten tweeden, dat men haar in hun geloove geen geweld, nog overlast en zal doen, of dwingen haar geloove te verlaten, dan dat zulx aan haar zal staan daar by te blyven, of 't zelve af te staan, waar in ider van haar syn eigen vrye wille zal hebben.

Ten derden, dat men niet en zal gedogen, dat hare vrouwen of kinderen door de onzen eenig overlast ofte outrage zoude geschieden, zonder behoorlyk regt.

Ten vierden, dat men haar hunne nagelen zal betalen ten pryze als men die van Loehoe, Hitoe en Cambello doet, en tot gelyke prys de kleeden zal verkoopen, nog minder, nog meerder.

Ten besluite, om dat alle de bovengenoemde artikelen van wederzyde volkomen onverbrekelyke zoude agtervolgd, ende naergekomen werden, zoo hebben het zelven in kennisse der waarheid met hun eigen handen onderteikent. Aldus gedaan, en gearresteerd, op 't eiland Manipa, in de negry van Toeban [1], dezen 15 Februari 1622.

LXXV. AMBON.

14 Januari 1623. [2]

Oók Lesidi (op de Westkust van Klein-Ceram) begaf zich „vrijwillich onder onse gehoorsaemheyt", al zou deze houding niet van langen duur zijn. (Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 333.)

---

[1] Aan de Zuidwestkust van Manipa.

[2] Overgenomen uit Valentijn, II, b, bldz. 51, v.

Alzoo de ondergeschreven Orang Kaja's van Lessidi, als maght en authorisatie hebbende van Latoe Colli [1], hier aan 't Kasteel van Amboina haar hebben verkogt [2], van wegen Latoe Colli en haar onderdanen, en bekennen vrijwillig verkogt [2] te hebben, hen op naarvolgende conditien onder de gehoorzaamheit van de Ed: Hoog-Mogende Heeren Staaten Generaal, zyn Princelyke Excellentie, en de heeren Bewindhebberen te willen begeven, dat haar niet en hebben konnen weigeren.

Eerstelyk, is de conditie, dat men haar luiden in haar geloove ongemolesteerd zal laten, ende niemand moeyelyk en zal vallen, dan by zoo verre iemand uit zig zelven versochte Christen te worden, daar tegen en zullen zy luiden niet hebben te zeggen.

Ten anderen, beloven en zweeren de bovengemelde Orang Kaja's uit de name, en als magt hebbende van wegens Lato Colli, en zyne onderdanen, op hare wetboeken, en by God, de hooggemelde Heeren Staaten, zyn Princelyke Excellentie, de Heeren Bewindhebberen, ofte hare Gouverneurs, jegenwoordig, ofte toekomende, in alles gehouw en getrouw te zyn, en te blyven, en jegens alle vyanden, zoo te water als te lande, gelyk getrouwe onderdanen betaamd, te assisteren.

Ten derden, beloven de bovengemelde Orang Kaja's, uit den name van hare superiores, van nu af aan met niemand eenige pitsjaringe [3] meer te houden, als met voorweten van den Gouverneur voornoemd, nog veel min met imand anders te roejen [4], als met de hooggemelde Heeren hare Gouverneurs.

Daar en tegen beloofd en zweerd de Heer Gouverneur van Speult, wegens de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal, zyn Princelyke Excellentie, en de Ed. Heeren Bewindhebberen over de eilanden van Amboina, haar in hare geregtigheid voor te staan, en jegens allen

[1] Vermoedelijk heb ik mij vergist op bldz. 143 hiervóór, noot 4. — Uit bldz. 265, deel I, van Tiele's *Bouwstoffen*, blijkt, dat hij was „de oudste van de Olysivas", terwijl zoowel uit ons Contract als uit een *ms. Missive van* den bekenden gouverneur van Ambon *Artus Gysels, van 10 September 1632* blijkt, dat hij hoofd was van Lesidi.

[2] Zal moeten worden gelezen: „versogt" (of „vervoegt").

[3] Bitjara = beraad, beraadslaging. — Natuurlijk om te voorkomen verderen invloed der Ternatanen, tot het gebied van wier sultan Lesidi inderdaad behoorde. (Vgl. o. a. Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 320.)

[4] Een van de dienstprestaties, waartoe Ternatanen, Portugeezen en Nederlanders de bewoners der Ambonsche negerijen verplichtten.

overlast te beschermen, en te bevryden, als een goed en getrouw hoofd betaamt ende schuldig is te doen.

Ten vyfden, beloven de Orang Kaja's, de nagelen aan niemand anders, ofte geene andere natien ter wereld, te verkoopen, ofte te leveren, als aan de bovengemelde Heeren haren gecommitteerden, gelyk voor dezen geschied is, op poene, dat men de genen, die daar op [schuldig?] zullen bevonden worden, capitalyk aan den lyve zal straffen.

Alle welke bovengemelde artikelen de Gouverneur bij eede heeft bezworen, voor zoo veel hem betreft, te zullen naarkomen, en aan de andere zyde, beloven en zweren de ondergemelde Orang Kaja's op hare wet alles, wat hier boven gementioneerd is, onverbrekelyk naar te komen, en te doen agtervolgen. In kennisse der waarheit is deze acte van beide de partyen onderteekend buiten arg, list ofte bedrog, ten overstaan van de Koningen van Kilang, Soya, de hoofden en Orang Kaja's van Halong, Hative, Tawiri [1], en Mardika. [2]

Actum in 't Kasteel Amboina dezen 14 Januari A. 1623, was getekend **Herman van Speult, Isaac de Bruin, Laurens de Maarschalk,** Lebe **Sabtoe,** Orang Kay Toeha **Picoe,** 't merk van Orang Kay **Loekoli,** 't merk van **Manuel** Radja Kilang, **Laurens de Silva,** Radja Soya, 't merk van **Diego,** Pati Halong, **Manuel Castanja,** 't merk van Don **Pedro, Paulo Gomes,** 't merk van **Antoni** Tawiri.

LXXVI. BANDA.

26 Mei 1623. [3]

De — althans gedeeltelijk — aan de Portugeezen reeds vóór de komst der onzen in het Oosten bekende eilanden-groepen ten Zuidwesten van Nieuw-Guinea, hadden al spoedig de aandacht der Nederlanders getrokken (in 1605 of 1606 waren zij door het Duifken onder Willem Janszoon aangedaan), en reeds in het eerste kwart der 17de eeuw werd de mogelijkheid overwogen, deze zoo dicht bij Banda gelegen streken onder

---

[1] Al deze plaatsen liggen op Lei-Timor, in de buurt van 't kasteel Victoria.

[2] De z.g. Kampong Mardika bevond zich in de buurt van het Kasteel en bestond „uit vreemdelingen, met de Portugeesen eerst uit de Molluccos hier gekomen, en van hen gebruikt, om zig met deze lieden tegen de Amboineesen te versterken". (Valentijn, II, bldz. 123, b, bldz. 16.)

[3] Overgenomen uit Van Dijk, *Carpentaria*, b, bldz. 57 vv.

Ik plaats dit en het volgende document onder Banda, omdat in 's Compagnie's tijd de betrekkingen met de Aroe- en Kei-eilanden onder het beleid stonden van den gouverneur van Banda.

ons gezag of invloed te brengen. Dit gebeurde in 1623 op den beroemden ontdekkingstocht van de Pera en de Arnhem onder bevel van Jan Carstenszoon (Carstensz), enz. Uitdrukkelijk was één der doeleinden van die reis, „om met die van Queij, Aroe en Tenimber vriendschap te maken", terwijl aan de scheepshoofden werd gelast, „met alle coninghen, ende volckeren, die [zij zouden] mogten bejegenen, in vriendschap ende verbont [te] sien te treden, ende haer pogen te trecken onder de protectie van de Staten der Vereenigde Nederlanden". (Vgl. Heeres, *Australië*, bldz. 21, 22 j° 20.) Het gelukte Carstensz op zijn terugtocht, nadat in Januari en Februari, op de heenreis, de voorbereidende maatregelen reeds waren getroffen, een contract te sluiten met de bewoners van verschillende kampongs der Aroe-eilanden. (Van Dijk, *Carpentaria*, b, bldz. 5, vv., 50, vv.)

Jan Carstensoon, Commandeur over de jachten Pera ende Aernem, ende die van sijnen Rade sijn, vuijt last ende commissie van den Ed. Heer Generael Jan Pieterzoon Coen, wegen de Hoog Mog. Heeren Staten Generael, Sijne Ex^tie^ Prince van Orangien etc^a^, ende de Heeren Bewinthebberen der Generaele Oostindische Compagnie van de Vereenichde Nederlanden, naar 't eijlandt **Aru** met voorschr. twee jachten gesonden, omme de orancaijs ende volckeren onder de gehoorsaemheijt van de Hooggemelte Heeren sien te trecken, dat op den 4^en^ Februarius A° 1623, Godt sij gedanckt, geschiet is, ende hebben haer alsoo alle de orancais ende volckeren van 't eijlant voorn. goetwillich ende gaerne onder de gehoorsaemheijt ende subjectie van de gemelte heeren overgeven, ende 't landt opgedragen op naervolgende conditiën ende ordonnantiën.

Ten eersten.

Dat d'orancais ende overhooffden van de dorpen **Wodgier, Tutewanangh, Salguadingh, Bocan, Guamar, Bagambel, Maijcoor, Rato, Tarangan** [1] ende meer, sullen belooven ende sweeren, gelijck

---

[1] Uit deze opsomming blijkt, dat met het „eijlandt Aru" wordt bedoeld de eilandengroep. In het journaal van Carstenszoon wordt dan ook in éénzelfde alinea gesproken èn van „'t eijlandt Aro" èn van „het noordelijcke" of noordelijkste „eijlandt van Aro". (Van Dijk, *Carpentaria*, bldz. 4.)

Verschillende dezer in het contract genoemde dorpen zijn zeer goed te recht te brengen. Wodgier is poeloe Oedjir; met Bocan zal bedoeld zijn Wokam; Guamar is poeloe Wamar, terwijl Maikor en Trangan duidelijk zijn te herkennen. (Vgl. voor de plaatsbepaling nog: Heeres, *Dortsman*, in deze Bijdragen, 6de volgreeks, II, bldz. 87 vv.)

zij bij deesen vuijten naem ende van weegen de gantsche gemeente, op haer maniere, al t'samen ende elck van hun int besonder belooven, ende sweeren, de Hoog Mo. Heeren Staten Generael, Sijne Ex[tie] Prince van Orangie etc[a], ende de Heeren Bewindhebberen der Generale Oostindische Comp[ie] van de Vereenichde Nederlanden voor hare souveraine ende gebiedende Heeren te erkennen, gehouw ende getrouw te sijn, gelijk mede d'Ed. Heer Generael ende sijne Gouverneurs ofte gesubstitueerde.

2.

Verclaren over sulcx de voorschr. Orancais, dat sij alle hare landen, sterckten, steeden ende vruchten aen de gemelte Heeren suijver ende daerop niemant ijets heeft te pretendeeren, sinseerlijck, sonder arch of list, overgeven en opgedragen hebben, voor haer ende voor hare nacomelingen, gelijck sij deselve landen ter goeder trouwen opdragen ende overgeven midts desen; ende dat geen ander Prins ofte Potentaten, dan alleene de voormelde Heeren sullen kennen voor haere Souveraine ende wettige Heeren.

3.

De orancais ende volckeren hebben als onderdaenen bewillicht ende toegelaten, dat in de wederommereijse op 't voorschr. eijlant int dorp Wodgier een houte columne, door gebreck van steen, opgericht is, daerinne met leesbare letteren 't navolgende in effecte gesneeden staat:

> A° 1623 den eersten Februarius sijn hier tot Aru aengecommen de jachten Pera ende Aernem, commandeur Jan Carstens, cooplieden Jan Bruwel ende P[r] Lintgens, schippers Jan Sluijs ende Dirck Melisz., stuerluijden Arent Martensz. ende Jan Jansz., door ordre ende commissie van den Ed. Heer Generael Jan Pietersz. Coen, wegen de Hoog Mog. Heeren Staten Generael, Sijne Exc[tie] Prince van Orangie etc. ende de Heeren Bewinthebberen der Vereenichde Oostindische Comp[ie] gesonden, en is bij ons voors. op den 4 Febr. passato possessie van 't eijlandt voor de Hoog gemelte Heeren genomen, ende de orancais ende volckeren onder de gehoorsaemheijt ende subjectie van voorgemelte Heeren begeven ende de prinsen vlagge ontfangen.

4.

De Commandeur ende sijn Raet hebben de voors. onderdaenen belooft ende toegeseijt, gelijck sij belooven ende toeseggen mits deesen

LXXIX. SOLOR- EN TIMOR-GROEP.

22 Januari 1624. [1]

De strijd door ons tegen de Portugeezen in deze gewesten gevoerd werd voortgezet, ook na de hèrinbezitneming van het fort Henricus (Zie hiervóór, N° LIX), terwijl de sandelhouthandel zijn gang ging, zij het ook, dat hij geen groote winsten afwierp, doordat vooral de Portugeezen zich geduchte concurrenten bleven toonen. Het sandelhout diende ons in de eerste plaats voor den handel op China en de Kust van Koromandel. Ook slaven hoopte men te kunnen opkoopen. Sedert 1622 stond aan het hoofd van het fort, het garnizoen en den handel Jan Thomaszoon Dayman (1622—1625), maar gebrek aan volk was voor ons een beletsel om de Portugeezen te weerstaan in het drijven der commercie. Ook verschillende onzer bondgenooten voldeden niet altijd aan de contractueele verplichtingen. Zoo was over 't geheel de toestand in deze kwartieren alles behalve schitterend en de Hooge Regeering deed weinig, om in die omstandigheden verbetering aan te brengen. Zij zou den handel op die streken liever in handen van particulieren hebben gezien; maar, zoolang dit niet of niet in voldoende mate plaats vond, meende zij, onze positie te moeten handhaven, hoe goed of kwaad zulks ging. Maar toch, er waren belangrijker betrekkingen te onderhouden dan met dezen uithoek.

Dayman hield zich dan ook staande. Een der uitingen van zijn optreden is onderstaand contract, waarvan hij schrijft: „Op 17 Januari (1624) hebben met die van Woelel ofte Carma aan 't fort, den 22 op hunne strande in presentie van alle d'inwoonderen den pays beswooren, volgens nevensgaand contract." (*Onuitgegeven missives van de Hooge Regeering naar Solor van 15 October 1622 en aan Bewindhebbers van 20 Juni 1623 en 27 October 1625; van Dayman aan de Hooge Regeering dd. 23 Augustus 1623, 20 Mei 1624*).

Dgiany [2] dan sompa dang [2] kita orang **Karma** [3] souda boat dangan Command^r cota Hollanda, dangan chilly Partany, dangan singagy Lamaguera, dan singagie Lamhaly, dang singagy Toureon Adenare, dang singagy Sorbyty [4], dang singagy Touua dang sacaliamyne (?) [2] singagy panty dang singagy gonnong, raydt radia Hollanda derry tana **Soolor** jnnij.

Partama kitorangh Carma dan rayt gonnong kita samoingina [2] jccot d'giangy Command^r Schot [5] baggy orangh Soloor samoingina [2] jccott.

Sybagy lagy kitorangh Carma dangan t'chily Partany dan saccali-

[1] Uit het Contractboek.
[2] Djandji; jang?; sakaliannja?; samoewanja?
[3] Een kampong op Solor (of die op Andonare?)
[4] Vgl. hiervóór, N° LIX.
[5] Apollonius Schotte (Vgl. hiervóór, bldz. 119, 138).

annque singagy patty [1] derry tanna Soolor nangh jccot mouson [1] frangij, dat barangh sawata secard giangia Hollanda dangh radia Molucco pontgue di bava anguin jnij.

Sawatu laggij d'gica adda barrangh orrangh pomgue outtan kallou barrangh demguanguie (?) derry negry satou capada negry laing, raijt kita samoingine tuangine tiada menboole tancapgue passar melainckangh minta jangh chiapia peggan passar jny, aggar gianguan gampar dallam passaramgue (?) callou barrangh mantchourij [1], barrangh parlente o barrangh chiapa bonnongh orangh sammougnij candatij command^r cota Hollanda desinij sourou tancap deaamgue caulo barrangh orangh laingh boat candaty tiady bry touw daulou capada capala passar atas segala orrangh dan capala nangh pomguie pantingh menbounongh desitou depan tongall radia Hollanda o callou barrangh hoccon laingh candaty seggalla orangh dan touaingue nangh pegan panting dang passar jttou.

Sawaty laggy barrangh calou sammoingine callou Lauweijong, Lamaquere, Adenarij, Serbyte, Tourron, o Lomhala o callou orrangh Hollanda candirij maijrousacan d'giangy dan sompa jnny, mana bitchara orrangh sammoingnie nang tida adda bersala boat p^r dea d'allam cota Hemdricque de tanna Soloor pada tauwan Zijseherrij baulangh Roobij agher [2] Jesene naminauguie quirij kitta orangh tauwen 1624 den 22^e dagh Janwary ende was onderteekent **J. Tz. Dayman, Jan de Gorney** [3], semgagij **Lamaquery, Cristoffell,** allvres [4], **Anthonij**, allvres [4], semgagie **Lamhala**, semgagie **Tourron**, kitchyll **Partanij.**

LXXX. KUST VAN KOROMANDEL.

19 Augustus 1624. [5]

In 1624 werd Maarten IJsbrantszoon of IJsbrantsz. directeur of gouverneur van de Kust van Koromandel. Ook hij beleefde moeilijke tijden.

---

[1] Panti? = pantai. — Moesoeh feranggi? — Mĕntjoeri. — Van den zeer bedorven tekst worden eene verbetering en eene vertaling beproefd in het Aanhangsel hierachter.

[2] De maand Rabi' al-âchir.

[3] Jan de Horney. Deze werd een der opvolgers (1626—1629) van Dayman, toen deze in 1625 met zijn gezin naar de Portugeezen overliep. (Vgl. Tiele-Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. XXIII, noot 3).

[4] Vermoedelijk het Portugeesche alféres = vaandeldrager. Het woord is nog in de Molukken gebruikelijk. (Vgl. De Clercq, *Ternate*, bldz. 324.)

[5] Uit het Contractboek.

Behalve allerlei ernstige onaangenaamheden door de Nederlanders, juist vóór zijne komst, te Mazulipatam ondervonden (Vgl. *Dagh-Register 1624—1629*, bldz. 33, 58, 189; *onuitgegeven missive van Visnich uit Ispahan aan G. G. & R. 18 Januari 1624:* hij had de Kust in 1623 bezocht), bleven ook onder zijn bestuur de binnenlandsche „troublen in de landen van Paliacatte alsnoch continueeren." (Vgl. hiervóór, bldz. 158, v.) Dit alles verklaart voldoende onderstaande overeenkomst.

Accoordt tusschen Comp^s^ gouvern^r^ op Chormandell ende Tchickitakora Pedderagijn [1] cum s^s^ [2], aengegaen jnt jaer 58^e^ den 5^e^ der 6^e^ maendt naer Jentive rekeninge en naer onse jnt jaer 1624 den 19^e^ Augustij stijlo novo.

Aen Sr Marten [3], cap^n^ der fortresse van de Holland^rs^ in **Palleacatta**, hebben wij ondergeschreven Tchikatacora Pedderagie, Pouckapilla, Naripiraguariddy, gegeven een brieff van verdragh, met eede bevestight, dat wij met UE. ende ghy met ons in alles sullen continueeren als vrienden in vriendschap eeuwelijck, waerover wij van onser sijde belooven in alle den tijt van UE. ende daernaer aen allen den geenen die in UE. plaets zoude mogen komen te succederen tot allen tijden ons te dragen als voorschreven, en soo in dese plaetse U eenige negotieren begeerdt door ymandt te gebieden offte verrighten, zall t'selve beter als in U plaets door ons ten goeden eynde gebraght worden. UE. eenige moeyte, overlast, oorlogh offte eenigh int welck U ons zou mogen van doen hebben overkomende, belooven wij U t'allen tijden, daer toe versoght zijnde, te assisteren met alle ons maght ende vermoogen.

Belooven mede, jndien onder ons drie voorgenoemde persoonen hem in eenige deelen deses ymandt misgreep, verliep offte eenige jmbruliado [4] soghte, sullen met hullpe van UE en de ander twee de saeke wederom tenreghten brengen ende met alle middelen sien te effenen nae U wellgevallen. Mede belooven wij, dat van nu voortaen aengaende de coopluyden Asstopachittij ende den Patnamswanij ende alle de jnwoonderen der steden Palliacatta wij tot allen tijden in vriendschap met hun sullen blijven ende in alle travailgien [5] zullen helpen.

[1] Vgl. over hem hiervóór, bldz. 159.

[2] Cum suis.

[3] Marten IJsbrantsz.

[4] Embrulhado (Portugeesch): oneenigheid, twist.

[5] Trabalho (Port.): moeilijkheid. — Geheel deze zinsnede der overeenkomst is alleen van belang, voorzoover daaruit blijkt, dat de binnenlandsche twisten te Pulicat en omgeving ook de Nederlanders in hunnen handel bemoeilijkten.

Dit alles belooven wij, gelijck UE. ende nakomen ordonneert, in alle dilligentie ende oodtmoet naer te komen. Hier op zweeren wij bij ons vader ende moeder, dat hierinne niet nalatigh sullen zijn. Getuijgen hier aff is d° **Eckanbargie** ende **Asstapachittij Patmanaba,** Secretaris. Was onderteekent **T'chickitacora, Pouc-kapilla, Narripiraguariddij.** [1]

LXXXI. CHINA.

22—24 Augustus 1624. [2]

Reeds dadelijk bij den aanvang onzer pogingen, deel te krijgen in den handel van het Oosten, stonden de „coninchrijcken van **China"** op het program onzer kooplui en pioniers. En lang duurde het niet, of het Hemelsche rijk werd door de onzen bezocht: en wel in 1601 door schepen van de vloot van Jacob Corneliszoon van Neck, onder diens eigen leiding. Sedert dien tijd heeft men wel nimmer deze aangelegenheid uit het oog verloren, maar toch zou het geruimen tijd duren, dat men haar zeer beslist een tijdlang op den voorgrond bracht. Coen toch wilde niet alleen aandeel in dien handel hebben, maar hem monopoliseeren door andere natiën er van uit te sluiten en op die wijze de Chineesche producten (zijde in de eerste plaats) op de Europeesche en Aziatische markten (Japan, Vóór-Indië, enz.) te brengen. In 1622 werd een flinke vloot gereed gemaakt onder bevel van Cornelis Reijersen, aan wien werd opgedragen, te trachten: zich van het Portugeesche Macao meester te maken, van de Chineesche autoriteiten der kustplaatsen den vrijen handel en het monopolie te verkrijgen en zich te vestigen op de **Pescadores** of op Formosa om den handel der Spanjaarden van Manila op China zoodoende te kunnen verhinderen, enz. enz. „Soo na de insinuatie de Chineeszen handel zonder uitstel van tijd niet vercrijgt ende geen behulp, vriendschap, noch alle nootlijckheden van de Chynesen becompt, maar niet dan uitstel of quaet bescheet verneempt, zal UEd. soo haest op deen plaetse off dander redelijckerwijs verseeckert zijt...... de Chineesen d'openbaren oorloch verclaren ende haer alle mogelijcke aff'breuck doen, geen plaetsen, joncken, noch volck van de Chynesen verschonende..... Trachtende soo veel volcx, mannen, vrouwen en kinderen te becomen als doenelijck is, zoo om U daer mede te behelpen, als omme Batavia, Amboyna ende Banda te peupleren....." Zoo Coens' instructie voor Reyersen.

De expeditie heeft niet aan de daarvan gekoesterde verwachtingen voldaan. De aanval op Macao mislukte en men begaf zich naar de Pescadores, terwijl men tevens een onderzoek instelde naar de gelegenheid van Formosa. Voorloopig besloot men, een fort op de Pescadores te

[1] Ik heb niet de moeite genomen, te trachten deze namen van voor ons geheel ondergeschikte beteekenis terecht te brengen. Over „Asstapachittij" Zie hierachter n° XCII.

[2] Overgenomen uit Groeneveldt, *Nederlanders in China*, I, bldz. 287, v.v.

vestigen, met welks bouw in Augustus 1622 werd begonnen, en wel op het eilandje Pehoe (Pong-hoe).

Bij de onderhandelingen met de Chineesche autoriteiten begon onze nieuwe vestiging het punt te worden, waarom alles zich bewoog. Wij wilden Pehoe niet verlaten, de Chineezen wilden de vreemdelingen niet dulden op deze eilandengroep, die behoorde tot „de jurisdictie van China." En de vijandelijkheden namen een aanvang. Deze hebben geleid tot onze verdrijving uit de Pescadores, maar tevens tot onze vestiging (1624) op Formosa. Onderstaand schrijven, dat wel een unilateraal karakter heeft, maar waarbij de Nederlanders zich hebben moeten neerleggen, geeft het eindresultaat der onderhandelingen weer tusschen de Nederlandsche en Chineesche autoriteiten. Ik neem het dáárom hier over. Het schrijven (22 Augustus) is van den totok[1] te Amoy. (Vgl. Groeneveldt, *Nederlanders in China*, I, passim; *Dagh-Register 1624—1629*, o. a. bldz. 139 v.v.)

Soo als UEd.[2] bij de sijne versouckt te treden in een vrundelijck accoort mette Chineese natie, sal UEd. gelieven te verstaen hoe dat het voorleden jaer den Commandeur Reijersen, comende inde plaetse van Hockcheu[3], aen den Combon[4] Sion ende Toutock Sou[5] versocht heeft, dat syluyden souden gelieven te senden joncken met coopmanschappen naer Calappa[6], om aldaer den vorder Chineesen handel te contracteeren, beloovende ondertusschen het fort te breken, de plaetse van **Pehou** te verlaeten ende sich naar sijn land te vervoegen, sweerende hiermede in geen gebreke te sullen blijven.[7]

Mijn Coninck in sulcke vaste belofte vertrouwende heeft terstont naer Calappa voor gesanten afgevaerdicht Cenchon Tansouyn ende Wangsan[8], met eenige coopmanschappen ende waren om aldaer te coopen ende vercoopen, zulcx dat wy in alles woort hebben gehouden.

Nu compt UEd. ende seght, dat [gij] een ambassadeur medebrenght om herwaerts naer Amoy aen te seynden, versoeckende

---

[1] To-tok, opperbevelhebber der troepen in de provincie. (Groeneveldt, t. a. p. bldz. 139, noot 2, 154, noot 1).

[2] Deze brief was gericht aan Dr Martinus Sonck, die in 1624 door den Raad van Indië was aangewezen als opvolger van Reijersen, welke om zijne vervanging had verzocht. (Groeneveldt, t. a. p., bldz. 255).

[3] Hok-tsioe of Foochow, de zetel van den gouverneur der provincie Hokkiën of Foekiën (Groeneveldt, bldz. 17, noot 2).

[4] Combon is eigenlijk gouverneur-generaal, maar wordt hier gebruikt voor den gouverneur van Hokkiën (Groeneveldt, bldz. 17, noot 2, 117, noot), Siong.

[5] De to-tok van Amoy.

[6] Soenda Kalapa, Djakatra, Batavia.

[7] Wat inderdaad gebeurd was. (Vgl. Groeneveldt, t. a. p., bldz. 156, 288).

[8] Vgl. Groeneveldt, bldz. 164, 241, v.v.

UEd. dat daerop een van onse mandorijns naer Pehou mochte gesonden worden om met UEd. te spreken. Sijn alreets geen gesanten naer Calappa gesonden geweest om van den handel te spreken? Wat ist noodich daer meer van te repeteren?

'Tschijnt UEd. nyet anders int sin hebt als den tijt van jaer tot jaer te prolongeren, als nyet eens thoonende genegentheyt te hebben omt fort te breken nochte Pehou te verlaeten, in vougen dat wij ons versekert houden dat op 't woort van de Hollantse natie niet veel is te vertrouwen.

Iuo Chioppyn [1] heeft onlangs herwaerts geschreven hoe dat den Heer Commandeur hadde belooft de plaetse van Pehou binnen den tijt van vier weecken te verlaeten ende sich naer Tayouwan soude vervoegen, waerin andermael sijn woord nyet gehouden heeft. Wat vertrouwen wil UEd. dat wij in sulcke beloften stellen sullen?

Doch dies alles nyettegenstaende soo UEd. nu noch compt met eene goede meeninge om met ons in onderhandelinge te comen ende dat met geene valsheyt off bedroch besindt sijn, verlatende op t'alderspoedichste de plaets van Pehou, sijn wij bereyt persoonen derwaerts te senden om de waarheit van alles te ondertasten.

Aldaer is nu in Pehou Siomping [2], die van ons alle volle macht heeft; alles wat UEd. met hem contracteert, sullen wij ons verbinden alhier volcomentlijck te confirmeeren.

De Chineesche generael (tsong-ping) in de Pescadores zond den 23 Augustus nog den volgenden brief:

Gelijck wij vertrouwen in de goede intentie ende goethàrticheyt van UEd., soo seggen wij van onse sijde, soo UEd. het fort afbreekt, vertreckende met de navale macht ende wederom overleverende Pehou, vertreckende alsoo naar **Ilha Formosa** ofte **Tayouwan**, dat wij ons verbinden den handel van coopmanschap voor UEd. te sullen openen, sonder oyt meer van voorgaende oorlogs ofte vijandlijcke feyten te verhaelen, met sulcke conditien dat UEd. navale macht de onse noch ter zee nochte met invasien int lant van China niet sullen beschadigen. [3]

---

[1] Hiermede wordt zeker dezelfde bedoeld als met „Siomping": zie beneden, noot 2.

[2] Tsong-ping, een generaal; hier de bevelhebber der Chineesche krijgsmacht in de Pescadores. (Groeneveldt, bldz. 136, noot 3, 280, noot 1).

[3] Na nóg een vruchtelooze poging tot verdere onderhandelingen, hebben de Nederlandsche autoriteiten in de Pescadores zich hierbij moeten neerleggen. Den 26 Augustus begon men met de slooping van onze sterkte

LXXXII. MOLUKKEN.

12 November 1624. [1]

Ternate had aan zijn gezag onderworpen Kalongan op Groot-Sangi. Het viel echter in 1624 weder van Ternate af en dit rijk vroeg thans hulp van de O. I. C. Vandaar onderstaand contract. (Vgl. Tiele-Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. 40, v., 43, v. 79). De tocht mislukte jammerlijk, doordat het schip de Trouw, naar Kalongan gezonden, dáár verging.

Accoordt geraemt ende beslooten tusschen de groot maghtighe Moedafar, coninck van **Ternaten** etc^{a}, kitchill Aly, cap^{t} laout, [2] eenige principale overhooffden ter eender ende d'H^{r} Jacques Lefebure, [3] raedt van Jndien, gouvern^{r} en directeur over de Moluccos wegen d'Hooge Mogende H^{n} Staten Gener^{l}, syne princelycke Excellentie van Orangien etca., de Ed^{e} H^{rn} Bewindhebberen der Vereenighde Oostjndische Comp^{e} ende den Ed^{e} H^{r} Gouvern^{r} Gener^{l} van Jndien sampt die van syn Ed^{en} raden ter andere zijde, te weten:

1.

Eerstelijck voorengem^{t} H^{r} Gouvern^{r} Lefebure met die van synder Ed^{n} rade staen toe en belooven, den coninck van Ternaten, Capt laut, sampt eenigh synder orangkaijs, op haer furieus [4] versoek en lanck aenhouden, met 't schip de Trouw, geprovideert met volck van oorloge, ammonitie, vivres als andere noodtdrufften, t'assisteren, om een explojct op die van Coulougo, [5] hun rebellen, met gemeender maght te doen, alle den buijt, die Godt Allmaghtigh int gener^{l} soude verleenen, geene uijtgesondert, soo van slaven als andere goederen, daer in te laden, ten eynde deselve naer behooren op de wedercomste allhier magh gedistribueerdt werden.

2.

Te weeten van alles hij, coninck, Capt laout, tsampt orangkays, d'eene, ende gem^{te} H^{r} Gouvern^{r} d'ander helffte; tot wellcken eynde sullen gedoogen, visite soo alldaer ter plaetse als allhier op de wedercomste in haer correcorren, ander vaertuygh, huysen, hutten,

---

aldaar, en daarop vertrok Sonck naar Formosa, om maatregelen te nemen voor onze definitieve vestiging op dit eiland. (Groeneveldt, bldz. 290; *Dagh-Register 1624—1629*, bldz. 144).

[1] Uit het Contractboek.

[2] Kapitein laoet: admiraal, vlootvoogd.

[3] Jacques Lefebvre of Letebure was Nederlandsche gouverneur der Molukken van 1622—1628 (Tiele-Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. II).

[4] Vermoedelijk schrijffout voor: serieus.

[5] **Kalongan.**

gehughten gedaen en alles naer behooren ten overstaen der gecommitteerde aen wederzijde gejnventariseerdt, opdat niemandt van sijn gereghtigh[t] gefrusteerdt ende emulatie g'eviteerdt werde.

3.

Sullen mede hij, cap[t] laout, ende oranghkays gehouden wesen, ten tijde van de repartitie te betalen de helfft van alle de oncossten ende vivres, die tot behoeffte van de veroverde persoonen, gedurende den tijt dat de deylinge niet geschiet is, door d'onse soude mogen verstreckt wesen.

4.

Van gelycken alle 't gundt gedurende de vojagie Cap[t] laut, eenige andere orangcays offte hun dienaers souden mogen t' haren versoecke en behoeffte genooten hebben, alle welcke voor de repartitie van 't gros sullen gedoogen, sonder wederspreken affgetrocken te worden.

5.

Cap[t] laout voorn[t] sall sigh met eenige van de sijne int voorschreven schip embarcqueren en soo haest' selve met Godes hullpe ter gedestineerde plaetse gearriveerdt sij, dadelijck sonder vertoeven [en] uijtvlught soecken noghte onnutte pitcarIngen te maeken, t' voorgenomen exployct int werck stellen opdat soo costelycken schip geenen tijt te vergeeffs . . . . . [1]

6.

Belovende mede hij, coninck, Cap[t] laout ende orangcayen voorn[t] gedurende dese reyse te water offte te lande geenige secreete noghte openbaringe pitcaringhen te houden, noghte van eenige andere hun ondersaten gedoogen te doen, sonder onse gecommitteerde, tot vollvoeringe van 't exployct geordonneerdt, present te wesen, opdat alles oprechtelijck, sonder oorsaeke van aghterdoght te geven, magh geschieden.

7.

Verbinden sigh mede, gedurende d'absentie van 't schip in tijde van noodt en sulx van voorengem[t] H[r] gouvern[r] versoght wesende, met allderley vaertuygh, daer sulcx van doen zij, syn Ed[en] t'assisteren, t'zij om advysen naer 't schip te zenden offte eenige plaetse te secoureren, als ware bondtgenoten toestaet te doen.

---

[1] Hier staat „questie", wat natuurlijk een zonderlinge schrijffout is.

8.

Beloovende mede, geduijrende de reijse geenige exployten, 'tzy te water offte te lande op geenigerley wyse, onder wat pretext sulcx soude mogen geschieden, voor te nemen nogh te laten doen, sonder advys van de voornoemde gecommitteerde.

9.

Sullen datellijck alle prinsen sonder vertoeven gejnventaryseert ende voorschreven gecommitteerde in bewaernisse gegeven worden, jn conformite van 't 2e artykell deses accoords.

Alle welcke hier voorengemt artykelen wy ondergeschreven **Moedafar,** coninck van Ternaten, citchill **Aly,** cappiteyn laout en **Jaques Lefebure**, Raedt van Indien, Gouvernr en directeur over de Molucques, sampt voorengemte raden, beloven aen wederzyden op onse woorde en waerht vast en onverbreckelijck sonder eenige contraventie naer te comen. Soo waerlijck hellpe ons Godt Allmaghtigh. Tot dien eynde hebben twee accoorden met ons eijgen handt, alleens luijdende, t'eene in Maleyse en desen in onse Nederlandtsche taele, onderteekent.

Alldus gedaen ende gearresteerdt t'onser vergaderinge in de stadt Malleye op 't eylandt Ternaten, deesen 12en 9ber A° 1624.

LXXXIII. BANDA.

23 December 1624. [1]

De Oostkust van Ceram en de eilanden ten Zuidoosten daarvan waren een wijk- en schuilplaats geworden voor de Bandaneezen, welke voor de Nederlanders van hunne eilanden waren gevlucht, vooral na de gebeurtenissen van 1621. Zij kregen dáár grooten invloed en waren er, van Nederlandsch standpunt gezien, zéér gevaarlijke elementen, zoodat pogingen werden aangewend, hen van dáár te verdrijven. (Vgl. Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 316; *onuitgegeven missives van Izaak de Brune*, tijdelijken gouverneur van Banda, *aan den G.G., 16 Mei 1623, van Van Speult aan den G.G. 5 Juni 1623*, enz.) In 1624 gelukte het aan Van Speult, het gezag der O. I. C. gewapenderhand te doen gelden: onderstaand contract was daarvan het resultaat.

---

[1] Overgenomen uit Valentijn, *Ambon*, II, b, bldz. 54 v.v.
Ik plaats dit stuk onder Banda, omdat in 's Compagnie's tijd de Oosthoek van Ceram en de eilanden ten Zuidoosten daarvan meest van Banda uit bestuurd werden.

Op huiden dezen 23 December A. 1624 compareerden in 't Kasteel van **Amboina** voor den E. Heer Herman van Speult, Raad van Indie, ende Gouverneur van Amboina, wegens de E. doorlugtige Hoog Mogende Heeren Staten Generaal, den Heere Mauritius, bij der gratie Gods, Prince van Orangie enz. ende de E. Heeren Bewindhebberen der vereenigde Oost-Indische Compagnie, ende die van den Raade, Orang Kaja Sobo, wegens die van **Ceram-Laoet**, en Orang Kaja Simon Bal, uit den naam, en van wegen die van **Heralieu**,[1] **Keffing**, **Goram**, **Goeli Goeli**, **Oerong** en **Coac**,[2] met volkomen magt en authoriteit, omme haer met den gemelden Heer Gouverneur te reconcilieren, alzoo de vorige hostiliteiten en ongevallen verklaaren ontstaan te weezen door instigatie der Bandanesen: om met den anderen in goede, vaste, sincere en onverbrekelyke vriendschap te treden, ter presentie en overstaan van Capitein Hitoe, nevens de hoofden en Orang Kaja's van de Oelisiva's en Oelilima's, als intercesseurs en getuigen op naarvolgende conditien.

1.

Eerstelyk, dat de onderdanen van de Ed. gemelde Hoog Mogende Heeren Staten Generaal vry ende vrank hare stranden zonder verhinderinge zullen mogen frequenteren, 't zy om te handelen, verversinge ofte water te halen.

2.

Item, ten tweeden, dat gemelte Orang Kaja's niet en zullen vermogen eenige alliantien, ofte verbonden te maken met Spanjaards, Tidoresen, Macassaren, Bandanesen, Engelschen, Deenen, Franschen, ofte andere natien, buiten expres consent, en voorweten van gemelde Gouverneur, ofte zyne successeurs.

3.

Dat gemelde Orang Kaja's, ofte hare gecommitteerden, het zy dat zy waaren of geene en hebben. om te handelen, jaarlyx ten minste eens in 't laatste van 't wester Moesson aan 't Kasteel

[1] Deze plaats kan ik niet terecht brengen.

[2] Koewakoe, de Zuid-Oosthoek der Elpapoeteh-baai, waar wij in 1621 het fort Harderwijk hadden gebouwd bij Amahei. (*Bouwstoffen*, I, bldz. XLVIII, 296, 312, 315, 327). — Of is hier met Coac bedoeld poeloe Gofa?

zullen gehouden wezen te komen omme met gemelde Heer Gouverneur, de Oelisiva's en Oelilima's, te pitsjaren, op dat aan wederzyden de klagten van mishandelingen mogen gehoort, en naar behooren gecorrigeerd werden.

4.

Beloven mede gemelde Orang Kaja's van **Ceram**, dat zy geene andere plaatzen en zullen aan doen, maar regt aan het Kasteel komen, op dat zy, op andere plaatsen willende handelen, behoorlyke pas-cedulle van den Gouverneur voornoemd mogen obtineren, en daar door voor schade van de heenkomende schepen mogen bevryd zyn.

5.

Item, dat zy die van Key, en Aroe, [1] als alle andere onze onderdanen, vry ende onverhinderd hare stranden sullen laten frequenteren, zoo in 't herwaards komen, als in het wederkeeren.

6.

Item, dat alle de overloopers en slaaven, het zy van wat natien het zoude mogen wezen, zoo van hier, als van Banda, naar datum deze zouden mogen weglopen, weder omme zullen gerestitueerd worden, mits dat men voor yder perzoon zal betalen de waardye van twintig Ryxdaalders tot een vereeringe, en voor een overloper, te weten, een Hollander, 40 Ryxdaalders, dat van beide zyden over en weder zal onderhouden worden, te weten naar dato dezes contracts.

7.

Item, dat van nu voortaan alle roovinge, en hostile actien aan wederzyden zullen cesseren, op poene, dat men de overtreders als schelmen, en perturbateurs van de gemene ruste, metter dood zal straffen, als ook alle de gene, die daar van kennisse, en wetenschap zullen gehad hebben.

8.

Item, zoo het den nood vereischte, dat gemelde Gouverneur hare hulpe verzogt, ofte van doen hadde, zoo beloven zy lieden naar haar uiterste vermogen, 't zy te water of te lande, zyne E. te assisteren, gehouw en getrouw te wezen.

Alle welke bovengemelde artikelen de voorgenoemde Orang Kaja's van Ceram uit den naam ende van wegen de voorsz. eilanden ende

---

[1] Vgl. hiervóór, bldz. 182.

steden, voor haar, ende haare onderdaanen, beloven en zweren, gelyk zy zweren en beloven mits dezen, op haren Moshhâf onveranderlyk ende getrouwelyk naar te komen, en by zoo verre zij in eeniger deelen deze bovengeschreven artikelen overtreden, ofte infringeren mogten, zoo geven zy den gemelden Heer Gouverneur, nevens zyne geassocieerden, ende onderdaanen, volkomen magt en authoriteit, dat zy zulx op haare perzoonen, onderdaanen en landen, geweldiger hand mogen verhaalen.

Hier en tegen, beloofd de gemelde Heer Gouverneur haar hier in Amboina vryen handel en pas-cedulle op eenige plaats te verleenen, onder welke bescherminge zy vry en onbeschadigt van onze schepen zullen mogen gaan ende keeren, en haar in alle geregtigheid onpartydig naar behooren voorstaan, ook de gemelde vrindschap over en weer te onderhouden, en doen onderhouden.

Aldus gedaan en besloten ter goeder trouwe, buiten arg of list, ter presentie ende overstaan van alle de ondergeschrevene Oelisiva's en Oelilima's, in 't Fort van Amboina dezen 23 December A. 1624. Was getekent, 't merk van Orang Kaja **Cauwera** [1], 't merk van Orang Kaja **Keliwaroe** [2], 't merk van **Derus van Deuwon** [3], 't merk van **Bali van Kelemala** [3]; ter zyden stonden als getuigen 't merk van **Capitein Hitoe**, en 't merk van **Pati Toeban.**

Ook verklaren **Hatib**, Pati van Iha, Senghadji **Moessa**, mede van Iha, **Soeba Tsjina** van Moelato [4], **Loenitoeni**, radja Nollot [5], en **Goela** van Kellewaroe op haren Moshhâf, dat zij volkomen kennisse, ende wetenschap hebben, dat gemelde Gecommitteerden van Ceram volkomen magt hebben van hare superiores, omme met den Heer Gouverneur voornoemd te contracteren, de alliantie betreffende.

Aldus gedaan in 't Kasteel van Amboina dezen 23 December A. 1624.

LXXXIV. MOLUKKEN.

17 Juni 1625. [6]

De verklaring van deze overeenkomst is te zoeken in onaangenaamheden, welke Batjan's vorst had met de bewoners van Makian, omdat

---

[1] Deze plaats (?) kan ik niet terecht brengen. Misschien poeloe **Kivar.**

[2] Op Ceram Laoet.

[3] Ik kan deze plaatsen niet terecht brengen.

[4] Poeloe Marloe of Marlaoet?

[5] Op Saparoea.

[6] Uit het Contractboek.

deze sagoe kwamen kloppen in zijn gebied. Hij beklaagde zich daarover bij den Nederlandschen gouverneur der Molukken. (Vgl. *Onuitgegeven missive van Lefebure aan den G.G. 25 Juli 1626).*

Allsoo **Batchian** met d'omleggende eylanden van dien seer vrughtbaer ende wel versien sijn met menighvulldige sagouboomen, daerdoor de Macquanesen en meer andere dagelyckx coomen, groote quantiteijt van versche sagou maeken ende vervoeren, sonder den Coninck offte eenige van d'onse aen te spreeken offte te kennen, veell min eenige exactie offte tollen daervoor te betalen, daerdoor Sijne May[t] verarmt ende de H[n] Meesters [1], die soo vele jaren dese plaetse tot groote lasten en oncossten hebben onderhouden, geen verlightinge offte soulagiement tot onderhoudt van dit guarnisoen alhier genoten hebben en buijten alle reden is, het selvige langer te gedoogen en toe te staen, maer volgens alle reght en costuymen van landen, plaetsen ende steden sulcx te beletten en te verhinderen, soo veell doenelijck sall wesen,

Soo ist, dat wij, door last van d'Edle H[r] Jaecques le Febure, raedt van Indien, Gouvern[r] en directeur over de Molucques, met Syne May[t] hebben gecontracteerdt en geaccordeert, zoo well tot ontlastinge van d'E. Comp[e] als tot onderhoudt van den Coninck allhier, dat alle den genen, die van buyten incomen, t'zij Mooren offte vrije luijden, onder sijn gebiet om sagou te macken en deselvige te vervoeren, sullen gehouden wesen aen te spreeken en den Coninck voorschreven te betalen voor sijn gereghtigheijt en toll 10 p[r] cento, te weten, d'eene helffte voor Sijn Maij[t] en d'ander helfft ten proffijte van d'E. H[ren] Meesters, en bij gebreck offte weijggeringe van dien sij eenige gewelt offte hostiliteijt aen den Coninck toonden, sullen op syn versoeck hem gehouden wesen met eenige soldaten te assisteeren, de prauwen met alle datter in is alles aen te slaen ende te verbeuren ten proffijte van de contracten. [2] Van gelijcken zullen gehouden en verplight wesen, alle vreemdelingen buijten Comp dienst, die met joncken, correcorren offte eenigh ander vaertuigh van buijten allhier incomen, onder des Conings gebietdt, geladen met eenige waren, 't zij cleeden, padij, olie offte anders, aenspreeken ende vertollen, van gelycke betalende van jncomen tien p[r] cento, d'een helfft ten proffijte van d'E. Comp[e] en dander helft voor den Coninck als vooren, tot naerder ordre ende advoij van d'E. Ed[n] H[r]

[1] De Bewindhebbers der O. I. C.
[2] Vermoedelijk een schijffout voor: contractanten.

Gener^{l}. [1] En omdat [van] weder zijden alles tot meerder seekerh^{t} te bevestigen en volcomentlijck t'aghtervolgen, hebben twee jnstrumenten gemaeckt van eenen jnhoudt, het eene van ons onderteekent en aen Sijne May^{t} overgelevert en het ander met sijn zegell gecacheerdt [2], en ons behandight, om naer dit gemaeckt contract het sellvige int werck gestelt te werden.

Alldus gedaen op 't eylandt Laboua in Batchian ter vergaderinge van ons, den Coninck met sijnen adell, ady 17^{e} Junij A^{o} 1625 en was onderteekent, het eene **Gregorij Cornelij** [3] en **Lambert Vermeer**, ende het andre **Nourou Slaedt** [4], coninck van Bachian.

LXXXV. KUST VAN MALABAAR.

3 Januari 1626. [5]

Na het tractaat van 13 October 1608 (hiervóór, n° XXIII) waren vóór en na betrekkingen met de Westkust van Vóór-Indië, ook met den Samudri van Kalikoet, onderhouden en, ofschoon deze niet van groot gewicht waren, had de O. I. C. toch in die streken twee belangen onder de oogen te zien: den handel met die streken en het feit, dat op die Westkust het centrum was gelegen der Portugeesche macht in het Oosten, Goa.

Den 14 September 1625 ging een eskader onder Herman van Speult, Raad van Indië en oud-gouverneur van Ambon, naar het Westen van Azië, om in vereeniging met andere schepen, „met des te vigoureuser macht de rijcke middelen van de Comp^{e} in voorseijde quartieren, ende haren handel aldaer sonder verhinderinge te verseeckeren. Gelijck mede omme den vijant met een gesignaleerde macht allen mogelijcken afbreuck te doen, daer sulcx in de voijagie soude mogen voorvallen." [6] Van Speult kwam in December 1625 te Kalikoet en het bleek, dat de Samudri oorlog voerde met den vorst van Cochin, in welks rijk de Portugeezen, reeds in 1503, een fort hadden gebouwd, en die steeds in oorlog was met den beheerscher van Kalikoet. (Danvers, *Portuguese*, I, p. 99). De Samudri ontving Van Speult zeer gastvrij, drong er bij hem op aan dat de Nederlanders een factorij te Kalikoet zouden vestigen en wilde hun het monopolie (o. a. in de peper) schenken, maar de „Moorsche" koop-

---

[1] Gouverneur-generaal.

[2] Gecacheteerd.

[3] Gregurius Corneliszoon of Cornelii was een ambtenaar, Lambert Vermeer waarschijnlijk een officier, in dienst der O. I. C. in de Molukken. (Tiele-Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. XL, 43, 119. — Vgl. hiervóór, bldz. 142.)

[4] Noer Salat.

[5] Overgenomen uit Valentijn, V, 2 (*Malabar*), b, bldz. 25, v.

[6] Van Speult overleed op dezen tocht den 28 Juli 1626 te Mokka.

lieden weerhouden dit. Onderstaande voorloopige overeenkomst werd gesloten. (*Dagh-Register 1624—1629*, bldz. 193, 303; *onuitgegeven missive van Van Speult aan den G.G., 15 April 1626.*)

Accoort, ofte contract, gemaakt met den doorlugtigen grootmagtigen Keizer van **Malabar,** en den Koning van **Calicoet,** etc. ter eenre, en den Edelen Heer Herman van Speult, Raad van Indiën, en gewesen Gouverneur in Amboina, en die van zijnen Raade, commanderende over de schepen en comptoiren van Surata, Persien, en Mocha, wegens de Ed. doorlugtige Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal, den Heer Prince van Orangien, etc. ende de Ed. Nederlanse Oostindische Compagnye, onder het beleyd van den Ed. Heer Pieter de Carpentier [1], ter anderer zyde.

Eerstelyck, zyn beyde de Partyen met den anderen over eengekomen, en verdragen, dat Zyn Majesteit al de Peper, soo onder zyn heerschappy en dominen valt, zal gehouden wesen te doen leveren aan den persoon, die de Ed. Heer Gouverneur voornoemd daar toe nomineren of stellen zal, ten pryse van seven en twintig Realen van agten het Candi [2], bestaande in vyf honderd en twintig Ponden, te weten, ider Pond tot seventien Spaansche Realen gekoft, wel verstaande, dat de voorsz. Peper ook zuiver en zonder eenige maculen [3], Valsheyd, of bedrog, behoorlyk gedroogd, en op de bequame tyd geplukt wesen sal.

Ten tweede, dat al de Gember, te weten, grof, schoon en droog, goed, en zyn gemelde Majesteit gehouden wesen zal, die te doen leveren in handen van den voorsz. genomineerden persoon, te weten, 't Candi van vyfhonderd en twintig pond tot elf Realen van achten.

Ten derden, is de conditie, dat de gemelde waaren, als Peper, Gember, en alle andre, zullen vry en vrank zonder eenige tollen of geregtigheden, hoedanig zy zouden mogen genoemd zyn, te betaalen, en dat zy zullen gescheept, en vervoerd werden, zonder eenige contradictie van zyn Majesteit, of andre subalterne Hoofden; van gelyken zullen mede Tolvry, en buiten lasten, soodanige goederen of waaren, van wat quantiteyt en qualiteyt die zouden

[1] Gouverneur-Generaal van 1623—1627.

[2] Candy, een gewicht, nog in het Zuiden van Vóór-Indië gebruikelijk. (*Hobson-Jobson*, p. 119). — De prijsbepaling is mij overigens niet duidelijk.

[3] Portugeesch: macula = vlek.

mogen wesen, zyn, die wy hier aan land zouden mogen brengen, om te verhandelen, of te verkoopen, gelyk mede verstaan werd van alle Provisie en eetbare waaren, die de Compagnyes-dienaars, of gaande en komende schepen, zouden mogen van doen hebben, zonder dat zyn Majesteit imand van zyn onderdaanen, ter oorzake van zulx, of onder wat naam of Titel het zoude mogen wezen, hen lieden zal mogen verhinderen of lastig vallen, waar voor zyn Majesteit toezegt en beloofd werd (soo haast de aggreatie uit het Vaderland, of Batavia, zal gekomen zyn, die gepresumeerd werd binnen anderhalf of twee Jaar ten uitersten hier zal wesen) zal genieten ider Jaar een metaele halve kartouw, van omtrent vier duisend Pond gewicht, en dat in recompense en voldoening van de voorsegde vryheid van Tollen, wel verstaande, dat zulx niet eer zal gegeven werden, als 't Jaar na de approbatie.

Ten vierden beloofd zyn Majesteit, dat hy zal voorkomen, dat geen Peper of Gember zal vercogt of vervoerd werden, als alleen aan onse gecommitteerden wegens de Ed. Nederlandse Oostindische Compagnye, uitsluitende niet alleen alle Portugeesen, Engelsen, Deenen, Franssen, Guzeratten, Persiaanen [1], of andere Natien, hoedanig die zouden mogen genaamd wesen, maar ook zyne eigen onderdanen; beloofd daar by neffens, om zulk effect te doen sorteeren, dat niemand van zijn onderdanen zal vermogen, ten tyde als de Peper zal ryp geworden zyn, dezelve by hem te houden, op verbeurte van de voorsz. Peper, en arbitrale correctie van Zyn Majesteit, soo die by gemelde Persoonen sou mogen gevonden werden, tot welken einde zyn Majesteit beloofd, op ons versoek, tydelyk insinuatie te doen, dat by soo verre quam te gebeuren, dat imand bevonden wierd op vervoering van de Peper en Gember, dat de selve niet alleen zal verbeuren de Peper of Gember, maar ook na gelegenheid van saken als een overtreder, en violateur van dit contract, ten exempel van anderen gestraft, zal werden.

Ten vyfden, beloofd zyn Majesteit van gelyken de Gecommitteerden wegens de Ed. Oostindische Nederlandsche Compagnie een goede groote bequame steene brandvrye wooning in de stad **Panani** [2] omtrent de Rivier te vermogen, om de Peper, ende de andre waaren,

---

[1] Het is niet te verwonderen, dat de Moorsche kooplui, onder wie die van Voor-Indië zelf en van Perzië zulk een belangrijke plaats innamen, tegen deze bepaling in verzet kwamen.

[2] Panani, tusschen Kalikoet en Cochin, aan de kust, een belangrijke zeehaven.

Het is een yder kennelijck hoe hier in de Mollucques vier coningen sijn, namentlijck van Tarnaten, Tydoor, Baetsian en Gilole, waervan de twee lestgenomde door Godes bestieringe sonderlingh geen macht hebben, sulcx dat wij Tarnatanen ende die van Tydoor de machtichste sijn, welcken Coninck van Tydoor sich aen den Spaenjaert houdende, met derselver macht ons voor deesen verstroyt ende genoechsaem verdestrueert hadde, invoege wij genootsaect waeren ons tot de Hollanders (om van haer hulpe en assistentie te hebben) te keeren, die wij aen alle quartieren geresolveert hadden te soecken, soo in Amboyna, Banda, Java, Patania, Atchin als elders, doch vonden twee haerder scheepen d'een in Amboyna ende d'ander op Java, die oock voorgenomen hadden in de Mollucques te comen, oversulcx hunne anckers lichtten en herwaerts quaemen, doer wiens hulpe wij alsdoen by malcanderen syn versamelt, 't landt als oock den Coninck in synen voorigen welstandt gebracht, jae waeren soo vereenicht dat alle tgundt sij oft wij goet vonden dadelyck int werck gestelt wiert, twelck alsoo continueerde totten tijde vanden Generael Reael, tsedert welcken tijt alhier drye verscheyden Gouverneurs [1] geweest ende d'overicheyt, soo vande Hollanders als Tarnatanen seer verandert sijn, in voegen de Hollanders ons oft wij haer niet gelooft noch vertrouwt hebben, ende des lants saecken tusschen beyden soo syn blijven stilstaen, niet tegenstaende de Gouverneurs als oock wij overicheeden ende gemeente selffs den Coninck tot meermaelen hebben aengesprooken om de bevoirderinge des gemeenen lants ende Compangies saecken bij der handt te neemen, die sich daar niet met bemoyt maer met speelen en playsieren den tijt door gebracht heeft [2], tot dat eyntelijck op heeden bij boven gemelte Gouverneur door sijn meenichvuldigen arbeyt ende betrachtinge de saecke soo verre is gebracht dat tot accoort ende treckinge van eene lijn gecommen syn, daer in den Gougou ende Cappiteyn Laout geenen beeteren middel om tot sulcx te commen wisten te practiseeren dan in deese vergaederinge [3] voor te draegen hoe dat beyde soo Gougou als Cappiteyn Laout hunne ampten begeerden te abandonneeren en voortaen als gemeene citchils, (sonder eenich bewindt tlandt aengaende hun meer aen te trecken) te leven, ten waere sy Tarnataensche overicheyden met malcanderen alsnu in deze pitsiaeringe

[1] Jan Dirkszoon Lam (1619—1621), Frederik de Houtman (1621—1622), Jacques Lefebvre of Lefebure (1622—1628).

[2] Vgl. Tiele-Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. 1.

[3] Van Gouverneur en Raad der Molukken.

op des Compangies huys, daer vergaert waeren, resolveerden den oorlоogh jegens den Spaenjaert en Tydorees aen te neemen ende tlandt in synen voorigen welstandt te helpen brengen, dat eyndelyck (hoe wel sy Tarnataensche overicheyden, te weeten den Hoccum Soysives, Sengagies ende andere daer langh tegen waeren ende sulcx sochtten wtte stellen), met malcanderen gesamentlijck toegestemt, over een gecommen, geresolveert, als boven verhaelt beswooren ende gemelte heer Gouverneur in presentie van synen Raedt daer op de handt gegeven hebben, om gelijck verhaelt den oorloogh jegens den Tydorees en Spaenjaert aan te neemen ende tlandt in synen voorigen welstandt te helpen brengen. Twelck den Coninck van Tarnaten voorengehouden synde, geapprobeert en voor goet gehouden heeft; doch alwaert schoon gemelte Coninck contrarie gedaen hadde was besloоten evenwel deese resolutie volcomen voortganck soude neemen . . . [1]

LXXXVIII. JAPAN.

1627? [2]

In een schrijven van 1 December 1627 aan Cornelis van Neyenroode, ons Opperhoofd voor den bloeienden Japanschen handel te Hirado [3], maakt Pieter Nuyts, onze gouverneur van Formosa, melding van een opdracht der Japansche centrale regeering aan den gouverneur van Hirado, om den Nederlanders den handel te blijven vergunnen op den ouden voet. Deze opdracht dagteekende toen van een drietal maanden geleden. Zij was te opmerkelijker, omdat de Japanners toen allesbehalve den Nederlanders gunstig waren gestemd, daar de Nederlanders door hooge tollen, enz. den handel der Japanners op Formosa, voor dezen van groote beteekenis, trachtten te verhinderen. Nuyts was juist van Augustus tot November 1627 gezant geweest van den Gouverneur-Generaal aan het Japansche Hof en, ofschoon zijne zending niet het gewenschte resultaat had ten opzichte van den Formosaanschen handel, kan hij toch op de hoogte geweest zijn eener dergelijke opdracht. (Vgl. Nachod, *Japan*, s. 189—199, LXXIX). Waarschijnlijk [4] is onderstaand stuk een afschrift dezer opdracht, verstrekt aan de O. I. C.

---

[1] Wat nog volgt, is een gedeelte van de resolutie van Gouverneur en Raad, waarin deze overeenkomst is opgenomen, dat echter van de overeenkomst zelf geen deel meer uitmaakt.

[2] Uit het archief der familie Huydecoper van Maarsseveen.

[3] 1623—1632 was deze ons Opperhoofd van den handel te Hirado.

[4] Waarschijnlijk: met zekerheid is het niet te zeggen. Het is ontleend aan een document van 1693 (zie hiervóór, bldz. 94, noot 2). De opdracht moet

Dat aen d'Hollandsche Capt soo in **Meaco** [1] als elders in wat plaets van **Japan** hij begeert, toegestaen sal wesen om coopmanschap te drijven, en dat d'H[r] van **Firando** hem sulx onverhindert sal toelaten; maer alleen goede toesigt houden, dat de Paepsche of wel Portugese religie niet door d'Hollanders werd verbryd.

LXXXIX. CHINA—FORMOSA.

1 October 1628. [2]

Al spoedig na onze vestiging op Formosa (Thaiwan) [3] ontstond op dit eiland voor ons een handel van beteekenis, vooral in Chineesche en Japansche producten; het eiland bleef, wat het was geweest, een centrum voor den handel van Oost-Azië, thans echter zooveel mogelijk hier door ons gemonopoliseerd. Het stuk grond, waarop „onze stadt" zoude worden gesticht en dat gekocht werd van de „ingelande", „die van Sintang, (= Sinkan?)", lag aan de Zuidwestzijde van het eiland. Het fort heette eerst Oranje; „de nieuw begrepen stadt": Provintie. In 1627 werden beide genoemd Zeelandia, op last der Bewindhebbers. Men trachtte, nu men zelf op de kust van China geen handel mocht drijven, de Chineezen te bewegen, op onze vestiging te komen handelen, zooals dan ook door de Chineezen in het vooruitzicht was gesteld bij de onderhandelingen omtrent het verlaten der Pescadores. Japanners daarentegen maakte men de commercie moeilijk, door hooge tollen, enz. (Zie hiervóór, bldz. 213). Aan de andere zijde waren de Chineezen, welke vroeger gewend waren de Thaiwansche producten (hertevellen, enz.) op het eiland op te koopen, „zeer jaloersch," dat de bewoners daarvan, welke in de omgeving onzer sterkte woonden, dagelijks daar kwamen handelen.

Een plaag voor den handel was het bedrijf van zeeroovers, Chineezen veelal, op de kust van China zoowel als op die van Formosa. Hun aanvoerder in die dagen, welke in de stukken der O. I. C. steeds Iquan

---

natuurlijk zijn gegeven vóór 1641, toen onze factorij naar Desima werd verplaatst. En vóór 1641 weet ik haar slechts te plaatsen in 1627.

In den brief van 1693 staat nog vóór de insertie dezer opdracht: „In den jaere 16.. is door d'hooge overigheyd uyt Jedo aen d'h[r]. van Firando een ordre gegeven, hoedaenig d'Hollanders in syn land met hun handel te gedragen, en waer nae haer te reguleren sullen hebben."

[1] **Kioto**, toen de residentie van den Mikado.

[2] Uit het Contractboek.

[3] Thaiwan (thans ook Tainan geheeten) op 22°59' is de plaats onzer vestiging geworden. Het geheele eiland werd eveneens zoo genoemd, ook Packan. (Vgl. Groeneveldt, *China*, bldz. 202, noot 2). Kan deze naam ook zijn afgeleid geworden van het kustplaatsje Pakkang aan de Westkust (Hokuko)?

wordt genoemd,[1] een stoutmoedig en bekwaam avonturier, maakte de omliggende zeeën ten hoogste onveilig en het gelukte noch aan de Chineesche autoriteiten, noch aan de Nederlanders, hem de baas te worden. Amoi werd in 1628 door hem veroverd en verwoest. Nuyts, de gouverneur van Formosa (1627—1629), trachtte met hem in vriendelijke verhouding te komen, om het groote belang, dat de O. I. C. daarbij had. Hij bood hem vriendschap aan, en Iquan, daartoe niet ongenegen, wilde zelf ons wel van Chineesche koopwaren voorzien, maar hij bleef de Chineesche kooplieden beletten, met de onzen te komen handelen. Intusschen ging Iquan over in dienst van de Chineesche regeering (Ming-dynastie) en hij trad thans zelf tegen de zeeroovers op. Hij ontmoet Nuyts vóór Amoi, komt bij hem aan boord en wordt daar verraderlijk gevangen genomen tot hij verlof geeft voor den vrijen handel der Chineezen (een daad, ten zeerste door de Batavische autoriteiten afgekeurd en die een der vele redenen is geweest, waarom Nuyts in ongenade is gevallen). Toen Nuyts echter vernam bij deze gelegenheid, dat hij thans „groot mandoryn van Amoy en admiraal van de zee" was geworden, vindt hij beter met hem een verdrag te sluiten, wat plaats vond op 1 October 1628. Bewindhebbers der O. I. C. beschuldigden later Nuyts, dat hij „tot zijn eygen voordeel met den zeeroover Iquan geprocedeert" had. (Vgl. *Onuitgegeven missives van G.G. & R. aan Bewindhebbers, 27 Jan., 14 Aug. 1625, 3 Febr. 1626, 9 Nov. 1627, 8 Jan., 3 Nov. 1628; van G. G. & R. aan Sonck 13 Mei 1625, aan Nuyts 18 Mei, 23 Mei, 26 Juni 1628; onuitgegeven Verhael van 't gepasseerde op de Cust van China, op 18 Dec. 1627; onuitgegeven instructie voor Nuyts, 10 Mei 1627, onuitgegeven missive van Nuyts aan Coen, 26 Oct. 1628; onuitgegeven brieven van Bewindhebbers aan G. G. & R. 18 Oct. 1629, 27 Aug. 1630, 23 Nov. 1631; Dagh-Register 1624—1629*, bldz. 145, 334; *Kronijk Historisch Genootschap, 1853*, bldz. 194, 204; Campbell, *Formosa under the Dutch*, p. 38 f., 41; Boulger, *China*, p. 123.)

Accoordt getrocken tusschen d'H^r Pieter Nuijts, Raedt van India ende gouvern^r over t' eylandt **Formosa** ende tfordt Zeelandia ter eenre ende Iquan, overste mandorijn van de provintie van **Aymoy** ende admir^l van de Chineese zee, ter andere zijde.

Ick, Iquan, beloove, drie aghter eenvolgende jaeren aen d'Ed^e H^r Gouver^r Nuijts jaerlycx 1400 p^l goede schoone zyde tot 140

[1] Iquan was vroeger tolk der O. I. C. te Thaiwan, maar schijnt uit vrees voor de Japanners gevlucht te zijn en zeeroover te zijn geworden. In Chineesche bronnen wordt hij meestal Cheng Chi-lung genoemd. Hij was gehuwd met een Japansche vrouw en uit deze verbindtenis sproot de bekende Koxinga. Over de levensgeschiedenis van dezen merkwaardigen man zie men, behalve de bronnen in den tekst genoemd, o. a. de volgende werken: Riess, *Formosa*, S. 422; Campbell, *Formosa under the Dutch*, p. 383, 406, 459; Davidson, *Formosa*, p. 8, 30 f.

Nae dat ontrent de zes a 7 jaeren gepasseerdt seker different tusschen den gouvernʳ wegen de prince van Hollandt, den stadthouwer ende de hooffden van de omliggende eijlanden ende dorpen van **Amboyna** ende **Ceram** wegen den koninck van Ternate is ontstaen, soo vougen [1] niet alleene in oneenighᵗ met den anderen geleefft, maer de saeken zoo verre verlopen zijn, dat tot de feijtelijckhᵗ, termen van hostiliteijt, consequentelijck ruine ende verderfft van beijde volckeren ende vrughten geprocedeert hebben [2], zonder noghtans met voorweten ende speciale ordre van hare respective souvaraine daertoe gelast te wesen [3]; daer over in aghtinghe ende memorie genomen hebbende, d'onse voor desen bondige alliantien ende geraemde contracten tusschen den gemelte prince van Hollandt ende den koninck van Ternaten gedaen heefft [4], ons [5] buyten redenen ende arrogants gedoght, de vassalen [6] uijt eygen motijff niet alleene questie moveren [7], maer selffs tot den oorlooge vervallen zouden, dienvolgende willende in desen voorsien, weeren alle misverstanden ende caluminеuse gerughten uijt onse landen van Amboyna ende Ceram voornᵗ, den koninck jn Ternaten, sullthan Adill Amerill Momena Hamsia Nasseron Halla Scha [8], gesamentlijck den Tarnataensen Raedt ende de respective stadthouders beslooten, gelast ende geauthoriseerdt, aen den admiraell van der zee quitchill Aly [9], om met een armada correcorren sigh te transporteeren in onse landen van Amboyna ende Ceram [10], omme alldaer onsen persoon te representeeren ende uijt craght onser verleende commissie ende brieven van credentie affte handelen, reghten, bevreedigen alle geschillen ende differenten, in die quartieren bij verloop van tijt ontstaen, ende weder als oude vrunden, ende bondtgenooten jn vreede ende ruste te doen leven: soo ist dat wij, quitchill Aly, bekledende sijn Maijᵗ persoon, int casteell van Amboyna geconvoceerdt hebben den stadthouwer des Koninghs, Leliatoe [11], de

[1] In de lezing bij Valentijn, *Ambon*, b, bldz. 75: „invoegen."
[2] Vgl. Tiele-Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. VIII, v., enz.
[3] Wat eene wel niet geheel juiste bewering is.
[4] Valentijn: „gemaakt hebben."
[5] Valentijn: „zoo zijn."
[6] Valentijn: „en met arrogantie gedagte vasallen."
[7] Valentijn: „met ons in quaestie geraakt."
[8] Sultan Hamdja of Hamza (1627—1648).
[9] De kapitein laoet kaitsjil Ali.
[10] *Bouwstoffen*, II, bldz. XLI, 145, enz.
[11] *Bouwstoffen*, II, bldz. VII, v., XLI, v., enz.

respective landtvooghden van **Loehoe**, **Lissydy**, **Cambelle**, de hooffden van omliggende eylanden ende dorpen van Oleesiva ende Oleelyma, gesamentlijck des Koninck in Ternates onderdanen, ten overstaen ende als getuygen daertoe geroepen alle principale mijne bijgevoegde rade uyt Ternaten als Mackjan [1] ter eener, ende d' E. Philippo Lucas, gouvern^r^ van t' Cassteell ende dependentie van Amboyna, benevens die van sijn E. raden als de naturelen [2] uyt den landtraedt, wegen de Hoge Mogende H^n^ Staten Gener^l^, den heere prince van Orangien, mitsgaders de Ed^e^ H^n^ bewinthebberen der Geoctroijeerde Comp^e^ der Vereenighde Nederlanden ter andere, dewelcke ijder int bysonder gesustineerdt, beweerdt ende geprobeerdt hebben sodanige differenten, verschillen, gepasseerde actien ende onheijlen. Jn vougen, naer deselve aen wederzyden grondigh verstaen, wij quitchill Aly ende gouvern^r^ Philippo Lucas voorengem^t^ met voorweten ende toestemminge van den stadthouwer, landtvooghden ende de hooffden respective van Oleesyva ende Olelima, groodt ende cleyn, onderdanen van Sijne May^t^, zijn overeengekomen, geaccordeert ende vereenight, bevreedight onder de artykelen naer gementioneerdt zynde ende luijdende:

Eerstelyck belooven wij, gouvern^rs^ ende wij alltsamen, hoofden van Olysiva ende Olilyma, te vergeten ende niet meer inde gedaghten te nemen alle gepasseerde verschillen en misverstanden, sonder van deselve yets te moveren, maer sullen met den anderen woonen ende handelen als getrouwe vrienden ende bondtgenooten, sonder lightvaerdigh eenige calumineuse rapporten t'accepteren. Voorders zall 't des Koninghs onderdanen, Mahumetissten, vrij tot haer gelieffte staen om aent Cassteell offte andere plaetsen haren handell te drijven; van gelijcken sullen de Nederlandsche vassalen, 't zij dan Christenen ofte Mahumetissten, vrij op alle des Coninghs plaetsen haren handell doen.

Ten anderen belooven wij gesamentlijcke hooffden van Loehoe, Combelle, Lissidy, **Hittoe** [ende] [3] omliggende eylanden ende dorpen, dat wij aen de Nederlanders alleen sullen verkoopen ende doen

---

[1] *Bouwstoffen*, II, bldz. 145.

[2] De inlandsche leden van den „landtraedt" op Ambon, welke recht sprak in burgerlijke en strafzaken, waarin alleen inlanders waren betrokken. Hij werd voorgezeten door den Gouverneur en bestond verder uit Europeesche en inlandsche leden. (Heeres, *Ambon in 1647*, bldz. 550, v. in deze Bijdragen, XLVII).

[3] Valentijn, bldz. 76.

leveren nu ende naer desen droogh, schoon ende well geconditioneerde, alle onse giroffi nagelen volgens d'oude contracten ende sullen ons voor de Portugeesen bhaer betalen 60 R^a^ van aghten, dienvolgende ons mede verpligtende, aen niemandt anders als de Nederlanders eenige nagelen te vercoopen offte leveren.

Voorder belooven wij voorn^t^. aghter volgende de ordre des Konings ende die van Quitchill Aly, representerende Zijne May^t^. persoon, dat wij niemandt admiteeren, alliantien met deselve aengaen, handell drijven noghte acces op onse stranden gedoogen eenige vreemdelingen offte coopluyden, 't zij dan Europische offte Indiaense natien, directelyck offte jndirectelyck; ende t'zoo 't gebeurde, eenige quaedtwillige hooffden offte dorpen dese gemelte des Konings last niet en aghtervolgende, dien volgende toegangh aen eenige vreemdelingen [gedoogden] [1], zallt aen den Gouvern^r^. en Kimelaha geoorlofft wesen, deselve vreemdelingen met haer vaertuygh vijandelijck aen te tassten ende de dorpen die dese des Konings ordre niet t'prompt aghtervolght hebben, mede vermogen te verdestrueeren.

't Is sulcx dan, den Koningh van Macassar jegens den Koninck van **Ternate** in termen van oorlooge jegens den anderen staende, [2] diervolgende aen alle sijne May^t^. onderdanen op 't hoogste bevoolen ende aen sijne bondgenooten versoght heefft, de geene [3] Maccassaren overall te water ende te lande te vervolgen ende jst mogelijck te distrueeren.

Jngevalle den koningh van Maccassar eenige maght offte armada in die quartieren van herwaerdts over sende, om eenige jnvasie offte overlast in d'eylanden offte plaetsen des Koninghs onderdanen te doen, heefft de gouvern^r^. van 't casteell Amboyna van zijne zyde beloofft, derselver met presente ende toecomende maght jegens soodanige oppressie te helpen protegeren; van gelijcken zoo eenige maght van vyanden 't Cassteell oft desselffs onderdanen quamen offenceren, belooven wij gesamentlijck, van Olisiva ende Olylyma, gem^te^ gouvern^r^ in alles naer ons vermogen te hellpen ende assisteren.

Soo het gebeurde, dat eenige plaetsen offte dorpen sigh jegens zyne heere vergrepen offte quamen te rebelleren, sullen den Gouvern^r^ ende stadthouwer des Konings deselve reghten offte well naer gelegenh^t^ vyandelijck aentassten ende tot gehoorsaemh^t^ performeren;

---

[1] Valentijn.
[2] Vgl. Tiele-Heeres, *Bouwstoffen*, III, bldz. XXXVI, XLVII, v.
[3] Valentijn: „de gemelde."

van gelycken beloofft den Gouvern^r die van Loehoe, Combelle, Lissidy, soo om rys offte andere menudentien [1] moghten verlegen wesen, deselve tot haren noodtdrufft te assisteren ende bij de respective coopluyden wadt civillder te doen verkopen als ordinaijre ende courandt vercoght word, namentlijck dat wegen den lossen rijs haer een gantangh [2] op yder R^a meer, alst aent Cassteell vercoght wordt, zall geleverdt werden. Jnsgelijcx den rijs in betalen [3] voor twee een halve R^a van 8 jder bale.

Noopende den prijs van den Cormandellse en Suratse kleeden heefft den Gouvern^r mede geaccordeert te aghtervolgen de lijste ende prijs daerover in Ternate geraemt, behoudentlijck dat geen in betalinge voor nagelen sullen opgedrongen worden, maer 't sall t'selve tot haer eygen gelieffte wesen om well contant offte kleeden daervoor aen te nemen.

Voorders zoot geviele, eenige Nederlanders offte naturelle Amboneesen naer Loeho, Lissidy, Cambelle offte eenige andere des Konings plaetse quamen over te loopen, ende zullen deselve niet vermogen, Mahumetist te maeken, maer zall den Stadhouwer offte andere hooffden gehouden wesen, deselve weder aen 't Cassteell te seynden. Jnsgelijcx en sall den Gouvern^r geen overgeloopen Mahumetisten vermogen Christen te maecken, maer als vooren mede den stadthouder des Konings overleveren. Soo daer eenige slaven quamen aent Cassteell loopen, en sall den Gouvern^r niet vermogen, deselve Christen te maeken, maer deselve geboeijt weder aen den Stadthouder zeynden; desgelycx en sall den Stadthouder geen verloopen slaven van 't Cassteell [vermogen] [4] Mahumetist te maeken, maer als vooren gebonden den Gouvern^r doen overleveren ende sullen sulcke, die [de] slaeff offte slavinne als leijffeijgene toecompt, voor berghloon van deselve vijffthien R^a van 8 gehouden wesen te betalen.

Voorders jngevalle eenige dorpen offte particuliere persoonen uijt hun eygen moetwill offte motiff hun onderwonden te rooven, ymandt verradelijck te moorden offte de landt vrughten te verderven aen wiens, de Gouvern^r offte des Kimelahas, onderdanen tselve geschiede ende den Gouvern^r aen den Stadthouder daerover justitie versoghte offte dan dat den Stadthouder over gelycke delict reght van den

---

[1] Valentijn, bldz. 77: „andere zaaken."
[2] Inhoudsmaat of gewicht. In Valentijns tijd als gewicht: „houd 4½ pond." (Valentijn, IV, 1, *Batavia*, bldz. 360).
[3] Schrijffout voor „balen" (Vgl. Valentijn, *Ambon*, b, bldz. 77).
[4] Valentijn, bldz. 77.

Gouvern^r vorderde ende dat zoo well van d'een als de andere zijde geen behoorlijcke refactie [1], ende opreghte justitie gepressteert werde, zullen naer verloop van een maendt naer dato van de jnsuniatie, t'waere dan den Gouvern^r offte Stadthouder, den zelven vermogen te destrueeren ende hun sellven reghten, zonder dat bij de respective gesustineerdt werde, daer in qualijck offte [niet] [2] conform d'unnie gehandelt ware; behoudentlijck noghtans, soo daer eenige dorpen, met voorgemeldte moedtwilligh^t jngenomen geweest zijnde, sall soodanige revengie jegens de particuliere plaetsen geexcecuteert ende jnt werck gestelt worden, zonder dat d'andere plaetsen tsellve mede subject offte den last van d'andere gemeen sullen wesen.

Soo daer ijmandt versoghte, eenige schullden, t'ware comptant offt kleeden, van de koopluijden in [de] respective dorpen te maken, onder conditie deselve opt gewas offte eenige tijt van maenden te betalen ende naer d'expiratie van den tijt hun absenteerden, zall den Gouvern^r offte Stadhouder gelicentieert wesen ende vrijstaen, den gemelten debiteur te doen opsoeken ende aen de dagh^r brengen ende deselve so lange in private apprensie offte geboeyt houden tot aller [3] tijt de schullt behoorlijck affgeleijdt ende betaelt is.

Voorder sullen den Koninck van Tarnates vassalen tot gerieff van den handell in rijs offte kleeden offte tot preservatie van de vrughten ter plaetse daer sulcx vereijscht werdt, opt versoek van den Gouvern^r gehouden wesen aen te wijsen seekere bequame plaetse, daer de jnwoonders ter eerster instantie een gerieffelijcke wooninge buijten cossten sullen moeten maeken, dogh naert selve eens behoorlijck in effecte gebraght ende aen de Nederland^rs overgelevert is, zall daernaer den Koopman [4] gehouden wesen, t'sellve tot eijge kossten all 't geene daeraen gebreeken moghte doen repareeren.

Jnsgelijcx soo 't geschiede, eenige verschill quame te ontstaen ter oorsaeke der respective coopluijden niet opreght met de jnwoonderen handellden offt eenige overlast booden [5], tware dan jnt stuck van den godtsdienst, vrouwen ende kinderen, offte dat de soldaten eenige quetstie moveerden, en zall men ter oorsake van dien niet mogen tot de wapenen procederen, maer t'zellve den Gouvern^r aen-

---

[1] Valentijn, bldz. 77: „satisfactie."

[2] Valentijn, bldz. 77.

[3] Valentijn: „tot der tijd."

[4] Nl. de Nederlandsche vertegenwoordiger der O. I. C. (Vgl. Valentijn, bldz. 77).

[5] Valentijn: „deden."

[illegible]

doen. Mahumetisten sullen geen Christenen ende Christenen mede geen Mahumetisten vermogen gemaeckt worden. Except des selfs onderdanen, sall tot eygen gelieven staen, deselve naer syne manieren te buygen ende t'soo t'gevielle, dat des Gouvernrs onderdanen offte Stadthouders vasalen des Konings haer respe hooffden niet behoorlijck gehoorsaemden, sall den d'een anderen op sijn versoeck assisteren; dogh soo hem maghtigh ende gedisponeerdt vonden, t'sellve alleen te verrighten ende uijt te voeren, sall d'een op d'anders proceduren niet vermogen te reprocheren.

Dit is, dat wij capn laout, quitchill Aly, ten oversien van alle mijne medtspersoonen, respective hooffden van Ternate ende Macquian ende den Stadthouder, landtvooghden ende hooffden, Ooleiva ende Olilyma, van Amboyna ende Ceram gesamentlijck des Mayts van Ternate onderdanen, wegen den voorgemt Zyne Mayt van Ternate; ende den gouvernr Piliph Lucassen uyt den naem van den gouvernr generl Jan Pieterszoon Coen, gesamentlijck die van onse ende die uijt den landtraedt van Amboyna, wegen de Hoogh mogende Hren Staten Generaell, de prince van Orangie ende de bewinthebberen der Vereenighde Geoctroyeerde Oosstindische Compe van de Neder-

[1] Valentijn: „inspectie."
[2] Valentijn: „exigentie."
[3] Valentijn, bldz. 77.

landen goedgevonden, geunieerdt ende beslooten hebben, geli d'een d'ander belooven, 't selve met getrouwe ende opreghte gem deren te onderhouden ende doen onderhouden. In teycken van d hebben wij, cap^{n} laoudt quitchill Aly ende gouvern^{r} Philip Lu yder particulier hier onder onse gewoone signature ende zege gestelt, gelyck wij mede aen den stadhouder van Loehoe, de lan voogden ende hooffden Olysiva ende Olylyma van Amboyna e Ceram voorgemeldt, ijder voor sooveell hem aangaet, hebben geleve eenen van gelijcken als desen jnhoudt ende deselve op ons wettb beeedight. In meerder ende bondiger affirmatie hebben onse respect gewoone onderteekeningh onder desen gestelt, gelijck wij hooff ende Raden van [de] Tarnataense ende Mackjanse armada ende uijt den landtraedt van Amboyna ons als getuygen constitueer tot verificatie van welcke dese mede onderteekent.

Geschreven, gearresteerdt, bevreedight ende beslooten int casst Amboyna desen 22^{en} dagh der mane Rabou Awall [1] jnt jaer proopheets Mahumet 1038 [2]; Stjlo Roma[no] den 22^{e} 8 b^{r} A^{o} 16 Onderstont: Actum jnt cassteell Amboyna, datum ut supra; e was hier ondergedruckt twee zegels in roode lacke en onderteek als vollght.

Merck gestelt bij {
kimelaha d^{o} [3] **Loehoe.**
kimelaha d^{o} **Leliatoe.**
orangcay d^{o} **Permatta** [4].
orangquay **Tand^{o} Naytoemessi** [5].
quaycie **Aly** [6] van d^{o} **Lissidy.**

Phs. Lucas.
Gerardt Westerm
Nicolaes Mersman
Joan Ottens.
Thymon L. Coop
Jan de Meijer.
Salomon de Wael
Louis d'Bruus,
Secreta

[1] Rabî al awwal. Deze maand begint voor het jaar 1038 met 29 Octo 1628 (Wüstenfeld, *Tabellen*, S. 42).

[2] De Mohammedaansche en de Nederlandsche tijdrekening kloppen l dus niet.

[3] Wat dit beteekent? Misschien afkorting voor dito, dat zoo dikwijls wo gebruikt voor reeds genoemd. Bij Valentijn, bldz. 78, komt de onderteeken van den Kimelaha (van) Loehoe niet voor. Zie over hem Tiele-Heeres, *Bo stoffen*, II, bldz. XLI.

[4] Een dorp op de Noordkust van Ceram (Valentijn, *Ambon*, a, bldz. 54,

[5] Schrijffout over **Tanahitoemesen.**

[6] Hiermede wordt bedoeld kaitsjil Ali. (Vgl. Valentijn, bldz. 78).

Manuell, ko[k] van Kilang.
Thome de Silva, ko[k] van Soya.
Don **Andrea**, hoofft van Along. [1]
Gaspar de Freitas.
Don **Pedro**, hoofft v. Ottemorie. [2]
Anthonij da Cossta, mardijka. [3]
Anthonij Taweri, 't hoofft van Tavorij. [4]
Steven Tersera, 't hoofft van Poeta. [5]

XCI. MOLUKKEN—AMBON.

14 Augustus 1629. [6]

De staatkunde der Compagnie, hare handelspolitiek in de eerste plaats, had ook op Ternate ongenoegen gewekt. Wantrouwen werd gekweekt en groeide gestadig. Vooral onder sultan Modafar, die in 1610 [7] den troon had beklommen, waren de verhoudingen tusschen de Compagnie en Ternate niet steeds aangenaam (Tiele—Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. I—VII). Modafars opvolger, Hamdja, sloot, daartoe genoopt door de doortastende houding van den Nederlandschen gouverneur der Molukken, Gijsbert van Lodensteijn, in 1629 een nieuw contract met de O. I. C., vooral ter bevestiging der vroegere (Vgl. *Bouwstoffen*, II, bldz. XXXVI, v.).

Accoordt, gemaeckt door Gijsbert van Lodensteijn, [8] gouvern[r] over de Moluccos, met den koninck van Ternaten.

Allsoo voor desen, ten tijde des overleedens konings Modafar, koninck van **Ternate** etc[a], [9] wiens ziele Godt genadigh zij, diverse quade breuken ende misverstanden in de oude voor desen gemaeckte bondige contracten sijn gekomen ende jngekropen, die noodigh,

---

[1] Halong op Lei-Timor of Alang op Hitoe.
[2] Hoetoemoerie, op Lei-Timor.
[3] Valentijn: „Hoofd van Mardika."
[4] Tawiri op Lei-Timor.
[5] Poeteh of Wai Poeteh op Klein-Ceram? — Niet al deze inlandsche hoofden waren blijkbaar leden van den Landraad (Vgl. Heeres, *Ambon in 1647*, bldz. 551).
[6] Uit het Contractboek.
[7] De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 107. Vgl. echter De Clercq, *Ternate*, bladz. 157, noot 3.
[8] Deze was gouverneur der Molukken van 1629—1633 (Tiele—Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. XXXVI).
[9] Overleden den 16 Mei 1627. Hij werd opgevolgd door sultan Hamdja (Tiele—Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. VII, XXXV).

tot onderhoudinge van de allgemeijne russte, affbreuck onzer v
anden, wellstandt dezes rijcx ende vergenoeginge onzer ouder
beschutheeren ende goede vrunden, de Hoogmogende H^{rn} Stat
Gener[1] der vrije Vereenighde Nederlandsche provintien, Zijne Pri
celijcke Ex^{tie}, Fredrick Hendrick, prince van Orangie, grave v
Nassou, etc^{a} ende de H^{rn} Bewinthebberen der Vereenighde Oos
indische Comp^{e}, dienen geweerdt ende verbetert, om naer des
stricktelijk en zonder te gedoogen, wederomme eenige veranderin
geschiet, onderhouden te worden, alles onvermindert de geseij
voor desen gemaeckte oude contracten bij den voornoemden konin
Modafar ende den Tarnataensen Raedt mette H^{ren} admiraells Corne
Matelieff [2] en Frans Wittert [3], mitsgd^{n} den H^{re} Gouvern^{r} Genera
Pieter Both [4] gemaekt, die wij mits desen approberen ende b
geeren tot [5] volcomen effect in alles sorteeren sullen; soo ist, d
wij, sulltan Adjall Amir Jll Mominina Hamsa Nassaron Hallaha
coninck van Ternaten, etc^{a}, 't sampt die van onse Rade, o
goedtvinden ende advoij des heers Jan Pieterszoon Coen, Gouver
Generael wegen den staedt der gemelte Vereenighde Nederlanden
dese Jndien, ende Gijstbert Lodensteijn, gouvern^{r} over de Molucc
met sijnen bijhebbenden Raedt, gesamentlijck vergadert, hebb
goedtgevonden, besloeten ende gearresteerdt 't naervolgende.

Eerstelijck belooven wij, coninck van Ternaten, den voor des
gepleegden trevis mette croone van Spangien en Tijdoor [7] te ve
breeken ende in geender manieren met haer eenige accoorden off
onderhandelinge, sonder consent, wille nogh voorweten van de g
seyde H^{rn} Staten Generaell, den prince van Orangien etc^{a} off
haere gecommitteerde aen te gaen, maer deselve ter contrarie m

---

[1] Valentijn, I, b (*Molukse Zaaken*), bldz. 262: „oude".
[2] 1607. N° XXII.
[3] 1609. N° XXVIII.
[4] 1613. N° XLVI.
[5] Valentijn: „dat".
[6] Valentijn: Minallahi Sjah".
[7] Het was een der redenen van verwijdering tusschen Ternate en
O. I. C., dat genoemd rijk weinig lust betoonde den oorlog met Tidore
met de daarmede verbonden Spanjaarden voort te zetten, vooral niet, wa
de Nederlanden, welke dien strijd gaarne zagen, toch aan Ternate wein
hulp boden. De krijg werd dan ook met weinig kracht vervolgd; een wape
stilstand met Spanje, nog door Modafar gesloten, werd door Hamdja erke
en deze sloot tevens in 1629, vóór de komst van Van Lodensteijn, ook m
Tidore een wapenstilstand. Deze werd thans weder verbroken (*Bouwstoffe*
II, bldz. VII, XXXVI).

alle onse maght beneffens haerluijden te beoorlogen ende vervolghen.

Dat alle de nagelen, soo hier in de **Moluccos**, op de **Cust van Ceram**, d'eijlanden van **Amboijna** ende andere plaetsen onder ons gebiedt, van niemandt ter werelld dan aen de coopluijden wegen de Vereenigde Nederlandtsche Oostjndische Comp^e gelevert sullen werden, schoon, suijver, droogh ende well geconditioneerdt, jegens vyfftien R^a van aghten de baerh van 625 ℔ Hollandts allhier, ende jn [de] quartieren van Amboijna ten prysse nu jonghts tusschen mijn broeder, kitchill Alij, admiraell van der zee, ende d'H^r Philips Lucassen, gouvern^r alldaer, beraemdt; [1] op pene dat wie in contrarie bevonden werdt gedaen te hebben daer over op t hoogste zall gestrafft worden.

Sullen van gelijcken ook sorge dragen en aen alle onse ondersaten beveelen, de nagelen gepluct behoorlijck [2] ende boomen well [3] gehavent werden, zonder te hengen, [4] deselve affgehouwen [5] ende thuijnen jn plaetsen van dien, als voor desen meermaelen is geschiet, gemaeckt werden. [6]

Alle Christenen, van den vijandt overkomende offte [die] op de wegen bij ons werden ontmoet, 't zij dan Spangiaerden offte eenige andere natiën, sullen wij deselve dadelijck sonder haer eenighsints te beschadigen, maer veell eer alle hullpe ende vorderinge doen, aen de gecommitteerde van de geseijde Heeren Staeten overleveren, zonder ijets daervoor te eijschen. Mooren ende Heijdenen, geen van onse onderdanen zijnde, bij de ondersaten van de gemelte H^n Staten comende om Christen te worden offte bij haer andersints te woonen, zullen t' zelve zonder tegenseggen van ijmandt vrijelijck mogen doen.

Mede allsoo dickwills geschiet, dat eenige onse onderdanen, soo vrijelijck [7] alls diensbarigh, van den vijandt gevangen als anders daer gekomen ende alldaer Christen gemaeckt zijnde, van daer weder weghvlughten, ende haer onder de gehoorsaemh^t van de gemelte H^rn Staten offte d'onse begeven, sullen desulcke persoonen op haere aencomste ten overstaen van eenige van ons gecommitteerde ter eenre ende de gecommitteerde wegen den gouvern^r in dese

[1] Zie hiervóór, bldz. 220.

[2] Valentijn: „behoorlyk geplukt".

[3] Valentijn: „behoorlyk".

[4] Valentijn: „gehengen."

[5] Over de behandeling der nagelboomen, zie o. a. *Encyclopaedie*, III, 5. — Het woord „havenen" hier in de vroegere beteekenis van goed behandelen.

[6] M. a. w. dat aan de nagelcultuur een eind wordt gemaakt.

[7] Valentijn: „vrye".

quartieren ter andere zijde affgevraegt werden, onder wellckers gehoorsaemh[t] zij haer willen begeven, welcke persoon 't selve allsoo affgevraeght ende haer onder d'eene offte d'ander subjectie hebbende begeven, zullen partijen naemaells niet vermogen, deselve persoonen, wederom van d'een tot ander vlughtende, te versteken, aghter te houden, noghte wegh te voeren, maer gehouden zijn, deselve datelijck, promptelijck ende zonder eenigh uijtstell ter handt stellen, dogh well verstaende, dat allsulcke persoonen, voor desen slaven offte slavinnen ende geen vrije luijden geweest zijnde, zullen deselve aen voor desen hare geweesene meesters betaelt worden, zoo haere [1] de voorseijde gecommitteerden wegen de voorschreven H[rn] Staten begeeren, ijder tegens 60 Realen, de helfft jn contant ende de rest in kleeden; dogh vrije luijden zijnde, sall men daer niets vermogen voor te eyschen.

Ende van die [2] van weder zijde differente persoonen, soo vrije als dienstbare, voor desen van deene tot ander overgeloopen, waervan de meeste all vertrocken ende vervoerdt zijn ende niet well mogelijck is, volldoeninge van wederzijden hierin te doen, sijn beijde partijen te vreeden, deselve te laten ter dier plaetse, daer jegenwoordigh zijn, zonder deselve naermaels wederomme te eijschen; maer ter contrarie eenige van deze persoonen weder van d'een tot d'ander overloopende, zullen parthijen gehouden zijn, deselve datelijck weder over te leveren, omme naer meriten ende goedtvinden van ijder van ons beijden gestrafft te worden, waeraen sigh d'een nogh d'ander niet en zall hebben aen te stooren.

Ende allsoo in den oorlogh dickwils geschiet, dat van wederzijden eenige bij den vijandt gevangen worden gekregen, sall men jn sulcken gevalle in generale verlossingen de oude voor desen gepleeghde gewoonte volgen, namentlijck eenige Hollanders en Ternatanen beij den vijandt ende eenige vijanden bij de ondersaten van de H[rn] Staten gevangen zijnde, sullen voor eerst de ondersaten van gemelte H[rn] Staten gelosst werden jegens allsulcke persoonen als in haere handen zijn; ende meerder van des vijandts volcks in handen sijn ende meerder van den vijand hebbende, sullen daer jegens de gevangen Ternatanen gelosst wierden, wellverstaende dat all sulcke geloste Ternatanen op hun aencomste in presentie des gouvern[rs] over dese quartieren offte zijne gecommitteerden ende d'onse sall affge-

---

[1] Valentijn, bldz. 263: „zooals".
[2] Valentijn: „naar dien".

vraeght worden, bij welcke van beijde partijen zij haer willen begeven ende haer begevende onder subjectie der voornoemde H[rn] Staten, zullen sonder ijmandts tegenzeggen alldaer vermogen te blijven, zonder naermaells te vermogen, haer uijtte eenmaell aengenomen gehoorsaemh[t] te ontrecken, maer gehouden zijn daer eeuwelijck onder te blijven, mits vrij sijnde van sulcken somme van penningen offte waerdije van die, alls tot haere verlossinge zall sijn verstreckt, daer sij ter contrarie gehouden sullen zijn, haer weder begevende onder de gehoorsaemheijt der croone van Ternaten, te betalen allsullcke somme van penningen offte waerdije van dien, als tot hare verlossinge zall zijn betaellt.

Van gelijcken allsoo jegenwoordigh de Hollandsche munte hier in treijn gebraght ende de Spaensche uijt geweerdt is, ende noodigh zomwijlen tot verlossinge der gevangene als anders het Spaensche geldt moet zijn gebruijckt, sullen de onderdanen der meergemelde H[rn] Staten gehouden zijn, ons daertoe met Spaensche munte voor ander in plaetse van dien te versien. [1]

Eenige misverstanden van wedersijden ontstaende, sullen partijen gehouden zijn, datelijck bij den anderen te komen ende deselve naer reght ende reeden ter neder te leggen ende te remideren.

Alle t'geene voorschreven staet, hebben wij, sulltan Hamsia, ko[k] van Ternaten et[a] ende Gijsbert van Lodensteijn, gouvern[r] over de Moluccos, tsampt die van onsen Rade allhier, in de stad Maleije op 't eijlandt Ternaten vergadert, goedt gevonden, besloten ende gearresteert tot weeringe van alle vordere onlust; belooven ende zweeren, t'sellve op ons wettboek ende eedt vast en onverbreekelijck te sullen onderhouden, alles sonder argh offte list. Jn oorconde der waerh[t] zijn hier van gemaeckt vier alleens luijdende, bij ons beijden onderteekent. Int jaer onses H[ren] Jesus Christij 1629 den 14[e] dagh der maendt Augustij, jnt jaer Mahemet 1642 [2], den 22[e] dagh der maendt Haghij. [2] Onder stondt: Actum jnt casteell Maleijen op Ternaten, datum utt supra. Was geteekent met eenige Arabische letteren ende **Gijsbert van Lodensteijn.** Hier onder gedruckt twee zegells in roode lacke. [3]

---

[1] Vgl. nog *Bouwstoffen*, II, bldz. II.

[2] Schrijffout natuurlijk voor 1042. Maar dan is de Mohammedaansche tijdrekening foutief. Immers volgens Wüstenfeld, *Tabellen*, valt 14 Augustus 1629 in de maand Dzoe'lhidjah 1038. Valentijn stelt het in het jaar 1042, den 22 Rabi al-achir, wat nog minder goed klopt.

[3] Dit contract is den 1 Maart 1630 bekrachtigd door den G.G. Jacques Specx (Zie beneden, n° XCVII).

XCII. KUST VAN KOROMANDEL.

14 November 1629. [1]

Verschillende privileges voor de Nederlanders in Pulikat werden bij onderstaand kaul van den vorst van Carnatica verleend of bevestigd. Zij maakten de verhoudingen voor onzen directeur minder moeilijk, nu zij kwamen van de zijde des beheerschers van Carnatica zelf en niet van gouverneurs of andere ondergeschikte ambtenaren. Trouwens, geheel de stelling der onzen was op Pulikat sterker geworden. De Kusthandel werd steeds van grootere beteekenis, zoowel wat betreft de handelsartikelen voor Nederland (fijne lijnwaden, indigo enz.), als katoentjes voor den Maleischen Archipel (Vgl. *Onuitgegeven missive van G.G. en R. aan Marten IJsbrantsz, 15 Juli 1628*).

Translaet uijt caull des ko^{kx} van Golconda [2], Stij [3] Rama, A° 1629 in de maendt November op den dagh der nieuwe mane. [4]

Jck, koninck der coningen, den grootmaghtigen ende fictorieusen coninck Rama Deu Raija, geeue dese mijne caull neijropon aen den Cap^{n} Moor der Hollanders, genaemt Marten, [5] die met licentie van uwen prins in mijn plaets **Paliacatta** zijt gekomen om te handelen, waernaert zullt hebben te reguleren.

Aengaende de negotie hebbe ick den toll in [6] van lossen als laden van alles t'geene met UE. schepen zoudt mogen brengen offte vervoeren om eere UE. gegeven ende vrije gelaten voor alltijts, zonder daervan ijets te sullen eijschen.

De sioncan [7] van de negotie der coopluijden in Palliacatta alsmede dito int landt, ook de visie, sall wesen gelijck de maniere jn oude tijden.

---

[1] Uit het Contractboek.

[2] Is een ernstige schrijffout voor **Carnatica**, zooals de kopie in het *Contractboek der Kamer Zeeland* dan ook juist heeft.

[3] Moet natuurlijk zijn „Srij". In de kopie in het *Contractboek der Kamer Zeeland* wordt de Vorst dan ook genoemd: „Srij Rama Deeva Raja".

[4] Dat dit de 14 Nov. 1629 is geweest, blijkt uit de kopie van deze overeenkomst in het *Contractboek der Kamer Zeeland.*

[5] Marten IJsbrantsz.

[6] *Zeeland:* „zoo". Hierbij staat in het *Contractboek Zeeland* nog de noot: „Desen thol was 1618 of 1619 door Sumobel Ragoe, sijnde heer over Palliciatta en eenige omleggende landen, d'E. Compagnie reeds geschonken."

[7] *Zeeland:* „joncan" = tollen. Onder dezen naam staan in het „contract", waarvan sprake is in de volgende noot, allerlei soort belastingen en heffingen bekend.

De plaetse Palliacatta, 't zij off aen mijn behoude ende volck alldaer te gouverneren zende, off desellve verpaghte [1] off aen eenige ragien [2] offte ijmandt tot haer salaris ende onderhoudt geve, zall in aller manieren dit caull vasst ende van waerden blijven.

Geenige persoonen, tot visiadores toe, en sullen niet vermogen, van UE. ijets te eijschen off te trecken, daertoe ordre gegeven hebbe.

Eenige questie met den visiadoor offte jnwoonders deser plaets ontstaen zijnde, saeken van jmportantie, sullt UE. mij well weten laten; cleijne saeken mooght, sonder mij te doen weten, met den geenen, die alldaer gouverneren, consuleren ende in reeden affmaeken.

Hierop moght met alle coopluijden naer UE. wellgevallen vrijelijck handelen ende largo negotieren, op mijn woordt, waertoe dit mijn caull nieroupom hebbe gegeven, dat voor altoos mooght bewaren ende sonder eenigh aghterdencken op mijn vertrouwen ende blijfft met gesondtheijt.

XCIII. KUST VAN KOROMANDEL.

11 December 1629. [3]

Terwijl in Pulicat, behoorende tot het rijk Carnatica, 's Compagnie's toestand in deze jaren zich gaandeweg verbeterde en bevestigd werd, waren in Mazulipatam (gelegen in het gebied der beheerschers van Golconda) de verhoudingen sedert 1619 (hiervóór, bladz. 154, v.) ongunstiger geworden (vgl. hiervóór, bldz. 194). De moeilijkheden schijnen te zijn ontstaan, doordat de Nederlanders de Moorsche kooplui in hunne vaart langs de Kust van Koromandel bemoeilijkten, maar ook tengevolge van knevelarijen der inlandsche autoriteiten. Vooral ook onze z.g. vrijburgers of vrije lieden, die op kaapvaart uitgingen tegen 's Comp[s] vijanden, hadden terecht dan of ten onrechte een ongunstigen naam in die streken (Vgl. *Onuitgegeven missive van Abraham van Uffelen, uit Mazulipatam, aan Bewindhebbers, 23 April 1623*). In November 1623 bereikten deze onaangenaamheden zulk een hoogte, dat de Nederlanders van de factorij te Mazulipatam, waaronder de toenmalige directeur der Kust

---

[1] Dit gebeurde nog in datzelfde jaar, blijkens een in 't Contractboek achter dit contract opgenomen „Contract gemaeckt tusschen den Koninck ende Maleije overt renderen der stadt Palliacatta jnt jaer 1629 den 4[en] Xber." („aengaende de paghtinge van onse plaets Palliacatta" . . . „voor 3 jaeren"). In het *Contractboek Zeeland* wordt deze verpachting gesteld op 24 December. Bij „Malaije" staat daar nog aangeteekend: „Dit is een eernaem en zijn eijgentlijke is Astrappa Chittij (vgl. hiervóór bladz. 195) die A° 1633 of 1634 vervangen is door zijn broeder Chinnana Chittij, ook bijgenaamd Malaije, welke de tollen gaandeweg verhoogd heeft." Hij, evenals zijn broeder, behoorden tot de groote leveranciers in Pulicat van de Kustkleeden, zooals mij bleek uit archiefstukken (Vgl. ook *Dagh-Register 1631—1634*, bldz. 364).

[2] *Zeeland:* „ragias", radja's = koning, vorst.

[3] Uit het Contractboek.

Nota: van gelijcken jnhoudt hebben nogh 3 firmans, namentlijck wegen de landen **Coudapilli**, [1] **Condawierre** [2] ende **Ragimandre**, [3] zijnde met voorschreven van Elour de grootste gouvernos vant Gollcondase rijk, waerinne d'E. Compe haeren handell ten principaellsten js drijvende ende door welcke hun geprocureerde goederen meest moeten passeeren. [4]

XCIV. KUST VAN KOROMANDEL.

Februari 1630. [5]

Deze ferman is door De Witt zonder twijfel op zijn reis naar Golconda verkregen.

Firman des koninghs van **Gollconda**, A° 1629 [6] met den opperkoopman Jacob de Witt bekomen.

Firman des Konings, geschreven aen de Capt der Hollandrs.

UE. hebt mij met een van U volck eenen brieff geschreven, waerbij gesien, [dat] den gouvernr UE. heefft affgenomen 1600 [7] pagoden in verscheijde reijsen, waerover UE. t' hert heefft gebrooken ende geresolveerdt, de bandaer te verlaten. Jn 6 jaren begeere [ik, dat gij] de 1600 [7] pagoden sult jnhouden totter tijt UE. betalinge hebt. In de 5 jaeren is UE. op 1000 pagoden naer volldaen, die jnt seste jaer sult jnnehouden ende de verdere 2000 pagoden aen

---

[1] Kondapalli, ten N.W. van Mazulipatam (Vgl. Hunter, *Gazetteer*, V, p. 435).

[2] Kondavir, ten W. van Mazulipatam.

[3] Vermoedelijk Rajamahendri, ten N.O. van Ellore (Vgl. Hunter, *Gazetteer*, VII, p. 495).

[4] De O. I. C. verkreeg dus hierbij tolvrijheid in ongeveer geheel de tegenwoordige Kistna- en Godaweri-districten.

[5] Uit het Contractboek. — De ferman, voorkomende bij Havart, *Cormandel*, II, bldz. 103, 105, foutief gedateerd 1631, is blijkbaar eene andere lezing van onderstaand document.

[6] Waarschijnlijk een foutief jaartal. In het *Contractboek Zeeland* komt voor een extract van dezen ferman: hij was „geschreven in de mane Redjeb 1039 of A° 1628". Dit laatste jaartal is stellig onjuist, want De Witt is eerst in 1629 naar Golconda vertrokken. Maar Radjab 1039 komt overeen met Februari—Maart 1630.

[7] Schrijffout voor: 16000. Volgens de overeenkomst van 24 Juli 1619 (hiervóór, bldz. 154) moesten de Nederlanders 3000 pagoden 's jaars als vaste som voor in- en uitgaande rechten betalen. Ofschoon deze reeds vooruit betaald waren voor 5 jaar, waren zij te Mazulipatam opnieuw geeischt (Vgl. Havart, *Cormandel*, II, bldz. 103).

den Gouvern^{r} jntrageeren [1] ende jnt duwans boek [2] gestelt sullen worden. Voor en all eer de 16000 pagoden door UE. sijn ingehouden, heefft jemandt [3] op UE. ijets te pretenderen. De ses jaeren gepasseerdt zijnde, zult t' zevenste jaer volgens voorige cosstuijme weder 3000 pagoden betalen, waer op UE. jn ruste mooght sitten, zonder van ijmandt getolleerdt (sic) te worden. Buijten dit, t'zij wat coopluijden, t'zij Mooren, s' Jentijven off wie t soude mogen zijn, moogen koopen ende verkoopen, zonder van ijmandt daerin verhindert te werden en wadt goudt offte zillver met UE. schepen brengen, zijn de coopluijden niet gehouden, yets aen den saraff [4] daervan te betalen. Jaerlycx wensch [ik], UE. veell scheepen bekomt, op dat de poorte der bandaer magh door UE. verbetert worden. Ter zijde stondt: sulltan **Abdula Goudophia.**

XCV. KUST VAN KOROMANDEL.

1630? [5]

Deze ferman is eveneens een gevolg der zending van De Witt. Toen hij naar Golconda ging, werd hij vergezeld door den Moorschen gouverneur van Mazulipatam. Deze werd, blijkens onderstaand staatsstuk, vervangen door „Miersa Rosbaham" of „Mierosbahijn", die den 12 Juli 1631 nog gouverneur was en „onzen goeden vrindt" (Vgl. *Dagh-Register 1631—1634*, bldz. 44, 45). Onderstaande ferman moet dus dagteekenen van geruimen tijd vóór dezen datum.

Firman des koninghs van **Gollconda**, beneffens [6] den gouvern^{r} Miersa Rosbaham aen d' H^{r} gouvern^{r} Marten Ysbrantszoon gesonden.

Jck, sulltan Abdola Godap Cha, ko^{k} van **Hydarabast**, [7] zende dit myn firman aen den Capt Moor van de Hollanders tot **Masu-**

[1] Portugeesch: entregar = overhandigen.

[2] Diwan, dewaun. Het boek der in- en uitgaande rechten, de registers van de staats-financiën of iets dergelijks, moet hier met deze uitdrukking worden bedoeld (Vgl. *Hobson—Jobson*, p. 238ff).

[3] Natuurlijk een schrijffout voor: niemand.

[4] Blijkbaar op het wisselkantoor (Vgl. Havart, *Cormandel*, II, bldz. 105).

[5] Uit het Contractboek.

[6] Hier zal dit woord moeten worden opgevat in den zin van „tegelijk met".

[7] Haidarabad, ten Oosten van Golconda. Nog slechts kort geleden was door een der voorgangers van Abdullah Kutb Sjah zijn residentie van Golconda verlegd naar Haidarabad, in de onmiddellijke nabijheid (Hunter, *Gazetteer*, III, p. 512; Gribble, *Deccan*, I, p. 269; Havart, *Cormandel*, II, bldz. 203, 204).

lipatnam. Jck hebbe UE. voor desen een firman gesonden, waerop verstaen, UE. met d° niet gecontenteerdt en was. Jck zij naerder van UE. saeken onderreght, dat UE. over quade tractement van UE. gouverneurs, mede over quade betalinghe van UE. dievadores [1] de plaets van Masulipatnam hebt verlaten. Jck hebbe 't gouverno d° gouvern^{r}, die UE. gediscontenteerdt heefft, van Masulipatnam ontnomen ende in d^{os} plaets een ander gestelt, die UE. in alder-manieren soeken soude te contenteeren, UE. schullden te jnnen offte UE. schulldenaers jntrageeren. Naerder is mijn ondereght, soo [ik] geen persoon van qualiteijt offte groote discretie bij UE. sondt, UE. in geender manieren en zoudt laten contenteeren. Ick hebbe bij experientie bevonden, dat desen mijnen gouvern^{r} Miersa Rosbaham een man van goede discretie ende een getrouw dienaer van mij is; uijt dier oorsake goedt gevonden d° UE. toe te senden ende hebbe d° op sijn vertreck belast als vooren, waer dat UE. eenige schullden hadden uijtstaende, dat de sellffde zoude zijn [zien ?] te jnnen offte de schulldenaers UE. soude jntrageeren, t' zij in wat plaets in mijn landt dat die soude mogen uijtstaende sijn; meede tot wadt plaetse UE. sijn negotie dryfft, dat UE. op geenige plaetsen eenigh gewellt offte force sall aengedaen worden. Jck hebbe UE. voor desen een firman offte caull gesonden, waertegens geenige gouvern^{r} jn mijn gouverno haer sullen mogen tegen stellen. Jck hebbe ook aen den Gouvern^{r} belast, als UE. de gewoonlijcke tollen die jaerlijcx betaelt, UE. in UE. negotie int minsten niet sullen hinderlijck zijn. Jck versoeke, dat UE. haer wederom tot Masulipatnam ter neder stelt ende maeckt dat de stadt magh well varen, ende de negotie haer voortganck hebben. UE. weest mede de schepen die van Masulipatnam vertrecken, in aller maniere behulppsaem: mijn sall daer sonderlinge vrundschap aen schieden. Jck soude mede geern een schip naer Ormus zenden: UE. gelieve ons tot d° voyagie de behullpsame handt te bieden. Tot een teeken van vriendschap hebbe aen UE. 4 diverse tassarijven [2] gesonden. UE. gelieft derhall-ven onse tassarijven niet te verwerpen, maer op dit [van] ons gesonden caull wederom tot Masulipatnam aen landt komen ende UE. negotie naer begeeren drijven. Zoo der op UE. hardt nogh ijets moghte schuijlen, waerinne UE. niet contenteerdt is, gelieft het selve met den eersten aen mijn te schrijven. Sullen jnt geene UE. reght heefft,

---

[1] Afgeleid van diwan, dewaun (bldz. 235, noot 2)?

[2] Tashrif, hier in de beteekenis van eeregeschenk, eerekleed (*Hobson—Jobson*, p. 686).

UE. volcomen contentement doen. Dat UE. wederomme aen landt komt ende helpt Maslupatam te reght, zall UE. de groote eere werden toegeschreven. Hiermede zijt naer onse groete Godt bevolende ende verhoopen, UE. hem sall laten geseggen.

XCVI. FORMOSA—CHINA.

13 Februari 1630. [1]

Met Iquan [2] kwam de Compagnie, althans uiterlijk, op goeden voet. Zij verleende hem zelfs hulp tegen zijne vijanden (vgl. beneden) en Iquan belooft, bij het onderstaand verdrag, haar geene beletselen in den weg te leggen, enz. De vijanden, waarmede Iquan na zijne indiensttreding bij de Chineesche regeering had te strijden, waren vroegere ondergeschikten van hem: een zijner „kapiteins, Quitsicq genaamd", was nl. van hem afgevallen met een groot aantal der zeeroovers en veel vaartuigen. Iquan verzocht tegen hem onze hulp, waartoe wij te meer genegen waren, wijl de zeeroovers den Formosaanschen handel belemmerden. Ook Quitsicq trachtte, ons in zijn belang te winnen en belooft, de vaart der Chineezen op Formosa niet te belemmeren, maar wil ons den vrijen handel op China's kusten niet inwilligen. Hij versloeg Iquans macht in 1629 en verovert Amoy, maar met behulp der O. I. C. wordt hij vandaar verdreven en zijne macht vernietigd, terwijl Iquan weer in het bezit van Amoy wordt hersteld (*Onuitgegeven missives aan Bewindhebbers van Coen, 18 Maart 1629; van G.G. & R., 15 Dec. 1629; van A. van Diemen, 5 Juni 1631*).

Accoordt getroffen tusschen d' H^r^ Hans Putmans, gouvern^r^ [3] over des Comp^s^ fordt, schepen ende volckeren in **Taijovan, de Custe van Cina** ende aenkleven van dien wegens de generaele Oosstjndische Comp^e^ ter eenre ende de Jncquan, groot mandorijn van **Aijmoij** ende admirael generael van de Chineese zee, ter andere zijde.

Allsoo de Hollanders mij met hare schepen, goedt ende bloedt naer uijtterste kraght ende vermogen jegens den roover Quitsick hebben geassisteerdt, den zelven t'eenemaell vernielt, verdreven

---

[1] Uit het Contractboek.

[2] Zie hiervóór, bldz. 215.

[3] Hij was Nuyts als zoodanig opgevolgd in 1629 (Vgl. hiervóór, bldz. 217, noot 2). Putmans was, na zijne aankomst op Formosa (21 Juni) al spoedig (December 1629) Iquan te hulp gekomen (*Onuitgegeven missives van G.G. & R. aan Bewindhebbers, 15 Dec. 1629; van Van Diemen aan Bewindhebbers, 5 Juni 1631*).

ende t' ondergebraght [1] ende mij weder in vorige possessie binnen Aymoy gestelt, onder reserve ick de hier naevolgende conditien ende poincten, soo veell mij deselve raeken, in recompense ende danckbaerh[t] zoude aen de Generale Oosstjndische Comp[e] presenteeren, soo hebbe, om t allen tijden te bewijsen, ick aen de gemelte Comp[e] die te presteeren gehouden ben, hier van schrifftelijcke acte aen d' H[r] gouvern[r] Putmans wegens gemelte Generale Comp[e] verleent, ten eijnde t' geene hier inne gementioneerdt staet bij een jgelijck van ons beijden, voor soo veell ijder daervan is rakende, allsoo onverbrekelijck t' allen tijden geobserveerdt ende naergecomen werde.

Dat ick, Jquan, de Generale Oosstjndische Comp[e] de handell zall laten genieten, zoo in de revier **Chinceo**, [2] zoo jn Taijoan, soo lange ick leeve, ende versorgen dat sulx ook bij mijnen erffgenaem, successeur int gouverno, naer mijn affsterven geobserveerdt ende naergekomen werde;

dat ick, uit gemelt faveur van de gemelte Comp[e] aen den Combon sall schrijven, dat haer den langen belooffden liberen handell, soo in **Hockseo**, [3] Chincheo ende andere plaetsen van [4] opene ende laete exerceren voor alltijt;

dat ick datelijck gemelten gouvern[r] Putmans een goede grote jonk sall beschicken ende, soo haest Tousaijlacq [5] van sijn exploijct zall sijn geretourneerdt, nogh drie a vier van de besste;

dat ick tot soulagiment van 't verongeluckte jaght Slooten [6] zall geeven 2000 R[a] van 8[ten] ende voorts telcken [7] een weijnigh, tot dat ick de geleende [8] schade van 't voornoemde jaght ten vollen zall gerepareerdt hebben.

Tegens welcke voorschreven conditie jck, Hans Putmans, wegens de gem[t] Comp[e] beloove, den voornoemde Iquan met schepen ende

---

[1] Hij werd aan den combon van Hokkiën gezonden, „waar hij een wreeden dood erlangd heeft."

[2] De rivier van Amoy.

[3] Vgl. hiervóór, bldz. 196.

[4] Hier is blijkbaar iets uitgevallen.

[5] „De roover Touseylack", een der vroegere ondergeschikten van Iquan, die eerst Quitsicq's partij had gehouden, maar later met Iquan en Putmans zich had vereenigd tegen dezen (*Onuitgegeven missive van Van Diemen aan Bewindhebbers, 5 Juni 1631*). Op welk „exploijct" hij was uitgezonden, heb ik niet gezien.

[6] Vgl. *Dagh-register 1631—1634*, bldz. 8. Het schip was verongelukt bij het krijgsbedrijf tegen Quitsick.

[7] Hier is blijkbaar iets uitgevallen.

[8] Geleden ?

volck, soo tot versekeringe sijnes staets als devalisatie der roovers ter plaetse, daer 't de saeke soude mogen vereijschen, soo veell mogelijck sall assisteren en hellpen.

Actum 19^{e} Februarij 1630 int jaght Texell, leggende ter rheede voor Aymoy.[1]

XCVII. MOLUKKEN—AMBON.

1 Maart 1630.[2]

Het contract van 14 Augustus 1629[3] was gesloten onder nadere goedkeuring van den gouverneur-generaal Coen. De onderstaande ratificatie draagt de onderteekening van diens opvolger Specx.

Acte van approbatie ende vernieuwen der contracten in Molucco.

Jacques Specx, gouvern^{r} generael wegen de doorlughtige Hoge Mogende H^{ren} Staten Gener^{l} der Vereenighde Nederlanden, Zijn Princelijcke Ex^{tie} Fredrick Hend^{k}, bij der gratie Godts prince van Orangie, grave van Nassouw, etc^{a}, mitsga^{drs} d'E. H^{rn} bewinthebbereren van de Generaele Vereenighde Geoctroijeerde Nederlandtsche Comp^{e} in Jndien, allen dengeenen, die deesen sullen zien offte hooren leesen, saluijt, doen te weten.

Allsoo t' zeedert eenige jaeren herwaerdts tusschen d' H^{rn} gouvern^{rs} wegen d' Hoge Mogende H^{rn} Staten Gener^{l} der Vereenighde Nederlanden, Zijne Princelijcke Ex^{tie} Frederick Hend^{k}, bij der gracie Goodts prince van Orangien, ende de Bewinthebberen der Vereenighde geoctroijeerde Oosstjndische Comp^{e}, in de Moluccos als

---

[1] Ten opzichte van den handel verklaarde Iquan nog, dat hij niet zou kunnen beletten, dat Chineesche jonken werden uitgerust naar Manila, Patani, Siam, Kambodja, Kelang (of Kelang-Tamsui, op Formosa's Noordkust, waar de Spanjaarden zich, in 1626?, hadden gevestigd). De tollen, welke volgens Iquan 's jaars een 180.000 tael bedroegen, konden niet worden gemist, waar „het kapitaal van de Comp. niet bestant was, $\frac{1}{10}$ van den uitvoer te verzwelgen" (*Onuitgegeven missives aan Bewindhebbers, van G.G. & R., 13 December 1626, van Van Diemen, 5 Juni 1631; onuitgegeven Descriptie bij Dav. Pessaert en Vinc. Romeijn, 10 Sept. 1627*).

Over Iquan's latere houding zie *Dagh-Register 1631—1634*, bladz. 8.

[2] Uit het Contractboek.

[3] Hiervóór, N° XCI.

Amboijna ter eenre ende de stadthouders als opperhooffden van de omliggende eijlanden ende dorpen van **Amboijna** ende **Ceram**, weegen de Koninckliјcke Maij^t van **Ternaten** in de gemelte quartieren ende de Moluccos ter andere zijde verscheijde differenten ende missverstanden ontstaen ende bij verloop van tijt soodanigh toegenomen waren, dat ons ende Zijne Maij^ts onderdanen daerdoor niet alleenlijck een geruijmen tijt in groodt misvertrouwen ende oneenigh^t hebben geleefft, maer dat ook geschapen stonden, tot ons ende Zijne Maij^ts leetweesen, de saecke van [1] termen van hostiliteijt te vervallen, welcke voorschreven misverstanden, differentien ende oneenigheden nogh bij de gemelte onse gouvern^rs, nogh bij Sijne Maij^t offte Zijne Maij^ts stadthouders in de gemelte quartieren van Amboijna ende Ceram in eenige jaeren niet hebben connen geassopieerdt offte te nedergeleijt worden, onaengesien datter verscheijden conferentien ende onderhandelingen [2] communicatien wegen de gemelte respective gouvern^rs ende stadthouders tot dempinge van de voorschreven oneenigheden, soo in Amboijna als Ternaten, hier over gehouden geweesst sijn, tot dat eijndelijck de H^r Gijsberdt van Lodensteijn, onse jegenwoordige gouvern^r in Ternate ende zijne raedt, mitsgd^s den sulltan Adiall Amerill Momenin Hamsia Nassaron Halla Scha, Koninck in Ternata, geassisteerdt met den gantschen Ternataensen Raedt, mitsg^drs d' H^r Philip Lucas, onsen jegenwoordigen gouvern^r in de quartieren van Amboijna, geassisteerdt met sijnen rade ende de naturele leden uijt den landtraedt alldaer, mitsgd^rs quitchill Alij, representeerende in dien tijden Zijne Maij^t persoon alldaer, geassisteerdt met Sijn Maij^ts stadthouders Leliatoe, de landtvooghden van Loehoe, Combello, Lissidij ende d'hooffden van de omleggende eijlanden ende dorpen, Olisiva ende Olijlijma, op onse ende Zijne Maij^ts approbatie alle misverstanden ende questien ter nedergeleght ende met minnelijckh^t met den anderen overeen gecomen, veraccordeert ende bevreedight sijn, onder allsulcken conditie ende artijkelen als de origineele contracten bij de gemelte respective gouvern^rs ende Zijne Maij^ts van Ternate quitchill Alij, jn den jare 1629 [3] gemaeckt ende resiproquelijck geteekent, breder is blijkende.

Soo ist, dat wij gesien, geventileerdt [4] ende overwoogen hebbende

---

[1] Schrijffout voor „in" (Vgl. Valentijn, I, b, *Molukse Zaaken*, bldz. 265).

[2] Valentijn: „onderlinge".

[3] En 1628. Zie hiervóór, N° XC en XCI.

[4] Behandeld.

de gemelte contracten ende conditien, daerinne gestipuleerdt, sulx als ons deselve bij onse gemelte respective gouvernrs [van] Amboijna ende de Moluccos toegesonden zijn, deselve met advijs van onsen rade naer haere forme ende jnhouden gelaudeert, geapprobeerdt ende geratificeerdt hebben, gelijck wij die lauderen ende geratificeerdt mits desen; belasten ende beveelen derhallven alle gouvernrs, presidenten, commandrs ende opperhooffden die van wegen de Hoge Mogende Hren Staten Generl der Vereenighde Nederlanden, Zijne Princelijcke Extie ende Bewinthebberen van de Geoctroijeerde Oosst-indische Compe uijt onsen name jegenwoordigh in de quartieren van Amboijna ende Ternate gouverneren ende commanderen, de gemelte contracten op alle plaetsen, onder haer gesagh ende gehoorsaemht sorterende, in alle haer leden volcomentlijck ende religeuslijck t' observeren ende te doen observeren, mitsgdrs tegen de contraventeurs van dien op't rigoreuste te procederen, op pene van te vervallen in de hooghste straffe, allsoo wij sulx tot augmentatie van de onderlinge vrundschap ende vermeerderinge van de mutuele commertie, ten bessten van den Ternataenschen ende onsen staedt, mitsgdrs affbreuck van onse allgemeijne vijanden, allsoo bevinden te behooren, etca [1].

Alldus gedaen jnt Casteell Batavia desen eersten Martij Ao 1630. Onderstondt **Jacques Specx**; ende ter zijde: ter ordonnantie van d'Ede Hr gouvernr generl onderteekent Dr **van der Lee** [2]. Opgedruckt met het zeegell van de Compe.

XCVIII. KUST VAN KOROMANDEL.

21 Augustus 1630. [3]

Van dezen zelfden dag dateert een ander kaul door denzelfden gouverneur gegeven aan eenige met name genoemde inlandsche kooplieden, waarbij hun wordt medegedeeld, dat aan de Nederlanders onderstaand kaul was verleend. Het is niet noodig, dit stuk hier nog op te nemen; maar

---

[1] Dit „etc." niet in de lezingen bij Valentijn, I, b, bldz. 265, en II, b, bladz. 82.

[2] Dr. (Dirk) Van der Lee was secretaris der Hooge Regeering (Valentijn, IV, *Groot Djava*, bldz. 373).

[3] Uit het Contractboek.

wèl, hier mede te deelen, dat daarin wordt gezegd, dat door hem aan de onzen daarbij vergunning was gegeven, „om vrijelijck in alle plaetsen onder (zijn) gouverno sorterende, te weten Montipille, Ragourij, Pinnangansan, Neijnepille, Cottapatta, als alle plaatsen onder 't gebiedt van Petapoelij, te mogen negotieren". De toevoeging: „'t gebiedt van Petapoelij" geeft tegelijk een aanwijzing omtrent andere plaatsen. **Petapooli** is hetzelfde als **Nizampatam** (toen tot Golconda behoorende) ten Z.O. van Mazulipatam, aan de Kistna-delta (Valentijn, V, 1, *Choromandel*, a, bldz. 30). Vermoedelijk is het dus de gouverneur van Petapoeli, welke den vergunningsbrief heeft verleend. Reeds sedert 1606 waren de onzen met Petapoeli in aanraking gekomen (Zie hiervóór, bldz. 100; De Jonge, *Opkomst*, III, bladz. 41, 77, v., 340, 399).

Caull door Hasaratta Ohane [1] Susia Jetha etc[a] aen de Nederlanders verleent, 21 Augustij A° 1630.

Hasaretto Ohane [1] Sucia Jetha Vajaretta d'Asstagaha Ohane [1] Adjem Soro Mahamede Ohane [1],

Aen den Capiteijn Moor der Holland[rs] hebbe gegeven dese mijne caull. Jn mijn gouvernemendt **Alldij de Oupelon**, [2] **Montipillij**, [3] **Rogouron**, [4] **Pinangansen**, [5] **Leijnepilli**, [6] **Cottapoetta** [7] offte eenige andere plaetsen, daer UE. zoud mogen negotieren, van alle de goederen die UE. zoudt mogen disbarqueren offte van de goederen die allhier zoudt mogen koopen ende jnbarcqueren, [8] zult UE. geen tollen, te weten van de 'sjoncans, melavisall, egomitij, digomitij offte eenige anders sjoncans betalen, waer op UE. mij mooght vertrouwen ende UE. negotie vrijelijck ende zonder becommering drijven. Zoo UE. scheepen eenige goederen in **Carjera** [9] komen te lossen,

---

[1] Chane?

[2] Kan ik niet terechtbrengen. Wel wijs ik er op, dat de rivier de Paler ten Zuiden der Kistna bij Valentijn heet „Opeleer" (*Kaart van Choromandel*).

[3] Motupalli ten Z.W. van Nizampatam?

[4] Kan ik niet terechtbrengen.

[5] „Pedde Godsjan" (ten W. van Petapoeli) op Valentijn's kaart??

[6] Schrijffout voor „Neijnepille" = Naimpilli bij Valentijn (Vgl. *Dagh-Register 1631—1634*, bldz. 362).

[7] Kottapatnam (ca. 15° 27' N.B.) = Aloer (Hunter, *Gazetteer*, I, p. 153).

[8] De inlandsche kooplieden, van wie in het bovengenoemde kaul sprake is, moesten wel degelijk betalen in- en uitgaande rechten, behalve voor goud en zilver.

[9] Op Valentijn's kaart van Koromandel vindt men een Carrera aan de monding der Opeleer (tgw. Paler-rivier) en een Karera, meer landwaarts aan de Naneer (Manner rivier?). Vermoedelijk zal de eerstgenoemde plaats hier wel bedoeld zijn, daar zij aan de kust ligt. — De O. I. C. kreeg hierbij dus tolvrijheid in het Zuidelijk deel van het Kistna-, en in het Noordelijk deel van het Nellore-district.

sall UE. dit caull mede tot segoura [1], gelijck als de voorschreven plaetsen, dienen. Onderstaet mijn chiap.

XCIX. FORMOSA—CHINA.

3 December 1630. [2]

De moeilijkheden in de verhoudingen met China begonnen al spoedig weder na de gebeurtenissen van December 1629 en de eerste weken van 1630 (zie hiervóór, N° XCVI). Reeds in October 1630 beginnen Putman's berichten ongunstig te worden. Touseijlacq maakt zich meester van de rivier van Amoy, trachtende de plaats van Iquan in te nemen. Hij laat eerst wel den handel tusschen Formosa en Amoy ongemolesteerd; maar vervolgens, vermoedende (en niet ten onrechte), dat de Nederlanders met Iquan tegen hem samenspannen, maakt hij zich meester van een Nederlandsch jacht en 5 jonken en van 69 gevangenen. De onderhandelingen hebben eerst geen resultaat. Maar Iquan wordt verplaatst en Touseijlacq wordt „ingeroepen om in Aymoy te resideeren". Hem wordt inderdaad het gebied „op de rivier van Chincheu" toevertrouwd en met den titel „Songia" wordt hij „absoluut mandorijn van Aymoy". Thans is deze bereid, te onderhandelen met Putmans en onderstaande overeenkomst, minder voordeelig voor de O. I. C. als die met Iquan, komt tot stand (*Onuitgegeven missive van Van Diemen aan Bewindhebbers, 5 Juni 1631*).

Accoordt tusschen de gecom^den van d'E. H^r. Gouvern^r Puttmans ende Raedt jn **Taijovan** wegens de Generale Oostjndische Comp^e ter eenre ende Songia, groot mandorijn van **Aijmoij** ende admirael ter zee, ter andere zijde, getroffen ende onverbrekelijck aengegaen.

Jn den eersten dat geen Hollanders schepen in de reviere **Chincheo**, om den handell offte ijets anders te versoeken, zoo lange hun denselven sonder eenigh onderscheijt van persoonen in Taijoan als de reviere voorn^t met jonken te excerceren vergundt werdt, sonder licentie van Songia sullen verschijnen. [3]

Ten tweede dat soo haest de jonk Japan [4] in de voornoemde reviere compt te arriveeren, alle de gevangens te wedersijden ont-

---

[1] Seguro: Portugeesch = vrijgeleide.

[2] Uit het Contractboek.

[3] Dus geen groote Nederlandsche schepen worden toegelaten, alleen jonken.

[4] Mij niet geheel duidelijk, al laat de zin omtrent de bedoeling geen twijfel over.

slagen ende vrij gegeven sullen werden, mits dat de twee koopluijden der Hollanders op een joncke, dat Songia daertoe zall verleenen, voor Aijmoij ende **Collongsouw** [1] den handell zullen vervorderen ende een derselver tot Songias versekeringe in een sijner jonken alle naghten comen slapen ende des daeghs Comp[e] dienst waernemen.

Ten derden dat geen Hollanders sullen vermogen aen lant te komen sonder Songia sijn licentien.

Ten vierden sall Songia gehouden blijven, alle coopluijden met hunne waeren vrij ende liber met de Holland[rs] te handelen aen boordt van die joncque te laten comen.

Ten vijffden sall Songia met alle coopluijden, die sulx senden [2] mogen versoeken, met hunne coopmanschappen vrij ende lijber naer Taijoan ende Batavia laten vertrecken.

Ten sesden sullen de Hollanders alle hunne waren ende coopmanschappen, die sij met jonken in voornoemde reviere zouden mogen brengen, aen alle coopluijden vrij en lijber mogen verkopen offte verhandelen, zonder gehouden te zijn, aen Songia offte ijmandt anders allvooren presentatie derselver te doen.

Belangende de restitue ende vergoedinge van 't jaght Domburgh, [3] desselffs dependentie, jngeladen goederen ende vordere, bij Songia van de Hollanders verovert, alle 't selve sall ongedecideert ende tot nader ordre van d'E. H[r] Gener[l] open blijven.

Ten 7[e] sall Songia aen de Comp[e] ter handt stellen vier goede joncken omme met deselve haere belieffte te doen.

Ten laesten sall Songia ook gehouden zijn, alle de uijtstaende schullden, die de Hollanders in China hebben, hellpen jnvorderen, daertoe alle faveur ende gunste aen die geene, die sulcx bij der handt souden mogen nemen, betoonende.

Alle poincten, artijkelen ende conditiën wij ondergeschreven ten wederzijden beloovende vast, bondigh ende onverbreekelijck te sullen houden ende doen houden ter tijt ende wijle de ratificatie des Ed. H[r] Gouvern[r] Gener[l] van Batavia soude mogen becomen.

Actum jn de riviere Chincheo, desen 3[en] December A[o] 1630.

---

[1] Ko-long-soe, eiland gelegen tegenover Amoy.
[2] Schrijffout voor „souden"?
[3] Zie hiervóór.

C. KUST VAN KOROMANDEL.

1630? [1]

De datum van dezen ferman is niet stellig aan te geven. Hij moet gesteld worden na den (trouwens evenzeer onzekeren) van N° XCV en vóór 1631. Immers minstens 25 November 1630 waren wij weer in Mazulipatam gevestigd (*Dagh-Register 1631—1634*, bldz. 1, 7). Nu kan dit eerst eenigen tijd later in Golconda bekend zijn geworden en zóódoende is het *mogelijk*, dat deze ferman van het eind 1630 dagteekent, wat ook overeenkomt met zijne plaats in het Contractboek, tusschen 3 December 1630 en October 1631.

Firman door den koninck van **Golconda** aen d'H^r gouvern^r Marten Jijssebrantsoon gesonden. Boven firman stondt de Conings naem : sullthan Abdola Godap Chia.

Jck, de koninck, zijnde aen de Cap^n Moor van de Holland^{rs} jn **Masulipatnam** dit mijn firman, dat de geheele werelt waerdt is. Jck hebbe verstaen, dat UE. met den gouvern^r van Masulipatnam eenige quetstsie heefft gehadt ende daerover UE. ende UE. goederen aen boordt van UE. schepen hebt begeven. Jck hebbe daerover den Gouvern^r opontboden ende in d° plaets den Chagie Mierhosijn [2] gesonden, omme UE. te contenteren. Met d° hebben aen UE. gesonden eene firman [3] ende tasserij ende d° gelast UE. het tasserij visiteert, [4] zall mijne groote vrundschap geschieden, ende voorts wederomme aen landt komt ende UE. negotie naer begeeren drijfft. UE. en heefft niet meer als de 3000 pagoden jaerlijcx te betalen. Voorders zall UE. geen molest van niemandt wien 't soude mogen wesen aengedaen werden. Ons verwondert, UEd. overt sellve niet aen landt zijt gecomen; connen ook d'oorsaek niet weten, waeromme UE. hem niet en laet contenteeren, zoo UE. voor de betalinge van UE. nijtstaende schullden hebt becomen, niet en gelieflt aen landt te comen. Jck hebbe aen de Gouvern^r geschreven [dat hij] UE. schuldt inmaendt van wien 't zoude mogen wezen ende UE. jntregeerdt offt soo d° van de schulldenaers geen betalinge becomt, dat [hij] UE. alsdan de schulldenaers jntrageerdt. UE. magh met haer handelen ende tot betalinge dwingen tot UE. gelieffte offte zoo best goedt vindt. Voorder zoo UE. over t'een off

[1] Uit het Contractboek.
[2] Vgl. hiervóór, bldz. 235.
[3] N° XCV.
[4] Hier is de tekst verdorven.

t'ander meerder hebt te pretendeeren offte claghtigh te vallen, gelieft een van UE. Sres [1] hier te laten komen ende mondelinge rapport van alles doen. UE. sall goedt reght ende justitie gedaen werden. Ons verwondert, UE. sonder aen ons claghtigh te vallen offte ons te kennen zoo zijt van Masulipatnam vertrocken. Liever hadde gewenst dat UE. hier reght versoght hadde, zoudent UE. niet geweijgert hebben, dogh is nu geschiet etca. UE laet dogh hem jn aller manieren contenteeren ende gezeggen off laet een als voornoemt hier mondelingh rapport comen doen. Voorts eijndige.

Dit firman sall UE. mede voor segoura off caull dienen.

CI. PERZIË.

7 Februari 1631. [2]

Na het eerste optreden der O. I. C. in Perzië (zie hiervóór, bldz. 183, v.v.) in 1628, was daar de handel met goede resultaten voortgezet onder leiding van Visnich, die zich in de gunst van den Sjah mocht blijven verheugen, terwijl de commercieële voordeelen van het handeldrijven met de Nederlanders voor diens rijk de verhoudingen ook van zijne zijde steeds meer deden bevestigen. Ook de autoriteiten in Nederland zelf werden weder in de Perzische aangelegenheden betrokken. In 1625 reeds zond sjah Abbas een gezant via het Nederlandsch kantoor te Surat, vanwáár schepen rechtstreeks naar patria vertrokken, naar Nederland in overleg met Visnich, maar zeer tegen den zin der Bewindhebbers, „wegens 't derven van profijten", daar de gezant 100 balen zijde voor rekening van den Sjah meëbracht, wat slechts kon dienen, om hier de markt der O. I. C. te bederven. Hij was vergezeld door Jan Lucassen Hasselt, met hem „vuyt Persia" gekomen. De gezant werd door de Staten-Generaal met veel eerbetoon ontvangen. Hij had zich in Den Haag gevestigd, waar hij „bij 't Landt gelogieert is in een schoon paleys toecomende den ambassadeur van Sweden". De O. I. C. ruimde hem en zijn gevolg een huis te Amsterdam in en legde hem een som tot onderhoud toe. Al spoedig echter kwam tusschen den gezant c. s. en de Bewindhebbers een minder aangename verhouding: volgens dezen hadden eerstgenoemden hunne beleefdheden met ondank beloond. Bewindhebbers namen maatregelen, dat deze vreemdelingen in Nederland geene specerijen zouden kunnen opkoopen. Zonder directe resultaten keerde de Perzische gezant met de zijnen naar Perzië terug in Maart 1627, óók bij zijn vertrek met eerebetoon behandeld en met een brief aan den Sjah voorzien. Ook de Bewindhebbers wilden den Perzischen handel „met een

---

[1] Senhores?

[2] Overgenomen uit Valentijn, V, 1 *(Persien)*, bldz. 296. — Ook opgenomen in *Placaet-Boeck*, II (1664), kol. 1319.

aanzienlijke macht maintineeren", te meer nu in Portugal en Spanje stemmen opgingen, om de O. I. C. af te snijden juist van den handel in Vóór-Indië en Perzië. En die commercie was zéér voordeelig: voor ongeveer f 400,000 in contanten en koopmanschappen kocht men 900 balen zijde, die in Nederland rendeerden omtrent f 1,300,000.

Gedurende hun gezantschap had Hasselt oneenigheid gekregen met den Perzischen ambassadeur en hij vertrok vóór hem weder naar Perzië. Bij zijn terugkomst weet deze Nederlander het oor van den Sjah te winnen en wordt door den Vorst in het laatst van 1628 weder naar Nederland afgevaardigd. Hij kwam hier op een schip der O. I. C., via Batavia, met credentiebrieven voor de Staten-Generaal. Doel van zijne zending was het verkrijgen van vrijen handel, wat natuurlijk door de O. I. C. wordt tegen gewerkt. Hij zag kans, de onderstaande overeenkomst te sluiten. De O. I. C. ging haar eigen gang in Perzië, onafhankelijk van deze conventie [1] (Vgl. *Onuitgegeven missives van Bewindhebbers aan G. G. & R., 8 Dec. 1625, April 1626, 1 October 1626, 3 April 1628, 28 Aug. 1629; aan Visnich, 5 Jan. 1626, 4 Aug. 1626; onuitgegeven resoluties van Bewindhebbers, 20, 27 Aug., 24, 31 Oct. 1626; onuitgegeven acte der Stat. Gen. „tot goet tractement en onthael van de H^r Ambassadeur Mouça Begh, keerende naar Perzië", 11 Febr. 1627; onuitgegeven missive der Stat. Gen. aan den Sjah, 14 Maart 1627; onuitgegeven missives van Visnich, 1 Nov. 1628, en van G. G. & R., 3 Nov. 1628, aan Bewindhebbers; onuitgegeven „Propositie" uit naam van den Sjah aan de St. Gen. van J. L. Hasselt, 26 Juni 1630*, enz.).

Capitulatie en Articulen van wegen den Koning van **Persia** [2], gemaakt met de hoog Mogende Heeren de Staten Generaal der vereenigde Nederlanden, door Johan van Hasselt, Agent van wegen den hoogst-gedagten Koning, bij de hoog gemelde Staten Generaal residerende [3], in data den 7 February 1631.

Dat de hoog Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden vergunt hebben, gelyk haar hoog Mogende vergunnen mits dezen aan de Persiaansche Natie hier te lande komende, uyt

[1] Zij behoort dan ook strikt genomen niet in deze verzameling tehuis, maar volledigheidshalve nam ik haar over, nu zij aanvult de geschiedenis onzer verhoudingen met Perzië.

[2] Niet meer sjah Abbas, die in 1627 of 1628 overleed, maar zijn opvolger, Sefi of Sofi.

[3] Deze Hasselt of Van Hasselt (hij teekent óók Jan Lucassen Hasselt) moet niet worden verward met Jan van Hasel of Van Hazel, een hooggeplaatst ambtenaar der O. I. C. in deze dagen, die o. a. ook haar heeft gediend in Surat.

Met onzen Hasselt wordt bedoeld de Nederlandsche „Meester schilder" aan 't Perzische hof, over wien P. A. Leupe in *De Nederlandsche Spectator 1873*, bldz. 261, eenige bijzonderheden geeft, die over 't geheel juist zijn, al zijn zij voor aanvulling vatbaar.

den naam van den meer hoogst-gedagten Koning, of ook in haar particulier, vry gelyde en pas in alle plaatsen en steden, gelegen in de Geunieerde Provincien ofte 't ressort van dien, omme vry en ongemolesteert te gaan, komen en weder keeren, ook handelen, koopen en verkoopen allerley waren en koopmanschappen, geene uytgezondert, zulks als de zelve Natie zal goet dunken, en hunne Negotie meinen vorderlyk te wezen.

Dat de zelve Persiaansche Natie binnen deze Landen genieten zal alle zoodanige vrydommen en geregtigheden, als de Ingezetenen dezer Landen zyn genietende, ja ook zelfs de perzoonen van qualiteit, die binnen deze Landen groote Ampten en Officien bekleeden, zoo wanneer als zy zich met de Negotie willen vermengen.

En ingevalle de Persiaansche Natie binnen hunne huizen quamen te koopen ofte verkoopen eenige waren en koopmanschappen, dat ze in zulken kas zullen mogen gebruiken haar eygen elle, ook haar gewichte en mate, ten ware zaake dat zij kogten ofte verkogten een groote quantiteyt goederen en koopmanschappen, die de mate ofte wege subject zouden mogen zijn, in welken gevalle zoodanige groote quantiteyt in 't meeten en wegen gereguleert zal werden, volgens d'ordre van 't Landt, die met goede kennisse en circumspectie is beraamt, ten eynde de kooper ofte verkooper in de mate ofte gewichte niet en werde bedrogen ofte verkort [1].

Indien het gebeurde, dat eenige van de gemelde Persiaansche Natie binnen deze Landen quam te overlyden, zonder yemand by hem te hebben, die op des Konings, ofte den overledenens particuliere goederen, acht name, in zulken gevallen zullen de Heeren Regeerders van de Residentie-plaatse des overledenen zorge dragen, dat alle de nagelatene goederen des Konings van Persia, ofte des overledens particuliere goederen, behoorlyk werden geinventariseert, en in bewaarder hand genomen, ter tyd en wyle toe dat van wegen den hoogst gedagten Koning, ten reguarde van Zyner Majesteits goederen, ofte van des overledenens vrienden en magen, ten reguarde van zyne particuliere goederen, daarinne anders zal wezen voorzien. Ende zullen middeler-tijd de consumptibele ofte bederffelyke waren na gelegentheid van zake werden gebenifiiceert ten behoeve van den hoogst gedachten Koning, ofte overledenens Erfgenamen in 't par-

[1] Vgl. hierbij en bij verschillende andere bepalingen dezer overeenkomst het tractaat van 1623 (hiervóór bldz. 186 v.v.), dat dikwijls zijn terugslag vindt in dit tractaat.

ticulier: doende van de gebeneficeerde waren en koopmanschappen behoorlijke reekeninge, bewys en reliqua.

De Persiaansche koopluiden, zoo wanneer zy in competent getal met een goet kapitaal binnen deze Landen zullen zyn gearriveert om te negotieeren, zullen te samen van een bequame wooninge werden versien, en genieten ter plaatse van hunne residentie vrydom van d'Imposten op de consumptibele waren die in hunne huishoudinge sullen worden geconsumeert; gelyk ook van een bequame huysinge sullen worden versien, en vrydom genieten als vooren die geenen die by Commissie van den hoogst gedagten Koning van Persia de voorschreven Natie alhier zal representeren en 't Hoofd daarvan zyn.

Het huys van den Agent van Zyne Koninklijke Majesteit van Persien zal zyn en blyven geprivilegeert, gelyk de huisen van andere Agenten van Koningen en Prinsen in Europa, die by 't Hof van de hoog gemelde Staten Generaal resideren. En zal de Persiaansche Natie in deze Landen een Comptoir, versien van Volk en Capitalen, geërrigeert hebbende, zoo wel ten reguarde van de commercie, als stuk van de Justitie genieten zoodanig regt, voordeelen en geregtigheyd, als de Engelsche Court residerende binnen de stadt Delft, en de Schotsche Natie residerende binnen de stadt Campvere [1], respectieve zyn genietende, met welker Natien Koning de hoog gemelte Staten Generaal van ouder tyden Accoorden en Entercouren [2] op 't stuk van de Negotie hebben gemaakt, ende onderhouden.

De Persiaansche Natie zal ook toegelaten werden in hare huysinge alle vrydom, liberteyt, en exercitie van Religie, zonder daar inne by iemand, wie het ook zoude mogen wesen, verhinderd, gemolesteerd, ofte ontrust te werden.

Ingevalle iemant van de Persiaansche Natie van zyne Religie wilde veranderen, 't selve sullen de hoog Mogende Heeren Staaten zig niet aantrekken, maar in allen gevalle zal de Koning, of iemand anders, die onder soodanig persoon goederen mogt hebben, daarom van deselve goederen niet werden versteken ofte ontzet, maar zal de selve persoon als bevorens ter zake van zyne administratie mogen aangesproken, en in regten geconvenieerd werden.

De Persiaansche Natie zal aangewesen werden een plaats, alwaar

---

[1] Veere.

[2] Intercoursen, intercursus.

zy haare dooden naar haar gebruik en gewoonte zullen mogen begraven.

Ingevalle iemand van de Persiaansche Natie jegens den Agent van den meer hoogst-gedagten Koning zig quam te verloopen, misgrypen, ofte opponeeren, zal de Justitie ter plaatse van het delict, des versogt zynde, den voornoemden Agent de hand bieden, ende over soodanigen persoon, ofte persoonen, regt doen, sulks als men na gelegenheden van zaaken bevinden zal te behooren.

Gedaan ter vergadering van de hooggemelde Staaten Generaal, in 's Gravenhage, op den sevenden Februari 1631.

CII. KUST VAN KOROMANDEL.

1631. [1]

De strekking van dit kaul is duidelijk. De vorst van Carnatica, Sri Rama Dewa Rajah, die het kaul van 14 November 1629 (n° XCII) had verleend, was overleden. Maarten IJsbrantsz heeft bevestiging daarvan gevraagd en bij onderstaand schrijven deze confirmatie ontvangen van den nieuwen vorst, die „kort bevoorens den overleedenen" was „gevolgd" (*Contractboek Zeeland:* aanteekening bij het dáár opgenomen exemplaar van dit kaul).

Confirmatie van den koninck van **Carnatica** over t' caull, bij den overleden koninck Rama Dewa Raija ons verleent, ontfangen A°. 1631 naer de volle maen in October.

Naer gewoonlijcke tijtell: Zende desen brieff van geloove aen den gouvern^{r} der Hollanders Marten Isbrantszoon. Van UE. ambassad^{rs} Padmanaba [2] ende Wardapa hebbe UE. versoeck alles verstaen. UE. zijt alltijt vasste coopluijden van Konings huis. 't Caull, door den ko^{k} Rama Dewa Raija UE. verleent, confirmeere bij desen ende sall voor alltoos naercoomen, waerinne UE. sonder eenigh aghterdencken in eeniger manieren mooght vertrouwen. Gelooff't mijnen ende drijft UE. negotie op mijn segoure, sonder eenige vreese,

---

[1] Uit het Contractboek.

[2] Vgl. hiervóór, bldz. 195. — Hij was een der leveranciers van de O. I. C. voor de Kustkleeden.

met contentement, waerop desen van geloove hebben gegeven. — Onderstondt **Seri Wenkatesa** [1].

CIII. KUST VAN KOROMANDEL.

1631. [2]

Zooals reeds bleek (zie hiervóór, bldz. 101, 159, v., 194), schonken weg of verpachtten de vorsten van Carnatica de inkomsten van Pulicat, waarin wij het kasteel Geldria hadden, welks omgeving echter geen grondgebied der O. I. C. was. In de laatste jaren komt hierbij op den voorgrond een zekere „Maleije" of „Malaije" [3], een man, met wien de onzen reeds sedert eenige jaren in aanraking waren (Vgl. hiervóór, bldz. 194 v.). Ook de O. I. C. begint in de voordeelen der tollen van Pulicat en sommige omliggende plaatsen te deelen, gelijk geheel hare stelling hier steeds gunstiger wordt.

Caull wegen de groote sioncan van **Palleacatta** A° 1631 naer de volle maen in 8ber.

Naer den tijtell: Wencketa Pete Raija: zende UE. dese mijn oole [4] aen de gouvern^r van de Hollanders ende Maleije. Voor dese heefft Rame Dewa Raija UE. geschoncken [5] de dorpen **Carongoer** [6] ende **Perombeur** [7]. Jck hadde UE. **Aresour** [8] oock geschoncken, in plaetse van welcke drie dorpen ick UE. nu schenke de groote groote sionkan van Palliacatta, bhomij sionkan. Dat deselve op-

---

[1] Het *Contractboek Zeeland* noemt deze vorst: „Srie Wenkatesa of Wenkatapete Raija." Vgl. hiervóór, bldz. 84, 85. — Wenkata is een andere naam voor Tripati of Tirupati, een heilige plaats ten N. O. van Chandragiri en ten N. W. van Madras (Vgl. Hunter, *Gazetteer*, IX, p. 98). — Dus de vorst van Carnatica (Chandragiri) noemt zich ook vorst (pati) van Wenkata. In een ander stuk, van 24 December 1629, vond ik *(Contractboek Zeeland)*, dat hij zweert „bij mijnen God Wenketese."

[2] Uit het Contractboek.

[3] Vgl. hiervóór, bldz. 231, noot 1.

[4] Ola, een geschreven bevel, dienstbrief (*Hobson—Jobson*, p. 485).

[5] Van deze schenking heb ik het ola niet aangetroffen.

[6] Karanguli (ten Z. W. van Madras, ten Z. der Palar-rivier)? Vgl. Hunter, *Gazetteer*, V, p. 246.

[7] Waarschijnlijk een der tegenwoordige voorsteden van Madras, Perambur (Hunter, *Gazetteer*, VI, p. 168).

[8] Deze schenking trof ik niet aan. — Het *Contractboek Zeeland* heeft Aresoer. Ik durf de ligging er van niet te gissen.

brengt mooght UE. deelen, als voor deesen met de dorpen gedaen hebt. Onder stondt **Seri Wenckatesa** [1].

CIV. AMBON.

30 November 1631. [2]

Philips Lucasz werd in 1631 als gouverneur van Ambon opgevolgd door Artus Gijsels. [3] Tot de krijgsbedrijven onder zijn bestuur, waarin het op deze eilandengroep allesbehalve rustig was, behoort eene expeditie tegen Tobo, aan de Zuidoostkust van Ceram, dat tegen ons in verzet was ook door toedoen van gevluchte Bandaneezen. De negerij legde het hoofd in den schoot zonder tegenstand van eenige beteekenis (Tiele—Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. XLVI, 195—198).

Copie van 't accoord gemaakt, en gelaten in handen van den Orangkay van Tobo.

Op huiden den laatsten November, 1631, de Ed. heer Gouverneur Artus Gysels, nevens de respectieve officieren, ende Orangkaja's der Nederlandsche Staat in deze quartieren **Amboina**, met de magt van 't Krijgs-volk voor de negory **Tobo**, op den 21 dezer verschenen zynde, en deze plaats tot heeden toe rondom belegert wezende, om door deszelfs middel na regt, reden, en in redelykheid, een harer begane fouten van ontrouw op 't aanzienlijkste met reputatie te straffen, zoo is 't nu evenwel zulx, dat aangezien de

---

[1] In het *Contractboek Zeeland* vindt men hierbij de volgende noot: „Anno 1635 heeft den Koning dit voorregt geheel aan Maleije gegeven, sijnde niet den bovengeschreven Maleije, maar desselfs broeder Chinanna Chittij, en daar en teegen d'E. Compagnie **Erikan** gegeeven. Dog den Gouverneur is met Maleije overeengekomen, daar in geen verandering te brengen, maar Maleije te laten volgen de helft uijt de inkomsten van Erikan, door hem daar en teegen nog aan d'E. Compagnie overgedaan 't dorp **Mansjewake.**" De in deze noot genoemde plaatsen vind ik bij Hunter niet, maar op de kaart van Koromandel bij Valentijn vindt men twee eilandjes van die namen ten Noorden van Pulicat. Dat deze de bovengenoemde plaatsen zijn, blijkt uit Valentijn, V, 1 (*Choromandel*), a, bldz. 14; Havart, *Cormmandel*, I, bldz. 105, waaruit trouwens Valentijn heeft overgenomen, enz.

De vroegere „Maleije" was in Maart 1634 overleden (*Dagh-Register 1631—1634*, bldz. 364, v.).

[2] Overgenomen uit Valentijn, II *(Ambon)*, b, bldz. 87. — Deze datum bij Valentijn is zeker juister dan die van 30 December, zooals voorkomt bij Tiele—Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. 197.

[3] 1631—1634.

Orangkaja's, alsmede de gemeene inwoonders van voorz. Tobo, instantelyk verzoeken, dat wy de verdiende straffen uit medogentheid, hen voor deze reize gratieuselyk willen vergeven, wy jegenswoordig uit verscheide inzichten ons wel beradende, haar ootmoedelyk verzoek, onder deze stipulatie haarder beloften, waaragtig toestaan en accorderen, namentlyk

Ten eersten, dat de Orangkays, ende gemeene inwoonders der voornoemde negery Tobo, van nu eeuwig zullen verpligt, verbonden, ende onderdanig blyven, de Ed. Hoog Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde vrye Nederlanden, zyn Vorstelyke genade, Frederik Hendrik, by de gratie Godes, Prince van Orangie, &c., de geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie, mitsgaders haar Ed. subalterne Regters dezer India's.

Ten tweede, dat jegenswoordig tot teken van waarheid twee der principale Hoofden haar kinderen onder opzigt van zijn Ed. in 't Kasteel [1] zullen gehouden, en tot nader believen aldaar opgetrokken [2] worden.

Ten derden, dat zy preciselyk alle jaren zullen gehouden zijn tweemaal, ofte ten minsten eens, met een of meerder vaartuigen, aan 't kasteel te verschynen.

Ten vierden, dat [zy] alle verlopen slaven uit de quartieren van Amboina, Banda, ofte Moluccos, gehouden blyven voor de zomme van vyftien realen, t'haarder komste in Amboina, Banda, ofte de Moluccos, aan de Compagnie over te leveren, ofte aan de eigenaars van de gemelde plaatzen, op Tobo komende, voor de zomme van thien realen gewillig te laten volgen.

Ten vyfden, dat de gemelde Orangkay, ofte inwoonders dier meergemelde plaats, van nu af geaccordeerd, ende toegestaan werd met praeuwen, ofte groter vaartuigen, zoo wel in de quartieren Amboina als Banda, vry ende vrank te mogen navigeren, met zoodanige vryheid, als andere onderdanen, onder het Kasteel zorterende [3].

Eindelyk, dat na den dag van heden niet zullen vermogen met eenige onzer onderdanen 't zy van Amboina, de Eilanden, Ulliassers, [4] ofte zelf op de kusten van Ceram, in oorlog te treden, zonder expresse last, ofte kennisse des Ed. Heer Gouverneur van Amboina.

Ende op dat dit bovenstaande met meerder kragt gevolgd werde, beloven wy gemelde Tobo, neffens de inwoonderen van dien, tegens

---

[1] Victoria.

[2] Opgevoed.

[3] Ressorteerende.

[4] Zal wel moeten zijn: de eilanden Uliassers.

alle geweld, lasten ende prejudiciabele attentaten ernstelyk te zullen beschermen; blykende dan, dat dit bovenstaande aan onze zyde getrouw ende opregtelyk naagekomen zal werden, zoo is dit tot teken der waarheid, als een vaste belofte met eigene handen ondertekend, ende met onze gewoonlyke signature bekrachtigt. Aldus gedaan, ende geaccordeerd, in de bezettinge voor Tobo, datum ut supra, ende was onderteikend, **Artus Gysels**, **Evert Hulft**, **Joan Ottens**, en **M. Rombouts**, Secretaris.

CV. PERZIË.

November—December 1632. [1]

Zooals reeds bleek (zie hiervóór n° CI) was, na onze eerste vestiging in Perzië de handel (de zijdehandel in de eerste plaats) dáár door de onzen met goede resultaten voortgezet en had zelfs de Sjah zich in verbinding gesteld met de Nederlandsche regeering zelve. Tamelijk wel onafhankelijk van deze regeeringsbemoeiingen ging de O. I. C. in Perzië haar eigen gang, welke geleid werd in de eerste jaren door Hubert Visnich, die bij sjah Abbas zeer in gunst stond. Dat de autoriteiten der Compagnie het handelsbelang van Perzië niet gering rekenden, wordt bewezen onder meer door het zenden van een gezant naar het Hof: in 1628 ging als ambassadeur Jan Janszoon Smit of Smidt, opperkoopman in dienst der maatschappij, om den nieuwen sjah Sofi (Sefi, Safi), opvolger van Abbas, te begroeten. Veel resultaten had deze zending niet, vermoedelijk óók ten gevolge van oneenigheden tusschen Visnich en Smidt. Toen onderstaand bevelschrift door den Vorst werd uitgevaardigd, was het echter niet langer Visnich, die onze belangen aldaar had te behartigen. Hij had zich de ontevredenheid der Bewindhebbers op den hals gehaald door minder zorgvuldig beleid van de commercie, was niet zuiver op de graat op het punt van particulieren handel enz. In Aug. 1629 werd uit Batavia als zijn opvolger gezonden de opperkoopman Antonio del Court, die tevens bij den nieuwen sjah moest aandringen op bevestiging der voorrechten, ons door Abbas verleend. Toen Del Court in 1630 in Perzië verscheen, wist Visnich „door suptylheijt" zijne handen te ontkomen.[2] Ook wilde de nieuwe sjah het tractaat door Abbas met Visnich gesloten in 1623 niet zoo dadelijk erkennen. Er waren enkele handelsgeschillen tusschen hem en de O. I. C. gerezen, die hij eerst wilde zien uit den weg geruimd. Wel wilde hij onderstaand bevelschrift op verzoek van Del Court uitvaardigen en had hij verder

---

[1] Uit *Contractboek Amsterdam III.*

[2] Volgens hier te lande ontvangen berichten was hij met veel geld en kostbaarheden te Aleppo gekomen, waar hij als spion werd beschouwd „door zekeren vizier van den Grooten Heer" en „gestranguleerd", waarna de Vizier zich zijne bezittingen had toegeëigend (Vgl. *onuitgegeven missive van Bewindh. aan G. G. & R., April 1632*).

geen bezwaar, den Nederlanders vrijen handel in zijn rijk te vergunnen (Vgl. *Dagh-Register 1624—1629*, en *1631—1634*, passim; Mijer, *Instructiën*, bldz. 57, v.; *onuitgegeven missives aan Bewindhebbers van G. G. & R. 13 Dec. 1626, 3 Nov. 1628, van den G. G. Specx, 7 Maart 1631, van Philips Lucasz., 29 Febr. 1632; onuitgegeven missive van G. G. & R. aan J. van Hasel te Suratt, 11 Aug. 1628; onuitgegeven missives van Bewindhebbers aan G. G. & R., 3 April, 25 Oct. 1628, 27 April, 23 Nov. 1631*).

Bevelschrift [1] wegens de vrijheijt der raachdarijen van soodanige coopmanschappen als naer boven [2], om met den Persischen coninck te handelen, gevoert, gelijck mede van de sijde en andere goederen, die tegens en in plaets van voorschreven coopmanschappen weder aangenomen en naer beneden afgebracht werden, verleent op de raahdaars tusschen **Spahan** en **Gamron** door den coninck Abbaas de Groote en daernaer vernieuwt bij den coninck Sophie d'Eerste, in de maendt Zjumadie el-Awwel des jaers 1042 naer de vlucht Muhammedt uijt Mecca naer Mediena, over een comende met de maent .... [3] des jaers .... [3] naer de geboorte Christi [4].

[5] Daer is een gebodt van de werelt te gehoorsamen geschiet, namentlijck dit:

De raghdaers en bewaerders en de ontfangers en reeckeninghouders en de pagters vande grote wegen [6] van Isfahaan, de woninge van heerschappie [7], en van **Aberkoeh** [8] en van **Iesd** [9], de woning van

[1] „Translaet uijt het Persiaens": niet echter gelijktijdig maar uit de tweede helft der 17de eeuw.

[2] Van Bender Abbas (Gamron) dus naar Ispahan. Bender Abbas is genoemd naar den bekenden sjah.

[3] Niet ingevuld.

[4] De maand Djoemada' l-awwal 1042 loopt van 14 November 1632 tot 13 December.

[5] Hiervóór: „L. S. van den Coninck Safie d'eerste ....."

[6] „Rachdars" enz. „en beteekenen geen ampt onderscheyden maar een en derselve personen, alleenelijck met diversche benamingen, naer 't onderscheijt van haer werck, en plicht gedesigneert ....." (Zeventiende-eeuwsche kantteekening bij dit document).

[7] Nl. een der residentiën van den Sjah.

[8] Volgens eene zeventiende-eeuwsche aanteekening bij dit document: „een stedeken tusschen het casteel Jesdechaast en de stadt Zjieraaz", waarlangs in die dagen ging de „sijde-cafilah" (karavaan) der O. I. C. Jesdichast ligt ten Z. O. van Ispahan.

[9] Jesd, ten Z. O. van Ispahan. De naam „woning van godsdienstigheijt" is aan Jesd „geattribueerd" „vermits de beroemtheijt van veele godtvruchtige lieden in voorleden eeuwen."

de Hollandsche natie in het bezit gevende, niet en verhindere datze aldaer resideren, opdat het selve een oorsaeck van haer gemack en tranquilliteijt sij. Dese saeck dan van noodsaeckelijcke aghtervolging erkennende, soo aghte sigh hier aen verplicht te wesen. Geschreven in de maend Safar des jaers 1043 [1].

CIX. AMBON.

28 Mei 1634. [2]

In de onrustige dagen, welke de Ambon-eilanden in deze tijden doorleefden, werd Gijsels als gouverneur vervangen door den commissaris Antonie van den Heuvel, die zijn voorganger bij de Hooge Regeering in een ongunstig daglicht had gesteld en thans zelf als zijn opvolger optrad (1634—1635), ofschoon ook hij, volgens het oordeel zijner superieuren, aan „vele menschelijke zwakheden onderworpen" was [3], zooals

---

[1] 7 Aug.—5 Sept. 1633.

[2] Overgenomen uit Valentijn, II (*Ambon*), b, bldz. 101.

[3] Dat een man als Van den Heuvel de leiding kreeg op Ambon en dat nog wel in die troebele tijden, is een raadsel. Geheel de levensloop van dezen ambtenaar der O. I. C. is één aanklacht tegen zijn karakter en beleid. In 1628 komt hij te Batavia, als advocaat-fiscaal, en wordt dáár lid van den Raad van Justitie. Bewindhebbers worden voor hem gewaarschuwd als voor „een snooden guit, wiens kwade streken aan eenige Heeren wel bekend waren." In 1630 wordt hij door den Raad van Indië ter verantwoording geroepen „nopende verscheidene exorbitante schandaleuse injurien en confidente valschheden, zoo van den G.G., als de Raden van Indien gesproken." Hij wordt van zijn ambt gedeporteerd, verzoekt deemoedig om genade, wordt op last van Bewindhebbers in 1632 in zijn ambt hersteld. Hij werd nu in Januari 1633 aangesteld tot commissaris-visitateur voor Ambon, enz., vanwaar hij in October van dat jaar terugkwam. Hij beschuldigde Gijsels van financiëele knoeierijen, enz. Deze bleken later, opgeraapte en valsche beschuldigingen te zijn, maar de Hooge Regeering ontbood Gijsels ter verantwoording en benoemde Van den Heuvel tot zijn opvolger, niettegenstaande G. G. & R. reeds toen meenden, dat Van den Heuvel meer had gezegd dan hij kon verantwoorden. Deze was dan in Nov. 1633 tot gouverneur van Ambon benoemd en de Hooge Regeering hoopte er alles goeds van, „alhoewel (hij) vele menschelycke defecten ende impertinentien subject is." Gelukkig werd hij reeds in November 1634 door den G.G. teruggeroepen. De motiveering hiervan is teekenend: hij had in zijne betrekking als Commissaris „verscheyde impertinentien gepleecht, compositien gemaeckt ende andere quade gangen gegaen", buitendien zich „in Amboyna bij ons onderdanen door te veel herdicheyt, vreemde bejegeningen ende quaet spreecken vrij wat odieus gemaeckt" en — men had geene juristen genoeg voor den Raad van Justitie te Batavia, waarom Van den Heuvel vice-president van dit college moest worden! Bewindhebbers hebben den G.G. Brouwer en den Raad van Indië ernstig

ook gedurende zijn gouverneurschap van Ambon bleek. Hij beschouwde den nieuwen kapitein Hitoe, Kakiali, met den stadhouder van Ternate's sultan, als de voornaamste tegenstanders tegen het Nederlandsch gezag: volgens hem zouden deze aanzienlijke inlanders met den sultan van Makassar hebben „geconspireert ende aengespannen omme den oorloge tegen ons aen te vanghen, 't lant van Amboina op zijn swackste t' overvallen ende ons en onse christen onderdanen allen mogelijcken afbreuck te doen." Van den Heuvel besloot, te trachten, zich van hen meester te maken, ging in Mei 1634 naar Hitoe, en nam Kakiali met eenige andere hoofden gevangen, „hebbende (hem) een vrundelijck semblant ende een goede mine getoont." Na deze verraderlijke handelwijze deden „den Coninck ende alle de hoofden ende Orangkays van Hitoe" opnieuw „den eedt van getrouwicheyt." Het was slechts schijn, want juist deze gevangenneming zette veel kwaad bloed èn bij Hitoe's bevolking èn bij Ternate's vorst en de zijnen (Vgl. Valentijn, t. a. p., bldz. 100, v.; Tiele—Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. LVIII, v., 257, v.; *Dagh-Register 1631—1634*, bldz. 342).

Eenige Artikelen, welke de Koning van **Hitoe** [1], de Orangkaja's ende de inwoonders van 't Land beloofd en gezwooren hebben voor haar, en hare nakomelingen, eeuwiglyk.

ARTIKEL 1.

Alzoo de Koning van Hitoe, met de Orangkaja's, en het gemeene volk, zekerlyk weten, de quade raadslagen van Capitein Hitoe (anders Kakiali genaamd), als voorgenomen hebbende den staat van de generale Nederlandsche Compagnie te ruineeren, 't land van Amboina, en Hitoe, van de goede vrede te berooven, ende ten verderve te brengen, dat ook eenige Orangkaja's uit vreeze zyne quade practycquen toegestaan hebben, of, haar insuffiçant kennende zulx te beletten, stil hebben gezwegen, zoo is 't, dat de E. Heer

berispt over hunne houding tegenover Gijsels en de benoeming van Van den Heuvel tot gouverneur van Ambon, maar deze verdedigden zich o. a. met de bewering, dat volmaakte personen in Indië niet waren te vinden! In 1636 werd Van den Heuvel wegens laster tegen de Hooge Regeering veroordeeld, om streng te worden gegeeseld en met een priem door de tong gestoken. Op verzoek der Bataviasche predikanten werd hij „van de geeseling geredimeerd, blyvende de verdere inhoud der sententie van kracht." In December van genoemd jaar keerde hij naar patria terug. Wat ik hierboven omtrent hem mededeelde, is geput, behalve uit de *Bouwstoffen* en de *Dagh-Registers*, uit *onuitgegeven missives*, *resoluties enz.* uit het Oud.-koloniaal archief, dagteekenende van *1629—1639.*

[1] De radja van Hitoe, van wien men overigens niets merkt in deze jaren (vgl. hiervóór, bldz. 31, noot 4), wordt hier weder op het tapijt gebracht, nu men hem noodig heeft.

Gouverneur, Antoni van den Heuvel, overdenkende 't geen tot de algemeene welstand van nooden is, voorgenomen heeft te breeken deze quade raadslagen, gemelde Capitein Hitoe gevangen te nemen, ter regt te stellen, ende te straffen naar behooren, alzoo hij verbroken ende overtreden heeft het verbod met de Compagnie gemaaakt, en dat ook by hem beloofd, ende bezworen was, op dat alzo het quaad mogte geweerd, ende 't beste verkregen werden, 't welk nodig is tot welstandt van 't land, ende rust van de goede ingezetenen.

Dit al te zamen by den Konink van Hitoe, de Orangkaja's, ende 't gemene volk, aangemerkt zynde, hebben 't voor goed aangenomen, zoekende 't zelve met een opregt herte te vergelden, belyden, ende geven te kennen, dat de Ed. Heer Gouverneur well, ende een goede zaake voor 'tland van Hitoe heeft gedaan; belooven ende zweeren by dezen, dat zy, en alle hare nakomelingen, niemand anders voor haren Heere, ende Hoofd willen erkennen, als den Gouverneur, die door de Heeren Bewindhebberen van de Generale Nederlandsche Compagnie herwaards gezonden word, gelyk zy aan den zelven zweeren eeuwiglyk alle opregtigheid ende trouwe te bewyzen.

ARTIKEL 2.

De Konink van Hitoe, en alle de Orangkaja's, nevens alle 't gemeene volk, beloven gehoorzaamlyk naar te komen alle de bevelen van den Ed. Heer Gouverneur, gelyk als de andere Koningen, Orangkaja's, ende ingezetenen van 't land Amboina.

ARTIKEL 3.

De Konink van Hitoe, neffens de vier Orangkaja's ende de Hoofden van de negryen, zullen met de Heer Gouverneur, ende Orangkaja's van Amboina, helpen beraadslagen, van 't geene dat nodig is tot welstand van 't gemene land, tot welker einde de Ed. Heer Gouverneur in yder negry een marinjo [1] of bode zal stellen, die een rotting, met het teken van de Generale Compagnie dragen zal.

ARTIKEL 4.

De Konink van Hitoe, de Orangkaja's van 't land, ende 't gemene volk, beloven zoo veel corcorren te maken, ende gereed te houden, als doendelyk zal zyn, ende te panggayen, waar 't de Ed. Heer Gouverneur believen zal, even als de inwoonderen van Amboina.

[1] Deze benaming is nog steeds in gebruik (Van Hoëvell, *Vocabularium*, bldz. 21; *Ambon*, bldz. 23).

ARTIKEL 5.

Beloven voorders, dat wie vyanden zyn van de Ed. Heer Gouverneur, ook hare vyanden wezen zullen, 't zy dan de Kimelaha, de Ternataanen, 't volk van Lessidi, Cambello, en wie, ofte waar 't zoude mogen wezen, willende de zelve te water, ende te lande vervolgen, ende bevegten, ende de geene welke vrinden zyn van de Ed. Heer Gouverneur, voorstaan, en helpen, even als de inwoonderen van Amboina doen.

ARTIKEL 6.

Beloven ook de Konink van Hitoe, alle de Orangkaja's, ende ingezetenen, geen pitsjaringe te willen houden, ofte gemeenschap te hebben, met des Heeren Gouverneurs vyanden, 't zy van 't land van Loehoe, ofte Cambello.

ARTIKEL 7.

Beloven ook geen nagelen, moer-nagelen ofte steelen te brengen ofte te verkoopen aan imand anders, als aan de Compagnie, wel verstaande, zuivere ende drooge nagelen, daar voor zy de waardye zullen ontfangen, zoo als aan andere beloofd is, ende indien imand eenige nagelen, moernagelen ofte steelen vervoerd, ende aan anderen verkoopt, 't zy waar 't zoude mogen zyn, zullen 't zelve de Ed. Heer Gouverneur te kennen geven, op dat daar over mogen gestraft werden.

ARTIKEL 8.

Alzoo Kakiali voornoemd, veel aan de generale Compagnie schuldig is, zoo beloven zy den Ed. Heer Gouverneur te helpen, ende de nagelaten [1] goederen van dito aan te wyzen, op dat alle zynen schulden mogen betaald werden.

ARTIKEL 9.

Indien de Ed. Heer Gouverneur bevind, dat op 't land van Hitoe, eenige onnodige Fortressen, ofte sterkten, zyn, 't zy waar, of hoedanig, de zelve zouden mogen wezen, beloven de zelve af te breken, ende andere te helpen maken, daar 't de Ed. Heer Gouverneur believen, ende goed vinden zal.

ARTIKEL 10.

Alzoo de inwoonderen van 't land Hitoe, haar houden aan de Moorsche Religie, zoo beloofd de Ed. Heer Gouverneur 't haren

[1] Sic!

verzoeke, gemelde hare Religie niet uit te roeijen, maar steld in een iders believen, ofte daar by te blyven, ofte de Christelyke Religie aan te nemen, begerende, dat nog de een, nog de ander, daar toe zullen gedwongen, ofte daarom gestraft werden, welke artikelen, alle by de Ed. Heer Gouverneur gesteld zynde, volkomentlyk van de Konink, alle Orangkaja's, ende inwoonders van 't land aangenomen werden, belooven en zweeren met een matacau [1] (na des lands wyse) ende verklaren voor God, die alles magtig is, mitsgaders voor alle omstanders, die dit contract hebben aangehoord, die ook als waaragtige getuigen daar van konnen wezen, dat, indien zy dit verbond houden en hare beloften volbrengen, de almagtige Godt haar helpen wil, maar indien zy dit niet naar komen, 't geene zy gezworen hebben, alle ongeluk, dat in de wereld is, haar moet overkomen, ende verderven.

Aldus gedaan, ende besloten, op dat het stand grype, voor ons zelven, en onze nakomelingen eeuwiglyk, tot welker einde wy het teken van onze handen onder dit contract hebben gesteld, blyvende zulx zonder eenige veranderinge. Onderstond, Actum op Hitoe in de Logie, dezen 28 Mey 1634. Was getekend 't merk van de **J.** [2] **Konink van Hitoe,** de naamen van **Tanahitoemessing,** 't merk van **P.** [2] **Totohatou,** de namen van Orangkaja's **Baros,** en van Pati **Toeban.** [3] In kennisse van my was getekend **W. van Outhoorn,** Secretaris 1634.

CX. BENGALEN.

1634? [4]

Reeds dadelijk na de oprichting der O. I. C. van 1602 werd de handel op Bengalen overwogen (vgl. De Jonge, *Opkomst*, III, 151, v.; Tiele, *Europeërs*, VI, bldz. 74), maar tot het vestigen van bepaalde handelsnederzettingen schijnt het niet te zijn gekomen. Misschien, dat de staatkundige toestand de Nederlanders daarvan heeft afgehouden. Wel

[1] Bij Valentijn, III, a, *(Ambonsche Zaaken van den Godsdienst)*, bldz. 10, v. vindt men een beschrijving van het matakaoe-drinken in zijne dagen (Vgl. Encyclopaedie, I, bldz. 483). Over de tegenwoordige beteekenis van matakaoe, vgl. men nog Van Hoëvell, *Vocabularium*, bldz. 22, en *Ambon*, bldz. 120.

[2] Deze letter is mij niet duidelijk.

[3] Vgl. noot 2 van bldz. 259.

[4] Uit het Contractboek. Het stuk is daar geplaatst tusschen documenten van 1631 en 1632, ten onrechte echter. Zie aan het slot.

behoorde Bengalen tot het rijk der Grootmogols (het was in 1576 door Akbar den Groote aan zijn rijk gehecht), maar de Portugeezen hadden er vasten voet behouden: zij hadden Hoegli, aan de rivier van dien naam (de Westelijke mondingen van den Ganges), in bezit. Het was de belangrijkste handelsplaats en zoolang deze behoorde aan hunne vijanden, was daar voor de Nederlanders geen gelegenheid, hunne commercie te vestigen. Deze stad nu werd in 1632 [1] veroverd door het Mogolrijk en van de Kust van Koromandel uit werden nu door de onzen betrekkingen met „de landen van Bengala" aangeknoopt (Vgl. *Dagh-Register 1631—1634*, bldz. 241, 352, 415; *onuitgegeven missives van GG. Brouwer aan Bewindhebbers, 7 Febr., 15 Augustus 1633).*

Caull door Hasamchan [2] aen d'Nederlanders verleent, raeckende de handelinge in de landen van Bengala.

Ick, Hasamchan, hebbe gegeven, gelijck geve mits desen, caull aen de Hollandsche Capiteijn [3], dat zijluijden met hare schepen sullen mogen gaen ende coomen in de landen van **Bengala**, alldaer handelen ende negotieren naer hun gelieven, mits dat voor gereghtigheijt van jn ende uijtcomen haerder coopmanschappen sullen betalen 't geene Miercamaffdij Hasie Sjamaell [4], jn wiens handen dit cauwell gaet, ende andere coopluijden sullen oordeelen ons daer voor te competeren. Belassten ende beveelen aen alle onse onderdanen principalijck in **Ouglij** [5], allwaer zijluijden voorgenomen hebben te resideeren, deselve Holland^rs alle faveur ende vrunschap te bewijsen ende dese ordre in alles te observeeren etc^a [6].

---

[1] En niet 1633, zooals Danvers, *Portuguese*, II, p. 247 f en *Report*, p. 28 f, heeft (Vgl. Hunter, *Gazetteer*, IV, p. 113; *Dagh-Register 1631—1634*, bldz. 145, 159, 195).

[2] Azim Khan, gouverneur of stadhouder (nabab) van Bengalen, namens den Mogol, van 1632—1637? (Hunter, *Gazetteer*, II, p. 10).

[3] Vermoedelijk onze gouverneur op de Kust van Koromandel.

[4] Blijkbaar tusschen-personen tusschen den gouverneur van Bengalen en den vertegenwoordiger der O. I. C. op de Kust van Koromandel.

[5] Over het belang, dat men voor de O. I. C. in Hoegli zag, vgl. men *Dagh-Register 1631—1634*, bldz. 352. Brouwer dacht, dat de Ganges passage zou verleenen tot „des werelts allervermaerste coopstadt Cathay" *(Brouwer aan Bewindhebbers, 15 Augustus 1634)*.

[6] Dit kaul is niet gedagteekend, althans niet in dit afschrift. De datum is vermoedelijk te stellen in 1634, immers eerst in de tweede helft van 1632 viel Hoegli den Mogol in handen, wat vermoedelijk eerst in December 1632 den Nederlanders bekend werd (*Dagh-Register 1631—1634*, bldz. 145). Van vóór dien tijd kan het stuk niet dagteekenen, terwijl Azim Khan ook eerst in dit jaar als gouverneur optreedt. De wijze waarop verder het *Dagh-Register 1631—1634* over Hoegli spreekt (bldz. 241, 352) doet mij aarzelen, het kaul te plaatsen vóór 1634.

CXI. BENGALEN.

1 Augustus 1635. [1]

Ofschoon handel werd gedreven op Bengalen (vgl. hiervóór, bldz. 267), had de Compagnie dit nog niet gedaan op Hoegli in Juli 1634. Althans in die maand zeggen G. G. & R., dat zij hadden voorgenomen, „den handel van Bengalen, Pegu, ende Aracan te embrasseeren, maer insonderheijt brenght haere Ed. resolutie mede, een besendinge te doen nae de reviere Ganges, ende vanden handel in Ouglij..... een preuve te nemen.....” In hetzelfde jaar dan werd een jacht naar Hoegli gezonden. G. G. & R. hadden groote verwachtingen van den handel dáár, als punt van uitgang langs den Ganges. Maar vlotten wilde de commercie daar voorloopig niet ten gevolge van de „vexatie” der Mooren en de mededinging van Engelschen en van Portugeezen, welke laatsten dáár waren blijven handelen (Vgl. *Dagh-Register 1631—1634*, bldz. 352, v., 415, 445; *Dagh-Register 1636* bldz. 26, 123; *onuitgegeven Generale Missive, 4 Januari 1636*).

De O. I. C. trachtte nu, den Grootmogol zelven in hun belang te winnen en het gelukte den onderkoopman François Timmers, [2] welke in die dagen te Agra onze belangen behartigde, met behulp van een aanzienlijk ambtenaar van den Mogol (zie beneden, blz. 269), onderstaanden ferman te verkrijgen (*Dagh-Register 1636*, bldz. 51, 114, 123).

Firman door den sullthan Choron [3] aen d'onse in Agra verleent aengaende den vrijen handell in **Bengala.**

Godt is de grootste, daer naer Aghabaar [4]. Assalam Chan, [5]

Die daer zijt een saijet [6], welcke is de zuijverste ordre van Mohomet, niet staende naer eere ende rijckendommen maer ijverigh

---

[1] Uit het Contractboek. — Is daarin verkeerdelijk geplaatst op 1637.

[2] Reden voor mij, om dit stuk, dat eigenlijk niet in deze verzameling te huis behoort, toch daarin op te nemen: immers het is door een Nederlander ten behoeve der O. I. C. „geprocureert.”

[3] „De Choron (een eigennaam) off groote Mogor” (*Dagh-Register 1636*, bldz. 123). De Mogol, die dezen ferman uitvaardigde, is sjah Jahan of Jehan, 1628—1658 (Hunter, *Gazetteer*, IV, 349). In zijn tijd werd de residentie van het rijk weer verplaatst naar Delhi (Hunter, *Gazetteer*, III, 89; IV, 342; I, 48).

[4] Akbar de Groote (1556—1605).

[5] Volgens Hunter, *Gazetteer*, II, bldz. 10, was in 1635 Azim Khan nog gouverneur, en werd deze in 1637 opgevolgd door Islam Khan, welks naam beter overeenkomt met „Assalam Chan”. Toch zijn zoowel de datum aan het slot als de omstandigheden, waaronder de ferman is gegeven, voor mij zoovele motieven, om het stuk te plaatsen op 1635. Vergist Hunter zich misschien in dit jaartal? Vgl. óók beneden, bij latere fermans.

[6] Sajjid: een Arabische geboorte-adel-titel, waarmeê een deel der afstammelingen van Mohammed's dochter Fâtimah wordt aangeduid.

in den dienst Godes, een pilaer van mijn rijck, onder alle mijne vrunden de grootste, tot wien alltijt mijn hert seer genegen is geweesst, ende gehouden als mijn aengenoom zoon etc^{a}.

Uijt schrijven van Masell Moluch Meijnt Mirmosa [1] hebbe verstaen dat den vorigen gouvern^{r} [2] van Bengala met toedoen van de Portugesen de Hollanders, daervan eenige ziek waren, veell moeijte aengedaen ende haer schut aengehouden heefft. [3] Warom is dit geschiet? De Hollanders zijn groote cooplieden ende comen onder onse schaduwe handelen; dies begeeren, dat met hare schepen in **Ouglij** ende alle de havens sorterende onder Bengala vrij mogen comen ende onverhindert haren handell drijven, mits betalende behoorlijcke toll. Dit is mijn woordt; t'selve sullt houden ende well toesien, dat van niemandt haer eenigh verdriet offte gewellt aen gedaen werde. Hoe aen haer meerder goedt doet, hoe onse vrundtschap grooter zall werden.

Actum in Agra den 16^{e} dagh der maendt Soffer jnt jaer van Mahamet 1045 [4] ende onses rijcx 8. [5]

Boven stondt Conings zeegell.

Onder:

Dara Seeckouw, [6] soon van den Coningh, ende zijn zeegell.

Nogh lager

Affelchan, duiwan, [7] onse secretaris.

[1] In die dagen gouverneur voor den Mogol van „Cambaija, Brootcha, Balsaar ende Ourpaar", allen gelegen in het tegenwoordige Guzerat, nl. Kambaja (Cambay), Broach, Bulsar (*Dagh-Register* 1636, bldz. 49, 50). Hij was Gouverneur van Surat geweest.

[2] Azim Khan???

[3] Vgl. nog *Dagh-Register 1636*, bldz. 122.

[4] Den 16^{den} Safar 1045 is 1 Augustus 1635.

[5] Jehan kwam op den troon in 1628: dus kan het 8ste jaar zijner regeering vallen in 1635. Het negende viel in 1636 (Zie *Dagh-Register 1637*, bldz. 106, 245).

[6] De oudste zoon van shah Jehan. Hij werd in 1659 vermoord door zijn jongeren broeder, den bekenden Aurengzeb (Hunter, *Gazetteer*, IV, 349, 352), die met geweld zich een weg tot den troon baande (Talboys Wheeler, *Early records*, p. 12 ff, Valentijn, IV, 2, *Mogols*, bldz. 230).

[7] Dewaun, divan: hier = „des coninck cancelier" (Vgl. *Dagh-Register 1637*, bldz. 246).

CXII. BANDJERMASIN.

4 September 1635. [1]

Reeds in de eerste jaren der 17de eeuw is sprake van betrekkingen tusschen de O. I. C. en Bandjermasin, maar zij waren veelal van vijandelijken, althans min vriendelijken, aard. In 1612 werd de hoofdplaats Bandjermasin door de onzen verwoest. Een tiental jaren later worden nieuwe betrekkingen aangeknoopt, vooral met het oog op den peperhandel. Toch waren de relaties niet van duurzamen aard. Maar sedert ongeveer 1631 is daarvan in meer dan gewone mate sprake: de vorst van genoemd rijk, bevreesd voor de machtsuitbreiding van Mataram, tracht met de onzen op beteren voet te komen, maar van de gehoopte handelsvoordeelen — vooral het pepermonopolie — kwam door 's Vorsten dubbelzinnige houding niet. Onderhandelingen bleven voortduren, totdat in Juli 1635 een gezant te Batavia verscheen, met wien het onderstaand verdrag werd gesloten, dat, naar men hoopte, voor de toekomst de verhoudingen zoude regelen (Zie vooral Van Dijk, *Borneo*, bldz. 1—26. Het daar afgedrukte contract is gecopieerd naar een ander exemplaar dan het hier volgende. Vgl. ook *Dagh-Register 1631—1634*, passim; deze Bijdragen, III, bldz. 263—288; *Kronijk Historisch Genootschap*, IX, bldz. 252, vv.).

Contract wegens d'E. Compe met die van Martapoura gemaeckt.

Jck Retna Dij Ratja, alias Godia Babouw [2], sabandar des conings van **Banjarmarsingh**, in **Martapoura**, [3] expresselijck als ambassadeur door Zijne Maijt affgesonden van Martapoura naer Ba, omme aen den Hre Gouvernr Generl, ende Rade van Jndien daer residerende, van wegen zijne Maijt te belooven om merckelijcke redenen, datter egene peper in de landen van Banjarmarsingh en zall verkoght, veell min uijtgevoerdt werden [4], zoo lange als gemelte Hren Staten Generl ende Raden van Jndien eenige Nederlanders tot Martapoura aen landt sullen houden offte dat daer offte tot Banjarmarsingh [5] eenigh schip, jaght, fregat offte chialoup van de wellgemte Hren Staten Generl ende Raden van Jndien moghten wesen, bekenne mits desen op 't versoek van mijnen coninck ende voor deselffs rekeninge te borge ende op leveringe van peper well ende tot mijn vergenoegingh ontfangen te hebben uijt handen van Bencon, overste der Bata-

[1] Uit het Contractboek.

[2] Hij was een Guzerat van geboorte (Van Dijk, *Borneo*, bldz. 23, noot 2).

[3] Hier was de zetel der regeering, na de verwoesting der vroegere hoofdplaats door de onzen in 1612.

[4] Van Dijk, *Borneo*, dldz. 25, heeft hier nog de woorden: „aan of bij eenige vreemde natiën, hoedanig die ook mogten wezen".

[5] De verlaten hoofdplaats.

vische Chinesen, ende Jancongh, Chienees coopman, in pitjens [1] offte Javans gelt de waerde van drie duijsent R^a van 8ten, die daervooren hadde [2] betalinge van den Nederlandschen directeur generaell [3] ontfangen sullen, welcke somme van drie duijsent R^a van 8ten jck, Retna dij Ratija, alias Godja Babouw, beloove uijt den naem van mynen coninck voornoemt, als van hem daer toe geauthoriseerdt zijnde, te doen betalen aen de gecommitteerden van de Nederlandtsche Oosstjndische Comp^e in Martapura resideerende, met de eerste peper van dit jegenwoordige saysoen off mouson, in dese maendt September ende d'aenvolgende maent October rijp vallende, ende dat tegen den geaccordeerden ende vast geraemden prijs voor jegenwoordigh ende toecomende van vijff R^a van 8ten 't picoll offte de 35 Martapourse gantangs, bedragende dese schulldt van 3000 R^a 600 picolls peper. Alles onder expresse conditie ende verbandt hier vooren gemelt, dat den geseijden mijnen koninck volgens zijne solemnele belofften aen niemandt anders als die van de Nederlandsche Oosstjndische Comp^e uijt zijn landt ende onder zijn gebiedt peper sall verkopen, laten verkoopen nogh vervoeren, soo lange de voorschreven Comp^e volck, schip offte jaght tot Banjarmarsingh zij hebbende. Des sall ick ondergeschreven de geseijde pitjens ende de vordere coopmansschappen, voor rekeninge van mijne koninck alhier opgekoght, vermogen te laden in des Comp^s schip off schepen, omme deselffe toll ende vraghtvrij in Martapoura over te voeren ende aen meer gemelten mijnen koninck alldaer te behandigen offte omme zijne ordre daermede naer te comen. Jn teeken der waerheijdt ende omme dit contract te volldoen hebbe dit geschrifft met mijnen naem ende gewoonlijcke hantteeken ondergeschreven.

Actum jnt casteell Bat^a desen 4^e September A^o 1635. Onderstondt: jn kennisse van ons, was geteekent **Henrick Brouwer** [4], **Anthonio van Diemen** [4], **Jan van der Burgh** [4], **Steven Barentszoon** [5].

[1] „10 Bantamze pitjens doen 1 stuiv.; zynde de eenigste kopere munt hier. Op Java heeft men nog een soort pitjens, van welke 'er 50, aan een strootje geregen zijnde, een dubbeltje doen ...." (Valentijn, IV, 1, *Batavia*, bldz. 356). — „Pitjens, synde seeckere gegaetie munte, onder d'Indianen deser quartieren getrocken" (Van der Chijs, *Plakaatboek*, I, bldz. 445).

[2] Van Dijk: „hunne".

[3] Zooals men weet, in die dagen de tweede persoon in Rade van Indië, onmiddelijk volgende in rang op den GG., vooral belast met de handelsaangelegenheden (Vgl. Heeres in *Encyclopaedie*, II, bldz. 71, v.v.).

[4] G.G. en verdere leden van den Raad van Indië (Vgl. *Dagh-Register, 1631—1634*, bldz. 168, 370).

[5] Deze was in 1634 en 1635 als gezant naar Martapoera geweest en met hem was de gezant van Martapoera te Batavia gekomen (Van Dijk, *Borneo*, bldz. 23).

CXIII. FORMOSA.

18 December 1635.

Nadat de onzen zich in 1624 (vgl. hiervóór, bldz. 195, v.v., 214 Formosa hadden gevestigd, kwamen zij al spoedig in nadere aanral met de „dorpen ende vlecken omtrent onse begrepen stadt". Zij kwa o. a. in vriendschappelijke verhouding tot Mattau, een plaats van teekenis, daar zij „konde uijtmaecken omtrent 2000 weerbare mar (*Dagh-Register 1624—1629*, bldz. 145). Later veranderde deze vri schappelijke betrekking in een vijandelijke. Reeds in 1628 werd sommige dorpen, o. a. Mattau, „groote moedwil" gepleegd tegen de on waaraan echter de houding van den gouverneur Nuyts niet vre schijnt te zijn geweest (*Onuitgegeven missives van Nuyts 3 Nov. 1628*, den predikant *Candidius, 20 Aug. 1628, van G. G. & R. aan Bewindheb 10 Febr. 1629).* In 1629 werden 50 soldaten, door Nuyts naar Ma gezonden, om Chineesche roovers, die zich aan land hadden bege te „attrapeeren", allen door de inlanders o. a. van Mattau vermo dank ook eigen onvoorzichtigheid (*Onuitgegeven missives aan Bewindheb van G. G. & R. 15 Dec. 1629, van Van Diemen, 5 Juni 1631).* Althan Maart 1631 zijn de Nederlanders van plan, „een exploict op die Mattau te doen" (*Dagh-Register 1631—1634*, bldz. 8). Oók (nog?) in A 1634 waren de verhoudingen niet van de beste en wel uit oorzaak „de moordadige acte tegen ons voor desen gepleecht" (bldz. 284): enorme faict ende massacre van die van Mattauw". „De voorgeno wraeck" hierover werd toen nog uitgesteld, o. a. wegens gebrek voldoende macht, niettegenstaande de bewoners, „vilipenderende gesach ende respect in Taijowan," ons geen hulp hadden willen leenen, zelf niet „op onse gedane insinuatie" bij een expeditie te een ander gedeelte van het gouvernement Formosa (bldz. 307). Den November 1635, nadat versterking uit Batavia was gekomen, vond expeditie tegen Mattau plaats: de woningen werden in den asch gel nadat het „vleck" was genomen, „met weijnige resistentie". De on werping volgde spoedig daags onder de voorwaarden, in onderste contract neergelegd (*Dagh-Register* 1636, bldz. 19—21, waar 't cont is afgedrukt; *Kronijk Historisch Genootschap*, IX, bldz. 256, v.v., v ook de overeenkomst voorkomt; *onuitgegeven missives aan Bewindhebl van Brouwer, 4 Maart 1634, van G. G. & R., 4 Jan. 1636 en 28 Dec. 1* Grothe, *Archief*, III, bldz. 36, v.v., vooral bldz. 89—95).

Accoordt getroffen tusschen d'E. H^re^ gouvern^r^ H Puttmans en den Raedt van 't comptoir **Taijoan** weg de Nederlandtsche Vereenighde Geoctroijeerde O indische Comp^e^ ter eenre ende de gecommitteerde overs van 't groote dorp **Mattauw** [2] wegens de gantsche meijnte van het voornoemde dorp ter andere zijde.

[1] Uit het Contractboek.

[2] Het lag vermoedelijk aan de Westkust van het eiland. Op Valent kaart van Formosa (in deel IV, 2) komt een Mattamir-rivier voor: missch een drukfout voor Mattauw-rivier.

Eerstelijck belooven wij, Funchsin, Tavoris, Titulogh ende Tijdaros, [1] uijt den naem ende van wegen de gantsche gemeijnte van ons dorp Mattouw, dat wij alle de hooffden ende andere gebeente van de massacreerde Hollanders [2], die wij volgens onse costuijmen te pronck plagten te dragen ende nogh bij ons moghten berusten, door het gantse dorp onder een ijder sullen doen op samelen ende wederom met d'eerste gelegenth[t] in Sinckan aen d[o] Junij [3] leveren, mitsgaders alle de musquetten en het vordere geweer als kleedinge, soo ende sulx alst selve onder ons zoude mogen bevonden worden.

Ten anderen zoo geven wij met deese overgeleverde clappus en pinangh boomkens in eerde geplant [4] te verstaen, dat wij transporteeren ende opdragen volcomentlijck ende in allen deelen aen de Hoge Mogende H[ren] Staten Generaell vande Vereenighde Geunieerde Nederlandsche Comp[e] allsulcken pretensien ende eijgendommen, als wij wegens onse voorouders ende het besitt, dat wij jegenwoordigh int dorp Mattouw ende te plaetse daer landt [5] omtrent gelegen, zijn hebbende, zoo verre als onse jurisdictie naer 't Oosten tot aent geberghte, Westen tot aen de zee ende het Noorden ende Zuijden zoo verre als ons commandement is streckende, zouden mogen geerfft offte dus langhe in eijgendom doort besitt volgens aller volckeren reght verkregen hebben. [6]

Ten 3[e] dat wij om geenigerhande oorsaeken naer desen meer eenige wapenen tegen die Hollandsche natie, hare bondtgenooten offte geallieerde vrunden bij der handt zullen nemen, maer ter contrarie bovengem[te] Hooge Mogende H[ren] Staten Gener[l] erkennen, respecteeren, gehoorsamen ende houden voor onse beschermheeren, onder wien wij ons gaerne ende gewillighlijck submitteren, tot welcken eijnde ende op dat alles met des te beter ordre soude mogen toe-

[1] In 't *Dagh-Register:* Tavoris, Tuncksuij, Titulogh ende Tidaros.

[2] *Dagh-Register* en *Kronijk:* „Nederlanders".

[3] Robertus Junius was predikant op Formosa van 1629—1643, o. a. te Sinkan (C. A. L. van Troostenurg de Bruyn, *Biographisch Woordenboek*, bldz. 220, v.; vgl. *Dagh-Register 1636*, bldz. 19).

[4] „Dat haer lant ons souden opdraegen end dat betoenen soude, met pijnangende clappers-boomties, van haer eigen aerde in scuttels geset, voor de voeten" van den Gouverneur te brengen (Grothe, *Archief*, bldz. 91).

[5] Het *Dagh-Register* en *Kronijk* hebben: „ende ten platten lande daer omtrent gelegen".

[6] Het Westersch karakter der overeenkomst loochent zich hier zeker niet. „De articulen.... wirden haer voorgeleesen in Duits, in Chineess end van ons in Sincans, wijtloopig met de verclaringe van dien haer vorgestelt" (Grothe, *Archief*, III, bldz. 94).

gaen, belooven wij mede te gehoorsamen ende naer te comen alle 't geene ons die vier overhooffden,[1] die d'E. H^r Gouvern^r zall gelieven daertoe uijt een dubbell getall, van onse ouste te committeeren, te stellen, in billichh^t gelassten, commanderen ende beveelen. Jtem dat geduriglijck een prince flaggetien op een van ons vier principale kercken[2] drie maenden om drie maenden sullen laten waijen, allwaer ook, soo der ijets remarcabels voorvallt, sulx dat onse opperhooffden ende outsten vant dorp mosten te samen coomen, de vergaderinge zullen houden.

Ten vierde dat, zoo wanneer d'E. H^r Gouvern^r met eenige andere dorpen offte jnwoonders deses landts compt in oorlooge te vervallen, ons alltijt willigh ende bereijdt sullen laten vinden om deselve nevens de Hollandtsche[3] te beoorlogen ende vermeesteren, waertegens de Hollandtsche natie[3] weder, mits dat den oorloge in redenen bestaet ende den selve met kennisse van d'E. H^r Gouvern^r wert besloten bij der handt te nemen, zall gehouden wezen ons naer vermogen in aller billickh^t te assisteren ende hellpen, voor zooveell des Comp^e constitutie will toelaten.

Ten vijffden dat wij alle Chineesen, die jn **Wancken**[4] offte elders calcbranden als die het platte landt, om hare negotie jn hertevellen als anders texerceren, noodwendigh te[5] gebruijken, vrijelijck ende zonder eenige verhinderinge offte overlast hun aen te doen, over alle[6] sullen laten passeren ende repasseren, daer ende ter plaetse daer 't hun geliefft, sonder noghtans eenige Chineese roovers, verloopene Hollanders[7] offte hunne slaven op te houden

---

[1] Als zoodanig werden erkend de vier aan 't hoofd der overeenkomst genoemde hoofden: „Is haer elck een frouwelen rok vereert, dien sij souden draegen, een princenvlagge, end een stok, daerse met souden gaen, dat betekenen soude, dat beveelhebbers waeren, wijtloopig het beduitsel van het voorige haer explicerende" (Grothe, *Archief*, III, bldz. 95).

[2] Het zendingswerk had op Formosa reeds in deze eerste jaren eenige beteekenis gekregen (Vgl. ook Van Toorenenbergen, *Zending Formosa*, in De Gids, 1892, III, bldz. 31 vv.). Maar op welke plaatsen in die dagen deze vier „principale kercken" stonden, is mij niet bekend: in onze hoofdplaats (Zeelandia) werd gepreekt, te Sinkan stond een kerk (Grothe, *Archief*, III, bldz. 64, 73 v.v., 94). Misschien ook te Tavacan (t. a. p., bldz. 133).

[3] *Dagh-Register* en *Kronijk:* „Nederlandsche natie."

[4] Bij Valentijn een „Canaal van Wanckan" bij de Mattamir-rivier (Vgl. Grothe, *Archief*, III, bldz. 63).

[5] *Dagh-Register* en *Kronijk:* „moeten gebruijcken."

[6] *Dagh-Register* en *Kronijk:* „overal."

[7] *Dagh-Register* en *Kronijk:* „Nederlanders."

offte huijsvesstinge te verleenen, maer ter contrarie datelijck naer gedane requisitie d'sellve sullen weder geven offte selffs aen 't Casteell [1] brenghen.

Ten sesden dat zoo wanneer ons den princestock bij den deurwaerder, t'zij aen ijmandt particulier offte wel een meerder getall, vertoont ende ons aengeseght wordt, datelijck in Sinckan offte aen het Cassteell om eenige saeke te verantwoorden offte well andersints gebruijckt te werden, te compareeren, t' sellve datelijck sal naercomen ende obedieeren.

Ten sevende ende jonghsten dat wij, tot erkentenisse van onse misdaet int masacreeren van de Hollanders [2] begaen, op den zelven dagh dat sulx geschiet is, alle jaeren een groote sogh ende beijer [3] aent fort bij d'H^{r} Gouvern^{r} sullen brengen, waervoor zijn E. tot onderhoudinge van vrundtschap ons weder zall vereeren met 4 princen vaendellkens. Jut fordt Zeelandia adij 18^{e} December A^{o} 1635. [4] Onderstont **Hans Puttmans.**

CXIV. FORMOSA.

4 Februari 1636. [5]

Na de onderwerping van Mattau, enz. (zie hiervóór, bldz. 272 v.v.) ging Putmans voort met op te treden tegen andere dorpen, met wie wij overhoop lagen. Zoo werd opgetrokken tegen **Takarejan** of „de Takareiansche dorpen" („sijnde gelegen 12 a 13 mijlen zuijt oost van Taijouan te landewaerts") [6], dat in 't begin van 1636 in onderwerping kwam met de verdere „dorpen Tamsuij, Tapoeliangh, ende Sataliouw".... [7] „medebrengende 17 levendige varckens tot een teecken ende leetwesen van haere gepleechde quade acten." (Vgl. Grothe, *Archief*, III, bldz. 95, v.v.; *Dagh-Register 1636*, bldz. 21, v., 75, 286, v.). „De articulen van den E. H. Gouverneur haer voorgestelt, waeren dese, in korte uytgetrokken":

1. Dat haer landt end den eigendom van dien mosten overgeven aen de Ho. Mo. Heeren Staten, end tot teken van dien clappes

[1] Zeelandia.

[2] *Dagh-Register* en *Kronijk:* „Nederlanders."

[3] Een zeug en een beer.

[4] Niet alleen Mattau, maar ook enkele andere dorpen onderwierpen zich in deze dagen. O. a. worden genoemd Toelang, Bakaloang (Grothe, *Archief*, III, bldz. 86, v.v., 103).

[5] Overgenomen uit Grothe, *Archief*, III, bldz. 105.

[6] Vgl. over de ligging van verschillende dorpen, Grothe, t. a. p., bldz. 106, 113, enz. Het hier bedoelde Tamsuij ligt aan de Z.W.kust van het eiland, aan de rivier van dien naam.

[7] Vergelijk nog Grothe, t. a. p., bldz. 108, v.v.

end pynang boomtjes, in haere aerde gezet, mosten ant Casteel brengen.

2. Dat de waepenen niet meer tegen de onse mosten voeren.

3. Dat op den dach, als alle onse bontgenoeten end vrienden verscijnen souden, sij dan mede verscinen mosten.

4. Dat [zij] geen Chineesen souden overlast doen.

5. Dat, soo sulx versoeken, met ons sullen gaen oorlogen.

6. Dat als den princen stok om haer quam, dan dienen te verscijnen.

CXV. SURAT.

1636? [1]

Toen de Nederlanders in het Oosten verschenen, was de machtigste staat van Vóór-Indië het Mohammedaansche rijk der Grootmogols. Het stond toen onder het roemvol bestuur van Akbar den Groote (1556—1605). Onder de laatste jaren der regeering van dien Vorst kwamen de onzen in een zijner havens. Het toen krachtig bestuurde rijk strekte zich (tèn gevolge der aanhechting daaraan van verschillende Hindoe- en Mohammedaansche staten) in die dagen uit over geheel Hindostan, Bengalen inbegrepen. Guzerat in het Oosten, Orissa in het Westen, vormden aan de Arabische Zee en de Golf van Bengalen de verst verwijderde deelen van Akbar's staat. Zijne pogingen om ook Dekkan (dus Vóór-Indië bezuiden de Tapti en het Windhya-gebergte en bezuiden de Godaweri) aan zijn rijk te voegen, hadden geen voldoend succes, al waren zij niet geheel zonder resultaat gebleven: Berar, Khandesh en Ahmednagar werden door Akbar tot zijn rijk gerekend, al was de verhouding van ondergeschiktheid niet overal gelijk, soms min of meer nominaal. In het verdere Dekkan dan bleven verschillende rijken bestaan, voorloopig onafhankelijk van de Grootmogols (Hunter, *Gazetteer*, passim; Gribble, *Deccan*, passim, enz.) rijken, met verschillende waarvan de O. I. C. in de eerste jaren der 17[de] eeuw almede in aanraking is gekomen (Vgl. de contracten onder de Kust van Malabaar en de Kust van Koromandel, enz.).

In 1602 verschenen voor het eerst Nederlanders in Akbar's rijk, en wel van Atjeh uit. Daar toch waren in Augustus 1601 verschenen twee Zeeuwsche schepen, wier leiders het gelukte, de vijandelijke verhouding tusschen de Nederlanders en den Sultan (vgl. hiervóór, bldz. 19 jº 48) in een vriendelijke te wijzigen; bij welke gelegenheid ook Frederik de

---

[1] Overgenomen uit *Dagh-Register 1636*, bldz. 113.

De fermans werden 3 Maart 1636 aan den opperkoopman te Surat, Barend Pietersen, medegedeeld door den gouverneur van Surat, namens den Grootmogol: zij moeten dus van iets vroeger dagteekenen.

Houtman zijne vrijheid herkreeg. Een factorij, Zeeland genaamd, werd opgericht en eenige Nederlanders dáár achtergelaten. Twee van hen, Hans de Wolff en Lafer, gingen in het begin van 1602 op inlandsche schepen naar de Westkust van Vóór-Indië en kwamen bij Surat aan de Tapti, een zeer belangrijk handelscentrum, waar óók inlandsche schepen uit den Maleischen Archipel kwamen handeldrijven. De stad werd namens den Grootmogol door een „gouverneur" bestuurd. De Nederlanders werden goed ontvangen: „de ingeseetenen en beweesen ons geen cleyne vrientschap, cregen stracks een huys met hetgene ons van noode was...." Op het punt naar Atjeh terug te keeren, werden zij door Akbar naar zijn Hof opontboden.

Deze eerste Nederlanders, welke Surat bezochten, hadden goede hoop op het drijven dáár in de toekomst van een winstgevenden handel: „want hier proffijt te doen is", en raadden dan ook zeer beslist aan tot het voortzetten dezer commercie met onze eigen schepen (Vgl. Tiele, *Europeërs*, VI, bldz. 43 v. v.; De Jonge, *Opkomst*, II, bldz. 256, 495, v.; Hunter, *Gazetteer*, VIII, p. 477 f). Hun optreden is dan ook het begin geweest onzer zoo belangrijke vestiging in Surat, hetwelk (zij het dan na allerlei lotwisselingen) een punt van uitgang werd voor onze handelsbetrekkingen met Hindostan, dat, na ons optreden in Bengalen (hiervóór nº CX enz.) dus langs twee wegen door onze kooplieden werd bezocht. De O. I. C. van 1602 toch heeft dadelijk na háár optreden Surat weder doen bezoeken (1604) en vermoedelijk is toen reeds een factorij harentwege dáár opgericht. In elk geval, in 1607 bestond er één onder leiding van David van Deynsen. Maar de geschiedenis er van was in den eersten tijd een droevige: de leider der factorij werd gevangen genomen en kwam om, hare goederen werden gestolen, enz. Bij deze feiten kwamen vooral twee factoren aan den dag: het stoken der Portugeezen, welke de komst der Nederlanders dáár zeer ongaarne zagen en de knevelarijen van den Gouverneur en verdere inlanders. Vooral met den laatstgenoemden factor hebben de onzen rekening moeten houden (De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 34, v.). In de eerste jaren was de verhouding ongunstig (Mijer, *Instructiën*, bldz. 19) en het zou geruimen tijd duren, vóór van een geregelden handel van Nederlandsche schepen op Surat sprake is. Vooral aan Coen, Pieter van den Broecke en Pieter Gilliszoon van Ravesteyn is het te danken, dat de aandacht op deze belangrijke plaats gevestigd bleef. In de eerste plaats aan Van den Broecke. Den 2 Augustus 1616, op zijn terugkomst van zijn bekenden tocht naar Arabië (vgl. hiervóór, bldz. 136), deed deze wakkere pionier Surat aan. Door den Gouverneur en andere aanzienlijken goed ontvangen, kreeg hij de „belofte van te mogen blijven." Maar de daar gevestigde Engelschen begonnen tegen de onzen te intrigeeren en het kostte Van den Broecke moeite genoeg, om de toezegging door den Gouverneur te doen gestand houden. 't Schijnt, dat zijne bedreiging, represailles te zullen nemen voor de behandeling Van Deynsen aangedaan, eenigen indruk maakte. „Hij verkreeg althans verlof, „coomanschappen met volck" te Surat te laten tot de beslissing van den Mogol te Surat zoude zijn gekomen, waarachter de Gouverneur zich thans verschool. Van den Broecke huurde een huis en liet, toen hij den 9 September vertrok onder groote eerbewijzen van de inlandsche autoriteiten, vier Nederlanders achter onder leiding van

den onderkoopman Wouter Heuten of Heute [1], in 1617 vervangen door den opperkoopman P. Gz. van Ravesteyn. Dat de handel van beteekenis werd geacht (opgekocht werden salpeter, indigo, opium, maar vooral „allerhande kleeden", in de eerste plaats voor den Maleischen Archipel en daardoor „de siele vant groote lichaam" van 's Compagnie's commercie; terwijl door ons aan de markt werden gebracht o.a. muskaatnoten, kruidnagelen, enz.), blijkt wel hieruit, dat den 15 Juni 1620 Van den Broecke door Coen werd benoemd tot „Overhooft over de negotie in Mocha en Suratte" (Vgl. hiervóór, bldz. 183). Na omzwervingen langs Arabië's kust, enz. kwam hij den 4 October 1620 te Surat, om daar „voor Commandor en Directeur te liggen." Hij bekleedde die betrekking tot 2 December 1628 en werd opgevolgd door Jan van Hasel, die stierf 4 Augustus 1632 en vervangen werd door Jacob van der Graeff (*Onuitgegeven ress. der Heeren XVII, Aug. 1617, 26 Nov. 1619, 16 Maart 1620; ms. en gedrukt journaal van Pieter van den Broecke*, enz.). Behalve in Surat zelf, waar de hoofdfactorij was gevestigd, dreven wij in de jaren, welke verliepen vóór het verleenen van onderstaande fermans, handel te, hadden tenminste betrekkingen aangeknoopt met verschillende plaatsen, welke factorijen wel niet altijd door in stand werden gehouden, maar toch in deze jaren veelal de centra voor onzen Hindostanschen handel bleven: Broach, Baroda, Cambay, Ahmadabad, Burhampoer, Agra, Dsjalalpoer, enz. Met de bovengenoemde moeilijkheden (concurrentie van andere Europeanen, allerlei vexaties der inlandsche autoriteiten, het monopoliseeren door hen van sommige handelsartikelen, enz.) bleven wij kampen en niet altijd ging het gemakkelijk, de moeilijkheden te boven te komen. Onderstaande fermans geven een blik op de positie der onzen in het rijk van den Grootmogol (Vgl. *Dagh-Registers 1624—1629, 1631—1634, 1636*, passim; *onuitgegeven journaal van den commissaris Dirk van der Lee 1627—1628, onuitgegeven missive van Hendrik Brouwer aan Bewindhebbers, 15 Aug. 1634, enz.*). Ook reeds vroeger waren verschillende fermans van vrijen handel, vrijdom van tollen, enz. door den Grootmogol aan den onzen verleend, maar, ofschoon ik weet, dat zij verleend zijn, trof ik hen niet in extenso aan.

Hoe sijne Maj[t] niet en begeert, ende seer hooch op sijn ongenade verbiet, dat den indigo off watter aen dependeert door niemant

---

[1] In 1617 deed Van den Broecke opnieuw een reis naar het westen van Azië. Op dien tocht strandde zijn schip op de kust tusschen Surat en Daman, „jn den Grooten Mogols land". Hij richtte daar het „fort ofte barricade ten Broecke" op, hetwelk hij den 21 Aug. 1617 met de zijnen verliet voor Surat, om zijn merkwaardige reis dwars door Dekkan te beginnen. Die tijdelijke versterking lag tusschen Bulsar en Gandivi. Van den Broecke's plan was, het Nederlandsche kantoor te Mazulipatam te bereiken. De weg, door hem gevolgd, is op de tegenwoordige kaarten zeer goed na te gaan. Hij ging dan eerst naar Surat, vandaar naar Gandivi, verder over Patoda, Amrapoer, Haiderabad (Golconda), Ibrahimpatam, Goentoer, naar Mazulipatam, waar hij den 24 December aankwam. Moeilijkheden, van de inlandsche autoriteiten ondervonden, deden hem besluiten, met zijn troep naar Pulikat te gaan, waar hij den 3 Januari 1618 arriveerde.

meer, 't sij gouverneur off pachter (onder wat praetext tsoude mogen wesen) gemonopoliseert, gepacht, ofte becommert wert [1], maer in contra dattet de Nederlanders en de Engelsen [2], mitsgaders alle andere coopluijden sal vrij staen, die van de bouwluijden te coopen ende de bouwluijden aende cooplieden te vercoopen.

Dat sijne Maj[t] niet en begeert ende expres verbiet de residenten off opperhooffden dieder van wegen de Nederlantse ende Engelse Comp[e] in **Suratte** resideren, meer uijt Suratte naer **Suhalij** [3] naer hun schepen (om daer besoignes aldaer te verrichten) zullen mogen reijzen, maer d'opperhooffden van de schepen in Suratte comen ende aldaer consulteren, wegen tgeene in negotie te verrichten hebben. Wijders dat elk 12 lack [4] off 1200000 ropias aen coopmanschappen offte contant gestadich tot een onderpant moeten houden, ende voorders dat geen van beijde Comp[ies] met haere schepen meer voor de revier van Suratte sullen mogen setten om hunne goederen de revier op ende aff te brengen, maer met deselve inde com van Suhalij moeten komen, nochte oock tvaerwater met deese jachten off te fregaten meer te bevaren, etc[a]. [5]

---

[1] Een der moeilijkheden, waarmede de onzen hadden te strijden.

[2] De Nederlandsche opperkoopman Pietersen en de Engelsche president William Metholt werden gezamenlijk door den Gouverneur opontboden, om de fermans te hooren voorlezen.

[3] De z. g. „kom van Suhalij", benoorden de monding der Tapti (tegenwoordig Savali), toen de ankerplaats der Nederlanders, Engelschen enz.

[4] Lack beteekent honderdduizend en vooral 100.000 ropy's (*Hobson-Jobson*, p. 381, v.). Een zilver ropy te Surat was in Valentijns tijd 30 stuiver (*Batavia*, bldz. 359), in 1693 waren zij binnen 's Compagnie's gebied gangbaar voor 28 zware stuivers (*Plakaatboek*, III, bldz. 345), ongeveer 1640: 24 stuiver (*Bijdragen Hist. Gen.*, III, bladz. 338).

[5] Deze tweede ferman beviel niet aan de onzen en de Engelschen, maar de Gouverneur zei later aan Pietersen, dat deze beperking „niet ons, maar alleen d' Engelsen raeckte, omdat sij met haer cleijne jachten in der Portugijsen plaetsen swurven; hare goederen de rivieren Brootcha ende Cambaija meenden op te voeren, voor de rivier hare goederen losten, ende waer sij conden off mochten, hem sijn incomen ende thollen sochten t' onttrecken." (*Dagh-Register 1636*, bldz. 113). Wat de Gouverneur aan Metholt zou hebben gezegd?

CXVI. BENGALEN.

16 September 1636. [1]

Niettegenstaande den ferman van 1 Augustus 1635 (hiervóór bldz. 268), bleven de vexaties, waaronder de onzen bij hunnen handel op Bengalen leden, voortduren (*Dagh-Register 1636*, bldz. 243, 244, 274; vgl. hierna, bldz. 282). Men deed daarom ijverig pogingen, den Grootmogol in ons belang te winnen en onderstaande ferman werd verkregen door den oppercoopman Barent Pietersen te Surat „door behulp van den geweesen Zuratsen gouverneur Mirmosa (zie hiervóór, bldz. 269) ende andere grooten." Den 8 October werd dit stuk van Agra naar de onzen in Hoegli gezonden; het kon dus slechts resultaat hebben later dan „het accoordt van 18 September, hierachter volgende (*Dagh-Register 1637*, bldz. 105).

Translaat vant firman door Zijne Maj[t] den grooten Mogol ofte Coninck Chajean aende Neerlandtsche Comp[ie], om liber en vrij door ende in gans **Bengala** te mogen negotieeren, houdende op Isalamchan [2], groot gouverneur in Bengala.

Hooft van alle ervarentheijt onder wiens schaduwe oock alle eerbaerheijt schuijlt, stander van alle landen, aller coninghen hoeckpilaer, bewaerder der coninghen schatten, weerdich om van coninghen bemint te wesen, uijtmuntenste onder alle mijne amarauwen, [3] aengenaemste van alle mijne raetsheeren, tot wien mijn genegentheijt soodanich niet en can zijn, off zijn merijten zijn noch veel grooter, jae soodanich dat het met de monde niet uijtspreecken can, wien ick oock houde ende aenneeme (omdat ick hem van joncx op gekent hebbe) als mijn bloetmaghe ende wien ick oock in alles raet vrage, zijt ghij, namentlijck Isalamchan; gedenckt dat gij de eere, trespect ende de goede genegentheijt dien ick tot u draghe in goede achtinghe neeme.

Ick doen Ul. condt als dat de Hollanders groote machtige cooplieden zijn ende dat sij groot misnoeghen hebben genomen over dat de Portugeesen in Bengalen veel van hun volcq met vergiff vergeven ende omgebracht hebben, twelcq Ul. wel behoorden te weeten.

[1] Overgenomen uit *Dagh-Register 1637*, bldz. 105.

[2] Islam Khan toch zeker. Een nieuwe bijdrage voor de gegrondheid mijner vraag, of Hunter zich niet vergist heeft in de chronologische opvolging der nababs van Bengalen (Zie hiervóór, bldz. 268, noot 5).

[3] Vgl. *Hobson-Jobson*, p. 11 *f.*, sub voce „Ameer"?

Ende aengesien dat d'Hollanders in mijne bandaers ende landen comen om vredelijck haere negotie te drijven ende dat zij haer onder mijne schaduwe ofte protecxie begeven ende niets tot malitie ofte prejuditie van mijnen staet practiseeren, maer mijne landen met haere negotie verbeeteren, haer gedienstich ende gewillich tmijnen besten thoonen, ende dat d'ondervindinghe ons heeft geleert, d'gemelte Hollanders een sinceere, fidele ende oprechte natie is, soo beweecht het ons, onse oogen over de selve te slaen, haer in goede achtinghe te houwen ende haer in alles behulpsaem te zijn. Weshalven recommandeeren ick Ul. dat Ul. haer in alles, waerinne zij Ul. noodich hebben, zult behulpsaem wesen ende letten dat haer van de Portugeesen geen overlast geschiet. Godt heeft de Portugeesen eens gestraft, casseertse voort ende doetse aldaer uijt mijn landt gaen ende vertrecken, weert oock datse voortaen niet weder in Bengala comen handelen opdat Ul. vandeselve t'eenigertijt door haer valsche practijcquen niet bedroogen wert. Voorders tot een besluijt gebiede ick Ul., alsdat Ul. dit ons mandaet ofte gebodt naer compt ende in achtinghe neempt, opdat Ul. daerdoor onse gunste (die tot Ul. groot is) noch meer ende meer mocht doen aenwassen ende vermeerderen, etc^a.

Actum in Mandou [1] den 23 dach der maen Serrewaer [2] int 9 jaer onser regeeringhe ende A° Mahomet 1046 den 13 dach der maent Ribbelacher, [3] sijnde volgens onse recquening den 16 September 1636. [4]

---

[1] Mandu (Mandogarh) in Malwa (22°21' N.B., 75°26' O.L.)? Vgl. Hunter, *Gazetteer*, VI, bldz. 303.

[2] Shariur? Over de tijdrekening onder sjah Jehan zie Cunningham, *Indian eras*, p. 83 *f*; Sewell, *Indian Calendar*, p. 46 *f*.

[3] Rabi al-achir.

[4] „Uijt den inhout van dit firman blijckt seeckerlijk . . . . de groote gunste, die den Coninck desen Isalamchan toedraecht, alsoo hem volgens ons gedaen versouck geen wetten begeert voor te schrijven hoe hem met d'onse wegen de tollen ende andere gerechticheden aldaer zal draghen, waeruijt te beduchten is, dit tweede firman alsoo weynich alst eerste (zie hiervóór, bldz. 286) sal werden geacht, ende dat de Comp^{ie} aldaer nimmermeer den gewensten handel sal optineeren, dat den tijt zal openbaren" (*Dagh-Register 1637*, bldz. 106).

staanden ferman (Zie *Dagh-Register 1636*, bldz. 264 v. v., 283; *1637*, bldz. 91, v., waar het stuk ook is afgedrukt).

Ferman van den k^{k} van **Golconda** aen d'onse verleent.

Boven stondt des Konings naem met zijn eijgen handt geschreven: Sulltan Abdula Godophia.

Ick coninck in gelijckenisse bij de opgaende zonne, die den gansschen aerdtbodem verlightet, naest Godt de grootste deser werelldt. [1]

Onder mijn lieffelicke schaduwe hebt ghijlieden veell jaeren geschuijlt ende segge, dat ich Ul. meeninge een corten tijt geleden uijt Ul. schrijvens hebbe verstaan. Den Gouvern^{r} [2] heefft Ul. ende Ul. volck voor mij met veell actie grootelijcx beschulldight [3], dat Ul. eenige gewellden hem soudt hebben gedaen ende nieuwe cosstuijmen soekt in te voeren; dogh vertrouwen ende beellden ons in, sulcx soodanigh niet te sijn. Hierop hebbe mijn gouverneur gemandeert, dat zall traghten met Ul. in alle vrundschap ende redelijckh^{t} om te gaen. Ick hebbe hem ook voorgehouden, off hij Ul. eenigh gellt affgedrongen hadde, waerop hij geandtwoordt heefft, soo Ul. sulx voor den Sarsamel [4] ende Sabandar conde betuijgen, hij Ul. wederom restitueeren soude, 't welck hem oock belast hadde. Mede dat sall letten, Ul. niet alleen van hem maer ook van eenige [5] andere overlast geschiedt. Ul. offte Ul. volck moeten ook niet buijten de redelijckh^{t} gaen offte eenige nieuwe cosstuijmen jnvoeren. Het contract tusschen Ul. ende mij gemaeckt, geliefft op zijn behoorlijcke tijt te betalen ende dan mooght met gerusth^{t} Ul. negotie drijven. Indien Ul. hier op eenigh gewelldt van ijmandt, wiet ook soude mogen wesen, geschiedt, doet mij sulx weten: 't selve mij ter kennisse komende, zall ze doen straffen ter excempell van andere. Ul. zijt mijn volck; drijfft U negotie gerustelijck; mooght op dit mijn woordt vertrouwen. Dit is mijn firman, 't welck alle gouvern^{rs} ende andere prijvate persoonen moeten gehoorsamen.

Gegeven den 29^{e} der maendt s Jamadissanij offte
naer onse reckeninge den 27^{e} 9^{ber} A^{o} 1636. [6]

[1] Het *Dagh-Register* heeft hier nog: „Aenden Capt der Hollanders in **Masilipatnam** sijnde, machtich ende als een tijger ter zee, hooft over de zijne, geve dit mijn firman."

[2] Van Mazulipatam.

[3] Vgl. *Dagh-Register 1637*, bldz. 91.

[4] *Dagh-Register*: „Sarsanet".

[5] *Dagh-Register*: geenighe.

[6] De 27ste November 1636 valt op den 29sten Djoemada 'l-achir.

CXXI. DJAMBI.

December 1636. [1]

Na het verdrag met Djambi van 25 October 1621 (zie hiervóór, bldz. 174) bleven de handelsbetrekkingen — peper was hier in de eerste plaats gezocht — voortduren, met afwisselend resultaat en onder afwisselende gezindheid ten opzichte van elkander. Een rustpunt op den weg was onderstaande overeenkomst (vgl. Tiele—Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. XXIV, v.v., LXXIV, v.; *Dagh-Register, 1624—1637*, passim; Mac Leod, *O. I. C. op Sumatra* in Indische Gids, 1903, bldz. 1254, v.v., 1913, v.v.), opgemaakt in den vorm van „vraghen ende voorstellingen" van de zijde van Djambi en antwoorden daarop van den kant van den koopman Lukas de Vogel, die toen in Djambi onze aangelegenheden behartigde.

Onder dit recht zal staen pangoran Ava [2] ende het opperhooft der Hollanders in **Jambij**.

De Nederlanders versoecken dat pangoran Ava [2] hare voor dese toegestane vrijheden niet vermindert.

1.

Eerstelijck begeert den Coninck, dat het vaertuijch van Jambij op wat plaets het oock soude mogen handelen niet aengehaelt zal worden ende bij aldien d'Hollanders eenich vaertuijch aenslaen, begeert den coninck tweevoudich sal gerestitueert worden.

Eerstelijck: gelijck voor desen gebruijckelijck is geweest, de plaetse te noemen derwaerts de vaertuijgen sullen vertrecken, alsoo can hierin sonder spesiaale ordre vanden Ed. Hr Gouverneur Generael niet antwoorden. [3]

2.

Daer en boven soo eenich handelvaertuijch ofte in ofte uijt Jambij gaet, soot selve vande Hollanders wort aengetast, begeert den coninck,

---

[1] Overgenomen uit *Dagh-Register 1637*, bldz. 49, v.v.

[2] Moet zijn „pangoran Aria", die in 1636 de regeering over Djambi had aanvaard, na reeds geruimen tijd de feitelijke leiding van het bestuur in handen te hebben gehad (Zie *Bouwstoffen*, II, bldz. LXXIV, v.).

[3] In deze en de volgende vragen van den Pangeran en het antwoord daarop van onzen vertegenwoordiger ligt een der twistpunten tusschen de O. I. C. en Djambi opgesloten. Reeds sedert eenige jaren hielden wij de jonken van Patani, Siam, enz., die peper gingen laden in Djambi voor andere plaatsen dan Batavia, aan; wij lichten de peper er uit en betaalden die tegen marktprijs (*Bouwstoffen*, II, bldz. XXVII, noot 1), terwijl andere moedwilligheden niet uitbleven (Vgl. ook het contract met Palembang van 21 Juni 1641).

dat alle haer goederen haer weder vergoet zullen worden, van Ajer Itam [1] aff, tot Poulo Bavalla [2] ende Gualla Tomqual. [3]

Het tweede zullen wij den Coninck bij provisie toestaen; ondertusschen verwachten naerder ordre vande E. heer gouverneur generaal.

3.

Wijders begeert den coninck, dat de scheepen buijten voor Quale Injoor [4] sullen anckeren ende soose binnen comen, sullense voor de revier Sungeij Assam [5] ten ancker comen ende soowel int uijtgaen als incomen sullen door Quala Injoor passeeren.

Doch cunnen niet verwilligen in eenich nieuw ancker plaets, dewijl dit mede een nieuwe vont is, maer moet sijn hoocheijt tselve als mede alle andere nieuwe invoeringhe bij den Ed. Heer gouverneur-generaal versoucken.

4.

Voorders begeert den pangoran, als men den peeper sal wegen, dat deselve met des conincx daetsje [6] sal gewooghen worden, gelijck oock alle andere coopluijden sullen doen.

Aengaende den daetsjen wij vertrouwen dat den pangoran gerechticheijt in sijn lant sal hanthaven ende geen cleender noch grooter daetche sal in voeren als voor desen gebruijckt is geweest ende de practijcque der Chijneesen int veranderen van de daetsche sal weghneemen, twelck ons sonderlingh aengenaem zal zijn.

5.

Boven desen begeert den coninck, soo de Hollanders voor de stadt met scharp schieten, [7] justitie over de selve te doen naer de costuijme van Jambij.

---

[1] Op de Kaart *Midden-Sumatra* der nieuwe uitgave van Stemfoort en Ten Siethoff's atlas treft men een Ajar Itam Laoet en een Ajer Itam Dalam aan ten Zuiden der Batang Hari.

[2] Vermoedelijk poeloe Berhala.

[3] Zeker de Koewala (monding) der Tongkal-rivier. Deze aanwijzingen geven dus aan de grenzen, ook nog ongeveer de tegenwoordige, van Djambi.

[4] De koewala der Soengei Nioer, de Westelijke monding der Batang Hari.

[5] Een der zijtakken van de Nioer.

[6] Gewicht: datjin.

[7] Een niet geheel ongewone baldadigheid der Nederlanders van die dagen.

Soo ijmant een groff, canon affschiet voor de stadt met scherp geladen, voorwaer zulcx is onbehoorlijck ende tegen recht van vruntschap: deselve sal gemulcteert worden naer rechte van Neerlandt.

6.

Voorders ijmant quetsende begeert dat nae grootheyt der quetsure stervende [1], dat die geene die geschooten sal hebben door den pangoran gejustitieert sal worden datter de doot naer volcht, ende soo ijmant sal vechten met de Jambijneesen, sal mede nae de Jambijnese rechte geoordeelt worden; van gelijcken soo ijmant van de Jambijneesen sal vechten met de Hollanders, sal mede naar de Jambijneese rechten gestraft worden.

Ende soo ijmant met een coegel ofte andersints in eenich gevecht gedoot worden, versouckt, [dat] sijne hoocheijt indesen onsen oude vrijheijt niet vermindert, maer dat de Jambijneesen na de rechten van Jambij ende onse Nederlanders naar onse Neerlantse rechten moghen geoordeelt worden, gelijck het recht van ambassaetschap ende bontgenootschap is vereijschende.

7.

Mede begeert den coninck, soo ijmandt van de Hollanders sich vermenght met Jambijse vrouwen, dat deselve met soodaenighe recht sal gestraft worden als in Jambij gebruijckelijck is.

Van gelijcken soo sich ijemant vande Nederlanders met een Jambijsche vrouwe vermenght, dat de vrouwe naer de Jambijsche rechten ende de mans na de Nederlantsche rechten sal gestraft worden, uijt cracht vant evengenoemde recht van ambassaetschapp [2].

8.

Noch begeert den coninck, soo eenich Chijneesch schuldich is aende Nederlantsche Comp^ie ende deselve daerover gebonden ofte in de boijen geslooten wordt, schoon off de Chijnees reden geeft, soo d'Hollanders tselve den coninck niet te kennen gegeven, over de Nederlanders soodanich recht doen als in Jambij sal ganghbaer sijn.

Dit achtste artijckel alsmede de twee voorgaende strijden directelijck

[1] De zin is hier niet geheel duidelijk.

[2] Het vraagstuk der exterritorialiteitsrechten was ten opzichte van Djambi reeds sedert eenige jaren een netelige quaestie geweest (Vgl. *Bouwstoffen*, II, bldz. XXXI, v.; *onuitgegeven missive van D. Tresel te Djambi aan GG. Specx, 10 Jan. 1631; J. Oosterwijck aan Specx, 20 Oct. 1631; Specx aan Oosterwijck, 6 Nov. 1631.*

tegen het oude contract [1] ende tegen de vrijheeden ons voor desen vergunt; soo wordt mede den beloofden eijscher van d'E. Heer Gouverneur Generael al te spits afgeslaghen [2], oversulcx cunnen hierinne niet consenteeren, maer verwachten dat sijne hoocheijt hierin sich beter sal beraden, ende dat geen verminderaer maer een vermeerder zal zijn vande immuniteijten ende previlegien d'onse bij sijne hoocheijt voorouders uijt sonderlinghe liefden toegestaen [3].

CXXII. KUST VAN MALABAAR.

Maart 1637. [4]

Den 26 Augustus 1636 werd uit Batavia een vloot van 10 schepen onder bevel van den commandeur Jacob Coper gezonden „naer de custe van Indiën, Goa, Suratte ende Persia", o.a. „om de bharra [5] van Goa te besluijten, d'aencomende secoursen uijt Portugael t'intercipieeren, de vertreckende craken, &a binnen te houden, ende den vijandt tsij bij slachleveringh ofte andersints allen mogelijcken affbreuck te doen." Men is midden in den strijd tegen Portugal in het Oosten: een strijd, aangebonden door Portugal, dat de kroon-éénheid met Spanje als motief voor een vijandelijk optreden tegen de koene en gevreesde Nederlandsche handelaren in Indië, opstandelingen toch tegen het Spaansche regiment in Europa, gretig gebruikte; een strijd, door de Nederlanders gaarne aanvaard en sedert het optreden der O. I. C. van 1602 door hen met steeds meer succes en hoe langer hoe systematischer gevoerd, hoe krachtiger het lichaam der Edele Maatschappij zich voelde. Ambon en

[1] Dit contract is mij niet bekend.

[2] Is mij niet duidelijk.

[3] „Op voor verhaelde antwoorde als de gedaene clachten ende eenige dreijgementen, hadden den coninck eijntelijck toe gestaen dat onze scheepen tot voor **Sangrij (Soengei?) Assem** ende niet verder mochten opcoomen, zijnde omtrent een musquetsschoot van onze logie, om, soo hij voorgaff, van d'ongelucken, die doort canonschieten in de stadt mochten ontstaen, bevrijt te wesen, daerbij versouckende dat de Voghel aende Ed. H[r] Generael bij sijne missieve geliefde over te draghen, onse scheepen in toecomende voor **Quala Injoor** mochten anckeren om daer mede te beter voor de Portugeesen bevrijt te sijn, welcke plaetse d' onse opt begeeren des coninex hadden doen diepen ende deselve met 1½ vadem water ende bequamer als Quala Sadou (Koewala Sadoe) om de scheepen daerdeur in zee te brenghen bevonden, waerop gemelte Voghel onse ordre is inwachtende. Hiermede bleven alle voirdere questien soot scheen voor die tijt geassopieert . . . ." (*Dagh-Register 1637*, bldz. 51, v.).

[4] Overgenomen uit *Dagh-Register 1637*, bldz. 252.

[5] Baar, Portug. barra, toegang tot een haven, zandbank of klippenrij vóór een haven.

de Molukken gingen voor Portugal verloren (vgl. hiervóór, bldz. 31, v.v., 50); in verschillende streken werd het, door aan Nederlanders verleende privileges of ten gevolge van door Nederlanders verworven monopolie-contracten, uit de commercie gesloten; elders toonden zich de onzen geduchte mededingers. In deze jaren hadden de Lusitanen nog slechts, wat betreft den Archipel, staatkundige macht in den Zuidoosthoek (op de Solor- en Timorgroep). Het sterk strategisch en commerciëel centrum voor Oost-Azië, Malaka, was nog in hun bezit gebleven, maar werd steeds meer bedreigd door de Nederlanders. En zelfs bestookten deze hen in dat gedeelte van Azië, waar hun kracht vooral zat, waar o. a de hoofdplaats, Goa, was gevestigd van hun Oostersch rijk: aan de Westkust van Vóór-Indië. De expeditie van 26 Augustus 1636 o. a. toont het.

Met deze vloot ging o. a. naar het Westen van Azië: „Jan van Twisch [1] als fiscaal over de vloote, ende oock om voor Goa gebruijckt te werden (indien de gelegentheijt sulcx toelaet) als ambassadeur aenden coninck van Visiapour, welcken (toen) een vijandt der Portugijsen sijnde gaerne geanimeert saghen, om Goa te lande aentetasten" (*Dagh-Register 1636*, bldz. 203 v.v.).

De „coninck van Visiapour"..... In het laatste deel der 15de eeuw als feitelijk onafhankelijk rijk gesticht, had het, onder Mohammedaansche heerschers staande, rijk **Bijapoer** of Vijayapur zich steeds uitgebreid. Met de hoofdstad van denzelfden naam als centrum (in het presidentschap Bombay, op 16° 49' 45" N. B. en 75° 46' 5" O. L.) strekte het zich uit in het begin der 16de eeuw óók langs een deel der Westkust van Vóór-Indië: Goa b.v. was een zijner havens, en de Portugeezen hebben deze stad en omgeving in 1510 op Bijapoer veroverd. Overigens wisten de beheerschers van dit rijk over 't algemeen hun macht in de zestiende eeuw uit te breiden en er waren tijden, dat zij als de machtigste der Mohammedaansche vorsten van Dekkan werden beschouwd. Sultan Ali Adil Sjah vereenigde de Mohammedaansche vorsten van Golkonda, Admednagar en Bidar tot een verbond tegen het Hindoe-rijk Vijayanagar, dat dan ook door hen bij den slag van Talikot in 1565 (vgl. hiervóór, bldz. 46, 55, 83) zoo goed als vernietigd werd: slechts een overblijfsel van de vroegere macht bleef. Oók Bijapoer profiteerde en won in macht en aanzien, vooral onder Ibrahim Adil Sjah (1579—1626). Inmiddels was het rijk der Grootmogols opgekomen; Akbar de Groote had in 1556 den troon er van beklommen (vgl. hiervóór, bldz. 276) en gedurende zijne regeering (1556—1605) was hij in Dekkan doorgedrongen. Toch gelukte het hem niet, zijn gezag tot Bijapoer uit te strekken; eerst sjah Jehan wist, na vruchtelooze pogingen eerst, Ahmednagar volledig te onderwerpen en Bijapoer en Golkonda tot betaling van schatting te dwingen. Dit vond plaats in 1636, dus juist in de dagen, waarvan hier sprake is, toen Mohammed Adil op den troon van Bijapoer zat (1626—1656). Bijapoer strekte zich toen in het Noorden uit aan de kust tot onmiddelijk bezuiden Bombay [2], in het Zuiden tot bezuiden Goa, maar die kustlijn was niet

[1] Beter: Johan van Twist, een zeer bekende figuur uit onze koloniale geschiedenis van die tijden, welke b. v. is geweest de eerste Nederlandsche gouverneur van het in 1641 veroverde Malaka.

[2] Dabhol o. a. behoorde tot zijn gebied.

geheel aan den vorst van Bijapoer onderworpen, o. a. omdat de Portugeezen Goa en omgeving in bezit hadden. Niettegenstaande het opdringen der Grootmogols breidde Bijapoer zich binnenwaarts in Oostelijke en Zuid-oostelijke richting nog steeds uit (Vgl. Hunter, *Gazetteer*, I, p. 85; II, p. 116 ff; III, p. 387; IV, p. 336 ff, 349 f; Gribble, *Deccan*, passim en de kaarten [1]; *Dagh-Register 1636*, bldz. 114, 250, 273; *1637*, bldz. 106.

De aandacht der O. I. C. was reeds spoedig op het rijk van Bijapoer gevestigd en vooral op „vermaerde coopstadt Daboul" (De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 149, v.) en reeds geruimen tijd vóór de zending van Van Twist in 1636 was men met die stad in aanraking gekomen. De betrekkingen waren niet steeds van vriendelijken aard. Zoo werd ongeveer 1623 met Dabhol vrede gesloten, omdat de kooplieden van Surat hinder ondervonden van den oorlogstoestand met het oog op den Arabischen handel, waarvoor Dabhol een punt van uitgang was, en omdat men den Grootmogol te vriend moest houden, die toen met Bijapoer een verdrag had gesloten, waarbij genoemd rijk hem schatting beloofde (*Onuitgegeven missive G. G. & R. 18 Januari 1624;* vgl. *Dagh-Register 1637*, bldz. 260). Ook bij de zending van Van Twist stond de handel met Dhabol op het program. Ook Vengurla, dat tot Bijapoer behoorende, begint meer de aandacht der onzen te trekken. De ontvangst van „den gouverneur van Dabul" was uitstekend en Van Twist vertrok naar de hoofdstad van het rijk, waar hij 13 Febr. 1637 aankomt, onderstaanden ferman verkrijgt en ook overigens uitnemend wordt ontvangen (*Dagh-Register 1637*, bldz. 75, 77, 249 v.v.; *onuitgegeven „relaes" van Van Twist's legatie 1 Jan.—31 Maart 1637*).

Translaet van een firman in maniere van verseeckeringhe, die den coninck sultan Mameth Idabra [2] heeft doen verleenen aen den heer Anthonio van Diemen, viceroij vande Hollanders, ten versoecke van zijn ambassadeur Joan van Twist.

Aenden zeer geachten ende hoochgepresen leeuw vanderzee, heer Antonio van Diemen, vice reij vande Hollanders in India: ick hebbe zeer grootelijck aen UE. begeert op het goet vertrouwen dat ick van UE. maecke, om int moesson van September door UE. een vloote gesonden te werden met groote macht voor de bharre van Goa; ick sall vangelijcke aldaer te landen zenden een secours van volcq te paerde ende te voeth, opdatse met de Portugiesen cloeckmoedichlijck vechten ende de stadt van Goa veroveren met haere

---

[1] De kaarten zijn niet steeds nauwkeurig: b.v. Chaul was Portugeesch b.v. in 1636 (*Dagh-Register 1636*, bldz. 273).

[2] Op een andere plaats: (bldz. 253) „Idara". Gewoonlijk genoemd: Mohammed Adil (Gribble, *Deccan*, p. 210).

landen ende dat hij d'selve stadt met haere landen aen mijn gouverneur ende capiteijnen in doen leveren. [1]

Ende ick sal aende Hollanders doen geven een plaetse in mijn landt, om te gaen en comen tot verrichtinge van haere coopmanschappen ende handelinge, sonder verbonden ofte gedwongen te wezen door eenige persoonen ende arriveerende d'selve Hollanders in mijne havenen, sall ick ordre geven aen mijne gouverneurs ende cappiteijnen, dat zij d'selve sullen favoriseeren ende behulpich zijn, haer gevende alle noodicheeden soo van eeten, drincken als andere zaecken totten oorloghe. [1]

Ende overmits de Portugiesen 't contract vande pays, ende d'oude vruntschap die met hen gehadt, gebroocken hebben, soo geeve ick aende selve Hollanders oorloff, om in alle mijn voorschreven landen te comen ende leverende d'selve Hollanders aen mij d'voorschreven stadt van Goa met haere landen, soo sal ick gehouden zijn aen haerlieden te geven de helft vande incompste ende gerechticheeden, mitsgaders een plaetse waer dat zijlieden sullen gelieven, ofte inde stadt van Goa, ofte in andere mijne havens, waer dat sullen begeeren, int welcke sijlieden moogen verseeckert zijn, met goet vertrouwen ende comen tegen toecomende jaer voor de bharre van Goa. Ende dit contract 't welck ick met haer lieden gemaeckt hebbe, sal van waerden zijn gelijck hetgeene dat den coninck Sicander [2] gemaeckt heeft ende ten geenen tijden en sal ick daertegen gaen ende altijt 't selve naer comen.

Gedaen inde maent genaempt Soual 1046. [3]

CXXIII. AMBON.

1 Juni 1637. [4]

De gevangenneming van Kakiali door Van den Heuvel in Mei 1634 en de daarop gevolgde gebeurtenissen (zie contract nº CIX) hadden zeker

---

[1] In December 1637 is Van Twist weder naar Bijapoer vertrokken. De sultan wilde toen niets meer van een gezamenlijk optreden tegen Goa weten, onder voorgeven dat wij te laat daar waren verschenen. De onderkoopman Paets had inmiddels de belangen der O. I. C. in genoemd rijk behartigd (*onuitgegeven missives van Van Twist*).

[2] Hiermede moet bedoeld zijn Ibrahim Adil (1579—1626), de eenige voorganger van Mohammed Adil, met wien de onzen in aanraking kunnen zijn gekomen. De zaak is mij echter niet duidelijk.

[3] Sjawwâl 1046 loopt van 26 Februari tot 27 Maart 1637.

[4] Uit het Contractboek.

niet gestrekt, de rust op de Ambon-eilanden te herstellen; het wantrouwen en de haat tegen de Nederlanders werden vergroot (Vgl. Tiele-Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. LIX, v.v.). Zoo min als Van den Heuvel mocht het diens opvolger, Jochem Roelofszoon van Deutecom (1635—1637), of den commissaris Artus Gijsels (1635) gelukken, de rust te herstellen. De zaken kregen in 1636 zoo'n ernstig aanzien, dat de gouverneur-generaal Van Diemen besloot, zelf naar die streken te vertrekken, waar hij in Januari 1637 aankwam. Na eerst forsch te zijn opgetreden en met succes, nam Van Diemen een verzoenende houding aan. Om Hitoe te winnen, herstelde hij Kakiali in zijn waardigheid, waarop deze en andere Hitoesche hoofden onderstaand contract teekenden.

Contract met die van **Hittoe** vernieuwt ende geamplieert.

Allsoo de jngesetenen van Hittoe door maght ende middelen van de Generaele Nederlandsche Comp[e] in den jare 1605 verlosst ende vrijgestellt zijn uijt het gewelldt ende tijrannije van de Portugesen, onse allgemeijne vijanden, ende door desellve wederom gebraght in het vrij besitt ende gebruijck van hare goederen, landen ende steden, uijt welcke te vooren bij de Portugesen waren verdreven; ende dat in recompense van zoo groote welldaden bij verscheijde contracten [1], verbintenissen ende eeden de voorschreven jngesetenen van Hittouw haer sellven vrijwillighlijck hebben onderworpen ende verbonden aende Hoge Mogende Heren Staten Gener[l] der Vereenighde Nederlanden ende andere [2] gemelte Comp[e], maer dat bij verloop van tijden deselve contracten, verbintenissen ende eeden bynae als vergeten ende jn veelen verbrooken zijn geworden;

daer benevens dat bij versterven van den ouden capiteijn Hittou [3] des selffs soone Cackij Alij in Junij 1633 opt voordragen der Hittoese hooffden in des overledens plaetse, op d'approbatie van den Gouvern[r] Generael, als hoofft ende Cap[n] Hittoe is gestellt geworden ende dat geseijden Kackij Alij naderhandt is beschulldight, voornemens te zijn den standt van de Nederlandsche Compagnie te ruijneren, t'landt van Amboijna ende Hittoe te parturbeeren ende van desselffs goede vreede te berooven ende ten verderve te brengen, waerop in Maijo A[o] 1634 bij den Vice Gouverneur Anthonie van der Heuvell gevangen is genomen [4] ende naderhandt tot B[a] [5] gevoerdt, waerdoor

[1] Vgl. hiervóór, bldz. 258, noot 2.
[2] Schrijffout voor: „aen de".
[3] Vgl. hiervóór, bldz. 258.
[4] Vgl. hiervóór, bldz. 262, v.v.
[5] Batavia.

't selve meer onlusten onder d'ingesetenen van Hittoe geresen zijnde, sulcx dat hun alle, excepte d'ingesetenen op Hittoelamma [1] ende het dorp bij de selvige Hittoe, sorteerende onder den orangkaij Boelangh [2], van den Nederlandtschen staet hebben gesepareert ende op de hooghte [3] gevlught zijn, refuseerende den orangkaij Caijouwan, te vooren bedient hebbende t'ampt van Tanahitoumessingh, bij den Hr gouvernr generael Henrick Brouwer ende de raden van India in Ba tot Capn Hittoe gecreeerdt [4], daer voor te willen erkennen nogh aen te nemen; te meer desselffs qualificatie, soo voorgeven, d'ordre ende stijll der regeringe des landts Hittoe is contrarieerende; ende dat de hooffden van Hittoe generalijcken in verscheijden onderhandelingen seer instantelijck aen den Gouvernr Generl ende zijne Raden hebben versoght ende gebeeden, men willde voorschreven Caijkij Alij, die weder van Bata in Amboijna hebben gebraght, in voorige vrijdom ende qualiteijt herstellen, belooven[de] dat haer als goede bondtgenooten sullen comporteeren, 't verbandt ende contract, voor desen met den Nederlandschen staet aengegaen, [in] alle getrouwighl naercomen ende doen observeren.

Den Gouvernr Generl ende de raden van India, genegen zijnde tot bevorderingh van des landts Hittoes russte ende eenighl, hebben geseijden Cackij Alij gelargeerdt den 20e Meij passado ende heden opt het voordragen ende versoek van den koninck van Hittoe [5], de vier opperhooffden, mitsgaders alle de mindere hooffden van [het] Hittoese landt, bij ons allhier int cassteell Victoria verschenen ende vergadert zijnde, den gemelten Kackij Alij herstelt, tot Capiteijn aengenomen ende geauthoriseerd ende in contra den bij ons gemaeckten Capn Hittoe, Orangheaij Caijjouwan, van zijn Capiteijns ampt ontlast ende in zijn voorige qualiteijt van Tanahittouwmessingh gestelt, mitsgaders als Orancaij Tauwa [6] gequalificeerd. Invoegen dat wij [bij] desen tot bevorderinge van de gemeene ruste stellen ende committeeren als geseght tot Capn Hittoe den Oranghkaij Kackij Alij onder expresse conditien, dat alle voorgaende contracten, verbonden ende accoorden tusschen den Vereenighde Nederlandschen staet

---

[1] Hitoelama aan de Noordkust van Hitoe.

[2] Zie over hem b.v. *Bouwstoffen* II, bldz. 282.

[3] Valentijn, *Ambon*, bldz. 114: „hoogte".

[4] *Bouwstoffen*, II, bldz. LXI, 266, 273, 282, 304.

[5] Vgl. hiervóór, bldz. 263, noot 1.

[6] Bij Valentijn, II, b, bldz 114, waar het contract is opgenomen: „Orankay Toewa" (Oudste orangkaja).

ende die van Hittoe opgereght, van nieuws geconfirmeerdt ende bevestight sullen worden ende dat den voorschreven Kackij Alij als Capiteijn ende opperhoofft, mitsgaders de vier principaale hooffden, den koninck van Hittoe ende alle andere smalle hooffden, onder het gebiedt van Hittoe sorterende, met solemnelen eede sullen verclaren ende belooven, de voorschreven contracten onverbreekelijcken te houden ende t'aghtervolgen, gelijck deselve hier nae volgen ende uijtgedruckt zijn.

Soo hebben op 't versoek van den geseijden Cap[n] Hittoe, de vier hooffden deszelffs landts ende den radia Hittoe gequalificeerdt Telouca [1] van Capaha als Touban Bessij.

Eerstelijck dan zoo beloofft en zweerdt Cackij Calij, als opperhoofft ende Capiteijn van Hittoe, voor hem ende sijne ondersaten, als mede Caijouwan in qualité als Tanahitoumessingh [2] ende Oranghcaija Tauwa, Solice als Tata Hatouw [2], Barus ende Nossitapij [3] ende Barmaille [4] in qualite van Patij Touban [2], Hongij Lammij, [5] Coninck van Hittoe, jtem alle de mindere hooffden van 't landt Hittoe voor haer ende hare onderdanen, gelijck sij samentlijck heden volgens haer gebruijck op den Mossaphij off allcaron [6] gezwooren ende belooffdt hebben:

dat zij de Hooge Mogende H[n] Staten Generael, Zijn Princelijcke Ex[tie] ende de Bewindhebberen van de Vereenighde Nederlandsche Comp[e] ende hier te lande den E[d] H[r] Gouvern[r] Gener[l] ende raden van Jndia, voorall ende jnzonderheijt den gouvern[r] van **Amboijna,** in alles gehou ende getrouw zullen zijn; daer beneffens zweeren ende belooven, dat zij denzellven tegens alle hare vijanden offte die haer Edel[n] beoorlogen te water offte te lande sullen hellpen, bijstaen ende assisteren, selffs tegens de Tarnataensche quimelahas [7] ende alle hare adhaerenten, soo lange deselve vijandelijck tegens ons procedeeren, nae uijtterste vermogen met goedt ende bloedt, gelijck getrouwe bondtgenoten ende vrunden schulldigh zijn en conveneerdt.

---

[1] Zie over hem b.v. *Bouwstoffen*, II, bldz. 316 en III, passim.

[2] Vgl. hiervóór, bldz. 156, noot 1.

[3] Valentijn heeft juist: Baros als Noesatapi. Vgl. Valentijn, *Ambon*, *a*, bldz. 96. Noesatapi is een der 4 hoofden van Hitoe.

[4] Valentijn: Barmella.

[5] Valentijn: Hongi Lamoe.

[6] Moeshaf, het Boek, de Koran.

[7] Valentijn heeft minder juist: „Ternataanen, Kimelaha's, ende,".

Ten laessten zoo zweeren ende belooven [zij] aen niemandt anders eenige giroffel nagelen te verkoopen dan aen de cooplieden van de Generale Comp^{e}, die deselve op Hittoe sullen moeten ontfangen, zonder dat die van Hittoe gehouden zijn, de nagelen aen 't Cassteell [1] te leveren;

daer beneffens is goedgevonden ende tusschen de Generale Comp^{e} endde die van Hittoe besloten, dat ijder zijn geloove zal vrij houden ende niemandt ter wederzijden daerinne zall werden gemolesteerd.

Soo een dienaer van de Comp^{e} verliep [2] ende jnt gebiedt van Hittoe hem verstack, sullende de jngesetenen van Hittoe op 't versoeck van den H^{r} Gouvern^{r} soodanigen wederom ter handt stellen, gelijck haerluijden overgelevert zullen worden die uijt de haren bij het Cassteell bevonden ende weggelopen zullen wesen.

Eenige dienaers van de Comp^{e} de jngesetenen van Hittoe overlastst doende, zullen naer exigentie van saken bij de H^{r} Gouvern^{r} worden gecorrigeerdt.

Indien ijmandt van de ondersaten van Hittoe een Chrissten, t' zij man offte vrou, onder pretext van huwelijck zonder consent ende voorweten van den H^{r} Gouvern^{r}, tot het Moorsdom braghten, zall zoodanige voor d'eerste rijs verbeuren duijsent patoolen ten profijte van de Generale Comp^{e} ende sullen de Christenen, die eenige Moorse vrouwen van Hitoe halen sonder consent als vooren, in gelijcke peene vervallen ende wie bevonden wordt voor de tweede reijss 't selve gedaen te hebben, zall zonder genade aen den lijve gestrafft worden.

Jngevalle den H^{r} Gouvern^{r} die van Hittoe tot eenige wercken ten dienste van de Comp^{e} ende tot pangaijen deede voorderen, sullen sonder eenigh tegenspreeken daertoe hellpen, mits dat die van Olijsiva ende Olijlijma te zamen tot zoodanige werken ende tot pangaijen zullen werden geroepen.

Waertegens d'H^{r} Gouvern^{r} van wegen de Hoge Mogende H^{n} Staten Generael, Zijn Princellijcke Ex^{tie} ende de Generaele Comp^{e} ter presentie ende door d'last van de Ed^{e} H^{r} Gouvern^{r} Gene^{rl} belooft heefft, den voorschreven Cackij Alij als Capiteijn ende opperhoofft, mitsgd^{rs} alle d'andere Oranghcaijen en jngesetenen van Hittouw als haer eijgen natie tegens alle hare vijanden te water ende te lande

[1] Victoria.
[2] Valentijn: „overliep".

te hellpen, bijstaen ende defenderen, daer den noodt sulcx is vereijschende.

Jtem dat [wij] den prijs van den rijs ende eenige kleeden wat civijler als tot nogh toe sullen doen stellen, daervan bij den Gouvern^r eerstdaegs een lijsste zall worden geconcipieert tot reglement van onse cooplieden, waertegen dat aennemen ende belooven, de nagelen suijver ende volgens contract, als voor deesen jn gebruijck is geweest, te leveren ende sall ter wederzijden zoowell bij de leveraer als den ontfanger geen fraude int gewighte mogen gedaen worden, maer ijder laten genieten dat hem reghtelijck toecompt.

Soo heefft den Gouvern^r Generael mede aengenomen te bevoorderen, dat met passen uit B^a zullen varen nae 't landt Hittoe, omme op **Hila** voor de reduijt te ankeren ende nergens anders, de Chineesen, Maleijers ende andere natien met hare coopmanschappen, daer van d'Comp^e een toll van 10 p^r cento zall trecken, namentlijck 5 van de aenbrengende coopmanschappen ende 5 p^r cento van de waren ende comptanten, die uijt voeren, mits dat onse visitatie sullen moeten gedoogen ende geen nagelen vervoeren op pene van lijff ende goedt te verbeuren.

Zoo zullen ook nae exigentie van zaken met advijs van d'H^r Gouvern^r in Amboijna gestrafft worden d'jnwoonders van Hittoe, die bevonden sullen werden secretelijck hare nagelen aen andere als die van de Nederlandsche Comp^e vercoght off gebraght [1] hebben te vercopen, blijvende de nagelen verbeurt ten proffijte van de aenbrengers ende hooffden des landts van Hittoe.

Alle welcke conditien, verbonden ende contracten bekennen voorschreven oranghkaijs van Hittoe, ten aenhooren van alle smalle hooffden ende hare meesste onderdanen, ten principale te wesen d'oude ende selve contracten, poincten ende artijculen, daermede van oudts aen den Generalen Nederlanschen staet ende Comp^e zijn verbonden, die zij ook belooven getrouwelijck naer te comen. Ten oirconde hebben dit onderteijckent.

Actum Amboijna int casteell Victoria, primo Junij A^o 1637. Was onderteijckent **Anthonio van Diemen**, **Anthonio Caen**, **Joan Ottens**, **Joghum Roeloffsen** [2].

Hingilano, radia Hietoe; **Kachialij**, capiteijn Hittoe; **Kaijovan**, Tanahietoemessingh ende Oranghkaij Toua; orangkaij **Baros**;

---

[1] Valentijn: „getragt”.

[2] Van Deutecom.

Soulisa, Toutoehatoe; **Barmaylle,** patij Touban; **Talouki,** oranghkaij van Capaha [1]. Ende ter zijden gesegellt met het zeegell van de Comp^e.

CXXIV. MAKASSAR.

26 Juni 1637. [2]

Met Makassar (Gowa), met welks vorst wij sedert het begin der 17de eeuw (1609) in commercieele en staatkundige aanrakingen waren gekomen (vgl. de Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 102, 319, v.v.), waren de betrekkingen niet steeds van aangenamen aard gebleven. Onze handelspolitiek, vooral ten opzichte van de Ambon-eilanden, dreigde Makassar te berooven van de voordeelen, welke het trok uit de negotie op die streken. Verder trachtte de Sultan zijn macht en invloed uit te breiden, b.v. op Boeton, op de Kleine Soenda-eilanden en mèt zijn politieke macht den invloed van den Islam. Ook in dit streven stootte hij op het voortdringen der Nederlandsche staatkunde en eenigermate op de Nederlandsche Christen-propaganda (Vgl. Tiele-Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. XX, v.v., enz.). De tegen ons gezag in verzet komende Ambonners werden openlijk of in 't geheim door de Makassaren gesteund. Bij zijn bezoek aan het Oosten van den Archipel in 1637 heeft Van Diemen ook Makassar aangedaan en de onderlinge geschillen trachtte men bij te leggen door middel van onderstaand contract (Vgl. *Bouwstoffen*, II, bldz, LXVI, v.v., en 324; *Dagh-Register 1637*, bldz. V, 280, v.v., waar ook het contract is opgenomen).

Conditien, bij den ko^k van **Macassar** op het treffen van de vreede tusschen Zijne Maij^t ende d'Ed^e H^r Antonio van Diemen, gouvern^r gener^l over den Nederlandtschen stant in Orienten, voorgestelt, ende zijn ende zijn Ed^t [3] met eenige ampliatien den anderen voorgehouden [4] geapprobeert, luijdende als volght, namentlijck:

Dat de Nederlanders vermogen zullen, zoo laugh hier een off meer schepen ter rheede hebbende [5], een huijs aen land in huijr te nemen ende daer in haer volck te leggen;

---

[1] Volgens Valentijn, II, b, bldz. 115, teekenden de radja Hitoe en patih Toeban (en orankaja Baros?) met een merk; de overigen met hunne namen.

[2] Uit het Contractboek.

[3] De zin is hier niet geheel zuiver.

[4] Over deze onderhandelingen zie men het *Dagh-Register* t. a. p.

[5] Het *Dagh-Register* heeft: „hebben". Dus geen vaste factorij.

dat [1] hem in zijn rijck geensints sullen mogen beschadigen, allsoo tegen de Nederlanders geringh van maght zeght te wesen;

dat de Nederlanders ook gedurende desen vreede niet vermogen zullen, tegen Zijne Maij[t] nogh niemandt [2] onder des selfs gebiet sorterende vijandtlijckheijdt te betoonen, behoudens dat [zij] desselffs subjecten in onvrij vaerwaters, te weten omtrent Malacca, op de cust van Ceram etc[a] sullen vermogen als vijanden aen te tassten ende te nemen, 't welck aen dit tractaet geen jnfractie zall veroorzaeken;

dat om particuliere questie met ijmandt van de zijne geen verbrekingh van vrede comen, maer op't gevoeghlijkste gemodereerdt werden zall;

dat alle voorvallende questien tusschen de Nederlandsche ende d'Engelschen, Deenen, Portugeesen [3], Maccassaren, etc[a] bij de Maij[t] affgedaen zall worden, mits dat het presente Nederlandts opperhoofft mede in sijn raedt sall compareren; [4]

dat zijn rheede ongevioleerdt zullen laten, jnvoegen dat de Nederlanders daer niemandt van hare vijanden sullen mogen aentassten ende ook gelijcke vrijheijdt genieten;

dat bij alldien de Spangiaerden, Portugesen off eenige andere vijanden van de Nederlanders te deser rheede soo maghtigh quamen, dat eenige harer schepen off jaghten tegens des Maij[ts] will overwelldight wierden, hem allsdan de schullt niet sullen geven, allsoo sulx ter zee niet beletten en kan, mits dat de Nederlanders op gelijcke maniere bij gelegentheijdt hare revenge sullen mogen nemen;

dat ijder met zijn vijanden zall aenspringen, [5] sonder gehouden te wesen den anderen te assisteren, off te ware sulx uijt lieffde deden, behouden dat de Nederlanders t'allen tijde haere geallieerde tegens onbehoorlijcke overlasst moeten protegeren;

dat van beijde zijde geen vreemde praetjens offte uijtstroijselen, die den gemaeckt vreemde [6] eenighsints hinderlijck moghten wesen, lightelijck sullen aennemen;

dat tot gereghtigheijdt voor Zijne Maij[t] van alle uijtvoerende waeren betalen sullen, namentlijck

---

[1] Dat de Nederlanders hem, enz. De verschillende artikels zijn oorspronkelijk opgesteld door den Sultan (*Dagh-Register*, bldz. 286).

[2] *Dagh-Register*: imandt.

[3] Al deze Europeesche natiën dreven op Makassar handel.

[4] Dit was een twistpunt bij de onderhandelingen (*Dagh-Register*, bldz. 286, v.).

[5] *Dagh-Register*: omspringen.

[6] *Dagh-Register*: vreede.

Comp[e] alleenelijcken te verhandelen, vercoopen ende te leveren, met declaratie dat de naburige uijttet landt van Daneij [1] van Tansjouwer vrij sall staen met haer vaertuijghen met eenige provisie, mantimentos [2] ende andere cleijnigheden, sonder ijits anders, allhier te mogen comen ende ongemolesteerdt gaen ende keeren.

11.

Dat ook Sijne Maij[t] gehouden zall zijn, voor d'oncossten ende equipagie der schepen, die tot zijnen dienst in Zijne Keijserlijcke Maij[ts] landen gesonden en gebruijckt souden mogen werden, ten minsten een a twee scheepsladingen van caneell, peper, cardamon, jndigo, was ende andere cosstelijcke coopmanschappen jaerlijcx naer B[a] [3] aff te senden; ende jngevalle de twee scheepsladingen meerder quamen te rendeeren als d'jaerlijcx oncossten vande equipagie der schepen souden comen te bedragen, dat allsoo Zijne Maij[t] t'vordere tot supplement van dien jn soodanige coopmanschappen, waren ende contanten, als Zijne Maij[t] soude mogen begeeren, sall werden voldaen.

12.

Zijne Maij[t] sall mede moeten toelaten, dat onse factooren ende cooplieden allomme in Zijne Keijserlijcke Maij[ts] landen van Ceijlon vrij, vranck, ongemolesteerdt zullen mogen reijsen ende keeren, om haere negotie ende commercie mette jnwoonderen alldaer te drijven; daer eenige goederen binnen 's landts opgecoght hebbende, sullen d'jnwoonderen gehouden wesen, eenige lasstdragende beesten daertoe op haer eijgen cossten te vergunnen, omme d' goederen ende coopmanschappen, die door onse cooplieden alldaer zouden mogen werden opgecoght, op strandt te laten brengen, t'zij in de logie offt aen de schepen, met verclaringe, dat onse Hollanders sullen staen onder onse eijgen jusstitie ende gehoorsaemheijdt, gelijck de ondersaten van 't landt van Zeijlon in vougen voorschreven onder Zijne Maij[t] subject sullen zijn.

13.

Dat ook alle persoonen, niemandt uijtgesondert, die met ons handelen, niet en zullen vermogen, eenige goederen, geene gereserveerdt, van 't geene wij met haer gecontracteerdt ende gehandelt

---

[1] De Naik van Tanjore, aan de vaste kust ten W. en NW. van Ceilon.
[2] Port.: mantimentos, levensmiddelen.
[3] Batavia.

ende d'H^r **Anthonio Caen**, extraordinaris raedt van Indien, gecommitteerdt wegen den gouverneur generael boven genoempt, op den strandt van Macassar, desen 26^en Junij A° 1637 ende is Zijn Maij^t ter handt gestelt copie deser artikelen, bij den Gouvern^r Gener^l ende d'Ed. Anthonio Caen jnt schip Oudewater onderteekent, te dage ende jare als vooren.

CXXV. BANDA.

28 December 1637. [1]

Cornelio Acoley, gouverneur van Banda (1633—1642) [2], „nam in 't jaar 1634 [3] die van 't gespanschap Cottaroewa..... als ook die van 't eiland Goram, vreezende 's Compagnies gansche magt op hun dak te krijgen, na veel biddens en smeekens, weer in genade aan, maakende met hen dit navolgende geschrift van verzoening" [4].

Wy Cornelis Acoley, Lantvoogt en Bestierder wegens den Nederlandschen Staat in Banda, onder het beleid van den Edelen Heer Antonio van Diemen, Opperlandvoogt van gansch Nederlands Indiën, doen te weten, hoe dat op 't ernstig bidden en ootmoedig verzoek der expresse daar toe gecommitteerde Opperhoofden, genaamt Hatalima, Labacuda, Comboret, Kaywan, Manika, Tibo, Labi, Maleyo, en Tatollo, van de respective Dorpen **Catelove, Ammer, Day, Ondei, Aineckor, Kelacket, Mieren, Minda** en **Kelessiter**, alle gelegen op 't eiland **Goram** [5]; na goed berigt en onderhandeling, tot distincte reizen gehouden, waar in de voor dezen bedrevene fouten levendig zyn vertoont, invoegen na schuldbekentenis en fidelle beloften van tot geenen tyde iets tegen de Nederlanders, of derzelver Staat, nu, nogte nimmermeer, in 't klein of 't groot te zullen attenteren, veel min te dulden, de geringste onlusten ons van hen niet zullen worden aangedaan, maar in-tegendeel te verzorgen, dat ons van hen alle hulp en faveur, gelyk zulks een getrouwe vasal betaamt, zal worden betoont, en dat wy in alles worden gehoorzaamt, waar

---

[1] Overgenomen uit Valentijn, III, 2 (*Banda*), bldz. 89.

[2] Tiele-Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. LXXIII.

[3] Drukfout voor 1637 vermoedelijk.

[4] Ik neem deze zinsnede over uit Valentijn, t. a. p., voor wiens rekening ik dit alles laat; mijn onderzoek heeft mij niets omtrent dit contract of zijne totstandkoming geleerd.

[5] Vgl. hiervóór, bldz. 200, 201. Enkele plaatsnamen zijn goed te herkennen: Ondor, Kailakat, b.v.

op zy dan van de Nederlandsche Geoctroyeerde Oostindische Compagnie en des zelfs Regenten in dit vredeverbond weer aangenomen worden, weshalven hen om verscheide inzigten, ons daar toe moverende, haar vorig bedryf niet alleen vergeven is, maar waar op wy ook nader met advys van onzen Raede met hen in alliantie en een eeuwig verdrag getreden zyn, en hen als onze bondgenooten en getrouwe vrienden, op de volgende conditien, aangenomen hebben, gelyk wy de zelve aannemen, en daar voor erkennen mits dezen; dienvolgende beloven, en sweeren de gemelde Orangkaja's van Catelove, Ammer, Day, Ondei, Aineckor, Kelacket, Mieren, Minda, en Kelessiter, voor haar, en haare erfgenaamen, de E. Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, Zijn Vorstelijke Genade, den Prince van Orangie, als haare hoogste Souveraine Overigheid, item der zelver Generaal, en den Gouverneur der quartieren Banda, gehouw en getrouw te zullen zyn tot den laatsten adem toe, onder welken eed de gemelde Orangkaja's toezeggen, en beloven, 't effect tot allen tyden te zullen doen stand grypen; dat zy lieden de minste correspondentie met geene vyanden van den Staat, hoedanig, van wat conditie, natie, of natuure, dezelve ook zouden mogen wezen, niemant uitgezondert, houden, en veel min hen hunne havens, of rheeden tot schuilplaatzen verleenen, of de minste faveuren bewyzen; maar dat zy dezelve met alle mogelyke middelen van daar weeren, en zulks den Heer Gouverneur van Banda na de beste gelegenheid te kennen geven zullen. Item, dat, by verloop van slaaven, en andere, de zelve onder ordinair bergloon en verteerde kosten, in redelykheid bestaande, zonder eenige frivole extensien, in handen van gemelten Heer Gouverneur leveren, en haar best, zoo veel hem mogelyk is, zullen zoeken te bevorderen, gelyk zy hen ook ten hoogsten verbonden houden op het bevel van meer gemelde Heer Gouverneur (doch niet dan by den uitersten nood) haare coracora's in 't water af te haalen, en hem, beneffens zyn Eds magt, in alle getrouwheid, zonder tegenzeggen, te dienen; en dit alles op paene van als Eedbrekers en Rebellen gestraft te worden; voor 't welke de meergemelde Orangkaja's benevens hunne ingezetenen der bovengenoemde Negryen den vryen gepermitteerden handel op Banda, als mede op alle geassocieerde Nederlandsche plaatzen, onder een behoorlyke passe, genieten, gelyk wy hen ook alle vriendschap zullen doen smaaken, en hen onder onze bescherminge nemen, zoo als dat een getrouw Heer, en goedertieren Vorst betaamt, en met onze constitutien eenigzins overeenkomen zal.

ordinaris raedt van Jndien ende commandeur over de presente navale maght, ende den Ed. vice commandeur Willem Jacobsszoon Collster [1].

Int landt van Batacalo in 't tegenwoordigh paleijs van gemellte Zijne Maij^{t}, desen 23^{en} Maij A^{o} 1638.

Wordt naerder verclaerdt, dat alle de vaertuijgen, die van hier met paspoorden van Zijne Keijzerlijcke Maij^{t} offte Sijn Maij^{ts} gouverneurs sullen vertrecken, de Hollanders gehouden zullen zijn, haer alle faveur, hulp ende assistentie te doen.

Actum als boven, dagh, maendt en jare als vooren ende zijn hier afgemaeckt twee alleensluijdende contracten van accoorde, uijt het Nederduijts in de Portugese spraake getranslateerdt [2], die bij den emperadoor **Radia Singa**, keijser van Ceijlon en Candien, **Adam Westerwollt** ende **Willem Cosster** zijn onderteekent ende gecacheteerdt, soo mettet chachet van zijne voorschreven Maij^{t} alls den voornoemden H^{r} Adam Westerwollt.

CXXVII. MOLUKKEN-AMBON.

20 Juni 1638. [3]

Zooals bekend is, heeft de gouverneur-generaal Van Diemen in 1638 een tweede reis gemaakt naar het Oosten van den Archipel. In Februari verscheen hij bij Ambon, waar in Mei ook kwam sultan Hamdja van Ternate en met hem werden thans onderhandelingen gevoerd, om de geschilpunten uit den weg te ruimen, vooral ook ten opzichte van de Ambonkwartieren met het oog op Ternate's gezag en invloed in die streken: geschilpunten, die blijken uit onderstaand zoo belangrijk contract, hetwelk gesloten werd na de beraadslagingen van 12—18 Juni 1638 (Vgl. o. a. Tiele-Heeres, *Bouwstoffen*, II, vooral bldz. LXIII, v.).

Renovatie ende confirmatie van alle d' gemaeckte contracten ende verbintenissen tusschen den Coninck van **Ternate** jn Moluco ende zijne onderdanen in de landen van **Amboijna** ter eenre, ende de Nederlantsche Oosstindische Comp^{e} ter andere zijden; mitsgaders een nieuwe

---

[1] Schrijffout voor „Coster", zooals *Zeeland* dan ook heeft en ook het slot van ons exemplaar (Vgl. Van Geer, bldz. 37).

[2] Vgl. hiervóór, bldz. 309.

[3] Uit het Contractboek.

lughtige hoogchgebooren radja Singua, Keijser ende Coninck van **Seijlon** ende **Candien** etc[a], met sijne onderdanen des rijcx, staende onder de croone ende gehoorsaemheijt van zijne voorschreven Keijserlijcke Maij[t], ter andere zijde, aengegaen ende besloten, in forma ende manieren als hier naer volght: d'welck sall eeuwigh duijren.

1.

Eerstelijck dat Sijne Keijserlijcke Maijesteijt, Coninck van Ceijlon ende Candien, ende zijne ondersaten ons alls vrunden, bondtgenoten ende beschermers zijns rijcx tegens zijnen ende onsen allgemeenen vijandt, den Portugees, erkennen, accepteren ende aenneemen, om zijne landen van Zeijlon te hellpen verdefendeeren ende beschermen tegens de groote onverdragelijcke ontrouwe, overlasst ende onheijlen der Portugesen int incorporeren sijner landen, domeijnen ende heerlijcken. [1]

2.

Eenige sterckten van forten, als **Batecalo** [2] offte eenige andere vastigheden, daer ontrent gelegen, door ons [3] met Zijne Maij[t] hullpe ende maght jngenomen en geconquesteerdt werdende, 't zij met accoordt offte gewellt, sullen all de buijt ende goederen, daer in vindende, halff en halff werden gedeellt.

3.

Bij soo verre 't gebeurde, als verhaellt, eenige van de bovenstaende forten, fortressen offte sterkten, waer ter plaetse sulcx moghte comen te geschieden, bij ons ende Zijne Keijserlijcke Maij[t] quamen te veroveren ende te incorporeren, dat wij lieden alsdan deselve veroverde sterckten met crijghsofficieren, solldaten, geschut ende ammunitie van oorlogh tegen des aenstaende vijandts maght der Portugesen sullen besetten; ende ons oordeells de gemelte starcten niet bestant, bequam ende defensijff genogh aghten te wesen, om den vijandt te connen wederstaen, sall als dan Zijne Maij[t] gehouden wesen op zijn eijgen cosston de voorschreven sterckheijt [4] offte plaetse van [5] ons gevoelen datelijck moeten laten verstercken ende fortyviceren. [6]

---

[1] Natuurlijk schrijffout voor „heerlijckheden".
[2] Battikaloa, aan de Oostkust, een der Portugeesche sterkten.
[3] Het contract was opgesteld door de Nederlanders (Van Geer, bldz. 39).
[4] Schrijffout voor: sterkte of sterkten.
[5] Moet zijn: „naar".
[6] In den Portugeeschen tekst, door Westerwolt aan den Maharadja aangeboden, stond nog: „indient syn May[t] gelieffde ofte goet denkt, welcke

mellten Coninck van Ternaten in dese quartieren, te vervoegen gemeent hadden, js de saeke sulx met ernst bij der handt genomen, dat Zijne bovengemelte Edelheijt, den Gouverneur Generael, persoonlijck met een aensienelijcke maght van schepen ende volck 't gepasseerde wesster mousson A° 1637 uijt Batavia herwaerdts vertrocken ende ter eerster aencomen stormender handt meester geworden zij van gemelte quimelahas sterckte ende vreemdelingen accesplaets op Luciella,[1] brengende voort alle des Casteells onderdanen[2] door ontsagh van wapenen ende minnelijcke aensprake tot haer vorige gehoorsaemheijt ende schuldigen plight. Eghter ten principalen voor die tijt aen de cusste Ceram, daer 't bleeff ressteeren ende[3] wijder verrichtende, ten aensien vande verschijninge des Conincx affgesant Quitchill Siborij,[4] capiteijn laoet, uit Ternaten, met commissie om nevens Zijne Edelheijt d'onlussten tot vreede te hellpen affhandelen; dogh niet alleen doen maer oock voor desen doorgaens ondervonden zijnde, dat gemelte gesanten gantsch weijnigh respect off ontsagh bij des Conincx onderdanen in dese quartieren hebben gehadt, wert bij den Gouverneur Generael en Raden van Jndie bovengemelt tot volcomen besleghtinge der geresen troublen ende verseekeringe, dat de Nederlanders in toecomende volgens d'oude ende vernieuwde beswooren contracten de nagelen alleen souden genieten, gantsch nodigh geaght ende dienstigh geoordeellt, Sijne Maij[t] van Ternaten bij den gouverneur generael meer genoemt persoonelijck in dese quartieren verscheen ende dierhallve geseijden coninck met brieven om herwaerdts te comen vrundelijck versoght, mitsgaders daerop in antwoorde ontfangen hebbende, tot sulx geresolveert ware, wanneer hem gerestitueerdt werde soodanige plaetsen als ten tijde der veroveringh van 't Cassteel in Amboijna bijden admr[l] Steven Verhagen A° 1605 onder de Portugesen niet subject geweest[5] en 't sedert de Nederlanders toegevallen zijn, heefft den Gouverneur Generael sigh op de belooffde conditien voor de tweedemaell met een aensienlijcke maght allhier zoo tijdelijck laten vinden, dat Sijn Maij[t] ontrent drie maenden is naegecomen. Eghter in der ijll heefft laten ontbieden alle desselffs

---

[1] Luciela, aan de oostkust van Hoamohel, toen de residentie der Ternataansche stadhouders (Tiele-Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. LVIII, noot 1).

[2] Onderdanen van het kasteel Victoria, dus van de Compagnie.

[3] Bij Valentijn, I, b, bldz. 271, waar dit contract is afgedrukt: „niet wijders verrichtende", wat juist is.

[4] Over kaïtjil Sibori zie *Bouwstoffen*, II, bldz. LXII.

[5] Een bekend twistpunt tusschen Ternate en de O. I. C.

onderdanen in dese quartieren residerende, welcke als nu nevens Nederlandtsche Chrissten [1] ende Moorse subjecten, [2] mitsgaders hunne bontgenooten, uijtgesondert den nutralen Cap^{n} Hittoe, [3] die sigh absenteerdt, alltsamen verscheenen ende te deser generale vergaderingh gecompareerdt wesende, soo zijn den Gouverneur Generael ende de Koninckliijcke Maij^{t} van Ternaten meergemellt, met advijs haerder Raden, bevoorens aendaghtelijck gelet ende overleijdt hebbende, bij wadt middelen d'onlussten deser landen weghgenomen, de vreemde handelaers geweerdt, de Nederlanders van 't gem^{t} [4] der contracten ende alleen compareerende de [5] nagelen voortaen verseekert ende den coninck van Ternaten daerentusschen [6] zijne toegeseijde pretentien ingewilligt ende toegestaen moghte worden, jegenwoordigh ter wederzijde voor vasst, bondigh ende onverbreeckelijck overeengecomen, versproocken ende geaccordeert in maniere als volght, te weten.

Eerstelijck werden bij desen vernieuwt, nogh voor chraghtigh geconfirmeerdt ende gecontinueerdt soodanige contracten, accoorden ende verbintenissen, als van tijt tot tijt tusschen gemelten coninck ende zijne onderdanen met de Nederlanders Comp^{e} in de Moluccos ende dese quartieren gemaeckt, mitsg^{ds} tegenwoordigh nogh well bewaerdt onder den Nederlandschen gouvern^{r} in Amboijna berusstende zijn, voor zooveell in desen te contrarieren. [7]

Ten tweede beloofft Zijne Maij^{t} tot vollcomen russte der Amboineese landen verzekeringh, dat gemelte contracten sonder eenige inbreuke voortaen precis aghtervolght zullen werden, alls namentlijck:

Dat [hij] van hier met hem nae Molucco sall voeren alle de Tarnatanen, soo groodt als cleijn, met vrou, kinderen, slaven en ommeslagh, sonder daer eenige createuren van te laten off ook naemaells buijten des Gouvern^{rs} kennisse herwaerts te zenden.

Dat eenige [8] vreemde negotianten, t zij Europische off Indiaense natie, niemandt uijtgesondert, in dese quartieren bij sijne overblijvende landtsonderdanen op hare stranden sullen werden geadmitteerdt, anders als die met goede passcedull van den Gouverneur-

---

[1] Valentijn heeft: „de Nederlandsche Christenen."
[2] Nl. van de Compagnie.
[3] Toen weder Kakiali. Zie contract CXXIII.
[4] Valentijn: „'t genieten".
[5] Valentijn: „en hun alleen competerende".
[6] Valentijn: „daarentegen".
[7] Valentijn: „niet contrarieren".
[8] Valentijn: „geen", wat natuurlijk juist is.

Ende op 't eijlandt **Oma** off **Bovanghbessij** [1] de vier Moorse dorpen **Hatuw**, **Cabouw**, **Queylola** en **Olisieuw** [2];

mits dat eghter begrepen ende gehouden blijven onder deselve poincten, die hier vooren gespecificeerdt, ende de Nederlandsche onderdanen even well gelijk voor desen op Cerams cusst sullen mogen sagouw maeken, mitsgaders haer gerieffelijckheden halen, sonder eenige tegenstandt off missnoegen.

Soo zall Zijne Maij[t] off desselffs stadthouder oock niet vermogen, d'affgestane onderdanen op d° Cerams custe ende elders meer lassten off beswarenissen op te leggen, als bij de Nederlanders gesupporteerdt hebben.

Jnsgelijcx confirmeerdt hem den Generael ook met d'uijtspraeke gedaen bij de vier hooffden van Hittoe, namentlijck Kaijouwan, orangkaij Teva en Tannahittoemessin [3]; Baros, nosetape; Bermeijll, patij Touban; ende de soon van den sieken Keylise, toetehatij, in absentie [4] van Kakij Alij, Cap[n] Hittoe, ende Telouckabessij van Capaha, gants contrarie hare voorleden jare gesamentlijcke verclaringhe [5] aen Sijne gemelte Edelheijt, dat [zij] de Maij[t] van Ternaten als coninck ende gebieder over de 30 Hittoese negereijen erkennen ende aennemen; dogh sonder eenigh gesagh off pretentsie te hebben op deselve dorpen aen d'Zuijtzijde van dat landt geleegen, met namen **Orien**,[6] **Asselloeloe**,[7] **Laricque**,[7] **Woccasiva**,[8] **Olangh**,[9] **Lissiboij** [9] ende **Hatou**, [9] die ten tijde der verovering van 't Cassteell mede onder de Portugesen hebben gesorteerdt, sulx die als nogh zijn ende blijven onderdanen van de Nederlanders, hoewell hun 't zedert vier jaeren herwaerdts tegen deselve onder die van Hittoe geopposeerdt, daer over t' zijner tijt straffe te verwaghten hebben, des dat gemelte dertigh dorpen, nu subjecten des Conincx, mede verbonden blijven als vooren.

Zoo werdt ter wederzijden belooft, dat des anderen onderdanen, 't zij Chrisstenen off Mooren, soo well in dese als de Molucce

---

[1] Het eiland Haroekoe wordt ook genoemd Oma of Boewangbesi.

[2] Valentijn: „Hatoeaha, Cabauw, Kailolo en Pelauw".

[3] Over deze en volgende personen en waardigheden zie hiervóór bij vroegere contracten, waar de schrijffouten des afschrijvers ook duidelijk blijken.

[4] Vgl. Tiele-Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. LXIV.

[5] Zie contract 1 Juni 1637 (n°. CXXIII).

[6] Oering, aan de Noord-Westkust van Hitoe.

[7] Asiloeloe en Larike, aan de Westkust.

[8] Wakasihoe, aan de Zuid-Westkust.

[9] Alang, Liliboi en Hatoe aan de Zuidkust.

quartieren niet en zullen vermogen van haer aengenomen geloove te brengen, schoon daer selffs om moghten versoeken, nogh ook mallcanderen op die off andere wijse eenigh volck te ontrecken, maer elck bij de zijne laten, onder conditie als vooren verhaelldt.

Wijders accordeerdt den Generael Zijne Maij^{t}, dat wanneer in de Moluccos eenige Tarnaten [1] off andere sijne subjecten, vrije persoonen, [2] allvooren bij den vijandt overgelopen wesende, gechrisstent offt Moors wedercomende, gelijck het contract mede brenght ende tot nogh toe is geschiet, deselve door de Nederlanders off Tarnatanen niet eerst aengesprooken, maar toegestaen sullen werden hun te vervoegen bij die datse willen: t' zij onder de Nederlanders tot het Christengelove off den Coninck bij het Moorsdom, sonder eenige persuagie; onder welcke conditie ook begrepen blijven alle Spangiaerden, Portugesen, Tijdooresen, Panpangers, [3] Chinesen, Japonders ende andere, die van de vijandt comen lopen.

Maer eenige slaven, jnsgelijcx overcomende, sullen weder bij haer meessters moeten gaen, off, Mardijckers wesende willende, sall de Comp^{e} daer voor aen den eijgenaer betalen de somme van 60 R^{a} van 8ten, halff in gelt ende de andere helfft aen kleeden. Voor gelijcke prijs off in nagelen zullen de Ternatanen ook vermogen van de Nederlanders te lossen soodanige Tijdoresen off hare slaven, als de Nederlanders van den vijandt in den oorlogh becomen.

Nogh belooft den Koninck, p^{r} [4] het ernstigh begeeren van Sijne Edelheijt den Gouverneur Generael, niet alleen promptelijck metter doot te straffen die van het eijlandt **Soula,** mede zijne onderdanen, welcke nu ruijm twee jaeren geleden seekeren Nederlandtschen coopman, Pieter Prauwellszoon [5] genaemt, ende nogh twee solldaten, alldaer met een jonghen [6] van Keij voorbij Banda gedreven comende, onder schijn van vrundtschap ende noodingh aen landt seer schandelijck vermoordt hebben, [7] met den eersten te restitueeren, maer ook [8] sodanige

---

[1] Valentijn: „Ternataanen".

[2] Deze interpunctie ontbreekt. Ik heb de komma hier geplaatst; Valentijn plaatst ze achter „alvooren". Ik meen, dat het hier geldt personen, welke vóór het sluiten van het contract (alvooren) overgeloopen waren.

[3] Van de Philippijnen.

[4] Valentijn: „op".

[5] Valentijn: „Pieter Paulusz". Zie hierover Tiele-Heeres, *Bouwstoffen,* II, bldz. 295, 317; *Dagh-Register 1636*, bldz. 237.

[6] Valentijn beter: „jonkje".

[7] Valentijn: „en ook".

[8] Deze beide woorden moeten waarschijnlijk staan vóór „met den eersten".

burgers slaven als daer successive uijt Banda verlopen gecomen zijn.

Soo authoriseerdt en recommandeert Zijne Maij^t mede bij desen dat [1] Nederlandsen gouverneur van Amboijna, om zijn competerende gereghtigheden deser landen te vorderen ende die jaerlijcx met d'een off d'ander gelegentheijt, 't zij bij rescontre off op des Comp^s schepen, in Molucco toe te senden.

Ende om Zijne Maij^t het voldoen deser en voorschreven accoorden te meer te doen bejveren, soo werdt, volgens het advijs der Heeren Seventienen en de beloffte voor dato aen hem Koninck gedaen, bij desen door den Gouverneur Generael ende zijne Raedt tot een besluijt toegezeijt ende belooft, dat hij [2], zijne successeurs van de Comp^e, boven desselffs ordinarij gereghtigheijt, tot een vereeringh genieten sall de somme van vier duijsent R^a van 8 [3] in comptant off sodanige rariteijten als begeerdt uijt B^a off Amboijna jaerlijcx promptelijck betaelt sullen werden, wanneer de Nederlanders seekerheijdt hebben, dat alle de nagelen inde Molucce ende Amboinse quartieren, onder zijn gouverno vallende, 't zij bij groodt off cleijn gewasch, alleen in handen becomen, onder welcke expresse conditie voorschreven beloffte volldaen off in contrarie aghter gehouden sall werden [4], daer op de Nederlandtse gouvern^r in Ternaten off Amboijna, jtem des Conincx stadthouder, aendaghtelijck sullen hebben te letten, mitsgaders den Gener^l ende Zijne Maij^t dien aengaende jaerlijcx pertinent advijs moeten geven.

Alldus gedaen, geeijndight, besloten, geschreven, onderteijckent ende gesegellt int schip Fredrick Hendrick ter rheede voor Hittoe, desen 20^en Junij A^o XVI^cXXXVIII [5].

---

[1] Valentijn: „den".

[2] Valentijn voegt hierin: „of".

[3] Valentijn: „die hem in contanten" enz.

[4] De vergulde keten, welke Ternate's koning aan de Compagnie thans bond.

[5] Bij Valentijn volgen nog de handteekeningen, waaronder die van de „koningen van Tidore, Gilolo" (Vgl. *Bouwstoffen*, II, bldz. LXV).

CXXVIII. BENGALEN.

17 Juli 1638. [1] (Stilo Romano).

De ambtenaren der O. I. C. gingen voort met bij den Grootmogol de Hoegli'sche aangelegenheden voor te dragen en, wat het verkrijgen van fermans op het papier betreft, met succes, zooals ook weer blijkt uit de onderstaande documenten.

Translaet, uijt de Persiaensche tale int Nederduijts overgeset, van 't firman offte mandaet door Zijn Maij[t] Chijasijan aen de Vereenighde Nederlandtse Comp[e] verleent, houdende op de nabab Assalamchan, groodt gouverneur wegens d[o] maij[t] van **Groot Bengale** etc[a], luijdende als volght.

In den name Godts wie Een is.

Affcomstigh der allderheijlighsten geslaghte, [2] wien ghij gelijck sijt in alle eerbaerheijdt, der suijversten suijvere, ondersteunsell, pijlaer van 't gantsche rijck, hoecksteen der allderconingen coningh, well seekere ende suijvere bewaerder van 's Coninghs schatten, waerdigh van den Coningh geeerdt en van harten gemint te zijn, door U amiable aengeboorene nature, die soodanigh is, dat niets in mijne gedaghten kome off t kan door UE volvoerdt werden ende mijne lieffde als met een nette omvanght en t'uwaerds zijt treckende, wiens vermits [3] ende wetenschap de werelt bekent zij, alle wellcke eere, lieffde en gunste, affkomstigh der allderheijlighste beschermers geslaghte, door godtvrughtigheijdt sigh waerdigh maeckt, wie [4] Assalaamchan,

hebbende de hope der coningen coninghs gunste, sullt weten, dat nu tegenwoordigh door de Hollanders kunt gemaeckt is aen de alldersuijversten coningh, wiens glants de hellderheijt van de sonne te boven gaet, 't naervolgende, te weten:

hoe Asscaron [5], gemaghtighde van Maijaer [6], vyandtlijck en met

[1] Uit het Contractboek.

[2] Vgl. hiervóór, bldz. 268 en noot 6.

[3] Schrijffout voor „vernuft"?

[4] Is?

[5] Of Oscaron, een der „opperste pachters" van Hoegli (*Dagh-Register* 1637, bldz. 96, v.).

[6] „Mirsia Maijoor", gouverneur (onder den stadhouder van Dakka) van Hoegli (*Dagh-Register* 1637, bldz. 96, v.).

gewellt de waerde van 600 R^a in contant als waren d^{os} (?) ontwelldight ende naer sigh genomen, daer en boven gemelltens nogh een geheell jaer ontschulldigh en buijten reeden in apprehentie gehouden heefft en naderhandt uijt de heghtenisse ontslagen zijnde, veel gewellts en oneere aengedaen [1]. Bij alldien van dese klaghten eenige sekerheijt in U gemoet sijt bevindende, soo mandere ick aen den pijlaer van dat rijcke, dat bij wegen voorengemelte klaghten verdaght zij ende 't geene dat voornoemde Asscaron t' onreght buijten reeden met force de Hollanders soude mogen affgenomen hebben, de seekerheijdt vernomen hebbende, sullt hem desellve vorderen ende geven aen de geene die se gereghtigh toecomt en traght dat soodanige klaghten van overlasst ons naer desen niet meer ter ooren coomen ende beveelen wij U andermaele serieusselijcken te letten, diergelijcke ongeneughten, welcke ons in geen deele gevallen, maer in contrarie seer dissgussteren, naer deesen niet meer voorcomen, waerdoor onse lieffde en affectie dagelijcks meer ende meer tuwaerdts accesseeren en toeneemen zall.

Gegeven den 20^e van de maendt Seer Soffer chodt mullchier wollsoffer [2], in 't 11^e jaer onser regeeringe, A^o Mahomet 1048 Hiserij [3], sijnde in 't jaer onses Heeren ende Salighmakers Jesu Chrisstij 1638 den 17^e dagh van de maendt Julio, stilo Romano. Boven aen int midden stondt segell van Sijne Maij^t **Chyassgaen** int ronde met swarten jnt gedruckt; onder aen d' eene hoek stondt t' zegell van Sijne Maij^{ts} outste soone, gem^t **Para Secko** [4], met swarten jnt gedruckt, en weijnigh ter zijden in letters met zijn eijgen handt geschreven: Jck, devoote, godtvrughtige en zoone van grooter lieffde, Dara Secko. Wat lager van des Conings cancelier, genaemt **Affchellchan**, met sijn eijgen handt geschreven stondt: dit is verkreegen uijt handen van den alldergeringhsten onder de grootten, wie is Affellchan.

---

[1] Dezelfde vexaties als waarvan de ferman van 18 September 1636 (hiervóór n^o CXVII) spreekt.

[2] Safar 1048 begint 14 Juni 1638.

[3] Hidjrah.

[4] Dara Secko. De oudere broeder dus van Aurengzib. Vgl. hiervóór, bldz. 269, noot 6.

Translaedt, uijt de Persiaense tale int Nederlants overgeset, van 't firman offte mandaet door d' Coningh, den grooten Mogoll genaemt Chija-Sijan, aen de Nederlanders verleent, om den vrijen onbecommerden handell in **Ouglij** en door geheell **Bengala** te mogen genieten met hare schepen en jaghten op alle plaetsen, poorten ende zeehavens te mogen gaen ende keeren, sonder eenige verhinderinge aengedaen te worden, mits betalende sodanige thollen, als aghter op den dosse en hier voor gejnsereedt te beoogen is [1], welchers jnhoudt is ende luijt als volght:

In den name Godts, wie een is.

Alle gouverneurs, presente en toecomende, in de provintie van Bengale, hebbende de hoove van de Koninck verthoont hebben [2], hoe voor desen een forman van den Koningh hebben gekregen [3], hoedanigh forman een forman van grooter extime ende waerdigheijdt, houdende op alle gouvern^rs ende regeerders in de provincia van Bengalen, 't welcke haer vergunt was, dat de Comp^e Nederlandtsche coopluijden in Ouglij en alle Bengaellse plaetsen haren handell vrij en onbecommert souden vermogen te drijven met hare schepen en jaghten naer contentemendt, sonder eenigh beletsell mogen gaen ende keeren, laden ende lossen, naer 't haer gelegen quam, jn welcke maniere zijlieden met haere schepen als andere coopluijden deden, gecomen zijn, om de Coninghs jncomen te vermeerderen en d'plaetsen in negotie te accresseren, dogh heeft Asscaron, gemaghtichde van Maijaer [4], door insunuatie van de Portugesen d° firman van groote valeur en waerde met een groot force haer ontwelldight [5]; oversulcx mandeert den Coningh, allsoo continuell tot heden toe van de Hollandtse Comp^e wortell d' vrughten genooten hebbe, van wie tot nogh den Coningh niets voorgecomen is, waeraen eenige missnou-

[1] Zie hierachter, bldz. 330.

[2] Hier is natuurlijk iets uitgevallen, waarin over de Nederlanders wordt gesproken.

[3] Zie hiervóór.

[4] Vgl. hiervóór, bldz. 325.

[5] *Dagh-Register*, *1637*, bldz. 97.

ginge genoomen heefft, ende door 't comen ende gaen van gemellte Comp[e] schepen als de negotie de plaetsen toeneemen en 's Konings incomen vermeerderen zall, dat haer lieden op wadt plaats voornemens en geneegen zijn te comen, om haren handell te drijven, geen verhinderinge, veell min eenigen overlasst aengedaen werde, maer deselve vrij en liber in alle plaetsen laten genieten, daar 't haer gelegen comt, en naer haer contentement koopen ende verkoopen lijwaten, zijde, jndigo, was, suijker, rijs ende sallpeter, daerinne ghij haer voornemen niet sullt jmpedieeren, 't welcke naercomende sullen zij luijden met genegentheijdt en vergenouginge in alle plaetsen offte havenen haren handell naer haer wellgevallen connen vervollgen; derhallven belet haer gaen noghte comen niet in eenige plaetsen, poorten offe zeehavenen, daer genegen zijn te traffiqueeren noghte mede gedooght niet, haer van ijmandt eenigen overlasst in hare huijsen, aen hare middelen aengedaen werde, mits zij luijden betalen soodanige thollen ende geregtigheden, als met de Comp[e] vrije wille van outs toegestaen en geaccordeert is van uijtvoeren alls inbrengen, soo well van juweelen, comptanten ende coopmanschappen, als op den dosso van dit conings firman ampell gespecificeerdt staet.[1]. En d'geene die d[o] voornoemde firman van grooter waerde met gewellt haer ontwelldight hebben, soodanigh te corrigeeren en dat strecke tot schrick en exempell van soodanige, die jn toecomende onwaerdelijck onse mandaet offte firman souden onderstaen te vernietigen, alle welcke bovenstaende faveuren haer sullt laten genieten, soo lange s Conings mandament niet contrarieeren en eenige sijner onderdanen beschadigen offte d'Moorse navigeerende scheepjens op eenige plaetsen, soo verre sijne Maij[t] rijck uijtspreijt, verhinderinge offte belettselen wegens haer negotie aen doen [2]. Eijndelijck sullt haer alle faveur en vriendtschap laten genieten ende onse mandaet hier boven gementioneerdt in alles naerkomen.

Gegeven den 21[e] van de maendt Seersoffer chattmullcheir woll zoffer, int 11[e] jaer onser regeeringe, A[o] Mahomet 1048 Hiserij [3], zijnde jnt jaer onses Heeren ende Salighmaker Jesu Christi 1638 den 18[e] Julij. Boven aen in 't midden stondt 't zegell van Sijne Maij[t] **Chijan** in 't ronde met swarten jnt gedruckt en onder op den dosso aen d'eene houck t' zeegell van Sijne Maij[ts] outste soone

[1] Vermoedelijk het hierachter volgende document.
[2] Een der uitingen van 's Compagnies optreden in die streken.
[3] Vgl. hiervoor, bldz. 326 noot 2.

Daro Secko als vooren met swarten inct, en weijnigh ter zijden met desselffs eigen handt geschreven: Jck devoote, godtvrughtige ende soone grooter lieffde: geteijckent Daro Secko. Nogh lager van des Koninckx cancelier met zijn eijgen handt geschreven: dit is verkregen uijt handen van den alldergeringsten onder de grooten, wie is **Affsellcham.**

Translaedt van de tollen ende wadt de Nederlanders in alle de **Bengaellse quartieren**, principaell in **Pipijlij** [1], van alle coopmanschappen ende waren, zoo well voor .uijtgaen als jncomen, gehouden sullen zijn te betalen.

Aen een zijde stondt in letters geschreven: dit ondergeschreven is waer.

Jck gebiede, dat ghij sullt, naer voor desen in gebruijck gewesene thollen en cosstumen, van de gaende ende keerende scheepen haren ingeladene goederen, die aenbrengen offte van daer moghten voeren, haer sullen doen betalen ende affnemen, sonder daer in te vermeerderen noghte verminderen.

---

[1] Deze uitdrukkelijke vermelding van Pippli, welke plaats niet wordt genoemd in den bovenstaanden ferman, heeft mij eerst doen twijfelen, of dit tarief van in- en uitvoerrechten wel behoort bij den ferman. Maar ik ben van dezen twijfel teruggekomen.

Over onze vestiging in Pippli vergelijk hiervóór, bldz. 286. G. & R. schreven daaromtrent nog: „Ons kruisen in de bocht van Bengale heeft de uitwerking gehad dat ons in Pippli de vrije handel is toegestaan." Vgl. ook het rapport van Mahuysen aan de Staten-Generaal van 5 September 1641 in de *Bijdragen Hist. Gen.*, III, o. a. bldz. 349.

Voor een ossenlasst offte pottij 1¼ peijs offte 30 sietell, van booter ende vettewerije 2 peijs per man; van een buffells huijt 15 sietell.
Van een corgie offte 20 stx bockevellen 2 peijs.
Van een ossen offte koehuijt 7 sietel.
Een lasst kar met houtwerck en bamboesen 10 sietell.

Ter zijden van dese voorenstaende gespecificeerde thollen heefft den cancelier van den Koninck, Asschelcan, laten schrijven dit vollgende, daer d'E. Comp^e niet veell goedts door kan geschieden [1]:

Waer en seecker ist, dat aen Ul., alle gouverneurs ende bevellhebbers van **Ooresa** [2] schrijve, dat gij lieden sullt vernemen nae de seeckerheijdt van alle thollen ende gereghtigheijdt, die lange jaeren voor desen tot heden toe in alle plaetsen, onder 't gebiedt van d° Oreesa sorteerende, betaelt zijn geworden ende desellve met die van Suratta, dewelcke wij nu aghter dit Coningh's firman gestellt hebben, confronteeren, dewelcke oversien hebbende, sullt ghijlieden de profitabellste voor s' Conincks incomen, t' zij die van Suratta off well d' voor desene costume alldaer van deselve vorderen.

CXXIX. KUST VAN KOROMANDEL.

November—December 1639. [3]

Onze handel in het rijk van **Golkonda** nam steeds toe, vooral in de kleeden. In *onuitgegeven berichten uit Indië van 1639* worden als belangrijke handelsplaatsen vooral genoemd Palicol, Dacheron en Petapouli (Vgl. hiervóór, bldz. 242, 232). [4]) Onderstaande fermans zijn vooral hierom

---

[1] Iets dergelijks geschiedde met den ferman van November 1636 (Zie *Dagh-Register* 1637, bldz. 246).

[2] Het landschap Orissa behoorde in deze dagen niet tot het nabab-schap van Bengalen (Dakka). Over dit landschap Orissa was gesteld een afzonderlijke nabab (stadhouder), onder wien stonden „gouverneurs", o. a. van Pippli (Vgl. hiervóór, bldz. 286; *Dagh-Register*, *1640—1641*, bldz. 216). In 1578 was Orissa aan het rijk van den Grootmogol getrokken (Hunter, *Gazetteer*, VII, p. 199).

[3] Uit het *Contractboek Zeeland.*
De inhoud komt overeen met den ferman, afgedrukt bij Havart, *Cormandel*, II, bldz. 105 v.v. Misschien is hij eene andere lezing van hetzelfde document. In elk geval neem ik Havarts stuk hier niet over.

[4] Vgl. hiervóór, bldz. 46. Zie ook bldz. 154, 234.

van belang, dat zij opnieuw en thans zeer uitdrukkelijk geheel Golkonda voor den handel der Compagnie openstellen onder de in de stukken vervatte voorwaarden; voor een groot deel natuurlijk slechts een sanctie van wat reeds feitelijk plaats vond.

Firman van de Golcondase koning sulthan Abdulla Cotobsjah a° 1639 aan 's E. Compagnie's hoofd in **Mesulipatnam** verleend.

Alle gouvernements etc^a sullen verdagt sijn, dat de Hollanders op haar verzoek toegestaan hebben en vereerd,

dat alle hunne goederen en coopmanschappen met haar scheepen aankomende, alsmeede de kleeden die se in mijn land souden mogen negotieren (gelijk van ouds gebruijckelijck), sullen mogen op- ende afvoeren, verkopen en de koopen waar ende werwaarts het hun goed dunken ende believen sal, sonder dat iemand onder mijn geheele gebied daerop iets sal hebben te pretendeeren.

Alle Moorsche, Benjaensche, Jentiefse ende ander coopluijden sonder uijtsondering van iemand sullen haare goederen vrij en onbekommert aan de Hollanders mogen verkopen, ende wederom van deselve in plaats negotieren al 't geene begeeren en hun aanstaen sal, sonder hun daarin hinderlijk te weesen, maar de huijsinge der Hollanders ende haer negotie vrijelijck ende onverhinderd te laten frequenteeren.

Het goud ende zilver met haar scheepen in mijn rijk aanbrengende, sullen aan den meestbiedende ende wien hun goed denken sal, mogen venten, sonder daar van eenige jonkan ofte geregtigheid te betalen.

Ende sullen geene gouverneurs in ende ter wat plaatse het in mijn rijk ook soude mogen wesen, vermogen de Hollanders in haaren handel eenig belet te doen maar ter contrarie gehouden zijn haar behulpzaam te weesen [1].

---

[1] In het *Contractboek Zeeland* worden nog vermeld in extract de volgende bevelschriften enz. van Golkonda's vorst:

1°. „Vier bevelschriften van den Golcondaschen koning op de regenten van Mustafanager (**Condepillij**), Mortusanagor (**Condawdoe**), **Deschengael** (een district van **Eloer**) en **Daatcherom**, annex aan Muhamed — Sja Nagoer (**Rasimandrie**) verleend, waar bij strict verboden werd eenige wegs en booijs (vragtbeesten, ossen) ongelden te vorderen, gegeven den 4^en van de maand Sikada a° 1047 of a° 1636 den ...." (De ligging dier plaatsen is hiervóór, bldz. 234, aangegeven. — Dzoe'l-Kadah 1047 begint 17 Maart 1638, niet 1636).

2°. „Bij forman van den Golcondasen koning Abdulla Cotobsjah A° 1639 verleend.

Waar bij vergund werd den handel en het vervoer der coopmanschappen

Waar teegen de Hollanders jaarlijx eens (volgens oude costumen) tot een recognitie sullen betaalen 3000 Masulipatnamsche pagooden sonder meer.

Gelastende alle mijne gouverneurs etc[a] etc[a], waarmeede de Hollanders haar sullen gerust ende verseekerd houden, sonder eenig verder nadenken, mogende scheepen ende coopmanschappen naar welgevallen aanbrengen, ende weder afzenden, mitsgaders ook hunne negotie selvs, ende door andere dienaars onverhinderd ende in der minne exerceeren sonder iemands teegen zegen etc[a]. etc[a].

Gegeeven in de maand Thiaban in 't jaar van Mohamets geboorte [1] **1049.**

Daar is een bevel-schrift [2] over de wereld te gehoorzamen, en verheven als de Zon, voor het hoog aanzienlijk Hof, overvloedig in heerschappije, op de Regenten, Officiers, en bedienaars van de quartieren omtrent de woning van veyligheid, de stad **Heyderabaad** [3], en den oord van Wildenda, tot aan de volck-rijke zeeplaats van **Mazulipatam** toe, in dezer voegen met een luyster uytgegaan, namelijk dit.

Alzo het puyk onder zijns gelijken, den Capiteyn van de Hollandsche Natie, volgens het beleyd van een verre-ziend oordeel zich

---

in de quartieren tusschen Masulipatnam en Golconda, met ordre aan de regenten daar toe de behulpsame hand te bieden." (Dit is blijkbaar de ferman, door mij uit Havart, *Cormandel*, beneden overgenomen).

3°. „Forman door den selven verleend in December 1639 wegens de vrijen handel in **Siccacol** en langs de cust van **Singelij**, daar bij de regenten ordonneerende, d'E. Compagnie hare schulden des noods te moeten helpen invorderen." (Deze ferman trof ik niet in zijn geheel aan. — Siccacol is waarschijnlijk Chicacole aan de Nagavali-rivier op c.a. 18° 15' N.B. en 84° O.L., dat toen tot Golkonda behoorde. Vgl. Hunter, *Gazetteer*, II, p. 429 en de kaart van *Choromandel* bij Baldaeus. — Singelij kan ik niet terecht brengen. — Reeds minstens sedert 1628 handelde de O. I. C. op Vizagapatam, ten Z.W. van Chicacole).

[1] Sic! — De maand Sjaban 1049 loopt van 27 Nov. tot 25 December 1639.

[2] Overgenomen uit Havart, *Cormandel*, I, bldz. 149.

[3] Vgl. hiervóór, bldz. 235, noot 7.

in de schaduwe, en beschutting van het dagelijks vermeerderende Hof begeven hebbende, in de zee-koop-plaatze Mazulipatam is komen woonen, zo hebben wy uyt een Koninklijke gonste, en beleeftheyd hare verzouken en begeerten, met de eer van inwilliging te zaam gevoegd, en bij dit bevelschrift geboden.

Dat zij Hollanderen in de boven-genoemde quartieren allerley zoort van koopmanschap, en goederen mogen kopen, en verkopen, en naar, of in die zee-koop-plaats naar andere plaatzen, om te verkopen, vervoeren, hebbende zij [Regenten] haar hier in de behulpzame hand te betonen, zonder haar ter oorzake van Pullery [1], weegs en plaats geregtigheyd Moelawizaal [2], en zommige andere afvorderingen, moeylijk te vallen, zich daar tegen te stellen, of yet te eyschen, en te vorderen, noch in geene manieren yets te begeeren, of te verwagten, aangezien alle hare goederen, en koopmanschappen, zo wel die zy kopen, als verkopen, aan haar [Hollanders] vry verklaard zyn, dierhalve moeten zy [Regenten] zich naar luyd van dit werelds onderdanige bevel-schrift gedragen, en zich in het zondigen daar tegens wagten, en houden dit van een hoognodige zaak van een sterken aandrang. Geschreven in de grote eerwaardige mane Sjabaan, Anno Muhammeds 1049. Anno Christi 1639.

CXXX. AMBON.

16 Mei 1640. [3]

Het is bekend, dat ook na Van Diemen's tweeden tocht (vgl. hiervóór, bldz. 316) de rust in de Ambonsche kwartieren niet was hersteld. Kakiali en de stadhouder van Ternate's sultan, de kimelaha Loehoe, bleven een vijandelijke houding voeren èn tegen de O. I. C. èn thans ook tegen Hamdja, voorzooverre deze beschouwd werd als met de onzen te zijn verbonden. In die strubbelingen vond ook een tocht plaats naar Bonoa, waar een deel der bevolking de zijde onzer vijanden had gekozen, maar in Mei 1640 door de onzen werd onderworpen en bevredigd (Vgl. *Bouwstoffen*, II, bldz. LXIV, v.v.; *Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 46, v., 290, 454).

In den jare onzes Heeren Jezus Christus op den 16 dag der maand Majus A. 1640.

---

[1] „Pullery is een geschrift wegens de geregtigheyd, die aan den Heer voor het weyden van draag-beesten betaald word."

[2] „Malla-Wizaal beteykend een geregtigheyd van yder osse-dragt goed een Wiza, 't welk omtrent drie duyten naar onze rekening beloopt."

[3] Overgenomen uit Valentijn, II, (*Ambon*), b, bldz. 128.

Wy, Pieter de Goyer, Koopman, en Jan Oetgenszoon, Capitein in den name van de Heer Gouverneur, Jan Ottens, ende alle Orang Kaja's, Oelisiwa's en Oelilima's, van 't land Ambon, met den Sengadji Lessidi ende den Orang Kaja Sengadji **Bonoa**, Orang Kaja Hatib Lanoero, Tama-ela Meti, en Tama-ela Mariket, hebben dit getekend, ende met eede bevestigdt 't naarvolgende.

Eerstelijk, Hâtib Lanoeroe [1], ende alle die van zyne zyde, hebben voor ons Orang Kaja's, Oelisiwa ende Oelilama, mitgaders de Hamba Radja Longa [2], Birahi, ende Kaitsjili Singasari beloofd, dat wy den Kimelaha, Capitein Hitoe, Cambello, Oeli Anin, Oeli Laala, Henneteloe, Assahoedi, Erang [3], ende alle wie den Prins van Holland, ende Konink van Ternate 's vyanden zyn, niet aannemen, nog eenig gehoor geven zullen.

Ten tweeden, wy zullen die van de Papoewa's, Hatoewa, en Talemata, in onze negerye niet admitteren; nogte ietwat aan haar geven.

Maar wy zullen den Sengadji van Bonoa helpen gelyk getrouwe inwoonderen des Eilands Bonoa, en als de Heer Gouverneur, ofte des Koninks van Ternatens gezant, 't zy by dage, 't zy by nagte, by den Sengadji Bonoa komt, om corcorren, ofte volk te eisschen, om de Oelisiwa en Oelilima te volgen, wy zullen het naarkomen.

Ende daar na, indien Hâtib Lanoeroe, met de zijnen, alle deze voorstaande accoorden niet naarkomen, zullen dan alle de volkeren met de dood gestraft werden, zonder meer pardon te geven, alle haare goederen zullen verbeurd zyn aan de Oelisiwa's ende Oelilima's, ende alle haare thuinen, ende landeryen, zullen voor den Sengadji, ende de gene die hem volgt vervallen, aldus hebben wy dezen brief gesloten. Was geteekend, **Pieter de Goyer, Jan Oetgerszoon,** en uit naam van alle de Orangkaja's **Joan Pays.** [4]

---

[1] De chatib (moskee-dienaar) van Lanoeroe?

[2] Een Ternataan, door Hamdja bij zijn vertrek uit Ambon te Lesidi geplaatst (*onuitgegeven missive van Ottens aan Antonie Caen, 29 October 1640*).

[3] De namen der voornaamste centra van verzet.

[4] De bekende Christen-inlander, die in de Ambonsche maatschappij een aanzienlijke plaats bekleedde en in de latere dagen, de dagen van De Vlamingh van Oudtshoorn, vooral zijn rol zou spelen (Vgl. *Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 295; *Bouwstoffen*, III, bldz. 302; Valentijn, t. a. p. bldz. 133, 161, 187).

CXXXI. KUST VAN KOROMANDEL.

October 1640. [1]

In denzelfden tijd, dat de Nederlanders zich vestigden op, en gaandeweg hunne betrekkingen uitbreidden met, verschillende streken van de Kust van Koromandel, deden dit ook de Engelschen. Het is niet te verwonderen, dat ook hier zoo goed als elders in Azië, bv. in den Maleischen Archipel, de mededinging niet steeds een vriendelijk karakter aannam. In 1626 bv. beklaagden zich de Engelschen bij de Nederlandsche autoriteiten te Batavia, dat de onzen op de Kust van Koromandel „eenige verhinderinge tegen der Engelschen stabiliatie in Armigon, bij alle mogelijcke middelen aengeleijdt ende onderstaen hadden, haer door geschencken ende uijtgemaekte persoonen, alle obstaculen in hun voornemen voorwerpende, om soot' mogelijck waer, haere geintendeerde vestinge aldaer te weerhouden." Onze gouverneur-generaal antwoordde, dat hij dit niet wist, „maar wel dat d'Engelschen in Armigon alreede geseten waren, ende daer oock volck ende middelen hadden, om haeren handel te drijven", en tevens, dat hij bevel zou geven, „d'onse haer in 't minste geen empeschement souden bieden, ende soo sulck alreede mocht wesen onderstaen, dat d'selve in toecomende naelaten, ende bij alle mogelijcke middelen souden sien te redresseeren...." Wat dan ook gebeurde bij schrijven van 28 October 1626 (Vgl. *Dagh-Register 1624—1629*, bldz. 291; Hunter, *Gazetteer*, III, p. 188, VII, p. 94; Birdwood, *Report*, p. 89, 214; Foster, *Madras*, p. 3; *onuitgegeven missive van De Carpentier aan IJsbrandtsz. 28 October 1626).*

Armigon of, beter, Armagaon (Armagon, Armeghon), ten Noorden van Pulikat, werd nu de hoofdvestiging (met een fort) der Engelschen op de Kust van Koromandel gedurende enkele jaren. Maar ook te Armagaon wilde het niet vlotten en in 1640 werd het verlaten en nu werd Madras hunne hoofdvestiging op de Kust (Foster, *Madras*, p. 3; Birdwood, *Report*, p. 216, *Dagh-Register 1631—1634*, bldz. 3, 7; *1640—1641*, bldz. 87, 89, 184, v. 421). Terwijl dan in het begin van 1640 de Engelschen Armagaon verlieten, verkregen reeds in October van dit jaar de Nederlanders onderstaanden privilegebrief.

Caul door Willegotij Wenketapenaijk [2], heer van Armogen, verleend in October 1640.

Gij moogt komen met UE. scheepen in mijne havenen Dangararasoepatnam [3] (dat is **Armagom**), **Cottapatnam, Pondicrecorij,**

---

[1] Uit het *Contractboek Zeeland.*

[2] „Desen sal apparent met bewilliginge des Konings een independent gebied gevoerd hebben" (*Contractboek Zeeland*). Deze koning zou dan moeten zijn geweest de vorst van Karnatika (Vijayanagar, Chandragiri, Vellore), maar het hoofd, de naïk, van Armagaon mocht zich in een feitelijke onafhankelijkheid verheugen (Vgl. *Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 272, 274, 288).

[3] Durgarayapatnam.

Oetecoer, Gangepatnam, Tommalapeenta[1], en andere ha
en daar ontladen ende laden uwe coopmanschappen en gij
nog van het laden nog ontladen der coopmanschappen iets
Ende waar dat ook uwe scheepen in onze havenen door
komen te breeken, het schip en goed sal UE. weder ter hand
Dit caul heb ik gegeven, op dat het voor altoos zoo blij

CXXXII. JAPAN.

8 November 164

De Christenvervolgingen in Japan (vgl. hiervóór, bldz. 174, noot 1)
geleid tot de verdrijving der Portugeezen uit dat rijk in 1639, kr
decreet van 22 Augustus. De Nederlanders waren hierdoor bev
worden van gevaarlijke mededingers in hunnen handel dáár, die
weg ook na 1627 (vgl. hiervóór, bldz. 213) groote beteekenis had g
niettegenstaande velerlei moeilijkheden: vooral de zilver-export
belang (Vgl. Nachod, *Japan*, S. 221, f., 225, f., enz.). Maar de ma
door de Nederlanders met vreugde begroet, bleek een tweesnijdend
te zijn, dat ook tegen de onzen zoude kunnen worden gekeerd
zoude kunnen wonden, „want hadde d'ervarentheyt altyt gelee
wanneer 't op de Portugesen regent, op de Comp[e] gemeenelyck
druppen wil." (*Daghregister, 1640—1641*, bldz. 149). En de onzen z
wapen ook al spoedig op hen gericht, zooals blijkt o. a. uit onde
„geboth des Keysers", dat den Nederlanders den 8 November
Hirado werd aangekondigd (Vgl. Heeres, *Tasman*, p. 42 ff.; *Na*
199 ff.; *Dagh-Register, 1624—1641*, passim).

De Keyserlycke May[t] is seeckerlyck geinformeert, dat gh
als de Portugesen, Christenen syt; ghy onderhoudet den So
ghy schryft den datum van Christy geboorte boven op den
de gevels uwer huysen, int gesicht ende oogen van onses
lants natie; hebt de 10 geboden, het Onsen Vader ende G
den doop ende breeckinge des broots, bibel, Moyses, pr
ende apostelen, in somma één werck; 't principael, dat blyf

[1] Wat deze plaatsen betreft, ben ik in het onzekere. Het is verl
daarin te zien Kottapatam ten ZW. van Mazulipatam, Pondicheri, C
ten W. van Pulikat, maar dit alles kan niet overeenkomen met het
waarover de naïk van Armagaon het bewind voerde, zelfs als m
vereenzelvigt met den naïk van geheel Nellore (Hunter, *Gazetteer*,
188, VII, p. 94).

[2] Overgenomen uit *Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 156. — Vgl. ook
tijn, V, 2 (*Japan*), bldz. 101.

[3] Valentijn: „blykt".

verschillen tusschen beyden achten wy kleyn; dat ghy Christenen syt, is langh voor desen geweten, doch gemeent, eenen anderen Cristum had, waeromme gemelte Sijne May[t] U door my laet gelasten, alle Uwe woningen (geene uytgesondert), daer den datum, vooren verhaelt, opgestaen heeft, aff sullt breecken, beginnende van de noortsyde, welck het jonghste is gebouwt, ende soo voorts ten eynde toe [1].

Uwen Sondagh en willen wy niet gedogen, ghy openbaer sult houden, opdat de gedachtenisse van dien naem ten eynde comt.

De capiteyn ofte het opperhooft van Uwe natie [2] en sal voortaen niet meer als een jaer in **Japan** blyven ende jaerlyckx verwisselen, als die [3] van Macao gebruyckelyck geweest is, opdat, langer aliantie met de natie houdende, de leere niet werde uytgebreyt, want het contrarie geen gerustheyt geven can; 't volgende, waer nae U sult hebben te reguleeren, sal U naer desen door de Firandise regenten werden aengedient.

CXXXIII. BENGALEN.

10 Januari 1641. [4]

De Nederlandsche factorij te Pippli, waar ook Denen, Engelschen, Portugeezen, enz. handel dreven, mocht zich al spoedig in een zekere beteekenis verheugen. Reeds in 1640 was daar met den Bengaalschen handel gedurende één jaar een winst gemaakt van ruim f 26000 en G. G. & R. spraken dan ook in 1639 van den progressieven stand van den handel op Bengalen. Bij het optreden van een nieuwen nabab wist de chef der factorij, Adriaan Helmont, de opvolger (1639) van Jacob Mahuysen, een nieuw — het onderstaande — „couwel" of ferman te verkrijgen „wegen den vryen handel in Pipeli ende Bengala, mitsgaders toezegging van allen behulp ende faveur." (Vgl. *Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 91, 216; *onuitgegeven schrijven van G. G. & R. 1639; Bijdragen Hist. Gen.*, III, bldz. 344 v.v.).

Translaet uijt firman, door den nabab van **Orixa** aen Sr Adriaen Mellmont [5], oppercoopman in **Pipelij**, verleent.

---

[1] Onmiddelijk werd aan dit bevel voldaan (Nachod, S. 283, ff., *Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 157).

[2] In die dagen de bekende François Caron (3 Febr. 1639—10 Febr. 1641).

[3] Nl. der Portugeezen.

[4] Uit het Contractboek.

[5] Schrijffout voor: Hellmont.

Dit is mijn firman, welck begeeren, dat alle gouverneurs, 's jonkaniers [1] ende moradores [2], die in de landen van Orixa resideren, sullen ter harte nemen; ende daerbij verstaen, dat Sr Adriaen Hellmont, capteijn der Hollanders in Pipijlij, ons comende verwellecommen ende begroeten, dit firman tot versterckinge haerluijder negotie van onsen handen versoght heefft, ons te kennen gevende wat vrijdommen voor desen genoten hebben; mitsdien met de Hollanders omme haerluijden verder contentement te doen ende onse landen door haren handell florisanter te maeken in een nieuw contract getreden ben, namentlijck:

Ter wadt plaetse en havenen in Orixa haerluijder schepen soude mogen aencomen, sijlieden haere goederen ende volck sullen vermogen te lossen ende aen landt te brengen, sonder eenige de minste verhinderinge offte ondersoek van jemandden, ende soo wanneer eenige goederen willen affscheepen ende daermede vertrecken, sall haerluijden niet meerder als met desellve gecontracteerdt hebbe, affgevordert werden. Jngevalle hare aen te brengen coopmanschappen in Pipelij niet en cunnen vertieren, mitsdien genoodsaeckt werden d'sellve naer andere plaetsen landtwaerdt in te vervoeren, omme aldaer beter avantagie aen te treffen, sullen met betalen van 3 percto eens mogen vollstaen ende haer lieden alls dan een cedulle offte passe verleent werden, ter wadt plaetsen sijlieden passeeren en die goederen vervoeren, vrij en liber van alle verdere tollen en s'jonkannen zijn zullen; ook op aencomste van hun schepen offte jaghten van jder, zij cleen off groodt, niet meerder gehouden zijn te bethalen als 300 ropias eens, sonder eenige andere cosstumen offte nieuwigheden, hoedanigh die genoempt moghten worden, subject te sijn; hare goederen, t'zij naer **Narraijngerra** [3] vervoerende offte van daer brengende, zullen van seven gedeellten een gedeellte vrij hebben ende sulx niet meerder als van de ses sevende gedeellten gereggtigheijt betalen, ten ware andere cooplieden den $\frac{1}{7}$ gelargeerdt wierden, als wanneer mede d'sellve vrijdom sullen genieten. Van alle cleeden, suijckeren, sallpeter, wasch ende andere coopmanschappen, wellcke zijlieden landwaerdt in souden mogen procureeren en naer Pipelij begeeren te vervoeren, sullen niet meerder als 3 ten hondert betalen, sonder dat ijmandt

---

[1] Belastingambtenaren?

[2] Het Port. „moradór" = inwoner, ingezetene?

[3] Narayangarh (bij Valentijn: Nareinger), ten Noorden van Pippli, aan een zijtak der Haldi.

hare goederen vermagh te openen offte besightigen, maer sullen op haer lieder simpell aengeven volcomen gelooff meriteeren. Soo nu echter eenigh ander vermoeden was, sall maer een pack ende niet meerder van jder specie mogen geopent werden. Hare goederen sullen vermogen t'jmbarqueeren ende met alle cooplieden tharen huijse te handelen naer believen, sonder van jmandtden daerinne getouleerdt (?) offt verhindert te werden. Eenig goudt offte sillver aenbrengende, vervoerende offte verhandelende, sullen daer van geen gereghtigheijt betalen, maer volcomen exempt zijn; t'jnvorderen van hare uijtstaende schullden sullen ook int minste niet geobsteerdt maer, des noodigh ende versoght zijnde, de schulldenaers bij weijgeringe van betalen in hare handen gelevert werden, mits dat desellve schulldenaers met hare schepen niet en sullen vermogen te vervoeren; sall mede van haren handell, 't zij vercoop offte jncoop, tharen huijse geen ondersoek noghte aenteijkeninge door eenige maeckelaars offte anderen gedaen, maer in haren opreghten handell volcomen gelooff gegeven werden. Van de goederen, die met hare schepen aenbrengen, lossen ende bij invenditie offte anders weder willen jmbarcqueeren, zullen geen tholl betalen. Haerlieders dienaers eenige misdaet plegende, uijtgesondert van dootslagh, diverije ende diergelijcke capitale, sall den Gouverneur d'selve niet vermogen in apprehentie te nemen, veell min daer over te straffen maer tot dien eijnde aen de capitteyn der Hollanders geintregeerdt werden, omme hare verdiende straffe t'ontfangen; dogh sulcx niet geschiedende, sall den Gouverneur sigh ook sodanige saeke mogen aentrecken. Soo 't geviell, de Portugesen te lande offte die van de sjeliase [1] eenige quetsie ende force tegen d'Hollanders attenteerden ende de Hollanders sigh daer over willden revengieren, sall den Gouverneur sigh daermede niet te bemoeijen hebben, maer haerlieder saeke naer begeeren laten hanthaven [2]. Eijntelijck confirmere noghmaell, d'Hollanders tot egene plaetsen eenige thollen noghte sjonkannen anders als in Pipelij ende Narraijngerra, sulx hier vooren gespecificeerdt, affgevordert sall werden. Soo nu eghter jets contrarie desen ende haerlieden daerover molesste geschiede, sullen d'overtreders tot exempell van andere ten hoogsten gestrafft werden.

---

[1] Galjas? — „Gelias, sijnde een slach van cleene smalle doch lange vaertuygen, de fregatten niet seer ongelijck, doch worden met 16, 20 ofte meer riemen voort geroeyt, soo snel dat het te verwonderen is" (*Bijdragen Hist. Gen.*, III, bldz. 347).

[2] Vgl. hierbij *Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 216.

Zijnde dit mijn firman ende bevell, welcke begeere geobdieert ende naergecomen sall werden.

Gegeven den 28en dagh der maendt Ramsan [1], jn den jaere 1050 naer Machomets tijde, zijnde naer onse reecqeninge 10e Januari des jaers onses Salighmaeckers Jesu Christij A° 1641.

CXXXIV. GOA.

26 Maart 1641. [2]

Den 14 Januari 1641 werd Malaka door de Nederlanders veroverd, en daardoor de politieke macht der Portugeezen, voor zoover den Archipel betreft, tot de Solor- en Timorkwartieren beperkt. In het Westen van Azië zat thans nog de kracht onzer mededingers en dáár was Goa, de hoofdstad van Portugeesch Indië, tevens het centrum dier kracht. Daarop waren dan ook reeds geruimen tijd ernstige aanvallen der O. I. C. gericht (vgl. hiervoor, bldz. 295); dáár kruistte thans „de vlote van defensie", die een vloot van offensie was, onder bevel van Dominicus Bouwens, die in October 1640 voor Goa verscheen. Juist hadden de Portugeezen versterkingen van beteekenis ontvangen (Vgl. *Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 18, 67, 190, 191, 219; Valentijn, V, b, *Malabar*, bldz. 27 v.v.). Zooals bekend is, is geen sprake geweest van het bemachtigen van Goa. Onderstaande overeenkomst heeft dan ook nooit uitwerking gehad: hoogstwaarschijnlijk waren de onderhandelingen daaromtrent van de zijde van den Portugeeschen verrader niet gemeend (Vgl. aan het slot).

Contract gemaect tusschen den bisschop van Zallcedo [3], don Mattheo de Castero, ter eender ende den Ed. Command^r Dominicus Bouwens ende zijnen Raedt wegens d'Oost-Indische Comp^e, ter ander zijde.

Eerstelijck dat bij [4] bisschop, sall leveren en in handen stellen het fordt op de **Aguade** [5] liggende [6] de Hollanders; mits dat hij

---

[1] Ramadhan 1050 begint met 15 December 1640.

[2] Uit het Contractboek.

[3] Het eiland Salsette, ten Noorden van Bombay, een bloeiende Portugeesche bezitting en kolonie (Hunter, *Gazetteer*, VII, p. 137 f.), of de landstreek Salcette ten Zuiden van Goa (Vgl. de *Map of the Portuguese territory of Goa* in Danvers, *Portuguese*, II).

[4] Schrijffout voor „hij."

[5] Agoada ten Westen van Goa, aan de Agoada-baai, op de Zuidwestspits van de landstreek Bardes. Zie de *Map* bij Danvers. Vgl. Valentijn's kaart van Koromandel en Malabaar (in deel V, 1).

[6] Is hier het woordje „aen" uitgevallen?

dan liberteijt van religie offte godsdienst sall mogen exerceeren ende laten oeffenen; daer en boven alle incomen der geestelijcke goeperen voor hem in propria genieten.

De mogadon [1] Serdiseijt, jegenwoordigh overste van 't voorschreven forten d'Aguada, sall all de goederen van de blancke Portugesen, op de **Bardes** woonende, genieten, maer tollen, imposten etc[a], als voor desen aen de Maijesteijt van Spanjen is gedaen, sullen betaelt en opgebraght worden aen de Hollanders.

Tot belooninge, naer verrighter saeken deses faicts, sall den gecommitteerden van den Bischop, Babijsianeijk [1] genieten d'jncomste van een der beste ende rijckste dorpen op 't eijlandt van **Goa** liggende, maer de stadt van Goa en aencleven van dien vorders ter eijgendom voor de Compagnie.

Ende vermits gemelte bisschop eenige verhoolen gelt in Goa te zijn seght en oock te willen aenwijzen, waer 't sellve is, sall bij veroveringe daervan de gereghte hellfft vooor hem en d'ander voor de Compagnie wesen en gereparteerdt worden.

Adij 26 Martij A° 1641. Int schip Amboijna ter rheede voor Wingurla. Was onderteekent **Dominicus Bouwens, Jan Jsbrantszoon Jongh, Gerritt van Harn, Cornelis Clasen Staets, Floris van Cassel, Pieter van de Camer, Aris Neijgh, Zweer Momenszoon, Jacob Nollpee, Dirck Janszoon Bolles,** Raedt en Secretaris. [2]

---

[1] ?

[2] Hoe G.G. & R. over deze overeenkomst dachten, blijkt uit hunne instructie van 11 Juli 1641 voor Matthijs Hendrikszoon Quast, toen naar Goa met een nieuwe vloot gezonden. „D'onderhandelingh ende 't contract met (den) Bisschop van Salcedo is ons met reden suspect, te meer 't selve soo ruchtbaar sy, den Portugees daer van niet onwetend can wesen, ende dewijle desen persoon ongemollesteert laten, moeten over sulcx crachtelyk besluyten, onse vyanden daermede voordeel doen, ende uyt dese negotiatie alle desseynen ende gelegentheyt trachten t'ontdecken, des oock t'onbeschroomder Ceylon gesecoureert ende Goa van volck geheel ontbloot hebben, soo dat van desen Bisschop ende sijn voorgeven niet te veel staat dient gemaekt, hem noch den synen veel crediets te geven opdat niet bedrogen worden, waerop vertrouwen, dese onderhandelingh van d'andere syde eenelyck aenleggen: echter dient als noch niet geheel voor 't hooft gestooten, maer met discretie aengehouden." — Deze instructie is afgedrukt in deze Bijdragen, Nieuwe volgreeks, II, bldz. 320, v.v. Op bldz. 329 staat daar een komma geplaatst tusschen „moeten" en „over." In het manuscript bevindt zich deze komma niet. Het komt mij voor, dat zij moet geplaatst worden tusschen „laeten" en „moeten": de zin loopt dan beter. Ik heb mij dan ook de vrijheid veroorloofd, haar dáár te plaatsen.

CXXXV. JAPAN.

11 Mei 1641. [1]

François Caron (zie hiervóór, bldz. 340) werd als „opperhoofd van 's Comp^es comptoir in Japan" in Februari 1641 opgevolgd door Maximiliaan Lemaire (tot 1 November 1641). Spoedig na zijn optreden vertrok hij naar Yedo, „om de jaerlijcxe reverentie en geschencken persoonelijck ten hove te doen" (de z.g. hofreis). „Wegen de Keijserlijcke Maij^t" werd hem den 11 Mei het volgende medegedeeld (*Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 65, v.; Nachod, *Japan*, S. 290—297): het was het bevel tot overbrenging der factorij van Hirado naar Nagasaki.

UE. presenten aen de Maij^t, die wij [2] uijt sijnen name alsnu aenvaerden, zijn aengenaem.

Denselven laet UE. door ons aenseggen, alhoewel 't rijcke van **Japan** daer weijnich met beholpen is, ofte de vreemdelingen daerinne negotieren ofte niet, dat echter de Hollanders ten respecte van de passe hun lieden door den ouden Keijser verleent [3], daerinne mogen handelen en blijven genieten, int stuck harer commertie als alle andere saken, de voorjarige vrijheden, maer dat gehouden zullen zijn, hare schepen voortaen in **Nangasacque** [4] te doen havenen, met hunnen gantschen ommeslacht uijt **Firando** opbreecken ende die aldaer te transporteren, also Sijne Maij^t verstaet, egeene vreemdelingen in sijn rijck anders als in voorschreven plaatse te gedoogen.

Soo UE. scheepen int vaerwater van Maccau ende Manilha herwaerts ofte omtrent dese custe eenige Portugiese ofte Castiliaense galiotten, die d' ooge [5] mochten hebben om hen papengebroet alhier aen lant te setten, comen te achterhalen, mogen deselve wel vijandelijck aentasten, veroveren ende in Japan brengen, waeraan de Maij^t grooten dienst geschieden, ende de Hollanders seer aengenaem maken sal, bijsonder soo de papen als andere geestelijke personen oprechtelijck door hun lieden aengewesen conden werden. [6]

---

[1] Overgenomen uit *Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 66.

[2] Nl. de Japansche ambtenaren, door wie Lemaire te Yedo werd ontvangen.

[3] Vgl. Nachod, S. 296.

[4] Over eene verplaatsing onzer factorij naar Nagasaki was reeds vroeger door de onzen gedacht, omdat men daarvan zekere voordeelen verwachtte. Zij op zich zelve was dus geen nadeel (Nachod, S. 232 ff., 296; *Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 67).

[5] Oogwit, bedoeling.

[6] „Waer op S^r Le Maire nae overlegh met de tolcken t'naervolgende reverentelijck geantwoort hadde.... Dat 's Keijsers ordre van uijt Firando op te breecken ende in Nangesacque ons te sullen moeten transporteeren, promptelijck souden achtervolgen.

Insgelijcx onse schepen soodanich Portugies ofte Castiliaens vaertuijch in handen vallende, bereijt bleven d'ordre van sijne keijserlijcke Maij^t daerinne naer te komen." (*Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 67).

CXXXVI. ATJEH. — SUMATRA'S WESTKUST.

Februari—Maart 1641. [1]

Na het contract van 17 Januari 1607 (hiervóór, bldz. 48) hadden de verhoudingen tusschen de O. I. C. en Atjeh wel allerlei phases doorloopen, maar — zij het dan met tusschenpoozen — de handels- en staatkundige betrekkingen tusschen beide waren gebleven. Het is bekend, dat vooral drie aangelegenheden bij het voortbestaan dier relaties waren betrokken: onze handel met Atjeh zelf, die met Sumatra's Westkust, waar Atjeh in de eerste helft der 17de eeuw zich had gevestigd en gaandeweg uitgebreid en de vraag, wie invloed zoude uitoefenen over Straat Malaka, en, daarmede in verband, op het Maleische schiereiland. Van een versterkte plaats in Atjeh, waarvan het contract van 1607 sprak, had Iskander Moeda, de opvolger van den sultan, die het privilege had geschonken, niet willen weten en ook overigens was men aan Sumatra's Noordkust hoe langer hoe minder geneigd, het gezag der O.I.C. uitgebreid te zien, hoe langer hoe meer, zich daartegen te verzetten. Vooral toen de krachtige Iskander Moeda (in 1607) op den troon kwam en het rijk uitbreidde ver buiten de grenzen van oorspronkelijk gebied, op Sumatra's Westkust en het Maleische schiereiland. Noch hij, noch zijn opvolger, bleken ten slotte genegen, mèt ons op te trekken tegen het Portugeesche Malaka, dat dan ook door ons werd veroverd met hulp van Djohor, maar zonder assistentie van Atjeh (Tiele, *Europeërs*, VII, bldz. 120; VIII, bldz. 164, v.; IX, bldz. 243, v.v., 303, v.; *Bouwstoffen*, I, bldz. II; dl. II, passim; *Dagh-Registers*, passim). Zijn opvolger en schoonzoon overleed den 15 Februari 1641 en nu kwam de tijd eener vrouwenregeering, ingewijd door een dochter van Iskander Moeda, weduwe van diens opvolger. In de eerste dagen van haar bestuur verscheen in haar rijk een gezant der O. I. C. — een der vele gezanten naar Atjeh uit Batavia van die dagen — Joost of Justus Schouten. Hij wist den volgenden privilegebrief te verwerven (*Bouwstoffen*, III, bldz. II v.v., VI, v.v.; *Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 422, v.v.), waarbij enkele vroegere voorrechten [2] werden bevestigd.

Translaet uyt 't Maleys vant firman ofte schriftelycke acte der koningine van **Atchyn**, nopende 't confirmeeren van des Comp^{es} preminentien in hare May^{ts} Coninckryck.

By gratie vanden Almachtigen Godt comt dit schriftelyck man-

---

[1] Overgenomen uit *Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 425.
De datum moet gesteld worden tusschen 23 Maart en 27 Mei (Vgl. *Dagh-Register*, bldz. 423 j° 425).

[2] Vgl. b.v. *Bouwstoffen*, II, bldz. 354, v. — Ik neem die „benefitien" hier niet op (ofschoon zij meestal als een contract worden beschouwd door andere schrijvers), omdat zij niet geteekend zijn geworden door den Sultan, vermoedelijk zelfs niet officieel op schrift zijn gebracht.

dament van my Mahamoulia [1], Bava Dely Hallarat [2], Paducka Sirj Sultan Ma-alam Walchaca, Nul Mackaram, Siate Berdouleth [3], jang diatas tachta garadien Atche Darou Salem [4], Jala Chalipha Tolla [5], blinckende als de sonne. Ick, Coninginne van Godt uytgelesen en boven alle andere gestellt, Coninginne door successie rechterlyck naevolgende de vorige Coningen etc., gaet dit myn mandament aenden orangcaya Paducca Siry, radja Panglima **Bandaer Calipha** [6]; den orangcaya Siry radja en orangcaya besar radja Indra Moeda, radja Sittia Wangsa, radja Indra Macotta, radja Lalangh Toon Pate en Sanglielie ende aen Siribidj d'radja Panglima **Priaman**, den Maradja Ananda en orangcaya Sry Amar Bangsa deradja Maradja moeda, radja Amat, maradja Srydewa, radja Indra Moeda, Sirj radja Sittia Leladeradja, Maradja Indra en Maradja Istja ende aen radja Indra Wanghsa Panglima **Indra Poura** en radja Mangsor, radje Moedasar Permey de Wangksa ende aen Bendhara Segol Eselam Panglima **Padangh** en dato Besar, dato Moeda, Radja Palawan, nachoda Caya [7], mitsgaders aen alle de grooten en vassalen van myne steeden aldaer. [8]

Ghylieden sult altsamen weeten:

dat wy den Capiteyn Generael genadelyck ontslagen hebben van den tol van een schip, handelende in **Ticou**, Priaman, Indrapoura en Padangh; gelijck Paducka Morhom Darou Salem [9] dit genadelijck aen den Capiteyn Generael heeft verleent [10] met Godes beliefte, soo vergunne ick nu als Coninginne, van Godt gestelt, 't selve aen den Cap^n Generael.

Item als andere Hollantsche scheepen in Ticou, Priaman, Indrapoura en Padang comen negotieeren, zullen haeren tol met realen piddangh [11] betalen.

---

[1] In 't *Dagh-Register* vertaald door: „de hoochgeachte".
[2] „Daelende van myne hoogheyts gratie."
[3] „Syn haere Coninckdlycke namen".
[4] „Die op den throon (tachta karadjaän) van Atchin sidt."
[5] „Coninginne van Godt in dit Ryck gestelt."
[6] „Ticou" (op Sumatra's Westkust).
[7] Ik heb niet de moeite genomen, de namen van al deze grootheden terecht te brengen. De titels zijn duidelijk te onderscheiden.
[8] Natuurlijk van **Sumatra's Westkust.**
[9] Haar voorganger en echtgenoot (*Bouwstoffen*, II, bldz. 74, noot 1), Iskander Tsani.
[10] Vgl. *Bouwstoffen*, II, bldz. 355, sub 5°.
[11] „Rycxdaelders."

Item sal geen handel aen Denemarcken, Engelsen en Fransen scheepen in deze vier genoemde steeden verguut ofte toegelaten werden.[1]

CXXXVII. PALEMBANG.

21 Juni 1641. [2]

De eerste aanrakingen der Nederlanders met Palembang dagteekenen waarschijnlijk van 1616. De toenmalige vertegenwoordiger der O. I. C. in Djambi, Andries Soury, zond toen (in April) „een schenckagie aen den Coninck van Palimban" door diens in Djambi vertoevende gezanten. De Pangeran wilde handelsbetrekkingen met de Nederlanders aanknoopen. Ongelukkigerwijze zette het onhebbelijk optreden van Nederlandsche vaartuigen tegen Palembangers, o. a. tegen naar Djambi gezonden gezanten, kwaad bloed. Coen trachtte hierin te voorzien en in 1617 ging Crijn van Raemburch in overleg met Soury naar Palembang, waar hij vriendelijk werd ontvangen en waar hij ook aantrof den koning van „Banque" (Banka), schoonvader van Palembang's vorst. Men hoopte, in Palembang te kunnen opkoopen benzoë, drakenbloet, was, olifantstanden, peper, hout. De commercieele betrekkingen bleven voortduren en in 1619 werd, „om de vruntschap te onderhouden ende notelyckheden te becomen daer (een) assistent gelaten." Sedert was dus eene Nederlandsche factorij te Palembang gevestigd. Wel werd zij reeds in 1621 weder gelicht met het oog op Coens plannen, den handel zooveel mogelijk in enkele centra te trekken, maar de betrekkingen werden niet afgebroken. De wijze, waarop de Nederlandsche zoogenaamde „vrye luyden" de wateren ten Oosten van Sumatra onveilig maakten (vgl. ook hiervóór bldz. 291), bracht de Hooge Regeering in moeilijke verhouding, ook tot Palembang, en in 1622 werd een gezantschap gezonden door Coen, „omme met vrientschap en een goede vereeringe bij de Coninck ende grooten te versoeten ende excuseeren de groote faulte door de vrye lieden aen haer volck begaen", wat dan ook gelukte, althans wat de schijn aanging: vergeten toch werd „d'outrage" niet en de onzen moesten zelfs in Djambi op hoede zijn tegen Palembang, al bleef uiterlijk de verhouding vriendelijk (Vgl. Mac Leod, *O. I. C. op Sumatra*, in Ind. Gids, 1903, bldz. 1250, v.v.; *onuitgegeven missives van Soury aan Coen, 15 Juni, 2 Juli, 27 Nov. 1616; van Coen aan Soury, 4 April, 23 Mei 1617; van Crijn van Raemburch aan Coen, Sept. 1617; van Coen aan Bewindhebbers, 22 Jan. 1620, 16 Nov. 1621, 6 Sept. 1622, 20 Juni 1623; aan J. Jzn. Hoochlant te Palembang, 2 Sept. 1621; aan B. Kunst te Djambi, 24 Maart 1626, enz.*). Later kwamen de betrekkingen gedeeltelijk onder den invloed — het is bekend — van die met Djambi, met Mataram; een intermezzo was onderstaande overeenkomst (Vgl. *Bouwstoffen*, II, bldz. XXIV—XXXII; dl. III, bldz. II, XLII, 38, waar dit contract is afdrukt; *Dagh-Register*, passim; *onuitgegeven missive van Pieter Soury te Palembang aan Van Diemen, 19 Juni 1638;*

---

[1] „Nota, d'originele acte is sonder datum, maer met der Coninginnen grooten segel bevesticht."

[2] Uit het Contractboek.

Generale missive, 18 Dec. 1639; G.G. & R. aan Pieter Soury, 17 Juli, 2 Oct. 1640, Mac-Leod, t. a. p., bldz. 1915, v.v.).

Ten tijde als wanneer den capiteyn Soerij was gesonden van wegens den Capiteijn Moor Anthonio van Diemen omme te overhandigen twee stucken geschut neffens 20 stx mussquets [1], heefft den pangeran van **Palimbangh** geaccordeert omme een plaets in Palembangh te kiesen omme een goedongh daer op te maeken op allsulcke plaets als zall begeeren: dit is t' ackoordt dat den pangerangh van Palembangh heefft gemaeckt met den capiteyn Soerij int jaer Gingh in de maendt Radeap den dagh van Jssemeij. [2]

Wijders heefft capiteyn Soerij veraccordeert dat in de gedongh sall stellen aght groote stuckken geschut. Doorsaek dat het geschut daer will stellen is offer eenige Portugeesen quamen om de gedongh te willen affloopen offte ook die van de Mattaram offte eenige dieffaghtige menschen off ijmandt anders die haer luijden eenigh leedt willde aendoen, want alle de roovers van die van Palembangh mede roovers van de Hollanders zijn. Te deser tijt is geweest sabandhaer Valerius Gentill [3]. Daerom heefft te deser tijt den Pangeran dit schrifft verseegelt verleendt.

Batavia desen 21^{e} Junij A^{o} 1641. [4]

---

[1] Pieter Soury had in de laatste jaren verschillende malen Palembang bezocht, minstens sedert 1637.

[2] November 1640. — Radjab 1050 begint den 17 Oct. 1640. — Bij (*onuitgegeven*) *instructie van 20 Juni 1640* had de *G.G. aan Soury* gelast, dat deze niet moest ingaan op het verzoek van den Pangeran, om daar „permanente residentie" te houden, tenzij wij verlof kregen, goede sterkten te bouwen, om den Vorst tegen diens vijanden te verdedigen, en onder voorwaarde van het pepermonopolie: „bij aldien deze of diergelijcke discourssen voorvallen, sal UE. op de mine ende derselver antwoorde goed regard nemen." De Pangeran, die toen met Bantam in oorlog was en Mataram en Djambi meende te moeten vreezen, was niet afkeerig van dit denkbeeld en stond ons toe, als wij een woning in zijn rijk wilden bouwen, dit te verzekeren met 8 stukken „groff canon" (*onuitgegeven Generale missive 8 Jan. 1641*). Een bepaalde bindende overeenkomst is niet gesloten in Palembang (Zie beneden, noot 4).

[3] Bij zijne instructie van 20 Juni 1640 was aan Soury uitdrukkelijk gelast, dezen te vriend te houden. Blijkbaar een Portugees, evenals trouwens de gezant van Palembang te Batavia een Portugeeschen naam draagt, Pasqual Rodrigues d'Andrade (*Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 273, v.v., 348).

[4] Dit schijnt de datum te zijn der voorloopige bekrachtiging van de overeenkomst te Batavia of der overhandiging aan den G.G. door den gezant d'Andrade. Een voorloopig karakter droeg het stuk in elk geval. Want zoowel in een nieuwe (*onuitgegeven*) *instructie voor Soury* van *26 Juni 1641*, als in die *voor* zijn opvolger *Adriaan van Liesveld* van *19 Nov. 1641* wordt uitdrukkelijk door G.G. & R. gezegd, dat men den Pangeran moet mededeelen, dat zijn begeeren *zal* ingewilligd worden.

CXXXVIII. MALAKA.

15 Augustus 1641. [1]

Malaka was den 14 Januari 1641 veroverd, na een insluiting van een achttal jaren (sedert 1633) en een eigenlijk beleg van bijna een half jaar (Vgl. *Bouwstoffen*, II, bldz. LXXXI, v.; deel III, bldz. XII, v. v. en verdere bekende bronnen en litteratuur, als het *Dagh-Register*, enz.) Een van de vele zorgen, welke den eersten Nederlandschen gouverneur der vesting, Johan van Twist, bezig hielden, was de verhouding tot de omliggende Maleische stammetjes. „Nae verscheyde conferentien ende raetslagen", werd o. a. met het naburige Naning „ende d'omleggende dorpen" in Augustus 1641 onderstaand „accord getroffen", dat de Nederderlandsche suprematie over die streek in rechte vestigde in plaats der vroegere Portugeesche (*Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 367, 460, waar het contract is afgedrukt; *1641—1642*, bldz. 78).

Artijkelen ende conditien geaccordeert, beslooten ende geresollveerdt tusschen den E. Joan van Twist, extraordinaris Raedt van Indien ende gouverneur over de stadt ende fortresse van **Malacca** sampt syn Ed^{es} Raden ter eenre, ende Toulella Palawan, capiteijn, ende radia Mera, Perpatij, Lowatan, Maranga, Mattamarra, ende Bansa deraije [2], ousten van **Naningh** [3] met d'omleggende dorpen ter andere zijde.

In den eersten beloven ende sweeren de voorschreven capiteijn ende ousstens uijt den name ende van wegen de geheelen menighte, de doorlughtige Hoogh ende Mogende H^{rn} Staten Generael van de Vereenighde Nederlanden, Zijn Hoogheijt ende Vorstelijcke Genade Frederick Hendrick, prince van Orangien etca, de Bewinthebberen der Vereenighde Oostindische Comp^e jn dese landen, den Ed^{en} Heer Gouverneur Generael ende Raden van Jndien, mitsg^{ds} hier ter stede den E. Heer Gouverneur ende zijne Raden, jtem alle bevellhebberen die over haer gestellt offte naermaels mogen gestellt werden, gehouw en getrouw te zijn ende een ijder naer zijn uijterste vermogen in alle behoorlijcke onderdanigheijt tot den Nederlandschen staet te draegen als getrouwe vassalen schulldigh ende gehouden zijn, sonder tegen deselve staet jets voor te nemen directelijck offte jndirectelijck,

---

[1] Uit het Contractboek.

[2] De namen zijn iets anders gespeld in het *Dagh-Register*. — Radja Mera wordt ook wel „hoofd van Naningh" genoemd (*Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 357). — Palawan is zeker het bekende pahalawan = krijgsoverste, enz.

[3] Ligt ten Noorden van Malaka en is thans een der z. g. Negari Sambilan.

derogerende ende te niet doende alle contracten ende verbanden met de regeerders van den coninck van Hispanien offte Portugesen voor desen gemaeckt.

2.

Ende jngevalle ijmandt vant volck van Naningh, kinderen van de Manicabers ende Maleijers [1], tegen den jnhoudt van dit contract quamen te verlopen offte de heeren Gouverneur ende desselffs officieren ongehoorsaem waren, sullen de voorschreven capiteijn ende outsten gehouden weesen, denselven ter aenmaningh van den tomagon [2] off fiscaell over te leveren, om bij gemellte gouverneur ende Raedt naer verdiensten gestraffte te werden.

3.

Comende een Manicaber, sijnde jnwoonder van Naningh, t' overlijden sonder vrou, kinderen offte wettige erffgenaemen naersaten [3], sall de Comp[e] als ten tijde der Portugesen gebruijckelijck is geweest, van desselffs naer te laten goederen genieten de helfft ende de capiteijn van Naningh van gelijcken t ander deell; ende erffgenamen als voorschreven hebbende, het tiende deell ende [4] erffgenaemen [4] waervan de Capiteijn de helfft geniet.

4.

Wanneer eenige Manicabers, jnwoonders van gemelte Naningh, den anderen comen te doden ende de dader hem op de vlught begeefft, sal de Comp[e] genieten alle desselffs goederen, niets uijtgesondert, ten ware den deliquant vrau offte erffgenamen naer lieten, die de helfft behoudt, als voren van de overleden geseijt is.

5.

D'voorschreven capiteijn en outsten, mitgaders d'jnwoonders van Naningh, zoo Manicabers als Maleijers, blijven gehouden van de

---

[1] Doelt dit op den oorsprong der bevolking van Naning? Met Manicabers (= Menangkabauers) duidde de Portugeezen óók de bewoners van het Maleische schiereiland aan (*Bouwstoffen*, II, bldz. 246, noot 1). Maar wie worden hier dan bedoeld met de Maleiers? Trouwens ook de Menangkabauers van Sumatra's Westkust worden in de spelling der O. I. C. tot Manicabers verknoeid (b. v. *Dagh-Register*, *1661*, bldz. 453).

[2] Toemenggoeng (Vgl. o. a. Van den Berg, *Rangen en Titels*, bldz. 53).

[3] *Dagh-Register* heeft: „naer laten".

[4] Deze beide woorden heeft het *Dagh-Register* niet.

rijssvellden ende alle andere vruchten ande Generale Oosst-indische Comp^e^ te geven de thiende dersellver. Item van de betele ende peper thuijnen jaerlijcx soodanige rente als naer groote dersellver voor desen is gebruijckelijck ter arbritrage van den valiadoor des hortes [1] ten overstaen van de gemaghtigdens van de Comp^e^ [2] ende de voorschreven jnwooonderen; d° thuijnen onder den anderen vercoopende, sullen gehouden gewesen aen de Comp^e^ offte hare gemaghtigens te betalen den 10^n^ dersellver in contant, gelijck voor dese costumelijck.

6.

Mits [3] dat ten tijde van de versamelingh de voorschreven Nederlandsche Oosstindische Comp^e^ deselve gehouden blijven, aen de voorschreven gaerders te verstrecken 200 gantangs melie [4] off ongestooten rijs tot hun onderhoudt neffens een stuck lijnwaet ende cassa [5] tot erkentenisse aen den capiteijn van gemelte Naningh.

7.

De voorschreven neellje all [6] t gellt van thuijnen ingesamellt wesende [7], den Capiteijn van de voorschreven jncomste genieten het thiende deel, soo aen waren als gellt, gelijck voor desen gebruijckelijck, mitsgaders den schrijver van d° capiteijn 5 crusados [8] ende den prijseerder van d° tuijnen ende voornoemde neellje 5 gelijcke crusados, eens voor haere gagie sonder meer.

8.

Eenige vaertuijgen met betele van Naning comende, zijn gehouden te blijven leggen aen de bancksaell ende voor gerechtigheijt te betaelen van duijsent, hondert bladen d° betelen; van gelijcken voor ijder prauw een crusado ten behoeve van meergemellte Comp^e^. Item voor den dienaer van den ontfanger off sabander hondert

---

1 Valiador dos hortos: schatter der tuinen.
2 *Dagh-Register* heeft hier de punt-komma. Misschien moet zij staan achter „jnwoonderen".
3 *Dagh-Register*: „mitsgaders".
4 *Dagh-Register*: „neelie".
5 Een soort katoenenstof.
6 *Dagh-Register*: „als".
7 *Dagh-Register*: „sal".
8 Een crusado: in Valentijns tijd ¾ reaal (*Batavia*, bldz. 357); gewoonlijk lager: f 1.25 ongeveer.

uijtgesondert, gehouden wesen, desellve persoonen vasst te houden ende op stondt naer Malacca te brengen, om aen haere meesteren geleverdt te werden, mits genietende van de voorschreven eijgenaers 5 crusadus sonder meer.

17.

Ende opdat den jnhoudt van bovenstaende artijkell onverbreeckelijck naergecomen werden, belooven ende sweeren de voorschreven hooffden, soo voor haer sellven als in de naem van de gantsche menigte, binnen den tijt van een maendt den Hr Gouverneur offte sijne gemachtigens ter handt te stellen alle verlope Christenen, slaven offte slavinnnen, soo wie die geduijrende de belegeringh der stadt als naderhandt becomen en voor lijffeijgene aen de Manicabers vercofft zijn, sonder eenige derselver te versteken offte aghter houden, onder wadt pretext offte deckmantell 't sellve zoude mogen wesen. [1]

18.

Mits genietende tot rantsoen voor die geene, welke staende de voorschreven belegeringh becomen zijn, hunne waerde ter taxatie ende approbatie van de Hr Gouverneur ende desselffs Raedt, in wiens willekeur sall staen de voorschreven lijffeijgenen door [2] densellven prijs aen te vaerden offte de eijgenaars te laten behouden.

19.

Met zodanigen verstande bij alldien eenige vrije Maleice Christenen in gemelthe Naningh haer onthouden ende met de landbouw als planten van betelen erneren willen, 't sellve hem sal werden toegestaen, mits betalende de cosstume nevens andere jnwoonderen ende namentlijck dat blijcke, sulx geschiet uijt vrije wille sonder verleijding offte bedwank van jmanden.

20.

Zoo belooven de voorschreven oversten (nomine als vooren) binnen den geprefigeerden tijt in Malacca aen de gemaghtigens van well gemellten Hr gouverneur oock te leveren alle het geweer van pieken, mussquetten, degens, houwers, swaerden, jtem boosskruijdt,

---

[1] *Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 78: „Die van Naningh comporteerden haer gehoorsaem tot onsen staat, maer waren tot 't restitueren van Christenslaven en 't becomen geweer seer traagh."

[2] „Voor."

lonten, kogels ende ammouitie van oorlogh, niets gereserveerdt offte uitgesonderdt, sonder eenige dersellver te behouden offte versteken, veelmin namaels te vercoopen, kopen offte ellders te vervoeren op verlies van lijff en goedt. [1]

21.

Jn wellcke penaliteijt mede sullen vervallen ende paratelijcken werden geexecuteerdt alle die eenige Christenen, slaeff off vrij persoon, aen Mooren offt Heijden naert sluijten van dese contract vercoopt offte desellve, t zij goedt willens offte met bedwanck, van haer meesters traght te onttrecken offte vervoeren, jnsonderheijdt die soodanige Christene slaven laet besnijden offte met gewellt daertoe tracht te bewegen.

22.

De voorschreven jnwoonderen van Naningh sullen niet vermogen, met eenige buijtenlantsche natie te handelen offte trafficqueeren, directelijck offte jndirectelijck, maer blijven gehouden hare goederen eenelijcken aff te brengen langs de revier van Malacca, sonder eenige andere passagie offte frequentatie met voorschreven vremde handelaers langs de reviere **Panagie** [2] te houden, onder wat pretext t zellve mogen wesen, op verbeurte van lijff en goedt.

23.

Ende opdat den jnhoude van voorverhaellde poincten ende artijkulen in alle hare leden onverbreekelijck aghtervolght ende naergecomen werden, is met gemeen bewilligen tot hoofft ende capiteijn van gemelte Naningh met resordt van dien bij den H[r] Gouverneur en Raedt gestellt ende geauthoriseerdt den voorgemelten Toulela Palawan; ende radia Mera, Parpatij, Souwantan, Maranga, Mattamara ende Bansa de Raija als overstens ende raden neffens densellven Toulela Palawan, sonders welckers advijs ende goedtvinden mits [3] het gouvern[t] ende beleijt van Nanningh aengaende sall mogen gepitchiaerdt offte besloten werden, op pene van nulliteijt ende verlies zijns ampts, tot welcken eijnde blancke brieffken [4], met merck van de Comp[e] getekent

[1] Vgl. hiervóór, bldz. 354, noot 1.

[2] Vgl. *Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 79, 94, 95, 112, 131, 137. Is deze stroom de tegenwoorpige Linggi? In elk geval ligt zij „op dese syde van Cabo Rachado" (*Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 226).

[3] *Dagh-Register:* „niets."

[4] *Dagh-Register:* „de blancke brieffkens."

door den schrijver Jutse Vader [1], omme eenige commandementen offte passen te schrijven, niet sullen vermogen werden uijtgedeellt, ten zij desellve blijken van voorschreven gemeen consent.

Alldus gedaen, geresollveerdt ende gearresteerdt bij den Hr Gouverneur ende zijn E. Raden, sampt den voorgemellten Toule Palawan ende oversten (dempto radia Mera) ende tot meerder verseekeringh ten wederzijden onderteekent. Actum in de stadt ende fortresse van Malacca desen 15en Augusstij 1641. Was onderteekent **Joan van Twist, Anthonij Hurdt, Geraerdt Herberts, J. Lamotius, Joan Verpoorten, Pieter Back** [2], **Lourens Florssenburgh** [3], **Jan Janszoon Menie,** sabander; ende mij present: **Adriaen Hoffcamp,** Secretares.

CXXXIX. JAPAN.

Augustus 1641. [4]

In Juni 1641 vond dan plaats (zie hiervóór, N° CXXXV) de bekende gedwongen, maar op zichzelve niet onaangename, verhuizing der Nederlanders van Firando naar Nagasaki (Desima). De ontvangst dáár viel niet mêe. De onzen werden wel „met vriendelijcke woorden ontvangen, maer onheuselijck getracteert". Zóó werd Lemaire gedwongen, „om des Compes staat voor meerder swaericheijt te preserveren, de volgende ordonnantie (tegen zijn gemoet) te onderteijckenen", terwijl nog andere „schadelijcke ordonnantien" (hieronder volgende) werden vastgesteld (Vgl. Nachod, *Japan*, S. 295 ff; *Dagh-Register 1641—1642*, bl. 68, vv.).

Wij gebieden ende gelasten den Hollandschen cappn wel stricktelijcken, zijne onderdanen te ordonneren, soowel te lande als op de schepen varende, dat egene Christense ornamenten aen den Japanderen, Chinesen ofte eenige andere natien, die hier woonen, navigeeren ende traffiiqueren, sullen vercoopen, verruijlen nochte vereeren, mitsgaders in tegenwoordicheijt deses lants natie ende vreemdelingen eenige oeffeningen met 't voor verhaelde gespuijs bij der hand te nemen, ofte ijmant hiertoe te animeren; item dat den

---

[1] *Dagh-Register:* „Intche Vadaer."
[2] Vermoedelijk beter: „Baeck."
[3] Schrijffout voor: Forsenburgh.
[4] Overgenomen uit *Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 69. De bepalingen dagteekenen van na 11 Augustus (Nachod, *Japan*, S. 298. Vgl. Valentijn, V, 2, *Japan*, bldz. 84).

Sundagh ofte Rustdagh, van gelijcken Heijlige dagen die gewoon zijn te vieren, niet observeren mogen, maer soo lange in dit geweste zijn (om alle onheijlen voor te comen) deselve geschuwt sullen moeten werden. Dat men alle psalmboecken, testamenten, ofte eenige andere diergelijcke boucken, waermede de Christenen hun ordinarie te buijten gaan, uijt d'oogen der Japanderen sal houden, ofte soo contrarie te doen bevonden, sullck als de Portugeesen gestraft werden. 7e maen, 3en dach; (onderstont) uijt den naem van de twee regeerende gouverneurs van **Nangasacque.**

Dat dit bovenstaende alle de Hollanders, die reede gearriveert zijn ende hier naer oock te verschijnen staan, hun door den Hollandsche capiteijn serieuselijcken belast werden zal, ende sulcx met zijn eijgen onderteeckeninge bevesticht, sullen ons wel laten gevallen. [1]

Was onderteeckent **M. Le Maire.**

Item tot meerder beswaeringe, dat gelijck eertijts de Portugeesen en nu de Chineezen, alle des Compes schepen gelijckelijck precijs den 20en dagh van de 9e Japanse maene (zijnde dit jaer 24en October) sullen moeten vertrecken, en d'onvercochte coopmanschappen terugge voeren, vergunnende de laetcomende schepen vijftich dagen tijt, ende aen 't opperhooft met d'eerste ofte laetste te vertrecken.

Dat de rouwe sijde als ten tijde van de Portugeesen de pancado [2] onderworpen, ende aen de 5 Keijserlijcke steden [3] uijtgedeelt moste werden.

Dat geen Japanse dienaers mochten gebruijcken, maer van eijgen natie mosten laeten dienen, met bevel geen Japanse dienaers noch Firandesen op 't eijland bij d'onse mochten comen, mits deselve voor bedeckte Christenen sijn gerespecteert.

Dat alle 't geent van's Comps huijzen in **Firando** noch overigh

---

[1] Lemaire vaardigde terstond de noodige bekendmaking aan de onder zijn gezag staande Nederlanders uit, welke aldus eindigt: „Niettegenstaande dit alles voor een Christelijck gemoet hert ende swaer valt om te observeren, soo ist dat echter, om alle swaericheijt soo veel mogelijck voor te comen, die hier over 's Comps rijcke capitalen, schepen ende volckeren mochten comen te ontstaen, ons soo lange hier noch sijn naer sullen moeten voegen. Ondertusschen betracht een ijder met innerlijcke heijlige gedachten zijn Godt te dienen."

[2] De jaarlijksche prijszetting door de gouverneurs van Nagasaki van de verschillende zijdesoorten.

[3] Yedo, Miako, Osaka, Sakai en Nagasaki (Nachod, S. 244).

was most affgebroocken werden, mitsgaders de coebaeij [1] en 't vaertuijgh dat in lossen en laden onnodich was vercoopen mosten.

Dat geen goudt noch goudtwerck uijtvoeren en jaerlijcx maer 50 cattij wortel nisien [1], weijnich swavel en buscruijt, geen meer rijs, terwe, boontiens, en victualie als tot de reijse noodich, uijtvoeren mochten, noch geen lackwercken, schutsel &a daer Japanse steeden, forten off personen, insonderheijt die wapenen excerceren [op afgebeeld waren], op sware straffe.

Dat de Keijserlijcke Maij[t] expresselijck bevoolen hadde, de Nederlanders in alles conform de Portugeesen te tracteren, sonder daertegen ijets te mogen versoecken, en sulcx niet gesint sijnde te gedoogen, mochten gaen van daer gecomen waren: Japan soude evenwel niet gebreecken maer van dienstige waren werden versien; doch dewijle de Maij[t] was bericht, de Hollanders wel Christenen, maer die relegie niet voortplanten en den Portugeesen vijanden waren, stont hun lieden (hoewel daer weinich staets van maeckte) den handel in sijn landen toe. [2]

CXL. VENGURLA—BIJAPOER. [3]

December 1641. [4]

Het verdrag van Maart 1607 met Bijapoer (zie hiervóór, bldz. 296) was niet tot uitvoering gekomen, en zoo weinig staat was te maken op de goede gezindheid van den Sultan tegenover de O. I. C., dat hij, die steeds dobberde tusschen de Portugeezen en ons, en zijne handen vol had met zijne pogingen tot verdere uitbreiding van zijn rijk in Oostelijke richting ten nadeele van Karnatika (*Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 328; *1641—1642*, bldz. 272), den 4 Juni 1641 zich tot een verdrag met de Portugeezen liet overhalen, zeer beslist tegen de onzen gericht (*Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 208, v.). Toch waren in de na 1637 verloopen

---

[1] ?

[2] „'t Effect van dese schadelijcke ordonnantiën was terstond punctueel int werck gestelt..... Aen alle welcke onredelijcke proceduuren en seer veel andere van minder importe (vgl. Valentijn, *Japan*, bldz. 84, v.) .... gantsch claerlijck blijkt, hoe des Comp[e] gelegentheijt int Japanse rijck... allenxkens verslimpt, verandert en soodanich vervallen is, dat selfs veel Jappanders oordeelen, daarinne geen soulaes noch verbeteringh (ijmmers raeckende de vexatiën) te verhopen staet, 't welcke den alregerenden Godt tot 's Comp[e] besten dienst salichst gelieven te schicken".

[3] Dit opschrift ook te lezen in plaats van het foutieve „Kust van Malabaar" op bldz. 294.

[4] Overgenomen uit *Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 239, 240.

jaren de betrekkingen tusschen de Nederlanders en het rijk van Bijapoer niet verbroken geworden. Zóó werd den 21 October 1640 de opperkoopman Klaas Korneliszoon Block „met een proper geschenck" naar den Sultan gezonden, om de Portugeezen, van wie men had vernomen, dat zij met Bijapoer wilden onderhandelen, „daerinne voor te comen". Block verzocht nieuwe fermans, nl. van tolvrijheid voor 's Comp[s] goederen en tot verlof, om, „dewyle (vermits der Portugesen boosdadicheyt) in Wingerla Comp[es] dienaeren ende middelen niet wel seecker waren, de logie met eenich geschut mochten versien". Niettegenstaande stellige beloften, werden de fermans wel „geconsipieert ende geschreven", maar waren zij „noch niet geteeckend ofte geschapt", toen Block na eenigen tijd toevens weder vertrok (Vgl. *Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 190, v.). Niet lang daarna moeten de onderhandelingen met de Portugeezen, die tot het verdrag van Juni 1641 hebben geleid, zijn begonnen. Al spoedig echter kwam eene nieuwe wijziging in de politieke verhoudingen en aan Blocq, die in October 1641 weder naar het Bijapoersche hof vertrok en tamelijk forsch optrad, gelukte het, onderstaande fermans te verkrijgen, „sijnde in substantie partije schoone Moorse beloften, die meer tot baetstreckinge als uijt goede meeninge voortgecomen sijn": het bleek o. a., dat de Sultan in die dagen „andermael tracht in vruntschap met de Portugesen te comen", al gaf hij voor, dat hij „met sonderlinghe vruntschap ontsteken" was voor Blocq: „wij spreecken met de Portugesen met ons mont, maer met U met onze harte",[1] enz. (*Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 230, v.v., 238, v.v.).

Fierman des coniucx van **Visiapour** om thol vrij overal te negotieren. Hierboven stont een zegel met inct gedruckt, daerop sijn tijtel opt Parsiaens geschreven stont.

Alle gouverneurs, tonnedaers, karokas, thollenaers, ende toesienders van wegen als pachters ende anderen, hoe die oock souden mogen zijn, bevel hebbende over eenige plaetsen onder ons gebiet, werden bij desen verwittight, dat d'Hollanders ons clachtig gevallen sijnde, onse fiermans aen haer om over al thol vrij te zijn verleent [2], niet geobedieert wert, wij uijt onse authoriteijt hem desen een ander tot renovatie ende becrachtinge desselfs hebben vergunt, gebieden ende belasten een ijder wie het sij, dees onse gebot te obedieren, ende soodanigh te onderhouden, dat de gemelte Hollanders niet andermael clachtigh comen te vallen, op pene die sulcx contrarieert sonder genaeden, ander ten exempel, gestraft sullen worden, sonder dat hun met d'een off d'ander excuse sullen mogen behelpen.

[1] Toen in 't begin van 1642 de Portugeezen een schip van Bijapoer bemachtigden, zorgde Block, dat dit aan 't Hof werd bekend: „om uijt soodanige vonckjes een goet vier te verwecken" (*Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 251; *1643—1644*, bldz. 198, 228).

[2] Wanneer, is mij niet bekend.

Ende soo voortaen, gelijck voor desen is geschiet, niemant vermogen eenige slaven offte slavinnen naer d'ander zijde vant landt te voeren om alldaer tegen koebeessten offte kleeden om te zetten, maer sullen selffs gehouden wesen quantiteijt vee aen te teelen om dat [1] in geen gebreck comen te vervallen ende dieshallven genoodtdruckt zouden zijn, hun voedtsell ellders te soeken.

Ende belooft den Commandeur, allhier eenige Nederlanders te laten resideeren ende hun met quantiteijt en goede sorteringe van cleeden ende andere coopmanschappen tot opcoopen van slaven, rijs en andere profitable mineralen [2], die hier namaells ondeckt moghten werden, versien.

Dies sall den Coninck de residerende Nederlanders alle vriendtschap ende behulp moeten beweijsen ende hun tegen alle gewellt en overlasst van de jnwoonders beschermen, opdat met het verschijnen der scheepen geen reden hebben, hun van quadt tractement te beclagen.

Ende sullen alle slaven ende slavinnen, die naer des Commandeurs vertreck aen de Comp^es^ dienaers werden verhandellt, op 't eijlandt **Nosbee** [3] tot des Conincks risico ende gevaer moeten bewaerdt werden ter tijt een offte meer Comp^s^ scheepen in de baij comen te verscheijnen om desellve te vervoeren.

Welcke bovenstaende artijculen wij ondergeschreven beloven in alle deesen ende ten vollen nae te comen. In waeraghtige verbindingh ende teijken der waerheijt hebben partijen wedersijts onse eijgen handtteijkens hier onder gestellt.

Gedaen int Nederlandts comptoir Antongill, den aghsten dagh Martij A° een duijsent ses hondert twee en veertigh. Was geteeckent:

dit is het merck van filu **Bukon**,
dit is het merck van filu **Befenedick**, **Adriaen van der Stell**,
dit is het merck van filu **Laribou**,
dit is het merk van filu **Ballas**.

Lager stondt: ons present, **Joan van Beijlen** ende **Jacob Jacobszoon**. [4]

---

[1] Opdat.
[2] Men hoopte o. a. op goud.
[3] Nossi Bé aan de Noord-Westkust of Nossi Vé aan de Oostkust.
[4] De opvolger van Van der Stel als commandeur van Mauritius, Jacob van der Meersch (1645—1648), achtte dergelijke contracten „van weinig waarde, omdat de lieden niet wisten wat ze onderteekend hadden", maar ze konden „misschien van dienst wezen tegenover andere Europeesche natiën" (Heeringa, bldz. 45).

CXLII. KUST VAN KOROMANDEL.

13 April 1642. [1]

Matthijs Hendrikszoon Quast, bevelhebber der vloot op de Westkust van Vóór-Indië (vgl. hiervóór, bldz. 343, noot 2), overleed den 5—6 October 1641 aan zijn vóór den vijand bekomen wonden. Hij werd opgevolgd door Cornelis Leendertsen Blauw, die den 5 Januari 1642 met een deel zijner vloot „van voor Goas bhare" opbrak naar Ceilon en vandaar, vereenigd met Dominicus Bouwens, naar Vóór-Indië's Oostkust ging, met een troepenmacht van ruim 700 man en een vloot van 8 schepen, „om ijets voorderlijck ten dienste van de Comp[e] op Negepatnam ende St. Thome te attenteeren", in welke beide plaatsen de Portugeezen waren gevestigd. Den 12 April kwam men dan vóór Negapatam, gelegen in het gebied van den naïk van Tanjore. Vóórdat de stad werd aangetast, begon de Portugeesche bevolking te onderhandelen en den 13 April werd „tusschen ons ende de alsdoen present wesende Portugeesen uijt den naeme van de Negapatnamse borgerije het contract getroffen", hieronder afgedrukt (*Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 222, 242, 246, 252, v., 255—257, 275—284, 290—294, 296, v.). St. Thome werd door de onzen ongemoeid gelaten bij deze gelegenheid.

Wij Cornelis Leendersen Blauw ende Dominicus Bouwens, commandeurs over de vlote van offence, grasserende langhs de cust van Indie, mitsgaders deselve secrete raetspersonen, beloven bij desen van wegen Haer Ho. Mo. de Heren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, Sijn Hoogheijt den doorluchtige Here Fredrick Hendrick bij der gratie Gods prins van Orangien, grave van Nassauw etc., mitsgaders de E. Heren bewinthebberen van de Oostindische Comp[e], uijt de naeme van haer Ed. d' Heer Gouverneur Generael Anthonio van Diemen ende de H[ren] Raden van India, aen alle de Portugesen inwoonders der stad **Negapatam**, ten aensien ons desselfs residentie plaetse voornoemt demoedigh ende reverentelijck hebben opgedragen, om 't selve met Nederlantse guarnisoen te besetten ende naer ons te nemen onder soodanige reserve dat sijlieden haere vrouwen, kinderen ofte middelen in 't minste door onse ofte d'onse niet beschadicht, maer wel ter contrarie van alle overlast der swarten ende inhabitanten deses lants bevrijt en beschermt sullen werden, blijvende sijlieden verders onderworpen, een behoorlijcke ende gereguleert contract volgens [2] de buijt van de overwinnaers als andersins met ons

---

[1] Overgenomen uit *Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 256, 283.

[2] Op bldz. 283: „wegen".

aen te gaen [1]. Tot confirmatie vant gene voorgeschreven, hebben hier ons gewoonlijck hantteijckeningh onder geset ende was getekent **Cornelis Leendertsen Blaeuw, Dominicus Bouwens, Pieter Sijbrantsen Groes, Pieter Paets, Cornelis de Potter, Willem Gerritsen, Marten Gerritsen Vries, Adriaen Aldertsen.**

CXLIII. MALAKA.

11 Juli 1642. [2]

Na de verovering van Malaka door de O. I. C. (vgl. hiervóór, bldz. 345, 349) met steun van Djohor, maakte dit rijk gebruik van de tusschenkomst der Nederlanders, om een einde te maken aan den langdurigen oorlogstoestand tusschen Atjeh en Djohor. Dit denkbeeld werd in Atjeh gunstig opgenomen en de vrede werd gesloten. Als indirect gevolg hiervan trok Atjeh zich terug van het Maleische Schiereiland (vgl. hiervóór bldz. 345), behalve van Perak (aan de Westkust). Hier ontmoetten de Compagnie en Atjeh elkaar weder. Perak toch vormde met de onder Siams min of meer nominale opperhoogheid staande rijkjes Kedah,

---

[1] Dit gebeurde den 18 April, nadat den 18^{den} onze troepen waren geland en „rondom de marckt gelogeert". De Portugeezen zouden nl. (volgens de lezing onzer commandeurs, die niet overeenkwam met de lezing der Portugeezen) „voor de plunderinghe" opbrengen 50000 realen, nl. 10000 terstond, terwijl „de resterende soude blijven staen, daervoor twe suffisante personen in handen te stellen", die weder in vrijheid zouden worden gesteld, wanneer het zou blijken, dat de vrede „tusschen de Portugesen ende Nederlanders in Orienten" gesloten was (Portugal had zich in 1640 van Spanje afgescheiden) vóór den datum der overeenkomst, terwijl zij anders in gijzeling zouden blijven tot de resteerende 40000 realen waren uitbetaald. De tien duizend werden betaald, maar den 21sten „hebben die van de stat seer onbeschaemlijcke 't selve voor desen (trouwens door hen anders opgevatte) gecontracteerde genegeert", waarna de „ostagiers" in handen der Nederlanders bleven (Vgl. nog *Dagh-Register 1643—1644*, bldz. 252). De veranderde houding der Portugeezen zal wel grootendeels zijn te wijten aan het verlaten (den 19^{den}) van de stad door onze troepen. De naïk van Tanjore had nl. aan de onzen laten vragen, „waerom so stout waren sonder sijn wete, kennisse en licentie in desselfs land quamen". En het antwoord, dat wij slechts den Portugeezen afbreuk trachtten te doen en „anders niet als gunst ende faveur om met hem in vrientschap te leven" zochten, had den Naïk blijkbaar niet bevredigd. Althans de onzen trokken nog in dezelfde maand uit Negapatam terug, aangevallen door „des neijcks volck" en „vresende voor meerder macht vant rijck" (Danvers, *Report*, p. 45, f, geeft een andere lezing, nl. dat wij vertrokken uit vrees voor de Portugeesche vloot. Hij stelt geheel deze gebeurtenis foutief in 1643); en vertrokken, „sulcx de negotie tot nader gelegentheijt in des neijcx lant geschort bleeff".

[2] Uit het Contractboek.

Oedjong-Salang en Bangeri de z.g. „tinquartieren" van het Schiereiland en tin was toen een belangrijk uitvoerartikel naar Vóór-Indië en Perzië: voor de O. I. C. wel het belangrijkste van geheel het Schiereiland. Hare bestuurders wenschten daarom dien tinhandel zooveel mogelijk aan de Compagnie te trekken. Het eerst gelukten de plannen — althans gedeeltelzk — met Kedah (Vgl. Heeres, *Bouwstoffen*, III, bldz. VII—XI, 106 v. v., waar het contract door mij is afgedrukt geworden.)

Accoordt ende contract gemaeckt bij Jan Hermansen, oppercoopman ende directeur deser quartiersche comptoiren [1] wegens den standt der Vereenighde Nederlandsche Oostindische Comp^e^ int coninckrijck van **Queda**, uijt authoriteijt van d'E. Heer Anthonio van Diemen, gouverneur generael over Orienten, mitsgaders bij missive van de E. Heer Joan van Twist, gouverneur en directeur van de stadt ende fortresse **Malacca** en zijn E. missive aen de Maij^t^ in dato 18^e^ Junij 1642 ons daertoe geauthoriseerdt, ter ener zijde ende den doorlughtigen coninck van Queda, Poule Laea [2] ende meer andere heerlijckheden ter andere zijde, dat voor eeuwigh onverbreekelijck, desen 11^en^ Julij 1642 jn Queda.

Eerstelijck sall den Koninck toelaten, [dat van] alle den tin in Queda off van buijten in comt, vallt aen de Vereenighde Nederlantsche Oosstindische Comp^e^, de dienaers desselffs, de gereghte helfft ende dat tot 7 taijll 13 maes trae (?), jder teijll gereekent tegens 4 R^a^, d'masen $\frac{1}{4}$ d^o^, soude zijn gemellte taijlls en masen t'samen gerekent just $31\frac{1}{4}$ R^a^ sleghte Quedase munt p^r^ baer. Edogh t volck van die den thin aen de Hollanders te merckt brengen wert in haer believen vasst gestellt off kleden jegens een redelijcke marct dan gemelte Quedase munt begeeren, zonder andere uijtwegen van Spaense R^a^ off eenige andere pretentie te maeken gehouden zijn te leveren.

Vorders den Coninck sall niet vermogen, eenigh tin met zijn eijgen jaghten, prauwen als andersints, veell min andere natiens, uijt te voeren voor ende alleer den Coopman offte andere Comp^e^ dienaers, daer toe gelasst, met een gecommitteerde van den Coninck aen boordt gecomen zijn, jtem de quantiteijt gewoogen en perfectelijck aen de voorstadt Ponpon opgenomen heefft; welck verbandt gemelte Comp^s^ schepen off jaghten als anders, eer eenigh tin van

[1] Vgl. *Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 167.

[2] Poelau Laddas (ten Noord-Westen van Kedah)?

hier vervoeren, gelijcker wijs sullen onderworpen zijn. Die hier toe vorengenomineerde gecommitteerdens sullen zoo haest de jaghten, scheepen off prauwen affgedreven ende zijlieden boven gecomen zijn, nae den Koninck off Orangcaija Basaer [1] ter eerster gelegentheijt jder met hun brieffgen transporteeren, allvooren besonder een contra-bouck van uijtgevoerde continueel t samen well houden. Jtem de qualiteijt van 't uitgevoerde aan den Koninck off Orancaija vertoonen. Soo dan bevonden werdt, meer door den Koninck off s'Konings bevell als andersints dan de Hollanders uijtgevoerdt offte toegewogen hebben, sall den Koninck gehouden zijn, binnen 5 a 6 dagen voor soo veell in ons packhuijsen offt allreede wegh gesondene minder bevinden voor de prijs ende conditie hier vooren beraemdt te sullen leveren.

Den Coninck zall vermogen wat schepen uijt Bengale, Suratte als andere plaetsen, so passen van de opperhooffden der Nederlandtsche Comp^{e} dienaers uit die quartieren vertoonen, maer anders niet, om in Queda te handelen vergunt werden. Edogh zoo hun passen op Malacca eerst aen te doen houden [2] ende daer nogh niet, maer eerst aencomen, sall in dier gelegentheijt den coopman van de Nederlanse Comp^{e} met een gecommitteerde van de Coninck uijt last der gemelte coninck ende d'Ed. Heer Gouverneur Generael de revier ontseght werden ende nae Malacca wijzen; pas van de Gouverneur aldaer op hun wedercomste vertoond hebbende, den handel, ook anders niet, vergunnen, tot welk visiteren der passen den coopman van meer aengetogen Comp^{e} gelooff zall gegeven werden. Was onderteekent **Joan Hermansen**. Ter zijde stondt: na gedaene collatie jegens d'origineele, door den Koninck int Maleijts heefft laten schrijven ende met sijn gewoonlijcke merck bevestight, is dese daermede bevonden te accordeeren, datum ut supra. Was onderteekent **Joan Hermansen**.

CXLIV. AMBON.

20 Augustus 1642 [3].

Zooals reeds gezegd is (hiervóór, bldz. 335), was ook na Van Diemen's tweede bezoek aan Ambon de rust niet hersteld. Kakiali, de kimelaha

[1] Hier blijkbaar een titel, aan een bepaald ambt verbonden.
[2] M. a. w.: zoo hunne passen inhouden, dat zij eerst Malaka moeten aandoen.
[3] Overgenomen uit *Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 22.

Loehoe en de Ternataansche Grooten wenschten zich niet in de omstandigheden te schikken. Vooral de kimelaha Loehoe trad op den voorgrond in het verzet tegen de onzen, gesteund o. a. door Makassaren. Nadat in 1641 de krijg met afwisselend geluk was gevoerd, kreeg in Februari 1642 de bekwame gouverneur der Molukken, Antonio Caen, de leiding. De Kimelaha trachtte met de onzen weder op goeden voet te komen en verzocht met zijne „adherenten" om vrede, „op sodanige goede conditien ende voorwaerden" als Caen „soude gelieven te prescriberen, ende wierd dezelve op den 20ᵉⁿ Augusti . . . . besloten ende daervan inde Nederduijtse als Maleijtse tale een contract getekent, luijdende int Nederduijts van woort tot woort als volgt." (Vgl. Tiele—Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. LXIV, v.; deel III, bldz. XXVI, v., 40; *Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 1—22.)

De gecommitteerde afgesanten der negrijen **Combello, Masselijn** [1], **Erangh, Noula** [1], 't eijlant **Quelangh, Hattapouti** [1], **Assahoudi,** ende **Latou Tahakeca** [2], binnnen 't Casteel de bevredingh ende slissing van oorlogh bij d'E. Hʳ gouverneur Antonio Caen versocht hebbende, sijn alle hun alle vorige contracten, insonderheijt het laetste in den jare 1638 tusschen d'Ed. Heer Gouverneur Generaal Antonio van Diemen ende d'E. Hʳᵉⁿ Raden van India ten eenre ende den Coninck van Ternate ter anderen zijde besloten [3], voorgehouden, waerop naer verscheijde vriendelijcke discoursen (alsoo verclaren gemachtigt te sijn om alles af te handelen) gevolght is, dat belooft hebben het voorgaende contract naer te comen ende op haer wetbouck Mussahaphi gesworen, ons metten aldereersten, soo haest sijn E. selfs ofte een commissaris uijt sijn E. name voor Combelle comt te verschijnen, bequame plaetse naer onse gelieven tot huijs ende sterck gebouw willen inruijmen [4], de vremdelingen wegh schaffen, den handel verbieden, deselve nimmer meer aanhouden, den Quimelaha ende sijnen aenhanck verwerpen [5], alle haer geschut ende oorlogsgereedschap, dat noch in de bovenste negrijen is leggende, beneden in onse bewaringe brengen ende wijders alle de giroffelnagelen, die in toecomende tijden te innen staen, in des Compᵉˢ magasijnen, mits betalende den bestelden prijs sullen gebracht worden, waertegens de E. Hʳ gouverneur voornoemt is belovende, dat henluijden voor allen overlast, dien de vijanden der Ternataensen ende Nederlantsen staet

[1] Massili aan de Oostkust van Klein-Ceram; Noela aan de Westkust, Hatapoeteh op Kelang.

[2] Vgl. Heeres, *Bouwstoffen*, III, bldz. 40, noot.

[3] Vgl. hiervóór, bldz. 316, v. v.

[4] Dit gebeurde reeds den 25 Augustus (*Dagh-Register*, bldz. 22, v.).

[5] Caen vertrouwde den Kimelaha volstrekt niet (Vgl. *Bouwstoffen*, III, bldz. 40, noot).

van Linga, Pieter Baeck, Dirck Janszoon Boll, Pieter Boon, Bastiaen Bardoell, Joannes Burgers, Thomas Pedell, Barent Janszoon [1] en **Pieter Heijn,** Secretaris.

CXLVI. PERZIË.

October 1642. [2]

Onderstaande documenten zijn slechts bekrachtigingen der in 1623 door de Nederlanders van sjah Abbas den Groote verkregen voorrechten (vgl. hiervóór, bldz. 183—191) door zijne opvolgers. Dat niettegenstaande de bevestiging der privileges de verhouding tusschen de Perzische autoriteiten en de vertegenwoordigers der O. I. C. niet altijd rooskleurig is geweest in de dagen nà sjah Abbas den Groote (vgl. hiervóór, bldz. 246, v.v., 254, v.v., 261, v.), blijkt duidelijk uit de rapporten uit Perzië naar Batavia opgezonden (Vgl. *Dagh-Register 1636—1642*, passim, o. a. de behandeling, onzen „president" in Perzië, Wollebrandt Geleijnsen de Jongh, den 10 December 1641 te Gamron aangedaan, volgens het medegedeelde in *Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 198). Daar dit alles echter niet noodig is voor de verklaring van onderstaande stukken, is het voldoende, dat hier slechts de aandacht daarop wordt gevestigd, zonder meer.

Na den dood van sjah Sofi (1628—1642) en het optreden van diens zoon Abbas II verkregen de Nederlanders, die onder leiding van den opperkoopman Hendrik van Thuijnen hem waren komen begroeten, de vernieuwing der vroegere „vrijheeden" (*Dagh-Register 1643—1644*, bldz. 174, v.).

Tranlaet uit het Persiaens.

Versoeckarticulen van d'E. Huijberts Visnicht [3], gewesene opperhoofd wegens de Nederlantsche Compagnie over desselfs negotie en verderen ommeslagh in 't rijck van **Persien**, aen den Coninck Abbaas de groote in den jaere 1623 overgelevert nevens dier Maj^ts appostillen en besluijten op ijder, door de coningen Safie d'eerste en Abbaas de tweede in de jaren 1629 en 1642 vernieuwt, luijdende uijt de Persiaense in onse tale aldus [4].

---

[1] Dezelfde als Barent Culenburch (Bijdragen, t. a. p., bldz. 81)? — Genoemde officieren vormden den Raad der vloot.

[2] Uit *Contractboek Amsterdam III*.

Den 21 October 1642 zijn de stukken, waarbij de sjah van Perzië de vroegere „mandamenten" vernieuwde, aan de onzen ter hand gesteld (*Dagh-Register 1643—1644*, bldz. 176).

[3] Zie hiervóór, bldz. 183, v.

[4] Ofschoon de hoofdinhoud natuurlijk gelijk is aan het „translaet", opgenomen hiervóór, bldz. 186, v.v., heb ik gemeend, óók om de grootere uitgebreidheid en sommige niet onbelangrijke verschillen, de „articulen" nog eens weer in onderstaanden vorm hier te mogen opnemen.

HET HOOFT.

Een nootsakelijck versoeckschrift van den waren oprechten Huibert, Capiteijn der Hollanderen.

De versoecken die de dienaers van onse princen en Heeren op den Hoogaensienlijcken prince begeren (bestaen in de volgende als: [1])

ARTICUL 1.

Eerstelijck, dat dien Hoogh aensienelijcke prince, aengaende de natie van Hollandt gebiedende, licentiere, deselve ter aller plaetse, daer se begeren, te gaen end' (aldaer) coop en vercoop te doen, sonder dat iemandt aen den staet van die natie eenige molestien toebrenge: sijn bevel is 't hoogste.

'S CONINCX APOSTIL.

Wij hebben, soodanigh ordonnerende, bevolen als sij versocht hebben. [2]

ARTICUL 2.

Oock soo versoeckt eerbiedichlijck, dat een mandament van rechtveerdicheijt gunstelijck gelieve te verleenen, van dat de bewaerders der groote wegen van het onderhorigh landt, wegens de raahdarije en andere gerechtigheden niet een dienaer [3] en mogen nemen, als mede dat de regenten en daroegas van de gesegende rijcken [4] aen haer staet geen moeilickheden toe en brengen, nochte hare lading goederen (?) en openen, voor dat in hare woonplaetsen aengenomen sijn: sijn bevel is 't hoogste.

'S CONINCX APOSTIL.

Wij hebben ordonnerende bevolen, dat de raahdaers van de gesegende rijcken de raahdarije van de goederen, die de Hollantsche natie in de gesegende rijcken op en aff voerende sij, conform

---

[1] In nog een ander onvolledig exemplaar in *Contractboek Amsterdam III* komt nog het volgende voor: „Dit volgende mandeert den Coninck Chia Abbas aen alle sijne grooten: Alle dese volgende vijftien articulen sijn met considerabel antwoort van Sijn Coninklijcke Majesteijt versiert; sult niet verwerpen, in allen van woorde tot woorde naer te comen en de sorge van dien op U nemen en effect doen sorteren".

[2] Hier achter volgde: „Wit. Hier dicht aen op de laeste letters de plaets van het segel des Diwaans van den coninck Abbaes de Groote". Hetzelfde is geplaatst achter de andere artikelen. Diwan hier = eerste minister, kanselier (Vgl. hiervóór, bldz. 269, noot 7; *Hobson-Jobson*, p. 228 ff)?

[3] Kleine Perzische rekenmunt.

[4] Hiermede worden zeker ook bedoeld de onderhoorigheden van Perzië, als Hormus, Gamron (Vgl. hiervóór, bldz. 185).

het reglement van het hooge Hoff van haer nemen, sonder een dienaar daerboven te vorderen off eischen en erkenne dit voor een saecke van gehoudenisse, en niemant van d'omeraes, [1] regenten en daroegas van de rijcken en opene hare packen en kisten buijten haer believen, nochte en hengele (?) daerom.

ARTICUL 3.

Voorts soo versoeckt eerbiedichlijk dat niemant de ladingh goederen, die de Hollantse natie uijt haer eijgen landt aenbrengende sijn, het sij comptanten off coopmanschappen, in de wegh sonder reden opene en dat de raahdaars en daroegas op de goederen, diese wederom terugh affvoeren, geenige pretentie off pretext voor en nemen ende toelaten, dat se met vrede na haer (gedestineerde) woonplaetse gaen: sijn bevel is 't hoogste.

'S CONINCX APOSTIL.

Wij hebben ordonnerende bevolen, dat niemandt de ladingh goederen, die de Hollandsche natie in de gesegende rijcken aenbrengende sijn, sonder haer believen en opene en niemandt van d'omeraes, regenten, daroegas en raahdaars en hengele om de goederen die sij (Hollanderen) uijt de gesegende rijcken voeren, uijtgeseijt degene die sonder consent uijt de gesegende rijcken voeren verboden hebben.

ARTICUL 4.

Item soo versoeckt eerbiedelijck, dat de makelaers en andere buijten de makelaers omtrent de coopmanschappen, dewelke dese natie in het hoogh aensienlijck landt aenbrengende zij, geen onrecht en plegen noch (daervan) meerder nemen mogen als haer toecomt; alsmede dat in den coop ende vercoop geen wigh en mate toe en late, die te swaer en te groot ofte te licht en te kleijn, doende haer handel met soodanige kapoan en gel (?) [2], als den hoogh aenzienelijcke prince geordonneert heeft, gelijck oock dat het bazaars en gemeene volk geen buijtenredenheit en plegen: sijn bevel is 't hoogste.

'S CONINCX APOSTIL

Wij hebben soodanigh ordonneerende bevolen als sij versocht hebben.

---

[1] Omrah = hooge ambtenaren (*Hobson-Jobson*, p. 486). In Perzië volgens een aanteekening in *Contractboek Amsterdam III* „principalijck de leden van s'Coninx raedt", dus hier die gouverneurs van de gewesten, enz., welke tevens lid van dien raad waren.

[2] ?

ARTICUL 5.

Nogh versoeckt eerbiedelijck, dat wanneer iemant van de Hollantse natie in het onderhoorige landt overlijde, de regenten van dat lantschap dan hare goederen in bewaringe nemen en houden op dat (daervan) niets verlooren en ga, totertijt een erfgenaem der overledene te voorschijn komen en ingevalle den overledene eenigh metgesel van sijn eijgen landt bij zich hebbe, dat dan die goederen aen hem (metgesel) ter handtstellen; dogh soo dit een metgesel van een ander (land) ware, dat die regenten alsvooren die goederen in bewaringh nemen en houden: sijn bevel is 't hoogste.

's CONINCX APOSTIL.

Wij hebben soodanigh ordonnerende bevoolen als sij versocht hebben.

ARTICUL 6.

Ook soo versoeck eerbiedelijck, dat gebiedende bevele, dat soo wanneer int reijsen van voorschreven natie door het onderhoorige landt van den hooghaensienelijcke prince hare goederen door dieven gestoolen werden, deselve dan (wederom) te voorschijn doen brengen off anders te vergoeden hebben, als mede dat het volk van de opsienders der caffilachs (maer alleen) haer gerechtigheijt volgens de costume te nemen hebben, sonder daerboven iets te vorderen off t'eischen: sijn bevel is 't hoogste.

s' CONINCX APOSTIL.

Zij effectueren in soodaniger voegen als sij (Hollanders) versocht hebben en erkennen dit voor een saecke van gehoudenisse.

ARTICUL 7.

Item soo versoeckt eerbiedighlijck, dat soo wanneer voorschreven natie camelen en andere lastbeesten sal begeren, de vrachtiers dan van dat landt deselve voor haer op te soecken hebben, als mede dat se, soo het van noode mocht wesen, iemant van mansel tot mansel [1] (om de cafilach te geleiden) medegeven; als oock, dat de geestelijcke regenten uijt eenige intentie en interest aen haer geen moeijelijckheden toe en brengen: sijn bevel is 't hoogste.

s' CONINCX BESLUIJT.

Zij effectueren in soodanigen voegen, als sij Hollanderen versocht hebben, sonder tegens het gebodene eenige contraventie te practiseren.

---

[1] „Masel ofte rustplaetse" (*Dagh-Register* 1643—1644, bldz. 170).

geve eerbiedelijck te kenne alle sijne redelijcke versoecken en begeeren, die sal mogen hebben, sullende op de versoeken van hem dan ordonnerende bevelen, hetgene volbracht staet te werden.

Boven dit versoeckschrift met sijne apostillen aen de slinker hoeck stont het generale besluijt over al voorschreven articulen in deser voegen als:

L. S. van den Diwan als vooren.

In soodaniger voegen, als op de 15 articulen ten dienstiger antwoordt gepast is, effectueren sij sonder tegens dit bevolene eenige contraventie te practiseren, en erkenne dit voor een saecke van gehoudenisse. Geschreven in de (maend) Ziel-Huzjah den Heilige des jaers 1032 naer de vlucht Muhammeds uit Mecca naer Medieuech. Overeencomende met de maent [1] des jaers 1623 naer Christi geboorte.

Achter op den dorso boven aen naer de slincker hoek stondt: bij de hooge boven al verhevene mondelijcke ordonnantie.

En hier onder: L. S. van den Atimaad Dauleh [2] in die tijt.

Ende leeger: Hier van is een verbindschrift in bewaringh.

Voorts boven in de binnen sijde recht over het voorschreven generael besluit van den Coninck Abbaas de grote nae de slincker sijde toe stondt de confirmatie en vernieuwingh van de voorschreven articulen door den coninck Safie d'eerste [3] gedaen in deser voegen aldus. [4]

Daer is een van de werelt te gehoorsamene gebodt geschiedt, namentlijck dit:

Alsoo in desen tijt de Hollantse natie de voorschreven articulen in 't gesegende gesicht van mij, hoogh aensienelijcke prince, gebracht heeft, soo hebbe uijt oneindelijke gunsten jegens voorschreven natie aen d'inhouden van voorschreven articulen van d'eerste aff tot de laeste toe een hoogh aensienelijke confirmatie en vernieuwingh gebiedende gevoegt: 't is dan noodsaekelijck dat niemant daertegens en practisere, ende d'innehouden van deselve voor geconfirmeert en vernieuwt erkenne, en achten dit voor een saecke van nootsaeckelijcke

[1] Oningevuld. — Dsoe'lhiddjah 1032 loopt van 26 September tot 24 October 1623. — Vgl. hierbij hiervóór, bldz. 153, v.v., bldz. 155, noot 6 en bldz. 191, noot 4.

[2] „Vertrouwder des rijcx" (*Dagh-Register 1643—1644*, bldz. 189).

[3] Sjah Abbas' opvolger.

[4] Hier volgt nog in het handschrift: „De plaets van het cleine segel des coninx Safie de Eerste".

achtervolging. Geschreven in de maend van de Heijlige Muharrem des jaers 1040 (naer de vlucht Muhammeds uijt Mecca naer Medienach), overeencomende met de maendt April des jaers 1629 naer Christi geboorte [1].

Voorts achter op de ruchsijde naer de slinckerhandt schuijns ter sijden van het segel des voorschreven Atemaad Dauleh Saroe Takie om voorschreven articulen te confirmeren en vernieuwen met deze woorden aldus:

In soodaniger voege als het bevelschrift van den prince Hakaan [2] des vreuchden plaetse in de binnensijde uijtgegaen is, aldus schrijven volgens 't hooghste gebodt in deselve binnenzijde mede een mandament van confirmatie en vernieuwingh.

Hiernevens en dicht aen stondt de paraphure en ondertekening van dien Atemaad Dauleh aldus: Slave van 't Hoff, Muhammed Takie.

Aen de rechtersijde naer de kant toe stondt bij de hooge bovenal verhevene mondelinge ordonnantie. En daer schuijns boven het ordinaris devis van d° Atemaad Dauleh als: Ick heb op Godt vertrouwt.

Hier onder het woordt Cholaseh.

En een weinigh leger het segel van den Ahmaad Dauleh Saroe Takie.

Eijndelijck in de binnensijde tusschen het generael besluijt van den coninck Abbaas de Groote en het vernieuwde mandament van den coninck Safie de Eerste is het bevelschrift der confirmatie en vernieuwing van voorschreven articulen door den coninck Abbas de Tweede gedaen, sijnde van een ende selve woorden als het mandament van confirmatie en vernieuwing des coninck Safie de Eerste voorschreven, hebbende geen andere onderscheijt als in het zegel en den dato, sijnde hetselve met het kleine segel van den Coninck **Abbas de Tweede** [3] gecacheteert, ende den dato voorgevallen in de maendt van den respecterende Rezjeb [4] des

[1] Dit klopt niet. Moeharram 1040 loopt van 10 Aug. tot 8 Sept. 1630. Maar ook deze tijdrekening strijdt met de berichten uit Perzië van onze vertegenwoordigers aldaar, volgens welke in 1631 en 't begin van 1632 de privileges van Abbas den Groote nog niet door zijnen opvolger waren bevestigd (Zie hiervóór, bldz. 254 en *Dagh-Register 1631—1634*, bldz. 88).

[2] „Dit is de eertijtel van den Coninck Safie d'eerste", zegt ons handschrift.

[3] Sjah Sofi overleed den 11 Mei 1642 en werd opgevolgd door zijnen oudsten zoon, Abbas II (Vgl. *Dagh-Register 1643—1644*, bldz. 174, v.).

[4] Radjab 1052 loopt van 25 September tot 24 October 1642.

Aan het slot van het handschrift wordt nog melding gemaakt van de registratie van deze bepalingen, enz. Ik laat dit alles hier weg.

Dat Augustus in de Nederlandsche vertaling onjuist moet zijn, blijkt ook uit *Dagh-Register 1643—1644*, bldz. 175, v.

jaers 1052 (naer de vlucht Muhammeds uijt Mecca naer Medienach). Overeencomende met de maendt Augustus des jaers 1642 naer Christi geboorte. [1]

CXLVII. PALEMBANG.

20 October 1642 [2].

Na de overeenkomst van 21 Juni 1641 (hiervóór, bldz. 347 v.v.) werd al spoedig een nadere regeling der verhouding tusschen de O. I. C. en Palembang in 't belang harer staatkunde noodig. Mataram toch, met welk rijk zij op gespannen of vijandelijken voet stond, trachtte zijn invloed op verschillende deelen van den Archipel, o. a. in Palembang, te vestigen of uit te breiden. Bij die pogingen nu vond het de O. I. C. tegenover zich. Jeremias van Vliet, op weg naar Malaka, na eene vijandelijke ontmoeting (den 5 October 1642) met eene aantal Javaansche vaartuigen „omtrent Palembang", ging met zijn vloot van 7 schepen daarheen en heeft „den Coningh die sich al vry vreemt hadde aengestelt, tot reden gebraght en bondigh contract met hem gemaeckt, dat meer uyt ontzagh als liefde nacomen." Van Vliet had van de autoriteiten te Batavia in last gehad, „omme een missive ende geschenck aen den Pangeran over te leveren ende te vernemen waer toe Sijn Hoocheijt inclineert, ofte sich bij den Mattaram voeghen ofte de vruntschap met d'H[r] Generael vervolghen ende den handel als voor desen toestaen wilt". De Pangeran koos eieren voor zijn geld, waartoe wel zal habben mêegewerkt, dat de Javaansche vloot door Van Vliet op de vlucht was gedreven. En — deze vloot had den pangeran van Palembang, die den vorst van Mataram in zijn rijk had bezocht, weder terug „gecon-

---

[1] In *Contractboek Amsterdam III* vind ik nog: 1°. een „Bevelschrift wegens het contribueeren van alle billicke en redelijcke hulp aen de Hollanderen, in het invorderen van hare uijtstaende schulden, mits te vooren daervan behoorlijcke notificatie volgens de geestelijcke regten doende; verleent op de daroegas en regenten van alle plaetsen, door den coninck Safie d'eerste, en vernieuwt door den coninck Abbaes de Tweede in de maendt Resjeb des jaers 1052", waaruit blijkt, dat de O. I. C. „eenige redelijcke schulden onder de Zjulfaers en andere uijtstaende" had. Ik meen het stuk hier te kunnen weglaten.

2°. Een „Translaet Commandem[t] door Sijn Maijesteit Abbaes aen de Heer Directeur Wollebrant Geleijnse, over dat de inlandtse dienaers, die sonder consent weghloopen ons weder in handen werden gestelt, om eerst haer licentie te obtineren, verleent A[o] 1642", welk stuk ik evenmin opneem.

Evenmin deel ik hier mede enkele andere stukken uit bovengenoemd contractboek, over den aankoop van huizen, enz. van 1629 enz., die van ongeveer denzelfden inhoud zijn als andere door mij wèl medegedeelde, en die geen nieuws overigens geven voor ons doel van belang.

[2] Uit het Contractboek.

voyeert"! Zoo was er een schijn van waarheid gekomen over Van Vliet's bewering in Palembang, dat de G.G. „niet meer werck (maecte) van den Mattaram als den oliphant van een mugge ofte miere mach doen" (Vgl. Heeres, *Bouwstoffen*, III, bldz. XLII, 108 v.v., waar 't contract ook is afgedrukt; De Jonge, *Opkomst*, V, bldz. 256, v.; Mac Leod in Indische Gids, 1903, bldz. 1923—1929; *onuitgegeven ress. G.G. & R. 2 Juli, 22 Aug. 1642, missive G.G. & R. aan Van Liesveld te Palembang 29 Maart 1642, aan den Pangeran, 29 Sept. 1642, instructie van G. G. en R. voor Van Vliet, 29 September 1642, journaal van Van Liesveld op de Bredamme* (een der schepen van de vloot onder Van Vliet), *30 Sept. — 20 Oct. 1642 ; res. van „den secreeten raadt der vlote"*, *22 Oct. 1642*, enz.).

Accoordt ende contract tusschen Edelen Heer Anthonio van Diemen, gouverneur generael over den standt der Vereenighde Nederlanden jn Jndia Orientalis ter eener ende s Jebingh Palimbang, pangaran over **Palimbang** ende 't eijlandt **Bancka** etc^{a}, gemaeckt met voornoemden pangaran bij ons, Jeremias van Vliett, commissaris ende extraordinaris gesant aen Sijn Hoogheijt, Ariaen Liesvellt, oppercoopman ende hoofft van de Nederlandsche commertien in Palembang [1], beijde daer toe geauthoriseerdt van sijn wellgem^{ten} Ed^{e}, ende den oppercoopman Drieck Snoeck, wellck contract onverbreekelijck ende voor eeuwigh wesen sall.

Eerstelijck sall den Pangaran toelaten, volgens d'acte van den cap^{n} Pieter Sourij in November 1640 verleent [2], dat de Nederlandtsche Comp^{e} in Sijn Hoogh^{t} hooffstadt Palimbangh op de vergunde plaetse, streckende O. Z. O. aen de overcandt laughs de reviere, van sulcken lenghte ende breete als noodigh hebben, op hare cossten laten bouwen ende doen maken sall soodanigen magasijn, 't zij van houdt offte steen, als den Capiteijn Generael sall goedt vinden ende gelieven te ordonneeren.

Den Pangeran sall niet vermogen, eenige Portugesen, Javanen, Chineesen offte wat natie 't zellve moghte wesen op 50 vadems omtrent Comp^{e} magasijn te laten woonen, maer ter contrarie haer t zellve verbieden, tenzij met toelaten van 's Comp^{s} resident.

Des Comp^{s} dienaeren ende subjecten, t zij van wat natie die zijn offte van waer comen, zullen genieten vrijheijt in de Christelijcke religie, d'sellve onverhindert ende zonder spot exerceren ende in

---

[1] Vgl. hiervóór, bldz. 348, noot 4.
[2] Vgl. hiervóór, bldz. 348 en noot 2.

zoodanigen liberteijt als in Batavia offte eenige plaetsen onder haer gebiedt vermogen te doen.

Niemandt van 's Comp^{s} offte des Pangaranghs subjecten sullen vermogen, eenige questie offte dissputatie van religie te maeken offte aen te vangen, op pene dat ijder den zijnen, soo well Zijn Hoogh^{t} als Comp^{s} resident, aen den lijve daer over straffen zall.

Zoo ijmandt van 's Comp^{s} dienaeren offte subjecten, daer Godt voor zij, tegens de Pangeran, de geestelijck hunne religie [1] offte Grooten deses rijcx sigh soodanig vergrepen, dat 't feijt exemplare straffe meriteerde, zal den Pangeran eghter zulcx niet vermogen executeeren, maer den delinquant met d'jnformatien leveren in handen van Comp^{s} resident, opdat denselven nae exgigentie van saeken gestrafft offte nae Batavia gevoerdt ende aldaer in handen van justitie overgeleverdt werde.

Ingevalle 's Comp^{s} resident offte capiteijn over de negotie door infadementen [2] ende vexatien soo geterght wierdt, welck wij niet hopen, dat door swackheidt ende menschelijcke bewegingen hem tegens den Pangeran, geestelijcken offte de Grooten deses rijcx in eenigerleij wijse vergrepe, sall den Pangeran noghte niemant sulx vermogen hier te straffen, maer van alles goede informatie nemen ende den Capiteijn Generael sulx aenschrijven, in welcken gevalle Zijn Ed. oock soodanige jusstitie adminisstrere als naer rechten bevint te behooren ende tot Zijn Hoogh^{t} contentement strecken zall.

Zoo ijmandt van 's Comp^{s} subjecten offte leijffeijgenen bij den Pangeran overloopt, 't zij sulx uijt oorsaeke offte opgenomen haet tegen zijne overheeren geschiedt offte sigh ergens soeckt te borgen, sall Zijn Hoogh^{t} gehouden wesen, desellve op te doen soecken ende over te leveren in handen van 's Comp^{s} resident.

Offt gebeurde, 't welck Godt verhoede, dat eenige jngeboorne offte jnwoonders in Palimbangh, 't zij wat natie offte qualiteijt die zouden mogen wesen, hun verstouten, 's Comp^{s} resident, sijne minderen, offte eenige subjecten van den Nederlandtschen staet hoon offte smaet aen te doen offte schelltwoorden tegens haer uijt te spouwen, zall Zijn Hoogh^{t} allsulcke dadelijck naer meriten doen straffen; soo niet, den Capiteijn jn handen leveren, om naer exigentie van saecken selffs te straffen offte op Bat^{a} te voeren ende bij weijgeringe van jusstitie sall den Resident soodanige mogen in heghte nemen ende handelen daer met soo 't behoort.

---

[1] *Bouwstoffen*, III, bldz. 109: „de geestelijcken hunner religie".

[2] Invadementen = wederrechtelijke bemoeiingen van anderen?

Des Comp^s dienaren, vassalen ende subjecten onder 't gebiedt van den Capiteijn Generael, die hier comen negotieren, zullen betalen van alle cleeden, die geopend werden, jder sorteringe een stuck zonder meer; ende van den peper, die uijt Zijn Hoogh^t rijck vervoerdt zall werden, hondert vijff R^a van 8^n in spetie van jder hondert pijcoll, te weten taghtigh R^a voor den Pangeran ende vijff en twintigh d^to aen den Sabander, die tot dat ambt geadmitteerdt is offte gebruijkt werdt, welcke gereghtigheijdt ende [1] Pangoran ende Sabandar bij manquement van penningen in cleden merckt-ganck sullen aannemen ende haer daer met laten contenteren.

Alle coopluijden, borgelijck ende gemeene persoonen, egene uitgesondert, sullen vermogen met 's Comp^s residenten te handelen, coopen ende vercoopen in alle coopmanschappen ende goederen, sonder dat ijmandt sulcx sall beletten offte verhinderen.

Den Pangeran zall zijne jngeboornen ende jngesetenen, 't zij Chineesen offte andere natien, daer met 's Comp^s residenten handelen, aen doen condigen, dat niemandt cleeden noghte comptanten sall verstreckt werden, eer d'sellve peper aen boordt hebben geleverdt en principalijck niet aen de Grooten van 't rijck, omdat men daer mede de meeste moeijten heefft en 't weijgeren onlusten veroorsaeckt, ten ware de Pangeran daer selffs voor willde ressponderen.

Soo 's Comp^s resident noghtans goedt vont, aen Chineesen offte ijmandt cleden ende comptanten voor alleer dat peper leveren te vertrouwen, sall voornoemde resident bij manquemendt van tijdelijke [2] betalinge vermogen, soodanige luijden 't scheep gevanckelijck setten ende voor 't vertrek niet volldoende, nae Batavia voeren, sonder dat Zijn Hoogh^t, schoon 't jngeboorne zijn offte Chineesen, die hun onder Zijn Hoogh^t, de Coninginne offte eenige Grooten hadden begeven, 't sellve in eeniger manieren sall beletten, maer ter contrarie alle devoir aenwenden, d'onse satisfactie geschiede.

Den Pangeran sal niet toelaten, dat eenige natie peper uijt sijn landt vervoere als alleen 's Comp^s dienaren ende hare subjecten offte zijn jnwoonders, mits dat sij d'sellve op B^a [3] brengen, allwaer hun goedt onthael aengedaen ende in alles geaccommodeert sullen werden. Jngevall den uijtvoer van peper bij 's Comp^s residenten vermerckt werdt, sullen vermogen alles te lighten, allwaerdt binnen de rivier offte hier ter rheede.

[1] *Bouwstoffen*, bldz. 110, heeft hier: „den".

[2] In de beteekenis van „tijdige".

[3] Batavia.

Des Comp^s^ resident sall d'authoriteijt ende 't gesagh he alle Batavische Chineesen en 's Comp^s^ subjecten, die me offte vaertuijgen hier verscheijnen; soo d'sellve qualick doe ende soo ijmandt hun verongelijckt, voorstaen ende reght ende soo eenige fugitieven, van Bat^n^ offte andere plaetsen gewaer werdt, hun sonder eenige contradictie weder mogen

Alle vaertuijgen, 't zij wadt natien die zijn en van comen, sullen hunne pasceduls van voornoemden resident Eghter soo [1] gemelte resident geen passceduls geven ae d'Oost van Java offte voorbij Malacca willen, maer soo geran 't aenstaende Noordermousson voorneemt, drie à tuijgen om de Oost van Java te senden, sall Sr Liessv verleenen, dogh int aenstaende sall Zijn Hoogh^t^ sulx Generael [2] moeten versoeken. Jngevall eenige vaertuijgen bi Malacca willen varen, sullen die rheede eerst aendoen en een passcedull van den Gouverneur [3] versoecken ende soo schepen offte hare subjecten eenige vaertuijgen bij Noorde offte d'Oost van Java sonder passen bejegenen, sullen vo buijt aengeslagen werden.

Des Pangerans jngeboornen ende subjecten zullen verm passen van 's Comp^s^ resident van hier nae Johor, Pahangh Siam ende Cambodia te varen, met zoodanige coopmansch de Comp^e^ niet prejudicabell zijn, maer sullen geen peper d voeren; offte soo contrarie bevonden werdt, sall 's Comp^s^ r vaertuijgen jn dese reviere zijnde, den peper daeruijt moge in zee onse scheepen bejegenende, aengeslagen ende v buijt verclaerdt werden.

Jngevalle 's Comp^s^ schepen offte hare subjecten eenige va van waer dat comen, met maintementos offte geringe coopma tusschen **Lucepare** [4] en **Linga** bejegenen, die 't voorn Palimbangh hebben, zijlieden soodanige vaertuijgen volge tract, met den capt^n^ Sourij voor desen gemaeckt [5], vrij laten passeren, dewijle Palimbangh sijn voetsell van ende meer behoefftigheden uijt ander landen hebben m

---

[1] *Bouwstoffen*, bldz. 111: „eghter sal".
[2] Gouverneur-Generaal.
[3] Van Malaka. De handelspolitiek, door de O. I. C. in Malak wordt hier toegepast op de vaartuigen van Palembang.
[4] Luciparapunt.
[5] Vgl. hiervóór, bldz. 348.

soo d'selve nae andere plaetsen tenderen, sullen 's Comp^e scheepen offte hare subjecten, als selffs voor de Palimbanghse reviere, zeehaven ende plaetsen onder 't gebiedt van den Pangoran, mogen aenslaen ende voor goede princen houden.

Des Comp^e dienaren offte hare subjecten sullen binnen de **Palimbanghse reviere**[1] geen handelaers beschadigen, maer soo binnen voornoemde reviere offte in de **Palembanghse strate**[2] eenige oorloghsvaertuijghen van den Mattaram[3] bejegenen, moge d'sellve vrijelijck aentassten, sodanigen hostiliteijt thoonen ende beschadigen aen schepen, volckeren ende goederen, sooals te rade werden sullen.

Den Pangeran sall voortaen sodanige bontgenoot en geallieerdt vrundt van den Capiteijn Generael ende Nederlantschen staedt sijn, eeuwigh en onveranderlijck blijven, dat niet vermogen sall, hunne vijanden in eeniger manieren t'assisteeren, maer ook voor vijanden houden ende doen houden[4], die haer hosstijle possture tegen sijn Ed., sijne dienaers, hunne commertien offt subjecten stellen off doen stellen op pene van ook in vijantschap met den Nederlandtschen staedt te vallen. Jntegendeell sall den Capteijn Generael den Pangeran in alle toevallen adsisteeren ende tegen zijne vijanden soodanigh protegeeren als den noodt vereijschen, 's Comp^e maght toelaten ende de gelegenheijdt aenwijsen zall.

Tot besluijt belooft den Pangeran mits desen, dat ons binnen zijn riviere in alle swarigheden ende voorvallen sall beschermen jegens alle gedughte offte openbare vijanden ende geveijnsde vrunden, die 's Comp^e dienaeren offte hare subjecten met gewellt offte practijcken eenige hinder souden willen mogen offte connen aendoen. Welck contract ter wederzijden met onse handtteekens becraghtight is.

Int schip de Luijpaerdt in de reviere voor Palimbangh desen 20^en October A°. 1642[5].

---

[1] De Ajer Moesi.

[2] Straat Banka.

[3] „Den Mattaram" wordt steeds gebruikt in die dagen voor den vorst van Mataram.

[4] Dus ook Mataram.

[5] Het (*onuitgegeven*) *journaal op de Bredamme*, een der schepen van Van Vliet, *door Adriaan van Liesveld* gehouden, zegt, dat het contract werd onderteekend den 21 October, op welken dag ook de plaats werd aangewezen, waar de O. I. C. een loge zou vestigen: palen met 's Comp^s wapen werden opgericht. De Palembangers drongen aan op het bouwen van een sterkte in hun land. „Bovendien dronghen seer stercq aen om doorgaens een schip voor dese staet te mogen liggen hebben" (*Van Liesveld aan den G.G., 26 Oct. 1642*). Den 22 Oct. werd besloten, dat Van Liesveld met twee schepen voorloopig in Palembang zou blijven.

Dit contract is met drie zeegells becrachtight, namentlijck van **Sjebiagh Plimbaugh**, pangerangh, **radingh temmagon**, eerste, ende kaij tammagon **Nazza Pra Radie**, derde persoon int rijck; ende onderteekent bij **Jeremias van Vliedt, Adriaen van Liesvellt, Dirck Snouck**, neffens hunne wapens in roolen lack daer op gedruckt.

CXLVIII. FORMOSA.

1642. [1]

Vóórdat aan den gouverneur van Formosa bekend werd, dat de Spaansche versterking van Kelang, den 26 Augustus 1642, in handen van de onzen, onder bevel van Harousé, gevallen was (vgl. hiervóór, N° CXLV), had de gouverneur, Traudenius, den sergeant-majoor Lamotius, juist met versterkingen uit Batavia gekomen, naar Kelang gezonden met 3 jachten en een „quelpaert", [2] om daar de opperleiding te voeren. Zijne instructie, door Traudenius geteekend, is van 7 September 1642. Vooral de verwachte goutmijnen, „het langh gewenschte desseijn", zouden ná de eventueele verovering van het Spaansche fort het hoofddoel zijn. Hij moest die trachten te bereiken, „'t sij bij wege van minne.... ofte wel met macht van wapenen". Het laatste zou wel het geval zijn: „want het schijnt, dien brutalen hoop (nl. de inlanders van Kelang—Tamsuij, „die almede den beest spelen") niet met vruntschap, maer met force van onse waepenen tot reedelijckheijt moeten worden gebracht". Verder moest hij het land voor de O. I. C. in bezit nemen. Een garnizoen moest in het eventueel veroverde Spaansche fort blijven (Vgl. deze Bijdragen, Nieuwe volgreeks, II, bldz. 92, v.v.). Een der resultaten van Lamotius' tocht is onderstaand verdrag.

Artijkelen ende conditien, d'welcke door den velldtoverste Joannes Lamotius ende den Raedt op Quelangs inwoonders van **Formosa** voorgestellt zijn ende ook aengenomen ende belooft hebben t'aghtervollgen, om onder onse beschermінge ende in ons verbandt te mogen aengenomen werden.

1 Ende eerstelijck dat zij aen de Nederlanders hun laudt ge-

[1] Uit het Contractboek. De datum staat niet geheel vast, maar moet eenigen tijd later zijn dan 7 September, de dag waarop Lamotius' instructie door den gouverneur van Formosa is vastgesteld (Vgl. deze Bijdragen, Nieuwe volgreeks, II, bldz. 98. Vgl. hiervóór, bldz. 368, v.). In het Contractboek bevindt zich het stuk dan ook na het contract met Palembang van 20 October 1642.

[2] Wie kent de afleiding van dit woord?

willighlijck ende bereijdt zijn op te dragen, sulcx metter daet zullen doen blijcken, nu ende ten eeuwige dage ende voorts deselve natie gehou ende getrouw te blijven.

Dat geen wapenen tegens ons ende niemandt van onse geallieerde vrienden ende bondtgenooten noghte tegens den geenen, allwaer wij ende zij tegenwoordigh mede vereenight zijn en zullen aennemen offte gebruijcken om geenderleij oorzaeke, maer ter contrarie alle hullpe, faveur en bijstandt met goedt ende bloedt te betoonen; ende specialijck eenige van onse offte van onse geallieerde met hun jaghten, offte ander vaertuijgh op hare strant te vervallen en te verongelucken, dat alsdan deselve hunne leven ende vaertuijgen getrouwelijck sullen hellpen bergen en ter naesster plaetse van onse guarnisoen offte fortressen te hellpen brengen.

Dat zoo wanneer een princevlagge met een ciap offte merck, gelijck haer mede gegeven is, in haer dorpen wert verthoont, hunne outste ende oversten terstondt aent casteell op 't eijlandt **Quelangh** sullen verscheijnen, omme te aenhooren en nae te comen sodanige ordre en lasst als hun bij de resspective overheden alsdaer sall werden gegeven.

Dat mede jngevalle de jagers offte ijmandt van onse geallieerde bondtgenooten in ende ontrent haer plaetse moghten comen te vervallen, sij deselve weder sullen te reghte brengen, sonder eenige hinder offte jmpechement te doen ende ter contrarie alle weghgeloopen en gevlughte swarten en aendre vrije offte lijffeijgenen, die zij souden mogen vernemen, terstondt ende sonder vertoeven, soo in der minne als met gewellt, ende in cas van groote opositie dersellver hooffden offte coppen van [1] 't voorschreven Quelangh offte ellders allwaer die thuijs hooren sullen brengen, waer voor hun een redelijcke recompense sullen genieten.

Dat jnsgelijck gehouden zullen zijn, soo wanneer wij met eenige jnwoonders in oorloge quamen te geraeken, ons met hun groote maght en t'onser eerste requisitie comen assisteeren, 't welck wij jnsgelijcx tegens hare vijanden tot hun bescherminge sullen doen, behoudelijck dat den oorlogh in rade bestaen, ende met onse kennisse bij der handt genomen werde.

Eijntelijck dat alle de naesstgelegen dorpen eens ter weeke ende de veerste eens alle 14 dagen allhier met aerdt ende boomvrughten, alsmede met hoenderen, eijeren, visch, groot en kleijn beesstiaell op den passer om te venten sullen verscheijnen, welcke goederen

[1] Schrijffout voor: „aen"?

hun in redelijckheijt affgekofft ende met gelldt, kleeden offte andere waren en goedduncken [1] sullen volldaen ende betaellt werden.

Eijndelijck ende ten lessten allsoo dese artijkelen tot ende op approbatie van onse hooge overigheijt geslooten ende beraemt zijn, zoo sullen d'jnwoonders offte hoofden van dien alle veranderinge, welcke niet anders als in redelijckheijt bestaen sall, mede gehouden zijn aen te nemen ende accepteeren, gelijck deze bovenstaende artijkelen mede gedaen hebben.

CXLIX. SURAT.

7 November—3 December 1642. [2]

Sedert de verkrijging der fermans van 1636 van den Grootmogol betreffende den handel in Surat en vandaar uit in Hindostan en verdere deelen van het rijk van den machtigen heerscher (zie hiervóór, bldz. 278, v.), was de O. I. C. in die streken haren handel blijven voortzetten. Toen echter in Augustus 1634 [3] G.G. en Raden besloten, Jacob van der Graeff (vgl. hiervóór, bldz. 278) te vervangen door Barend Pietersen (vgl. hiervóór, bldz. 276, noot 1), werd aan den nieuwen vertegenwoordiger der O. I. C. niet gegeven de waardigheid van Directeur. Hij zou daar gevestigd zijn „in qualitee van oppercoopman, sonder meer tijtel te gebruijcken". Deze maatregel stond zonder twijfel in verband met het oordeel der Hooge Regeering over het belang der commercie in die streken, die zij toen noemde „den onprofijtelijcken Indostansen handel, veroorsaeckt door des Coninex monopolie in den indigo ende de dierte der cleden." (*Dagh-Register 1631—1634*, bldz. 368, v.). Toen Pietersen op het eind van 1639 aftrad (hij werd vervangen door Paulus Croocq: vgl. *onuitgegeven Generale missive, 18 Dec. 1639*), was echter de directeurs-titel reeds geruimen tijd (minstens sedert 1637: vgl. *Dagh-Register 1637*, bldz. 264) weer hersteld en Croocq werd Directeur. Onze betrekkingen met die streken waren dan ook van meer beteekenis geworden, dank ook de leiding van den bekwamen Pietersen (vgl. *onuitgegeven Generale missive, 30 Nov. 1640; Dagh-Register 1637*, bldz. 81, 103, 264 v.v.; *1640—1644*, passim). Toch wordt steeds door onze vertegenwoordigers geklaagd over tegenwerking en vexatiën van verschillende plaatselijke autoriteiten, vooral ook ten opzichte der tollen, en het was vooral om daarin verbetering aan te brengen, „tot voorcominge van veele onredelijcke fastidiën", dat in 1642 de opperkoopman te Agra,

---

[1] Hier is de tekst bedorven.

[2] Overgenomen uit *Dagh-Register 1643—1644*, bldz. 168, 169.

[3] Ik heb op bldz. 278 het jaar van Van der Graeff's aftreden (1634) niet genoemd, wat misschien tot eenige verwarring zou kunnen aanleiding geven. Ik maak daarom van deze gelegenheid gebruik, even op deze aangelegenheid terug te komen.

Cornelis Weijland, naar het Hof van sjah Jehan (vgl. hiervóór, bldz. 268, v.), die toen verblijf hield te Lahore, werd gezonden. Den 19 October werd Weijland tot den Grootmogol toegelaten met geschenken en een brief namens den Gouverneur-Generaal. Verschillende fermans waren het resultaat van dezen tocht (*Dagh-Register 1641--1642*, bldz. 193; *1643—1644*, bldz. 163, v.v.).

Translaet van 's conincx firman geschreven den 14 dagh van de maent Chaban, [1] A° 16 van sijn regeringe ende A° 1052 van Mahomet.

Alle groote ende cleijne gouverneurs, heijdense ragies, radaers, thollenaers, wachters op de revieren ende in den weg van **Agra** tot **Souratta** toe, sullen verstaen dit volgende gebot van den coninck die de Hollanders seer toegedaen is.

Welcke door hulpe van haere goetgunstige (die staen onderaen de voet van sijnen throon, welcke soo claer is als de son, ende streckt tot aen den hemel) hebben verclaert, dat in ende rondom Agra, **Amadabath**, **Brodra** ende andere plaetse sijn negotieerende, mits betalende behoorlijcke tholl, ende gedoleert dat in gemelde plaetsen, alwaer sij coopen ende vercoopen, in de wech, op ider masel ofte rustplaetse, elc dorp, veel geldt van hare caffilas op den naem van tholl ende wachtgelt affgevordert ende veel travaillie aengedaen wert, jae daer met haer caffilas opleggen, somtijts niet segour rusten connen, 't welck Sijn Maij^{t} ter oiren gecomen sijnde, ordineert ende commandeert dat in Souratta ende **Brootcha** tholl sullen bethalen ende nieuwers anders. Oock sal niemant van haer iets eijsschen, veel min nemen, tsij heijmelijck ofte openbaer. In welcke fausdaers [2] gebiet comen, sal d° gehouden wesen hun te convoijeeren tot in een ander sijn gebiet, opdat haer geen schade overcome. Van dit voorschrevene is een firman bij haer, ende andermael op een nieuw gebiet de coninck sulcx.

Haer coopmanschappen, indigo, als anders mogen coopen als 't hun belieft; oock maeckelaers gebruijcken die sij willen ende vermach niemant daervan te participeren.

Datum ut supra. [3]

---

[1] Sjaban 1052 begint 25 Oct. 1642. Het stuk is dus gedagteekend 7 November.

[2] Fauj-dar, foujdar, phousdar: een militaire gouverneur, maar ook het hoofd der politie van een district (*Hobson-Jobson*, p. 273).

[3] Ofschoon niet al de aangeschreven gouverneurs, enz. zich veel stoorden aan deze fermans en Weijland dan ook al spoedig besloot, daarover zich weder bij den Grootmogol te beklagen, waren er toch wel degelijk hier en daar gunstige gevolgen van den ferman van November 1642 merkbaar (Vgl. *Dagh-Register 1643—1644*, bldz. 171, 173, 179, 180, 187, 188, 196).

Translaet van 's conincx firman, nopende **de thollen** in **Souratten**, geschreven den 11^{en} dagh van de **maent** Rammasan,[1] van sijne regeringe A° 16, ende van Mahometh 1052.

De Hollanders sijn gecomen voor de poort van 's coninx hoff, ende door hulp van haer favoriten (staende onderaen de voet van sijnen throon, welckers luijster is gelijck de son, ende streckt tot aen den hemel toe) in 't gesichte van den coninck, ende hebben door d° favorijte gedoleert, dat sijn dienaer (in Souratta regerende) hun in 't verthollen der goederen die in **Agra** en **Amadabath** incoopen ende in Souratta brengen, veele travaillie aendoet ende versocht, dat Sijne Maij^t gelieve door sijnen divan daerop soodanige wijze te stellen, 't welck de tollenaers in Souratte sullen moeten volgen ende soodanigh aen Sijn Maij^t weder in reeckeninge brengen. Daerop heeft den Coninck gemandeert dat de thollenaers haer goederen, comende van Agra, niet hooger als van 10 op 12, dittos van Amadabath van 10 op 10½ taxeren ofte cargeren sullen, ende moeten op haer facture vertrouwen ende geen meer tholl ten hondert afnemen als de manier is. De goederen in **Brodera** ende Soeratta ingecocht sullen volgens den incoop vertholt worden; behalve dit moet haer geen travaille aengedaen, noch iets buijten reden afgevordert werden.

CL. BENGALEN.

7 November 1642.[2]

Ook de handelswegen, welke van Agra naar Bengalen leidden, werden door Weijland bij zijne zending naar Lahore niet vergeten, zooals uit onderstaanden ferman blijkt.

Translaet van's conincx firman nopende de bevrijdinge van de thollen op de wegh in de **Poerobs quartieren**[3],

---

[1] Ramadhan 1052 begint 23 November 1642. Deze ferman dagteekent van 8 December, dus van nà het vertrek van Weijland uit Lahore op 24 November (Vgl. *Dagh-Register 1643—1644*, bldz. 167).

[2] Overgenomen uit *Dagh-Register 1643—1644*, bldz. 170.

[3] Wat toen onder deze „quartieren" moet worden verstaan, is uit den tekst van den ferman op te maken (het is ongeveer het tegenwoordige Oudh: vgl. *Hobson-Jobson*, p. 547). Op Hunters *Atlas* nòch in zijn *Gazetteer* vind ik de uitdrukking. Wèl op Valentijn's kaart van *'t Koninkryk Bengale* (V, 1, bldz. 146), nl. „'t Land van Prurop". Deze kaart is echter zéér onnauwkeurig.

geschreven den 14 dagh van de maent Chaban, A° 16 van sijne regeeringe ende 1052 van Mahomet.

Alle groote ende cleijne gouverneurs, heijdense radgies, radaers, thollenaers, wachters op de revieren ende in de wegh van **Pipelij Bandaer** tot **Agra** [1] toe, sullen verstaen dit naervolgende gebodt van den Coninck die de Hollanders seer toegedaen is.

Welcke door hare vrinden (staende onder aen de voet van sijnen throon, welckers luijster streekt tot den hemel toe ende is de son gelijck) hebben verclaert, dat in **Benares**, **Jaelaelpour** [2], **Geijrebath** [3] ende andere plaetsen negotierende ende gedoleert, dat wanneer sommige goederen naer Agra, ende sommige naer Pipelij brengen, in de wegh op alle plaetse, dorpen ende revieren hun veele travaillie aengedaen wert, hun afvorderende veel gelt, op de naem van thol ende wachtgelt, oft onder eenigh ander pretext, jae sodanige moeijte, dat somtijts qualijck op haer masel geraecken connen. Daerover gebiet den conninck dat alle tholl, wachtgelt ofte diergelijcke in sijne juridictie haer heeft vrijgegeven, dies sal niemant haer daerom eenige molestie aendoen, oock niet van haer eijsschen onder wat schijn het soude mogen wesen, gelijck 't vorige firman dat bij haer berustende is, oock vermelt. Dat in den wegh haer niemant sal verhinderen te gaen soo verre als 't hun sal believen ende blijven daer sij willen. Gebiede andermael, dat alle coopmanschappen mogen coopen, ende maeckelaers gebruijcken die 't hun belieft ende soo iemant dit contrarieert, soodat weder bij Sijne Maij[t] comen doleren, sal de schuldige opt hoochste gestraft werden. Idereen sal dit met alle vlijt naercomen, soo haest als dit sal gelesen hebben.

Datum uit supra.

---

[1] Agra was dus de plaats, waar de handelsbeweging der O. I. C. in Hindostan zich concentreerde: Z.W.waarts naar Surat, Z.O.waarts naar Bengalen.

[2] Vermoedelijk Jalalpoer ten N.W. van Benares.

[3] Khairabad, ten Oosten van Agra, ten N.W. van Jalalpoer.

2.

Den Gouverneur offte zijnen resident sall het vrij staen te ventileeren ende te vercoopen alle waren ende coopmanschappen sonder onderscheijdt aen alle ende een jder meesstbiedende coopman in 't gantsche landt Singier op dien standt ende wijze als hij best gelegen ende hem proffijtelijxt oordeellt te zijn.

3.

Dogh de oliphanten, peerden, papegaijen, loerijs [1], civeth-catten ende honden, die bij de Comp^{e} in Tegenepatnam gesonden werden, zijnde dingen tot schenkagie, sullen aen Kisstapaneijk, hem die gestaende [2], alleen vercoght werden, mits betalende sodanigen prijs als andere coopluijden daervoor bieden ende willen geven.

4.

Geen thollen, balanghsgellden [3] offte eenige jmpossten, hoedanigh die gestelt off genoemt souden mogen werden, sullen d' E. Comp^{es} goederen subject zijn, maer 't sij haer vrij te komen ende weder te keeren, te coopen ende vercoopen, aen te brengen ende wegh te voeren wat waren het souden mogen wesen, sonder van eenigh tribuijt in het minste aengesprooken te werden. [4]

5.

't Geschiede soo dat den gouverneur der Hollanders offte sijnen resident eenige oppercoopluijden, coopluijden, assistenten offte andere persoonen te landewaerdt woudet in senden, om ter plaetse daer zij de marckt ten bessten vinden eenigen tijt te verblijven, hare goederen te vercoopen ende andere haer van nooden op te coopen, 't welck hem tellcker uijre sonder eenige verder licentie van Kistapaneijck offte de zijne pro rato vrij staedt te ordonneeren, sullen in zoodanigen gelegentheijt de aengebraghte ende weghgevoerde, gecoghte ende vercoghte goederen, hoe veel ende hoedanige 's jonckans in 't gaen ende wederkeeren moeten passeeren, ongemollesteerdt blijven van den allderminsten toll, t' wellcke den 's jonckanniers tijdelijck dient verwittight, opdat geen swarigheijt op en rijse. [5]

---

[1] Een bijzonder soort papegaaien.

[2] *Contractboek Zeeland*: „aanstaande."

[3] *Contractboek Zeeland* en *Dagh-Register*, bldz. 264: „waeggelden".

[4] „Dit alles heb ik aen U alleen ende aen niemand anders uijt libere gunste geschonken", voegt Kistapa naïk hier aan toe.

[5] Soo eenige mijne jonckanners hier tegen doen, sal sulx met al mijne macht verhinderen".

6.

Ingevalle het verbeurde [1], dat eenige schepen, jaghten, boots offte eenigh ander des E. Comp^es vaertuijgh, langs de custe varende, door onweder, storm offte brandt, t welck Godt verhoede, onder het S'jingiese gouverno quamen te stranden offte breeken, geen pretentie sall den neijck van Singier offte Kistapaneijck [2] op eenige goederen mogen maecken, maer alle coopmanschappen, 't zij goudt offte sillver, alle scheepsgereedtschap, geschut, anckers, touwen, zeijlen, volck ende alles wadt overblijven moghte, zall den Gouverneur offte zijn resident int geheell werden gejntregeerdt. Ende t' opperhoofft dier plaetse sall verobligeerdt staan, zijn ondersaten te commanderen, om in alle 't geene sij cunnen de behullpsame handt te bieden ende de goederen als vooren wederom te restitueeren. [3]

7.

Alle Engellsen, Portugesen ende Deenen sullen van alle negotie in het gantsche Singise gouverno werden ontseijt, nogh hare adherenten ende mede hullpers om van eenige commertie d' E. Comp^e int sekreedt te onderkruijpen directelijck nogh jndirectelijck gedulldet, maer alle negotie sall gantschelijck ende alleen de E. Comp^e overgedragen werden.

8.

Een ijder coopman van het gantse landt Sinsier sall door een openbaer edict offte placcaedt vergundt ende verwittight werden, dat die vollcomene authoriteijt ende vermogen in absoluijte effecte genieten, om in alle siguriteijt met alle waren ende coopmanschappen op alle huijsen ende plaetsen, int gantse landt Singie met d'E. Comp^e te mogen handelen, te coopen ende vercoopen, sonder eenige molesstatie, soo als hem dunct het meeste proffijt te zijn. Ende dit placcaedt sall hem van heden binnen 14 dagen een ijder werden cont gedaen, opdat de onwetenheijdt geen aghterstell en bhare.

9.

Alle ende ijder jnwoonder sall gehouden ende verbonden sijn, alle zijne waren ende goederen tot redelijcken prijse aen d' E. Comp^e alleen te leveren, genietende in betalinge $\frac{1}{3}$ in contant ende de

---

[1] Gebeurde.

[2] In theorie liet Kistapa naïk de regeermacht nog bij den wettigen naïk berusten.

[3] „En niets sal ick U oijt daervan mogen eijschen".

andere twee derde parten in coopmanschappen, die haer tot zoo hoogen marct als de coopluijden in Palliacatta sullen aengereekent werden, t wellcke zij sonder teegenspreeken moeten accepteeren, beginnende dese betalinge eerst van Montipa Chittij, die de negotie ten deele voor Kistapaneijck sall drijven, met soodanige verstande, dat hem dese premenentie niet verder en streckt als off die aen een ander vande minste coopluijden toegestaen wierdt.

10.

Ende opdat de gemelte coopluijden ende jnwoonderen tot alle negotie met d' E. [Comp^e] alleen meerder geanimeerdt souden werden, sullen gaudeeren vrijheijt ende hallven toll, wat en hoedanige 's jonckans sij souden mogen passeeren, wat waren ende coopmanschappen sij met haer souden mogen brengen.

11.

Het zall geen jnwoonder offte coopman van het geseijde landt Sinsier, t zij in het heijmelijck off openbaer, werden toegestaen, sijne goederen te landewaerdt uijt te voeren tot Engellsen, Portugesen, Deenen offte andre natien, maer staen verobligeerdt, het hare alleen aen de E. Comp^e te ventileeren ende vercoopen.

12.

Niets sall [van] Kistapaneijck offte de zijne worden bedoght, g'ordonneerdt ende gestatueerdt, 't welck aen ijmandt der jnwoonderen boven gemellt int minste eenige vrese offte nabedencken soude connen aenbrengen, om met de negotie der E. Comp^e terugge te blijven ende dat dus onder een tijtell van gemeene vrijheijt de Comp^e genootsaeckt soude zijn met een persoon alleen hare negotie te drijven, maer in contrarie alle faveur, gonste ende liberteijt, op dat des E. Comp^es negotie met ijder coopman dies te meerderen floreere.

13.

Mits twellcke alles Kistapaneijk in forme als boven onderhoudende, sall mede den gouverneur der Hollanders t'allen tijden verbonden ende verplight blijven om alle sodanige sorteeringe van cleeden ende alle andere coopmanschappen, niets uijtgesondert, als op sijn expresse ordre, bevell ende conform sijn monsters aenbesteet ende gemaect sullen worden, t'accepteeren ende te betalen, mits de geroerde clederen ende andere waren marctgank ende

even als die aen Chinnanna [1] ende andere coopluijden op Palliacatta betaellt werden naer cours ende loop der negotie, 't zij dat dierder off beter coop souden mogen worden, gehouden zijn aen te nemen, mits dat de betalinge geschiede als boven, artijcull 9, breeder is uijtgeleijdt.

Gegeven int Casteell Gelldria desen 17e Meerdt 1643.

Copie translaet van seecker ole off brieff bij Kistapaneijck aen den gouverneur Arent Gardenijs geschreven [2].

In den jare Sittrebana, den 13 dezer maent Pangorim [3], heb ik, Tapackij Kistapaneijck den voorspoedigen, aen Arent Gardenijs, Raet van India, gouverneur ende directeur der custe Choromandel wegen den Staet der vereenigde Nederlantse geoctroijeerde Oost-Indische Comp^ie etc^a, gegeven desen tegenwoordigen brieff van vertrouwen ende seeckerheijt.

UE. missive heb ick wel verstaen. Op die wijse als ghij den couwel begeert hebt, heb ick hem u verleent ende daerenboven t'uwer eeren heb ick geschoncken een dorp [4], 't welck uwe eeuwich sal blijven, genaemt **Tondemanatam** [5]; opdat ghij in **Tegenepatnam** soude blijven heb ick u vereert eenige huijsen ende een thuijn, ghij kont aldaer een van het volck senden die u best belieft ende aenstaet als opperhooft, 't resterende sal uwen padre [6]

---

[1] Onze voornaamste makelaar voor den handel in Tegenapatnam.

[2] Overgenomen uit *Dagh-Register 1643—1644*, bldz. 266.

[3] Over het jaar Chitrabhâmu en verder over deze tijdrekening zie Cunningham, *Indian Eras*, p. 29 ff.; Sewell, *Indian Calendar*, p. 32 ff., II ff., LXXXIV.

[4] Nl. het „incomen" van het dorp.

[5] „Ontrent Tegenepatnam geleegen." (*Dagh-Register*, bldz. 267). Op bldz. 281 „Condemanantan", vermoedelijk echter foutief, want ook *Contractboek Zeeland* heeft Tondemanantan.

[6] De predikant De la Dossa.

ende Padmanaba [1] verhalen. Ghij moet trachten dat onse vruntschap ende negotie eeuwich ende bestendich blijven.

Hierom sende ick u mijnen ambassadeur Ramacudria; hetgene noch ontbreekt, sal UEd. verwittigen. Wat saecken in UEd. plaetsen voorvallen ende hier van noode sijn, moet UEd ons toeschrijven. [2]

Onderstont:

Sirama.

CLIII. MALAKA.

18 Maart 1643. [3]

Onder de tinkwartieren van het Maleische schiereiland behoorde ook Oedjong Salang (Salanga, Junk Ceylon) aan de Westkust op circa 8 graden N. B. (vgl. hiervóór bldz. 365), dat in eene verhouding van onderhoorighoorigheid stond tot Ligor en daardoor tot Siam, 't welk Ligor onder zijne vazalstaatjes rekende. De beheerscher, „gouverneur", van dit eiland had in 1642 („sonder de minste redenen, schelmachtigh": volgens den gouverneur van Twist; volgens zijnen opvolger: mede ten gevolge van het onhandig optreden van den Nederlandschen „coopman" dáár) een Nederlandschen soldaat vermoord en den onzen „verscheijden onredelijcke vexatien en overlasten .... in hare negotie als andersints successive aengedaen." Men wilde de „schelmachtighe practijcquen van desen tijran" straffen en hem doen „ontwaer worden, (dat hij) vrije Nederlanderen ende geen Portugeesen geoffenceert" had. In Januari 1643 werd de opperkoopman Jan Harmansen door den gouverneur van Malaka, Jeremias van Vliet [4], naar Oedjong Salang gezonden, om satisfactie te trachten te verkrijgen en een contract te sluiten, of bij niet-slagen het kantoor te lichten en het eiland te blokkeeren. Van Vliet gaf hem een brief aan den Gouverneur mee, waarin o. a. wordt gezegd: „'t Is waerlijck onlijdelijck van een substituijt electijff gouverneur van een arm eijlant." Het gelukte Harmansen — althans dit was zijn indruk — onderstaande overeenkomst te sluiten met den opvolger des inmiddels afgetredenen gouverneurs (Vgl. Heeres, *Bouwstoffen*, III, passim, vgl. Register; *onuitgegeven missives van J. van Vliet aan G. G. & R., 24 Dec. 1642; onuitgegeven*

---

[1] Een „Jentijfsen coopman", die met De la Dossa naar Gingi was gezonden. (*Dagh-Register*, bldz. 260; vgl. hiervóór blz. 250, noot 2).

[2] „D'gecommitteerdens hadden mede aen d° neijck in Sinsier versocht, jaerlijcx 800 à 1000 stuck slaeven (gelijck wel voor desen) te mogen coopen ende vervoeren, 't welck ronduijt affgeslagen ende ten antwoorde gedient hadde, dat menschen te vercoopen niet alleen seer schandelijck voor de werelt, maer ook groote sonde bij haere goden gerekent wierde." (*Dagh-Register*, bldz. 276). Vgl. echter hierna, n°. CLXII.

[3] Uit het Contractboek.

[4] Hij volgde van Twist in 1642 als zoodanig op en werd in 1645 vervangen door Arnold de Vlaming van Outshoorn.

instructie voor J. Harmansen van den gouverneur van Malaka, 10 Jan. 1643; onuitgegeven missive van den gouverneur van Malaka aan den „gouverneur" van Salanga, 10 Jan. 1643, en van J. Harmansen aan den G. G., 19 Juni 1643).

Accoordt en contract tusschen d'E. Heer Anthonio van Diemen, gouverneur generael over den standt der Vereenigde Nederlanden jn Jndia Orientaell ter eenre ende Oboangh Insaghon Chirij Joan Palowan, gouverneur van 't eijlandt **Oedian Salangh**, ter ander zijde, gemaeckt met voornoemden Palowan door ordre van den E. Jeremias van Vliett, gouverneur der stadt ende fortresse **Malacca** met den resorte van dien, bij ons, Jan Harmanszoon, oppercoopman ende deser thinquartieren overhoofft, welck contract onverbreekelijck ende bondigh wesen sall, mits reserve der pretentie wegen den enormen moordt aen 't Hollandts bloedt door den predecesseur van den E. Palowan voornoemt begaen ende gecommitteerdt.

Eerstelijck sall den gouverneur van Oudiangh Salangh gehouden zijn, de coopmanschappen t zij van wadt plaetsen off waer inne bestaen, die allhier door de Nederlanders gebraght, d'sellve in volcomen liberteijt vercoght werden toe te laten, sonder dat zijn E. de besste daer uijt kiesen, taxeeren, verhinderen offt met monopoliën, gelijck voor desen geschiedt, beswaren, mitsgaders den thin ende ander inlandsche coopmanschappen te coopen ende vercoopen permitteeren zall.

De coopluijden ende gemeene volckeren sullen niet door publijcke off heijmelijcke middelen ende jndicten van 's Comp[s] huijsingen, als mede voor desen gebeurdt is, geweerdt, maer ter contrarie, Comp[s] residenten ijets, daer Godt voor zij, onbehoorlijcx rescontrerende, de hullpende handt tot preservatie van 's Comp[s] middelen door den Gouvern[r] offte, bij absentie sijnes persoons, de naesste raden geboden werden, sonder haerlieden met baetsughtige costuijmen te beswaren, maer alltijt in behoorlijcke extime te houden ende alle billijcke versoeken spoedigh t'assisteeren.

Den gouverneur meergemelt sall zijne jngeboornen ende jngesetenen, t zij wadt natie daer met 's Comp[s] residenten handelen, aen doen condigen, vermits in de formen der bitsen [1] groote frauden ende t geordonneerde niet geobserveerdt is, dat den thin voortaen aen

[1] „1 Bits thin is 4¾ ℔ Hollants, in gelde 17 stuijvers" (*Munts Waardije van Indien*, 20, in *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 78, noot 1).

's Comp[s] allhier rèsiderende dienaers met de balance ende gedesstineerde gewighte uijt mandament van den gouverneur voornoemt, ten overstaen ende in presentie van den comolaedt [1] ende ander ouranghkaijs meer, met zijn E. sap gemerckt naegecomen ende gewogen werden zall, omme alle bedrogh en onlussten, die anders soude mogen resullteren, zoo veell mogelijck te prevenieeren.

Jegen t gene voorschreven [2] den Capiteijn ende dese Nederlantsche thincomptoiren overhoofft op t jnstantelijck versoek van den Gouvern[r] ende principale groten een discreten prijs op de cleeden geset heefft, gelijck set mits desen, waer naer hun den Gouvern[r] en sijne onderdanen mitsgaders 's Comp[s] resident sigh reguleeren sullen, gelijck hier op 't naervolgende te sien is: namentlijck een sarasse leijde (?) Coetchin [3] voor den Coninck 7, de gemeente 9 bits; een salempouris 7 : 9; een p[s] [4] Guinees linnen 12 : 16; een p[s] (?) blauwe bethillies 6½ : 8; een p[s] (?) ramboutijns 15 : 18; een p[s] (?) ardias 3½ : 4½; een bafftas 4 : 5; een p[s] (?) witte bethillies 8 : 10; een p[s] (?) mandaphons 4 : 5; een caijn goelangh 4 : 5; een p[s] (?) roode bethillis 8 : 11; een p[s] (?) witte mouris 6½ : 8½; een p[s] (?) zeijlldoek 2½ : 3; een p[s] (?) negros cleden 3 : 4; ende een sarassa malaijo 10 : 13; een bits gereekent tot 17 stuijvers, well verstaende t' gunt den Coninck genieten [zal], niet meer emporteeren als 9 à 10 baer thin met ijder scheepscompste, waer met sigh contenteeren laten zall.

Soo ijmandt van s' Comp[s] dienaeren offte subjecten, dat Godt verhoede, tegen den den gouverneur [of] grooten deses gouvernements sigh sodanigh vergrepen, dat' feijt exemplaijre straffe meriteerde, sall den Gouverneur eghter sulx niet vermogen t' executeeren, maer den delinquant met d' jnformatien leveren in handen van 's Comp[s] resident; ende densellven sigh mede te buijten gaende t' sellve p[r] memorie op d' eerste onser scheepen compste aenteekenen, sulx als dan den gouverneur van Malacca adviseeren, opdat deselve naeexigentie van saeken gestrafft offte nae de fortresse gevoerdt ende in handen van jusstitie overgeleverdt werden mogen.

Den Gouverneur en sall ook vermogen, geenige handelaers, van Queda, Peragh, Java, Coromandell, Bengala offte van andre dier-

---

[1] „De Comolaet..., zijnde de tweede.... persoon in d[e] gouverno" (*Onuitgegeven missive van Van Vliet aan G. G. 31 Dec. 1643—2 Jan. 1644).*

[2] M. a. w.: Daarentegen belooft van zijne zijde, enz.

[3] Onderstaande verschillende doeken en kleeden, vooral uit Vóór-Indië, meen ik niet alle te behoeven te verklaren.

[4] Afkorting voor het Port. peça = stuk?

omleggende plaetsen comende, eenige negotie toe te staan, sonder ende allvooren desellve hunne pascedulls aen Comp[e] allhier resident verthoondt, Malacca aengedaen ende alldaer vertholIt ende vrije geleijde geprocureerdt te hebben ende dat volgens 't oude Malaxe reghdt. [1]

Tot besluijt beloofft den Gouverneur mits desen, dat boven aengeroerde nae sijnen teneur perfectelijck sal nacomen ende doen nacomen, welcke provisioneell contract [2] ter wederzijden tot oirconde der waerheijt, in presentie van den colmolaet Omonrath ende andere orangkaijs meer, met haer E. gewoone signature bevestight ende bechraghtight is. Datum desen 18[e] Martij 1643. Was geteekent **Jan Harmanszoon** nevens den Gouverneurs gewoonlijck merck off chiap.

CLIV. KUST VAN KOROMANDEL.

29 April 1643. [3]

„Den Carnaticaes coningh", die, „met zijn heijrleeger" in 't veld lag met het oog op de troebelen in en om zijn rijk (vgl. hiervóór bldz. 394), bezocht ook Pulicat, „alwaer sijne coninqlijcke Maij[t] den 28 (April) geparesseert ende des andren daegs bij den gouverneur Gardenijs int fort Geldria, daer hem met 't lossen van canon als anders groote eer aengedaen ende een schenckagie van f 2800 overhandigt wierde, om te beoogen verscheenen was. Integendeel [4] verleenden Sijne Maij[t] aen de Comp[ie] een nieuw en bondich caul met de voor desen verkregen vrijheden en bovendien de helft des tols van aencomende ende uijtgaende vaertuijghen, als hieronder breeder...... can gesien en gelesen werden." (*Dagh-Register 1643—1644*, bldz. 270, v., waar ook het stuk is afgedrukt.)

Translaedt uijt het origineell coull door den koninck van **Carnatica** aen den gouverneur Arent Gardenijs gegeven in Palliacatta, adij 29[en] Aprill 1643.

Godt segene.

In den jaere Sobauno [5] in de maendt Wijcksakhan [6] naer de nieuwe mane hebbe ick, Serangaraije [7], den gelukkigen, heere der

---

[1] Uit den tijd der Portugeezen (Zie Heeres, *Bouwstoffen*, III, bldz. IX).

[2] Vgl. beneden, n° CLVIII.

[3] Uit het Contractboek.

[4] M. a. w. daarentegen van zijne zijde.

[5] Het *Dagh-Register 1643—1644* heeft „In den jare Sittrebano". Deze dateering is foutief. Chitrabhânu eindigt in Maart 1643 (*Sewell*, *Indian Calendar*, p. LXXXIV, f).

[6] Vaisakha.

[7] In *Contractboek Zeeland:* „Srie Rangrait".

heeren, Godt der heeren, ende vermaerdt voor een seker [1] cloeckmoedigh solldaet aen Arent Gardenijs, gouverneur van de Hollanders, geschoucken dit naervolgende caull.

Door het gebodt van den prince ende H^re^ der Hollanders sijt ghij in ons landt **Palleacatta** gecomen met oogmerck om Uwe negotie ende commercie daer te drijven, gelijck ghij op heden oock doet. Hierom late ick U toe dese onderstaende vrijheijt in maniere als volght.

De goederen, die ghij met uwe schepen hier aenbrenght ende wederom die ghij uijt dese landen weghvoerdt, schencke ik voor uijtschepen en inschepen de vrijheijt van alle tollen ende gereghtigheden ende, dat meer is, tot Uwer eere sullt ghij genieten den hallven tholl van alle vaertuijgen, die te deser plaetse eenige goederen dissbarqueeren, ende soo ook van die geene die zij zullen jmbarcqueeren; soo als den duan daervoor geniedt, sullt ghij de helfft ontfangen in diervoegen, dat uwe goederen, die ghij hier te lande brenght ende wederom weghvoerdt, voor inschepen en uijtschepen vrij sullen zijn van allen toll, maer van alle andere vaertuijgen sullt ghij de helfft van de gereghtigheijt naer U nemen tot Uwen proffijte. Den jmposst, die de coopluijden vande stadt betalen, de gereghtigheijdt van den vigiadoor, [2] ende andere tollen des landts bevele ick, dat sij sullen betalen in forma als voor desen is geschiedt, soodat all ist saeke ick dese stadt Palliacatta voor mij sellven houdende offte verpaghte offte ter oorsaeke van eenige dienst offt uijt schenckagie aen een ander late, [3] noghtans het bovengeseijde sall ick alltsamen vollvoeren, even gelijck als ick geseijt hebbe. Ick hebbe ook gemaeckt, dat geen vigiadoor ietwes U sall connen affvorderen; soo onder de coopluijden van de stadt offte vigiadores een zake van gewighte voorvallt, dat sullt ghij mij well overschrijven, dogh zoo het dingen zijn van weijnigh jmportantie, ghij moet niet meenen, dat ghij verobligeerdt zijt, mij alltijt daervan de wete te doen, maer ghij sullt sulx met het hoofft van de stadt remedieren, opdat het niet meer en geschiede. Met

---

[1] *Dagh-Register:* „seer".

[2] Ik kan hier een vergissing herstellen. Op. bldz. 159, noot 4, heb ik de uitdrukking „visiadores" vragenderwijs trachten te verklaren door het Portugeesche „visitadores". Beter zal zijn de verklaring door „vigiadores" = wachters, opzichters. In het *Contractboek Zeeland* wordt hier steeds van visiadoors gesproken: het woord is dus wel hetzelfde als vigiadores.

[3] Vgl. hiervóór, blz. 231.

dese liberteijt dan vermooght ghij U negotie te drijven met een ijder, die ghij selffs willdt ende ghij en moedt in geenige sake het minste aghterdencken hebben. Dit caull moet ghij bewaren, op dat hij voor alltoos zijn craght behoude, wandt op dat ghij mij betrouwt en gerusst moght wesen, hebbe ick den sellvigen aen U geschonken. Stondt geteijckendt **Cirama.**

CLV. KUST VAN MALABAAR. [1]

12 Mei 1643. [2]

Ongeveer in dezelfde dagen, dat de oppercoopman Groes een contract sloot met Kayenkolam, maakte hij eveneens een „accoordt" met den vorst van het nabijgelegen Percattij of „Porcattij" (Porakad of Porka) [3] ten noorden van Kayenkolam (*Dagh-Register 1643—1644*, bldz. 223).

Accoordt offte contract gemaeckt met den grootmaghtigen koninck van **Porcattij** ter eenere ende den E. oppercoopman Pieter Sijbrantszoon Groes wegens d'Ed^e Hoogmogende H^ren Staten Generael, den H^re prince van Orangien ende d'Ed. honorable Nederlandtsche Oostindische Comp^e onder 't beleijdt van den Ed^en H^r Gouverneur Generael Anthonio van Diemen ter andere zijde.

Eerstelijck vergunt zijn Maij^t ons, jaerlijckx sijn porten offte havenen aen te doen, om onse commercie met zijne onderdanen vrijelijcken te drijven, waertoe ons ook de behullpelijcke handt sall bieden ende deselve belassten, dat voor de Portugesen, soo tijdelijck verschijnen, geprefereerdt sullen werden in de peperhandeling.

Ten tweeden sullen [wij] Zijne Maij^ts onderdanen met zoodanige goederen versorgen, als hier te lande gangbaer zijn ende bij ons te becomen sullen wesen, mits dat desellve martgangh betaelt werden met goede ende well geconditioneerde peeper, offte zooveell gember als bij de onse geeijscht en bij Zijne Maij^ts onderdanen te becomen zall wesen.

Ten derden dat op ons aenwesen allhier aen Parcattij geen peper nae Coutchin sall vervoerdt offte aen eenige vreemde natie, soo

---

[1] Vgl. noot 1 op bldz. 392.

[2] Uit het Contractboek.

[3] Vgl. Hunter, *Gazetteer*, VII, p. 387 en de kaarten bij Baldaeus en Valentijn.

Portugeesen, Engellsen, Fransen als Deenen vercoght werden en om effect te doen sorteeren belooft, dat zijne onderdanen te dien tijde op ons arrivement desen sall doen onderhouden ende naercomen, ten eijnde de onse als geseght is in de peperhandelinge de voorpreferentie mogen hebben ende bij weijgeringe van dien, dat sij bij Sijn Maij^{t} arbitralijck gecorrigeerdt sullen werden.

Ten vierden wordt bij Sijne Maij^{t} de vrede offte vruntschap, bij Sijn Maij^{ts} overleden broeder Siam Boaetchirij Nambiaes, den 20^{e} Maij A^{o} 1642 gemaeckt, [1] geconfirmeerdt, welcke is dat soo onse principalen t'eenigen tijden moghten geraden vinden, een huijs offte fortresse in Zijn Maijt^{s} landen op te werpen, dat ons Zijn Maij^{t} als dan daer toe bequame plaetse [2] offte persoonen, die van onse principalen daer toe souden mogen geordonneerdt werden, bevrijden van alle overlast, outragie ende gewellt.

Ten vijffden off het gebeurde, dat Godt verhoede, eenigh ongeluck van dootslagh als anders bij d'onse gecommitteerdt wierdt door toorne offte misverstandt, soo sall Zijn Maij^{t}, den delinquant in handen crijgende, gehouden wesen, desellve te leveren aen onse gebiedende opperhooffden, opdat naer forme van justitie met dese geprocedeerdt magh werden.

Ten sessden ende laessten soo Zijn Maij^{t} ten eenigen tijde met d'omleggende natien offte vollckeren sijns landts in oorloge quam te vervallen ende Zijn Maij^{t} offte den noodt vereijschte, sal van de onse met alle mogelijcke middelen, die den tijt toelaten sall, geassisteerdt werden.

Alle welcke bovengemelte artijculen ende conditien van beijde partijen reciproquelijck belooven ende zweeren bij solemnele eden, ijder op zijne wijse te aghtervollgen ende doen onderhouden, voor soo lange als sonne ende mane op den aerdtbodem hare scheijnselen geven zullen, wellverstaende soo sullcx bij d'E. H^{r} Gouverneur Generael ende d'E. H^{ren} Raden van India, residerende op Bat^{a}, geapprobeerdt offte goedtgevonden werdt, waervan t'aenstaende zaijzoen belooven vollcomen andtwoordt te brengen.

Alldus gedaen ende gecontracteerdt op Percattij in Sijn Maij^{ts} palleijs **Ambellapallij**, [3] adij 12^{en} Maijus A^{o} 1643. Was onder

---

[1] Vgl. Baldaeus, *Malabar—Choromandel*, bldz. 142, v.
[2] Hier is blijkbaar iets weggevallen.
[3] Ambulupali, ten noorden van Porakad.

met Zijn Maij[ts] zegell, in rode lacke gedruckt, becraghtight ende wederzijts int Portugeesch geschreven. Dell reij de **Porqua** escrista en Ambalapellij.

CLVI. DJAMBI.

6 Juli 1643. [1]

Lukas de Vogel, 's Compagnie's vertegenwoordiger in Djambi (vgl. hiervóór, bldz. 291 vv.), overleed 7 April 1640. Hij werd opgevolgd door den opperkoopman Hendrik van Gent. Eerstgenoemde ambtenaar had zich bij de Grooten des lands bemind weten te maken en ook daardoor de Nederlandsche belangen uitnemend weten te behartigen. Van Gent toonde mindere geschiktheid voor zijnen — trouwens niet gemakkelijken — werkkring dáár. Allerlei twistpunten deden zich op, waaronder vooral èn onze eisch, dat de Djambische vaartuigen passen van de onzen moesten kunnen vertoonen, wilden zij geheel veilig zijn voor het „aenslaen" hunner vaartuigen door de onzen (vgl. hiervóór, bldz. 291), èn de verhouding tusschen Mataram en Djambi een groote plaats innamen. Toen nu Van Gent vernam, dat „den Pangoran contrarie sijn protest geresolueerd bleeff, gesanten aenden Mattaram te schicken" en tevens ten opzichte van het passensysteem hem wilde dwingen aan alle Djambische vaartuigen passen te verleenen „nae alle quartieren", toen lichtte hij in Januari 1643 de loge, zonder de Hooge Regeering te Batavia er in te kennen. Hij kwam in Februari te Batavia terug. G. G. & R. keurden zijne houding niet goed, de lichting van het kantoor was volgens hen „meer uit wrevelmoedigheijt" gebeurd dan in 's Compagnies belang.

De pangeran van Djambi was ook niet gerust op den loop der zaken. Hij zond in haast gezanten naar Batavia. In April werd door de Hooge Regeering besloten, „voorschreven comptoir te restabileren, onder soodanige versekeringh ende voorderlijcke conditien, als bevonden wird ten dienste vande Comp[e] ende derselver respect te conveneeren, ofte met gewelt van wapenen ons recht te mainteneren." Van Gent had volgens hen wel niet in 't belang der O. I. C. gehandeld, maar „gedane dingen geen keer nemende", moest men nu zooveel mogelijk voordeel trachten te trekken uit wat gebeurd was. G. G. & R. hadden daarom Djambi in het ongelijk gesteld en Van Gent's handeling „gejustificeerd." Pieter Soury werd met een flinke vloot als commissaris naar Djambi gezonden, welke „aansienelijcke macht omtrent Jambij geen kleijne vreese baerden", en wel er toe mee zal hebben gewerkt, dat „na eenige dagen pitsiarens" („sacken met patientia" moet men hebben, klaagt Van Gent) onderstaand contract werd gesloten (Vgl. Tiele—Heeres, *Bouwstoffen*, II, blz. LXXV, 330, 361; III, bldz. 113, v.v., 137, v., 163, v.v., waar 't contract ook is afgedrukt; Mac Leod, *O. I. C. op Sumatra*, in Indische Gids, 1903, bldz. 1912, v.v., 1923, v.v.; *onuitgegeven missive van den Pangerang aan den G. G. „per sieur van Gendt", 1 Maart 1643, onuitgegeven instructie voor Soury, 29 Mei 1643 en journaal van Soury*, enz.)

---

[1] Uit het Contractboek.

Tractaedt ende accoordt, gemaeckt ende besloоten bij d' Heer Commissaris Pieter Sourij wegen den staet der Vereenighde Oostjndische Comp^e in Orienten uijt authoriteijt van den Ed. Heer gouverneur generael Anthonio van Diemen ende H^ren Raden van India, bij instructie dato 29^en Maij 1643 daertoe g'ordonneerdt, ter eender ende den pangoran Dupatij Anum van 't landt **Jambij** ter anderen zijden, voor eeuwigh onverbreekelijck, desen 6^en Julij A° 1643, jn Jambij.

Ten eersten soo contracteerdt den commissaris Pieter Sourij, dat alle de gene, die in Jambij comen om hun coophandell te drijven, vermogen geen Nederlanders deselve te verbieden, als Siammers, Chineesen, Maccassaren, Borneers, Javanen offte eenige andere natie van wadt conditie die mogen wesen, met offte sonder passen, wanneer om de Oost om de Eijer Hintam [1] Noordtwesst toe aen de revier Tonkall ende voor Jambijs rheede is gehouden geweesst ende zoo eenige vaertuijgen binnen dese limiten genomen offte verdestrueerdt, sall den Pangeran daerover aen den Heer Generael schrijven ende soo 't billick is sall reght gedaen off betaelt werden.

Ten anderen wanneer eenige Jambijse vaertuijgen in abbassado [2] offte coophandell naer d' Oost offte Mataramse landen tardeeren [3], sullen allvooren Batavia moeten aendoen om passen van de Ed^en Heer Generael te versoeken, anders als vijanden aengehaellt werden, maer soo naer Ziam, Combodia, Patanij, Pahangh, Sangora, Ligor, Johor, haer voijagie moghten nemen, sullen pas van den Nederlandschen resident in Jambij mogen eijsschen ende naer de thin quartieren tenderende, gehouden wesen Malacca aen te doen.

Ten derden zoo begeerdt den Pangeran vier sabandaren 't welck hem toestaen [4], allsoo hier van niet is te brengen ende soo seggen van outs een gebruijck is geweesst; wanneer den geprocureerden peper affladen ende versenden, sullen voor 100 picolls aen de Pangeran

[1] Ajer Itam. Vgl. hiervóôr, bldz. 292.

[2] Ambassade.

[3] Schrijffout voor „tendeeren".

[4] Wat natuurlijk kosten voor de Compagnie meebracht, daar deze inlandsche ambtenaren emolumenten trokken uit den peperhandel en iedere „havenmeester" vermeerdering van lasten beteekende. Soury had gevraagd, dat voortaan slechts twee sabanders in Djambi zouden zijn, maar hij moest op dit punt toegeven. Trouwens in zijne instructie wordt hem gelast, in kleinigheden toe te geven, „als 't principaelste maer g'accordeert word."

betaellt werden 80; de sabander [1] 25 ende 10 R aen de oppassers; daerenboven aen de sabandaers vier gobars neffens vier tappe sarasses [2], mitsg^{ders} 8 R^{a} daeghs int laden; ende wanneer de schepen vertrecken voor anckeragie aght R^{a}. Comende tot de rouba rouba der aengelanghde cargasoenen, de sorteeringe, t' zij witt, roodt, swart, sall maer een cleedt, allwaer 't schoon van thienderhande couleuren, dogh verscheijden sijnde, sullen als vooren vervollgende betalen, ende wanneer 10 stucx cleden van rouba aen den Pangeran, sullen mede vijff diergelijcke den sabandaren gegeven werden, t welck comt te bedragen van ijder sorteeringe 1½ cleedt.

Ten vierde sall, wanneer peper affladen, voor tarra van ijder sack een cattij affgetrokken werden.

Ten vijfden soo sall niemandt wie hij zij eenige peper van hier mogen uijtvoeren dan alleen de Nederlanders ende Engellsen [3].

Ten sesten soo wanneer eenigen van 's Comp^{s} slaven moghten comen te verloopen ende hun onder 't gebiedt van den Pangeran offte andere grooten begaaven, sullen de Comp^{s} residenten weder ter handt gestelt; jusgelijckx, soo ook eenigh van Jambijs volck moghten verloopen ende hun naer Bat^{a} offte ergens ellders, waert gebiedt sijn hebbende [4], als vooren wederom den eijgenaar ter handt gestellt werden.

Ten aghsten [5] soo eenige Chineesen den Pangeran, rato Maes offte andere groten toebehorende, aen de Comp^{e} schulldigh waren ende faullten mochten begaen, sullen Comp^{s} residenten in Jambij 't selve allvoren aen den Pangeran moeten te kennen geven. Jnsgelijcx soo eenige Chineesen [6] buijten Comp^{s} logie schuldigh zijn en sall den Pangeran reght daerover mogen doen; alsmede de Chineese schulldenaren binnen Comp^{s} wooningen resideerende, zoo onder ijmant van de Groten in Jambij, jae tot den Pangeran in persoon, haer moghten willen begeven, sullen gehouden zijn, densellven wederom aen 't opperhoofft van 't comptoir te behandigen, zoo well van sullcke als andere die hun in de Comp^{s} logie begeven hebben, maer wanneer haer moghten veroordeelen bij justitie, haer naergelaten goederen, slaven ende slavinnen den Capiteijn bij inventaris overgeleverdt werden.

---

[1] Schrijffout voor „sabandars" (Zie *Bouwstoffen*, III, bldz. 164).
[2] Soorten kleeden.
[3] Vgl. hiervóór, bldz. 156, v.v., 174, v.
[4] Nl. de Nederlanders.
[5] Een lapsus voor ten zevenden: er is niets uitgelaten.
[6] Nl. vrije Chineezen (Vgl. *Bouwstoffen*, bldz. 164, noot 7).

Ten negenden soo wanneer eenigh groot offte cleen schip, wanckans [1] offte ander vaertuigh van de Comp^e op de Pangeran rheede, de bhaer offte in de revier moghten comen te stranden ende allsoo te verliesen, sall den Jambijnees sijn handen daer niet mogen aenslaen, 't zij van geschut offte ijets anders, maer sall tot het bergen der goederen Comp^s volck behullpigh zijn. Soo mede alle vaertuijgen van Jambij op offte ontrent Bat^a sullx overcomende, sall den Ed^e H^r Generael mede t'sellve onderworpen blijven.

Ten thiende soo sullen alle coopluijden van boven, beneden offte buijten comende, vrij hun handell mogen drijven in peper met den geenen die 't haer belieft ende niemandt wille onderworpen zijn [2].

Ten elffden dat Comp^s residenten een houten pagger rontom de logie sullen mogen maken, ontrent ijder houdt van vijfftien duijm dick, daer van een maat ter handt gestellt, dogh dicker bevindende, sall den Pangoran desellve wederom mogen uijtrecken; als mede werdt geconsenteerdt op den wegh met bamboesen affgeschut ende met twee poorten bij naght magh gesloten blijven. [3]

Ten twaellffden soo wanneer eenige peper bij de Nederlanders ten ontijden, sonder weten van de sabandars, geladen offte gesloken werdt, sall deselve peper, wanneer 't faict [uitcomt] [4], voor prijs verclaerdt zijn.

Ten darthiende wanneer den Nederlantsen resident naer boven zall zenden, om te handelen offte schullden in te manen, zal den Pangeran zulcx niet wederhouden, maer bij alldien eenige onlussten tusschen de Nederlanders ende het volck van boven door den handell moght comen te resullteren, den Pangeran hem met sulcke questie niet moeijen noghte reght daerover uijtspreeken; dogh soo den Nederlandtschen resident nae boven moghten senden om schullden te innen, sall den Pangoran zijn eijgen pas ende volck daertoe geven, om benevens Comp^s dienaeren als geseijt desellve te vorderen. Terwijle alle de cleene rivieren ende boven gelegen spruijten van Sijn Hoogheijt den Pangoran aen verscheijden Grooten ende gequalificeerde persoonen zijn verschonken, sall, wanneer den Nederlantsen resident om in desellve te handelen, moghte senden, allvooren met ijder van

---

[1] Wankang (Vgl. *Encyclopaedie*, V, bldz. 489).

[2] Dit was vooral gericht tegen de Chineezen, welke de peperbrengers dwongen, met hen handel te drijven (Vgl. *Bouwstoffen*, III, bldz. 165, noot 1).

[3] „Omme daarmede voor te comen de onheijlen van dieven ende des Mattarams wrevelmoedige" (*Bouwstoffen*, III, bldz. 165, noot 3).

[4] Vgl. *Bouwstoffen*, III, bldz. 165, noot 4.

de geseijde grooten, wien de spruijt offte revier toecomt, licentie versoeken ende contracteeren, allsoo een oudt gebruijck is ende door den Palimbahangh [1] ingestelt zij.

Te veertiende sall den daetchin, waermede den peper ontfangen, cleender nogh grooter zijn als dengeenen, die te vooren Comp[s] resident ter handt gestellt ende alltijt gebruijckt is geweest.

Ten vijffthienden wanneer onse aen te brengen cargasoenen, schoon 10 packen van ijder sorteringe, sall Comp[s] opperhoofft jn Jambij gelooff gegeven ende maer een pack geopent, jnsgelijcx 10 [2] packen alle van diverse sorteringe becomende, sullen alle 20 geopent werden.

Ten zestienden wanneer eenige Jambijsche vrouwen in de logie met de Nederlanders offte Comp[s] lijffeijgenen moghten comen te verlopen, sall daer over van den Pangoran offte andere geen reght mogen gedaen werden, maer eenelijck een ijder waerschouwen, dat hun volck verbieden, met de Nederlandtsche offte geseijde lijffeijgenen geen conversatie houden ende met eenen belassten, binnen Comp[s] pagger niet meer verschijnen.

Ten seventienden: de oude ende nieuwe schullden begeerdt den Heer Generael met reght van den Pangoran die in gebreeke blijven ende niet connen betalen, desullcke persoonen door lasst des Conings gedwongen sullen werden.

Ten aghtienden wanneer eenige Nederlanders haer moghten comen te verloopen, soo sall den Pangoran daer over geen reght offte justitie mogen doen, maer den H[r] Generael sulx aenschrijven. Jnsgelijkx sullen de Jambineesen desellve vrijheijdt op Bat[a] genieten.

Ten negenthienden op t' uijtvoeren van den peper js mede geaccordeerdt, dat de Nederlanders ende Engellschen, dewellke alleen desellve gaudeeren ende genieten, ook gehouden blijven, gelijck in voorige tijden, [3] Zijn Hoogheijt den Pangoran revier voor overlasst van vijanden te bevrijden.

Ten twintighsten zoo is mede toegestaen ende geaccordeert, bij alldien de Nederlanders hier in Jambij tegens d'jnlanders in questie rakende, den Nederlanders den anderen moghte comen te slaen

---

[1] Palembanger? De zaak is mij niet duidelijk. Kan het slaan op de inmenging van Palembang in Djambi's binnenlandsche aangelegenheden ongeveer 1632 (Vgl. *Bouwstoffen*, II, bldz. XXXII, LXXIV)?? Maar dan zou de uitdrukking „oudt gebruijck" minder op hare plaats zijn. Of is het een overblijfsel van oudere betrekkingen met Palembang?

[2] Schrijffout voor 20 (Vgl. *Bouwstoffen*, III, bldz. 166, noot 2).

[3] Vgl. *Bouwstoffen*, II, bldz. XXVII.

offte quetsen, insgelijcx den inlander den Nederlander sulx moghte doen sonder de vermenginge des doodts, sall den Pangoran met den Nederlandtschen resident justitie ende reght met de anderen mogen administreren, maer saeken ten wederzijden, zoo well van Zijn Hoogheijt volck in Bat^a als Comp^s dienaers in Jambij, causa mortis concernerende, met den H^r Generael daer over per geschriff te consuleeren ende naer bevinding van saeken ter plaetse, daer het delickt gedaen zij, justitie ter executie stellen.

Actum int Nederlandts Comptoir Jambij, adij 6^{en} Julij A^o 1643. Was geteekent **Pieter Sourij.** Ter zijde van de naem stont een zegell op roode lacke gedruckt ende bij het begin deses het zeegell van Zijn Hoogh^t gedruckt.

CLVII. ARAKAN.

Augustus 1643. [1]

Van 1608 (1607?) dagteekenen de eerste aanrakingen der Nederlanders met het toen zelfstandige rijk Arakan aan de Oostkust der Golf van Bengalen. De vertegenwoordigers der O. I. C. te Mazulipatam (vgl. hiervóór, bldz. 45) wilden dien handel beproeven, èn omdat de vorst in Arakan hun zijn wensch daartoe had te kennen gegeven, èn omdat juist in die dagen „het gewelt van den (inlandschen) Gouverneur tot Malisipatan daegelycx was toenemende" en men hoopte, dat men, als de pogingen in Arakan gelukten, „de Mooren van Masilpatam ende Choromandel oock wel wat fynder (zou) doen singhen". Pieter Willemsen en Jan Gerrytsen werden er heen gezonden door „den Eersaemen Raet, van Masilpatam en Petapoli". De „Coninck" ontving hen vriendelijk: oorlog tegen Pegu en minder aangename verhoudingen tot de in zijn rijk en in Pegu gevestigde Portugeezen zullen daartoe, behalve de hoop op winstgevenden handel, hebben meegewerkt. Van die commercie kwam voorloopig niets, omdat de onzen op de Kust van Koromandel slechts „cleyne middel" hadden „om tselve met proffyt uyttevoeren". Later (1610) werd „de saecke van Arrecan by de coopluyden op de Custe liggende van cleynder inportantie gehouden, overmits de cleyne proffyten die daer vallen connen ende de groote oncosten die de Comp^{ie} vooreerst soude moeten doen om den Coninck weeder in syn ryck te bevestighen, dewelck tegenwoordich heel in troebel is". (Vgl. De Jonge, *Opkomst*, II, bldz. 86, v.; III, bldz. 77, v., 285, v. v., 342, v.). Toch bleef Arakan op het program, handel werd op dat rijk gedreven: slaven (o. a. Bengaleezen en anderen, door menschenroof of in den oorlog door Arakans beheerscher verkregen) en rijst vooral daar opgekocht.

[1] Uit het Contractboek.

In 1625 werd de onderkoopman Pauwels Cramerheyn met twee assistenten dáár geplaatst. Deze faktorij werd echter spoedig wêer opgebroken, daar de slavenhandel niet vlotte. „'T ware te wenschen", roept Marten Isbrantsz te Pulicat in een schrijven aan De Carpentier uit, dat „zoo een negotie geexcuseert mocht worden; onze natie is daermede by al deze omliggende princen en grooten gantsch in cleenachtige geraakt". Niettegenstaande dezen tegenslag werd ook thans de handel voortgezet, waaromtrent wisselende berichten inkomen: de vrijburgers van Batavia namen mede aan deze commercie deel. Ook de slavenhandel bleef voortgaan, met het oog o. a. op de „peuplatie" van Banda. Gezantschappen werden over en weer naar Arakan en Batavia gezonden. Voor en na bleven Nederlandsche kooplieden eenigen tijd in Arakan over (o. a. Adam van Mandere, 1636, 1637; Arent van den Helm, 1640 en volgende jaren). Maar soms waren het „hoofsche courtosijen ende complementos, daer op seer weijnige effecten volgen": de vorst van Arakan en zijne Grooten waren mede niet afkeerig van een „monopolisen ofte bepaelden handel wegen 't vertieren onser coopmanschappen ende opsamelen van retouren". Omgekeerd was men in Arakan niet tevreden over de wijze, waarop onze vertegenwoordigers optraden.

Arend van den Helm, het „opperhooft des comptoirs aldaer", bleek beter dan zijn voorganger tegen moeilijkheden bestand. Zijn flink, tegelijk taktvol, optreden werd te Batavia gewaardeerd. Maar hij was ook „bij den Coninck in goeden aansien ende genoot van denselven groote vruntschap", zelfs waar hij zijne meening in praktijk bracht, dat „d'Arracantse natie somtijts met stijve sporen bereden dient." Hem werd onderstaande ferman verleend (Vgl. *Dagh-Register 1624—1642*, passim; *onuitgegeven documenten betreffende de zending van Hans de Haze als visitateur-generaal 1614 tot 1615*, *onuitgegeven documenten van Visnich aan G. G. & R.*, *18 Jan. 1624*, *van Ysbrantsz aan Bewindhebbers*, *28 April 1635*, *aan De Carpentier*, *5 Dec. 1635; onuitgegeven Generale missives*, *9 Nov. 1627*, *8 Jan. 1628*, *7 Febr. 1633*, *4 Jan. 1636; onuitgegeven res. G. G. & R.*, *11 Maart 1628; onuitgegeven documenten 1639;* Valentijn, V, 1 *(Choromandel)*, a, bldz. 143).

Translaedt van 't firman door Zijn Maij[t] in 't coninckrijck **Arracan** aen den oppercoopman Arent van den Hellm wegens bevordringe des Comp[es] negotie alldaer verleent heefft, etc[a], t' welck luijt als volght.

1005 [1] jaer naer de Moorsche ouderdom, van haer regeringe den 10[en] dagh int affgaen van de mane, jn de maendt Augusstij A[o] 1643, Heer van 't gouden huijs, Heer van den rooden ende witten oliphant, Heer ende gebieder deser werellt, Narabidrij. [2]

Jck gebiede mijn grote Ammato, Lajamrebreijn, Nalanwemrebreijts, [3]

[1] Deze fout staat in 't handschrift. Trouwens de dateering laat aan duidelijkheid te wenschen over.

[2] Narabadigyi (1638—1645) bij Stokvis, *Manuel*, I, p. 333.

[3] Eigennamen?

gouverneur t mijnder reghter en slincker handt, Coutuwael,[1] Mossulis, Coptouwrdis (?), Antwantousa, Saupo Sicques ende de meer visitateurs van de schepen, dat se den capiteijn Arent van den Helm wassch, gommelack, caschomba, jndigo, groff wit lijwaedt[2] vrij en liber sullen laten coopen; nelij en rijs, in mijn landt in overvloet, coopt; in schaersheijt zijnde, coopt weijnigh; naer desen zall ick mijn goedtduncken daervan seggen ende U ordre stellen, waernaer ghij U sullt hebben te reguleeren. Soo hij nelij willt coopen tot 500 carren, staet hem toe ende geen nelij begeerende, soo laet hem 250 carren rijs coopen van dit jaer. Wadt aengaedt slaven, soo hij die willt coopen, laet hem in Bengalerse[3] coopen. Die daer nieuw met de armade aengebroght worden gereserveerdt, die eenigh handtwerck connen die ick niet will toestaen dat hij coopt; hier in mijn goutrijck landt, laedt hem daer niet een slaeff coopen. Dit alles gebiede ick en begeer dat naergecomen sall werden, etc[a].

Alldus gedaen en getranslateerdt int Nederlants comptoir Arracan, desen 25 8ber 1643. Naer gedane collatie bevonden t' sellve met principale firman, dat in de Moorsche tale is, t'accordeeren,

---

CLVIII. MALAKKA.

27 October 1643[4].

De geldigheid der overeenkomst van 18 Maart 1643 (hiervóór, n° CLIII) werd door den Siamschen gouverneur van Salanga niet voetstoots erkend. Het stuk was opgemaakt in het Siameesch, maar bij het vertalen in het Maleisch waren fouten gemaakt zoodat de Siameesche tekst verschilde met den Maleischen. Volgens Harmansen was het bedriegerij van den kant van Salanga's regeering. Zelfs ontkende de Siamsche gouverneur geheel de geldigheid van het sluiten van het contract: hij toch kon dit niet doen op eigen gezag, maar moest daarvoor hebben de toestemming van hoogere autoriteiten. De Hooge Regeering wilde niet dadelijk forsch tegen het staatje optreden. Nog den 29 Sept. 1643 schreef zij aan Van Vliet, den gouverneur van Malaka: „Voor eerst (dient) met de welverdiende straffe van den Salanger gesimuleert, ter tijd bequame gelegentheijt becomen, om niet alleen de execrabele moort (zie hiervóór bldz. 400, v.) rechtvaerdigh te straffen,

[1] Een titel: vgl. Valentijn, *Choromandel*, bldz. 144.

[2] Vgl. *Dagh-Register 1636*, bldz. 23, v. v., 35, v. v.; *1637*, bldz. 41, v.

[3] Schrijffout voor: „in Bengalen se coopen"? Ook de volgende woorden zijn niet volkomen duidelijk.

[4] Overgenomen uit Heeres, *Bouwstoffen*, III, bldz. 170, v.v.

maer de Compe van dat thinrijck eijland volcomen te verseeckeren." De ontvanger van Malaka, Jan Janszoon Menie, werd door Van Vliet naar de tinkwartieren gezonden, ook naar Salanga. Dáár trad Menie zeer onvoorzichtig en onhebbelijk op: hij nam een paar hooge ambtenaren, die in „'s Comps huijsinge" kwamen „discoureren vant contract", gevangen. Toen met geweld gedreigd werd, moest hij hen natuurlijk vrijlaten. Toch werd onderstaand contract door hem gesloten. Werd dit nagekomen, dan zou, volgens Malaka's gouverneur, Salanga „een plaetse van reedelijcke apparentie voor d'E. Compe zijn"; zoo niet, dan zouden wij in de overeenkomst een grondslag hebben om later daarop ons recht te kunnen baseeren. (Vgl. *Bouwstoffen*, III, bldz. XI, 170, v.v.; *onuitgegeven missives van Harmansen aan den G. G., 19 Juni 1643; van Van Vliet aan G. G., 14 Mei, 19/20 Juni 1643, 31 Dec. 1643/12 Jan. 1644, van G. G. & R. aan den gouverneur van Malaka, 29 Sept. 1643*).

Contract ende bespreck gemaekt tusschen den Omoean Peth T'chinnati Cisoncran T'chau Moean **Salangh** [1] ende den E. Hr Jeremias van Vliet, Gouverneur ende directeur der stadt ende forteresse van **Malacca** ende desselffs ressort, mitsgaders de bochte van Siam, Pattanij, Sangora, Brodelongh, Ligoorne, T'chaija [2] ende hier over dese tinquartierse comptoirkens van wegen d'E. Hr Antonio van Diemen, Gouverneur over den staet der Vereenigde Nederlanden in Orienten, ter eender ende ter andere zijde gemaeckt ende veraccordeert bij Jan Jansz. Menie, ontfanger, tommogongh ende sabandaer der stadt ende fortresse van Malacca, welcker contract bij desen Salanghsen gouvr voor bondich gehouden sal werden. Belangende den enormen moort sal daer over niet besoigneeren, maer moet sulcx op Malakka versoucken om geslist te werden. Welcke accoort bestaedt in dese volgende artijckelen, te weten:

Eerstelijcq, dat de Hollanders haere aen te brengen waeren, coopmanschappen ende contanten sullen mogen vercoopen aen die geene die thaer geraeden vint, sonder dat d'een off d'ander, niemant uijtgesondert, de beste sal uijtkiesen ende dan naer zijnen eijghen appetyt taxeeren.

---

[1] De gouverneur van Salanga.

[2] Allen aan de Golf van Siam: Patani werd door een koningin bestuurd onder Siams opperhoogheid; Singora, Bordelong, Ligor, Tschaija door Siamsche gouverneurs (Vgl. o. a. *Dagh-Register 1641—1642* bldz. 120; en Valentijns *Kaart van... Sumatra* (en Malaka) in V, 1).

Ten tweede, dat d'onse [1] den tin ende andere inlantse waeren sonder eenich beletsel mogen coopen off trocqueeren van ? het haer geraeden vint, dat den Gouv^r^ die niet met galaenen ? sal beswaeren, gelijck dagelijcx aende Mooren ende andere heeft gedaen.

Ten derden, dat niemant met vrijgemeenten offte secretelijck te verbieden, belastende, niet met d'onse te handelen offte van 's Comp^e^ wooninge te verblijven.

Ten vierden, dat de Nederlanders met geene nieuwe baetsuchtige lasten offte costuijmen sal beswaren, maer altijt de Hollanders wel getracteert ende gerespecteert werden ende dat zy met den eersten, als yets te versoucken hebben tot innen van schulden, op 't spoedichste gehulpen werden ende d'E. Comp^e^ voor andere schuldenaers gepreferereert zijn sonder tegenseggen van iemant.

Ten vijfden, dat de bitsen ende gewichten als nu tegenwoordich zijn, overal in zijn lant gangbaar ende aangenomen werden ende wanneer den Gouv^r^ eenighe cleeden in Comp^s^ wooningh wil coopen, sal 't selffde doen, als de Comp^s^ schepen hier zijn ende daernaer niet, opdat de prijs bij 't opperhooft mach gemaackt werden, dat als dan betercoop sal hebben als de gemene man, maer daer naer niet.

Ten 6^en^, dat de Nederlanders altijt door goede ende oprechte tolcken sullen gedient werden, opdat door geen onbequame p^r^soonen abuijsen werden begaen ende daer uijt moeijte, twist ende oneenich^t^ uijt rijse, vermits gelove, dat 't aen d'onse niet manqueeren zall.

Ten 7^en^, dat in gevalle zulcx geschiede (dat Godt verhoede), tegen UE. [2] ende U onderdanen van onse gemeene man overlast geschiede, sal sulcx aen t'opperhooft te kennen geven, opdat hij se straffe ofte, de zaacken al te swaer, naer Malacca senden ende, indien t'opperhooft zelffts yts mis deede, sal de clachten neffens getuighnisse naer Malacca senden, versouckende dat hier van daen gelicht ende gestraft moogen werden.

Ten 8^en^, ter contrarie soo ymant van Gouverneurs onderdanen ofte dienaers yets misdede, t'sij bij nacht met steelen, quaedt doende ofte quetsende, niet wtgesondert, dat voor quaed doen wert gereeckent, sal de selve naer exegentie van saacken volgens de Siamsche rechten mede brengende straffen, sonder imant te verschoonen.

Ten 9^en^, Zijn E. en sal niet gedoogen, eenige handelaers, 't zy

[1] Nl. de Nederlanders.

[2] De gouverneur van Salanga.

oocq wat natie soude mogen wesen, geen ter werelt uytgesondert, als eenelijck de Nederlanders, sonder passen van Malacca te thoonen, laeten negotieren (uijtgesondert de vaertuijgen met mantimentesen ende fruijten); doch soo wanneer de Gouverneur die p^r force wil laten incomen, zijn tholle van soodanige cleeden treckende, de reste zal bij 't Nederlants opperhooft alhier gecocht werden ende, soo niet willende vercoopen aen de Nederlanders, sullen vertrecken, ofte ten waere den coopman die niet aen en stonden.

Ten 10^en, ende soo eenighe passen van Malacca vertoonen, sullen soodanige vaertuijgen volggens haere passen laten negotieren, welcke pas gehouden sullen zijn aen 't opperhooft te vertoonen, desellffde niet goetvinden[de], zal den Gouver^r aengeven ende daermede handelen als int voorige artijckel ende soo wanneer den Gouv^r sent om zijn tollen van soodanige vaertuijgen te innen, sal gehouden zyn den Nederlants resident mede te nemen om te zien wat den barck zijn ladinge is.

Ten 11^en, soo wanneer eenige vaertuijghen met cleeden ofte coopmanschappen verschijnen ende haere gerechte tolle betaelt zynde, sullen verobligeert wesen, de resteerende goederen aen 't opperhooft te vercoopen sonder simulatie van eenige te verswygen; ter contrarie soo daer naer vernomen wert ende bevindende dat eenige coopmanschappen verswegen ofte vercocht hadde, sal soodanige nachodas verbeuren zijn vaertuijch, volcq, goederen ende coopmanschappen als mede die zulcx gecocht hebben, vrouwen, kinderen, huijs ende hoff, alle welcke confiscatie sullen betaalt werden de helfft aende Gouv^r, d'ander helft aen de Comp^e.

Actum int Nederlants Comp^r Oedjongh-Zalangh desen 20 Octob^r 1643 ende geteeckent den 27^en daer aen volgende.

Was geteeckent ende gezegelt aen wederzijde.

CLIX. KUST VAN KOROMANDEL.

3 November 1643. [1]

Den 26 October 1643 had de opvolger van Gardenijs (gestorven 16 Juli 1643), Arnold Heussen, „den oppercoopman Laurens Pit en den coopman Govert Crackouw met een goede schenkagie van een Persiaens paert, portije specerijen ende rariteijten, te samen f 1441,18 bedragende, naer

[1] Uit het Contractboek.

Sinsier aen Kistapaneijck (vgl. hiervóór, bldz. 394, v.) om ijets vorderlijcx tot de Tegenepatnamse handel voor de Compie te obtineeren, gesonden. Waerop dit volgende cauwel den 2 November [1] met confirmatie vant vorige (hiervóór bldz. 394, v.v.) gevolcht is." (Vgl. *Dagh-Register 1643—1644*, bldz. 275, 277, 282—284, waar deze overeenkomst ook is afgedrukt).

Inhoudt des tweeden caulls door Kistapaneijck adij 3en 9ber 1643 ten versoeke van d' E. Compe verleendt en 1644 becomen. [2]

Ick Topacola [3] Kesstapaneijck den geluckigen beloven bij desen aen den gouverneur der Hollandrs deser cusste **Chormandell** wegens d' E. Vereenighde Oosst-Indische Compe, dat alle de coopmanschappen, die mijnentwege in quantite van elcken soorte van **Palliacatta** sullen werden geeijst, mijn volck sonder tegenspreeken desellve sullen aennemen en de Hollandtse balance en gewight ontfangen, sonder dat oijt meer eenige dersellver, gelijck voor desen tot schade van de Compe is geschiedt, wederom met de schepen naer Palliacatta sullen hoeven te vaeren; maer ick hebbe allreede mijne dienaers belasst, dat allvorens den eijsch van coopmanschappen senden, well overleggen sullen, wadt tot dienste van 't **Singierse landt** noodigh hebben en soo haesst dan desellve op **Tegenepatnam** aencomen, bij haer, sooals geseijt is, sullen werden ontfangen.

Ten tweeden dat bij mijn volck anders geene cleeden, jndigo [4] etca. sullen worden gemaeckt dan haer bij den coopman wegens d'E. Compe in Tegenepatnam in quantie- en qualite volgens de monsters worden opgegeven en wat buijten gemelte monsters oock quantite van de mijne gemaeckt wordt, sall d'E. Compe niet gehouden zijn aen te nemen, maer vermogen sulcx tot mijnen lasste te laten, dogh sall ick sodanige ordre stellen dat alles conform de monsters sall werden gemaeckt.

Ten derden geve ick U maght om mijne jnwoonders, residerende op **Portonovo, Poleceere** [5] ende **Tegenepatnam** mitsgaders de

---

[1] Het exemplaar in het *Contractboek Zeeland* heeft, evenals ons exemplaar, 3 November.

[2] Nl. te Batavia.

[3] *Dagh-Register* heeft „Topaco", *Contractboek Zeeland*: „Topacola".

[4] In het *Contractboek Zeeland* en in het *Dagh-Register* volgt hier nog het woord salpeter.

[5] Het *Contractboek Zeeland* heeft „Poedecherij". Hoogstwaarschijnlijk is dit eene betere lezing, want men zal hier te maken hebben met Pondicherri (Vgl. *Dagh-Register*, *1643—1644*, bldz. 293 jo. hiervóór, bldz. 55, noot 3).

dorpen off coepans daer onder gehoorende, tot UE. dienst, eenelijck betalende ordinaijre dagloon, te mogen gebruijcken, sonder allvooren de sabandaers dier plaetse eerst om licentie te moeten vragen, maer een ijder van geseijde jnwoonders sullen bij dagh en bij naght op U bevell ten dienste gereedt moeten staen ende haer, zij t om t' quat weder als anders niet vermogen te excuseeren en bij weijgeringe offt onwilligheijt geve ick UE. maght, de allsulcke met slagen te straffen ende allsoo tot den dient te dwingen. [1]

Ten vierden sullt ghijlieden vermogen, soo veell persoonen in uwen dienst, t' zij 10: 20: 30: 40: tot 50: te gebruijken als u sall goedtduncken, sonder dat daertoe naer desen van mij heefft vorder licentie te versoeken.

Eijndelijk belove ick 't voorstaende vasst ende onverbreekelijck te onderhouden gelijck ook 't contract en d'artijkelen daer in begrepen in de maendt Maerdt deses jaers aen d'E. H^r gouverneur Arent Gardenijs verleent; [2] en tot bevestinge van dien sweere ick op mijnen vader Wencketapaneijck [3] ende hebbe dit met mijn eijgen handt onderteeckent.

CLX. JAPAN.

December 1643. [4]

Maximiliaan Lemaire (vgl. hiervóór, bldz. 356) werd als Opperhoofd onzer factorij in Japan opgevolgd door Jan van Elserack (1 Nov. 1641 tot 28 October 1642), Pieter Antoniszoon Overtwater (—8 Nov. 1643), Jan van Elserack (— 14 November 1644). Ter gelegenheid van diens reis naar Yedo in December 1643 werden hem onderstaande „nieuwe ordres ende mandaten van den Keijser int Japans ter hant gestelt, welckers correct translaet sijn E. nevens de tolcken op 't hoochst gerecommandeert en aenbevolen wird, ten eijnde sijne Maijt^s bevelen altoos sonder de minste feijle g'observeert en achtervolcht mochten werden ende de Ne-

---

[1] „Wat hierop volgen sal, ten aensien d' wercklujjden dickmaels door aangedane travaillie verloopen, oock op d'geschilderde cleeden niet voor den aenbesteden prijs behouden blijven connen, leert den tijt." (*Dagh-Register, 1643—1644*, bldz. 284).

[2] Zie hiervoor, bldz. 394, v.v.

[3] *Indien* (wat niet zeer waarschijnlijk is) deze naïk dezelfde is als die van bldz. 337 hiervóór, dan zou de identificeering van Pondicrerorij met Pondicherri eenigen meerderen grond krijgen.

[4] Overgenomen uit *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 195, v. v.

derlanders weten, waernaer hun te reguleren hadden". De redenen, waarom deze bevelen uitgevaardigd werden, zijn ten deele de bekende, vroeger medegedeelde (hiervóór, bldz. 338, 344, 356) van meer algemeenen aard, deels enkele meer speciale, die in de noten worden aangeroerd. (Vgl. Nachod, *Japan*, S. 310 ff; *Dagh-Register 1644—1465*, bldz. 177, v.v.).

Translaet van d'ordre, bij den Keijser van **Japan** tot reglement voor de Nederlanders beraemt.

Eerstelijck, bij de vorige Keijseren is de Hollanders toegestaen ende gelicentieert haren handel ende commercie in Japan te mogen drijven ende, 't sij oock op wat plaetsen dat comen, goet tractement sullen genieten, dat alsnu bij de jegenwoordiche Maij[t] ende hooge overicheijt andermael wort vernieuwt. Doch indien comt te gebeuren, eenige Hollantsche schepen ('t sij aen wat plaetsen van Japan dat het soude wesen) comen te anckeren, sullen datelijck seggen dat Hollanders zijn [1], ende de namen mitsgaders hoeveel volck op 't

---

[1] Hiermede wordt gedoeld op den bekenden tocht van de Castricum en de Breskens onder bevel van Maarten Gerritszoon Vries (1643), „tot ontdecking van de onbekende Oostcust Tartariën, 't coninckryck Cathaija en de Westcust van America, mitsgaders de goud- en zilverrycke eylanden by Oosten Japan". (Vgl. P. A. Leupe in de Werken van ons Instituut, 2de afdeeling, 1858), op welken tocht Jeso, enkele van de Koerilen (Iturup, toen genoemd Staten-eiland en Urup of Compagnie's land, dat voor de O. I. C. in bezit werd genomen) en Sachalien (Patientie-golf of -bocht, door hen daar gedoopt) aangedaan of ontdekt werden.

Op de terugreis deed de Breskens „door necessiteijt van verversingh als andersints" onder bevel van Hendrik Corneliszoon Schaep (de schepen waren reeds vroeg door storm van elkaar geslagen) op het eind van Juli 1643 „de baeij Nambo" aan op de Noord-Oostkust van Nippon. Het was onvoorzichtig in die dagen van wantrouwen der Japanners tegen al wat vreemdeling was en bij schrijven van 26 November 1640 had Caron G. G. & R. uitdrukkelijk er voor gewaarschuwd (vgl. Heeres, *Tasman*, p. 34 f.), dat „in geenen deele, noch om geenigerleij redenen het landt van Japan met ledige schepen, op ongewone plaetsen, mach werden aangedaen, insonderheijt in dese stricte tijden, als wanneer buijten alle dispuijt voor verspieders van 't landt souden werden geaccuseert". De Nederlanders werden eerst vriendelijk ontvangen. Eenige van hen, onder wie Schaep, gingen aan land, maar werden daar verraderlijk gevangen genomen en later naar Yedo gevoerd, waar zij goed werden behandeld. Uit de ondervragingen, waaraan zij werden onderworpen, bleken duidelijk het wantrouwen en de achterdocht der Japanners te hunnen opzichte, versterkt o. a. door den in 1641 tusschen Portugal en Nederland gesloten vrede. Van Elserack werd naar Yedo opontboden, om inlichtingen te geven en in December 1643 werden de gevangenen vrijgelaten (Vgl. *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 177—192; Nachod, *Japan*, S. 301—305).

De mededeeling van Schaep en de zijnen, dat zij Nederlanders waren,

schip is, den gouverneur ofte regent dier plaetse perfect opgeven, gelijck in Nangasacqui gebruijckelijck is. Ende bijaldien door storm, tempeest ende ander ongeval eenige masten quamen te verliesen, het schip gebroocken ende ontramponeert wierde, sullen deselve in diergelijcke gelegentheden met andere masten versien ende met timmerluijden geaccomodeert worden, opdat alles nae eijsch wederom repareren mogen, ende vorders in alles helpen, 't geene tot nootwendicheijt begeeren.

Ten tweeden, bijaldien comt te gebeuren, gelijck als desen jare met twee schepen is geschiet, met af ende nae de wal te houden [1] sonder 't anckeren ofte haer bekent te maecken, maer gelijck alsof eenich verraet in den sin hadden ende papen heijmelijck aen lant wilden setten en met geschut als roers schietende [1], sullen gesamentlijck sonder aensien van personen, 't sij Hollanders of wie het soude moge wesen, wanneer deselve becomen (als de 10 Hollanders in Nambo hebben gecregen) daerover metter doot gestraft worden ende den Hollantschen capiteijn in Nangasacqui daer mede over aenspreecken.

Ten derden, bijaldien op Batavia, Taijouan, in Hollant ofte elders comt te vernemen, eenige papen voornemens sijn naer 't lant van Japan te gaen [2], ofte dat de Portugesen en Castilianen op 't lant van Japan ijets wilden attenteren, sult in aller oprechticheijt sulcx de Japanse overicheijt te kennen geven, waermede den Keijser dienst ende d'Hollanders voordeel geschieden sal. [3]

Tot voorschreven poincten wird naderhant noch een artikel gevoecht van desen teneur:

---

stemde de Japanners wel beter, maar werd in de beginne niet zoo dadelijk geloofd. In het eerst schijnen zij ook niet geheel te zijn begrepen (Vgl. *Dagh-Register*, bldz. 184).

De Breskens had zee gekozen, nadat de aanslag aan boord bekend was geworden en ontmoette later de Castricum weder, waarmêe de terugreis naar Formosa werd ten einde gebracht.

[1] Vgl. *Dagh-Register*, blz. 184.

[2] Vgl. nog „de „verclaringe" in het *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 203, welk stuk ik niet noodig vind over te nemen.

[3] Hierop volgt in het *Dagh-Register* een „tweede ordre" (van 17 December 1643), die in andere uitvoeriger bewoordingen hetzelfde zegt. Ik vond niet noodig, dit stuk op te nemen, evenmin als de voorgestelde „ordre, hoe ons voortaan wedersijts in den handel hadden te gedragen" (*Dagh-Register*, bldz. 209).

Bijaldien andermael comt te gebeuren, eenige Hollantsche schepen bij noorden Japan, of waer het soude mogen wesen, door storm, onweder en andere noot quaeme te havenen, sullen terstont met haer boot naer lant varen en seggen dat Hollanders sijn ende wat van noode hebben, als wanneer haerlieden in alles de hulpende hant sal geboden werden, 't sij dat haer schip ontramponeert ende gebroocken is, victualie, water of ijet anders van nooden hebben, sullen in alles naer behooren geholpen worden, doch sal soodanigen schip niet mogen vertrecken voor en aleer den Hollantsen capitain van Nangasacquij in Jedo ontboden sal sijn en de hooge overicheijt volcomen contentement sal gegeven hebben, wat voor een schip het is ende waer naer toe tenderende was, nae welck verrichten wederom sal mogen vertrecken. Welcken tijt van tardance alle de mont- als oncosten, dewelcke bij het volck wort gegasteert, sal door sijn Keijserlijcke Maij[t] betaelt worden. [1]

CLXI. MOLUKKEN—AMBON.

20 April 1644. [2]

Onder de leiding van Ambons aangelegenheden door den „superintendent" over Ambon en de Molukken Antonio Caen (hiervóór, bldz. 367) trachtte weliswaar in 1642 de kimelaha Loehoe weer met ons op goeden voet te komen, al vertrouwde Caen hem volstrekt niet, maar trad Kakiali steeds meer openlijk tegen ons op (vgl. hiervóór, bldz. 335). Ook hij werd bedwongen en kwam om het leven, terwijl „geheel Hittoe (werd) gebracht onder de gehoorsaemheijt van den Nederlandschen staet" en de kimelaha Loehoe met den dood werd gestraft, zoogenaamd op last van zijn vorst, Ternate's sultan, „onaengesien wat debvoir gedaen heeft omme in credit te komen" (1643). Sultan Hamza van Ternate droeg den Nederlandschen gouverneur van Ambon „de regeringh sijner subjecten ende landen" in die kwartieren op. Inmiddels was in 1642 Gerard Demmer benoemd tot gouverneur van Ambon en in hem kreeg Caen een krachtigen medewerker.

---

[1] Enkele punten werden nog bij nadere orders geregeld (*Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 198, v.): „Seer hooch, seij den president Elseracq, wird dese nieuwe ordre bij de Japanders g'estimeert, waerbij sijne Maij[t] volkomen gedeclareert hadde, de Nederlanders hare negotie in Japan vredich exerceren, en uijtwijsens sijn voorvaders verleende passen souden getracteert werden."

[2] Overgenomen uit Heeres, *Bouwstoffen*, III, bldz. 209, v.

Het is bekend, dat, tengevolge van de veranderingen, welke de Hooge Regeering te Batavia in het inlandsch bestuur over Hitoe maakte (o. a. afschaffing van den kapitein Hitoe en de Orangkaja ampat, vgl. hiervóór, bldz. 31, noot 4), opnieuw het verzet uitbrak (onder Toloekabesi, 1644). Ook dit werd onderdrukt in 1646. Inmiddels had Hamza aan Demmer de onderstaande „commissie" verleend (Vgl. *Bouwstoffen*, III, bldz. XXIV, v.v.).

Translaet Commissie bij den Coninck van Ternaten aen den Gouverneur Demmer gegeven.

Ick Sultan Hadjel Amiril Mominina Hamsa Nassaron Minelahj Cha, Coninck van **Ternaten,**

Geve bij desen, volcomen macht, last, authoriteijt, ende absoluijt bevel, aen d' E. Heere Gouverneur Gerard Demmer, omme uijt mijnen name beoosten, bewesten, bezuijden en benoorden de gansche **Ceramse custe, Boanoa, Kelangh, Manipa, Bouro, Amblauw** etc[a] over al de Sengadjes, Quipattis, als Olisivas ende Olilimas, mitsgaders alle andere mijne, soo hooge, als laege onderdanen aldaer, niemant uijtgesondert, bij mijne absentie in d' **Amboijnse quartieren,** het Conincklijcke gebiet te voeren, mandaten en wetten te stellen, oock recht ende justitie soo in 't civiel als crimineel t' administreren, 't geslachte der Tomogolen [1] ende alle andere Tarnatanen, die mijne landen troubeleren, ofte oproerich maecken, d' aenleijders daer van, mitsgaders die mijne Conincklijcke bevelen contrarieren ende overtreden, in versekeringe te nemen, ende uit crachte deses (als representerende mijn conincklijke persoon) sonder genade verdelgen, ende tot den wortel toe uijt roeijen, op dat alsoo dese mijne dus langh getroubeleerde landen eens van den bloedigen oirlogh, ende dese quaetwillige roervincken, beneijders van 's lants welvaren ende gemeene ruste, mochten ontlast, gesuijvert, ende in een vreed'samen stant gebracht worden. Gelasten ende bevelen oversulcx wel strictelijck aen alle de voorgeroerde mijne onderdanen, ende bijsonder alle de Sengadjes, Quipattis, Olisivas en Olilimas, genoemden E. Heere Gerard Demmer voor mijn expresse gecommitteerde ende gemachtigde te erkennen, respecteren ende gehoorsamen, als off ick daer selven in persone ware, mitsgaders den selven in 't volvoeren van desen, met raed' ende daet te doen

---

[1] Vgl. over dit aanzienlijk Ternataansch sultansgeslacht *Bouwstoffen*, I, bldz. 230; II, bldz. 38; III, bldz. 145, 151, 160, 209.

alle mogelijcke hulp ende assistentie, want ick sulcx tot welvaert, ende ruste mijner landen derwaerts over, hoochnoodich vinde te behooren.

Gegeven in mijn Coninclijcke Stadt Maleijen, op 't eijlandt Ternaten, adj 20en April 1644. Onderstont eenige Moorse characters, beteeckenende des Coninck van Ternatens name, ende een zegel in rooden lacke.

CLXII. KUST VAN KOROMANDEL.

Juni [1]—Juli [2] 1644.

„.... Op de gegeven hope van het stabileren des handels in Tegenepatnam ende Porto Novo" (vgl. hiervóór, blz. 395 en 400) was „door den durende oorlogh,.... rooverije en embrouilles.... weijnich gevolght, en alhoewel den crijgh in 't Sinsierse rijck continueerde, soo hadden d'onse echter een eerlijck contract van den neijck g'obtineert, om jegens 's Compe contramineurs te dienen, luijdende bij translatie aldus:" (*Dagh-Register*, *1644—1645*, bldz. 326, waar onderstaand stuk óók is afgedrukt).

Copie translaet uijt coull van den neijk van **Sinsier**, aen den gouverneur Arnolld Heussen verleent.

Int jaer Terrena, [3] d' maent Assadham, [3] op den dagh der volle mane, [4] alltijts hebbende goedt avontuur sonder tegenspoet, Wenckatapaneijcke, [5] Wentapaneijx soon, heefft [6] aen den Hollander Arnolldt Heussen, gouverneur, dese coull, jn [7] de stadt van **Porto Novo**, onder ons behoorende, alldaer te sitten ende woonen ende hebbe bestellt huijsen ende verdere accomoditeijt omme alldaer te negotieren jn de vollgende manier, namentlijck dat van alle goederen, soo in ende uijtgaende, die met Ul. schepen aen brengen

---

[1] Zie beneden, bldz. 425.

[2] Uit het Contractboek, waar het ten onrechte is geplaatst tusschen 27 September 1645 en 1646.

[3] Jaar Tarana (1644—1645), Maand Âshâdha (Vgl. Sewell, *Indian Calendar*, p. 24, LXXXIV).

[4] Het exemplaar van dit kaul komt (in andere lezing) voor in het *Contractboek Zeeland*. De datum is dáár 10 Juli 1644.

[5] Het *Dagh-Register* heeft: „Wericketapaneijcke, Wencketapeneijcx zoon". Het *Contractboek Zeeland* noemt hem „Wenketapanaijk", vermoedelijk juist (Vgl. *Dagh-Register 1643—1644*, blz. 266; hiervóór, bldz. 419).

[6] *Dagh-Register*: „geeft".

[7] *Dagh-Register:* „om in".

ende van daer weder vervoeren willt, sullt tollvrij wesen; voorders van alle goederen, die in 't lant, onder onse gouverneur behoorende, begeerdt te coopen offte vercopen, sullt de helfft van den gewoonlijcken tol betalen sonder meer; van alle de goederen, die in de stadt Portonovo compt te copen offte vercopen, sullen den toll niet van U maer van de coopluijden, volgens d' cosstuijme ende gelijck haer couwell verleent hebben, vorderen. Zoo t' U l. huijsdienst, t' lossen en laden van Ul schepen als anders eenige arbeijders van doen hebt, vermooght die t' allen tijde, mits d' sellve naer cousstume betalende, tot U te nemen ende gebruijcken, sonder den sabandaer daer jnne te kennen. Jn gemelte plaets van Porto Novo sullen geen consent geven noghte toelaten, volgens U versoeck, Engellsen, Portugesen, Denemarckers, Francen nogh andere comen handelen, maer U sullt die plaets alleen besitten. Hoedanigh U in **Tegenepatnam** en **Poulechera** bij tijden van Kistapaneijk geseten hebt ende gehandelt, weten niet, dogh in voegen het als doen is geweesst, [1] sall het nogh gaen. Hier op, omdat niet sall ontbreeken aen 't geene beloove, swere op den voedt van mijn vader. Alldus geve ick desen caull, waerop Ul geen misvertrouwen maer volcomen gelooff moet stellen ende drijfft dien volgende Ul negotie met versekerheijt tot Ul contentement.

Caul door Singijs veldoverste Kistappaneijk verleend. [2]

In den jaare 1644 den 25 Junij geeft Kistappaneijk deese caul aan den capitain van de Hollanders en segd voor eerst, dat de

[1] Wordt hier gedoeld op het kaul van November 1643 (hiervóór, n° CLIX), of op het kaul van 25 Juni 1644, dat ik hieronder laat volgen?

[2] Uit het *Contractboek Zeeland*. Ik trof het stuk niet aan in het *Dagh-Register*, noch in het Contractboek Amsterdam.

caul, voor desen aan Uw Compagnie bij mij verleend, [1] in waarden houd. Verders mag UE. de negotie op sijn plaats **Tegenepatnam**, **Poedecherij** &[a] vreijelijk vervolgen en uijtbreijden in alle de landen onder mij gehoorende, sonder gehouden te zijn eenigen jonkan van UE. in ofte uijt te scheepene goederen te betalen, maar sal UE: Compagnie eenelijk geeven den halven thol van de waaren die te landewaart in sult komen te negotieeren. Voor dato hebbe ik door mijn volk op genoemde zeeplaatsen meede coopmanschappen gedreeven, dog door verhindering van veel besoignes met sKonings dienst kan nu sulx niet vervolgen, maar sal 't selve staken en UE. die profijten alleen laten, mogende UE. den handel dan vrij drijven en aldaar met alle coopluijden voortaan negotieeren naar uw welgevallen, beloovende UE. vorders alle deselve te secureeren en te beschermen voor overlast en vexatien, alsoo dat UE. geen banquerotten, die mij de schuld te geeven sijn, te verwagten heeft; en bevonden werdende, dat UE. coopluijden door mijn volk overlast gedaen en berooijt gemaakt werden, waardoor d' E. Compagnie wegens haare deugdelijke schuld in schade soude komen, sal ik selfs sulken schade vergoeden en Uwe Compagnie daar van bevrijden.

UE. mag ook wel slaven in mijn land kopen, bij soo verre deselve niet met bedrog ofte geweld tegen hare dank vervoerd en verkogt werden, waarop UE. volk te letten heeft.

Op geloov van alle 't welke geschreeven staat, mag UE. vrijelijk in Tegenepatnam, Poedicherij en **Portonovo**, mitsgaders de plaatsen aldaar te landewaart in, Uw volk laten logeren en handel drijven, en om sulx te volvoeren en te agtervolgen, desen caul op mijn vader en God besweere en onderteekene.

CLXIII. KUST VAN KOROMANDEL.

13 September 1644. [2]

De inkomsten van de stad Pulicat, voorzoover die niet stond onder de O. I. C., werden door den beheerscher van Carnatica gewoonlijk verpacht aan een of ander zijner aanzienlijken (vgl. hiervóór, bldz. 231, 404, v.), eene regeling, die voor de Compagnie hare bezwaren mêebracht, omdat de pachters dikwijls allerlei financiëele lasten op haren handel

---

[1] Vgl. hiervóór, bldz. 417.
[2] Uit het Contractboek.

trachtten te leggen. Bij de aanvallen van Golkonda op het rijk van Carnatica (vgl. hiervóór, bldz. 394) werd ook Pulicat niet gespaard. In 1644 werd aan Heussen voorgesteld, de stad aan Golkonda af te staan „eerst in der minne en daernae met dreijgementen onder presentatie van de regeringh aen de Compie, met meerder liberteijt als onder den coningh van Carnatica, te laten, welcke praetjens ende geveijnsde complementen d'onse verwierpen, resolverende in tegendeel hun gewelt te wederstaen, sulcx de Mooren daer weijnigh op ondernaemen ende te nae comende met canon begroet en afgewesen wirden". Dit feit was een der gronden, waarop Heussen „verminderingh der lasten versocht ..... daerop gevolcht was, den dalweij [1] off vertrouwder des rijcx dat gouverne hadt g'acquireert, ende aen Letchemaneijck [2] getransporteert, wes met denselven in bespreck getreden en de saeck soodanigh afgehandelt was als het volgende contract dicteert, 't welck, soo 't bij de Maij' g'approbeert, gelijck verhoopt, wird, soudt de Compie jaerlijcx wel 1000 pagoden proffiteren." (*Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 325, 328, waar ook de overeenkomst is afgedrukt).

Translaet uijt het contract wedersijts gemaeckt bij den E. Heer gouverneur Arnolldt Heussen met Letchiemaneijk, tegenwoordigh gouverneur der stadt **Palleacatta**, wegens den ontfanck van de tollen, raekende de E. Compagnie, adij 13en 7ber A° 1644.

Int jaer Tarrena, de [maent] Pbhadrapadam [3], den 12en der sellver, heefft Atchietappachittij Letchiemaneijck den Hollandtschen gouverneur Arnolld Heussen dese acte van verbandt en accoordt gegeven.

Tegenwoordigh heefft den coninck van **Carnatica** geschoncken aen d'allweij [4] Appaneijcke, die 't selve wij [5] weder in paght gegeven heefft, de stadt van Palliaccatta. Daeromme belove all 't gene den Cok bij caull offte andersints Ul. voor desen heefft gegeven van waerden te houden ende dat Ul. vredigh te laten besitten. Boven dien verbinde en beloove, UE. te doen genieten van alle cleden, die bij UE. gecoght worden en [die] [6] cattomedij jonckan betalen, van ijder

[1] Dalaway, legerbevelhebber, maar ook rijksbestuurder (Vgl. *Hobson-Jobson*, p. 227, 791).

[2] Deze werd nu „gouverneur der *stadt* Palleacatta" (Zie beneden).

[3] Het jaar Tarana, de maand Bhadrapada (Vgl. Sewell, *Indian Calendar*, p. 24, LXXXIV).

[4] Zie hiervóór, noot 1.

[5] Schrijffout voor: „mij" (Vgl. *Dagh-Register*, bldz. 228).

[6] Duidelijkshalve voeg ik het relatief voornaamwoord hier tusschen: zoo toch moet de zin loopen. Het *Dagh-Register* heeft in plaats van „jonckan" (een soort tol) het woord „joncken", wat onjuist is. Welk bepaalde soort de „cattomedij jonckan" nu is, weet ik niet.

pack een pagode; van alle coopmanschappen, die ghij metter wight vercoopt, van elcke baer offte 480 ℔ een pagode. Ende op dat dit voortaen ende tot allen tijden volcomen magh blijven, sall hier van metten eersten een versekeringh van den allwaij aen U ter hant stellen ende voordts besorgen, soo haest u schenckagie naer den Koninck gaedt, ghij een caull voor alltijt duijrende van den sellven sullt krijgen. Tot naercominge van dit alles geve dese acte met goedt genoegen.

Int jaer A°. 1644 den 13en 7ber geefft Arnolld Heussen, gouverneur van de Hollanders, dese acte van accoordt aen Aetchietappa Chittij Letchiemaneijck.

Tegenwoordigh heefft den cok van Carnatijca geschoncken aen d'allweij Appaneijck, die 't sellve nu weder in paghte overgedaen, de stadt van Palliacatta ende ghij hebt aen de Hollanders eenige jonckannen gegeven ende beloofft daervan caull, soo bij d'allweij Appaneijck als den Coninck, te verwerven. Hieromme geve u vrijheijt alle tollen, soo die bij tijden van Maleije [1] als nogh heeden sijn betaellt, te mogen innen en ontfangen, belovende U daerinne te mainteneeren en assisteeren en beloove voorts, boven de pagode van ijder pack van cattommedij jonckan als gelijcke pagode van ijder baer coopmanschappen, bij u mijn nu tegenstaen [2], nimmermeer van den duan ijets meer te pretendeeren offte begeeren. IJtem de vrijdom van den hallven toll, die Chinnanna, ghij, Sesadre en Padmanaba [3] van ouden tijt hebben genoten, sullen van onser zijde ook toegestaen

[1] Zie hiervóór, bldz. 23, noot 1, 251.

[2] Schrijffout voor: „toegestaen" (*Dagh-Register*, bldz. 329).

[3] Over Padmanaba zie hiervóór, bldz. 400 en noot 3) en over Chinanna, hiervóór, bldz. 399 en noot 1). Sesadre herinner ik mij niet, in de stukken ontmoet te hebben.

werden. In alle saeken van reeden sullen u de handt bieden en onderstandt doen als onse eijgen. Tot onderhouwinge van 't geene voorschreven geve dese acte.

CLXIV. GOA—CEILON.

10 November 1644. [1]

In 1640 scheidde Portugal zich af van Spanje na een gedwongen vereeniging van 60 jaar. Den 12 Juni 1641 werd tusschen onze Republiek en Portugal een vredesverdrag in Den Haag gesloten, den 18 November 1641 door den koning van Portugal en den 22 Februari 1642 door de Staten-Generaal geratificeerd. Sommige der bepalingen van het verdrag hadden belang voor de wederzijdsche verhoudingen in het Oosten. Het zou gelden „voor den tijt van 10 jaeren" [2], „dienen in alle zeen ende landen van dese ende andere zijde van de linie" en in werking treden „terstondt naer den tijt van de onderteyckeninge." (Artt. 1, 4, 5, 8, 25). „Maer in Oostindien" (zoo luidde art. 2) „ende in alle zeen ende landen van het sellvige ende de jurisductien van dien, gegouverneerdt van de Oostindische Comp[e], sall die sellvige beginnen een jaer nae de gegevene ratificatie alhier offte zoo lange als die sellvige sall aengelandt zijn en in den name van den ko[k] van Portugaell zall gepubliceerdt werden: daerom, soo wanneer het gebeurde, dat de ratificatie van de voorseijden trevis aen eenige plaetse vroeger quame te verschijnen, als het voorseijde jaer uijt is, in soodanige gelegenth[t] sall een ijder van deese en andere zijde, zoo ter zeen als landen, hem ondertusschen oock onthouden van alle vijantlycke daet".

Verder zijn van belang artikel 3, 6 en 7, luidende:

„Ende onder het sellvige contract sullen mede begrepen zijn alle coningen, heeren en natien van Oosstjndien, met welcke de Staten Generael offte de Comp[e] van Oosstindien ende die Provintien heefft vrientschap en verbondt soo het haer goedtduncken". [3] (Art. 3).

„Zoo well de een als d'ander zijde zall vrij zijn in hun contracten ende verbonden." (Art. 6).

„Op gelijcke voet zall een ijder van beijde zijden vrijstaen te varen als ook te besitten zijn plaetsen en te oeffenen sijnen coophandell, sonder

---

[1] Uit het Contractboek.

[2] Ik citeer hier naar de Nederlandsche vertaling (het tractaat was in het Latijn gesteld), zooals die voorkomt in het Contractboek.

[3] De Latijnsche tekst heeft:

„Et comprehendentur sub praedictis inducijs et cessatione omnis hostilitatis actus omnes hujusmodi generis Reges, Dijnastae et Gentes Indiae Orientalis, quibuscum Domini Ordines Generales, aut Societas Indiae Orientalis harum Provintiarum eorum nomine amicitiam colunt, aut foedere juncti sunt, siqua sibi expedire arbitrabuntur has jnducias et cessationem omnis hostilitatis actus complectj."

alles bij ons sellve in persoon gedaen, veraccordeerdt en besloten ware, sonder dat geene tegen [1] te doen offte te laten geschieden bij ijmandt ouder onse maght ende gehoorsaemheijdt staende, directelijck nogh jndirectelijck, zonder argh offte list. Gegeven jnt Casteel Batavia op 't eijlandt Groodt Java, desen 9en Augustus A° 1644. Onderstondt **Anthonio van Diemen.**

Uijt craght van welcke commissie tusschen gemelte Heeren is verdragen als volght:

1.

Eerstelijck protesteeren partijen wedersijts over en weder, dat de jegenwoordige vrundelijcke overeencomingh, die eenlijck geschiet tot accomodatie der voorschreven quesstien en differenten, opdat om desellve geen meer menschenbloedt vergoten werde, in geenderleij wijse sall prejudiceeren het reght, de domeijnen offte possessie der gemelte Heeren princen respective, soo des Doorlughtigen Heere coningh van Portugaell als der Hoge Mogende Heeren Staten Generael.

2.

Dat in alle steden, cassteelen, fortressen, vlecken, volckeren, plaetsen, havens en zeen wederzijts in gants **Jndia** het bastandt aghtervolgens het verdragh, gecelebreerdt tusschen den Doorlughtigen coninck van Portugaell ende d'Hoge Mogende Heeren Staten Generael der Vereenighde Provintien, zuijver, vast en onverbreekelijck zall werden onderhouden, soo haest het sellve in de stadt Goa andermaell publijck en solemneell zall zijn gepromullgeerdt.

3.

Voorts allsoo op het eijlandt **Ceijlon** twijffelingen [2] sijn ontstaen, [3] om welcke voorschreven bestant tot nogh toe geen effect heefft gesorteerdt, js goedt gevonden dersellver decisie bloodt en geheell te reserveeren tot de uijtspraeke der voorschreven Heeren [4] en ondertusschen alldaer te houden volcomen schortinge van wapenen en alle acten van vijandschap, blijvende de saken, fortressen en starcten in dese staedt, in wellcke op den dagh der nieuwe publicatie in de stadt Goa zullen werden gevonden, zonder jets op nieuw

[1] *Dagh-Register:* „sonder daertegen".
[2] *Dagh-Register*, bldz. 270: „bijsonder twijffelingen."
[3] Zie beneden, n° CLXVII.
[4] De Jonge, *Opkomst*, V, bldz. CXXI, zegt, dat dit gebeurd is den 27 Maart 1645. Van Geer, *Ceilon*, bldz. 147, toont aan, dat dit verdrag reeds gesloten was, vóórdat de overeenkomst van 16 November hier te lande bekend was.

geextrueerdt off in beter forme gebraght, gealltereerdt offte gejnnoveerdt nogh eijndelijck jets geattenteerdt sall worden, pertinerende tot offensiven off defensiven oorlogh.

4.

De schortinge van wapenen soodanigh vasst gestelt en de deijlingen van d'eijgendom en possessie der landen ter decissie der Princen gereserveerdt zijnde, omdat om de onsekerheijt der geschorte possessie de middelerwijle vrughten niet comen verlooren te gaen, is verdragen, deselve in twee gelijcke deelen te verdeelen; welcker eene de Portugesen sullen jnnen, d'ander d'Nederlanders en dese sall bij desellve Nederlanders zijn in deposito totdat de voorseijde decisie uijt Europa come, met verbantenis van restitutie bij alldien de boven gemelte princen zodanige comen te bevelen; onder gejteerde [1] protestatie van de zijde des Ambassadeurs, dat met de titull van deposito [2], dien ter jnstantie van den Exelentsten Heer Vicerei eenlijck is inwillgende tot accomodatie des geschills, opdat om het zellve geen meer Christenbloet vergoten werde, in geenderleij wijse sall werden geprejudiceerdt het reght offt de possessien der Heeren Staten Generael in voorschreven landen en vrughten; en opdat omtrent het innen der voorschreven vrughten geen contentie rijse, is goedt gevonden, dat de Portugesen vrij en veijligh zullen innen alle de geene, die sullen voort comen in het hallve deell der voorschreven landen, dat nae haer fortresse is leggende ende de Nederlanders alle de geenen, die voordt sullen comen in het deell, dat is leggende nae d'hare, welcke declaratie van hallveringe der vrughten op gelijckerwijse ook verstaen sall werden plaetse te hebben in de adminisstratie van jusstitie, opdat om de onsekerheijt van jurisdictie de misdaden niet ongestrafft en blijven. En dese declaratie van hallveringe sall geschieden op gemelte eijlandt door de wederzijtse capitains.

5.

Den coninck van **Candia**, Raija Singa [3], sall onder dese tregeus [4] begrepen worden, aghtervolgens den jnhoude des darden artijculs van desellve, met de landen en possessien sijns rijcx [5].

---

[1] Geitereerde?
[2] Vgl. Van Geer, *Ceilon*, bldz. 66 der „Bijlagen".
[3] Vgl. hiervóór, bldz. 308, v.v.
[4] Port.: tregoas (wapenstilstand).
[5] Vgl. hiervóór, bldz. 429, en Van Geer, *Ceilon*, bldz. 132.

6.

Dat het d'eijgenaers en erffpagters der dorpen en plaetsen geoorlooffit zall zijn te keeren tot haer eijgenschappen, erffpaghten ende oude possessien harer dorpen en goederen, hoedanigh die mogen wesen en haere familien met haer in te voeren, mits dat binnen de ses maenden te voorschijn comen, het welcke sullen vermogen te doen door haer sellve offt door haer lantpaghters, met conditie dat de schulldigen gereghtigheijt en jncomsste sullen betalen, gelijck voor desen, aen de zijde aen wiens quartier zullen zijn gecomen en niets tegen deselve moleijren [1]. Ende opdat de sodanige in hare conscientjen geen schade comen te lijden, wort de prochien [2] ook toegestaen vreijelijck tot hare kercken te keeren, den godtsdienst te administreren en zielen te versorgen gelijck voor desen, te weten in de vellde en dorpen ende niet mede in de Nederlanderen fortressen, [3] ende tot dat de voornoemde dicisie uijt Europa come.

7.

De wercklieden van 't eijlandt Ceijlon, die tot et schellen des caneells gebruijckt en cheleas [4] genaemt worden, sullen onderlinge aen beijde parthijen haren dienst doen, mits hebbende noghtans allvoren consent der genen, welckers deell zijn toegevallen en tot de beter nacominge van de tregeus en de schortinge der wapenen sall geen der parthijen cheleas, landtlieden, jugesetenen offte eenige andere huijrluijden van de andere partijen sonder dessellfs toestandt tot sigh roepen, maer de fugitiven, overlopers gehouden zijn tot de haere wederom te zenden.

8.

Alle de goederen, die staende dese differenten ende ter oorsaeke dersellvige aengehaellt zijn, zullen van dese en gene zijde gerestitueerdt worden in deselve spetie, dat [5] het can geschieden off in getellt gelt, te weten de goederen die effective in het gewellt van wederzijde parthijen zijn gecomen en geen andere. Tot vollbrenging van het welcke d' E. Heer ambassadeur [6] belooffit, hier in Goa

[1] *Dagh-Register*, bldz. 271, heeft: „molieren". Misschien het Lat. molior, of misschien ook het Port. molhar in de beteekenis van: „aan iets deelnemen."

[2] *Dagh-Register:* „parochen".

[3] *Dagh-Register*, bldz. 271: „fortresse".

[4] *Dagh-Register:* „challas", Baldaeus, bldz. 93: „schalias". Vgl. Valentijn, *Ceylon*, bldz. 6.

[5] *Dagh-Register:* „daer".

[6] Maetsuyker.

offte Suratta te betalen ten uijttersten in de maendt Januarij aenstaende de somme van hondert duijzent Spaense patacques, naderhandt te reduceren naer de esstimatie die in Bat^a sijn hebbende [1], all waer de taxatie der goederen is geschiet, ter welcker plaetse ook zall werden betaellt het gene na de betalinge der gezeijde somme tot de voll genoegdoeninge bevonden zal werden te gebreken ende zall de restitutie gerekent worden van den 22^en der maendt Februari des jaers A° 1643, op welke vervuldt is een jaer nae de ratificatie des Doorlughtigen co^k van Portugaell in 's Gravenhage overgebraght. [2]

9.

Soo 't moghte gebeuren, dat ten tijde des voorschreven bestants eenige differentie tusschen partijen moghten reijsen, sall het zellve daerom niet gedissolveerdt maer geheell en riligiues onderhouden worden, blijvende ondertusschen de zaken in deselve staet tot de decisie van de resspective princen uijt Europa come; offte zoo de zaken geen uijtstell lijt, door arbiters, met consent van de beijde partijen te eligeren, gedeffinieerdt werden ende middelertijt, dat de questie haught, zall de zake, van wellcke het geschill zall wesen, blijven int gewellt des genes wien het geschil gemoveerdt werdt.

10.

Met de jegenwoordige overeencominge sall geen prejuditie geschieden aen de decisie offte defenitie, die over de voorzeijde differenten offte namaells gedaen zall werden van de Heeren onsen princen, maer zall desellve allen gevalls standt werden gedaen, soo van desellve gene zijde [3]; niet tegenstaende de jegenwoordige caputilatien tot accomodatie der geschillen middelertijts tusschen ons gemaeckt.

Welck verdragh tot onderhoudinge des bestants in gansch Jndia ende de schortingen der wapenen, mitsgaders alle acte van hosstiliteijt op 't eijlandt Ceijlon, gelijck boven verhaeldt, d'een d'ander partijen beloofft hebben, van haer terstondt solemneell gepremullgeerdt, onderhouden ende naergecomen zall worden ende te sullen doen van de onderdanen wederzijts onderhouden ende naergecomen werden: de Ex^tie Heer Vicereij door hem sellven ende d'Heeren Vicerijs ende Gouverneurs, die naderhandt zullen zijn, de Heer Ambassadeur wegen

[1] Vgl. Valentijn, IV, 1 (*Batavia*), bldz. 358; *Hobson-Jobson*, p. 517.
[2] Vgl. hiervóór, bldz. 429.
[3] *Dagh-Register:* „soo van dese als gene zijde."

de Vereenighde Provintie ende de Nederlandsche Oostjndische Comp[e] ende uijt chraghte der volle commissie van d' Heer Antonio van Diemen, gouverneur generael, dewelcke ick, secretaris, verclare gesien te hebben ende autenteijckt te berussten in de secretarie van dese stadt, soo uijt de naem van gemelte Heer als desselffs successeurs in de gantsche jurissdictie ende het district van beijde parthijen, hebbende ende opsterende [1] het geene voorschreven, soo haesst de publijcque manefestatie in dese stadt Goa sall zijn geschiedt, sonder daer jegens te doen directelijck nogh jndirectelijck; nogh en sall in eenigh der voorschreven poincten de substantie, omstandigheden offte sin werden verandert offte gealltereerdt, maer zall alles ende elck sincere ende ter goeder trouwe te vollen genoegh gedaen werden, aghtervolgens het bestant van den Princen gemaeckt ende dese jegenwoordige overeencomste, willende die in alles vasst ende cragtigh zijn sonder questie offte twijffelinge, geleijk geseijt is, het welch onderlingh met eede op de Heijlige Evangeliën hebben beswooren, ten overstaen van de eerwaerdighste bisschop primaedt, don freij Franscissco der Martelaren ende don Allphonso Mendos, patriargh van Anthiopia, [2] Raden van Zijn Koninklijcke Maij[t] ende de vordere Raden deser stadt, dewellcke, het zellve consenteerende, approberende ende admiteerende, getuijgen daer over hebben gestaen; ende Wollebrant Geleijnszoon d'Jonge, president van Persia [3], Abraham Firens, predicant, [4] Joan Potteij, fiscaell, Andries Frisius, secretaris, Thomas Cuijck, oppercoopman, met welcke d'Ex[tie] Heer Grave Vicereij ende den E. Heer Ambassadeur dit met haer gewoonlijcke onderteekeninge hebben onderteekent. Ende ick, **Joseph de Chaves Sottomaijoor,** secretaris van geseijde Coninckliјcke Maij[t] in de staet van Jndia, hebbe het doen schrijven ende onderteekent. Ende was onderteekent: de grave van **Aveijras, Joan Maetsuijcker, Franscisco dos Martiris**, aertsbisschop primaedt, **Allphonsus**, patriarch van Anthiopia, **Franscissco Melo de Casstro,** dom **Manuell Pareijra, Antonio de Faria Machado, Anthonio Monis Baretto, Joseph Pinto Paijreijra, Wollbrant Geleijnszoon de Jonge, Abraham Firens, Joan Potteij,** dom **Bras de Casstro, Lovys Magullhaon, Andries Frisius, Andre Saleman.** [5]

---

[1] *Dagh-Register*, bldz. 272: „observerende".
[2] *Dagh-Register:* „Mendes" en „Aethiopia".
[3] Vgl. hiervóór, bldz. 370; *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 264.
[4] Vgl. Van Troostenburg de Bruijn, *Woordenboek*, bldz. 134, v.
[5] *Dagh-Register*, bldz. 273: „Salema".

Allsoo van dit verdragh meer exemplaren sijn geschreven, soo in de Lateijnse als Portugeese tale, js tusschen den Exelenten grave Vicereij ende den E. Ambassadeur verdragen, dat bij alldien over dersellver verstant eenige twijffell come te ontstaen, tot het Lateijn, als het autentijck, sall werden gerecureerdt ende het sellve gelijck ende sonder eenige deflutie [1] werden stant gedaen, tot wellcker bevesstinge dese verclaringe is gemaekt. Ende hebben de voorschreven Heeren met de vordere die andermaell onderteekent ter sellver plaetse en dagh. Joseph de Chaves Sottomaijoor heb het onder geschreven. Was onderteekent: de grave van Avaijras, Joan Maetsuijcker, Fr. Franscisco dos Martyros, aerdtbisschop primaedt, Allphonsus, patriargh van Anthiopia, Franscisco de Melo de Casstro, dom Manuell Pareijra, Anthonio Faria Maghado, Antonio Monis Baretto, Joseph Pinto Pareijra, Wollbrant Geleijnszoon d' Jonge, Abraham Firens, Joan Potteij, dom Bras de Casstro, Louijs Magillhaon, Andries Frisius, Andre Salema. [2]

CLXV. MALAKA.

1 Januari 1645. [3]

Onder de zg. „tinquartieren" (vgl. hiervóór, bldz. 365) behoorde ook Bangeri, op de Westkust van het Maleische schiereiland [4] en onderhoorig aan Siam. Na de verovering van Malaka waren ook met dit staatje betrekkingen aangeknoopt. David Walraven, die in het laatst van 1644 de tinkwartieren had bezocht in opdracht van den gouverneur Van Vliet, ontving van den „gouverneur in Bangarij" het onderstaand contract, hetwelk door de Hooge Regeering te Batavia als „gansch voordeligh" werd beschouwd, behalve „het stabilissement des comptoirs" (vgl. *Bouwstoffen*, III, bldz. 36, v.v., 54, 199, 255, 266, v., waar het stuk reeds door mij is afgedrukt; *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 80, v., waar het eveneens voorkomt; *onuitgegeven missive van Van Vliet aan den G.G., 14 Jan. 1645; van G.G. & R. aan Van Vliet, 16 Juni 1645).*

---

[1] *Dagh-Register:* „deflictie".

[2] *Dagh-Register:* „..... Wierde naernoens de publicatie der vrede..... op verscheijde plaetsen van de stadt gedaen."

[3] Uit het Contractboek.

[4] Het lag tegenover Salanga (Vgl. *Bouwstoffen*, III, bldz. 38, 54, 105). Er wordt dan ook van „'t Comptoir op Oedjongh Salangh annex Bangarij" gesproken in de *(onuitgegeven) „Memorie voor den...... Commissaris...... de Vlamingh van Outshoorn..... als vice gouverneur ende directeur in.... Malacca"*, *6 Nov. 1645.* De Vlamingh volgde Van Vliet (vgl. hiervóór, bldz. 401) op.

Dese naervolgende artijkelen hebbe ick, Omoehangh Scheij Boerij Sij Sa Kon Schau Moelangh [1] in **Bangerij**, toegestaen aen de oppercoopman David Wallravens, door ordre van den Edelen Heer gouverneur generael Anth° van Diemen ende d' E. Heer Jeremias van Vliett, gouverneur in de stadt **Malacca**, gesonden tot visite der tinquartieren ende de alldaer leggende comptoiren, te weten:

Eerstelijck belove ick, Omohangh Scheij Boerij Sij Sakon, alle den thin, hier jaerlijcx vallende, gegraven wordende, alleene aen de allhier leggende resident [2] wegens de Vereenighde Oost-indische Companie te leeveren.

Ten tweede dat alls hier eenige vaertuijgen van vremde plaetsen aenlanden, t'sellve den Resident aen te dienen ende mijn jnwoonders, als hier wonende coopluijden, te verbieden, geen cleden van desellve te mogen coopen ende zoo eenige mantementus broghten ende desellve vercoghten, als daer thin voor ontfangen hebben, sullen densellven thin aen de Comp^{e} moeten leveren, mits dat men haer daer voor volgens prijs van dit landt sall voolldoen met cleeden offte gelldt, 't geen dan d'bij Comp^{e} logie soude mogen wesen.

Ten derden sall geen jnwoonders allhier eenige thin van hier mogen vervoeren, t' zij onder wadt pretext het sellve zoude mogen wesen, op de naevollgende peijnen: de eerste reijse de helfft van den thin verbeurdt; tweede reijs alle zijn thin ende prau; de derde reijse prau, thin ende alle zijne goederen, mitsgd^{rs} hy sellffs slaeff gemaeckt, te weten dat deze confiscatie sall zijn de helfft voor den Co^{k} ende d' ander helfft voor d' E. Comp^{e}.

Ten vierden belooff ick, de Comp^{e} volck, t' zij in t' goede offte quade mouson, haer in alles behullpsaem te zijn, voor redelijck loon haer volck te beschicken om thin offte cleeden op offte aff te brengen.

Ten vijffden beloove ick [in] mijn gouverno de groote thin voorm van Oudiangh Salangh nae te vollgen, als het eerste cargasoen cleden hier arriveerdt.

Ten sessden zall ick belassten ende beveelen, dat alle coopluijden

[1] In het *Dagh-Register*, bldz. 80, worden deze naam en titel eenigszins anders gespeld.

[2] Aangesteld werd als zoodanig Jan Hardemans (*Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 80).

ende jnwoonders, die eenige cleeden van de resident allhier coopen, desellve preceijs op den gecoghten tijt sullen betalen, sonder uijtwegen te soeken ende soo den Resident daer over clagtigh viell aen mijn, zall desellve constringeeren met reght, dat de Comp^e volldaen wordt.

Ten sevenden sall ick de allhier leggende Comp^s dienaers ende de logie [1] soo veell beschutten ende bevrijden als mijn eijgen huijs voor alle die geene, die aen de sellve eenige overlasst souden traghten te doen.

Ten aghtsten, soo 't gebeurde, dat Godt verhoede, eenige allhier leggende Nederlanders haer quamen te verlopen met jmandt te dooden, questen, vrouwecraght offte diverije, sall ick desellve niet mogen reghten, maer verwaghten het opperhoofft datter jaerlycx comt ende de misdadiger aen hem in handen leveren.

Alle bovenstaende artijkulen hebbe ick met mijne Raden toegestaen met vrij eijgen wille, sonder daerin eenigerleij wijse tot gedwongen te zijn ende belove 't sellve in alles van poinct tot poinct allsoo te aghtervolgen ende nae te comen. In teijcken van 't sellve hebben dit met mijn eijgen merckteijcken gemerckt desen eersten dagh van Januarij A° 1645, in de negerij **Concloeij** in Bangrij.

CLXVI. FORMOSA.

Januari ? 1645. [2]

Onder de producten, welke men van Formosa hoopte te trekken, behoorde goud (vgl. hiervóór, bldz. 386), zoowel aan de Noord-, als aan de Zuidkust. Zóó bij „Lonckjouw" of „Loncquiauw", „gelegen aent Zuijt eijnde van Formosa [3], waeromtrent geaffirmeert wert een goutmijne te wesen" en waaronder 16 dorpen stonden. In 1636 werden deze dorpen „onder onse gehoorsaemheijt gebracht" tijdens het bestuur van Putmans. Onder diens opvolger, Joan van der Burch (*Dagh-*

---

[1] G.G. & R. waren niet ingenomen met het denkbeeld, daar eene blijvende factory te stichten (Vgl. hiervóór, bldz. 437 en *Bouwstoffen*, III, bldz. 267, noot 1).

[2] Overgenomen uit *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 164, v. — De datum moet gesteld worden tusschen 7 Januari en 15 Februari 1645 (t. a. p., bldz. 160, 161).

[3] Aan de Westkust van de Zuidelijke landtong.

Register 1636, bldz. 152), werden nadere betrekkingen aangeknoopt met „den vorst vande provintie Loncquieuw ende heer van 17 dorpen aen de Zuijtzijde van Formosa omtrent 5 mijlen van Taijouan geleghen" en werd — nog in 1636 — de vrede „absolutelijck" bevestigd, terwijl de luitenant Jan Jeuriaensen in Februari 1637 „tot ondersoeckinge van de goutmijnen" werd uitgezonden, die nu gezegd werden, op eenigen afstand van **Longkiau** te liggen, waarheen dan ook later nog onderzoekingstochten plaats vonden. Een rustig element was genoemde vorst of „landtvooght" niet, nòch voor zijne omgeving, nòch voor de Compagnie: „impertinentien ende moetwillicheden (werden) soo aen d'Nederlanders als zijn eijgen ondersaten, mitsgaders de Chinesen gepleecht": hij moest „derhalven met scherpe spooren bereden werden." In het begin van 1645 was hij „in der minne geciteert aen 't Casteel te comen, om billijcke conditien met de Comp^ie aen te vangen off anders door macht van wapenen geconstringeert te worden". Hij „hadt sich obedient getoont en naervolgende voorwaerden geaccepteert" (Vgl. *Dagh-Register 1636*, bldz. 286, v., *1637*, bldz. 36, v., 152, *1640—1641*, bldz. 115, *1641—1642*, bldz. 56, 146, v.v., *1643—1644*, bldz. 148, *1644—1645*, bldz. 164, v.).

Dat van sijn onderdanen der vijff dorpen **Coranos, Tolasuacq, Valuigis, 's Dakj** [1] ende **Vanghsor**, over dewelcke tot hooft geconfirmeert wird, sou blijven behouden alle 't recht ofte incomsten, die tot noch van deselve genoten;

doch dat dat recht bij sijne afflijvicheijt niet en sou vervallen op zijne zoonen, broeders ofte eenige andere bloetvrienden als met kennisse ende believen van de Comp^ie;

dat hij niet en sou vermogen eenich halsrecht ofte daer lit of leven aen hingh aff te doen, maer gehouden zijn soodanige saecken met kennis van onsen politijcq [2] naer Taijouan aen den gouverneur te renvoijeren;

dat alle andere saecken van minder gewichte bij hem ende gesijden politijcq in Tapouliangh [3] residerende, met raedt sijner oudsten ofte bevelhebbers, souden mogen affgehandelt worden;

welcke oudsten in alle sijne dorpen, namentlijck [in] ijder twee, door ons met gelijcke macht als op andere plaetsen van **Formosa**, onder 's Comp^s gebiedt wesende, souden worden gestelt;

dat de vorst sijne bovengenoemde onderdanen soodanich sou

---

1 Teka-sia (Shajo)? (Zie de kaart bij Campbell, *Formosa*).

2 Hiermede wordt bedoeld de Nederlandsche bestuurs-ambtenaar in tegenstelling tot den daar geplaatsten „proponent" (Vgl. *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 140, 159).

3 Een „Zuijdelijcq gewest van Formosa" (*Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 159, 163).

tracteren, dat hem costen verdragen ende niet genootsaect wirden als voordesen sijne regeeringe t' ontwijcken,

off andersints, soo deselve over hem mosten clagen ende bij ons als haer beschermers ingevolge wierden aengenomen, alsdan op hun van rechtswegen niet meer sou hebben te pretenderen;

dat de dorpen, voor desen zijne ende nu alrede 's Comp^s gehoorsaemheijt onderworpen, daeronder souden blijven, sonder dat de vorst daer eenige actie op behield, veel min deselve deswegen eenigerhande moleste aendoen sou maer voortaen als vrienden met den anderen leven;

dat de inwoonders van de vijff genoemde zijne dorpen jaerlijcx als d' andere Formosaenen d' ordinaire recognitie aen de Comp^ie souden opbrengen, doch dat sijn persoon altoos ende d' outsten, voor soo lange in regeeringe zijn, daervan souden vrij wesen;

dat hij oocq alle jaer met gedachte outsten op den zuijdelijcken lantsdach [1] op Saccam verschijnen sou;

dat hij geene negotierende Chinesen als met ons expres consent in sijn dorpen sou gedogen, maer integendeel gehouden wesen de contraventeurs van onse ordre in onse handen te leveren om daerover gecorrigeert te worden;

dat hij alle de voorverhaelde conditien promptelijcq sou nacomen sonder eenige infractie, op verbeurte van het recht, hem boven, articulo 1, bij ons volcomen toegestaen. [2]

CLXVII. CEILON.

10 Januari 1645. [3]

Toen Adam Westerwold den 23 Mei 1638 een verdrag sloot met Kandy's maharadja (hiervóór, bldz. 308, v.v.), was het proces reeds begonnen, hetwelk zou eindigen met de vernietiging van het Portugeesch

---

[1] Vgl. *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 125. Sakkam ligt in de nabijheid van het fort Zeelandia op de Zuid-Westkust van Formosa (zie de kaart bij Valentijn): het was een der suiker produceerende deelen van het eiland (*Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 137, 176).

[2] Berichten uit Formosa van 28 October 1645 meldden, „hoe de suijdelijcke lantsdach 7 April passado op vorige wijse gehouden was.... Was oocq verschenen Tackamaha alias Quataongh, overste van 15 dorpen om de noordt, hebbende hem met sijne outsten op conditien als den Lonckiouwer verbonden." (*Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 171).

[3] Overgenomen uit *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 292, v.v.

gezag op Ceilon en met de vestiging dáár van het Nederlandsch overwicht. En het werkte met de jaren door (vgl. Van Geer, *Ceilon*, bldz. 42—55), wat minstens evenzeer aan het krachtig optreden onzer Compagnie als aan de medewerking van Radja Singa of aan overeenstemming tusschen hem en de onzen te danken is geweest. Zóó vielen in de eerste maanden van 1640 Negombo en Point de Galle in handen van de O. I. C. en den Maharadja, waarna Willem Jacobszoon Coster als gouverneur optrad van 's Compagnie's bezittingen, waarvan het fort Point de Galle (Gale) het centrum was in die dagen. De verhouding met Radja Singa was echter niet gegrond op wederzijdsche sympathie en op wederzijdsch vertrouwen, maar op eigen belang; de Portugeezen heroverden in November 1640 Negombo, de Nederlanders maakten zich ongerust over Point de Galle. Onder deze omstandigheden naderde de mogelijkheid, dat, na de afscheiding van Portugal van Spanje, de Nederlanders met de Lusitanen in Azië op voet van vrede zouden komen (vgl. hiervóór, bldz. 429): een der motieven voor de Hooge Regeering te Batavia, om nog vóór dien krachtig op Ceilon op te treden (midden van 1641). Zoolang toch de ratificatie van den vrede volgens artikel 2 van het verdrag van 12 Juni 1641 niet in Indië bekend was, was de vredestoestand in Indië niet ingetreden. Maar het voordeel, van dit optreden op Ceilon gehoopt, was uitgebleven. Den 2 October 1642 werd de ratificatie te Batavia bekend.

Maar reeds dadelijk kwamen de moeilijkheden: geschil van meening omtrent de kaneel produceerende „platte landen onder Cruz de Gale" op Ceilon. De Compagnie meende nl., dat de omstreken van het fort Point de Galle, vooral Mature en Saffragam[1], behoorden aan den souverein van het fort zelf (wat vroeger dan ook het geval was geweest), terwijl de Portugeezen die landschappen volstrekt niet beschouwden als afhankelijk van het fort en ze beschouwden als hun eigendom, eene beschouwing waarmede de feitelijke toestand in overeenstemming was, daar de Portugeezen die streken meestal bezet hadden gehouden, óók nadat het fort Point de Galle door de onzen veroverd was geworden. Nu was bij artikel 7 van het verdrag van Den Haag van 12 Juni 1641 bepaald, dat het ieder der beide strijdende partijen zou „vrijstaan te varen als ook te besitten zijn plaetsen en te oeffenen sijnen coophandell..... allsoo en op den voet als voor dese in Oostindien de geseijde plaetsen beseten zijn, als een ijder ten tijde van de publicatie van den trevis gaende ende wederkeerende zijnen coophandell dreef."[2] De quaestie van de kaneel-

[1] Mature (Matara) ligt ten Oosten van Point de Galle, Saffragam is op de kaart van Valentijn (V, 1) de landstreek langs den rechteroever der Caliture-rivier (Kallu Ganga), die tusschen Colombo en Point de Galle aan Ceilon's Westkust in zee valt.

[2] Vgl. hiervóór, bldz. 429. — De Latijnsche tekst heeft: „Librum esto utrique parti navigare, pariter loca possidere, suum commercium sine ullo impedimento exercere, aeque ut tempore et sub manifestatione praedictarum induciarum cessationisque omnis hostilitatis actus in India Orientali loca possedit, effective commeavit, suumque commercium exercuit."

Ten onrechte m. i. brengt Van Geer, *Ceilon*, bldz. 82, 92, hierbij art. 12 van het Haagsche verdrag ter sprake. Genoemd artikel slaat (dunkt mij) op de geschilpunten in West-Indië. Vgl. ook *Bouwstoffen*, III, bldz. XV, waar

landen in de buurt van Point de Galle kwam dus op het tapijt. Het lid van den Raad van Indië, Pieter Boreel, werd naar het Westen van Azië gezonden, o. a. naar Goa, om de Portugeezen te trachten te overreden, het recht der O. I. C. te erkennen; bij weigering (hadden G. G. & Raden tot een dergelijke bedreiging het recht?) zou de oorlog in geheel Indië worden voortgezet. De Lusitanen weigerden, en in April 1643 vertrok Boreel van Goa „met de bloedvlagge en datelycke acten van hostiliteyt"; de oorlog werd voortgezet, was althans weer begonnen. In Januari 1644 werd Negombo door François Caron weder voor onze O. I. C veroverd, de Portugeezen verlieten de omstreken van Point de Galle, maar Colombo bleef ook nu nog voor hen behouden. Radja Singa deed niets.

Ook buiten Ceilon waren de Nederlanders weder in het voordeel. De onderkoning te Goa koos thans eieren voor zijn geld en trad met de Hooge Regeering te Batavia in onderhandeling (April 1644). Joan Maetsuyker werd daarop naar Goa gezonden (de Hooge Regeering moest wel op de onderhandelingen ingaan, o. a. met het oog op de bevelen der Heeren XVII in zake de verhouding tot de Portugeezen) en sloot den 10 November 1644 een verdrag (opgenomen hiervóór, als nº CLXIV, bldz. 428, v.v.) Als gevolg daarvan werd den 10 Januari 1645 onderstaande overeenkomst te Colombo gesloten (Vgl. Van Geer, *Ceilon*, bldz. 58—134 en het reeds door hem gebruikte *Dagh-Register*, passim, o. a. *1644—1645*, waar het verdrag dan is afgedrukt, bldz. 292, v.v.).

Scheijdinge der landen des eijlants **Ceijlon**, gedaen tusschen den doorluchtigen heer Vicereij Don Philippo Mascarenhas [1] ende den E. heer Joan Maetsuijcker uijt cracht der capitulatien des bestants gemaeckt in Goa door genoemden heer Ambassadeur ende den grave van Aveiras, doen ter tijt vicereij van desen Staet.

Alsoo tusschen den excellensten Heere Vicereij de grave van Aveiras ende den Raet van Portugaels India ter eenre, ende den

door mij is aangehaald de Generale missive van December 1642, waarin G. G. & R. spreken van „niet meer (concernerende d'Oost India) dan seven articulen seer favorabel ende tot welstandt van de generale Compᵉ...." Artikel één is van algemeenen aard; art. 2 tot 8 handelen over Oost-Indië; art. 9—18 over West-Indië (Amerika); art. 19 over Afrika, enz. Niet Boreel had m. i. gelijk in deze materie (Van Geer, bldz. 103, v.; 45 der Bijlagen), maar de Portugeesche onderkoning, al is dan bij het tractaat van 10 November 1644 Boreels denkbeeld ten dezen niet verworpen (Vgl. *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 292).

[1] Op bldz. 429 hiervóór is de vergissing blijven staan, welke Danvers, *Portuguese*, II, p. 488 heeft gemaakt, door den graaf de Aveiras tot 1646 het onderkoningschap te laten bekleeden. Hij was reeds eerder, 1645, afgetreden (Vgl. nog *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 277, 293, 310; Danvers, *Portuguese*, II, p. 282; Van Geer, *Ceilon*, bldz. 148).

voornoemde heeren mede gestipuleert dat de Nederlanders jaerlijx ten genoemden tijde uijt de dorpen **Belitot** ende **Cosgure**, die aen gene zijde van de riviere Alican gelegen sijn ende dienvolgens haer ten deele vallen, de helft der genoemde wercklieden, die van outs aen die plaets bescheijden sijn, de Portugesen tot het schillen des caneels van haer cant sullen bij setten, mits conditie dat de voorseijde caneel, die door deselve is het district der Portugesen geschilt sal worden, in een gemeene plaets aen de riviere **Dandugan** [1] zal werden gebracht ende aldaer bewaert, mitsgaders alle jaren in twee gelijcke deelen tusschen partijen gepartieert, betalende voor 't gene geniet aen de voornoemde chaleas het loon van outs daertoe staende, ende sal int assigneren der voorschreven wercklnijden esgaliteijt worden gehouden niet alleene int getal, maer oock in de qualiteijt derselver.

Ende dese scheijdinge sal soodanigh plaets hebben ende geobserveert werden tot dat van de Heeren Princen respective uijt Europa over de principale possessie ende eijgendom decisie sal comen [2], met de cautie nochtans van de zijde der Nederlanderen dat haer binnen een jaer, soo misschien, alsoo bekennen van de provintien ende landen zoo exacten kennisse niet hebben, binnen voorschreven tijt bij de voorseijde scheijdinge merckelijck bedrogen ofte gegraveert te sijn bevonden mochten werden, haer altijt vrij sal staen van de selve te provoceren ende reparatie op hare grieven te versoecken, doch off het mochte gebeuren dat partijen daerover niet en conde verdragen, zoo en sal daeromme niet weder tot de wapenen werden gelopen maer het bestant dies niettegenstaende vast ende ongeschent onderhouden werden, achtervolgens den teneur vant negende articul der voorseijde capitulatien.

Welcke deijlinge ende scheijdinge der landen de tegenwoordige doorl. Heer Vicereij Dom Philippo Mascarenhas ende (?) 't sijnen woonstede ende den E. Heer Ambassadeur Joan Maetsuijcker belooft hebben, terstont solemneel te publiceren, opdat tot ijder kennisse mach comen ende alle d' ingesetenen deses eijlants mogen weten welcke partijen [zij] ten deele gevallen sijn ende gehoorsaemheijt schuldigh sijn, ende bovendien d' zelve te onderhouden ende volbrengen ter goeder en sinceerder trouwen, gelijck het is begrepen. Waertoe haer wederzijds hebben verbonden met haer woort ende

[1] Vloeit iets ten Zuiden van Negombo in zee.

[2] Zie beneden, bldz. 449.

publijcke trouwe, met eede bij Godes heijlige evangelium, hetwelck met hare gewoonlijcke teijckeningen hebben onderteijkent soo in de Latijns als Portugese tale, met de voorwaerde nochtans dat, zoo 't mocht gebeuren dat in toecomende eenigh different quame te ontstaen over de interpretatie der woorten, altijt gerecureert sal werden tot het latijns exempelaer als autentijcq. Ende ick, **Drogo Leitam** [1], schrijver van de Raetcamer deser stede, die uijt last van de doorluchtige Heere Vicereij Dom Philippo Mascarinhas in deze acte het offitie van secretaris heb becleet, heb het doen schrijven ende onderteijckent etc. [2]

CLXVIII. CEILON.

9 Maart, 25 Mei 1645. [3]

De verhouding tusschen de O. I. C. en Radja Singa was in de laatste tijden niet verbeterd: het optreden der O. I. C. had hem wantrouwen ingeboezemd en de Nederlandsche autoriteiten zagen eveneens zeer goed in, dat alleen eigenbelang (oorlog tegen den gemeenschappelijken vijand) den Maharadja en hen bijeen hield, maar dat na een eventueelen vrede met Portugal de verhouding zoude veranderen, te meer daar de O. I. C. voor hare handelspolitiek meer staatkundig gezag op Ceilon noodig meende te hebben, en de houding van Radja Singa eene allesbehalve vriendelijke werd. Na de overeenkomst van 10 Januari 1645 (nº CLXVII) komt de kentering in de toestanden dadelijk aan den dag. In overeenstemming met de voorschriften der Hooge Regeering te Batavia, sloot Maetsuyker den 9 Maart 1645 onderstaand verdrag met de Portugeezen, waarbij wederzijdsche partijen elkaar hun grondgebied op Ceilon garandeerden. Dat deze overeenkomst tegen den beheerscher van Kandy was gericht, maar tevens door onderling wantrouwen tusschen Nederlander en Portugees was ingegeven, blijkt uit de volgende motiveering van de zijde van Maetsuyker: „Ende opdat Radja Singa voortaen, soo ons als den Portugees lage landen niet meer (gelijck langen tijt gedaen heeft) [4] come te in-

---

[1] Diogo Leitaõ?

[2] Men zie over de verdere maatregelen, naar aanleiding dezer overeenkomst genomen, *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 295, v.v., 307, enz.; Van Geer, *Ceilon*, bldz. 141, v.v. — Hoe Radja Singa er over dacht, blijkt uit *Dagh-Register* bldz. 299, v.v. — Vgl. ook de hierachter volgende overeenkomst.

[3] Overgenomen uit *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 303, v. — Ook bij Van Geer, *Ceilon*, Bijlagen, bldz. 87, v.v.

[4] Vgl. Van Geer, bldz. 139, v. — Hoe Radja Singa het verdrag opnam, blijkt o. a. uit *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 304: Hij „liet sich verluijden, dat voornemens was ambassadeurs aen den coningh van Spangien ende den grooten Turck (om assistentie te versoecken) senden wilde....." enz. Zie ook bldz. 307, enz., en beneden.

festeren ende [om] invasien voor te comen, soo was bij d'heer Maetsuyker en den padre ambassadeur (om des te meerder confidentie van den anderen te hebben en d' vrese wegh te nemen dat den eenen versterckt met den coningh tot nadeel van den andren niets come ondernemen) 't volgende verbant van wapenen om den coningh te breijdelen (daer 't doch op uijtlopen sal) geraemt." (Vgl. Van Geer, *Ceilon*, bldz. 136—141; *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 302, v.v.).

Verbant van wapenen gemaeckt tusschen de Portugesen en de Nederlantse natie opt eijlant **Ceijlon.**

Alsoo door ervarentheijt van veele jaren geleert sijn dat de volcken, die het geberchte van dit eijlant Ceijlon bewoonen, gewente maecken de beneden ofte lage landen alwaer de caneel valt met geduijrige struijckroverijen en depeupulatien te vasteren ende woest te maecken [1], verjagende de goede ingesetenen uijt haer dorpen ende plaetsen in welcke wonen, ende dat met geen ander insicht ofte voornemen dan opdat van deselve geen vruchten mogen werden gewonnen, waerjegens met alle macht gearbeijt dient, ingevalle eenigh genut van voornoemde eijlandt willen trecken, ende jegenwoordich met de hulpe Godes de geschillen, die tusschen de Portugiese ende Nederlantse natie over de limeijtscheydinge derselver landen ontstaen was, om welcke het bestant, tusschen sijn Maij^t van Portugael ende de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden gemaeckt, tot hier toe geen effect gesorteert had, verdragen ende ter neder geleijt sijn, soodat jegenwoordigh alle acten van hostiliteijt ende vijantschap comen op te houden, ende in het tractaet des bestants tusschen hooghgemelte princen in Hollant gemaeckt expres gestipuleert ende overeengecomen zij [2], dat de natien respective geduijrende het voorseijde bestant d'een den ander te hulpe en te bate sullen sijn nae vermogen, daer d'occasie ende de toestant van [3] saecken sulx sal vereijschen.

Soo ist op heden den 9^{en} Maart des jaers 1645 binnen de stadt Gale tusschen de respective Heeren Ambassadeurs, den E. pater fr. Gonçalo Veloso van St Joseph, van d'ordre van St Francisco, wegen de croone van Portugael ter eenre ende den E. Joan Maetsuijcker, Raet van India, wegen de Vereenighde Nederlanden ter andren zijde, uijt cracht van hare procuratien, hierachter geregistreert, ten besten van beijde natien overeengecomen ende besloten als volcht:

---

[1] Dit geschiedde op last of althans met oogluiking van den Maharadja.
[2] Vgl. artikel 23, v.v.
[3] Vgl. Van Geer, Bijlagen, bldz. 87, waar niet voorkomt: „(U)."

Eerstelijck dat de Portugesen ende Nederlantse natien op dat eijlandt gehouden sullen sijn, d'een des anders landen ende onderdanen naer vermogen ende na de noot sal vereijsschen te beschermen en te beschutten jegens de invasien, struijckroverijen en depeupulatien der voorschreven volcken, wie deselve oock mochte wesen ofte van wien gesonden, veel in getal ofte weijnigh, sonder eenige exceptien, die een der voorseijde natien hare landen ofte onderdanen in toecomende sullen trachten te inquieteren ofte overlast doen.

Van gelijcken sullen gehouden sijn, d'een d'ander nae vermogen te adviseren ende te hulpe te comen, soo menighmael eenige seditie ofte rebellie binnen de limiten van dese ofte gene partije sal comen te ontstaen.

Maer bijaldien d'eene van partijen mochten nodigh achten om voorseijde vijanden ofte struijckrovers t'eenemael uijt te roeijen, deselve buijten de limiten harer landen te vervolgen ende den oorlogh aen te doen, in sulcken cas en sal d'ander niet gehouden sijn, deselve te volgen ofte met soldaten te assisteren, ofte ten waren sulx met gemeene bewillinge geschieden.

Geen van beijde natien sal ijetwes contracteren ofte besluijten, veel min attenteren ofte bijderhant nemen met den coningh van **Candia**, om d'ander schade ofte nadeel aen te doen, directelijck noch indirectelijck nochte onder eenighderhande deckmantel ofte pretext.

Alle 't welcke soodanigh staet grijpen ende geobserveert werden zal totdat wegen de limijtscheijdinge der landen op voorseijde eijlant finael desisie der heeren princen uijt Europa sal comen. [1]

Ende opdat voornoemde bestant ende dese confederatien te beter ende met des te meer sorchvuldigheijt ondernomen mach, sullen de gouverneurs van wederzijde, die op 't eijlant gesonden worden ofte comen sullen, haer met eetsweringe tot de observatie van dien verbinden.

Welcke overeencomste ende confederatie voornoemde ambassadeurs over ende weder met eede in de selve [2] der heeren hare principalen bevestight ende met haer eijgen hant onderteijckent hebben. Present als getuijgen Andries Frisius, secretaris der ambassade, ende Ignatio Sarmento, edelman van 's Conings huijse van Portugael.

---

[1] In Europa werd 27 Maart 1645 een verdrag daaromtrent gesloten (Vgl. Van Geer, bldz. 147, v.; hiervóór, bldz. 432, noot 4, 446).

[2] De naeme? — Zie echter Van Geer, Bijlagen, bldz. 88.

Ende was onderteijckent: fr. **Gonsalo de St Joseph, Joan Maetsuijcker, Ignatio Sarmento de Carvalho, Andries Frisius**, secretaris.

De gouverneur van Ceilon, Joan Thijssen, liet, op verzoek der Portugeezen en tegen de bedoelingen der Hooge Regeering te Batavia, den 25 Mei 1645 bovenstaand verdrag afkondigen, en dit in een vorm, welke gelijk stond met een oorlogsverklaring aan den Maharadja (Van Geer, *Ceilon*, bldz. 143, Bijlagen, bldz. 89, v.; *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 311, v.v., op welke beide plaatsen onderstaand stuk ook is afgedrukt).

Copie promulgatie wegen 't verbant van wapenen tusschen de Comp[ie] en de Portugesen jegens Raija Singa op Ceijlon.

Jan Thijssen, gouverneur over de conquesten ende Comp[s] verderen ommeslach op Ceijlon, [1] alle die desen sullen sien ofte hooren lesen saluijt, doen te weten, alsoo op het aenwesen van de E. Heer superintendent Joan Maetsuijcker hier ter stede tusschen sijn gemelte E. ter eenre ende den eerw. padre Gonsalo Veloso de S[t] Joseph, uijt cracht sijner speciale commissie door den E. Vicereij Dom Philippo Mascarenhas op sijn Eerw[t] gepasseert ende uijt Colombo toegesonden, ter andere zijde, seecker contract van verbant der wapenen op Ceijlon tusschen onse ende de Portugese natie jegens Raija Singa zij beraemt [2], ende doenmaels bij gedachte padre in-

[1] Aan Thijssen was den 31 Januari 1645 de „vice-gouverneurs-titul..... toegeleijt." (*Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 297). Vice-gouverneur is de eigenlijke titel van een gouverneur, maar de laatste benaming wordt meestal gebruikt. Thijssen had vóór dien tijd de Compagnie op Ceilon gediend onder den titel „president."

[2] Vgl. hierboven.

stantelijck versocht, met de publicatie van dien noch eenigen tijt te willen supercedeeren, opdat ondertusschen haren Ambassadeur onder 't een off 't ander pretext uijt Candia soude mogen becomen, ende nietjegenstaende gementioneerde legaat van daer noch niet en is geretourneert, ons door den Colembosen generael Manuel Mascarenhas Ome echter wert aengeschreven, voorschreven confederatie niet langer te willen verduijsteren, maer aen een ijder bekent te maecken ende te doen divulgeren. Soo ist, dat goet hebben gedacht daervan publijcque promulgatie ende notificatie te doen, gelijck sijn doende midts desen, opdat bij niemant daervan ignorantie werde gepretendeert, lastende ende bevelende dienvolgens uijt de naem van de Ed. Heer Gouverneur Generael ende Raden van India alle hooge ende lage officieren, soldaten, matrozen, mitsgaders alle andere van wat qualiteijt soude mogen wesen, onder de gehoorsaemheijt van de Vereenighde Nederlantse Oostindise Comp[ie] sorterende, voortaen ende in toecomende omtrent de onderdanen van den coningh van Candia ende hare goederen alle vijantschap, offentie ende hostiliteijt te plegen, mitsgaders allen afbreuk waer immers connen ofte mogen doen, wijders de Portugese natie des noot sijnde tegens deselve te assisteren ende bij te staen achtervolgens het voornoemde contract tusschen meergemelte Heeren beraemt [1], op pene van contrarie doende als perturbateurs van de gemeene ruste gestraft te werden. Aldus gedaen ende gearresteert in de stadt Gale, mitsgaders gepronuntieert ende geaffigeert desen 25[en] Meij anno 1645. Ende was onderteijckent: **Jan Thijssen.**

---

[1] De Hooge Regeering te Batavia was alles behalve tevreden over de houding van Thijssen. Maetsuyker werd weder naar Ceilon gezonden, om Radja Singa te verzoenen en Thijssen te ontslaan. Toen hij in April 1646 te Gale kwam, was de oorlog echter reeds begonnen. Maar Maetsuyker begon zijne verzoeningspogingen, die echter geene resultaten van groote beteekenis hadden.

De toestand op Ceilon werd echter spoedig weer een geheel andere, omdat, ten gevolge van de gebeurtenissen in Brazilië, in 1646 opnieuw tusschen de Nederlanders en de Portugeezen in het Oosten een vijandelijke stemming ontstond, welke óók op de Ceilonsche aangelegenheden terugwerkte en daaraan eén ander karakter gaf (Vgl. Van Geer, bldz. 143—153; *Bouwstoffen*, III, bldz. XX, 273, 319, v.).

CLXIX. KUST VAN KOROMANDEL.

19—20 Maart 1645. [1]

De makelaar Chinanna te Tegenapatnam [2] had „sedert eenigen tijt herwaerts door alle practiquable middelen getracht Comp.^e negotie om de Zuijdt, in Tansjou als elders, infructueus te maecken en alle aen hem te trecken, hebbende daerenboven sijne creaturen 3500 p^a [3] aen cleden van d'onse gerooft, sulcx den gouverneur [4] genoodtsaeckt was geworden tot stuttingh van 't nadeligh dessein te resolveren, de sijne ende desselffs middelen [5] in verseeckeringh te nemen en Comp^e respect te conserveren, treckende alvoorens onse residenten ende capitael uijt Tegenepatnam en besettende de zeeplaetsen om de vreemde trafficanten mitsgaders de geimagineerde incomsten van Chinanna te weeren, waermede eijndelijck soo veel had te wege gebracht dat Chinanna nae veel quade coursen ende machinatien beter coop gevende een voorderlijck contract voor de Comp^ie met sijn E. had aengegaen, luijdende de wedersijdse verleende actes bij translatie als volcht." (*Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 337, v.v., waar deze documenten ook zijn afgedrukt).

Translaedt van een versekerde acte van verdragh door d' E. H^r. gouverneur Arnolld Heussen gegeven aen Chinnanna Maleije, den 19^en Maerdt A^o 1645.

Jnt jaer Tarena, de maendt Phallgenum [6], den 17^en dagh naer de volle maen, aen Chinnanna Chittij geve ick. Arnolld Heussen, gouverneur, dese acte van besworen beloffte ende verdragh.

'T geene ghij tot dese tijt toe aen de Comp^e schulldigh geweest sijt ende dat door Connerij Chittij [7] int landt van **Sinsier** gerooft is, p^a 3500, te samen p^a 10523, daervan hebt ghij tot borge gestelt Letchemaneijcke [8], om dat ons te betalen, soo dat U schullt daermede vereffent is.

Ende omdat ghij onse vruntschap ende hullp niet en willdt ver-

[1] Uit het Contractboek.

[2] Vgl. hiervóór, bldz. 399 en 428; *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 326, v.; Foster, *Madras*, p. 27, ff. Ofschoon deze overeenkomsten dus niet gesloten zijn met een officieele autoriteit als zoodanig, meen ik ze toch te moeten opnemen om den grooten invloed, welke Chinanna, óók niet officieel, uitoefende.

[3] Pagoden?

[4] Nl. Arnold Heussen.

[5] Hij had vroeger in Pulicat gewoond.

[6] *Dagh-Register*, bldz. 337, heeft: Phagemim. — Zal zijn de maand Phalguna (Sewell, *Indian Calendar*, p. 24, LXXXIV).

[7] Vgl. hiervóór de toelichting. — Connere Chittij was een „broeders-soon" van Chinanna (*Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 339).

[8] Vgl. hiervóór, bldz. 427, v.

laten ende daerom Kesuachittij ende Wardapaneijck bij ons doet blijven, soo belove in alle 't geene sij met haer vermogen in dit landt ende daer buijten cunnen ende zullen handelen, alle hullpe te bewijsen, ook alle schullden, quadt, schade ende verhinderinge, die Connerij Chittij, Sesadre [1] ende andere ..... van Uwe vrunden ons aendoen, U niet te lasste te leggen.

Jnt landt van **Tansjouwer,** daer wij nu handelen [2] ende ghij bij acte beloofft, alle behullsaemheijdt te bewijsen, vermooght ook tot onsen dienste ende met onse bijstandt te handelen.

De goederen, die ghij om onsent wille int land van den Tansjouwer verloren hebt, sullen, wanneer daertoe ordre ende maght van onsen Generael crijgen, op d'een off d'ander maniere hier te becomen ende die U weder geven.

Commera, soo de reijs [3] U de schullt van 595 p^a niet en betaelt, beloven U den sellven, soo int levens is, in handen te leveren ende zoo hij eenigh gellt aen andere overschiet [4], sullen bestellen, dat ghij daer uijt eerst betaellt werdt.

Ende voortaen sullen alle goedt vertrouwen op U stellen ende U meer als voor desen onderstutten. Alldus met goedt genoegen ende volcomen geloffte geve dese acte van verdragh. Jnt Casteell Gelldria Adij 20^{en} Maerdt 1645. Was onderteekent **Arnolldt Heussens.**

---

[1] Vgl. hiervóór, bldz. 428, noot 3; Foster, *Madras*, p. 31. — Het *Dagh-Register*, bldz. 339, noemt nog „Letcheme Chittij."

[2] In 1644 had Heussen Nederlandsche kooplieden gezonden naar „de principaelste contreijen van..... Tansjouw...." (*Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 327, 328).

[3] *Dagh-Register*, bldz. 339: „soo dese reijs" enz. — Wat met deze en de voorgaande alinea wordt bedoeld, is mij niet geheel duidelijk geworden.

[4] *Dagh-Register*, bldz. 339: „overschict."

Translaedt uijt een acte van accoordt offte verdragh bij Sr Chinanna alias Maleija, dato 20 Maerdt A° 1644 [1] aen den E. Heer gouverneur Arnolld Heussen verleendt.

In den jaer Terrena, de maendt Phallgemun, den 7en dagh naer de volle maen, aen Arnolldo Heussen, gouverneur van de Hollanders, geeft Chinnanna Chittij dese acte van beswooren accoordt ende seker verdragh te weten:

Dat van de schulldt, die aen de Compe ten aghteren ben ende daerbij gedaen pa 3500, door onsen Connerij Chittij int landt van Sinsier geroofft ende te samen bedragende pa 10523 [2], hebbe tot betaelder gestelt Lettchemaneijcke, soo dat daermede mijn aghterwesen betaellt is.

Hiernae segge ende beloove, hoe het in toecomende tusschen ons sall gaen.

Op de beloffte, die UE. doet van dat wij alle tijt onder U bescherminge ende schaduwe sullen wesen, gelijck in [3] sulcx selver soucke, late onder UE. bewaringe Kussnachittij ende onsen Wardapaneijck, omme naer ons vermogen ende uwe hullpe coopmanschap int landt ende ter zee te drijven.

Over Uwen handell in Tanswoners en sullen egene tegenwerpinge offte verhinderinghen doen, maer in contrarie soucken ende thoonen alle hullpe, die in U handell daer van noode is.

Den handell van Sinsier, door Connerij Chittij becommert [4], affgedaen, te reghte gebraght ende in onsen handen comende, sullen een contract maeken dat bijde sullen gecontenteerd wesen ende wadt hosstiliteijt Commerij Chittij U, ter wijle de plaetse niet [5] en hebben, toonen, en moedt op mij niet wijten, naer U belieffteu int remedieren doen; maer wanneer die landen in mijn Gouvernement sijn [6], sall den caull, die ghij van den grooten Neijck hebt, niet gebrooken werden, maer een accoordt met U maecken, dat tevreden sullt zijn.

In all den tijt, dat onder de Grooten van 't landt habiteere ende [7]

[1] Moet zijn: 1645. Zie *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 337.
[2] Zie hiervóór, bldz. 452.
[3] *Dagh-Register*, bldz. 339: „gelijck ick."
[4] Vgl. *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 339.
[5] *Dagh-Register*, bldz. 338: „noch niet."
[6] Vgl. *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 339, 351, 355, v.v.
[7] *Dagh-Register*, bldz. 338: „en waer."

UE. saeken ende dienst voorvallt, sall voortaen alle hullpe sonder bedrogh soo veell mogelijck U bewijsen.

Dus ende hier op met volcomen genougen geve ick dese acte van verdragh ende besweringe. Was onderteijkent met het teijcken van **Maleije:** alldus [1].... En verders op Mallabaers: **Chinnanna Chittij.** [2]

CLXX. KUST VAN KOROMANDEL.

Juni 1645. [3]

Arnold Heussen besloot in 1644, óók onzen handel te vestigen in het rijk Madura. [4] Zijne wenschen kwamen overeen met die van den naïk van dit land, welke tot dit doel een gezant aan Heussen had gezonden. Men hoopte daar te krijgen een afzetmarkt voor verschillende artikelen, terwijl, „soo gerucht wird", dáár „oock groote quantiteijten lijwaten, salpeter etc. en slaven tot civiler prijse als in Sinsier te becoomen waren." In Juni 1645 werd onderstaand kaul verkregen en de opperkoopman Adriaan van der Meyden vestigde te Kayalpatnam (8° 30′ N.B.), dat toen tot het gebied van den naïk van Madura behoorde [4], een Nederlandsch kantoor onder leiding van den adsistent Pieter van Bart (*Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 328, 339, 351—354, waar ook dit kaul is afgedrukt, 357, v.).

Translaedt van woorde te woorde uijt een caull geschreven in Mallabaersche tale, verleent bij den neijk van **Madre** aen de Hollanders in Junij 1645; ontfangen den 10en Julij in Palliacatta.

Wisuanatha neijcke, Tiromala neijcke, jut jaer Parthiba [5], de maent

---

[1] Hier volgt in het Contractboek het woordje: „ghij," wat geen zin heeft. Vgl. *Dagh-Register*, bldz. 338.

[2] „Aen 't goedt succes deser saecke wird vrijelijck getwijffelt" (door de Nederlandsche autoriteiten aan de Kust (*Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 339, 351, 355, v.v.).

[3] Uit het Contractboek.

[4] Het toenmalige rijk Madura had eens deel uitgemaakt van het Hindoe-rijk Vijayanagar, en werd bestuurd door naïks, welke ongeveer het midden der 16de eeuw een meer onafhankelijke stelling gingen innemen. De naïk Tirumala (1623—1659), van wien dan Heussen onderstaanden voorrechtsbrief ontving, wist zich ook van zijne nominale afhankelijkheid te ontslaan van de beheerschers der overblijfselen van genoemd Hindoe-rijk. Hij breidde zijn gebied uit, o. a. Zuidwaarts over Tinnevelli, aan welks kust Kayalpatnam of Koilpatam gelegen is (Hunter, *Gazetteer*, VI, p. 176; IX, p. 67; V, p. 418).

[5] Parthiva, Jyeshtha (Vgl. Sewell, *Indian Calendar*, p. LXXXIV, f.).

Jesthant naer de volle maen, Wissuanatha neijke Tiromala neijke geve dese caull aen den Hollantschen gouvern[r] Arnolld Heussen.

Jn alle plaetsen ende havens onder mijne gehoorsaemheijt behoorende mooght huijsen maeken ende daer stellen coopluijden, factoors, schrijvers, pions [1], soldaten ende dienaers. Jtem alle waren, die daer brenght, moogt daer vercoopen waer ende aen wien dat willt.

De goederen, die van buijten in brenght, sullt van de ordinarise toll betalen de helfft ende van coopmanschappen, die uijtvoert, drie quart; onder verstant dat de goederen die aen landt brenght ende sonder te kunnen vercoopen weder affgescheept geen toll sullt betalen.

Jnt landt overall daer men gewoon is toll te betalen, sullt in plaets van geheelen maer hallven toll betalen.

Overall daer comt te handelen en sullen geen sabandaers, gouverneurs, visiadoors, tollenaers noghte andere U moeijen offte uwe negotie becommeren.

Op alle plaetsen, daer in mijn landt sullt handelen, en sall geen vrijdom aen Portugeesen, Engellsen noghte Deenen geven nogh toestaen, dat U sullen schaden offte cunnen hinderen, 't welck sall verhoeden.

Van gelijcken hebben gelicentieerdt aen alle ondersaten en coopliedеn in mijn [landt], dat die willen vrij met U mogen handelen.

Alle goederen van cleden, peper, jndigo, sallpeter ende wadt begeerdt ende waer die crijgen cunt ende de coopluijden die vercopen, het zij contant offte in trocque [2], vermooght vrijelijck te coopen ende handelen.

Alle coopluijden, die met U handelen ende aen U ten aghteren zijn, daer sullt reght van preferentie hebben ende U gellt eerst jnnen, jae all waerdt die selffs aen mijn schulldigh waren.

Alle goederen die int landt brenget ende niet cunnende vercoopen wederom willt uijt voeren, sult dat mogen doen, sonder van gaen off comen eenigen toll te geven.

T'allen tijde wanneer jets begeerdt aff te schepen vermooght dat te doen tot U believen, sonder sabandaer offte ijmandt te vragen.

Van goudt, sillver, gesteenten, sijde stoffen ende van andere saecken van schenckagie en sullt geen toll betalen.

In alle mijne havenen ende stranden met uijt offte jncomen eenige van Uwes schepen, champans [3], thonijs [4] offte eenigh ander

[1] Pions, peons, kan hier inlandsche soldaten beteekenen, maar ook bedienden, boodschappers, enz. (*Hobson—Jobson*, p. 528 f.).

[2] Troco (Port.): ruil.

[3] Sampans, klein inlandsch vaartuig (*Encyclopaedie*, IV, bldz. 487).

[4] Tjoenia's (platboomde laad-prauw)? (t. a. p., bldz. 488).

vaertuijgh eenige comende te blijven en verongelucken, dat sullt alles hetzij goudt, sillver, gesteenten, geschut, roers, anckers, touwen, jae de planken naer U nemen ende wij sullen U hellpen dat het crijgt.

Op alle plaetsen, daer sullt handelen, en sall geen anderen sjonckan als van outs gebruijkelijck gerekent werden, sonder eenigen nieuwen op te brengen.

Indien [ik] eenige quetsie offte oorlogh tegen den Portugees, Engellsen, Deenen offte andere natiën hadde, en sall U tot geen hullpe dwingen offte die affvorderen, maer vermoogt U belieffte te doen ende vrijelijck handelen.

Dit alles, dat hier geschreven is, mooght gelooven, dat soo gehouden sall worden en dat sweer ick bij mijn leven. Daerom geloofft dat het vasst is ende handellt vrijelijck. Ende tot meerder gelooff drucke mijn handt met sandell [1] op een pacherij dat U sende. Mooght het ontfangen. Was onderteeckent **Tijromaleijo** [2].

CLXXI. BANTAM.

13 September 1645. [3]

Zooals bekend is, bleef de verhouding tusschen de O. I. C. en Bantam na de gebeurtenissen van 1619 (vgl. hiervóór, bldz. 145, v.v.) weinig stabiel en veelal vijandelijk. Meer dan eens was een stilstand van wapenen ingetreden (het laatst in 1639), maar van blijvende beteekenis waren deze wapenschorsingen niet geweest. Vooral Bantams eisch van vrijen handel op de Molukken was in de oogen der Hooge Regeering te Batavia met het oog op hare commercieele staatkunde niet voor inwilliging vatbaar. Bewindhebbers, meer dan Gouverneur-Generaal en Raden, waren tot vrede genegen met het oog op de handelsbelangen der O. I. C., zooals zij die meenden te zien en uit zucht naar vrede op Java, en het was op hun last, dat de Hooge Regeering dan ook reeds tusschen 1630 en 1640 toenadering had gezocht. In 1645 werd een nieuw verdrag van een tienjarig vredes- en vriendschapsbestand gesloten waarbij Bantam, dat naar vrede verlangde, zijne vroegere eischen liet vallen (Vgl. De Jonge, *Opkomst*, IV, V, passim).

[1] Vgl. hiervóór, bldz. 85.

[2] Dit kaul is bevestigd geworden den 21 September 1646. Ik vond niet noodig deze bevestiging hier op te nemen. Zij komt voor in het *Contractboek Zeeland*, met deze aanteekening: „De origineele oles leggen in 't kisje formans nº 28".

[3] Overgenomen uit De Jonge, *Opkomst*, V, bldz. 280. — Het eigenlijke verdrag heb ik niet aangetroffen: ik moest mij dus tevreden stellen met het extract, opgenomen in de resolutie der Hooge Regeering van 13 September 1645, waarbij deze de „beraemde poincten ter bevestingh der getroffen unie" bekrachtigde.

1. Soo gedurende de gecontracteerde vrede gebeuren mogt, dat ymant der onderdanen van **Bantam** naer Batavia ofte wel der onderhorige subjecten van de stadt Batavia naer Bantam fugitijf quame te worden, sal van alle de weghgelopene prompte restitutie geschieden.

2. Dat onder voors. restitutie ooc begrepen sullen syn alle fugitijve debiteurs, tsy Javanen ofte Chinesen, die schuldigh op Bantam synde, hun naer Batavia, en vice verse op Batavia staende hun naer Bantam, onder wat pretext het sy, sullen comen vervoegen.

3. Dat men malcanderen in alle swaricheden, die een van beyde landen mochte overcomen, als oprechte vrunden behoorlycke bystandt ende hulpe bewysen sal.

Nemende het gemaect bestant syn aenvancq op den 5den dagh van de maant Radjap, des jaers Nebve Mahometh [1], daerjegens by ons sal werden gecomputeert van primo September des jaers onses Heeren Heylants ende Saligmaecker, Jesu Christy, A° 1645.

CLXXII. CEILON.

27 September 1645. [2]

Onder de streken, welke de O. I. C. ten gevolge der verdragen met de Portugeesche autoriteiten in Indië (hiervóór, bldz. 429, 441) had verkregen op Ceilon, behoorde ook Biligam (Weligama) tusschen Point de Galle en Matara. Op het voetspoor van de Lusitanen werden het bestuur over en de inkomsten van die plaats door onzen Ceilonschen gouverneur verpacht (Vgl. *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 286, 307, 310).

Contract van de verpagtingh der groote poorte [3] van **Biligam** dato 27en 7ber 1645.

Jck ondergeschreven [4] bekenne mitsdesen, van den E. Heer gouver-

---

[1] Radjab 1055 begint 23 Augustus 1645 (Wüstenfeld, *Tabellen*, S. 44). — Nebve voor nabi (profeet)?

[2] Uit het Contractboek.

[3] Niet in den gewonen zin, maar in de beteekenis van het Portugeesche porto = haven, havenstad.

De baai van Weligama is de Roode Baai op Valentijns kaart van Ceilon (Vgl. Valentijn, *Ceylon*, bldz. 33).

[4] De naam van den pachter is niet in het stuk vermeld.

neur Joan Thijsen de port offte 't dorp Billigam voor den tijt van een jaer op naervolgende conditien ende voorwaerden gepaght ende in huijr genomen te hebben, namentlijck:

Jn den eersten all hetgeene aen gemelte port dependeert mij naer ouder cosstuijme, gelijck ten tijde der Portugesen geschiet zij, zall jngewillight en toegestaen werden, om daer over als capiteijn en opperhoofft 't gebiedt te hebben, wijders de vrughten, soo d'jnwoonderen die gewent zijn te contribueeren, van hun te mogen vorderen als tot mijnen prooffijte te benificeeren, mits verobligeerdt zall wesen, voor den tijt als boven gementioneerdt dat gemelte plaets besitte, d'E. Comp^e^ te voldoen de somme van 800 R^a^ v. 8ten à 48 stuijvers stuck, te betalen in twee termijnen: de eerste drie maenden naer p^mo^ 9^ber^ aenstaende, als wanneer geroerde Billigam in possessie sall nemen; de tweede paij zall gedaen werden ses maenden naer dato, dat de leverantie geschiet zij, met vordere verclaringh, dat aen de gereghtigheden dat [1] uijt en in gevoerde goederen offte coopmanschappen, die in gemelte port verhandellt werden, geen pretentie zall hebben, maer desellve, geheell als in voorige tijden aen den co^k^ van Portugaell, voortaen aen d'E Comp^e^. sullen behooren; onder vordere verbintenis, volgende poincte mede bij geobserveerdt ende naergecomen zullen werden, te weten:

Soo voor de fortresse Gale, tot welcke tijt het zij, eenige coelijs ten dienste van de Compagnie mogten nodigh werden bevonden, dat de sellvige sonder eenig treplijc [2] sall volgen laten, mits dat dan wegens den dienst, die hun door den dessave [3] zoude mogen opgelegt worden, zullen bevrijt wesen.

Ten tweede zall verobligeerdt blijven, mits betaling van arbeijtsloon naer 's landts wijse, jaerlijcx drie calckovens, ijder . . . . . [4] voeten breet ende langh, voor d'E. Compagnie op te zetten, claer maken, wijders de brandt in te steeken.

Sall ook all het houdtwerck, namentlijck planken, swallpen als diergelijcke, ijtem den visch, die in gemelte port gevangen wordt, gehouden wesen aen d'E. Compagnie te leveren, jngevalle den Gouverneur haren t'wegen sulx begeerdt, mits behoorlijcke volldoeningh daer vooren te genieten.

---

[1] Der?

[2] Replijc?

[3] Gouverneur van een gewest; bestuurshoofd van een district (Vgl. ook *Hobson—Jobson*, p. 246, sub voce „dissave").

[4] Oningevuld.

d'Morales offte gerechtigheden der overledenen [1] sullen mede nae ouder usancie aen de Compagnie verblijven.

Wijders zall ook niet vermogen eenige nieuwe cosstuijmen op te brengen noghte de jnwoonderen ijets aff te vorderen van 't eenige [2] in voorige tijden in geen gebruijck zij geweest.

Jnsgelijcx sall mede gehouden wesen, tot allen tijden als den Gouvernr in Billigam moght comen te verschijnen, hem door de jnwoonderen derselver plaetse naer 'slandts wijse behoorlicke homasie toecome.

Soo jn desen aengaende 's landts coostuijmen ijets moght vergeten zijn te specificeeren, dat tot prejuditie van partijen streckende waer, zall den verongelijckten sulx vermogen aen te geven ende binnen den tijt van twee maenden naer dato dat het transport des gemelten dorps geschiet zij, reparatie versoeken.

Alldus geconditioneerdt en gecontracteert jn de stadt Gale desen 27en 7ber A° 1645 ter presentie van den E. president **Nicolaes Overschie** ende **Joannes Croon**, Secretaris.

CLXXIII. SOLOR- EN TIMOR-GROEP.

22 Januari 1646. [3]

Met de Solor- en Timor-streken waren de betrekkingen (vgl. hiervóór, bldz. 192) gaande gebleven, zonder resultaten van beteekenis en niet zonder moeite. Meermalen werd ons fort Henricus (op Solor) door ons verlaten en dan verder de handel gedreven met gaande en komende schepen, terwijl tevens de Portugees werd bestookt en deze ons omgekeerd in die streken het leven lastig maakte. Na het bekend worden van den wapenstilstand met Portugal van 1641 (vgl. hiervóór, bldz. 429) trad ook hier een korte pooze van opschorting der vijandelijkheden in, maar hare hervatting in 1643 in Vóór-Indië (vgl. hiervóór, bldz. 443) werkte ook op dit uiterste Zuidoosten van den Archipel terug, al hadden de Portugeezen in deze streken gaarne den vredestoestand behouden. In de dagen na het bekend worden van den wapenstilstand van 1641, toen het gold, overal de rechten der O. I. C. vast te stellen en daadwerkelijk uit te

[1] Vgl. Valentijn, *Ceylon*, bldz. 10.
[2] Schrijffout voor: „'t geene."
[3] Uit het Contractboek.

oefenen, is ook het fort Henricus weer in bezit genomen, eerst nominaal, later, toen men vreesde, dat de Portugeezen op Solor gaarne een „tweede Malacca" zouden stichten, althans daar meer invloed zouden gaan uitoefenen, ook daadwerkelijk, door er een garnizoentje te plaatsen (1646). Vooraf hadden onderhandelingen met verschillende hoofden plaats gevonden en waren Soloreesche gezanten te Batavia verschenen (Mei 1645), welke onderstaand contract met de Hooge Regeering sloten (Heeres, *Bouwstoffen*, II, bldz. XXIII, v., L., v., LXX, v.; dl. III, bldz. XV, v., XL, 316, v.v.; Heeres, *Soenda-eilanden*, bldz. 180—184. Het contract is ook afgedrukt in *Bouwstoffen*, III, bldz. 314, v.v.).

Gerenoveerde poincten ende artijkelen tusschen de Raden van India ende de gemaghtigde Solorsche gesanten tot continuatie [ende] bevestingh van d'oude alleance beraemt.

Dat de residerende superioriteijt op Bat[a] [tot] actuele bescherminge der Solorsche jngesetenen als andere die daer sedem [1] sullen vesten, recuperatoire [2] possessie van 't vervallen fort **Henricus** metten alldereersten nemen ende 't sellve met Nederlantsche maght naer goedtvinden besetten sall.

2.

Mits dat die van **Solor**, die omtrent het fordt voor desen gewoont hebben, weder haer dominicilium sullen nemen ende volgens oudt gebruijck d' fortresse bij reparatie opmaeken ende daertoe de gerequireerde materialen, als calck, steen, bamboesen, atap, sparren, voorts zoo veell houdtwerck als tot spanten ende opbouw van de galldereij nodigh zij, nevens den arbeijt van dien, contribueeren sullen.

3.

Dat de Solorsche singadijs geene vaertuijgen, 't zij Macassaren, Javaensche, Maleijsche, van wat natie het zij offte waer van daen comen, sullen gedoogen dat voor haer plaatse comen anckeren, voor ende alleer deselve aen 't fort verschenen zijn ende d'anaghodas alldaer hare jnhebbende waren aent Nederlants opperhoofft gepresenteerdt hebben, die van daer op haer vertreck weer gehouden zullen zijn buijten versuijm tot preventie van schade aen 't fordt pascedull te procureren, op pene van onse rescontrerende schepen aengerandt te werden.

---

[1] Woonplaats (Lat. sedes).
[2] Hier in de beteekenis van: opnieuw (in bezit nemen).

4.

Dat de gemelte singadijs op de receptie van eenige brieven wegen den Maccasaersche co^k [1] de missive telckens aen 't Nederlandts opperhoofft vertoonen sullen tot jncorporatie van den jnhouden van dien.

5.

Gevollgelijck dat die van Solor bij optenue van pas jaerlijcx gehouden zullen zijn, met haer eijgen vaertuijge soo na de buijten als binnen cust als andere omleggende eijlanden te navigeeren tot bemaghtingh van slaven, wasch, cicier als andere gerequireerde noodtwendigheden, met geen ander intendith dan om deselve nae gedane opsamelingh aen de E: Comp^e te venten tot goedtmakingh van haer erogeerende gasstos. [2]

6.

Dat de passer van **Larantoucque** bij non comparitie der Soloresen van daer gediverteert sall werden ende die van **Lamhale** ende **Lamaquera** expres verbonden sullen zijn, 't out gebruijk effect te laten sorteeren: dat is om den anderen dagh precijs met hunne prauwen onder onse forten comen, om aldaer onder d'onsaghelijckh^t van 't Nederlants opperhoofft behoorlijcker wijse passer te houden.

7.

Dat thien volwasschen offte 20 halffwassen hoenders voor een R^a, mitsgaders 20 oude clappussen offte een pott towack [3] voor de waerde van een tangh [4] offte twee dubbellde stuijvers vendibell sall wesen.

8.

Dat d'jngesetenen int generael 20 dubbellde stuijvers off 10 tangh voor een R^a in betalingh sullen moeten ontvangen ende sulx in rekeningh buijten alle exceptie gedogen.

9.

Dat alle fugutive persoonen te wederzijden prompt gerestitueerdt sullen worden, ten ware den gevlughten Solorees hem geneijght thoonde om 't Christendom aen te nemen, die dan exceptive

---

[1] Die in die dagen zijn invloed op die streken trachtte te vestigen of te vermeerderen (Vgl. Heeres, *Soenda-eilanden*, bldz. 180, 182).

[2] Gastos (Port.) = onkosten. „Erogeerende" van erogar = uitgeven, enz.

[3] Toewak, een soort palmwijn (vgl. *Encyclopaedie*, III, bldz. 183, v.).

[4] Vgl. hiervóór, blz. 352, noot. 4.

gelicentieerdt sall sijn, ondert Nederlantsch gesagh te remoreeren, mits een slaeff sijnde aen den eijgenaar betaellt sall werden, sonder daer jegens in consideratie te trecken, offschoon een gevlughte Nederlander sigh tot het Moorsdom wilde begeven. [1]

10.

Eijntelijck dat de Solorsche singadijs onderstaende cleeden bij forme van benificie genieten sullen te prijse als volght: namentlijck stuck guinees linnen voor 8 R[a]; ijder peta maleije ende dragen voor $2\frac{1}{4}$ R[a]; de gemeijn witte cassa voor 3 R[a] ende de roode d[os] voor $4\frac{1}{2}$ R[a]. IJder daermede haer contenteeren sullen sonder meer.

Aldus gedaen ende beslooten jnt casteell Batavia desen 22[en] Januarij A° 1646. Was onderteekent **Cornelis van der Lijn**, **Joan Maetsuijcker**, **Carell Reijnierszoon**, **Sijmon van Allphen**, mitsgaders de Solorsche gesanten, de namen op haer wijse geteekent en op 't spatium met 's Compagnies zegell bevesstight.

CLXXIV. BANDA.

2 Februari 1646. [2]

Reeds in de eerste jaren der 17de eeuw heeft de O. I. C. aanrakingen gezocht met de Zuidooster-, zoowel als met de Zuidwester-eilanden. Sedert werden zij niet uit het oog verloren en na de verovering van Banda zijn verschillende pogingen aangewend, om nader met de bewoners ervan in aanraking te komen (vgl. hiervóór, bldz. 180), maar het optreden van de Compagnie had dezen afkeerig gemaakt van het bezoeken van de Bandagroep, zooals zij gewoon waren te doen, om leeftocht enz. dáár te koop te brengen. De autoriteiten te Banda deden het hunne, om die bezoeken weer te doen plaats hebben en op hunne beurt deden Nederlanders verkenningstochten naar die streken. Zóó in 1628, 1639 (onder Adriaan Dorstman), enz.

Een der moeilijkheden, waarmee de O. I. C. dáár rekening had te houden, was het optreden der Makassaren, welke op die eilanden „sterk" voeren,

---

[1] Dus een Nederlandsche vluchteling zou teruggebracht moeten worden, ook indien hij tot den Islam zou willen overgaan.

[2] Uit het Contractboek. Ik plaats dit document onder Banda, omdat in 's Compagnie's tijd de betrekkingen met de Zuidooster- en Zuidwester-eilanden onder het beleid stonden van den gouverneur van Banda.

het „Moorsdom" er brachten en de bewoners tegen ons op trachtten te ruien. Toch was de ontvangst over 't geheel vriendelijk en men hoopte, gaandeweg (sedert ongeveer 1640) den handel van de bewoners dier eilanden weer te doen herleven, als zij maar „tot Bandas gerieff bet aengelockt werden". Den 5 November 1644 werd in Rade van Indië besloten, opnieuw een tocht te laten ondernemen naar „d'eijlanden Timorlaut ende verder bochtwaerts in te gaen, onderstaen wat proffitabele negotie of rijckdommen daer voor de Comp^e^ te doen of aen te treffen sijn." De leiding dier expeditie werd opgedragen aan den fiscaal Adriaan Dorstman en duurde van Januari tot Mei 1645. In het volgende jaar werd opnieuw een tocht daarheen ondernomen onder leiding van Dorstman en den kapitein Thomas Pedel. Op deze expeditie werd o. a. onderstaand contract gesloten (Vgl. *Onuitgegeven missives van Coen aan Sonck, 23 Juni 1621, van J. aan G. G. & R., 1 Sept. 1628, G. & Raad van Banda aan G. G. &. 1639, Daniel Hudde aan Bewindhebbers, 2 Sept. 1640, G. G. & R. aan gouv. van Banda, 20 Maart 1641, Gouv. van Banda & Raad aan G. G. & L 5 Sept. 1644 en 17 April 1645; ress. G. G. & R. 5 Nov. 1644* en *25 Sept. 1645;* Heeres, *Dortsman; Dagh-Register 1640—1641*, bldz. 303, *1641—1642*, bldz. 48, *1644—1645*, bldz. 27, 34—36; *Bouwstoffen*, II, bldz. XLIX, LXXIII, 32, 160, 389; dl. III, bldz. XXXIX, 224, 246, 280. v., 303, v.v., waar ook dit contract door mij is afgedrukt).

Contract ende alltijt duijrent verbont gemaeckt bij den oppercoopman Adriaen Dorstman als last ende vollmaght hebbende van d'E. Heren Raden [1] ende hooghste gebieders over Nederlants Jndia in Orienten, uijt den naem ende van wegen d'Hoge Mogende Heeren Staten Generael der Vrije Geunieerde Provintien, Zijn Hoogheijt den Heer prince van Orangien, grave van Nassouw, etc^a^, als gouverneur dersellver landen ende d'E. Heeren Bewinthebberen der Vereenighde Oostjndische Compagnie ter eener, ende de ratou [2], capiteijnen laouts als de voornaemste orangkaijs van de respective eijlanden **Tenimber** [3], **Laradt**, **Sera**, **Salarouw** ende t' groot eijlandt **Tijmor Laut** [4], generalijck ende partijculierlijck in der beste forme

[1] Na den dood van Antonio van Diemen (19 April 1645), trad niet dadelijk een nieuwe G. G. op. Cornelis van der Lijn kreeg de leiding, eerst als president van den Raad van Indië (Vgl. Van Rhede van der Kloot, *Gouverneurs-Generaal*, bldz. 49—51; De Jonge, *Opkomst*, V, bldz. 268, v.v.).

[2] Een andere lezing van dit contract heeft heeft: „ratos" (*Bouwstoffen*, III. bldz. 303, noot 1). Vgl. ook Heeres, *Dortsman*, blz. 638.

[3] Met Tenimber wordt hier bedoeld het eiland **Vordate**, gelijk blijkt uit de plaatsnamen in Dortsmans journaal (Vgl. Heeres, *Dortsman*, bldz. 637, noot 1)

[4] Volgens een *Onuitgegeven missive van den gouverneur van Banda, C. Acoleij, en zijnen Raad, aan de Hooge Regeering* te Batavia, d.d. *3 September 1639*, had

van de minder orangkaijs ende t gemeen volck expres daertoe gecommitteerdt en gequalificeerdt zijnde, gelijck ter plaetse alldaer gebruijckelijck is, ten anderen zijde.

Eerstelijck dat de Nederlanders om den langhduijrigen, vredigen, discreten ende minnelijcken ommegang ende commercie, die met dese jnhabitanten gehadt ende gedreven hebben, als door vrese van hunne uijt ende jnlantsche vijanden soo sterck, gelijck voor desen is geschiet, uijt hun landen naer Banda niet en derven navigeeren, ende [1] logie offte woningh sullen mogen bedencken [2] op allsullcken eijlandt ende negerije als gemelte Nederlanders om in te logieeren als daer te negotieeren besst ende bequamst duncken zall. [3]

Also welcke logie offte huijsinge, daer gemelte Nederlandtse Comp[e] volck in soude mogen woonen ende aengebraghte als genegotieerde goederen geberght zijn, voorschreven jnwoonderen op haer wijse met solemnelen eede belooven, gelijck zij doen mits desen, zoo veell in haer uijtterste vermogen is, voor allderhande aenslagen ende ongevallen, die men zoude mogen bedencken, ter goeder trouwe met raedt ende daet, lijff ende goedt, t'zij tegens openbare offte heimelijcke vijanden ende geveijnsde vrinden, t'allen tijden te hellpen verdedigen, assisteeren ende beschermen, offt hun eijgen vollcq, huijs ende goederen waren. Ende bij soo verre de Maccassaren ende verloopen Bandaneezen, die jaerlijcx int laesste van de maent Maert jnsonderheijt opt Zuijteijnde van t' eijlant Tinimber omtrent de plaetsen, daer voorschreven Nederlandsche logie soude mogen gestellt worden, allsoo desellve om aldaer vallende coopmanschappen te negotieren, well de bequamste is, met twee joncquen gewoon zijn te verschijnen, weder comen, soo seggen voorschreven Tenimberesen ende alle andere

---

toen juist weer een verkenningstocht naar de Zuidoostereilanden plaats gevonden (de tocht van Maart tot Mei 1639 onder Dortsman), waarbij „het langh gesochte eijlandt Timorlaut opgedaen ende beseijlt" geworden was. De onzen waren toen zeer vriendelijk ontvangen door de inlanders, volgens wie de Nederlanders waren „de eerste blancke natie, die oyt haer leven gesien ende aldaar geweest hadde". De inboorlingen hadden „meer afgoden dan dagen in 't jaar en vereerden zon en maan bovendien" (Vgl. *Bouwstoffen*, II, bldz. 389).

[1] De andere lezing heeft: „een".

[2] De andere lezing heeft: „ofte wooningh sullen mogen maacken."

[3] Er werd besloten, de loge op te richten „op 't Zuijdeijnde van Tenimber" of Vordate (Zie Heeres, *Dortsman*, bldz. 638, v. De instructie voor het „provisioneel opperhooft in 's Comp[e] logie op 't eijlandt Tenimber" is daar te vinden op blz. 674, v.v.). Op verzoek der Tenimbereezen zelven werden „eenige musquetten bijde logie" gelaten, die echter reeds in 't begin April weder tot.... naerder ordre gelicht" werden (Heeres, *Dortsman*, bldz. 679, 646).

voornaemste oranghkaijs van genoemde negerijen ten versoeke ende overstaen van de Nederlanders en de ressterende orangkaijs der resspective eijlanden int gemeen met den anderen jn der minne sijn geaccordeert ende overeen gedragen in manieren als volght:

Dat van nu deser uijre aen alle acten van vijandschappen over all in dese eijlanden sescreren [1] ende ophouden, nu ende t' allen tijden, in onverbreekelijcke vreede en eendraght leven ende negotieren zullen.

Dat ijder een zijn doden, die in den krijg gebleven zijn, int vergeetbouck stellen sall ende elck hun gequetsten op haer eijgen cossten, die se toecomen, sall laten cureren ende genesen.

Dat alle de gevangen, waerse zijn, weder vrij gegeven ende ijder de zijne, sonder rantsoen daer voor te betalen offte genieten, thuijs gesonden zullen werden.

Dat alle de goederen, die geduijrende den oorlogh, soo nu als voor desen, van wederzijden zijn verovert, sullen blijven ende behouden werden bij de gene, daerse jegenwoordigh zijn.

Dat niemandt, wie het zij, sall vermogen, eenige oude koeijen uijt de graght te halen, het voorleden quadt wederom voor den dagh te brengen, veell min ellck anderen verwijtten, bespotten offte schimpen.

Alle 't geene voorschreven staet, hebben wij, ratos, cap^{n} laouts ende orangkaijs, mitsgd^{rs} Ariaen Dorstman, oppercoopman in dienste van d'E. Comp^{e} voornoemt, sampt die van zijnen rade, allhier op 't eijlandt Tenimber vergadert, goet gevonden, beslooten ende gearressteerdt, om met dese jnwoonderen onder den anderen voortaen te houden goede eenigheijt, russte ende vrede, jder zijn neeringe ende beroep waer te nemen, vrij ende vranck te negotieeren, copen ende vercopen, handelen ende wandelen, gelijck vrunden ende bondtgenooten gewoon ende schulldigh zijn, zweerende ende belovende tselve ijder op zijn wijse met eeden onverbreekelijck te onderhouden ende doen naer comen, op pene dat wie desen vrede ende vast verbont in eeniger manieren traght te breeken, als een muijtijn, oproermaker ende perturbateur van de gemeene russte sall gemullcteerdt en gestrafft worden. Alles sonder argh offte list. In ooirconden der waerheijt sijn hier van gemaeckt vier [2] alleens

---

[1] Schrijffout voor „cesseren".
[2] Andere lezing: „vijff."

luijdende ende bij ons voorschreven onderteekent, jnt jaer onses heeren Jesu Christij a° 1646, den 2[en] dagh der maand Februarij.

Actum op 't eijlandt Tenimber, datum utt supra. Was onderteekent **Ariaen Dortsman.** Lager stonden nogh 21 mercken van de orangkaijs der resspective eijlanden [1] gestellt, met [2] de namen daer bij geschreven [3].

CLXXV. SOLOR- EN TIMOR-GROEP.

22 Februari 1646. [4]

Na de sluiting der overeenkomst van 22 Januari 1646 (zie hiervóór, bldz. 460) werd de majoor Willem Adriaanszoon van der Beek naar de Solor- en Timor-eilanden gezonden door de Hooge Regeering te Batavia den 2 Februari, om het fort Henricus met een garnizoentje te voorzien, de bevolking den eed van trouw te doen afleggen, enz. Hij regelde verschillende aangelegenheden met de hoofden van eenige dorpen, in onderstaande „artijculen" belichaamd (Heeres, *Soenda-eilanden*, bldz. 184; *Bouwstoffen*, III, bldz. 316, v.v., waar dit stuk ook is afgedrukt).

Dese onderstaende artijculen hebben [wij] de Singajes int generael ter presentie van d' opperhooffden van 't jaght Ackersloot voorgehouden ende hebben op ijder artijkell tot antwoordt gegeven als hier gespecificeerd wordt, namentlijck:

---

[1] Andere lezing: „van de voornaemste orangkaijs der bovengemelte respective eijlanden."

[2] Andere lezing: „en."

[3] Den 20 Februari 1646 werd aan dit contract nog het volgende toegevoegd: „Gemerct voorschreven orangcaijs ende groote van Tenimber naer 't teijckenen vant contract versochten, dat wanneer weder met haer vaertuijgen ende goederen in Banda verschenen, van den thiende aen d'E. Comp[e]. te geven mochten vrij sijn, wilden veel eer ende meer met hunne commersien naer Banda tenderen, voegende daerbij, dat als dan onse residenten vant gene aldaer handelen mede geen thiende betalen souden, het welcke hun uijt goede consideratien, siende op de compste der Massassaren, haer lieden voor dit jaer bij provisie op approbatie van onse gebiedende Ed[e]. Heeren toegeseijt hebben, ende dat wij voor soo lange de Nederlandsche logie hier staet, ons best doen sullen, om van harentwegen bij d'hooge overheijt continuatie tot sulcx te verwerven, ende was op dato voornoempt bij den ganschen raet onderteijkent.

Welk voorschreven contract int Maleijts overgetranslateert ende haer alle ....oock duijdelijck voorgeschreven en de cracht desselfs wel distinctelijck bekent gemaekt is."

[4] Uit het Contractboek.

Den 22^{en} Februarij anno 1646 op 't eijlandt **Solor.**

Voor eerst zijn alle de singagies van Solor int generael voorgehouden met contract dat bij d'E. Heeren Raden van India ende de gesanten van Solor besloten is, off zijlieden t'zellve niet en beloven naer te comen.

Gaven hier op tot antwoordt, alle tgeene dat bij d' Heeren Raden van Jndia als de gesanten van Solor was geresolveerdt [1] sijlieden daer mede well te vreden waren ende aghtervolght zoude werden.

Ten tweede versoghten mede aen de Singadies, dat de materialen tot het opmaeken vant fordt zoo haest te beschicken als eenighsints doenelijck soude mogen wesen, om Comp^{s} goederen daer aen landt te krijgen om onse reijse naer Tijmor te vervorderen ende te sien offte eenighsints te dienste der E. Comp^{e} aldaer te verrighten zoude mogen wesen.

Hierop seijden d'Singajes, dat 't geene aen 't fordt soude mancqueeren, soodra doenelijck sijnde ons souden assisteeren ende traghten.

Ten derden is de Singajes voorgehouden, wie voor eerst van haerluijden aen 't fordt soude comen woonen. Gaven tot antwoordt dat de huijsvrou van den overleden Chitcill [2] eerst soude vragen ende naer drie a vier dagen ons soude bescheijt seggen.

Ten vierden hebben [wij] de Singaies int generael belasst, soo 't gebeurde dat niemandt [3] van de hare eenige overlast gedaen wierden, hetzij van Portugesen offte andere natie, sullen t'sellve aen 't resideerend opperhoofft te kennen geven, omdat daer in met raedt en daet versien magh werden.

Antwoorden hier op, sooveer eenige overlast quam te geschieden, t'zij van wadt natie dat zoude mogen wesen, aen ons residerende opperhoofft zoude te kennen geven.

Ten vijffden is mede belast int generael haer uijtterste devoir te doen, zoo naer d'buijten als binnen cusst van Tijmor als verdere omleggende eijlanden, om soo veell slaven, was ende chijser [4] bij den anderen te versamelen alls mogelijck wesen can ende t selve aen 't opperhoofft van 't fordt te laten weten omdat d' oncossten van de fortressen alldaer gedaen te lighter mogen vallen.

Hier op dienden ons, 't geene zijlieden soo aen den hunnen [5] als

[1] Het contract van 22 Januari 1646.
[2] Kaïtjil Partani (vgl. hiervóór, blz. 139, noot 1)?
[3] Schrijffout voor: „iemandt".
[4] Cicer.
[5] Schrijffout voor: „binnen".

buijten cusst van Zolor als andere omleggende landen quamen te handelen, aen ons residerent opperhoofft van 't fort souden presenteeren te vercopen offte te verruijlen, soo dan best met den anderen connen accordeeren.

Ten sesden is mede voorgehouden, soo eenige cleeden offte ijets anders van noode soude mogen hebben, om op Tijmor te verhandelen, sullen t' opperhoofft van 't fordt aenspreeken ende met hem coop maeken. Ook sullen gehouden zijn, met opperhoofft te contracteeren, soo van slaven, chijser, was, wadt daer voor sullen geven, om naemaells te mijden, geen verdere onheijlen den anderen voor te comen.

Gaven tot andtwoordt, zijlieden hier mede well te vreden waren en seer aengenaem was.

Ten sevenden is de Singajes belasst, allsoo sij lieden daer naer vraegden, wegen d' drie stuck, die door de singajes van **Lamakera** sijn volck opgeduijckt zijn, wegens blijven van zeekere Portugees vaertuijgh, omtrent den bergh Carmen, [1] te mogen houden alsullcke stucken [als] bij d' E. Heeren Raden van India zijn vergunt.

Gaven tot antwoordt, soo veer die van Lamekera eenige overlasst quam te geschieden, 'tzij van wat natie 't zoude mogen zijn, d' andere singajes int generael haer de behullpzame handt zouden bieden.

Ten aghsten hebben mede goedt gevonden, den luijtelandt (!) Hendrick Hendrickszoon van Olldenburgh [2] als opperhoofft van 't fordt **Henricus** te authoriseeren ende daer voor te kennen ende te gehoorzamen, gelijck alle onderdanen schulldigh zijn te doen ende dat in presentie van de opperhoofden van 't jaght Ackersloot, solldaten als matroozen, als de singajes, welck zijn d' opperhoofden van de onderstaende dorpen, te weten **Lawaijen** [3], **Lamasa** [4], **Cerbijten**, **Tron**, **Lamekere**, **Addenarren**.

Alle dese bovenstaende singajes hebben in presentie van ons belooft, den voornoemden Hendrick Hendrickszoon daervoor te kennen ende te gehoorsamen, ook in alle voorvallende diensten d' behullpsame handt te bieden. Was geteekent. **Willem van der Beeck.**

---

[1] Karma? Vgl. hiervóór, bldz. 192, noot 3).
[2] *Bouwstoffen*, III, bldz. 316, 319.
[3] Lawajong op Solor.
[4] Lamala? Vgl. hiervóór, blz. 139; *Bouwstoffen*, III, bldz. 316.

CLXXVI. KUST VAN KOROMANDEL.

Maart of April en 24 Mei 1646.[1]

De overeenkomsten van 13 September 1644 (zie hiervóór, n°. CLXIII) betreffende de tollen, enz. van Pulicat bleven niet onaangetast. In Januari 1645 werd „de pacht van Paliacatta...... Letchemaneijck[2] ontrocken ende onder 's conings volck gestelt, sulcx die wisselingh vermits de veranderingh van hooft groote disputen hadt veroorsaect....." „Dit geschil verbleeff tot (de) dispositie" van Carnatica's beheerscher, wien Arnold Heussen toen van plan was, „in corte met geschenck te begroeten". De onderkoopman Arend van Tol was dan ook in April naar Vellore[3] gezonden „met een geschenck". Dit laatste had de Vorst aanvaard, maar verder had hij „alleen toeseggingh van 't verhoopte caul sonder effect gedaen". Later bood hij ons „de pachtingh van Paleacatta voor 5 jaren aen", maar op de door hem daarvoor gestelde voorwaarden meende Heussen niet te moeten ingaan (Vgl. *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 336, v., 346, 356, v. v.).

Inmiddels geraakte Chinanna uit 's Konings gunst. Hij had de O. I. C. tegengewerkt bij dien vorst en hare verhoudingen tot den Koning waren van vijandelijken aard geworden. Nu, na zijne ongenade, werden onderstaande „g'aspireerde ende versochte preeminentien..... per express caul verleent ende toegestaen..... welcq bij vigeur van negotie niet min als 1200 pagoden jaerlijcx sal comen te bedragen sonder dat daervooren gehouden sijn, eenige recognitie aen zijn Maij[t] te doen...... (*Onuitgegeven missive van Heussen „in 't Casteel Gelria" aan de Hooge Regeering te Batavia, 2 April 1646*; *aanteekeningen in 't Contractboek van Zeeland op dit kaul;* Foster, *Madras*, p. 31—35).

De strijd met Golkonda bleef intusschen voortduren en het vijandelijk leger kwam weder bij Pulicat. Heussen wist het leger, „buijten eenige hostiliteijt te plegen", te bewegen terug te trekken van de stad, „soodat zij die niet hebben cunnen winnen". Tot belooning ontving de O. I. C. Pulicat bij schrijven van 24 Mei van den vorst van Carnatica in pacht (*Onuitgegeven „translaet-ole" van den vorst van Carnatica aan Heussen, 1 Juni 1646; onuitgegeven Generale missive 15 Januari 1647; aanteekeningen in 't Contractboek Zeeland*).

Caul door den keijser of koning van **Carnatica**, gen[t] Srie Wiera Swieringa Raja[4], aan den heer gouverneur Arnold Heussen verleend April 1646.

Alsoo UE. mij hebt ter kennisse gebragt, dat in des Duans aansienelijcke stadt **Palliacatta**, die door Chittij in pagt is genomen,

[1] Uit *Contractboek Zeeland*. De precieze datum is niet aangegeven, alleen de maand. Maar reeds in een schrijven van Heussen aan de Hooge Regeering van Batavia van 2 April 1646 wordt er van gesproken; vermoedelijk dagteekent het stuk dus reeds van vóór April.

[2] Vgl. hiervóór, bldz. 427, v.

[3] Vgl. hiervóór, bldz. 83.

[4] Sri Ranga Raja of Rayal.

de thollen van tijd tot tijd verhoogd sijn geworden, en dierhalven UE[s] hare negotie niet wel konde drijven, so hebbe om Uwenthalven daaromtrent geen verandering te laten geschieden, goedgevonden, om boven hetgeen UE[s] voor deesen door den Duan vergunt en toegestaan is, het volgende gunstiglijk te verleenen: als wegens de thol der coopmanschappen, die UE. verkoopen en den Duan gewoon is daar van te trecken, sal van elken baar UE. voortaan een pagood toekomen.

En van ieder pak lijwaat, die van UE[s] sal werden ingesameld, meede een pagood.

Ook soo werd UE. toegestaan wegens muntsgeregtigheid, wanneer daar in door UE. goud tot munten van pagooden werd gegeeven, ¼ pagood p[r] c[to] te mogen genieten, UE. kond versekerd wesen, dat dit altijd soodanig effect sorteeren sal etc[a].

Pagt brief rakende Palleacatta door den Carnaticasen koning Sric Rangeraijl verleend den 24[en] Meij 1646.

Onse plaats en stad Palliacatta, gelijk wij voor deesen die aan Malaije hadden verpagt [1] met sijn coepangs ende alle thollen als geregtigheeden ofte cottemoedij daar toe behoorende, te samen bedragende 8000 pardauws [2] in groote fanums sjaars, geve die alsoo voortaan aan Uw in pagt, op conditie, dat alle het gene gij nu kort (als wanneer Maleije Uw voor mij valschelijk beschuldigde [3]

---

[1] Vgl. hiervóór, bldz. 231, noot 1, 251.

[2] Pardao (partab): gouden munt, verdeeld in fanums (fanams). Vgl. *Hobson-Jobson*, p. 837, ff. Valentijn, IV, 1, bldz, 358: „1 Pardau doet 10 Fanums, of 43¾ stuijvers" te Negapatam. Te Pulicat wordt volgens hem onderscheid gemaakt tusschen groote en kleine fanums: de eerste doen 7½, de tweede 5 stuivers.

[3] Vgl. o. a. *Dagh-Register 1644—1645*, bldz. 355, v. v.; hiervóór, bldz. 472.

en ik hem gelovende hulpe bewees), so wel gij als Uwe coopluijden, hebt verlooren, als ontroofd is, so kleeden, coopmanschappen, eliphanten als anders, daar van een quart, bedragende 2000 pardauws, van deese pagt sjaarlijks sult inhouden, tertijd toe, dat volgens de reekening sult betaald weesen en de andere ¾ sult gehouden sijn, alle maanden na beloop van de resteerende 6000 pardauws aan mij te betalen. Ook is verstaan, dat alle groote oorloogen, die op Palliacetta mogten vallen ofte ook dat sommige jaaren, geen reegen vallende, duuren tijd was, sulx alles blijft tot onsen laste en sal deselve pagt in dat geval na rato de schade voor dat saijsoen vermindert werden. Ende met dit contract loopt beijde winst en verlies tot Uwen lasten en bate. En hierop moogt op mijn voet rusten [1] ende doet grootere ende meerdere coopmanschap tot UE. profijt, alsoo dit een caul van versekering van pagt is. De dorpen **Erikan** ende **Mansjewake** [2] mitsgaders de verdere verleende vrij- en geregtigheeden blijven voor UE. in 't geheel gelijk voor deesen tot recognitie voor de twee dorpen geweest is, mits mij jaarlijkse schenckage van 2 paarden met andere rariteijten doende.

Ende omdat gij deese stadt gepagt hebt, so sult gij de dorpen **Arsoer, Animoer, Ajonacadoer, Waweloer, Terraparmbaka, Weumbaka** ende **Oponelewaaij** [3] hebben ende 't inkomen genieten, gelijk Malaije gehad heeft, mits sjaarlijks een oliphant, een paard en andere schenkagie aan mij doende. [4]

---

[1] „Dit is een maniere van eed of verseekering van een vorst aan sijn mindere" *(Contractboek Zeeland)*.

[2] Vgl. hiervóór, bldz. 252.

[3] Enkele van deze dorpen zijn op de tegenwoordige kaarten te vinden of met behulp van Valentijns kaart van „Choromandel ende Malabar" terecht te brengen. Vgl. ook hiervóór, bldz. 251.

[4] In het *Contractboek Zeeland* volgen op dit kaul de navolgende zinsneden: „N. B. Dese pagt is ter selver tijd door die eerste Ministers bevestigd..... sijnde in origineel te vinden in 't kistje formans, en in translaet in een bundel diverse translaet cauls etc. van 1612 tot 1656".

Onder de Koromandelsche stukken van 1646 komt ook een „translaet" van dezen pachtbrief voor. Ik heb de copie in het *Contractboek Zeeland* hier opgenomen, omdat ik ook het voorafgaande kaul uit dien bundel slechts kende en dien daaruit moest doen afdrukken. De namen der dorpen zijn eenigszins anders: Arsoer, Auwoer, Ajanabadoer, enz.

CLXXVII. BANDA.

28 Mei 1646. [1]

Bij Dortsman's tocht van 1646 werden ook de Damar-eilanden bezocht; den 19 April kwam men bij poelo Damar. Een der resultaten was onderstaand contract (Vgl. hiervóór, bldz. 463, v. en *Bouwstoffen*, III, bldz. 308, waar ook dit contract door mij is afgedrukt geworden).

Contract ende eeuwigh verbondt, gemaeckt bij den oppercoopman Adriaen Dorstman, als last ende vollcomen maght hebbende van d'E. Heeren Raden ende hooghste gebieders over Nederlandts Jndia in Orienten, uijt den naem ende van wegen d'Hoge Mogende Heeren Staten Generael der Vrije Geunieerde Provintien, Sijn Hoogheijt den Doorluchtigen hooggebooren vorst ende Heere prince van Orangie, grave van Nassouw, etc^a als gouverneur des sellver landen ende d'E. Heeren Bewinthebberen der Vereenigde Nederlandtse Oosstindische Compagnie ter eender en d'opperste orangkaijs van de ses negerijen bewesten de revier Comber op 't eijlandt **Damme,** daer de specerije vallt [2], namentlijck **Comber, Cleijn Comber, Couva, Meloen** [3], **Vijatoe** ende **Watoumera,** inder beste forme vande minder orangkaijs ende 't gemeen volck expresselijk daertoe gecommitteerdt en gequalificeerdt zijnde, gelijck alldaer ter plaetse gebruijckelijck is, ter anderen zijde.

Eerstelijck zoo vergunnen en consenteeren voornoemde oranghkaijs ende jnwoonderen gemelten oppercoopman Dorstman vrijwilligh ende onbedwongen uijt puijre goede effectie, die zij de Nederlanders zijn toedragende, ter oorsaeken sijlieden t'voorleden jaer A° 1645 seven mannen van dit volck, met een tertarre [4] in zee gevonden, haer well getracteert, hier te lande gebraght en sonder eenige overlast, quatt tractement offte rantsoen vrij gegeven ende een ijder bij de sijne laten gaen hebben, dat deselve Nederlanders voor ende

[1] Uit het Contractboek.

[2] „Om alleen meester van (die) landen ende de costelijcke specerijen te blijven" (Vgl. *Bouwstoffen*, III, bldz. XXXIX).

[3] *Bouwstoffen*, III, bldz. 308, heeft „Melven". Verschillende van deze plaatsnamen zijn nog terecht te brengen. Watoemera (Batoemera) wordt genoemd „de grootste negrije" (Heeres, *Dortsman*, bldz. 651). Vgl. ook deze Bijdragen, Nieuwe Volgreeks, VIII, bldz. 191, v.v.

[4] Tetear: klein vaartuig (vgl. *Encyclopaedie*, IV, bldz. 498)?

te behoeve van de Oosstindische Compagnie voorschreven nu en hiernae t'allen tijde zooveell huijsen, logies, roudouten [1], forten, fortressen ende sterckten sullen mogen laten maeken op dit landt Damme ende d'andere eijlanden hier onder resorteerende, ter plaetsen daert om hun schepen, vaertuijgen en goederen te bergen als met d'jnhabitanten ende nabuijrige eijlanden te negotieren, best en bequamst duncken zall, zonder dat ze d'jnwoonders voor de grondt, die daer toe van nooden zouden mogen hebben, ijets sullen gehouden zijn te betalen.

2.

Dat gemelte Nederlanders in haer logement offte fordt soo veell volck, schut en andere ammonitie van oorloge sullen mogen laten remoreren als zij luijden tot defentie van hun persoonen ende goederen sullen bevinden te behooren.

3.

Met allsulcken verstande dat het Nederlandts hoofft met sijn volck, vaertuijgh ende wapenen die [2] hare vrunden ende bondtgenooten jegens alle jnvasien, overlasst, craght ende gewellt, dat hun van hare vijanden soude mogen aengedaen worden, sall gehouden zijn na vermogen te hellpen beschermen ende bevrijden.

4.

Derhallven voorschreven oranghkaijs ende inwoonderen hun gesamentlijck onder de subjectie ende gehoorsaemheid van voornoemde Nederlandse hooge overigheijt sijn stellende ende als nu en t' allen tijde voor haer wettige beschermsheeren zijn aenneemende, erkennende ende eeuwighlijck sijn houdende.

5.

Ten dien jnsighte soo belooven ende sweeren voorschreven orangkaijs dat zijlieden off niemandt van de hare noghte egene deser ingesetenen eenige specerije, 't zij notenmusschaet, foelie, slaven, schillpatshoorn, parringhs [3] offte ijets wat op dit landt ende daer omtrent soude mogen vallen offte hier nae te voorschijn comen, aen de Castilianen, Portugesen, Francoisen, Engellsen, Deenen, Duijtsen, Walen, Javanen, Maleijers, Manicabers, verloope Bandaneesen ende Maccasaers, die voor desen hier veell geweesst zijn ende apparent

[1] Redoutes.
[2] Andere lezing: „dese".
[3] Parang: hakmes, houwer.

haesst weder comen sullen, nogh aen niemandt ter weerellt wie het ook zij, directelijck noghte jndirectelijk, door wie offte onder wadt schijn het zoude mogen wesen offte connen geschieden te vercopen, verruijlen, verschencken nogte veralieneren, dan allene aen den coopman, die wegens de voorschreven Nederlantse Oostindische Comp[e] alldaer zall resideeren offte naermaells soude mogen gesonden worden.

6.

Tot wellcken eijnde ende gerijff deser jngesetenen de Nederlanders hun packhuijs offte logie zullen versien met allsoodanige noodtwendigheden als de Maccassarenen (!) ende verlope Bandanesen voor hare specerije, slaven ende andere waren jaerlijcx hun hebben toegebraght.

7.

Alls wanneer voorschreven jnwoonders niet en sullen gedogen, dat eenige andere natie, wie het ook zij, met hun schepen, jaghten, chaloepen, joncquen, corcorren offte eenige andere vaertuijgen, hoe desellve soude mogen genoemt zijn, aen dit landt sullen anckeren, veell min, gelijck de jnlantse natien gebruijckelijk sijn, hun vaertuijgen op de wall te laten halen.

8.

Maer ijmandt ontrent dese stranden verschijnende, sullen d'jnwoonderen deselve wegh en van de wall affwijsen.

9.

Ende bij soo verre de affgewesene met zivile bejegeningen ende goede woorden van hun voornemen om te landen niet en willden desisteren ende d'jnwoonderen geraden vonden, deselve als vijanden feijtelijck aen te tassten, soo sullen bij [1] de Nederlanders tot hullpe mogen roepen, dewelcke haer alsdan gehouden zijn, met haer volck en wapenen naer vermogen d'behullpsame handt te bieden tot weeringe allerleij natien van dese cussten en bescherminge der goede jngesetenen te water en te lande voor haer vijanden, volgens den jnhoudt vant 3 artijcull hier voren gestellt.

10.

Soo sullen de Nederlanders uijt en op hun eijgen motijff en authoriteijt sonder ijmants voorweten offte communicatie allerleij vaertuijgen, die hier ontrent verschijnen, te water en op het landt

---

[1] Andere lezing: „sij".

aen te doen, te visiteren ,en soo 't geraden vonden te vermeesteren en voor goede prince verclaren, soo als tharen dienssste besst oordeelen, sonder dat d' jnwoonderen jnt allderminste haer daer sullen mogen tegen stellen, maer veell eer meer gehouden zijn, hun daer in te hellpen, gelijck trouwe bontgenooten jegens hunne gemeene vijanden den anderen schulldigh zijn.

11.

Dat de bovengenoemde jnwoonderen den oorlogh, 't verschill ende d' questie, die de Nederlanders hebben met de vijff negrijen, dewelcke geenderleij specerije uijtleveren, genaemt **Sade, Beter, IJle, Colowetan** en **Killewon,** [1] gelegen aen de Oostzijde van voorschreven revier Comber, ter oorsaeke dat se drie man van haer volk ende een slaeff van den capiteijn Pedell [2] door jnstigatie der Maccassars en Bandaneesen, soo sijlieden voorgeven en tot hun ontschulldinge inbrengen, verradelijck ende moordtdadigh om 't leven gebraght hebben, [3] haer ook geensints en sullen hebben aen te trecken noghte daermede te bemoeijen, maer de Nederlanders daermede laten omspringen, soo als volgens hun reghtvaerdigh reght te rade werden sullen. Edogh alle minnelijcke tusschenspreekinge, die tot een gewenste salige ruste en vrede strecken, blijfft niemandt verboden.

12.

Aengaende den coop ende prijs van de specerije en connen finalijck niet contracteeren, allso hier jegenwoordigh nogh geen wetten, politie noghte statelijcke republijcke offte souveraijnne regeeringe sij en ijder bijna sijn eijgen meester is, mitsgaders de leveringe desselffs onder veele persoonen bestaet ende Nederlanders weijnigh waren hebben, die de Maccassaren gewoon zijn, jaerlijcx hier te brengen, derhallven sall men sulx uijtstellen tot het naesste jaer en den Coopman met d' jnwoonderen onderwijlen laten handelen en negotieren sodanigh als tot wellstandt van t gemeene besste en contentement overzijden goedt vinden zullen.

13.

Ende sullen de Nederlantse Comp^{e} negotianten voorschreven

[1] Andere lezing: „Beber, Ylij, Coelewetan ende Killewon." De plaatsnamen zijn goed te herkennen.

[2] Thomas Pedel maakte dezen tocht mede als „tweede persoon".

[3] Vgl. Heeres, *Dortsman*, bldz. 650—653.

allhier te lande nu ende 't allen tijden van alle onkossten, thienden, jmpossten ende cijnsen, hoe deselve hier nae soude mogen offte connen genaemt worden, vrij en exemt sijn, maer sooder in toecomende ijets moghte geheven werden, dat d' E. Comp^e, als zijnde hare beschermsheer, voor dersellver oncosten van fortificatie als anders sall ontfangen ende genieten.

14.

Zoo sullen ook meergenoemde Nederlanden thuijnen, planten, saijen, maijen en ooghsten vrij en vrank off desellve in haer vaderlandt waren, sonder aen ijmandt ijets daer vooren te geven, wellverstaende op soodanige plaetsen, die van de jnwoonderen niet beplant noghte gebout en worden, d'welcke hier genoegh te vinden zijn.

15.

Des en sullen de Nederlanders niemandt van dese jnhabitanten, waermede nu in een vasst ende onverbrekelijck verbondt zijn, in hun negerijen, huijsen, thuijnen, boomvrughten offte anders geensints vermogen te beschadigen, gelijck sij ook beloven, de Nederlanders niet te sullen doen noghte van ijmandt met will en weten te laten geschieden.

16.

Dat om partijculiere quesstien tusschen eenige Nederlander, met ijmant vande jnhabitanten geen tumullte offte oproer comen, veell min verbreekinge van vreede gehouden [1] zall, maer op 't gevoeghelijckste bij de voornaemste residenten van de Nederlanders ende orangkaijs alldaer gemodereerdt en affgehandellt zall worden.

17.

Dat bij alldien eenige Nederlanders offte hunne slaven op dit landt quamen wegh te loopen, deselve aen haer meesters weder ter handt stellen sullen, gelijck ook eenige van d'jnhabitanten offte haer lijffeijgenen bij de Nederlanders alsoo overcomende, aen d'jnwoonders restitueeren moeten.

18.

Dat eenige deser jnlantse bontdgenooten, die haer gelegentheijt daer best toe strekt, uijt hun negerijen van 't geberghte off op het

---

[1] Andere lezing: „geschieden."

pleijn van 't Nederlants fort [1] beneden laughs den voedt van den berh **Comber,** streckende van de zeekant offte strandt off tot aen de **Verse revier,** met den eersten hun woningen sullen comen maeken, haer residentie nemen en een ordelijke negorije formeeren, mitsgaders de remorerende Nederlanders alldaer dagelijcx met verversinge van vee en s'landts vrughten ten redelijcken prijse versien ende accomoderen.

19.

Soo belooven de Oranghkaijs jnsgelijckx dat, als wanneer 't Nederlandts hoofft ergens nae eenige van de hier omtrent gelegen eijlanden genegen is te varen offte ijmandt will senden, dat een à twee van haerliedeu om redelijck loon als tollcken ten dienste van d'E. Compie in aller getrouwigheijdt sullen mede gaen offte ten waere als dan ijets nootsakelijck te verrighten hadden, wanneer 2 à 3 van hun volck daer toe ordonneeren offte bewegen sullen.

20.

Dat niemandt sall geconstringeerdt werden, een ander gelooff offte religie aen te nemen, maer soo eenige jnwoonderen genegen zijn om Chrisstenen te werden offte hare kinderen tot die heijlighe betraghtinge te laten brengen, sullen vermogen deselve dagelijcx bij den kranckbesoeker int fordt te comen off te zenden, die hun voor eerst door een tolck in de Bandaneese tale well sall onderwijsen ende leeren, t welck de Nederlandtse overigheijt behaeghlijck en aengenaem zall zijn.

21.

Alle de voorverhaellde artijkelen hebben wij, Adriaen Dortsman, oppercoopman ende commanderent hoofft over de presente navale ende chrijsmaght, met die van sijne Rade ende d'oranghkaijs van de respective negerijen op t' eijlandt Damme voornoemt, namentlijck Mau, orangkaij ende opperhoofft van de negerije Watoumera, Maleeckij ende Maijou van Comber, Melillij van Meloen, Robij van Cleijn Comber, Sabouan van Vijato ende Labijbij van Coeva, vergadert zijnde, goedt gevonden ende besloten, tot weringhe alle disordre ende onlusten, t' onderhouden, waertoe zij haer mits desen verbinden tot een eeuwige vruntschap, conversatie, handelinge en commercie

[1] Tot „opperhooft vant fort Wilhelmus op 't eijlandt Damme" werd aangesteld de onderkoopman Evert de Liefde. Een garnizoen van 75 „blancke koppen" werd onder zijne bevelen gesteld (Heeres, *Dortsman*, bldz. 649, v.v., 662, v.v.).

en dat wij elckanderen t'allen tijde sullen geven en doen alle faveur, hullpe ende bijstandt, t welck van wederzijden ijder op hun wijse sweeren, in allen deelen als vooren verhaelldt, soo veell in haer vermogen is, effect te doen soorteeren, onder verbintenisse van getrouwigheijt, eere ende woordt, die beijde, Godt ende onsen evennaessten, schulldigh zijn, sonder argh offte list. In ooirconde der waerheijt sijn hier van gemaeckt vier alleens luijdende ende bij ons ondergeschreven onderteekent.

Alldus gedaen omtrent het strandt op het voorlandt aen de Noortzijde vant eijlandt Damme, bewesten de revier ende onder den bergh Comber, jnt jaer onses Heeren ende Salighmaker Jusu (!) Christij 1646, den 28en dagh der maent Meij. Was onderteekent **Ariaen Dorsman;** mitsgaeders d'opperste orangkaijs hier voren genoemt mede op haer wijse getekent.

CLXXVIII. MALAKA. [1]

17 September 1646. [2]

Na de verovering van Malaka in 1641 had onze O. I. C. allerlei moeite met de omliggende Maleische stammetjes en staatjes (Vgl. hiervóór, bldz. 399 v.v., *Bouwstoffen*, III, Register, sub voce Naning en Rombow). De zaken namen gaandeweg een ernstigen keer, vooral sedert 1644, terwijl in 1645 een expeditie van beteekenis plaats vond tegen deze „rebellie", evenals in Maart 1646. De vroeger gesloten overeenkomsten werden in September hernieuwd (*Bouwstoffen*, III, bldz. 327 en noot 1).

Vernieuwing van de voorige contracten met die van **Roubouw.** [3]

Wij ondergeschreven, orangcaija Lella Maradia [4], sabandaer, ende alle oude van Rombou, belooven ende sweeren bij desen aen

[1] Een „provisioneele compositie" over de door Portugeezen te betalen tollen in Malaka van 18 April 1646 (vgl. *Bouwstoffen*, III, bldz. 373, v.) vond ik niet noodig, hier op te nemen.

[2] Uit het Contractboek.

[3] Rembau (ten Noorden van Malaka en Naning), een der z. g. Negari Sambilan (vgl. hiervóór, bldz. 349, noot 3).

[4] „Hooft in Rombouw" (vgl. hiervóór, bldz. 254 en noot 3).

den sabandaer [1] Abraham Steen, wegens d' E. Heer president Arnolldt de Vlammingh van Outshoorn [2], dat ons in alle vorige vrundtschap als broeders voortaen zullen houden, mitsgaders de revier **Panagie** [3] te openen ende bequam tot gebruijk der op en affgaende prauwen te maeken ende anders niet te gebruijken als in voortijden gebruijkelijck is geweest.

Jn teeken van in opreghte ware vrundtschap te leven hebben dese met eede bevestight ende met ons eijgen handt onderteekent ende hier van gemaeckt twee alleens luijdende.

Alldus gedaen jn 't dorp Rombouw ten huijse van Chillij Molouq, desen seventienden 7^ber a° sestien hondert ses en veertigh. Was onderteekent **Lelle Maradia**, orangcaeij besaer, **Marra Bangha Radia**, oelabalangh [4], **Zolltan Coija, Magatt Mantijaija, Panjaij, Boerop, Pocamos, Patambo** ende **Jnche Saperhadt.** [5] Ter zijden stondt: uijt den naem en op approbatie van d' E. Heer President, was geteeckent **Abraham Steen.**

Vernieuwingh van de vorige contracten met die van **Nanningh.** [6]

---

[1] Reeds dadelijk na de verovering van Malaka vindt men daar óók een Nederlandschen ambtenaar van dien naam: „sabandaer ofte voorspraeck der vreemdelingen" (Vgl. hiervóór, bldz. 356; *Bouwstoffen*, III, bldz. 93, *onuitgegeven missive van den gouverneur Van Twist aan de XVII, 25 Nov. 1641;* Valentijn, V, 1, a, *Malaka*, bldz. 313, enz.).

[2] Deze was in 1645 voorloopig aan den gouverneur Van Vliet opgevolgd onder den titel „president" en bleef als zoodanig te Malaka tot het laatst van 1646 (vgl. *Bouwstoffen*, III, bldz. 254, 329).

[3] Vgl. hiervóór, bldz. 355, noot 2.

[4] Over deze waardigheid vgl. *Encyclopaedie*, III, bldz. 54.

[5] Ik durf hier geene verbeteringen voorstellen. In andere stukken komen de namen anders, maar ook foutief, voor.

[6] Vgl. hiervóór, bldz. 349, v. v.

Wij ondergeschreven, radia Mera ende alle ouden van Nanningh ende alle onderhoorige plecken van **Malacca**, beloven en sweeren aen den sabandaer Abraham Steen, wegens d' E. Heer president Arnolldt de Vlamingh van Oudtshoorn, jn goede vrede, getrouwe vrundschap ende eenigheijt voortaen ondert gebiedt van Malacca ende Zijn E. voornoemt te leven, gelijck in voortijden bij d' E. Heer Joan van Twist saliger hebben gedaen; ende naer te comen alle d' artijculen ende contracten bij geseijden gouverneur zaliger ende d' E. Hr gouverneur Van Vliet gemaeckt. Ende in teeken der waerheijt hebben desen met onse gewonelijcke handt onderteekent ende met eede bevesstight ende hier van gemaeckt twee alleens luijdende.

Alldus gedaen jnt dorp Romboij (!) ten huijse van Chittij Malouck, desen seventienden September sestien hondert ses en veertigh. Was onderteekent radia **Mera**, radia **Zittiawanga**, **Marra hamsa**, **Amoedt de radia**, radia **Gaga** ende radia **Sittia**, oelabalangh. Ter zijden stont: op approbatie van d' Heer President, was geteekent **Abraham Steen.** [1]

CLXXIX. MATARAM.

24 September 1646. [2]

Mèt Bantam was het rijk van Midden-Java, Mataram, vooral nà de verovering van Djakatra en de daarmêe gepaard gaande vestiging der politieke macht van de O. I. C. op Java (vgl. hiervóór, bldz. 151, v.), de groote tegenstander van den Nederlandschen invloed dáár. De toenmalige beheerscher van Mataram, soenan Ageng (1613—1646), welke zijn gebied uitbreidde over het grootste deel van Midden- en Oost-Java, over Madoera en zelfs daarbuiten, bond den strijd tegen den Westerling aan: de belegeringen van Batavia in 1628 en 1629 zijn bekend, zoo goed als hare mislukking en de gevolgen daarvan: o. a. verminderd prestige van Mataram, grooter ontzag voor de O. I. C. De Bewindhebbers der O. I. C. wilden vóór alles een vredelievende verhouding met de vorsten op Java, terwijl de Hooge Regeering te Batavia inzag, dat dit als zwakheid zoude worden opgevat, terwijl kracht en machtsvertoon noodig was. Hendrik Brouwer werd tegen zijn zin door de Heeren XVII gelast, toenadering

---

[1] Een „Obligatie waer in die van Rombou ende Nanningh haer verbinden om de gerooffde slaven ende goederen .... in thin, peper, rijs etc. te volldoen", d.d. 17 September 1646, enz. neem ik niet op.

[2] Uit het Contractboek.

tot Mataram te zoeken (1632). Deze pogingen stuitten af op de hooge eischen van Ageng, welke o. a. wilde een besliste erkenning van Matarams opperhoogheid: de oorlogstoestand bleef eerst voortduren, maar gaandeweg werd het wel niet officieel, maar toch feitelijk, vrede. In 1641 veroverden de onzen Malaka, dat geworden was een hoofdmarkt voor den rijstuitvoer uit Java: „de Mataram moet nu onsen vrunt worden", schreef de G. G. Antonio van Diemen. Deze overleed in 1645 en in 't begin van 1646 volgde soenan Ageng. Diens opvolger Amangkoerat I (1646—1677), deed al spoedig pogingen tot toenadering en Van der Lijn, die nà Van Diemen de teugels in handen kreeg, ging gaarne op dit denkbeeld in, niet uit zwakheid (zooals De Jonge meent), maar omdat dit geheel strookte met de politiek der O. I. C. sedert jaren en omdat, nu de eerste stap door Mataram was gedaan en de O. I. C. in hare handelsstaatkunde verkreeg, wat zij wilde en geen belangrijke concessies harerzijds daartegenover stonden, de vrede met Mataram een voor de O. I. C. voordeelige gebeurtenis mocht worden genoemd (Vgl. De Jonge, *Opkomst*, IV, V, passim; *Dagh-Registers 1642—1645*, passim; *Bouwstoffen*, III, bldz. XLIII, enz. enz.).

Te deser vergaderinge [1] compareerende den gesanten van den sousouhounangh **Mattaram** ende schrifftelijck overleverende 6 poincten ende conditien van vredehandelingh, onder dewelcke naer alle menschelijcken schijn eegiventie [2] vrede met Sijn Maij^t soude getrouffen worden, luijdende in substantie als volght:

Eerstelijck, dat men den sousouhonan Mataram sall jnsinueeren ende bekent maken, wadt kleeden ende rariteijten jaerlijcx uijt andere landen hier op Batavia aengebraght werden ende daer benevens een besendinge aen Sijn Maij^t te doen. [3]

Ten tweeden, jngevalle Zijn Maij^t eenige persoonen, tzij priessters offte wadt qualiteijt die moghten zijn, nae verre landen willde versenden, deselve gehouden zullen zijn met onse schepen over te voeren. [4]

Ten derden, dat men alle Mataramse Javanen, op Batavia gevangen sittende, sall moeten largeeren.

---

[1] Nl. van de Hooge Regeering te Batavia. Een exemplaar van het eigenlijke verdrag is niet aangetroffen en uit de bij De Jonge, *Opkomst*, V, bldz. 284—291, gepubliceerde stukken valt op te maken, dat de vrede ook niet in dergelijken vorm is opgemaakt geworden.

[2] Zonderlinge schrijffout voor „eeuwighen".

[3] De grond voor de z. g. hofreizen van Batavia naar Mataram: de schijn van een soort huldebetoon.

[4] Vooral bedoeld met het oog op Mekkagangers (Vgl. De Jonge, *Opkomst*, V, bldz. CXXVII jo CXXIII).

Ten vierden, dat men alle persoonen die om schult off om eenige andere oorsake [1], geene uijtgesondert, weghlopende aen wederzijden nae gedane eijsch sullen restitueeren.

Ten vijffden, bij alldien den sousouhounan Mataram tegen ijmandt van zijne vijanden in oorlogh quame, dat men hun [2] gehouden zullen zijn te adsisteeren; Zijn Maij[t] soude jnsgelijcx van zijne zijde doen.

Ten sesten ende laessten, dat wij alle coopluijden onder Zijn Maij[t] sorteerende op alle plaetsen vrij en liber met hunne coopmanschappen souden laten varen, als van gelijcke mede de Maleijers, die na des Maij[ts] landt tendeeren.

Welcke bovenstaende poincten int generael ende ijder int bijsonder well geexamineerdt ende overwogen zijnde, hebben nae rijpe deliberatie ende serieuse resumtie goedt gevonden, de eerste vier artijculen sonder eenige limutatie Zijn Maij[t] toe te staen, gelijck mede het vijffde poinct, dogh onder reserve ende conditie dat wij Sijn Maij[t] eenelijck gehouden zullen zijn te adsisteeren tegens de gene, daer selffs mede in openbare vijandtschap leven ende geen bespreck van vreede mede hebben aengegaen. Jn welcker voegen Zijn Maij[t] van zijner zijde ook niet verder gehouden zall zijn te doen. Jnt sesste ende laesste artijkell werd mede geconsenteerdt, dogh met limittatie dat niet nae de eijlanden van Amboijna, Banda nogh Ternaten mogen varen, als mede niet na noghte voorbij Malacca, als met onse expresse passen, welcke hier op Bat[a]. gehouden zullen zijn te comen halen. Welcke conditien ende limitatien bij de Heeren ambassadeurs ook aengenomen ende geamplecteerdt zijn, met toewenschinge van beijder zijden dat bovenstaende poincten heijlighlijck mogen werden geobserveerdt ende aghtervolght.

Jnt casteell Batavia 24[en] 7ber 1646. Was geteekent **Cornelis van der Lijn**, **Carell Reijnierszoon** ende **Sijmon van Allphen**.

---

[1] Hier staan in het manuscript nog de overtollige en onjuiste woorden: „geene andere oorzake" (Vgl. De Jonge, *Opkomst*, V, bldz. 286).

[2] Hem.

CLXXX. KUST VAN KOROMANDEL.

31 December 1646, 1 Januari 1647. [1]

Den 16 October 1646 bevestigde de vorst van Carnatica nog eenmaal „alle voorige cauls en giften". [2]) Maar de dagen zijner heerschappij over Pulicat en omgeving waren geteld. Immers op het eind van December werd de stad Pulicat vermeesterd door het Golcondasche leger. Heussen sloot onderstaande overeenkomsten met den kommandant van deze troepen Zie beneden en aanteekeningen in het *Contractboek Zeeland; onuitgegeven Generale Missive 31 December 1647*).

Translaedt uijt d' onderstaende couwell, dat 31^{en} X^{ber} Anno 1646 verleendt, ingaende p^{mo} Januarij Anno 1647.

Den nabab Mersumela [3], dienaer van den co^{k} van **Golconda**, geefft dese couwell aen den Nederlantsen gouverneur op **Palliacatta**, Arnolldt Heussen, in maniere als volght.

1.

Van alle Compagnies goederen, egeene uijtgesondert, die gedisbarcqueerdt offte gejnbarcqueerdt, en zall als in vorigen tijden niets

---

[1] Uit het Contractboek. In het *Contractboek Zeeland* komt een gewijzigde lezing van dit kaul voor.

[2] In het *Contractboek Zeeland* wordt dit kaul genòemd, niet in extenso medegedeeld. Daarbij werd ook aan de O. I. C. „'t dorp **Secrecoerij** vereerd met desselfs inkomsten en voordeelen", maar deze schenking had nu geen resultaat ten gevolge der gebeurtenissen, waardoor Golconda den vorst van Carnatica uit deze streken verdreef. Met Secrecoerij is bedoeld het Sicericoerde van Valentijns kaart (= Sriharikata der tegenwoordige kaarten?), het Sickerkoery van de kaart bij Baldaeus. Deze (*Malabar-Choromandel*, bldz. 159) zegt, dat daar van „al het Branthout; ook Timmerhout tot Balken, Planken, en Affuyten gehaalt werdt".

[3] *Contractboek Zeeland* verklaart *hier*: „Nabab is in 't duijts veldoverste, sijnde desen geweest generaal overste over het leger van den koning van Golconda". In het exemplaar in *Contractboek Zeeland* wordt hij genoemd „Miermhamed Sahij, maar is eijgentlijken gesegd Mier Mahumed Saijd; sijn eertitel, van den koning van Golconda verkreegen, is Miersumela, sijnde te seggen vertrouder des rijks, dog nadat hij Golconda afgevallen en het overgewonne gedeelte van Carnatica aan den Mogol geleverd heeft, wierd hij vereerd met den titul van Mosemchan, en in Bengale oorloogende Chan Channa Super Selaar".

Het is de in de geschiedenis van Vóór-Indië zoo bekende Mir Jumla, een Pers van afkomst, die eens Golconda's vorst, later den groot-mogol Aurengzib diende (Vgl. o. a. Hunter, *Gazetteer*, III, p. 513; Lane-Poole, *Mediaeval India*, p. 347, f.; Gribble, *Deccan*, I, p. 270 ff.).

betaelt werden, maer alle andere partijculiere coopluijden sullen t sellve conform d' gewoonte moeten betalen, ende daervan d'een helfft voor den duwan en d'ander voor d' E. Comp^e g'jnnet werden.

2.

Alle uijtgaende ende jncomende goederen, bonne s'joncan [1] subject zijnde, zullen deselve als bij vorige tijden int geheell moeten betalen, waervan mede d' helfft voor den duwan ende 't verdere voor d' E. Comp^e blijven zall.

3.

Van alle coopmanschappen, int Casteell [2] uijtgewoogen werdende, t' zij specerijen, loot, thin, [3] etc^a, welcke $4\frac{1}{8}$ pagode per bhaer van tholl geven, sall d' E. Comp^e in plaetse van een pagode, voor dato genoten, voortaen $1\frac{1}{4}$ pagode van die minderen tholl, gevende d'een helfft den duwan en d'andere d' E. Comp^e, en die van meerderen tholl den duwan $\frac{3}{4}$ ende d' E. Comp^e $\frac{1}{4}$, genieten, well verstaende, de gereghtigheijt van den Coutewael [4] ende stadtsofficieren vollgens ouder gewoonte.

4.

Van alle cleden, die per pak $4\frac{1}{2}$ pagode van tholl geven, sall d' E. Comp^e in plaetse van een pagode per pak, voor dato genoten, voortaen $1\frac{1}{4}$ pagood, van de mindere den duwan ende d' E. Comp^e ijder d' helfft, ende van de meerdere den duwan $\frac{3}{4}$ ende d' E. Comp^e $\frac{1}{4}$ genieten, daer aff getrocken als voren de gereghtigheijt van den Coutewaell ende stadtsofficieren.

5.

Van alle mantementos ende eetbare waren ten dienste van d' E. Comp^e offte voor derselver dienaers behoeffte, als 't gene in haer

---

[1] *Contractboek Zeeland*: „bomme-sjonkan". Sunkam, chunkam: in- en uitvoerrechten (Vgl. ook *Hobson-Jobson*, p. 361, sub voce Junkeon).

[2] Geldria.

[3] *Contractboek Zeeland*: „thin, lood, noten, peeper, wax etc."

[4] Catwal, cutwaul: een ambtenaar belast met de politie, met marktaangelegenheden, enz. (*Hobson-Jobson*, p. 205 f.)

CLXXXI. PERZIE.

21 Maart 1647.[1]

De zijdehandel in Perzië werd voor ons van zooveel beteekenis, dat de Bewindhebbers haar in het midden der 17de eeuw beschouwden „als het importantste voor de generale Comp." Maar hij werd onder niet gering te tellen moeilijkheden gedreven (Vgl. hiervóór, bldz. 370, v. v.). Een der bezwaren was, dat de Nederlanders vooral aangewezen werden op de commercie met den Sjah door middel van diens ambtenaren, terwijl de onzen gaarne daarnevens wilden „den vrijen en onbelemmerden handel met particulieren", om daardoor „den hoogen prijs der sijde", namens den Sjah gesteld, en de verplichte quantiteit namens den Sjah ons opgedrongen, te kunnen ontgaan. Maar hierbij stuitte men op den tegenstand van 's Vorsten ambtenaren. En wanneer ook al de vertegenwoordigers der O. I. C. de commercie met „particuliere cooplieden" trachtten door te zetten, dit bleek niet voldoende te zijn, want de „vreese der coopluijden voor d'ongenade des Achtumaels Douleth" weerhield hen dikwijls, met de onzen dien handel te beginnen of voort te zetten. Zoowel door onze vertegenwoordigers in Perzië als door de Hooge Regeering te Batavia werd er gaandeweg over gedacht, de inderdaad „schandelijcke geledene affronten...... te revengieren", „te meer den Persiaen generaliter voor onse macht seer beducht was" en in 1645 werden daartoe voorbereidende maatregelen genomen: hetgeen later bleek, niet in overeenstemming te zijn met de meening der Bewindhebbers op dit punt. De toestand werd zeer gespannen, in Juni begonnen de vijandelijkheden, maar reeds in dezelfde maand traden de Perzische autoriteiten in onderhandeling. „'t Persiaens exploict" scheen gunstige gevolgen te zullen hebben, en voordeeliger „capitulatien" voor ons te zullen meêbrengen. Zoo „schokten de zaaken eenigen tijd zoo wat henen" (Vgl. hiervóór, bldz. 370, v. v.; Valentijn, *Persien*, bldz. 234, v. v.; *Dagh-Register 1643—1444*, bldz. 177, v.; 184, v. v.; *1644—1645*, bldz. 236, v. v., 247, v. v.; Mijer, *Instructien*, bldz. 87—89).

In 1647 werden als „Commissarissen" naar Perzië gezonden met „treffelijcke vereeringen van ruijm 18000 gls" Nicolaas Verburgh en Willem Bastinck, welke onderstaande „petitie" inleverden, waarop zij de bijgevoegde antwoorden bekwamen. Deze waren niet voldoende in de oogen der Nederlandsche autoriteiten. De Commissarissen vertrokken „onverrichter saecke uit Spahan"; G. G. &R. meenden ze niet te moeten inwilligen en besloten, „den Persiaen A° aenstaende andermael den oorlogh aen te doen ende op 't gevoeghlijckste redres van saecken tot verseeckeringh ende accrescement van Comp's commercie te maecken; daeraen int minste niet te dubiteren is......" Echter zouden zij „bij favorabile presentatien" zich „mede gevoegelijck laeten vinden......" De Bewindhebbers moesten echter van dwangmaatregelen niet hebben. Volgens hen hadden wij geen recht, Perzië te dwingen, ons tot den handel toe te laten op de wijze als wij dien begeerden. Bij vrije natiën, „alwaar wij de wetten vinden en niet brengen moeten", mochten wij

[1] Overgenomen uit *Overgekomen brieven en papieren van Batavia, 1717, deel III.* Over den datum vgl. ook bldz. 491, noot 3.

den „handel ons op eigen concepten niet toeeigenen en zoodanige natiën met magt daartoe constringeren, gelijk de Comp. ook niet verstaan zoude kunnen, dat op plaatsen, onder haar gebied sorterende, andere natiën op de manier van handelen haar de wet zouden willen stellen... Gelijk aan Gods regtvaardigheid geenszins getwijfeld mag worden, zoo gaat ook zeker, dat degenen, die onregtvaardige wegen inslaan, de straffen daarvan gevoelen zullen, maar den regten weg in hunnen handel volgende, Gods zegen daarop te verwachten hebben" (Vgl. *onuitgegeven Generale Missive 31 December 1647; Generale Instructie 26 April 1650*, bij Mijer, *Instructien*, bldz. 88, v.);

Petitie, ofte versoek met ordre van d' Ed[le] Heeren Directeurs ende Raaden over den Vereenigde Nederlantschen stant in Orienten gedaan ende overgegeven den 21 Maart A° 1647 door de commissarissen Nicolaas Verburg ende Willem Bastink aan den grootmagtigen, doorlugtigen ende zeer wijdberoemden Abbas, [1] conink van **Persia**, nevens de geschapte [2] translaat antwoorde door dito Maijesteijt op ijder artikel daerop verleent. [3]

1.

Eerstelijk versoekende, dat Zijne Maij[t] d' E. Compagnie den vrijen en onbecommerden handel voor altoos in zijn gantsche rijk volkomentlijk gelieve in te willigen ende open te stellen, opdat haare dienaren d' zelve allerwegen, zonder daerinne door eenige van Sijn Maij[ts] subaltarne in 't minste gemolesteert te werden, naer hun welgevallen exerceeren ende dienvolgende alle haare aan te brengen coopmanschappen, waar 't hun goetduncken sal, verhandeld mogen. [4] Ook daarentegen in Zijn Maij[ts] gebied soo veel sijde ende andere waaren, hoedanig die genaamt mogte wesen, van particuliere te mogen coopen, ofte in voorraat comptracteeren, als benodigt zijn, ende d' selvige te vervoeren, daar 't hun goet duncken sal. Dies beloven, ende zijn tevreeden, 100 à 125 carge [5] zijde legia [6]

---

[1] Abbas II.

[2] Getjapte = gezegelde.

[3] Deze antwoorden zijn niet gedateerd; zullen waarschijnlijk van vóór 4 Mei dagteekenen *(Onuitgegeven Generale Missive, 31 December 1647)*. Dit kan ook overeenkomen met de dateering „Rabealawwel des jaers 1057" op het exemplaar in *Contractboek Amsterdam III*.

[4] Vgl. hieronder bldz. 493, 498.

[5] „1 Carga weegt 408 ponden" en „36 mansjaag" (Valentijn, *Batavia*, bldz. 362).

[6] Vgl. over de soorten zijde Valentijn, *Persien*, bldz. 236, v.

(soo 't Sijne Maijesteijt gelieft) jaarlijks tot 38 ofte uijterlijk 40 thoman [1] d' carge van 36 manchia van hem aan te nemen, mits dat de levering in **Spahan**, end' (soo 't mogelijk is) de betalinge op 't aanlangen van de zijde in **Gamron** geschiede.

Nopende den prijs der zijde is voor desen ongelijk geweest. Ten tijde van Chac Sofphij [2] hebt gij die altijt 50 thoman betaalt, ende gij en hebt geen commandement, luijdende, dat gij van anderen zijde mogte kopen, zonder thol te betalen ende en sal 't dit dit jaar niet anders konnen gaan als voor 45 thoman met den Coning te contracteren, ofte 't soude tot Sijn Maij^{ts} schade strecken. Maar soo gij dit jaar 300 carga van den Conink à 45 thoman aanneemt, en sult daarvoor geen thol betalen, ende sullen dan toestaan, uwe natie in 't gantsche rijk handelen ende wandelen, zonder dat hun iemand zulcx beletten, verkopende uwe aan te brengen goederen, aan wie ende daar 't Uw goetdunken sal, als kopen ende vervoeren, van wie ende werwaarts goetvinden zult. De thollen van 30 op ijder 100 carga zijde, die gij met den Coning contracteert, zijn U (die kopende van die 't Uw gelieft) geschoncken, ende van de rest sult gij geregtigheijt betalen.

2.

Dat wij van alle voorschreven aan te brengen als uit te voeren coopmanschappen (egeene uijtgesondert) voor altijt exemt zullen blijven eenige impositien ofte thollen te betalen, soo well die Sijne Maij^{t}. in Bandhar Gamron en andere zijne zeehavens, als ook op de wegen ende in de steden binnen sijn rijk van deszelfs eijgen vasalen ende andere buijtenlandsche traffiquanten jegenwoordig predendeert, als de gene namaals nog soude mogen vorderen, zonder dat ook gehouden sullen wesen, voorschreven goederen door Sijne Maijesteijts tholhuijsen te laten passeeren, nogte ook te moeten gedogen, die om te visiteeren geopent, getelt ofte opgeschreeven werden, anders als in 't verkopen ofte uijtleveren simpelijk de quantiteijt van dien te noteeren ende wij dan voorts zullen mogen bestaan met het overleveren van een handschrift ofte corte factura van onsen Ed^{e} H^{r} gouverneur generaal, om daar door te doen blijken, wat goederen jaarlijks met onse scheepen in Uwe Maijesteits rijk aangebragt ende weder daar uijt vervoert zijn, mitsgaders aan alle Comp^{s} dienaars op peene van de swaarste straffe

[1] „1 Thoman..... doet.... 42½ gl.....” (Vgl. ook *Hobson-Jobson*, p. 707).
[2] 1628—1642.

gebieden, dat geen vreemde coopluijden goederen op onse naam over en voeren, nogte aan lant sullen brengen, om daardoor alle frauden in 's Coninx geregtegheijt voor te komen.

Op dit punct antwoorde gelijk op 't eerste articul.

3.

Dat Zijne Maijesteijt ons zal gelieven te restitueeren [1] de resterende 1426 thomannen wegens de overthollen door Mirsia Tackij [2] ons t' onregt afgedwongene 4906 thoman, waar van Zijne Maijt. ons reede 3480 thoman heeft goet gedaan, stellende de pretensie ofte schaede van 12800 thoman (die wij in soo veel jaren die sijde door geseijde Tachija à 50 thoman d'carge, zijnde 8 thoman d'carge hooger, als wij die metten voorigen coningh Abbas, loffelijker memorie, gecontracteert hadden, geleden hebben) in Uwe Maijesteijts discretie, met vast vertrouwen, daar in soo een coninklijke liberaliteijt gebruijcken sal, dat ons in 't geheel ofte ten deele contentement geschiede ende wij occasie mogen hebben, om van nu voortaan met Sijn Coninklijke Maijt in goede alliantie te continueren.

't Geen den vorigen vertrouwder [3] Uw afgenomen heeft, spruijt van regtvaardige tollen van waaren die gij meer ingebragt, ende opgekogt als gij met den Conink verhandelt hebt; zulx niet met geweld, maar geregtig van Uw gevordert zijn. Ende naderhand hebt gij nog soo veele goederen uijtgevoert ende ingebragt, dat die tollen (ten aensien gij met den Coninck niet gecontracteerd hebt) bij de 5000 thoman bedragen, zonder te reekenen, tgene gij de voorige jaaren meer ingebragt, als vernegotieerd hebt, 't welk wij U tot nog toe niet afgevorderd en hebben, ende over de 3000 thoman, die gij nog per resto van zijde schuldig gebleven zijt. Hoe cont gij dan nog seggen, dat van den Conink zijt eijschende. Seer wel zoo gij dit jaar met den Konink soodanigh contracteert, dat hem daar proffijt van toekomt, jetwes van 't gene Zijne Maijest van U nog is competerende, staat naar vereisch gemodereert ende Uw quijtgescholden te werden.

---

[1] Vgl. over deze aangelegenheid *Dagh-Register 1644—1645*, t. a. p.

[2] Deze toenmalige rijksbestuurder was sedert gestorven (Vgl. ook Valentijn, *Persien*, 247—248).

[3] „Vertrouwder des rijks" of rijksbestuurder (Vgl. hiervóór bldz. 378, noot 2).

4.

Dat onse cooplieden ofte dienaars, Zijne Maijs^{te} landen tot uijtvoeringe van onse desseijnen frequenteerende, beter als in voortijden geschiet is, mogen getracteerd werden; ende door Uwe Maij^{te} hooge ofte laage officieren op hunne persoonen sonder expres bevel van Sijne Maijesteijt niet onbehoorlijk te attenteeren, nogte ook hare huijsen, tenten ofte andere residentieplaatsen te mogen overrompelen; maar haar (ingevalle daar op jets te praetendeeren hebben) bij wegen van rechten aan te spreeken, op dat door alsulcke violente proceduuren geen nieuwe onlusten, in praejuditie van de onderlinge vruntschap, die met Uwe Maijesteijt van nu af genegen zijn te onderhouden, ende koomen te resulteeren.

Hebbe geordonneert, volgens 't commandement daarvan verleent. [1]

5.

Ende alsoo wij op de licentie als 't verleende commandement van Zijn Maijesteijt aan de gants ter aarde gevallene logie in Gamron [2] (aleer dezelve tot bequaamheijt van onsen handel konden opmaken) over de 600 thomannen hebben gegasteert [3], soo versoeken dat Zijne Maijest^{t} ons een commandement verleene, ofte in desen gelieven te avoijeeren, dat gemelte wooninge, mitsgaders den gront ende d'omgevallene materialen, als de fondamenten daar 't op getimmert is, ons eijgen zijn, ende d'selve daar voor mogen blijven besitten, alsmede dat niemant wie 't soude mogen wesen daar op eenige pretentie en vermag te maken, 't sij bij verkoop ofte hoedanig wij met de zelve mogten komen te handelen.

Wegen 't geen hier eijscht, vergunt volgens 't commandement op de zulthan van Bandaar gegeven. [4]

---

[1] Vgl. hieronder, bldz. 496.

[2] Door een aardbeving op 14 Januari 1645 (*Dagh-Register 1644—1645*, blz. 251). In *Contractboek Amsterdam III* vond ik een „Translaet commandement door Sijn Maijesteijt Abbaas aen den H^{r} Directeur Wollebrant Geleijnse (toen opnieuw onze vertegenwoordiger in Perzië: vgl. hiervóór, bldz. 370) wegens de wederom opbouwinge van 's Comp.^{s} logie in Gamron op Miersemaal sultaan A^{o} 1645 verleent". Ik vond niet noodig, dit stuk op te nemen, evenmin een „Bevelschrift..... wegens 's Comp.^{s} logie jn Gamron.... jn de maendt Rabealauwel des jaars 1057" in *Contractboek Amsterdam III*.

[3] Uitgegeven: Port. gastar.

[4] Vgl. hiervóór, noot 2.

6.

Dat onder andere articulen, bij onse antecesseurs met Zijne Maijest[s] voirouderen beslooten, als diverse commandementen, ons bij de vorige coningen Abbas en Saphij loffelijcker memorie mitsgaders door Uwe Maijesteijt onse natie verleend, alle de soodanige, als ons dienstig ende nodig te zijn aghten, moogen werden vernieuwt, blijvende in forme van hunne volle kragt en vigeur, gelijk of die onder ons te maken comptract met Zijne Coninklijke Maij[t] mede begrepen waren.

Hebbe gelast te vernieuwen.

7.

Dat de commandementen, dewelke Zijn Maij[t] ons van alle de voorschreven versoeken te verleenen stont, dienen te luijden, niet op de tegenwoordige hartoogen, sulthans, gouverneurs ofte bevelhebbers, enz., daar wij d'selve aan genootsaakt mogten werden te vertoonen, nogte op de presente opperhoofden van de Nederlantsche natie, maar op alle tegenwoordige en toekomende; ende gelijk het den Coninck vrij staat over zijn rijk ende onderdanen uijt souvereijne authoriteijt soodanige commandamenten ofte publicatien van gebod ende verbot te laten uijtgaan, als hem wel gevalt, dat dezelve geen verhindering in ons comptract van bestant ende geobtineerde preminentjen bij Zijne Maijesteijt en sullen causeren, nogte wij daarinne begrepen zullen mogen werden, ten waare Zijne Maij[t] onse naam daarinne expresselijk geliefde te insereeren.

Soo gij versoekt sal 't geschieden.

Alle welcke voorstaande poincten ons ingewilligt, ende daarvan vigooreuse commandamenten, sonder eenige exceptie, met Uwe Maij[ts] coninckliјke signatura bevestight, verleent werdende, zijn bereijt, met Zijn Maij[t] daar op een vast verbont ende onverbreekelijke alleance te maken, met inclinatie ende aanneminge, onse negotie in Uwe Maij[ts] rijk alomme naar uijterlijke vermogen te vergrooten, gelijk wij uijt cragte van onse commissie ook belooven zullen, Uwe Maij[ts] zeehavens, scheepen ende volkeren voor d' invasie ende 't geweld der Portugeesen, als andere Uwe Maijest[s] tegenwoordige vijanden te beschermen, mitsgaders allerwegen daar d' onse present mogten wesen, deselve voor overlast te bevrijden, mits dat Uwe Maij[t] zig onder het tractaat van bestant [1], tusschen Portugal en onse landen

[1] Vgl. hiervóór, bldz. 429.

gemaakt, gelieve te laten begrijpen, als wanneer uijt cragte van 't zelve tractaat die natie niet en vermogen, de croone van Persia, meer als [zij] ons doen, voor vijanden te houden, nog eenige afbreuk te laten toekomen, ofte wij zullen ende konnen zulx met geweit van wapenen tegenstaan. Daar ter contrarie, soo Uwe Maij[t] dit ons versoek van comprehentie afsloeg, niet vermogen zouden Uwe Maij[t] tegen haar te diffendeeren.

't Geen gij dan in Uwe petitie zijt versoekende is naar behoren, gelijk hier vooren geinsereert hebbe, toegestaan. Gijlieden nu tot weerstant van onse landen, voordeel van Coninx beschermiuge van dieven ofte rovers ter zee, zoo gelijk gij ons belooft hebt, sult ons een handschrift verleenen, als wanneer 's Coninxs gunste 't Uwaarts jaar op jaar ende dag op dag staat te vermeerderen. [1]

Bevelschrift [2] wegens 't meerder eeren en respecteeren van de Hollandtse natie als voor desen, alsmede van in haer wooningh niet dan met expres consent van haer te moogen comen, gelijck oock van geen actie tegens haer te jnstitueren, voordat hare praetensie geverifieert

[1] Hieronder volgt in *Overgekomen brieven en papieren van Batavia, 1717, III* nog een: „Translaet notitie, wegens de resumptie geordonneert door den Vertrouwder des rijks aan die van 's Conincx secretarie, mitsgaders 't antwoord bij den Secretaris daarop gedient, zulx op den dos van onse petitien geinsereert stond". Ik vond niet noodig, dit op te nemen, daar het resultaat van dit onderzoek reeds is nêergelegd in de antwoorden van den Sjah op onze „petitie". In het exemplaar van deze petitie met antwoorden, hetwelk is opgenomen in *Contractboek Amsterdam III*, komt deze „notitie" eveneens voor, maar tusschen de verschillende artikelen verspreid en uitgebreider, zooals trouwens geheel die lezing uitgebreider is, zonder echter bijzonderheden te geven, vòor het doel mijner uitgave van belang.

[2] „Translaet uijt het Persiaens", overgenomen uit *Contractboek Amsterdam III*.

hebben, en eijndelijck van niet subject te wesen de schattingen en quotisatien, dewelke van 't Hoff opgeleijt werden, verleent op alle de regenten van het gansche rijck door den coninck Abbaas de Tweede in de maendt Rabealawwel des jaers 1057, overeencomende met de maent .... des jaers .... naer Christi geboorte.[1]

L. S. van den coninck Abbaas de Tweede.

Daer is een gebodt van de werelt te gehoorsamen geschiet, namentlijck dit:

De behlerbegies en de groote omeraas en de genereuse regenten en de wasiers[2] ende de verdere bovengestelden van de gesegende rijcken, wanneer aen den inhoudt van dit hoogh aensienelijck bevelschrift sullen kennisse hebben, dat dan op alle plaetsen van de gesegende rijcken, alwaer de Europiaense natie van de Hollanderen soude mogen wesen ofte handeldrijven, aen deselve meerder eer en respect, als in voorgange jaren betonende, geen overlast nogh gewelt aen en doen, als mede dat sonder verloff van voornoemde natie in haer woningen niet en verschijnen; en bijaldien ijmandt tegens haer eenige actie heeft, soo langh als sij deselve niet sullen geverifieert hebben, soo hebben haer (Hollanderen) niet moeijelijck te vallen. Ende dese saecke van nootsaeckelijcke achtervolgingh erkennende, soo achten sich hier aen verplicht. Geschreven in de maendt Rabealawwel des jaers 1057.

Hier onder aen stont:

Daer is geordonneert, dat van de schattingen en quotisatien, dewelcke van het hooge Hoff op de gesegende rijcken sullen geordonneert hebben, geen deel aen de natie van voorschreven capiteijn[3] opgeleijt werden.

En hier onder: L. S. van den coninck **Abbaas de Tweede.**

Achter op de rughsijde bovenaen stont:

Achtervolgens en in conformite van d'antwoort op d'een van de articulen der voorschreven Europianen, dewelcke met het hoog aensienelijck heijlige zegel van een sons afsteecksel verciert sijnde, onder voorschreven natie berust.

L. S. van den ahtemaad dauleh **Chaliefah Sultaan.**

[1] Rabi'al-awwal 1057 loopt van 6 April—5 Mei 1647.
[2] Viziers.
[3] Nl. de vertegenwoordiger onzer O. I. C.

Bevelschrift [1] wegens dat geene regenten en sjachbanders van Gamron goederen van d'E. Comp[e] en andere coopluijden, tensij met haer vrij bewillingh, mogen copen, verleent op de regenten en sjachbanders van Gamron door den coninck Safie d'Eerste op den 29[en] van de maendt Safar des jaers 1046, overeencomende met de maendt .... des jaers .... naer Christi geboorte [2], en vernieuwt door Abbaas de Tweede in de maend Rabealawwel des jaers 1057, overeencomende met de maendt .... des jaers .... naer Christi geboorte.
L. S. van den conink Abbaas de Tweede.

Daer is een gebodt van de werelt te gehoorsamen geschiet, naementlijck dit:

Den regent ende reeckeninghhouder en ontfanger van de thienden en uijtganck der gesegende zeecoopplaetse Abbaas weten, dat de natie van de Europiaense Hollanders een bevelschrift van den prince Chahaan der plaetse van vreugde (den conink Safie d'Eerste) in dato van den 29 der maent Safar des Jaers 1046 op de naem van Zaliger Safie Coelij, sultaan en Mahammed Salleh Beeck, slave van het aensienelijcke Hoff, gewesene ontfanger ende reeckeninghouder van de thienden en uijtganck der voormelte gesegende zeecoopplaetse, uijtgegaen sijnde, geexhibeert en verthoont hebben, sijnde van desen jnhoudt, namentlijck, dat sij beijde voorschreven weten, dat er gerequestreert sij, hoe dat de schepen van de coopluijden en de Europianen in de zeecoopplaetse aencomen, sij de beste en uijtgelesenste

---

[1] „Translaet uijt het Persiaens", overgenomen uit *Contractboek Amsterdam III*.
[2] Safar 1046 loopt van 5 Juli—2 Aug. 1636.

coopmanschappen tot een lege prijs sigh eijgenen, connende de coopluijden aldus de slechte coopmanschappen niet verkoopen, sijnde dit gedoente een oorsaeck van verlegentheijt der cooplieden en van verminderingh int comen en gaen van de negotianten en tot schaede van de zeecoopplaetsen.

Hierom is 't, dat ordonnerende bevolen hebben, dat van de coopmanschappen, dewelcke sij in die zeecoopplaetsen aenbrengen, hetgeen se daervan begeren en de meesters derselver daermede tevreden sullen sijn, voor de courante prijs coopen, hebbende sigh buijten de wille en believen van de meesters der goederen met hare coopmanschappen niet te mengen, ende met gewelt en overlast sigh omtrent de goederen van ijmant der Muslimaanse en Europiaense coopluijden te voegen, ende bijaldien hier nae kennelijck werden, dat contrarie (dit) van de werelt te gehoorsamen bevelschrift doende, overlast aen ijmant van de coopluijden en negotianten toebrengen, soo sal 't selve een oorsaek van sware castige [1] wesen, voorts op alle middelen van tranquilliteijt en gerustheijt en op de onmagtige en arme acht en gade slaende, soo en houden sigh niet vrij, van een goede wensch en gebedt voor Ons, den gesegende prince, te procureren.

Ende (voormelte natie) de confirmatie en vernieuwingh (hiervan) van ons, den gesegende prince, versocht hebbende, soo hebben wij daarom ordonnerende bevolen, dat voorschreven bevelschrift voor geconfirmeert en vernieuwt houdende, buijten wille en believen van ijmant der coopluijden omtrent hare goederen niet en swerven nogte sigh daermede vermengen en agten sigh hier aen verplicht te wesen. Geschreven in de maendt Rabealawwel des jaers 1057.

Bovenaen aghter op den dorso stont:

Achtereenvolgens en in conformite van het antwoordt op de articulen van voormelten capiteijn, de welcke met het zegel van een sonsafsteeksel versiert is. [2]

---

[1] Castigo (Port) = straf.

[2] „Dese titul wert aen alle Europiaense princen en vorsten toegeschreven, 't sij uijt een vergelijking van de figueur haerer hoeden met de son off dat de koningen aldaer goude croonen op haer hoofden te dragen gewoon sijn, off wel dat de Heijligen in de Europiaense schilderijen met een son om haer hooft bestraelt en beglanst wesende, voor coningen aengesien, en ten dien opsichte voor coningen aengesien en ten dien opsichte voorschreven titul aen die prinsen en vorsten eerst geattribueert ende voort tot noch toe gehouden hebben." Op bldz. 256 moet het vraagteeken achter de niet onvermakelijke drukfout „sous" vervallen.

En hier beneden L. S. van den attemaad dauleh **Chalifah Sulthaan.** [1]

Bevelschrift [2] wegens 't overleveren van dienaren en schuldenaers in handen dergeenen, dewelcke daerom ofte naer gesonden werden, verleent op de regenten van het gansche rijck door den conink Abbaas de Tweede in de maandt Rabealauwwel des jaers duijsent seven ende vijftigh overeencomende met de maendt .... des jaers ... naer Cristi geboorte.

L. S. van den coninck Abbaas de Tweede.

Daer is een gebodt van de werelt te gehoorzamen geschiet, namentlijck dit:

De beglerbegies, omeraas, regenten, wasiers en verdere overgestelde van de gesegende rijcken, wanneer van den inhoudt deeses hoogh aensienelijcke bevelschrift kennisse sullen hebben, ingevalle de dienaren en partijen van schulden en reeckening des Hollantse cap^n in de landen onder haer staende sigh bevinden en voorschreven capiteijn ijmant om haar te vorderen sal senden, soo en hebben voorschreven volk in de landen onder haer staende niet te houden, maer met hare dienaren bij voornoemden capiteijn senden, om haer rekeninghe effen te maecken. Dese saecke dan van nootsakelijcke achtervolging houdende, soo achten daeraen verplicht te wesen. Geschreven in de maendt Rabealauwel des jaers 1057.

Achter op de rugsijde boven aen stont:

Bij de hooge boven al verhevene mondelijcke ordonnantie. En daer onder: L. S. van den ahtumaad dauleh **Chalifach Sultaan.** [3]

[1] In *Contractboek Amsterdam III* volgt hier nog een stuk, het welk ik niet opneem: „Bevelschrift wegens 't uijtvoeren met ijder schip [van] vier stucx paerden, mits onder deselve twee merrien wesende ...."

[2] „Translaet uijt het Persiaens", overgenomen uit *Contractboek Amsterdam III.*

[3] Niet neem ik op het in *Contractboek Amsterdam III* volgend „Bevelschrift wegens 't vrij halen en vervoeren" door de Nederlanders „van soudt en roode aerde" van het eiland Larek, hetwelk „de Muslimaans niet ende sij wel van doen hebben". Het eiland **Larek** of Lareka ressorteerde toen onder den sultan (gouverneur) van Hormus.

CLXXXII. KUST VAN KOROMANDEL.

19 September 1647. [1]

Terwijl de krijg bleef woeden in een groot gedeelte der landstreken langs de Kust van Koromandel, waar de Nederlandsche handelsbetrekkingen van Pulicat uit werden geregeld, terwijl overal in die streken „de troublen ende oorloghe noch al continueeren bleven, zijnde het Carnatische rijck daerdoor zeer verwoest ende de meeste sterckten bij 't Golcondasche leger..... verovert, sulx geschaepen staet, de Mooren van 't gansche Carnaticase rijck in corte meester staen te werden", had nog eens een verzoening plaats tusschen de O. I. C. en Chinnana [2] bij een verdrag van 19 September 1647 te Pulicat gesloten, van beteekenis voor onzen handel in Gingi en onze vestiging te Tegenapatnam (Vgl. *onuitgegeven Generale Missive 31 December 1647* en de beweegreden voor onderstaande overeenkomst; Foster, *Madras* [3], p. 36).

Translaet contract door d' E. Heer gouverneur Arnolldt Heusssen ende Chinnacittij alias Malaije provisioneell op approbatie van d' Ed. Heer Gouverneur Generael ende d' Ed. Heeren Raden van Jndia gemaeckt ende besloten in forma als volgt.

Op huijden den 19 7^{ber} A° 1647 zoo verclare ick, Chinnannachittij, alias Malije, met d' Heer Arnolldt Heussen, Raedt Extraordinaris van Jndia, gouverneur en directeur deser cusste **Coromandell** en den aencleven van dien, dit provisioneel contract gemaect te hebben in volgende forme, t welcke ick belove in zijn geheell en alle respecten te observeeren ende voldoen namentlijck:

Dat allhoewell tusschen UE. ende ons diverse onlusten ontstaen [4] ende vermits wij vougden ende vermits tot staetsught de Maij^{t} en andere groodtvorsten te dienen, [5] sullx veelvulldige wantrouwen

---

[1] Uit het Contractboek.

[2] Vgl. hiervóór bldz. 399, 428, 452, v.v.

[3] Voor deze aangelegenheid van belang, óók omdat de Engelschen betrokken werden in de twisten tusschen de O. I. C. en Chinnana.

[4] Vgl. hiervóór, bldz. 452, 472.

[5] De zin is hier bedorven en niet volkomen duidelijk. Chinnana, aanzienlijk koopman en een der grootste makelaars der O. I. C., was in de laatste jaren (ongeveer sedert 1643) een persoon van groote beteekenis geworden, ook van politieke beteekenis, in het rijck Carnatica. In die hoedanigheid vooral had hij oneenigheden gekregen met de O. I. C., die tot vijandelijkheden overgeslagen waren. Ongeveer 1646 verloor hij zijns Vorsten gunst en dan komt gaandeweg weer toenadering tusschen de O. I. C. en hem. (Vgl. ook de lezing der Engelsche autoriteiten op de Kust van Koromandel bij Foster, *Madras*, p. 26 ff). Met „grootvorsten" in den tekst zullen bedoeld zijn „naïks", met „de Maij^{t}" de vorst van Carnatica.

veroorsaeckt heefft, mits door mijn absentie mijne dienaers mij geabuseert hebben en eijntelijck nu ontrent d' 2½ jaer verleden geheelijk van hier begeven [1] en meerder onlusten door d' maghinatiën en hosstiliteijten verweckt, eghter door UE. goede genegentheijt beweeght zijnde, soo ist, dat bespeurdt hebbende mijne groote fauten, daer in vervallen ben ende gedenckende den staet, eer en faem, waermede allesints door des E. Comp^s^ faveur genegotieerdt hebbe, nu mede teenemaell de keer genomen heefft, naer mijne diverse aensoekinge, soo door missiven als vordere vrunden, UE. mede t'eenemaell beweeght zijt geworden, dienvolgende Haer E. E. tot Batavia daerover ampell hebt geadviseerdt, ten deele antwoordt becomen en eijntelijck onder UE. vrijen geleijde weder allhier met aller eerst [2] bewijsingh en ontfangene gonsste verschenen ben, omme zooveell mijn vermogen, habiliteijt en middelen lijden connen alles in vorigen stant te herstellen, allhoewell UE voorgehouden en aengemaent hebt, d'uijterste geleden schaden en jnteresten van d' E. Comp^e^ te moeten vergoeden, welck oock bij eijgen overlegh niet min billijck en reghtmaetigh oordelende, mij tardeerende gehouden heefft, totdat mijne presentatie des vergoedinge vant Caujewarons [3] gerooffde als uijterste van mijn zobere jegenswoordigh vermogen UE. beweeght heefft, mij als nu toe te laten bij UE. te verschijnen, weshallven onder UE. faveur geresollveerdt ben, mij op nieuw onder desselffs schaduwe ende bescherminge te begeven en, aghtervolgens mijne gedane beloffften, t' gerooffde, allvorens tgene voor mij allhier uijt diverse goederen bij vercoop geprocedeerdt en effective in 's Comp^s^ handen gecomen is, daertegens gerescontreerdt en affgetrocken zijnde, per resste te volldoen en daervan obligatie passeeren, om als wanneer desen bij Haer Ed^t^ [4] zall werden geapprobeerdt en mij geheelijck onder UE. protextie en faveur begeven hebbe, d' selve te betalen, met vertrouwen, Hare Ed^en^ daermede vollcomen contentement nemen sullen.

Wadt belanght de negotie, sall, zoo veell UEE. mij daerin gelieftt toe te lassten ende vertrouwen, alle devoir aenwenden en niets vorders dan UE. sellfs te rade werdt en mij aenmanende zijt, bij der handt nemen, op 't wellcke, bij alldien van Haer Ed^en^ tot Bat^a^ over UE. advijs, mij toucherende, d'gewenste andwoordt bequamt en Haer

[1] Vgl. hiervóór, bldz. 452, noot 5.

[2] Zal moeten zijn „eerbewijsingh" (Vgl. Foster, *Madras*, p. 36).

[3] **Conjevaram** (Kanchivarem) ten Z. W. van Madras.

[4] De Hooge Regeering te Batavia.

Ed^{en} tot Batavia over UE. advijs daertoe genegen zijnde, zoo sall ick UE. 't fordt **Tegenepatnam** in bescherminge overleveren en toestaen, dat alldaer 60 blancque personen in guarnisoen sullt houden, waervan UEE. geene d'minste betalinge offte onderhoud der gemelte 60 persoonen te betalen sall staen, noghte geene reparatien aen d'wallen, puncten [1], huijsingen offte packhuijsen te dragen hebben, maer in zijn geheell tmijnen lasste zijn. Ende waerdt zake dat UE. de gemelte persoonen allhier in Palliacatta gelieffde te trecken offte ellders daeromme benodight zijnde, zullt d'sellve tot allen tijden uijt Tegenepatnam mogen ontbieden en weder derwaerdts zijnden, soo als best te rade moght werden, als mede d'sellve verstercken met secours, soo den noodt vereijschte; en middelerwijle dat d'sellve absent moghten zijn, sall tmij vrij staen, 't gemelte fordt onder eijgen bescherminge te segoureeren, sonder dat diesswegen eenige wantrouwen offte missnougingh veroorsaeckt werde. [2]

Alle coopmanschappen, die naer d'Zuijt voerdt offte van de Zuijt brengende en alldaer gelievende te disbarcqueeren en tot segure op te leggen offte overlandt alldaer brengende, sullt van dit en jnbarcqueeren egene de minste gereghtigheijt, den duan belangende, te betalen hebben, maer t'mijnen lasste staen om d'sellve te bevrijden.

Zoo ijmandt van UE. guarnisoen sigh alldaer quame te misgaen ende in breuke te vervallen, soo sall d'officier, die UE. daertoe stellen moght, sellve vrijstaen, volgens zijn ordre en UE. wetten te corrigeeren en straffen, sonder dat van mijn int minste sall gecontrarieerdt werden, maar hunne vrijheijt behouden, als selffs in Palliacatta besitt.

Wadt belanght mijn persoon, sall mij met eenige vrouwen onder 't voorschreven effect int fordt tot Tegenepatnam ter woon begeven en eenige vrouwen ende kinders hier op Palliacatta ter woon laten comen.

---

[1] De uitstekende punten eener versterking. Vgl., ten opzichte van Tegenapatam, Havart, *Cormandel*, I, bldz. 48: „Boven op (de Logie van de E Compagnie) zijn vier punten, die door Hollandsche zoldaten worden bewaakt....." (Vgl. ook Valentijn, *Choromandel*, bldz. 9, v. v.).

[2] Tegenapatnam in Gingi, een der oudste Compagnie's vestigingen aan de Kust van Koromandel (vgl. hiervóór, bldz. 55, 78, 100, 395, v.v., 418, 424, v. v.), was ten gevolge der vijandelijkheden met Chinanna door de onzen verlaten geworden (Zie hiervóór, bldz. 452). De nu gesloten overeenkomst met Chinanna had ten gevolge de versterkte Nederlandsche loge in deze kustplaats. Zij heet thans Fort St. David (Hunter, *Gazetteer*, III, p. 63; II, p. 515).

Ende opdat ick dese groote cossten te beter soude te dragen hebben, soo sall UEE. mij, voor soo veell niet vermogen ben en mijne middelen niet toerijcken souden mogen, met zoo veell meer capitael als ick alldaer sall connen verhandelen ende tot den handell eijschen moghte, gehouden zijn te seconderen en toe te zenden, met zoodanige ordre tot regulement wadt soorten van coopmanschappen begeerdt, opdat geenige andere aldaer int werck gestellt werden. Dies sall ick gehouden blijven, alle 4 maenden precijs leverantie en vollcomen liquida [1] vant ontfangene te doen, om alltijd met vereffende reeckeninge den anderen te gemoeten, mits ook de coopmanschappen, die ick vertieren en eijschen zall, te prijse leverantie als op Palliacatta mij toegesonden en d'cleeden aghtervolgens den tijt en Palliacatsche prijs in billickheijt bij UE. offte d'uwen ontfangen en aengenomen sullen werden.

Alle coopmanschappen, die uijt fordt Tegenepatnam t'landewaerdt vervoerdt en uijt 't landt derwaerts gebraght werden, sullen bij eenigh rencontre, aenhouden offte andere hindernissen, tot mijnen lasste en risico staen. Met de negotie in **Singier** sall mij eenelijck te vernougen hebben, sonder dat ijtwes int landt van **Tansjouwer** offte **Madure** [2] tot prejuditie van d'E. Comp^e^ sall vermogen te onderhandelen, maer in contra, waer 't noodt, d'E. Comp^e^ alle behullpsaemheijt als voor eijgen bewijsen, tzij bij wien tsellve ook zoude moeten versoght en geremedieerdt werden.

Voorts beloove en begeere ick voor mij, mijn geslaghte en erffgenamen, dat noijt, soo lange daer ijmandt leefft, ick offte sij ijetwes met eenige andere natien negotieren offte verhandelen sullen, dan eenighlijck met d'E. Comp^e^ en haer E. dienaers, daertoe gelicentieerdt. Wes allsoo sulx alles van mijn selffs niet well vermogens ben te vollbrengen, zoo sall ick mijnen neeff Connerijchittij [3] tot dit contract verbinden en nevens mijn nemen, omme d'negotie te beter te hervatten ende alle doenelijcke middelen voorwenden, den neijck van Singier te contenteeren en in voorige genegentheijt te brengen op mijne cossten onder UEE. faveur. Sullx niet connende erlangen, sall mij, zoo geen uijtcomst met den Neijck can bespeuren, met mijn persoon, eghte vrouwen en d'principaellste van mijn geslaght allhier onder UE. bescherminge comen begeven en blijven woonen en bij-

---

[1] Verantwoording.

[2] Vgl. hiervóór, bldz. 452, v. v., 455, v. v.

[3] Vgl. hiervóór bldz. 452, v.v.

wijlen in persoon nu en dan een keer derwaerts doen; ondertusschen mijne dienaers nevens 5 à 6 van UE. volck tot mijn meerder segurance en behullp alldaer tot mijnen cosste en capitaell de negotie laten vervolgen, sulx ook de negotie tot mijnen cosste ende eijgen capitael gehouden zall zijn te vervolgen, jngevalle haer Ed^e op Batavia tot d'hier voor gementioneerde besettinge vant fordt Tegenepatnam met haer eijgen volck niet gelieffde te verstaen.

Op voorschreven contract sullen Haer Ed^e advijs en approbatie van Batavia te gemoet sien en middelerwijle, omme geen vrughtoffte nodelose cossten door d'contramines van anderen, omme 't caull in onsen voordeell te versoucken, te doen, alles secretelijck onder ons behouden. Eghter indien UE. ijtwes, als voorschreven staet, derwaerdts quam te seijnden, zoo zall ick een caull voor UE. versoucken ende goederen alldaer in Tegenampatam in onser bewaringe nemen ende daervoor borge blijven; en eenigh senister onderhandelinge vernemende, UE. tijdigh bekent maken, opdat mij tijdigh seconderen moget en het fordt well gesegoureerd blijve.

Dit belove en geve ick UE. van gantscher herten, sonder argh offte list, daer sigh op gelieffi te verlaten en vertrouwen. Des ter oirconde hebbe desen met eijgen gewoonelijcke handteijkeninge onderteekent, ten dage en jare als voorschreeven. Jnt casteell Gelldria op d'custe Coromandell. Onder stondt **Chinnanna.**

CLXXXIII. BENGALEN.

10 Februari 1648. [1]

De handel in Bengalen had steeds met allerlei moeilijkheden te kampen en „de dagelijckse ervarentheijt" had wel geleerd, „hoe religieus" de verschillende, der O. I. C. verleende, fermans (vgl. o. a. hiervóór n^i CX, CXI, CXVI, CXVII, CXIX) „tot noch onderhouden sijn geweest ende hoe verre ons daer op mogen verlaten....." Toch werd door de O. I. C. steeds beproefd, door middel van schriftelijke verklaringen van de zijde der Groot-Mogols en hunner nabobs in Bengalen, „hare vercregen prerogativen ende vrijheden beter gemaintineert, den handel alomme in een gewenschte posture herstelt ende den wech tot vertier van groote quantiteijt coopmanschappen weder g'opent" te krijgen. In 1648 mocht het den onderkoopman Willem Volger gelukken, „naer vele instantien..... 't overlangh toegeseijde firman..... eijndelijck" machtig te worden. *(Onuitgegeven missive van Jan van Elbinck te Pippli aan den gouverneur*

[1] Uit het Contractboek.

Arnold Heussen te Pulicat[1], *20 Mei 1648; van Heussen aan onze vertegenwoordigers te Pippli*, *9 Juni 1648).*

Translaedt uijt het firman, door den nabab Etcatchan[2] in **Decka** dato 10 Februarij 1648 aen d'E. Comp[e] verleendt.

Aen alle opperhooffden, offiecieren, schollten, scholltetten, tollenaers etc[a], die onder mijn gebiedt en gouverno gehooren van Decka, **Ougelij** en tot **Patna**[3] incluijs, doen te weten, hoe dat d'hooghheijt dese firman verleent aen d'S[r]. der Hollanders, opdat sigh niemandt, wie dese in mijnen gebiede verthoont werdt en onder onse gehoorsaemheijt sorteerdt, van eegene coopmanschappen offte mantementos eenige tollen, gereghtigheden offte andersints zullen vermogen te vorderen, eijsschen offte begeven[4], maer ter contrarie vrij en ongemollessteerdt laten passeeren ende repasseeren, als zijnde het hooghste vernougen des Maij[ts][5] en ons van gelijcken allsoo goedt dunckt; en generaliter bevelen wij, dat niemant, wie het zij, deselve S[r] hinderlijck noghte ophoudende zij, maer deselve laten gaen te dier en soodaniger plaetse als het hun besst en geraden sall werden. Daertegens alle degeene die desen niet obedieeren offte andersints soude mogen oposeeren, dat alsdan de hooghste ongenade ende straffe des Maij[ts] te verwaghten heefft. Willen dan mede vertrouwen, tsellve allsoo effect sorteren sall.

Gegeven in Decka, etc[a].

---

[1] Onze handel in Bengalen ressorteerde nog steeds onder onzen gouverneur der Kust van Koromandel (vgl. hiervóór, bldz. 267), maar de band was los en ook met de Hooge Regeering te Batavia werd rechtstreeks door onze vertegenwoordigers in Bengalen gecorrespondeerd. Ik vond daarom beter, Bengalen niet onder 't hoofd Koromandel op te nemen.

[2] Aïtkad (1647—1649) volgens Stokvis, *Manuel*, I, p. 279. Hunter, *Gazetteer*, II, p. 10 laat Sultan Shuja het gouverneurschap van Dakka bekleeden onafgebroken van 1639 tot 1660. Stokvis' lijst geeft Mohammed Shushah 1639—1647, Aïtkad 1647—1649, Mohammed Shushah 1649—1660. Beide is te verdedigen. Ook uit de Nederlandsche bronnen blijkt, dat „den prince Saysousa" tijdelijk het nabobschap had neërgelegd. Reeds in Juni 1648 was te Pulicat met „seeckerheijt" bekend, dat hij in Bengalen zou terugkeeren. Deze Shuja was een broeder van Aurengzeb, die ook hem (vgl. hiervóór, bldz. 269, noot 6) later onschadelijk maakte, door hem uit het rijk te verdrijven (Hunter, *Gazetteer*, IV, p. 352 f.; I, p. 117; Beale, *Dictionary*, p. 392, 48 f.; Stanley—Poole, *Mediaeval India*, p. 349, 357 f.). Hij was den Nederlanders wèl gezind.

[3] Ten N.W. van Calcutta.

[4] Begeren?

[5] Grootmogol.

CLXXXIV. MOLUKKEN.

15 Mei 1648. [1]

Den 6 Mei 1648 overleed sultan Hamdja (zie hiervóór, bldz. 225) van Ternate. Hij werd opgevolgd door Tahoebo, die, gesteund door de O. I. C., het pleit won van zijne mededingers en als Mandarsjah den troon van Ternate heeft bezet. Bij zijne verheffing tot sultan bekrachtigde hij de vroegere overeenkomsten met de onzen (*Bouwstoffen*, III, bldz. XXXVIII, v., 406, v., waar dit contract reeds door mij is afgedrukt geworden).

Nademaell nae 't overlijden van den gewesen co^k van **Ternaten**, sulltan Hamsia Naserhon Manille Cha, bij goedtvinden van d' E. Heer Anthonio Caen, Ord^s Raedt van Jndia, [2] de soasivos, sengadies, quimelahas ende d'overigheijt van dit eijlandt Ternate, als ook quimelahas **Macquian** en d'overcusst van **Halamahera** den outsten zoon van den ko^k Motiphar, Quitschill Tahoebo, tot jegenwoordigen in plaetse van den voorgaenden hebben gecoren ende desellve in vollcomentlijcke, met alle zolemniteijten daertoe vereijsset, op de Molucco wijse gecroont ende ingehulldt zijnde, met zijne gantsche overigheijt int fordt Maleijen verschenen is, zoo heefft Zijne Maij^t voornoemt nevens de principaellste rijxraden ter eenre en d' E. Heer Anthonio Caen, Ordinaris Raedt van Jndia, geassisteerdt met den Heer Gouverneur Wouter Seroreijn [3] ende Sijn E. raedtspersoonen uijt den name ende van wegen de Generaele Oost-indische Comp^e ter andere zijde, in presentie van alle Ternataense ende Macquianse overigheden, als ook die van de overcusst, [4] overluijt en openbaer doen voorlesen in Ternataense tale de renovatie van de contracten, in den jare 1638 voor de redoutt Hittou tusschen d' Heer gouvern^r generael Anthonio van Diemen ende den overleden co^k Hamsia geschiedt [5] ende desellve promptelijck verstaen zijnde, zoo hebben den jegenwoordigen coninck van Ternate, Mandorsoha, met zijn

---

[1] Uit het Contractboek.

[2] Deze bekwame ambtenaar der O. I. C. was juist in die dagen op Ternate, om op verschillende Moluksche aangelegenheden orde te stellen (*Bouwstoffen*, III, bldz. XXXVII).

[3] Schrijffout voor „Seroijen". Deze werd nu door Caen vervangen als gouverneur van de Molukken door Jasper van den Bogaerde, onder den titel „president" (*Bouwstoffen*, III, bldz. XXXVIII).

[4] Nl. van Halmahera.

[5] Zie hiervóór, bldz. 316, v.v.

handt opt moesaphij offte moorse wetboek ende d' E. Heer Anth° Caen op den Nederlantsche wijse geswooren en belooft, niet alleenlijck 't contract, in **Amboijna** tusschen den overleden co^k en d' Heer generael Van Diemen beslooten, maar ook alle contracten ende schrifftelijke verbintenissen, die tusschen de Ternatanen ende d'Hollantsche natie oijt voor desen sijn gemaeckt, altijt voor goedt ende van waerden te sullen houden, mitsgaders promptelijck nae te comen ende door hare onderdanen aen wederzijde doen observeren allt geene daer inne van punt tot punt vermellt staedt, sonder tot eenigen tijt iets tot verbreecken van desellve aen te gaen offte te practieseeren. Alles gedaen sonder argh offte list en hebben soo well den Ternataense co^k nevens zijne prinsipaellste rijcxraden als d'E. Heer Anthonio Caen, Ordinaeris Raedt van Jndia, met den Heer gouverneur Wouter Seroijen ende zijn Ed^e raedtspersoonen dese acte van renovatie, in Duijtse [1] en Ternataense tale geschreven, met hare signature onderteijckent ende verzegellt. Actum Maleijen int Casteell adij 15^en Maij A° 1648. Was onderteekent:

Sullthan **Mandarsaha**, co^k van Ternaten,	**Anthonio Caen**,
Quitchill **Mosso**, goegoe,	**Wouter Seroijen**,
Quitchill **Jappon**, capteijn laut,	**Jasper van den Bogaerde**,
Hoeckum **Lalatto**,	**Jacob Hustaerdt**,
Quimelaha **Diaca**.	**Joan Goosens**.

CLXXXV. KUST VAN KOROMANDEL—CEILON.

12—18 Februari 1649. [2]

In 1645 had de O. I. C. verlof gekregen van den naïk van Madura, om in zijn rijk vrijen handel te drijven en zich dáár te vestigen, wat was gebeurd, en wel te Kayalpatnam (Vgl. hiervóór, bldz. 455). Volgens de Nederlandsche autoriteiten hadden de, vooral de te Tuticorin gevestigde, Portugeezen, ons daar tegengewerkt, met het resultaat, dat de Naïk ons in 1648 weer uit Kayalpatnam verdreef, „vijantlijc ende met jgnominie" en tot groote financieele schade der O. I. C. De Hooge Regeering had daarop aan Maetsuyker, die toen op Ceilon vertoefde (vgl.

[1] Nederlandsche.
[2] Uit het Contractboek.

hiervóór, bldz. 451) gelast, den Madureeschen vorst te straffen. Een flinke krijgsmacht landde den 9 Februari bij Kayalpatnam; zij, die tegen ons vijandelijk waren opgetreden, vluchtten, maar door de „verbleven inwoonders, soo van Cailpatnam als omleggende plaetsen" werden onze troepen „met alle eerbiet ende submissie ontfangen"; op hen konden zij dus „onse revenge niet betonen". Zij bezetten „tot haer retraict ende verseeckeringe de pagod Tritsenadour [1], een out vermaerde Heijdense tempel sijnde" en marcheerden toen „de gansche Madurese cust langs". Overal werden zij „buijten vermoeden met grote eere ende vruntschap ingenomen ende getracteert", ook in Tuticorin (ten noorden van Kayalpatnam). Deze „stad ofte vlecke" behoorde tot het rijk Madura en was de „hoofdplaetse" van de z.g. „Parruas" (Paravars). De onzen besloten tot „eenige satisfactie wegen het geleden affront . . . . de voorschreven volcken ende vlecken tot seeckeren somme gelts te brandschatten", nl. wat betreft de „Heijdenen" en de Parruas; „de Mooren excuserende, om dat die hen altijt seer genegen tot onse commersie hebben getoont, ende oock d'onse in 't doorwandelen van voorschreven cust, alle mogelijke hulpe ende assistentie hadden bewesen." Zoo werd Tuticorin „gestelt" op 40.000 realen, „of dat bij gebreecke van dien genootsaect soude worden, hare respective..... kercken ende plaetsen in den brant te steecken ende te ruineren..... Die van het Christen- of beneden Tutucurin, ofte wel de geestelijcken daer residerende, bij absentie van de hoofdpatangatins (zie beneden, bldz. 511, noot), die haer schult kennende, gevlucht waren, namen de voorgestelde conditie seer

[1] Tresandoer (op Baldaeus' kaart van Choromandel), Trichendoor, Tiruchendur (vgl. Hunter, *Gazetteer*, IX, p. 92; Danvers, *Portugese*, II, p. 293). Volgens de bewoners van Kayalpatnam was „het gansche landt daar over bedrouft", dat wij de pagode hadden bezet, „ende menichte menschen van den dach dat wij jnde selve geweest waren .... niet gegeten nochte gedroncken hadden, als mede dat de Portugese kerken hondert en meer jaren mochten out wesen, maer dat de pagode hier gestaen hadde al eer de son oijt den aertbodem hadde beschenen, te verwonderen sijnde dat soo costelijcke curieusen constigen werk bij donker soude gemaect zijn.... Wij persisteerden echter dat onsen eijsch vóór alle werken voldaan moste worden, het welc sij hoe eer hoe liever mochten doen, op dat d'arme luijden weder aen 't eten mochten comen, ende van ons ontslagen worden ...." De daar wonende „Heijdenen" weigerden, de brandschatting te betalen en de „wijt vermaerde pagode" dáár „ende de onderhorige stad" Kayalpatnam onderging de straf, op die weigering gesteld, nadat Kayalpatnam „ons den oorlogh gedenuncieert hadde." O. a. werden verbrand „de twee grote afgoden wapens, die seer costelijc ende uijtnemende schoon gesneden waren.... soo mede.... huijsen ende constige pagoden..... geruijneert ende te schande gemaect" (niet echter de pagode Tiruchendur) „.... Dese onsachte opweckingen gelove, den vijant wel heugen sal..... ende willen vertrouwen, hem de lust al een weijnich sal vergaan sijn, de Nederlandsche wapenen meer soo moedich te comen tergen....." „Den groten afgod Tritsenadour" werd in 1651 weder naar Madoera gebracht, „om denselven de blinde menschen voor een goede somme op te offeren, maer (men) heeft daer toe geen cooplieden gevonden, den eersten ijver, so het schijnt, al verflaeut sijnde".

[illegible]

[illegible] Tuticorijn [illegible]

[illegible]

[illegible] Tuticorijn [illegible] Tuticorijn [illegible]

[illegible] welcke [illegible] Tuticorijn ende [illegible] kercken ende [illegible] [illegible] sonder [illegible]

[illegible]

[illegible] Missien Tuticorijn & Permpatnam [illegible]

[illegible] Parruas [illegible] Hunter, Gazetteer IX, p. 152. 707. [illegible] 19 Dec. 1651 [illegible] volgende mede:

[illegible] Madure [illegible] voucken, te weten [illegible] Moors,' Mohammedanen, ende Christenen, sijnde [illegible] onder die natien, met [illegible] geen gemeenschap willen hebben, ende sijn dese Parruas [illegible] geen Christenen geweest, [illegible] eer de Portugesen ogt India [illegible] doch na derselver comste aldaer door haer toedoen na het [illegible] [illegible] veele andere ceremonien hebbende gehat. [illegible] Parruas [illegible] langs gemelte cust verspreijt, ten dele bijsonder, ten dele onder de Mooren ende Heydenen vermenght, ende is haer hooftplaetse

jegens de sellve bij der handt te nemen, mits van hare zijde geen nieuwe oorsaek werdende gegeven; ende verklaren wij, dat bijaldien de voorschreven betalinge niet en volght, onse persoonen niet aensprekelijk sullen blijven, maer zall gemelte Here hem betalen van de voorschreven plaetsen ende goederen in deselve gevonden. In kennisse der waerheijt hebben wij dit met onse handtekens onderteekent. In Tutucurin, 12^{en} Februarij 1649. Was geteekendt **Francisco Mallheijro, Anthonio Carvallho de Musquita,** o padre **Dedaco Cardazo,** fr. **Joan de S^{ão}. Joseph,** etc^{a}.

„Vermits d'absentie der jnwoonderen" het onmogelijk maakte, binnen bovengenoemden termijn „het sellve gelt op te brengen", is deze ver-

---

de stad ofte vlecke Tutucurin......, daer de hooft patangatins woonachtich sijn, also noemen sij haer overheden, sijnde soo veel als burgermeesters in onse landen. Dese Parruas hebben langs dese gansche cust hare publijcke kercken ende openbaren godsdienst, wordende bedient door Portugesen, Jesuiten, Franciscanen ende andere, sijnde echter immediate onderdanen ende subjecten van de voorschreven naick" (van Madura) „ende het alderminste van de croone van Portugal niet dependerende....." De kerken zijn „uijt haer eijgen beurs gefundeert ende gesticht, sonder dat de coningh van Portugal ofte iemant anders daer toe het allerminste heeft gecontribueert."

Dat de bewoners van deze z. g. Visscherskust (Costa da Pescaria) reeds vóór de komst der Portugeezen met de Christelijke leer hadden kennis gemaakt, zooals G. G. & R. zeggen, is, hoewel niet waarschijnlijk (de z.g. St. Thomas-Christenen of Syrische Christenen waren blijkbaar meer westwaarts gevestigd, in het tegenwoordige Trevancore en verder noordelijk op aan de Kust van Malabaar: vgl. Hunter, *Gazetteer*, IV, p. 476 f.; V, p. 408, f.; IX, p. 70), toch mogelijk. Vast echter staat, dat van de zijde der Portugeezen reeds spoedig na hunne komst in het Oosten onder de Parava's het bekeeringswerk begonnen is en dat vooral Franciscus Xaverius ook hier (1542—1544, enz.) heeft gewerkt (Vgl. Baldaeus, *Malabar ende Choromandel*, bldz. 146, v.v.; Hunter, *Gazetteer*, t. a. p.; Van Nieuwenhoff, *Xaverius*, bldz. 90, v.v., 297, v., 576, v., enz.).

lengd bij onderstaande overeenkomst. Eerst was den 14^en „de stad half tegen wil, half met oochluickinge van (Maetsuyker) ende den Raet, voort uijtgeplundert, also vermercken, op de beloofde brandtschat niet veel meer volgen sal (eene som van 5463 realen was betaald), ende den Cap^n.[1] ende de geestelijcke selfs toegestaen, alles bij een te halen, ende onse betalinge daer uijt te maken, doch en is niet van waerdije bevonden, soo dat de soldaten ende lascarins[2] daer mede lieten omspringen ....." *(Onuitgegeven „Extract uijtten Dachregister ..... geduijrende d'expeditie van Tutucorin .....)"*

Translaedt uijt het Latin, zijnde 't nader contract met die van de stadt Tutucorin gemaeckt, dato 18^en Februarij A° 1649.

Wij ondergeschreven Franscisco Mellhore, Capiteijn deser stadt Tutucorin[3] ende der vordere plaetsen daer onder horende ende p^r Anthonius Carvallho a Messquita, vicarius der stadt Tutucorijn ende der vordere plaetsen, mitsgaders p^r Didacus Cardosa der Societeijt Jesu, rector van Collegie van Tutucorijn ende der annexe residenten, waren met den Heere Joan Maetsuijker, gouver^r van 't eijlandt Ceijlon wegen d'Hoge Mogende Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden ende generael der presente vlote ende crijgsmaght, overeen gecomende verdragen, dat wij te wege souden traghten te brengen, zoo veel ons doenelijck zoude zijn, dat tot een brandtschadt voor dese stadt ende de plaetse ende kercken daeronder behorende binnen drie dagen betaellt soude worden de somme van 40.000 R^a tot reparatiën van de jnjurie ende schaden, van de regenten en jnwoonderen dersellver plaetsen, zoo gemelte Heere seght, ontfangen. Ende allsoo binnen voorschreven corten tijd vermits d'absentie der jnwoonderen, ons onmogelijck zij geweest, die zake te verrighten ende hetsellve gellt op te brengen, zoo hebben wij verder van gemelten Here ootmoedigh ende met gebeden versoght ende vercregen, dat hij den genoemden tijt gelieffde uijt te recken tot ulltijmo Maij eerstcomende met beedighde toesegginge,

[1] Vgl. beneden, noot 3.

[2] Inlandsche soldaten (Vgl. *Hobson-Jobson*, p. 388, f.).

[3] „Also binnen Tutucurin doorgaens eenige Portugese coopluieden plagen gevonden te worden, aldaer haren handel drijvende, soo is wegen de coninck van Portugal met toelatinge van den ..... naick (van Madure) doorgaens over deselve een agent, consul, ofte, soo sij hem noemen, capiteijn, gestelt geworden, sonder dat de voorschreven cust ofte de vlecke Tutucurin den voorschreven Heere coningh verder aengaet ...." *(Onuitgegeven „Corte verantwoordinge ..... op het ..... relaes bij den Portugesen ambassadeur aen Haer Ho: Mo: overgegeven van het gepasseerde binnen Tutucurin .....")*.

dat wij van onse zijde alle vlijtt ende diligentie, die ons moraliter mooghlijck zall wesen, sullen aenwenden, dat de voorschreven somme binnen genoemden tijt werde betaellt, alsmede dat metten eersten van dese belofften een obligatie werde gemaeckt ende van de voornaeme persoonen der voorschreven plaetsen onderteekent, waerbij haer sullen verbinden de voorschreven somme binnen de genoemde tijt te betalen ende bijalldien de voorschreven betalinge niet en volgt, soo verclaert gemelten Heer gouverneur, dat zijn toevlught weder zall nemen tottet reght van oorlogh tusschen de volckeren gebruijckelijck, met reciproque belofften van de zijde van den Heer Gouverneur, dat binnen den genoemden tijt de voorschreven plaetsen, derselver jngesetenen, vaertuijgen en goederen, zoo te zee als te lande, geen molestie offte hostiliteijt sall geschieden, mitsgaders dat de voorschreven betalinge gevolght zijnde, de voorschreven volcken om de geroerde injuriën ende schaden, nogh ter zee nogh te lande, meer zullen worden beschadight door hem noghte ijmandt der onderdanen van de Nederlantse Comp^e^, in persoonen noghte goederen. Jtem beloofft de voorschreven gouverneur, dat zoo haest hem dit voorschreven obligatie ter handt gestellt sall wesen, met een gedeellte van het bedongen gelt, wederom senden ende doen senden sall de 10 vaertuijgen die om zijn volck over te voeren genoodtsaekt is geweest van hier mede te nemen, [1] mitsgders de drie clocken die wegh is voerende. [2] Alles ter goeder trouwe ende sonder bedrogh. Actum Tutucorin, 19 Februarij 1649. Was onderteekent: **Joan Maetsuijker, Francisco Mallhero,** o p.[3] **Antonio Carvallho de Mesquitta,** pater **Didacus Cardozo.** [4]

---

[1] „Het welck aen hare sijde in gebreecke gebleven sijnde, so sijn de voorschreven voertuijgen mede na Ceijlon gevoert ende de Singalese soldaten ten principale tot buijt gebleven" („*Corte verantwoordinge* . . . . .").

[2] Uit „de kerck van S^t^. Pieter".

[3] O padre.

[4] Geheel deze gebeurtenis heeft kwaad bloed gezet bij de Portugeezen, met wie wij officieel in vrede waren, en aanleiding gegeven tot een protest (1649) van den Portugeeschen gezant bij de Staten-Generaal. De Lusitaansche lezing was, dat de Portugeezen in Tuticorin en de Paravas stonden onder de „protexie ende gehoorsaemheijt" van Portugal. De Hooge Regeering te Batavia ontkende dit en beweerde, dat zij onderdanen waren van den naïk van Madura (Vgl. de reeds genoemde onuitgegeven bronnen en Danvers, *Portuguese*, II, p. 250, 293 f., wiens lezing eenigszins afwijkt van de Nederlandsche bronnen, die hij echter ook heeft gebruikt. Danvers' vermoeden, dat Pattanam hetzelfde is als Kayalpatnam, is juist: „Patanam bij ons genaemt Cailpatnam").

CLXXXVI. KUST VAN KOROMANDEL.

27 April 1649. [1]

Terwijl Mir Jumla, „veldoverste van de kroon van **Golconda"**, den strijd in Carnatica met goed gevolg voortzette, wisten de vertegenwoordigers onzer O. I. C. hem, in *die* dagen nog „een genegen vrunt vande Compe", te bewegen tot het verleenen van allerlei voorrechten [2]. Zóó bij onderstaand kaul, hetwelk den onzen gelegenheid gaf, het aantal harer handelsstations langs de Kust van Koromandel weder te vergrooten, wat dan ook is geschied (Aanteekeningen in het *Contractboek Zeeland; onuitgegeven missive van Laurens Pith „in 't Casteel Geldria" aan Heeren XVII, 21 Jan. 1652; Generale Missives 18 Januari 1649, 24 Jan. 1652*).

Caul door de Heer nabab Miersumela Miermhametsahij aan d'E. Comp. verleend den 27 April 1649.

Ten aansien UE. segd en verneemd, op **Alembrue** [3] Uwe Compagnies negotie te willen drijven en eens te beproeven, ofte aldaar iets goeds in den handel voor uwe meesters te verrigten is, soo geeve deese vrijheid daarom aan d'E. Compagnie, te weten, dat UE. sullen vrij sijn van alle thollen aldaar ende plaatsen rondom, soo wel van de coopmanschappen, die gijlieden koopt als verhandeld, geene uijtgesonderd en dat voor een jaar na dato dat UE. de negotie op die plaatsen begind, sullende, wanneer den handel UE. aldaar welgevalt en genegen zijt, deselve aldaar te vervolgen, naar verloop desselven jaars nader en vaster contract, dat altijd duuren sal, met UE. maken en daar van een nieuw caul verleenen. [4]

---

[1] Uit *Contractboek Zeeland.*

[2] Zoo spreekt *Contractboek Zeeland* van een „caul.... verleend den 27 April 1649, daarbij een derde van den thol der kleeden, die in **Armogam** (zie hiervóór, bldz. 337) sullen werden genegotieerd, gelargeerd werd", enz.

[3] Het *Contractboek Zeeland* teekent hierbij aan: „Alemperwe" (Allemberwe in *Generale Missive, 24 Jan. 1652*). Bedoeld zal zijn het tegenwoordige Allamparwa of Alamparai, ten Noorden van Pondicherri, aan de kust, waar Baldaeus' kaart van Choromandel dan ook een plaats Allenbrue heeft (Vgl. Hunter, *Gazetteer*, I, p. 152).

[4] Nog noemt het *Contractboek Zeeland* een „Caul of eijgentlijk Persiaans briefje van denselven de dato 1 Meij 1649, daarbij d'E. Compagnie en haare dienaaren libereerd van de halve thol, die volgens sijn jongste caul moeste betaald werden, van de maintementos tot handel opgekogt" (Vgl. hiervóór, bldz. 488, noot 2).

Verder zegt *Contractboek Zeeland* nog, dat „met den regent over Caringoelij &a op 24 April 1650 een apart contract (is) aangegaan, eeniglijk den insaam

CLXXXVII. CEILON.

6 Augustus 1649. [1]

Ten gevolge der onzekere verhouding, waarin de Braziliaansche gebeurtenissen ons tegenover de Portugeezen hadden gebracht en van Thijssens „grove botticheijt", zooals de Heeren XVII diens optreden tegenover den maharadja van Kandy (zie hiervóór, bldz. 450, v.) noemden, trachtte Maetsuyker weder met dezen vorst, met wien de oorlog reeds weer was begonnen, op goeden voet te komen. Onderhandelingen werden sedert 1646 gevoerd, welke het krijgsbedrijf echter niet deden staken. Bij deze onderhandelingen kwam ook het verdrag van 1638 (hiervóór, bldz. 308, vv.) herhaaldelijk ter sprake. In 1647 stelde o. a. Radja Singa wijzigingen in enkele artikelen van deze overeenkomst voor [2]. Met groote handigheid en groot geduld werden de onderhandelingen door Maetsuyker geleid en in het midden van 1649 werd het verdrag van 1638, in sommige opzichten gewijzigd, weder bekrachtigd [3] (Vgl. Valentijn, V, 1, c, *Ceylon*, bldz. 121 v.v.; *Berigten Historisch Genootschap*, VII, 2, bldz. 377, v.v.).

Accoort en contract gemaekt door Adam Westerwolt, Extraordinair Raed van India, en commandeur van de tegenwoordige vloot . . . . . [3] in dienst van de Door-

van lijwaten aangaande." Inderdaad komt in Contractboek Amsterdam I voor een „translaet uijt een caull van ..... (den) groodt gouverneur van de landen van Caringoulipalij en Ponnemaelij onder 't gouverneur (ondergouverneur?) van den Heer Mier Sumela aende Heer gouverneur Arnolld Heussen verleent ende gegeven dato 24en Aprill 1650." Het is een overeenkomst, waarbij deze „groodt gouverneur" zich verbindt, de Nederlanders in hunnen „handell behulpzaam te zijn", maar zij is niet van publiekrechtelijken aard. De plaats Alenbreu behoorde „onder Caringoulij", waaronder ook ressorteert „Cheour", waar de Nederlanders een „factoor" hadden. Karanguli ligt ten N.W. van Madras. Cheour is mij niet bekend; wel meldt Hunter, *Gazetteer*, II, p. 420, een rivier Cheyair in die buurt.

[1] Uit *Contractboek Zeeland*. Met het oog op de mededeelingen bij Valentijn en in de *Berigten Historisch Genootschap* is niet te twijfelen aan de juistheid van den datum; ook het exemplaar in *Overgekomen brieven en papieren Ceilon, 1703, I*, heeft 6 Augustus. De Maharadja teekende eenige maanden later (vgl. Valentijn, *Ceylon*, bldz. 127; *Berigten Historisch Genootschap*, VII, 2, bldz. 389).

[2] Zij zijn (zonder datum) opgenomen in het Contractboek (tusschen stukken van Juni en September 1647) onder den titel: „Copie artijculen, waerinne den kok Raija Singa versoeckt, veranderingh magh gedaen werden .....". Voorzoover noodig wijs ik op enkele daarvan in de noten bij dit contract. Deze „articulen" komen ook voor in *Overgekomen brieven en papieren 1647, IV*.

[3] Men zie voor het niet opgenomene de lezing van het verdrag van 1638 (hiervóór, bldz. 308, v.v.). Ik neem alleen op de wijzigingen van beteekenis, niet ook die in spelling en bewoordingen.

luchtige Heeren van de Oostindische Compagnie, die 't wel gevonden hebben, door approbaetsie [1] van de Heer Gouverneur Generaal en Raeden van India . . . . aan d' eene zijde; ende den Serenissime en Zeer Mogende Raja Singa Rajie, keiser van Ceilon etca, met de vasalen van zijn Rijk, onderdanen van Zijn koninklijke kroon . . . . . .

3.

Ende ingevalle dat eenige van die voornoemde fortressen, retranchementen ende andere defensive plaatsen, waer die zouden mogen wezen, door ons en Zijn Keijserlijke Majesteit wierden ingenomen en g'eischt ende [ingevalle] dat Zijn Majesteit [zulks] begeerde [2], dat die [dan] van onze krijgsofficieren, soldaten, geschut en nodige ammonitie wierden verzien en bewaert tegens de magt van den vijand; ende [ingevalle] dat wij dan oordeelden, dat niet de gezeide fortressen sufficant nog defensief genoeg waren, om haer tegen te staan, dan zal Zijn Keijserlijke Majesteit gehouden weezen, om die te doen verzien en versterken op zijnen koste, tot dat die wel gefortificeert zijn.

. . . .

10.

Zo lang dat de schuld van de onkosten, gedaen bij de Compagnie ten dienste van Zijn K. Majesteit niet zal voldaen worden, zal aen geen ander natie canneel mogen gegeven worden, als aen de gemelte Compagnie alleen nog na de voldoening van de gezeijde schult en zulx omdat de Hollandsche natie aan Zijn K. Majesteit heeft altijds gedaen goede en getrouwe diensten. Zo langh als deze vreede gemaekt in eeuwigheit aen de zijde van de Hollandsche natie onderhouden word, zal aen geen ander natie canneel gegeven worden nogh andere verboode goederen in deeze capitulatie begreepen, maar of het geviel dat eenige dingen van de andere rijken zouden van noode zijn tot dienst van dit K. hof, zal Zijn K. Majesteit de voornoemde goederen zenden en geven aen die landen die onze vijanden niet toekomen. [3]

[1] Vgl. den aanhef van 't oorspronkelijk verdrag (hiervóór bldz. 308).

[2] Vgl. hiervóór, bldz. 309 en noot 6. Wat tusschen [ ] staat, is door mij duidelijkheidshalve ingevoegd.

[3] Dit artikel luidt dus anders dan het oorspronkelijk artikel 10, en veel minder strikt. Volgens de voorgestelde *„Artijculen" van 1647* wilde Radja Singa

11.

Dat ook Zijn K. Majesteit zal zijn gehouden aen de onkosten van de scheepen, die tot zijnen diensten van zijn landen zullen nodigh wezen en dat wij ten minste alle jaeren konnen wegzenden een of twee scheepen, geladen met kostelijke goederen, gelijk zijn caneel, peper, cardamon, indigo, wasch, en het overige (volgens den tijd en de constitutie van de landen).[1] in de scheepen, die na Batavia of Agatatera (?) [2] gaen . . . . .

12.

Zijn K. Majesteit zal toestaen, dat onze kommissaris en kooplieden zullen vrij gaen ende wandelen rontom en in de landen van Zijn K. Majesteit van Ceilon zonder eenige quellingen of schaden, om hun negotie en handel te doen met de ingesetenen van de genoemde landen. Ende nadat eenige goederen binnenslands zullen gekogt wezen voor die prijs, dat die weerd zijn in de havenen, dan zullen de gezijde ingesetenen gehouden weezen, om die gekogte goederen of koopmanschappen met draegbeesten te brengen tot op de strand, logie of scheepen. Maer als die gekoft zijn voor de prijs van binnenslands, dan zullen de gezijde ingezetenen, van dewelke die goederen zijn gekoft, niet gehouden wezen om die te brengen op eenig van die plaetsen zonder daervoor betaelt te worden. [3]

Ingevalle dat een Hollander of iemand van zijn volk een misdaed begaet in deze stadt, dorp, haven of eenige van de landen van Zijn K. Majesteit, zullen de officieren van de justitie aldaar gehouden wezen, om die in verzekeringh te nemen, en zenden na de officieren van de justitie van de Hollantse natie, die de naeste zullen zijn, om daer gestraft te worden volgens de begaene misdaet. Op dezelve

---

het verbod van uitvoerhandel van zijne onderdanen alleen beperkt zien tot „onse vijanden", waarop dan volgde: „die d'Hollanders vrunden en vijanden zijn, d'Maij[t] d'selve ook zijn." Maetsuyker „remarqueerde eenlijk, dat het 10[de] artikel ten opzichte van den caneel niet met d'intentie overeenkwam, als sustinerende, dien reukbast voor de Nederlanders niet half zoo veel waard te zijn, wanneer andere natien daerinne mede deel kregen, behalve dat in het vorige contract expresselijk bedongen was, dat wij die alleen moesten hebben, en in welke hoop Zijn Ed. gedachte voorwaarden dan ook op approbatie van de Hooge Indiasche Regeering onderteekende....."

[1] Op de tusschen haakjes geplaatste toevoeging was de Maharadja gesteld (*Artijculen 1647*).

[2] Schrijffout voor Jakatra?

[3] Ook deze toevoeging werd door den Maharadja gewenscht.

manier, als iemand van de onderdaenen van Zijn K. Majesteit, van wat natie hij zoude mogen zijn, een misdaet komt te begaen in eenigen van de plaetsen waer de Hollanders woonen, zoo zullen haer officieren en ministers gehouden weezen, om die zonder uijtstel te zenden na de officieren van Zijn K. Majesteit, die de naeste zullen leggen, om daer gestraft te worden volgens de misdaet die hij of zij begaen heeft. Maer als de onderdanen, zoo van d'een als van d'ander zijde, brengen saufconduit, zoo zullen zij vergeven worden van de misdaet, die dat zij begaen hebben, behalven van 't crimen laese majestatis. [1]

13.

Dat mede ieder een, niemand uitgezondert, van die geene die met ons handelen, geen magt zal hebben, om achter te houden eenige van de goederen, over welke wij met haar zullen gecontracteert hebben, eer zij ons daerover satisfactie en contentement doen. En ingevalle daerinne jmand in gebreeke gevonden werd, zoo zal hij datelijk wegens onze overheeden in hechtenisse genomen worden en overgegeven aen een van de officieren van de justitie van Zijn K. Majesteit, die het naeste leggen zal, om hem tot satisfactie te dwingen, ende het zelve zal verstaen worden van de schuldenaer, die iets zal schuldig blijven. Ende ingevalle den schuldenaer niet heeft om te betalen, zal denzelven den crediteur overgelevert worden. [2]

. . . .

16.

Dat Zijn K. M. nog zijne onderdanen, wie die zouden mogen weezen, niet zullen vermogen, na dit gemaekte contrakt eenige heijmelijke of openbaere correspondentie met de Portugeesen te houden, die onze en haer vijanden zijn en daervoor altijds gehouden; nog zullen dezelve niet konnen maeken met de gezeijde Portugeezen eenig accoord of contract van coopmanschap of andere, maar ter contrarie die te houden voor haer openbaere vijanden. Ende ingevalle iemand van de onderdaenen van Zijn K. M. quam eenige goederen te verkopen aen de Portugeesen, die zal moeten gestraft worden tot een exempel van de anderen. Hier word verklaert, dat dezen articul zal punctuelijk onderhouden worden, zoo laugh als de Por-

[1] Eene nadere uitwerking van het beginsel, neergelegd in het oorspronkelijk artikel 12.

[2] Ook omtrent de wijziging van dit artikel spreken de *Artijculen 1647*.

tugeesen vijanden zullen zijn, maer ingevalle dat na deezen Zijn K. Majesteit quam vreede te hebben met de Portugeesen, dan zullen die als vrinden getracteert werden. [1]

. . . .

19.

. . . .

Dit contract is gemaekt en gesloote bij Zijn K. Majesteit van Ceilon ende den heer Adam Westerwolt, Raed Extraordinaris van India, en commandeur van de tegenwoordige vloot, ende den heer Willem Jacobsen Coster, admirael van de gezijde vloot, in 't land van Batticaloa binnen de palijs van Zijn K. Majesteit, den 23 Mei 1638.

[2] Zijnde tusschen den Zeer vermogende Heer Raja Singa Rajie, keijser van 't eiland Ceilon, ende de doorluchtige Hollandse Compenie eenige differenten opgeresen over de onderhouding van 't bovenstaende contract. Heeden den 6 Aug° 1649 is 't zelve door Gods genade gerenoveert tusschen Zijn K. Majesteit ende den Gouverneur en Raed van de gezijde natie, en tot bewijs van de waerheit van beijde zijden geteekent in de fortresse van Zijn K. Majesteit. Gale den 6 Aug.° 1649.

Onderstond: ende was getekent met gewoonelijke handteekening van **Ragia Singa Rajie**, waernevens stond Zijn K. Majesteits zegel in roden lakke gedrukt. Lager: was getekent **Jan Maetsuijker, Albert Hoogelandt, Burgaert Cocx, Joan Croon, Philippus Angel** ende **J. de Vogel**, secretaris. Daernevens stont sCompenies zegel in rooden lacke gedrukt. [3]

---

[1] De laatste zin van dit artikel is nieuw.

[2] Dit slot is natuurlijk in 1649 aan de overeenkomst toegevoegd.

[3] Hoe weinig Maetsuyker op de duurzaamheid van dit hernieuwde verdrag steunde, blijkt uit wat hij schreef aan de Hooge Regeering te Batavia, dat men zich niettegenstaande het hernieuwen van het contract van vrede „van Ragia's opregte meeningen weinig goeds konde beloven, dewijl hij zijne kwade gangen nooit zoude kunnen ontwennen, weshalven de Ed. Comp^e hem door middel van geweld tot reden zouden moeten brengen" (*Berigten Historisch Genootschap*, t. a. p., bldz. 389). De Nederlanders weten veel aan zijn hoogmoedswaan: „De koninck Radja Singa is eijndelijck tot soo groote dwaesheijt vervallen, dat Here God genoemt wil worden". Hij wilde, dat de Nederlanders zijne onderdanen zouden volgen in deze „godtloosheijt" en werd boos, toen dit werd geweigerd (*Onuitgegeven Generale Missive, 24 Januari 1652*).

CLXXXVIII. SURAT.

19 September 1649. [1]

Het doorzetten onzer monopoliestaatkunde ten opzichte van het Maleische schiereiland, vooral ten aanzien van het tin (vgl. óók hiervóór, bldz. 364, v.v., 400, v.v., 414, v., 437, v.v.), had vèrstrekkende gevolgen. Vóór de insluiting van Malaka (vgl. hiervóór bldz. 394) door de onzen had een sterke vaart plaats gevonden van kooplui o. a. van Vóór-Indië, welke het dáár zoo gewilde tin opkochten en hunne manufacturen op het Maleische schiereiland aan den man brachten. De Portugeezen hadden die vaart toegelaten, maar haar onder hun contrôle gesteld en tevens met de tinrijkjes bepalingen getroffen omtrent een deel der tinleverantie aan hen. Gedurende de insluiting van Malakka door de O. I. C. was die vaart blijven bestaan zonder het handhaven dier contrôle en dier beperkende bepalingen en de kooplieden o. a. van Surat waren dus gedurende eenige jaren aan dien nieuwen toestand gewoon geraakt: een toestand, hun voordeelig. Of wel, zij kochten in Atjeh (Perak [2] was een Atjehsche vasalstaat gebleven) het tin op, door Atjehsche handelaren uit de tinrijkjes gehaald en sleten in Atjeh hunne kleedjes, welke van daar uit naar Sumatra's Westkust b.v. kwamen ten nadeele van 's Compagnie's handel alweer. Ten opzichte van de tinquartieren zelven had Van Diemen reeds doorgetast. Tegenover Europeesche schepen werd een tolpolitiek toegepast (vgl. ook hiervóór, bldz. 481, noot 1). Met Atjeh werd in 1645 een regeling getroffen, die misschien eene bevredigende oplossing zou hebben gegeven, indien zij in practijk was gebracht geworden. Maar de „Mooren" van Vóór-Indië bleven op Atjeh en 't Maleische schiereiland handel drijven en de O. I. C. kreeg „in plaetse van thin maer schoone woorden ende een vriendelijck gelaet".

De toestand werd zóó, dat in 1646 zoo goed als geen tin uit het Maleische schiereiland door de O. I. C. werd gekregen en dat men in Malaka, had men dáár den peperexport niet gehad, „gewoont soude hebben, niet anders dan off men met triaquel [3] te coop hadde geseten." De gouverneur van Malaka, Thijssen, de ex-gouverneur van Ceilon onhandiger gedachtenisse, gaf reeds het denkbeeld aan de hand van dwang óók tegenover de handelaren van Vóór-Indië (Surat o. a.) „Mocht dit volcq altesamen eenmaal de see verboden blijven, soo souden de Malacxse vruchten eerst recht gesmaect werden, ende staat het hier andersints metten handel van tijt tot tijt noch meer te vervallen." Den 3 Juli 1647 werd in Rade van Indië besloten, den „Mooren van Suratte, Choromandel, Bengale, Peguw enzoovoort..... den handel soo wel in Atchin als de tinquartieren t'interdiceren op poene, soo daer weder in toecomende verschijnen, dat voor goede prinsen aengeslagen sullen werden....." En de Hooge Regeering toonde, dat het haar met deze resolutie ernst was: niet alleen de tinquartieren werden voor de

[1] Uit het Contractboek.
[2] Vgl. *Bouwstoffen*, III, bldz. VIII.
[3] Een geneesmiddel.

vreemde handelaren afgesloten, ook de reede van Atjeh werd door onze schepen bekruist.

Inmiddels kwam er weder eens (vgl. hiervóór, bldz. 388) ontstemming tusschen de O. I. C. en de Suratsche autoriteiten over aangelegenheden, meer bizonder de toestanden in Surat zelf betreffende. In den nacht van 19 op 20 April 1648 was onze loge dáár „van omtrent 150 wel gewapende roovers besprongen ende met gewelt gespolieert, sonder dat d'onse eenige assistentie vanden Gouverneur ofte des stadts wacht is gedaen, in welcke furie den portier ende twee adsistenten seer deerlijck gequetst wierden, waer van d° portier ende een adsistent..... overleden sijn." De Gouverneur deed niets om de roovers te straffen en het gestolene terug te doen geven: „wel beloften, maer geen effecten." De Hooge Regeering besloot den 22 Juli, „de saecke door de wapenen te redresseren" en zond in Augustus een flinke vloot daarheen onder bevel van den oud-directeur van Surat Arend Barentsen [1]. Men zou graag „een goed ende bondigh accoord (zien) geobtineert", waarin onder meer ook diende te worden bepaald, „dat de Mooren voortaen de vaert met hare schepen van Suratte, Bengalen ende andere plaetsen naer Atchin, Pera, Queda, Oedjong Salangh, Malacca etc^{a} sullen moeten verlaten....." In het midden van September bracht de vloot van Barendsen te Surat twee veroverde schepen en koopwaren van den Grootmogol ter waarde van anderhalf millioen gulden. „Dezen onverwachten slagh heeft jnden ouden gouverneur Miermosa ende alle de Moorsche cooplieden soodanigen bevreesden alteratie ende nederige submissie veroorsaekt, datse (van) dese schriftelijcke voorgestelde 23 articulen (een deel) datelijck aenden directeur Van Teijlingen (opvolger van Barendsen) hebben toegestaen ende jngewillight, oock op haren alcoran solemmelijck beswooren....." Daarna werden de 15 tonnen gouds weder aan de Suratsche autoriteiten teruggegeven, wat G. G. & R. (en dit niet ten onrechte, wanneer men de vage toezeggingen of ontwijkende antwoorden op vele van onze eischen ziet) „te praematuur" oordeelden „ende wellicht eenigh obstacul mocht veroorsaecken, hoewel de vrinden ons van 't contrarie verseeckeren....." (Vgl. Heeres, *Bouwstoffen*, III, bldz. VIII, v.v., XVII, XLIII—LVI en de „Documenten").

D'onderstaende artijculen zijn de gecommitteerdens van d'gouverneur Miermosa, [2] die seer gaerne sagh, ['t] different spoedigh moghte affgedaen ende alle questie ter neder geleght werden, op 18^{en} 7^{ber} 1649 voorgedragen, ende hebben daerop d'vollgende andtwoordt becomen.

1.

Eerstelijk versoeken, dat een eijgen packhuijs naer ons wellgevallen op 't pleijn van 't Cassteell mogen timmeren, om daerinne onse

[1] Barendsen was in 1648 als zoodanig afgetreden en opgevolgd door Johan van Teylingen.

[2] Gouverneur van Surat namens den Grootmogol. Vgl. hiervóór, bldz. 269, 280.

cargasoenen in plaets van [int] Moors tollhuijs, daer desellve jaerlijcx veell vermindert werden en all te merckelijck onderwicht subject zijn, ter eerster jnstantie te brengen, mits dat den ordinarij toll in opreghtigheijt sullen volldoen; ende dat voorts den onbecommerden handell in 't gantsche rijck sonder eenige molestie offte affpersinge van ongewoone gereghtigheden mogen gauderen.

Een plaets offte huijs buijten, dogh dight bij d'allphandigo [1] tot t'Comp^e^ eijgen gebruijck zijn ons toestaende.

2.

Dat onsen handell in **Bengale** [2] ende d'omleggende quartieren liber mogen vervollgen, met exclusie van alle thollen, except in **Pipelij**, [3] daer de goederen werden affgescheept, gelijck te voren bij firman van Sijn Maij^t^ geobtineerdt hebben, dogh bij de schrapende gouverneurs niet aghtervolght nogh onderhouden: [4] derwegen daerover, als andere onlijdelijke vexatien, aen den gouverneur in Bellesoor [5] Melckbecq [6] hebben gedoleerdt, door [7] gaer weijnigh soulaes erlanght, wes ook voorgenomen hebben, wij, soo verre de gewellden niet cesseeren ende ons geen bondigh couwell van Zijn Maij^t^ voor gerepeteerde plaetsen en vergunt werdt, [8] onse reghtmatige saeke met de wapenen voor te staen.

Dit point van ons niet geadvoijeerdt, maer sall door den Commandeur omtrent den Koninck [9] versoght moeten werden. Onderwijlen sullen de gecommitteerden so veel traghten uijt te wercken, dat d'E. Comp^e^ tot haer gewenst ooghwit sall raeken.

---

[1] Tolhuis.

[2] Maakte toen deel uit van het rijk der Grootmogols. Vgl. hiervóór, bldz. 267. Maar hier wordt blijkbaar vooral bedoeld Orissa, waarin zoowel Pippli als Balasor waren gelegen (Vgl. hiervóór, bldz. 332, maar ook *Bouwstoffen*, III, bldz. 53, v.).

[3] Vgl. hiervóór, bldz. 268.

[4] Vgl. hiervóór, bldz. 268, enz.

[5] Balasor aan de Westkust der Golf van Bengalen, 21° 30′ N. B., in het Noorden van Orissa, dat sedert 1578 tot het rijk van den Grootmogol behoorde (Hunter, *Gazetteer*, VII, p. 199).

[6] Vgl. *Dagh-Register 1643—1644*, bldz. 287, v., 292; *Bouwstoffen*, III, bldz. 439.

[7] Schrijffout voor „doch"?

[8] In *Contractboek Zeeland* wordt genoemd een „Caul van den Serlaskeer van Orixa d'a° 1648, waar hij tholvrijen handel in sijn gebied vergund." Ik heb het stuk niet aangetroffen.

[9] De Grootmogol.

3.

Restitutie van de penningen, die ons naest eenige jaeren in **Suratta** [ende] **Amadabath** onder ongefondeerde protesten zijn affgedrongen, als mede vergoedingh van de tollen, die onse caffilas op den wegh van **Agra** ende Amadabath hebben moeten betalen, nietjegenstaende t'Conings firmans t'contrarij mandeeren. [1] 't Affgeperste dan, gelijck sulx van tijt tot tijt perfect geannoteerdt is, monteerdt R$^{o}_{a}$ [2] 41479, welke penningen versoeken, ons weder toegestellt mogen werden.

Dit zall als vooren mede van Sijn Maij[t] versoght moeten werden.

4.

Dat ons de gerooffde penningen uit 's Comp[s] logie, bedragende R$^{o}_{a}$ 59.000. — [3] met den eersten mogen goedt gedaen werden ende dat ons wegens 't spolieren van de logie, mitsgaders 't massacreeren van ons volck, wijders voort affront, dat daerbij geleden hebben, 20.000 R$^{o}_{a}$ [4] sullen moeten toecomen.

De gerooffde penningen, bedragende 66.000 guldens, belooven ons met ten alldereersten [naer] ons eijgen begeeren te restitueeren, aengaende d' 20.000 R$^{o}_{a}$, die wegens spolieeren van 's Comps logie ende vergoten bloet zijn begerende, susteneren onredelijk te zijn, gemerckt de dieven niet op te speuren sijn en waerdt zake desellve te attrapeeren waren, willde ons desellve gairne, om daermede nae ons gelieven te handelen, overleveren.

5.

Dat de Mooren voortaen met hare schepen van Suratta, Bengale ende andere plaetsen naer **Aetchin, Pera, Queda, Oejdijangh Salangh, Malacca,** etc[a] sullen moeten naelaten, off dat desellve voor goede princen sullen aenslaen ende voor verbeurdt verclaren, ter oorsake d'E. Comp[e] met de lantsregenten van Aetchin in contentie zijn gecomen ende desellve vaerwaters beset houden, om de entrance van de Mooren ende andere te beletten; daervan oock niet zullen desisteren, voor ende alleer ons alles contentement zij gedaen.

[1] Vgl. hiervóór, bldz. 388, v.

[2] „1 Ropia doet (in Suratte) 30 stuivers" (Valentijn, *Batavia*, bldz. 359).

[3] Of 19000? Duidelijk geschreven is het eerste cijfer niet. „'t Gerooffde bedraeght omtrent 30000 guldens", meenden G. G. R. nog, toen zij de Generale missive van 18 Januari 1649 schreven (*Bouwstoffen*, III, bldz. 372; vgl. beneden).

[4] Het laatste cijfer is niet geheel duidelijk.

Dit beloven naer te comen ende geen schepen derwaerts te largeeren, voor ende alleer t staende different tusschen slandts regenten van Aetchin en d'E. Comp^e ten vollen sall affgehandellt wesen ende daer op nader ordre van den Gouverneur Generaal aen den Commandeur gegeven zall werden.

6.

Dat ons in corten sonder eenigh tegenstreven de 2 besneden Nederlanders sullen moeten overgeleverdt werden, dogh bijalldien wat verre van de handt moghte zijn, dat ons in zodanige geval 4000 R^s_a [1] tot onderpandt ter handt zullen stellen, onder reserve dat gemelte somme zoo haest ons genoemde Nederlanders sullen overgeleverdt zijn, weder uitkeeren zullen.

Op dit artijkell brengen in, dat d'eerste besnedene all over vele jaeren uijt dit naer 't Persiaense rijck vertrocken zij, ende dat den laesten fugitijff over 8 maenden dese werellt affgestorven is, in voegen geen remedie weten, om ons desellve weder ter handt te stellen; bij zoo verre t doode gebeente begeerten, sullen t'ons beschicken.

7.

Dat geen Compagnies dienaers, die na desen futitijff moghten werden, zullen mogen aenhouden, veell min besnijden; ende zoo eenige suballterne gouverneurs buijten kennis van den Ko^k haere subberstitie wegh daer in willde nacomen, eghter verbonden willen zijn, densellven aen ons weder over te leveren.

Dit versekert, ons van d'Co^k zall jngewillight werden, bijalldien niet in de Resspoetse [2] offte andere plaetsen, buijten jurissdictie van Zijn Maij^t zijnde, gevlught moghte wesen.

8.

Dat d'oncossten zullen vergoeden, die tsedert beclimmen vande logie voordt waeken van de Nederlandsche ende Moorsche solldaten gedaen zijn.

Aengesien allreede 't gerooffde promitteren te vergoeden, soo connen met geen goedt fatsoen dit 8^e artijkell toestaen.'

[1] Het laatste cijfer is niet geheel duidelijk.

[2] Rajputana (in het N.W. van het tegenwoordige Britsch-Indië) was wel grootendeels veroverd door de Grootmogols, maar de Rajpoetsche hoofden namen een nog tamelijk onafhankelijke stelling in (Vgl. Hunter, *Gazetteer*, VII, p. 511, f.; Lane-Poole, *Mediaeval India*, passim, o. a. p. 239, 253 ff.).

9.

Dat voortaen zoodanige waght sullen moeten houden, dat 's Comp[s] dienaers ende middelen van diergelijcke aanvall bevrijdt blijven ende, wederom geschiedende, dat de schade zall moeten boeten.

Werdt van de gecommitteerde geadvoijeerdt ende beloven, zodanige waer [1] naer desen te sullen houden, dat d'E. Comp[e] buijten alle schade sall blijven.

10.

Offt gebeurde t'eeniger tijt, dat God verhoede, onse caffilas in den wegh van eenige struijkroovers aangerandt ende door haer sommige goederen te rove wegh gevoerdt wierden, dat den gouverneur dier plaets zall gehouden wesen, desellve op te zoeken ende becomende aen d'onse te restitueeren; ende offte bij nalatigheijt van dien verbonden zijn, selffs de gestolene goederen te vergoeden.

Hierover moet van den Co[k] een firman versoght werdende, die ongetwijffellt t'sellve toestaen zall.

11.

Dat in alle steden, vlecken ende wegen, onder den Co[k] staende, van thollen, raderijen ende gereghtigheden offte wadt naem het moghte geven werden, zullen vrij blijven except den toll van **Broodtchia** en Suratta. Ende bij soo verre conden bethonen, dat van s'Coninghs subjecten ende raderijen offte onder dien schijn jetwes anders s'Comp[e] caffilas offte hare dienaers affgedwongen zij, dat de penningen door Zijn Maij[ts] duwan in Suratta zullen moeten geresstitueerdt ende dienvolgende een firman apardt op den presenten ende namaells te comen d[o] verleent werden, die dan t'sellve in rekeningh can passeeren, om door s Konings cancelier van de violateurs van Zijn Maij[t] firman dobbel offte meerder, gelijck zoodanige well meriteeren, affgehaellt te werden.

Dit zall mede zender twijffell op ons versoek van Zijn Maij[t] vergunt werden, gelijck d'gecommitteerdens ons zijn versekerende.

12.

Dat d'cargatie der uijtgaende goederen in de Souratssche tholl zall blijven op dien voedt, gelijck bij jonghste firman gestellt is.

Hierinne zall noijt eenige veranderinge geschieden, maer belooven 't zellve op de oude voedt voordtganck zall nemen.

---

[1] Wacht?

13.

Dat den tholl van d'incomende waren, gelijck in eenige jaeren nae den anderen geschiedt is, soorte met soorte zullen volldoen ende betalen.

Alsvooren.

14.

Dat ons aengebraghte cargasoenen mogen verzenden ende vercoopen aen wien ende werwaerdt het ons sall gevallen, sonder dat den Sourats gouverneur ons offte eenige coopluijden daerin zall obsterren mogen.

Dit zall ons insgelijcx noijt belett werden.

15.

Dat geenige gouverneur, meerder offte minder officieren int copen van alle waren, die ons zoude mogen dienstigh zijn ende int opbereijden der sellver zullen hinderlijck wesen noghte ook beletten, zoodanige makelaers offte andere dienaers, tzij Moors offte Benjaense, te gebruijcken, die wij oordeelen ons de besste dienst doen connen, zonder desellve eenige schattinge offte lassten ten dien regarde op te leggen.

Ongetwijffelt zall ons dit mede conform de aendieningh van de gecommitteerdens van de Coningh ingewillight werden. Ondertusschen beloven ons, in Zuratta 's Comp^{s} negotie te geenige dage te zullen becommeren.

16.

Dat ook niemandt, 't zij groot offte cleijn, zall ondernemen, ons int verzenden onzer goederen te obsteren offte onse caffilas op te houden, nogh te beletten daertoe carren offte camelen aennemen, veell min desellve ons affhandigh te maken, wanneer onse vraght aengenomen hebben.

Op ons versoek sall ons dit van den Co^{k} niet geweijgert werden.

17.

Bij alldien tussen beijde de natien eenige quetsie ontstont ende daerdoor een dootslagh geschieden moghte, dat de Gouverneurs haer daerin niet verder zullen moeijen als den delinquant, 't een Moordt [1] zijnde, nae behoren te straffen ende een Nederlander offte Companies dienaer over te leveren, nu [2] door hem volgens onse wetten nae

[1] Schrijffout voor „Moor."

[2] Om?

exigentie van zaeken gepunieerdt te werden ende ijmant met Moorse vrouwen sigh vermengende, mede in onsen handen te stellen om zijn behoorlijke straffe daervoor te ontfangen.

Dit moeten mede van den Ko^{k} versoeken, dogh in Suratta sullen ons daerinne mede contentement geven.

18.

Jndien 't gebeurde, dat Godt verhoede, bij ongeluck van storm, onweder, gronden offte clippen eenigh schip quam te verongelucken en de goederen strandende door Zijn Maij^{ts} onderdanen geberght, gevist offte gevonden moghten werden, dat desellve sullen conserveren ende aen de eijgenaers restituteeren moeten.

Dit werdt ten vollen toegestaan, dogh wederzijts.

19.

Dat wij voortaen de procure van den rouwen sallpeter mitsgaders raffineeren dersellven vredigh mogen bevorderen ende dat ons de zuballterne gouverneurs noijt int verzenden van dien obsteerden, veell min eenige tholl offte gereghtigheijt (gelijcx over twee jaren den hertogh Gaetchin jegens alle reden gedaen ende d'E. Comp^{e} onreghtmatigh 600 R^{n} affgeperst heefft) opleggen sullen.

Moet bij den Coninck gesolliciteerdt werden.

20.

Dat den Commandeur na desen geen licentie, wanneer nae strandt offte eenige andere plaetsen will vertrecken, van de Surattschen gouverneur sall behoeven, allsoo sulcx een grote zervituijt aghten te wesen.

Dit zall den Commandeur noijt belet offte geweijgert werden. [1]

21.

Dat degene die in toecomende de Hollanders sall blasphemeren offte meer schelltwoorden injurie, [2] van de Gouverneur offte reghter in presentie van den gejnjureerden offte [3] zwaerste gestraft zall werden, gemerckt geensints willden gedoogen, dat onse natie naer desen van de Mooren geaffronteerdt offte geschollden sall werden.

Dit zall mede stant grijpen.

---

[1] Alweer geen rechtstreeksch antwoord op de vraag.

[2] Hier ontbreken blijkbaar enkele woorden.

[3] Schrijffout voor: „opt."

22.

Dat de vaentjens, die voor dato omtrent d'Nederlantse tent voor **Souhalij** [1] tot grote smaet van onse natie opt moor dienaer [2] graff gewaijt hebben, zullen moeten aghterwege blijven off anders van d'onse, die sodanigh affront niet meer gedoogen willen, affgeruckt ende gescheurdt sullen werden.

Dit zall mede stant grijpen.

23.

Dat 't Hollants vaertuijgh, twelck voor desen in de rivier van Suratta gehadt hebben, ende 't geene nae d°, [3] wanneer 't oude d° [4] moghte vergaen offte versleten wesen, nogh moghten timmeren, niet affgeschafft offte verboden zall werden, maer integendeell, dat 't sellve op sijn oude plaetse zall blijven leggen ende wij daermede niet alleen onse affaijren verrighten, maer nae gewoonte ook ons vermaek in de rivier met heen ende weder zijlen mogen nemen.

Dit laetste artijkell sall jnsgelijcx niet verboden werden. [5]

CLXXXIX. ATJEH—SUMATRA'S WESTKUST.

6 en 9 November 1649. [6]

Toen, tengevolge vooral van de handelspolitiek der O. I. C. ten opzichte van het Maleisch Schiereiland (zie hiervóór, bldz. 520), de verhouding tusschen haar en Atjeh zéér gespannen was geworden, kwam in September 1649, als gezant der Hooge Regeering, Johan Truijtman aan

---

[1] De ankerplaats voor Surath (Suwali) ten Noorden der Tapti; op de tegenwoordige kaarten Savali (Vgl. Hunter, *Gazetteer*, VIII, p. 478).

[2] Schrijffout voor „moordenaers."

[3] Dato.

[4] Dito.

[5] De Bewindhebbers waren allesbehalve tevreden op de Hooge Regeering, toen zij van haar de plannen vernamen tot het optreden tegen Surat en de instructie van Barendsen. Toen de voorloopig-gunstige uitslag van diens optreden hun bekend werd, werd hun toon tegenover G. G. & Raden anders. Maar zij vreesden toen, dat men in Surat zich wel niet aan 't verdrag zou houden. 't Zou „daer so effen (wel) niet continueren" (*Onuitgegeven missives van de XVII aan G. G. & R. 29 Maart 1649, 10 Sept. 1650;* Heeres, *Bouwstoffen*, III, bldz. LVIII, v.v.; vgl. Mijer, *Instructien*, bldz. 86, v.).

[6] Uit het Contractboek.

Sumatra's Noordkust. Hij wist zooveel diplomatiek beleid ten toon te spreiden, dat hij de Sultan steeds tot meerder toegeven bracht: „Ick en weet niet, wat nu de Hollanders voortaen al meer sal geven", riep zij eens bij de onderhandelingen uit. Zóó wist hij haar te bewegen, onze privilegies op Sumatra's Westkust (vgl. o. a. hiervóór, bldz. 345, v.v.) in de meest besliste termen te bevestigen. Dit had ten gevolge onderstaande overeenkomsten met verschillende streken van die kust (Vgl. Heeres, *Bouwstoffen*, III, bldz. LIV, v. en de „Documenten", o. a.. bldz. 481—503, waar de overeenkomsten van 6 en 9 November zijn afgedrukt).

Contract ende overeencominge tusschen de Nederlandsche Geoctroijeerde Oostindische Comp^e ter eenre ende d'Aetchijnse ondersaten op de **Sumatrase Westkust** jn de plaetsen van **Tijco, Priaman** en **Indrapoura** [1] ter ander ander zijden gemaect ende verhandellt door de respective gecommitteerden wederzijts, namentlijck de gesanten van de Aetchince Maij^t ende dien van wegens d'Ed^e Heer gouverneur generaal in Batavia, hier onder genomineerdt, [2] alles ten overstaen van de respective panglimas ende oppergebiederen van die plaetsen, mitsgaders van s'Comp^s presente cooplieden, thans op voorschreven plaetsen in handell zijnde.

Voorts eerst is opt voordragen wegens d'E. Comp^e onder de regeringe van d'Ed. Heer gouverneur generael Cornelis van der Lijn en Heeren Raden van India desen jare van de Maij^t de coninginne [3] Mamoelia Paducca Sirij, sulltan in **Aetchin**, geobtineerdt ende dienvolgende ook per schrifftelijke esstemia toegestaen ende gelast, in de plaetsen van Tijco, Priaman ende Indrapoera een vasst, bondigh ende jmmer duijrent contract te maeken door ons van de Nederlandtsche Comp^e met heure onderzaten respective over een seker ende vast blijvende prijs in de verhandelende cleeden van

[1] Deze drie peperhavens worden ook in 't contract van 1641 genoemd (Zie hiervóór, bldz. 345). Van Padang, wel in die overeenkomst gemeld, is thans geen sprake. Vgl. echter *Bouwstoffen*, III, bldz. 470 j° 469, waaruit blijkt, dat de nieuwe privileges langs geheel de Westkust golden, voorzoover deze onder Atjeh stond, dus ook voor Padang.

[2] Truijtman was van Atjeh langs Sumatra's Westkust naar Batavia teruggekeerd. Hij werd door Atjehsche gezanten vergezeld, om onze verlangens kracht bij te zetten tegenover hoofden en bevolking der kustplaatsen (Zie Truijtmans „Dagh Register" in mijne *Bouwstoffen*, III, bldz. 497, v.v.).

[3] Zie hiervóór, bldz. 345. Zij staat gewoonlijk bekend onder den naam Tadjoe'l Alam (Sapiatodin). Vgl. Van Langen, *Atjehsche Staatsbestuur*, bldz. 50, v.; Snouck Hurgronje, *Achinese*, I, p. 190.

verscheijden sorteringen tegens aenneminge off in trocque van heuren peper.

Ten tweeden zoo bekennen ende verclaren wij onder- ende ter zijden geschreven, dat zulcx in der besster forma ende voegen als doenlijck g'aghtervolght is ende metten anderen op de volgende wijse ook overeen zijn gecomen, te weten, dat van nu voortaen ende ten eeuwigen dage, soo lange den handell tusschen onse beijde natien werdt duijren, jaerlijcks des Comp^s^ cleden ende lijwaten op den hieronder gespecificeerde prijse van die van de Nederlantsche natie wegens d'Comp^e^ sullen geleverdt werden, daerjegens ook de quantiteijt peper van die van de Aetchijnce natie op de Westcusst ende plaetsen voornoemt uijtgekeerdt werden, namentlijck: [1]

de swarte brede bafftas	6½ p^s^.	ider voor een baer pep^r^ van 3 picolls.
smalle d^os^ sonder hooffden	8 "	
cangans	11 "	
rode chelas	12 "	
niquanias	17 "	
kannekijns	38 "	
guinees lijwaet.	4 "	
witte zalempoeris	7 "	
blauwe d^os^	7 "	
witte bethilles d.[2] 32 assta . . .	7 "	
witte percallen.	13 "	

Andere bijcomende sorteeringe van cleden en lijwaeten naer advenant van de bovenstaende.

Ten derden dat dit contract zall valeeren op ijder der voorschreven handellplaetsen, sonder onderscheijt offte eenige nader tegenspreekingh, maer vasst ende ongevioleerdt gehouden ende gecontinueerdt worden.

Ten vierden volgens d'ordere van de Aetchince Maij^t^ sullen ook secluderen ende ontseggen voortaen ende in toecomende alle vreemde negotianten hier te handelen op de voorschreven plaetsen, tzij wie die ook zijn, Europianen off Indianen, except die van de Aethijnce croone ende die van de Nederlantsche Comp^e^.

Verclaren oversulx alles hier bovenstaende jnder minne ende besster voegen g'accordeert ende zoo verhandellt te zijn, belovende

---

[1] De meeste dezer kleedjes vindt men genoemd bij *Hobson-Jobson*, p. 535, f.; enkele er van verklaard op eigen naam.

[2] Andere lezing heeft: „van."

ook de contractanten wederzijts t'zellve ongebrooken ende onvervallscht naer te comen ende t'aghtervolgen.

Gecontracteerdt [1] in Tijco den 6^{en} 9^{ber} A° 1649 door de ambassad^{s} van d'Aetchijnce crone, d'orangcaijs **Sijbidij Jndra** ende radia **Moedelljaer** ende den oppercoopman **Joan Truijtman**, in die commissie gebruijckt wegens d'Nederlandsche Comp^{e}, ten overstaen ende gevallen van den gouverneur **Paducca Sirij Maradia** ende d'orangcaijs **Souradia** ende **Maradia de Radia**, sampt de vordere jngebooren grooten ende coopluijden deser plaets, mitsgaders den oppercoopman **Hend^{k} Creijerszoon** ende ondercoopman **Joannes Waghter**, jn den dienst van gemelte Comp^{e} en jn dien handell in Tico leggende.

Alles geconfirmeerdt in Priaman [2] den 9^{en} 9^{ber} voorschreven maents ende gesubsigneerdt [3] van de jegenwoordige regeerders, te weten van de Aetchince gesanten, van den panglima en regeerders in Priaman ende daeronder geteeckent **Joan Truijtman, Henrick Creijerszoon** en **Joannes Waghter.**

Contract [4] ende overeencominge tusschen de Nederlantse Geoctroijeerde Oostindise Comp^{e} ter eenre, ende d'Aetchijnse ondersaten

---

[1] „Naar veele cavillatien ende dispuijten" (*Bouwstoffen*, III, bldz. 498).

[2] Van Tikoe gingen Truijtman en de Atjehsche gezanten over land naar Priaman, „sijnde 5 mijlen reijsens, doch een gebaende goede passagie" (*Bouwstoffen*, III, bldz. 499).

[3] De Grooten wilden eerst van geene vaste prijzen weten, maar „door geen cleijnen bijstant van den Atchijnsen gesandt Sibidi Indra.... hebben (zij zich tot teekening van het contract) beweegen laeten" (T. a. p.).

[4] Overgenomen uit *Overgekomen brieven en papieren 1650*. In het Contractboek ontbreekt dit stuk (Vgl. *Bouwstoffen*, III, bldz. 503, noot 1).

op de Sumatrase Westkust in de plaatsen van Ticco, **Priaman** ende **Indrapoura** [1] ter andere sijden, gemaeckt ende verhandelt door de respective gecommitteerden wedersijts, namentlijck de gesanten van d'Aetchijnse Maij[t] ende die van wegen d'Ed[e] H[r] gouverneur generaal in Battavia, hier onder genomineert, alles ten overstaen van den regeerenden coninck [2], radia **Masoursa**, in Indrapoura, mitsgaders de respective panglimas ende oppergebiederen van die plaetsen respective. [3]

. . . .

Gecontracteert in Indrapoura den 18[en] November 1649 door d'ambassadeurs van de Aetchijnse croone, d'orancais **Sibidi** ende radia **Moedelier**, ende den oppercoopman **Jan Truijtmans**, in die commissie gebruijckt wegens d'Nederlantse Comp[e], ten overstaen ende believen van den regeerende conincq radia **Masoussa**, mitsgaders den ouden radia **Moedefar**, desselfs wettigen vader, die dese nevens de respective gesanten tot meerder bevestinge geteijckent hebben. [4]

CXC. KUST VAN KOROMANDEL.

1 December 1649. [5]

Reeds sedert eenige jaren had onze gouverneur op de Kust van Koromandel een deel der benoodigde manufacturen betrokken van

---

[1] Van Priaman waren Truijtman enz. naar Indrapoera gegaan (T. a. p., bldz. 499, v.).

[2] Er waren in Indrapoera toen twee „koningen": „den regeerenden" en de „ouden coninck."

[3] Het verdere contract neem ik niet op, omdat het gelijkluidend is met dat met Tikoe en Priaman gesloten. De „geringe wijzigingen in de prijsbepalingen" (*Bouwstoffen*, III, bldz. 500, noot 2) vond ik niet in het contract uitgedrukt.

[4] Het was hier niet zoo gemakkelijk gegaan als in Tikoe en Priaman, „door dien desen vasalen coningh soo veele onderdanicheijt aen de crone Atchin niet subject schijnt te willen wesen, als wel d'andere genomineerde plaetsen, die met Atchinese panglimas geregeert werden," wat met Indrapoera toen niet het geval was. De oude koning riep uit: „Als ons de Maij[t] in Atchin aende Hollanders ons vercoopen wilde, wat hebben wij dan met heur te doen, ende wat respect hebben wij haer toe te dragen; doch den regeerenden jongen coninck Masoursa hielt hem daar tegens stil, obedient ende beleeft.... Den gesant Sibidi-Indra begon seer wt te bersten ende heeft hem.... sonderlinge wel gequeten...."

[5] Uit *Contractboek Zeeland*.

Caliture of Calitoere, een plaatsje, gelegen in de nabijheid van Armagaon[1] (Vgl. hiervóór, bldz. 337). Nu was blijkbaar de naïk van Calitoere in de woelingen, welke in die streken gedurende jaren heerschten (vgl. hiervóór, passim) door den naïk van Armagaon uit zijn gebied verdreven; maar bij het voortdringen van het Golcondasche leger, waarbij hij zich bevond, had hij kans gezien, zich (1641, 1642) weder in zijn gebied te herstellen. Van hem verkreeg Arnold Heussen onderstaand privilege (Vgl. *Dagh-Register 1636*, bldz. 242; *1641—1642*, bldz. 274; *1644—1645*, bldz. 334).

Caul of ole, verleend aan d'E. Heer gouverneur Arnold Heussen in dato 1 December 1649 door Rauwela Maddoire(?) Kistappanaijk, heer van **Calitoere.** [2]

Daarbij vergunnende de vrije excertie(!) van negotie in sijn gouvernement, mits betalende den halven thol.

Jtem dat so wanneer eenige coopluijden en andere, die onder sijn gebied sorteeren, met d'E. Compagnie negotieerende komen te verlopen, de behulpsame hand sal geboden werden, om tot 's Compagnies guarand te geraaken. Nog dat bij aldien 's Compagnies coopluijden of d'E. Compagnie selvs door sijne regenten, dienaars ofte andere onder sijne gehoorsaamheid staande door stroperijen, roov of afpersingen etc[a] schaade kome te lijden, sulx door hem selve behoorlijk sal werden vergoed.

CXCI. AMBON.

6—9 Augustus 1650. [3]

Gerard Demmer, die in 1646 nog het verzet van Toloekabesi had onderdrukt (zie hiervóór bldz. 423), werd in het volgend jaar als gouverneur van Ambon opgevolgd door Arnold de Vlaming van Oudshoorn (*Bouwstoffen*, III, bldz. XXXII, vgl. hiervóór, bldz. 482).

Onder De Vlaming bleef de rust, door Demmer hersteld, in de eerste

---

[1] Waar het precies lag, weet ik niet zeker. Ik vermoed echter, dat het ligt ten Z.W. van Niloer (Nellore), waar Valentijns kaart van Choromandel een plaatsnaam „Kakatoer" heeft. Over Nellore j° Armagaon zie hiervóór, bldz. 338, noot 1. Het *Dagh-Register 1641—1642* en *1644—1645* verwart het in de Registers van personen- en plaatsnamen met den gelijk gespelde plaatsnaam aan de Zuidwestkust van Ceilon (Kalutara).

[2] Vgl. *Dagh-Register 1641—1642*, bldz. 274.

[3] Uit het Contractboek.

tijden voortduren. Toch meende hij hier en daar te moeten optreden. O. a. werd op een hongitocht, in October 1649 (de eerste hongie van de O. I. C., welke Cerams Westkust ging „bevaren") besloten „het oudt befaemt Rahrahkit te besturmen ende zien te vermeesteren, als door Godes genadigen zegen in haeste geschiet sij.... (15 October 1649)". Met deze negerij, gelegen aan de Zuidoostkust van Ceram [1], had de O. I. C. oude en nieuwe schulden te vereffenen: allerlei „affronten ende ongelijck" had zij daar moeten ondervinden. In 1634 (vgl. Heeres, *Tasman*, p. 11) waren daar eenige Nederlanders, op vreedzamen ontdekkingstocht uit, „verraderlijck gemassacreert ende van haere goederen berooft", verder was de streek een toevluchtsoord voor gevluchte slaven tot groote schade van „d'Amboinse, dogh wel voornamentlijck de Bandase, burgerije" en dan was het een „vrijhaven" voor Papoeasche zeeroovers, „roofzuchtige Poupouwen", op „mensche-roverijen" uit, en voor „andere lorrendraijers", waardoor deze meer en meer werden geanimeerd „tot haere dieffse acten in prejuditie van de Compie ende haere lieve onderzaten". En eindelijk had Rarakit hulp verleend aan den koning van Tidore [2] in zijn strijd tegen Ternate, 's Compagnie's bondgenoot.

Toen Rarakit, „het rooffnest", nu veroverd was, bleken de meeste bewoners gevlucht. Minnelijke pogingen om hen tot onderwerping te brengen mislukten in den beginne, maar in Augustus 1650 werd onderstaand contract gesloten (*Onuitgegeven missive van De Vlaming en Raad aan G.G. & R., 21 April 1650; onuitgegeven resolutien van G. & R. van Ambon, September en October 1650;* Valentijn, II, b, *Ambonsche Zaken*, bldz. 159, v.v., waar ook dit contract is afgedrukt).

Artijculen ende voorwaerden, op d'welke d'Heer Arnolldt de Vlamingh van Outshoorn, Extraordinaris Raedt van India, mitsgaders gouverneur ende directeur over de provintie van **Amboijna** mette landen ende volken daeronder sorterende, wegens ende in den name van Sijn Hoogheijt de Prince van Orangien voor de Generale Comp^e^ verdragen ende overeengecomen is met orangkaija Toua, [3] zoon van den oorangkaije Sekela ende Foetat, zoon van den orangkaija Ousson, respective hooffden van de gerebeleerde negrije **Rahrahkitt,** als dersellver expresse ende speciale gemaghtigden daertoe zijnde.

---

[1] Op de kaart van Amboina bij Valentijn is de ligging aangegeven ten Noorden van het bij Stemfoort en Ten Siethoff genoemde Angar.

[2] De O. I. C. vergat, dat zij „van ouds onderdaanen des konings van Tidore" waren (Valentijn, II, a, *Ambon*, bldz. 57).

[3] Hier eigennaam? — Valentijn is hier onjuist, wat ook blijkt uit eene andere lezing van dit contract in *Overgekomen brieven en papieren 1650.*

Eerstelijck bekennen, bijlijden [1] ende verklaren wij gemaghtighden, om reghtvaerdige redenen door de stadt [2] van de Compe bestreeden ende overwonnen, mitsgaders ingevolge door 't reght van oorloge te zijn geworden reghte vasalen ende onderdanen van Haar Ed. staet, daervoren, op onderdanighste beede, benevens anderen hare subjecten rede, door den Heer Gouverneur mede gunstelijck aengenomen zijn.

2.

Jngevollge van hetwelcke beloven dan ook, dat mede alle de geene, waer d'Compe mede vrede heefft, ook vrintschap zullen houden ende in der minne ommegaen, handelen ende wandelen, zoo dat tusschen geconfedereerde ende goede bontgenoten behoordt.

3.

Gelijck we daerentegen dan ook weder verclaren, onse vijanden te wesen alle de geene wie met de Compe in onminne zijn leven[de] ende dat we daeronder specialijck beloven hostilijck, als onse eijgen vijanden zijnde, te vervollgen ende beleedigen, waer dat kunnen, die van Tijdore ende de rooffsughtige Poupouwers ende voordt alle andere als voorschreven, die het met de Compe niet zijn houdende.

4.

Dat we eegene vreemdelingen, van wadt natien, qualiteijten offte conditien die zijn, aen onse stranden haven offte handell sullen verleenen, als dewelke met een vrije geleijde van den Nederlantschen staet zijn geprovideert; ende wie daer aff niet voorzien en zijn, dat we die alle als vijanden sullen aentasten ende metten eersten aen den Heer Gouverneur comen overleveren.

5.

Dat we naer geenige plaetsen, bewesten dit cassteell [3] gelegen, sullen varen offte zullen daertoe als vorens zpeciale licentie ende schriftelijck bescheijt van den Heer Gouverneur comen jmpreteeren, maer de geene daer beoosten leggen als Banda, Uliassers, Nossalouw ende voorts langs de geheele cust van Groodt Ceram blijven ons gelicentieerdt zonder passe tot ons believen te mogen bevaren, daer handelen ende wandelen, soo dat behoort.

---

[1] Belijden.
[2] Valentijn beter: „staat."
[3] Victoria.

6

Dat we ten minste alle jaren eens gecommitteerden aen den Heer Gouverneur naar het Casteell sullen zenden, om aen Sijn E. homagie [te doen], mits zoo we daer off in gebreeke blijven, dat we daervoren telckens zullen verbeuren een boete van 200 R^{alen} van 8ten.

7.

Dat we t'allen tijden als door den Heer Gouverneur ontbooden werden, hetzij om Zijn E. mette hongie te volgen offte om eenige andere hooffdienstigheden te pleegen, sonder vertoeven naer het Casteell sullen opcomen.

8.

Dat we alle de slaven, die van elders uijt het gebiedt van de Comp^{e} offte den Tarnataenschen coningh, hetzij uijt Banda offte hier uijt de quartieren van Amboijna offte van waer het anders zoude mogen wesen, zijn tot ons gevlught ende tot heden nogh verbleven, gelijck we verclaren, datter nogh eenige zijn, met alle neerstigheijt ende mogelijcke devoiren zullen zoeken in handen te crijgen ende aen den Heer Gouverneur herwaerts brengen.

9.

Dat we alle slaven offte hoedanige andere persoonen als het zoude mogen wesen, die tot ons uijt het gebiedt van de Comp^{e} offte de Ternataenschen Coningh naer desen gelopen komen, stracx naer haer overcomste, sonder eenige redenen van haer tot excuse aen te nemen, zullen aentassten ende mette eerste gelegentheijt totten Heere Gouverneur aen het Casteell brengen, mits voor ijder als tot bergloon genietende, gelijck ons dat d'Heer Gouverneur als een liberale giffte toegeleijt heefft, een zomma van 15 R^{a} van 8ten contant.

10.

Dat we onse fortresse, die boven op den bergh gehadt hebben en door den Heer Gouverneur geraseerdt is, noijt weder zullen herbouwen, maer desellve zoo verwoest, alse nu leijt, sonder eenige steen daer aff te moveeren als tot een geduijrigh teijken van de onse wellverdiende straffe sullen leggen laten, maer dat we in plaetse van desellve vermogen zullen, gelijck ons Zijn E. geaccordeerdt heefft, weder op onse oude woonplaetse ijets anders t'onser defencie op te werpen, waer we ons te zamen buijten beletsell van onse vijanden weder gecombineerdt zullen mogen ter neder setten ende verhouden blijven.

11.

Dat onse vervallen policie [1] onder de beschuttingh van den Nederlandtschen staet metten eersten weder zullen opreghten ende daertoe ter approbatie van den Heer Gouverneur in plaetse van de gesneuvellde hooffden weder andere bij provisie eligeren.

12.

Dat we ten genoegen van den Heere Gouverneur ende in verseekeringh van onse gedane belofften metten eersten aen het Casteell sullen brengen 3 van onse voornaemste zoonen, om bij Zijn E. tot zoo lange het hem goedt ende raetsaem dencken zall als oosstagiers [2] gehouden te werden, mits dat hen in cas van hare religie [3] geen overlast zall aengedaen werden.

13.

Dat wij ook geen van alle oijt in onse religie sullen werden geturbeerdt, maer daerbij ongemollesteerdt, zoo als we dit reghtevoordt belijden, overblijven mogen.

14.

Alle welcke bovenstaende artijculen hebben wij bij desen in onse voorschreven qualiteijt op de mossahafftij nae onse vaders wijse becraghtight, spreekende: zoo waerlijck hellpe ons Godt Allmaghtig.

Alldus gedaen, verdragende ende overeengecomen binnen het cassteel Victoria op Amboijna, den 6^{en} Augustij A^{o} 1650, mitsgaders besworen ende met onse handttekeningh bechraghtight, desen 9^{en} daeraenvolgende. Onderstont **Arnolld de Vlamingh van Outshoorn**, tanda derij [4] orangcaij **Toua**, tanda derij s'orancaija **Futat.** Ter zijden stondt: ons present: **Jan van den Briell**, **Cornelis Danen**, **Claes Rimbagh**, [5] tanda radia **Noussanive**, [6] tanda derij radia **Kelangh**, tanda derij radia **Soija**, tanda derij orangcaija **Manona**, derij Helewalou, tanda derij orangkaija **Kabor** derij Keffin, tanda derij **Moluccois** derij Kasongatt. Onderstont in kennisse van mij **Cornelis Hauw**, [7] secretaris ende **Marcus de Roij**, [7] d^{o}.

---

[1] Bestuursinrichting.

[2] Gijzelaars.

[3] Valentijn heeft hier onjuist: „negrij."

[4] Maleisch: merk van den....

[5] Leden of plaatsvervangende leden van den Ambonschen Politieken Raad (Vgl. ook Valentijn, II, e, *Ambonsche Zaaken*, bldz. 7).

[6] Merk van den radja van, enz.

[7] Valentijn, t. a. p., bldz. 7, v.

CXCII. MALAKKA—ATJEH.

15 Augustus 1650. [1]

De resolutie van 3 Juli 1647 (hiervóór, bldz. 520) bracht mede in haar gevolg o. a. de sluiting der rivier van Perak, nog steeds een Atjehsche vasalstaat. Tevens werd gedreigd met het opheffen van onze loge in Atjeh zelf, maer de vorstin van dat rijk wilde daarvan niets weten en beloofde (1648) „goede quantiteijt thin wt Pera." Toen verder Truijtman in 1649 als gezant in Atjeh verscheen, wist hij het zoover te brengen, dat ook een regeling omtrent Perak's tin werd getroffen. De Sultan voegde hem toe: „Commandeur! Wij willen wel de plaatse van Perack in cas van negotie metten anderen als vrunden voor ons beijde alleen houden, en voortaan daar uijt ontseggen alle vreemdelingen, mits dat de Hollanders daar eeten, ende ons mede laten eten, sonder sulck een wacht daer te houden." Truijtman „antwoordde daar op, het geschiede alsoo ten belieffde van Haer Maij[t], als oock de wacht voor eenige dieven, die sluijpende gaerne mede aten, om daer in geweert ende de cost voor ons beijde alleen bewaeckt te blijven." Het tin zou dus alleen blijven voor Atjeh en de O. I. C., mits „de ontsluijtinge derselver rivieren." De sultan van Atjeh zou een gezant zenden naar Batavia en „gecommitteerden" naer Perak om daar „de saecke te redresseeren ende vereijschende ordre te stellen." Truijtman werd met den Atjehschen gezant van Batavia naar het Maleische schiereiland gezonden. Te Perak werden de Atjehsche bevelen door den Sultan en de Grooten „gantsch eerbiedelijck geaccepteert" en den 15 Augustus werd onderstaande overeenkomst getroffen (Vgl. Heeres, *Bouwstoffen*, III, bldz. LIII, v.v.; *onuitgegeven Generale missive 20 Jan. 1651*).

Contract ende overeencomingh tusschen de heerschapije van **Peragh**, dependerende van 't hooge Hoff **Aetchin**, ter eenre ende de Vereenighde Nederlandtsche Geoctroijeerde Generaele Oostindische Comp[e] ter andere zijde, gemaeckt ende verhandellt door den gesanten [2] uijtten naem ende van wegen den Edelen Heer Cornelis van der Lijn, gouverneur generael in Batavia, met Sijn Hoogheijt Jangh de Pertuan [3], zullthan in Peragh ende desselffs naeste raden, ter presentie ende overstaen van d'Aetchinse gesanten hier onder genomineerdt.

Wegens de onderlinge aleance, die de Nederlantsche natie met die van Aetchin getrouwelijck onderhoudt, heefft Hare Maij[t] Ma-

[1] Uit het Contractboek.
[2] Andere lezing (in *Overgekomen brieven en papieren 1650*) het juiste: „gesant."
[3] Jang di pertoewan.

moelia Paducca Sirij Zulltan, regerende coninginne van 't vermaerde rijck Aetchin, uijt expresse genegentheijt ende zonderlinge courtosie de Nederlandtsche Comp^e^ vergunt, een onbepaellde preminentie van den vrijen tinhandell int Perasche gebiedt, in sullcker voegen, dat van nu voortaen ende in toecomende dien handell alleen ende gemeen zall blijven voor d'Aetchinse natie ende die van de wellgemellte Comp^e^, met uijtsluijtingh van alle andere nationen, zoo well Europianen als Jndianen, van wadt geslagte die ook zoude mogen wezen, uijtgenomen de twee natien, over welcke begifftingh hoogtgedaghte Maij^t^ een schriffelijck mandaet heefft gesonden nevens hare ambassadeurs aen den sulltan ende Groten in Perah.

Hier op zoo verclaren wij, Jangh de pertuan ende die van onsen Rade, dat t'zellve mandaet door Hare Maij^t^ esstemie publicquelijck hier voor den volcke gelesen ende ook met reverentie aengenomen hebben, tzellve vollcomen effect te laten sorteren, uijt craghte van 't selve wij nu zullen jnsinueeren, doen vertrecken ende uijtseggen niet alleenlijck alle die Mooren ende vreemdelingen van wadt geslaghte die zijn, welke jegenwoordigh hier in Peragh nogh zitten off in handell leggen, maer generalijck ook [int] toecomende geenige dersellver van wadt gewest off zoorte van volckeren die zoude mogen wesen meer permitteeren ende toelaten in dit ons gewesst te traffiqueeren, noghte doen handelen dan alleene die beijde natien, namentlijck die van de croone Aetchin ende die van de Generaele Nederlandsche Comp^e^, als voor welcke twee natien den gantsghen thinhandell van nu aff ende t'allen tijden navollgende zall valeeren ende gemeen blijven, zonder eenige veranderingh off de minste bepalingh in prejudutie van elkanders negotie off nadeell, zoo well int vercoopen als copen.

Zoo sullen ook die van de Nederlandtsche Comp^e^ nevens ende gelijck die van Aetchin vermogens zijn te handelen, zoo well in de quantiteijt als qualiteijt, zonder datse van ons nogh van d'Aetchinse natie daerom [1] vercordt off gehindert zullen werden, mits betalende den oirdinaijren toll van 11 tegen 140 over den vervoerenden thin, in conformiteijt van toude hercomen voor de coninckliјcke gereghtigheijt, gelijck die van Aetchin mede onderworpen zijn.

Wijders heefft Jangh de Pertuan ende die van zijnen Rade op 't versoek van den Bataviaschen gesant toegestaen ende verdragen, dat den ouden ordinairen prijs van de Perase gangbare tinmunt onver-

[1] Andere lezing: „daerin."

anderlijck zall valeren ende jmmerdurende blijven in cas van de Comp^e handell alhier, te weten de bedoor [1] thin voor ¼ R^a der gespecificeerde munt, [2] voor welcken prijs die als nu voor vasst ende onveranderlijck bij heur gestelt ende voor goedt gekent zijnde, de vercopers heuren thin aen die van de Nederlansche Comp^e sullen moeten affstaan ende leveren, sonder eenige allteratie, tzij jegens cleden off contanten naer ijders believen. Ende dit is verstaen ende geaccordeerdt op approbatie van de Aetchinse Maij^t. [3]

Zoo wordt ook op geleijcke versoek bij Zijn Hoogh^t den wellgenoemden zullthan ende die van zijne Rade gegunt ende toegestaen ten respecte vande voorgebraghte claghten over het different gewight, welck in Peragh door menighvulldige daetches [4] in den swangh gaedt, dat voortaen tot preventie van 't bedrogh een daetche offte schaell, geteekent met Zijn Hoogheijts ende des Comp^s merck, in de Nederlandtscne logie gehouden, daer met den thin gewogen ende ontfangen zall werden. Zonder dat de vercopers voortaen nogh in toecomende vermogen zullen, haren eijgen gewicht te gebruijcken nogh eenighsints dese te contravenieeren.

Voordts tgeene meer door den Batavischen gesant in den Perasen handell hier te contracteeren versoght zij, refereerdt Sijn Hoogheijt Jangh de Pertuan ende die van zijnen Rade aen de dissspositie van Zijne Maij^t in Aetchin, als daerinne onvermogens zijnde, wanneer Hare Maij^{ts} wellgevallen sigh sullen onderwerpen ende dienaengaende nader ordre verwaghten.

Verclaren oversullx de contractanten wederzijts, dat all het geaccepteerde ende verhandellde in desen hiervoren verhaelldt in der minne ende besstervougen zoo geschiet te zijn, met beloffte all 't zellvige ook vasst ende onverbrekelijck naer te comen ende te doen onderhouden.

Gecontracteerdt, beslooten ende toegestaen in Peragh ten overstaen van d'Aetchince gesanten: de oranghcaijs **Sibidij Indra** en radia **Moedelljaer**, [5] op de baleij [6] ende aenwesen van den sulltan Jang

[1] „t Bidoor weegt 3 ponden" (Valentijn, *Batavia*, bldz. 361.)

[2] Ander exemplaar heeft: „te weten de bidoor thin voor ¼ r^a Spaens ende de baer van 3 picol jegens 125 gelijcke bidoors, bedragend 31¼ r^a der gespecificeerde munt...."

[3] Zie de noot aan het slot.

[4] Datjing: Chineesch weegtoestel, unster.

[5] Vgl. *Bouwstoffen*, III, bldz. 497.

[6] Balai (Maleisch): raadhuis.

de Pertuangh, mitsgaders zijne Raden, dato bandara, bandara moeda, orangcaija besaer, dato tommagon [1] ende de vordere nae qualiteijt in rangh, den 15[e] Augustij A[o] 1650. [2]

[1] Verschillende waardigheden.

[2] „Naer verrichten saecken .... jn ....Perack" ging Truijtman weder naar Atjeh, o. a. om de ratificatie der Sultan te verkrijgen op het contract met Perak. Hij kwam daar 3 September. De Vorstin bekrachtigde „alle ende ijgelijcke poincten" en Truijtman vertrok weder naar Perak, waer hij (na een reis van bijna een maand van Atjeh naar Perak) den 7 December weder terugkwam. „Naar verscheijde tegenstrevelingen" werd het contract van 15 Augustus „met wederzijdts signaturen andermaal becrachtight" den 15 December 1650. Ons kantoor in Perak werd toen „terstont gerestabileert" en Truijtman kwam 13 Januari 1651 te Batavia terug (*Onuitgegeven Generale missive 20 Januari 1651*).

AANHANGSEL.

XIV. AMBON.

Februari 1605.

Op bldz. 31 dient achter „Tiele, *Europeërs*, VI, bldz, 86—89" nog gevoegd te worden „*Bouwstoffen*, I, bldz. 208, 210, 211."

Op bldz. 32 achter de noot van bldz. 31 moet worden gelezen: „Vgl. bv. Tiele, *Bouwstoffen*, I, bldz. 202, maar ook bldz. 211 en deze Bijdragen, III, bldz. 94 j° 105, benevens Valentijn, *Ambon*, b., bldz. 93."

XXV. BANTAM.

Februari 1609.

Tiele [1] en Van Deventer [2] twijfelen, of men hier heeft te doen met een inderdaad gesloten contract, of met slechts een door de Nederlanders opgesteld ontwerp.

XXXV. KUST VAN KOROMANDEL.

29 Maart 1610.

Dat deze overeenkomst gesloten is niet alleen namens, maar ook door den naïk van Gingi blijkt uit een andere lezing [3], waar het luidt: „Alle 't welke voorsz. ik **Christapa**, Naïk, Grave over den Landen van Tonda Madalom [4], Heer over de Stad van **Singier** ende meer andere Heerlykheeden, en ik **Aya Cire** [5] **Wingelaye**, Gouverneur van den voorz. Landen, beloven nu nog nimmermeer te breeken ....."

---

[1] *Europeërs*, VII, bldz. 147.
[2] *Nederlanders op Java*, I, bldz. 77, noot.
[3] E. Luzac, *Hollands Rijkdom*, III, Bylaagen, bldz. 64 v. v.
[4] Hoofdplaats van Conjevaram.
[5] Moet zijn: Tire of Tiere (Tiroe, ongeveer: Zijne Doorluchtigheid).

XXXVII. KUST VAN KOROMANDEL.

24 April 1610.

Bij noot 4 op bldz. 85 dient noch gevoegd, dat Perumal, een woord, dat zoowel in het Tamil als in het Malayalam [1] voorkomt, beteekent: een Groote, een Vorst. Daarmeê wordt echter ook bedoeld Wisjnoe en deze beteekenis is natuurlijk hier op hare plaats.

Over den vorst Perumal zie nog Hunter, V, p. 408. In plaats van „beheerschte" leze men: „zou hebben beheerscht."

XXXVII.a KUST VAN MALABAAR.

1610. [2]

Toen Arend Martenszoon in April 1610 langs de Kust van Koromandel voer (vgl. hiervóór, bldz. 78, v. v., 83 v. v.), zond hij vandaar een tweetal personen, Cornelis Jacobszoon (van) Breekvelt [3] en Hans Bullard, naar Kalikoet (vgl. hiervóór, bldz. 30, v., 53, v.), „om met Zijne Májesteit te handelen, contracteeren, en een vast verbond te maken". Dit geschiedde op bevel der autoriteiten in het moederland: om „den last van onze Prince te volbrengen", zooals ook Martenszoon aan den Samudri schreef. Pieter Willemszoon Verhoeff, die het contract van 13 October 1608 had gesloten, had een schrijven aan den vorst meegegeven (vgl. Luzac. *Hollands rijkdom*, III, bldz. 134, v.; hiervóór, bldz. 205).

Accoordt gemaakt bij Cornelis Jacobszen van Breekvelt en Hans Bullard, gecommitteerd van de Kapiteinen Arent Martenszen ende Willem Janszen, [4] van weegen ende uit kragte van de Edele Mogende Heeren Staten der Vereenigde Nederlanden en Zijne Princelyke Excellentie, Maurits van Nassau &c., &c., &c. ten eenre: ende den Doorlugtigen Hooggeboren Keizer van **Malabar**, Koning van **Kalikoet**, ter andere zijde.

---

[1] Het Malayalam wordt gesproken langs de Kust van Malabaar; het Tamil meer Oostwaarts langs de Zuidkust van Vóór-Indië, de Kust van Koromandel, enz.

[2] Overgenomen uit Luzac, *Hollands rijkdom*, III, bldz. 71, v. — Vgl. de noot aan het slot van deze overeenkomst.

[3] Of Breetvelt? (Vgl. ook hiervóór, bldz. 125).

[4] Vgl. De Jonge, *Opkomst*, III, bldz. 399.

Eerstelyk [1] zal zyne Princelyke Excellentie voor zyne Onderzaten hebben in Kalikoet, een plaatze om te timmeren een steenen huis, om alle amunitie van oorlog, kruit, loot, kogels, lonten, ankers, kabels, touwen, zeilen ende alle andere koopmanschappen, te mogen bewaren; voor brand, rovers, dieven ende meer andere ongelukken.

Voorts zullen wy Hollanders, Zeelanders ende alle die van weegen de generaale Compagnie hier trafficqueeren, gehouden weezen te betalen, van alle goederen ende koopmanschappen die hier gelost en gelaaden zullen worden, twee ten hondert; wel verstaande 't geen dat eens betaald heeft, niet meer en zal betalen, ook geld, ryst ende andere behoeften voor het huis, zullen niet betalen.

Den Samoryn en zal niet vermogen eenige Portugeezen te laten wonen ofte handelen in Kalikoet, ofte in zijn land, daar onze Hollanders zijn resideerende, maar ter contrarie hun 't zelve te verbieden.

Niemand aan beiden zeiden, en zal vermogen eenige questie, ofte arguatie, ende disputatie van de Religie te maken.

Zoo daar iemand hem begave door eenige kwaatheid, over te lopen by den Samoryn ofte in zijn land, zoo zal den Samoryn gehouden weezen, dezelve over te leeveren in handen van onze natie.

Voorts zullen alle perzoonen, koopluiden, vermogen met ons te handelen, kopen en verkopen, alle koopmanschappen ende goederen; zonder dat iemand zulks zoude mogen verbieden.

Ook en zal den Samoryn niet vermogen hier te laten handelen, eenige Europische Natien, dan alleen die bescheid van zyne Princelyke Excellentie brengen.

Ook zoo belooven wij van weegen de generale Compagnie, aan den Samoryn, zoo hij eenige goederen, geschut, amunitie van oorlog, ofte andere frayigheeden, uit onze landen begeert 't ontbieden, zoo zullen wy dezelve gehouden weezen, hier met de eerste gelegentheid te brengen, voor den welken den Samoryn gehouden zal weezen te betalen, gelyk het in ons land kost.

Ook zullen wy Hollanders en Zeelanders, vermogen hout te houwen, ende dat te water te halen, in des Keizers land; zonder dat den Keizer, ofte iemand het zelve zal mogen verbieden.

Alle het welke wy contractanten, van weegen de generaale Oost-

[1] De contracten n°s XXXV en XXXVII (Koromandel) en dit contract met Malabaar zijn blijkbaar opgemaakt naar één vast model m. m.

Indische Compagnie, nu nog nimmermeer en zullen breeken. Zoo waarlyk moet ons God Almagtig helpen. [1]

XLIII. KUST VAN KOROMANDEL.

12 December 1612.

Van deze overeenkomst komt ook een afschrift voor in *Contractboek Zeeland*.

Carnatica wordt daarin omschreven als volgt: „Dit wil seggen aller Heijdenen landen, dog strekte in dien tijd van Petapoelij [2], geleegen aan de revier Cristna, tot Alemperiwe [3] aan de revier Marcane, en te landewaart tot aan Maisoer [4] en Jkeri [5], welker overheeren, soo wel als die van Madure, Tansjour en Sinsij, den Carnaticase koning tribut verschuldigt waren.”

Bij Obagama (Obayama) wordt aangeteekend: „Hier valt aan te merken, dat dese Obagama de stad Palliacatta onder haar gebied en 't inkomen van dien tot desselfs staatvoering hadde, stellende selfs gebieders aan, die alleen aan haar verantwoording deeden.”

Senwassenapatti (Sinruas-sijna, Patij) wordt aarzelend verklaard: „Dit schijnt te kennen te geeven kroons heerlijkheden.” Prof. Kern dacht aan: „Sinhasana, troon.”

[1] Het stuk is niet gedagteekend en ik betwijfel, of deze overeenkomst inderdaad gesloten is. Misschien hebben wij hier alleen te doen met een concept. Ik word in mijnen twijfel versterkt door eene uitlating van Pieter van den Broecke (*Korte Historiael*, 1634, bldz. 54), die, in October 1616 te Kalikoet komende, daar een onderhoud had met den zoon des Samudri, die „seer verwondert (was, dat Van den Broecke) over het stuck van den Admirael Pieter Willemsz. daer quam, daer in hy soo langh geen tydinghe van gehoort hadde . . . .”

[2] Nizampatam aan de Kistna.

[3] Vgl. hiervóór, bldz. 514.

[4] Dat Mysore toen nog schatplichtig was aan Carnatica, is niet waarschijnlijk. 1609 of 1610 wordt gewoonlijk aangenomen als het jaar, waarin Mysore als onafhankelijk Hindoe-rijk optreedt (Hunter, *Gazetteer*, VI, p. 509, 524).

[5] Ikkeri in Shimoga (ruim 14° N.B. en 75° O.L.). Vgl. Hunter, *Gazetteer*, IV, p. 126.

L. SOLOR- EN TIMORGROEP.

15 Maart 1616.

In noot 4 op bldz. 120 heb ik „zijrij pinangh", enz. verklaard met „benamingen voor tollen of voor doeleinden, waarvoor de tollen door den Radja werden geheven". Geheel juist is deze verklaring niet, maar in de praktijk komt het toch daarop wel neer. Vgl. *Bouwstoffen*, I, bldz. 101 (en niet bldz. 1, zooals het foutief luidt t. a. p.).

LI^a. KUST VAN KOROMANDEL.

8 Augustus 1616. [1]

De in- en uitgaande rechten, door de Nederlanders te **Mazulipatam** te betalen, waren in Augustus 1606 bepaald op 4 pct. Later werd hiervoor een vast bedrag bepaald, nl. 3000 pagoden, ter waarde van ongeveer f 25000 (vgl. hiervóór bldz. 154), „gelijk zulks duydelijk kan worden gelezen uyt de drie achter-een volgende bevelen, gonstiglijk door de Koningen (van **Golconda**) verleend ....." (Havart, II, bldz. 101), waarvan hieronder dat van 25 Radjab 1025 volgt.

Bovenaan stond. O Muhammed, O Aly, en wat lager, het zegel van den Koning Sultaan Muhammed. [2]

Daar is een gebod, van de wereld te gehoorzamen, van noodzakelijke achtervolging [3], uyt het gezegende hof vol van Gods stedehouderschap, op de Hollandsche Kapiteyns zodanig met glans te voorschijn gekomen; voor dezen is met u lieden over-een-gekomen, dat gij voor de geregtigheyd der Bangazaar (of de plaats daar alle af- en aankomende koopmanschappen worden vertolt) die van tien

---

[1] Overgenomen uit Havart, *Cormandel*, II, bldz. 101.

[2] Stokvis, *Manuel*, I, p. 321, laat Mohammed Kuli (1580—1611) als sultan van Golconda opvolgen door Abdallah (1611—1672). Dit is niet juist. Gribble, *Deccan*, I, p. 285, voegt tusschen hen nog een sultan, Mahummud, zonder jaartal. Het blijkt uit ons stuk en uit dat van 1617 (1619) bij Havart, I, bldz. 101, v. (vgl. beneden, bldz. 548, noot 3), dat deze toen nog het bestuur in handen had. In 1629 daarentegen was Abdullah Kutb Sjah reeds opgetreden (Vgl. hiervóór, bldz. 238, noot 1).

[3] Deze overeenkomst is „uyt de Persiaensche tale overgezet", zegt Havart. Het blijkt ook reeds uit dezen aanhef, die zoo dikwijls in de Perzische stukken wordt aangetroffen. Vgl. hiervóór in verschillende documenten.

Barentsen (Arend). 521, 528.
Barentszoon (Steven). 271.
Barmaijlle. 300, 303, 322.
Baros (Orangkaja). 300, 302—303, 322.
Bart (Pieter van). 455.
Bassi, Bassi Frangi. 71, 72, 142.
Bastinck (Willem). 490, 491.
Batalima, *zie* Hatalima.
Beaulieu (Augustin de). 150.
Beek (Willem Adriaanszoon van der). 469, 471.
Behanu (Fulij). 361.
Bencon. 270.
Benefedik, *zie* Bensendik.
Bensendik (Afulij). 361, 362.
Berchem (Wemmer van). 100—101, 103—104.
Berg (Cornelis van den). 172.
Bergell (Hendrik van). 37, 39.
Bermeijl, *zie* Barmaijlle.
Besieranga (Fulij). 362.
Beijlen (Joan van). 362.
Bilius (J.). 4.
Billas (Filu). 361, 362.
Birahi. 336.
Bitter (Jacob de). 36, 55.
Blauw (Cornelis Leendertsen). 363—364.
Block (Klaas Korneliszoon). 359—360.
Block Maertsen (Adriaan). 112—113, 115, 126—127, 130—132, 142.
Bloemaert (Samuel). 73, 75.
Boelangh (Orangkaja). 299.
Boerop. 482.
Bogaerde (Jasper van den). 507—508.
Boll (Dirck Janszoon). 370.
Bolles (Dirck Janszoon). 343.
Bongsoe (Radja). 44.
Boon (Pieter). 370.
Borcel (Pieter). 443.
Boshouwer (Marcellus de). 95.
Both (Pieter). 19, 86, 88—89, 91, 95, 99—101, 104, 106, 108—110, 112—113, 115, 117, 146, 226.
Bourgonje (Pieter Gerritsz.). 78, 81.
Bouwens (Dominicus). 342—343, 363—364.
Boijsida. 11.
Breekvelt (Cornelis Jacobszen van). 544.
Breetvellt (Jacob). 125.
Briel (Jan v. den). 537.
Broecke (Pieter van den). 105, 136, 146—147, 151, 183—186, 277—278, 546.
Broeck (Abraham van der). 79.
Brouwer (Hendrik). 133, 154, 259, 262, 267, 271—272, 278, 299, 483.
Bruin (Isaac de). 179.
Brune (Izaak de). 200.
Bruus (Louis d'). 224.
Bruwel (Jan). 181.
Bucon (Filu). 361, 362.
Buquoy (Daniel du). 172.
Bullard (Hans). 544.
Bur Belle. 182.
Burgers (Joannes). 370.
Burgh (Jan van der). 271.

C.[1]

Caen (Anthonio). 302, 306, 317, 336, 367, 422, 507—508.
Caerden (Paulus van). 19, 20, 53, 108.
Camer (Pieter van de). 343.
Camphuys (Gouv. Gen.). 89.
Candidius. 272.
Cardazo (Dedaco). 511—513.
Caron (François). 339, 344, 443.
Carpentier (Pieter de). 174, 206, 209, 337, 413.
Carstenszoon (Jan). 180, 181, 182, 183.
Carvallho de Messquita (Anthonio). 511—513.
Cassel (Floris van). 343.

[1] Namen, die men hier niet aantreft, zoeke men op de K.

Casstro (Bras de). 436.
Castanho (Manuel). 179, 210.
Castanja (Manuel), *zie* Castanho.
Castero (Mattheo de). 342.
Cauwera (Orangkaja). 203.
Caija (Nachoda). 346.
Caijouwan (Orangkaja). 299, 300, 302, 306, 308, 322.
Cenuwieraat Adascijn. 81.
Chajean, *zie* Jehan.
Chaliefah Sultaan. 497, 500.
Chan Channa Super Selaar, *zie* Jumla.
Chaves Sottomaijoor (Joseph de). 436, 437.
Cheng Chi-lung, *zie* Iquan.
Chinnana Chittij. 231, 251—252, 306, 308, 399, 428, 452, 454—455, 472—474, 489, 501, 503, 505.
Chittij (Ragie). 159.
Chodsja Assel. 548.
Cholie Chaan. 377.
Chrisstoppen Aija (Naijk). 80—81, 543.
Christoffell. 193.
Chijasijan, *zie* Jehan.
Cocx (Burgaert). 519.
Coen (Jan Pieterszoon). 124, 138, 142, 146, 152, 156, 160, 162, 166, 170—172, 176, 180—181, 183, 195, 215, 217, 223, 226, 233, 237, 239, 277—278, 284, 347, 464.
Coetelij (J.). 153.
Colin (Simon) 172.
Collster, *zie* Coster.
Comboret. 306, 308.
Connerij Chittij. 452, 453, 454, 504.
Coopell (Thymon L.). 224.
Coper (Jacob). 294.
Cordes (Simon de). 69.
Corneliszoon (Gregorius). 142, 205.
Cornelij, *zie* Corneliszoon.
Cororij. 282, 283.
Corssen (Adriaen). 64, 92, 94.
Cossta (Anthonij da). 225.
Coster (Willem Jacobsz.). 316, 442, 519.
Coteels (Steven). 127.
Court (Antonio del). 254.
Coija (Zolltan). 482.
Crackel (Cornelis Leendertszoon). 65.
Crackouw (Govert). 417.
Cramerheijn (Pauwels). 413.
Creijerszoon (Hendrik). 531.
Croocq (Paulus). 388.
Croon (Joannes). 460, 519.
Culenburch (Barent). 370.
Cuijck (Thomas). 436.

D.

Dabulie (Aga Riza). 261.
Daja. 170, 176 (*zie* ook Hidajat).
Dale (Thomas). 146, 147, 149.
Danen (Cornelis). 537.
Dara Secko. 269; 326, 329.
Daijan Assianden (Sultan). 115.
Daijman (Jan Thomaszoon). 192—193.
Decker (Hans). 20.
Demmer (Gerard). 422, 423, 533.
Derus van Deuwon 203.
Deutecom (Jochem Roelofszoon). 298, 302, 317.
Deijnsen (David van). 277.
Diaca (Kimelaha). 508.
Diego (Pati Halong). 179.
Diemen (A. van). 237—239, 243, 271—272, 296, 298, 302—303, 306, 308, 316—317, 335, 347—348, 360, 363, 365—367, 369, 381, 392, 401, 405, 408, 415, 431—432, 436, 438, 444, 464, 484, 507—508, 520.
Dorstman (Adriaan). 463—465, 468—469, 475, 480—481.
Dossa (Carolus de la). 395, 399, 400.
Douwis (Lieve). 257.
Drent (Cornelis Theunissen). 257.
Dussen (Adriaan van der). 124, 126.

E.

Eckanbergie. 195.
Eemskerck (Cornelis van). 13, 15.

Elbinck (Jan van). 505.
Elserack (Jan van). 419—420, 422.
Eslimchan, *zie* Islam Khan.
Etcatchan (Nabab). 506.
Etmachan, *zie* Aitemaedcham.

F.

Faria Machado (Antonio de). 436, 437.
Fatimah. 268.
Fidetata, *zie* Hidetada.
Firens (Abraham). 436, 437.
Florssenburgh, *zie* Forsenburgh.
Foetat (Orangkaja). 534, 537.
Forrowaro, *zie* Brouwer (H.).
Forsenburgh (Lourens). 356.
Frederik Hendrik (Prins). 226, 230, 239, 241, 253, 259—260, 300, 307—308, 317, 336, 349, 361, 363, 369, 392, 405, 464, 475.
Freitas (Gaspar de). 225.
Frisius (Andries). 436, 437, 449, 450.
Funchsin. 273.

G.

Gaetchin. 527.
Gaffar (Limko Abdull). 152.
Gaga (Radia). 483.
Gardenijs (Arend). 394, 399, 403—404, 417, 419.
Gent (Hendrik van). 407.
Gentill (Valerius). 348.
Gerritsen (Jan). 412.
Gerritsen (Willem). 364.
Gerritszoon (Pieter). 65.
Godia Babouw, *zie* Retna Dij Ratja.
Goela. 203.
Gomes (Paulo). 179, 210.
Gonging Samma. *zie* Ongissamma.
Goosens (Joan). 508.
Gorcum (Jan van). 153, 209—210.
Gorneij, *zie* Horneij.
Goijer (Pieter de). 336.
Gracht (Christoffel van der). 172.
Graeff (Jacob van der). 278, 388.
Graswinkel (Jan). 172.
Groa (Asslij Patclitt). 159.
Groes (Pieter Sijbrantsen). 364, 392, 405.
Gijsels (Aert). 127, 178, 252, 254, 258, 262—263, 298.

H.

Haga (Cornelis). 136.
Haghen (Steven van der). 12, 30—31, 33—37, 39, 41, 45, 53, 58, 126, 142—143.
Hakaan, *zie* Sofi.
Hamdja (Sultan). 218, 225—226, 229, 240, 316—318, 321, 335—336, 422—423, 507.
Hamel (Frederik), 126.
Hamza, *zie* Hamdja.
Hardemans (Jan). 400, 401, 403, 414, 415.
Harmansen (Jan). 400, 401, 403, 414, 415.
Harn (Cornelis van). 343.
Harousé (Hendrik). 368, 369, 386.
Hasamchan, *zie* Azim Khan.
Hasie Sjamaell (Miercamaffdij). 267.
Hassel (Jan van). 233, 247.
Hasselt (Jan Lucassen). 246, 247.
Hatib (Pati). 203.
Hatalima. 307.
Hatulessi (Lebeh). 368.
Hauw (Cornelis). 537.
Hazel (J. van). 255, 278.
Haze (Hans de). 413.
Herberts (Gerard). 356.
Heemskerck (Jacob van). 11, 12, 24, 41.
Helm (Arent van den). 413, 414.
Helmont (Adriaan). 339, 340.
Hermansen (Jan). 365, 366.
Hermanszoon (Wolphert). 23. 25.
Hermite (Jacques l'). 56, 83, 86, 89.
Hermsen (Hendrik). 153.

Heussen (Arnold). 417, 424, 427—428, 452—456, 472, 486, 489, 501, 506, 533.
Heuten (Wouter). 278.
Heuvel (Anthonie van den). 259, 262—264, 297—298.
Heijn (Pieter). 370.
Hidajat. 170, 175, 209. (*Zie* ook Daja).
Hidetada (Shogoen Minamato). 133.
Hingilano. 300, 302, 303.
Hisia. 216.
Hoen (Simon Janszoon). 66, 69, 70, 71, 72, 75, 77, 78, 99.
Hoffcamp (Adriaan). 356.
Holsteijn (Nicolaas). 310.
Hongij Lammij, *zie* Hingilano.
Hoochlant (J. Jzn.). 347.
Hoogelandt (Albert). 519.
Horneij (Jan de). 193.
Houtman (Cornelis de). 3—6, 15.
Houtman (Frederik de). 19, 35—36, 58, 60, 65—66, 70—72, 155—156, 171—172, 212, 276.
Houw (Charles). 172.
Hudde (Daniël). 464.
Hulft (Evert). 254.
Hullsebos (A. G.). 153.
Hurdt (Anthonij). 356.
Hustaerdt (Jacob). 508.

I.

Ibrahim Adil Sjah. 295, 297.
Ijejas, *zie* Iyeasoe.
Indra Mascotta. 346.
Indra (Maradja). 346.
Indra Moeda. 346.
Indra Wanghsa. 346.
Interagie of Itteragie. 159.
Iquan. 214—215, 237—239, 243.
Isalamchan, *zie* Islam Khan.
Iskander Moeda (Sultan). 20, 345.
Iskander Tsani. 346.
Islam Khan. 268, 280—282, 325.
Istja (Maradja). 346.
Iyeyasoe (Shogoen). 70, 94, 95, 133, 173—174.

J.

Jacobszoon (Jacob). 362.
Jacobszoon (Willem). 124, 142.
Jager (Herbert de). 89, 94, 118, 119.
Jageragie (Radja). 103.
Jancongh. 271.
Janszoon (Barent). 370.
Jansz (Hans). 172.
Janszoon (Hendrik). 153.
Janszoon (Jan). 142, 181.
Jansz. (Willem). 81, 124, 179, 544.
Jappon (Kitchil). 508.
Jehan (Sjah). 268, 269, 280, 281, 286, 295, 325—328, 389.
Jeuriaensen (Jan). 440.
Johan de Vierde. 431.
Jongh (Jan Isbrantszoon). 343.
Jongh (Wollebrandt Geleijnsen de). 370, 380, 436—437, 494.
Jmaan Coelie Chaan. 261.
Jtteragie, *zie* Interagie. 159.
Jumla (Mir). 486, 489, 514.
Junius (Robertus). 273.

K.[1]

Kaartekoe. 368.
Kabor (Orangkaja). 537.
Kakiali. 258—260, 263, 265, 297—302, 322, 335—366, 368, 422.
Kelbalie Chaan. 261.
Kesuachittij. 453, 454.
Keijlise. 322.
Kistapa naïk. 394—399, 418, 425.
Klerk (Mathieu de). 172.
Koeroenheike (Tjsaks). 70.
Koli (Lato). 143, 145, 178.
Koxinga. 215.
Kunst (B.). 347.

[1] Zie ook op C.

L.

Labacuda. 306, 308.
Labi. 306, 308.
Lafer. 277.
Lalangh Toon Pate. 846.
Lalatto (Hoekoem). 508.
Lam (Jan Dirkszoon). 122, 124, 128, 163, 212.
Lamberts (Dirk). 153.
Lamotius (J.). 356, 368—369, 386.
Lannoye (Carolus de). 81.
Laribou, *zie* Larifon.
Larifon (Fulij). 361, 362.
Lee (Dirk van der). 241, 278.
Leeuw (Arent Martsen de). 182.
Lefebvre (Jacques). 198, 200, 204, 211—212.
Leitam (Drogo). 447.
Leliato (Kimelaha). 209, 218, 224, 240, 317.
Lella Maradia. 481, 482.
Lemaire (Maximiliaan). 344, 356, 357, 419.
Lessebessi (Orangkaja). 176.
Letchema näik. 427, 428, 452, 454, 472.
Letcheme Chittij. 453.
Levarga. 182.
Liefde (Evert de). 480.
Liesveld (Adriaan van). 348, 381, 384—386.
Lievensz. (Hendrik). 172.
Limetan (Sengadji). 211.
Linga (Johan van). 368, 370.
Lintgens (Pieter). 181, 182, 183.
Lodensteijn (Gijsbert van). 225, 226, 229, 240.
Loehoe (Kimelaha). 224.
Loekoli (Orangkaja). 179.
Loelon (Imam). 72.
Loenitoeni (Radja). 203.
Longa (Hamba Radja). 336.
Louding [Landij]. 75.
Lowatan. 349, 355.
Luberouw. 182.
Lucassen (Philip). 217, 219, 223—224, 227, 240, 252, 255.
Lucasz. (Philips). *zie* Lucassen.
Lijn (Cornelis van der). 463—464, 484—485, 529, 538.

M.

Maarschalk (Laurens de). 172, 179.
Magatt Mantijaija. 482.
Magullhaon (Lovys). 436—437.
Mahieusen, *zie* Mahuysen.
Mahuysen (Jacob). 282, 285, 286, 339.
Mahu (Jacques). 69.
Maetsuyker (Johan). 430—431, 434, 436—437, 443—444, 446—448, 450—451, 463, 508, 510, 512, 513, 515, 517, 519.
Mahummud. 547.
Malaije, *zie* Chinanna.
Mallheijro (Francisco). 511—512, 513.
Malouck (Chittij), *zie* Molouq.
Mamet Tackij, *zie* Mollamemet Tackij.
Mameth Idabra, *zie* Mohammed Adil.
Mamoelia Paducca Siry. 529, 539.
Mandarsjah. 507, 508.
Mandere (Adam van). 413.
Mandorsoha, *zie* Mandarsjah.
Mangsor. 346.
Manika. 306, 308.
Manona (Orangkaja). 537.
Manuel (Radja Kilang). 179, 225.
Maradia de Radia. 531.
Maranga. 349, 355.
Marra Bangha Radia. 482.
Marra hamsa. 483.
Martenszoon (Arend). 78, 81, 83—85, 181, 183, 544.
Martiris (Fransciseo dos). 436, 437.
Mascarenhas (Manuel). 451.
Mascarenhas (Philippo). 443—444, 446—447, 450.
Masell Moluch Meijnt Mirmosa. 269.
Masoursa. 532.
Matelief de Jonge (Cornelis). 41, 45, 47—48, 50—51, 53, 62, 69, 86, 226.
Mattamarra. 349, 355.

Mau (Orangkaja). 480.
Mauw Suweij. 182.
Maurits (Prins). 3—4, 30, 32—36, 53—54, 56—62, 64, 67—69, 72—73, 75, 77—86, 89, 92, 95, 97—104, 108—110, 113, 116, 122—123, 128, 134, 139, 161—162, 164, 166, 168, 171—172, 176, 178, 180—181, 183, 191, 198, 201, 206, 218—219, 223.
Maijaer, *zie* Mirsia Maijoor.
Maijnen (Lebe Later). 135.
Maijnene. 368.
Meersch (Jacob van der). 362.
Melckbecq. 522.
Melisz. (Dirk). 181.
Mellhore, *zie* Mallheijro.
Mellmont, *zie* Helmont.
Melo de Casstro (Franscissco). 436—437.
Mendez (Alphonso). 436, 437.
Menie (Jan Jansz.). 356, 415.
Mera (Radia). 349, 355—356, 483.
Merou. 11.
Mersman (Nicolaas). 224.
Mersumela (Nabab), *zie* Jumla.
Mestdagh (Pieter). 305.
Metholt (William). 279.
Meijden (Adriaan van der). 455.
Meijer (Jan de). 224.
Meijer (Cornelis de). 172.
Mierhosijn (Chagie). 245.
Mier Mahumed Saijd, *zie* Jumla.
Miermamed Sahij, *zie* Jumla.
Miermhamed Sahij, *zie* Jumla.
Miersa Rosbaham. 235.
Miersemaal (Sultan). 494.
Miersumela, *zie* Jumla.
Mirmosa. 280, 287, 330, 521.
Mirsia Maijoor. 325, 327.
Modafar (Sultan kaitjil). 75, 108, 110, 140, 198, 200, 225—226, 507.
Moean (Peth T'chinnati Cisoncran T'chau). 415.
Moedafar (van Indrapoera). 532.
Moedeljaer (Radja). 531, 532, 540.
Moessa (Sengadji). 203.
Mogol (Groot-), 521, 522, 524.
Mohammed Adil. 295—297.
Mohammed Kuli. 547.
Mohammed Salleh Beeck. 498.
Mohammad Shushah. 506.
Mollamemet Tackij. 233.
Molouq (Chittij). 482, 483.
Moluccois. 537.
Momenszoon (Zweer). 343.
Monis Baretto (Anthonio). 436, 437.
Montipa Chittij. 398.
Mosemchan, *zie* Jumla.
Mosso (Kitchil). 508.
Mostaard (Jozephus). 172.
Motiphar, *zie* Modafar.
Moucheron (Balthazar de). 19.
Mouça Begh. 247.
Moulafar, *zie* Modafar.
Muhamed Sja Nagoer. 333.
Musschamp (Georgius). 172.

N.

Nambiaes (Siam Boaetchirij). 406.
Narabadigiji. 413.
Narabidrij, *zie* Narabadigiji.
Naripiraguariddij. 194—195.
Naro (Kipati). 143, 145.
Nazza Pra Radie. 386.
Nebe (Kiahi). 152.
Nebe Lacmoij (Kiahi). 152.
Neck (Jacob Corneliszoon van). 11 15, 16, 195.
Nets (Charles de). 150.
Neijenrode (Cornelis van). 213.
Neijgh (Aris). 343.
Noer Salat. 99, 205.
Nollpee (Jacob). 343.
Nouroe Solaedt (Sultan), *zie* Noer Salat.
Nuyts (Pieter). 213, 215, 217, 237, 272.

O.

Obaijama (Koningin). 101, 159, 546.
Oetgenszoon (Jan). 336.
Olang Tsuijt Raijmontrij. 285.
Olldenburgh (Hendrik Hendrikszoon van). 471.
Omonrath. 403.
Ongiosamma (Keizer). 25, 173.
Oosterwijck (J.). 293.
Oscaron, *zie* Asscaron.
Osman Chan (Sultan). 136.
Ottens (Joan). 224, 254, 302, 317, 336.
Oussan (Orangkaja). 534.
Outhoorn (W. van). 266.
Overschie (Nicolaas). 460, 550.
Overtwater (Pieter Antoniszoon). 419.

P.

Paducca Sirij Maradia. 531.
Padmanaba. 250, 400, 428.
Paets (Pieter). 297, 364.
Palowan Oboangh Insaghon Chirij Joan). 401.
Panjaij. 482.
Para Secko, *zie* Dara Secko.
Pareijra (Manuell). 436, 437.
Partani (Kaitjil). 138—141, 193, 470, 549.
Patambo. 482.
Pati Toeban (Orangkaja). 156.
Patnamswanij. 194.
Paulusz (Pieter). 323.
Paijs (Joan). 336.
Pedderagijn (Tchickitakora) 159, 160, 194—195.
Pedell (Thomas) 370, 464, 478.
Pedro (Don). 179, 225.
Permatta (Orangkaja). 224.
Permeij de Wangksa. 346.
Perpatij. 349, 355.
Perumal. 85, 544.
Pessaert (Dav.). 239.
Philips III. 56.
Picoe (Orangkaja Toeha). 179.
Pietersen (Barend). 276. 279—280, 286, 289, 388.
Pietersz. (Meijnert). 127.
Pinto Paijreijra (Joseph). 436, 437.
Pith (Laurens). 417, 514.
Pocamos. 482.
Portillo Gonsalvo). 369.
Potter (Cornelis de). 364.
Potteij (Joan). 436, 437.
Pouckapilla. 194, 195.
Puijck (Nicolaas). 70.
Putmans (Hans). 217, 237—238, 243, 272, 275, 439.

Q.

Quaeckernaeck (Jacob Janszoon). 69.
Quast (Matthijs Hendrikszoon). 343, 363.
Queijlabo. 182.
Quitsicq. 237, 238.

R.

Radja Saberang. 44, 45.
Raemburch (Crijn van). 119—120. 142, 347.
Raeij (Pieter van). 147, 153.
Ramacudria. 400.
Rana di Menggala (Pangeran Aria). 153.
Rouwela Maddoire Kistappanaijk. 533.
Ravesteijn (Pieter Gilliszoon van). 277—278.
Reael (Laurens). 128, 133—135, 212.
Reniers (Carel). 285—286, 395, 463, 485.
Retna Dij Ratja. 270, 271.
Reijersen (Cornelis). 195, 196.
Reijnierszoon, *zie* Reniers.
Reijnst (Gerard). 117—119, 125, 135 —136, 138, 146.
Rimbagh (Klaas). 537.
Rodenburch (Emanuel). 15.
Roeloffsen, *zie* Deutecom (van).
Rombouts (M.). 254.

Romeijn (Vinc.). 239.
Roij (Marcus de). 537.
Ruma Lissij. 182.

S.

Sabadijn (Kimelaha). 142, 143, 170.
Sabtoe (Lebe). 179.
Safie (Sultan), *zie* Sofie.
Safie Coelie Chaan. 261, 498.
Salema (Andre). 436, 437.
Samorijn, Sammorijn, *zie* Samudri.
Sande (Dirck Pieterszoon van de). 124.
Sanglielie. 346.
Santvoort (Melchior van). 69, 70.
São Joseph (Joan de). 511.
Saperhadt (Inche). 482.
Sapiatodin, *zie* Mamoelia.
Sarmento de Carvalho (Ignatio). 449, 450.
Saroe Takie. 379.
Savali. 279.
Saijsousa. 506.
Schaep (Hendrik Corneliszoon). 420.
Schorer (Antonio). 101.
Schouten (Joost). 284—285, 345.
Scotte (Apollonius). 104, 106—107, 115, 119, 138—139, 142, 192, 549.
Sedang [Sidang] (Prins). 110.
Sefi (Sjah), *zie* Sofi.
Sekelar (Orangkaja). 534.
Seli. 368.
Seneratadazijn. 81.
Serangarije (Srie Rangrait). 403, 405.
Serdiseijt. 343.
Seri Wenkatesa. 251.
Seroijen (Wouter). 507, 508.
Serumall, *zie* Perumal.
Sesadre. 428, 453.
Shamerdijne. 116.
Shuja (Sultan). 506.
Sibidi Indra. 531, 532, 540.
Sibori (Kaitjil). 318.
Sicandar, *zie* Ibrahim Adil.
Silva (De). 112.
Silva (Laurens de). 179.
Silva (Thome de). 225.
Simsouw. 216.
Singa (Radja). 308—310, 316, 433, 442—443, 447, 450—451, 515, 516, 519.
Singasari (Kaitjil). 336.
Singua (Radja), *zie* Singa.
Siong (Combon). 196.
Sirama. 400.
Siribidj. 346.
Sirij radja. 346.
Sisia. 216.
Sittia (Radia). 483.
Sittia Leladeradja. 346.
Sittia Wangsa. 346.
Sjebingh Plimbangh. 386.
Sluijs (Jan). 181—183.
Smit (Jan Janszoon). 254.
Snoeck (Drieck). 381, 386.
Sobo (Orangkaja). 201.
Soeba Tsjina. 203.
Soery (Andries), *zie* Soury.
Sofi (Sjah). 247, 254—256, 261, 370, 378—380, 492, 495, 498, 550, 551.
Soldt (Paulus van). 45, 46.
Sonck (Martinus). 196, 198, 215, 464.
Songia. 243—244.
Sophi (Sophie), *zie* Sofi (Sjah).
Sou (Toutock). 196.
Soulisa. 303.
Souradia. 531.
Soury (Andries). 347, 348.
Soury (Pieter). 381, 384, 407—408, 412.
Souwantan, *zie* Lowatan.
Specx (Cornelis). 284.
Specx (Jaques). 70, 94—95, 133, 172—173, 229, 239, 241, 255, 257, 293.
Speult (Herman van). 127, 142—143, 155—156, 170—172, 175—179, 200—201, 205—206, 208—209.
Spilbergh (Joris van). 81.
Sri Ranga Raja of Rayal. 472, 473.
Srie Wiera Swieringa Raja, *zie* Sri Ranga Raja.

Sry Amar Bangsa. 346.
Sry Rama (vorst van Carnatica). 230, 250—251.
Staets (Cornelis Clasen). 343.
Steen (Abraham). 481—483.
Stel (Adriaan van der). 360—362.
Steur (Jan). 127.
Steijns (Jan). 132.
St. Joseph (Gonsalvo de). 448, 450.
Stricken (Abram). 153.
Sulacke. 182.
Sumobel Ragoe. 230.
Sweerius (Phillips). 124.

T.

Tackamaha alias Quataongh. 441.
Tackij (Mirsia). 492.
Tadjoe'l Alam, *zie* Mamoelia.
Tahoebo (Sultan), *zie* Mandarsjah.
Talouki, *zie* Telouca.
Tamaella. 368.
Tanahitoemesing (Orangkaja). 156, 224, 259, 266, 322.
Tansouijn (Cenchon). 196.
Tatahatoe (Orangkaja). 156.
Tatollo. 306, 308.
Tatualat. 368.
Tavoris. 273.
Telouckabessij (van Kapaha, *zie* Toloekabesi.
Teontij. 216.
Terra Terra. 182.
Tersera of Ticera (Steven). 210, 225.
Thamerdijne, *zie* Shamerdijne.
Thomaszoon (Adolf). 101.
Thuijnen (Hendrik van). 370.
Thijssen (Joan). 450. 451, 459, 515, 520.
Tibo. 306, 308.
Tierewingelaya. 78, 80—81.
Timmers (François). 268.
Tirumala (Naïk). 455, 456, 457.
Titulogh. 273,
Toeban (Pati). 203, 210, 300, 303.
Toetahatoe. 156, 210.
Tokoegawa-dynastie. 70.
Tol (Arend van). 472.
Toloekabesi (Toebanbesi). 300, 303, 322, 423, 533.
Toua (Orangkaja). 534, 537.
Toulella (Palawan). 349, 355—356.
Tousaijlacq. 238, 243.
Traudenius (Paulus). 368, 369, 386.
Tresel (D.). 293.
Trinvingelaya. 78—80, 543.
Truijtman (Johan). 528, 529, 531. 538, 541.
Tuncksuij, *zie* Tunchin.
Twisch (van), *zie* Twist.
Twist (Johan van). 295—297, 349. 356, 365, 400, 482—483.
Tijdaros. 273.
Tijromaleijo. *zie* Tirumala.

U.

Uffelen (Abraham van). 231, 232.
Uffelen (Ivert Hermanszoon van). 153.

V.

Vadaer (Intche). 356.
Vailehu. 368.
Vavoreij. 182.
Vaij Lieuw. 182.
Velde (Fr. of Adriaan van de). 142.
Verburg (Nicolaas). 490, 491.
Verhagen (Steven), *zie* Haghen.
Verhoeff (Pieter Willemszoon). 53—55, 66—67.
Vermeer (Lambert). 205.
Verpoorten (Joan). 356.
Vianen (Gijsbertszoon van). 124.
Vincata Patij Raija Alau. 84, 85, 101, 103.
Visnich (Hubert). 183—185, 191, 194. 233, 246—247, 254, 370—371. 413.
Visscher (J. Jz.). 464.
Vivere (Olivier de). 48.

Vlamingh. 20.
Vlamingh van Oudtshoorn (Arnold de) 305, 336, 400, 437, 482—483, 533, 534, 537.
Vliet (Jeremias van). 284—285, 380—381, 385—386, 400—402, 414—415, 437—438, 482—483.
Volger (Willem). 505.
Vogel (J. de). 519.
Vogel (Lukas de). 291, 294, 407.
Vossele (Jan van). 257.
Vries (Maarten Gerritszoon). 364, 420.

W.

Wael (Salomon de). 224.
Waerwijck (Wijbrand van). 11—12, 29, 284.
Wagensveld (P. Pietersz.). 172.
Waghter (Joannes). 531.
Walkoeko (Orangkaja). 176.
Walraven (David). 437, 438.
Wangsan. 196.
Wardapa. 250.
Wardapaneijck. 453, 454.
Warga (Kiahi mas). 152.
Wattingh (Nachoda). 118.
Weert (Sebald de). 29, 81, 97.
Wencketa Pete Raija. 251, 252.
Wenketapanaijk. 419, 424.
Wericketapaneijcke, *zie* Wenketapanaijk.
Westerman (Gerardt). 132, 224.
Westerwolt (Adam) 308—309, 315, 316, 441, 515, 519.
Weijland (Cornelis). 389, 390.
Widjaja Krama. 86, 91, 146, 149.
Wilckens (Jacob). 13.
Willegotij Wenketapenaijk. 337.
Willemsen (Pieter). 412, 546.
Wingelaije (Tiere), *zie* Tierewingelaija.
Wisnjoe. 544.
Witsen (Willem van). 171, 172.
Wisuanatha neijcke. 455, 456.
Witt (Jacob de). 232, 234, 235.
Wittert (François). 61, 65, 226.
Wizid Garama, *zie* Widjaja Krama.
Wolff (Hans de). 277.
Woolman (Henri). 172.
Wouterszoon (Adriaan) 65.

X.

Xaverius (Franciscus). 511.

IJ.

IJsbrantsz. (Maarten). 193—194, 230, 232—233, 235, 245, 250, 337, 413.

Z.

Zittiawanga (Radia). 483.

Batosauwer, *zie* Batoe Sawar.
Battikaloa **309**, 316, 519.
Bavalla, *zie* Poeloe Berhala.
Beber, *zie* Beter.
Beligal corla. **444**.
Belitot. **446**.
Benares. **391**.
Bender, *zie* Gamron.
Bender Abbas, *zie* Gamron.
Bengalen **266**—**268**, 269, 276, 277, **280**—**282**, **285**—**287**, 289, **324**, **327**, **329**, 332, 334, **339**, 336, **390**—391, 402, 412, 414, 486, 505—506, 520—**522**, 523.
Benjanen. 190, 330, 376, 526.
Berar. 276.
Berhala, *zie* Poeloe Berhala.
Beter. **478**.
Bhartpoer. 288.
Biana. 288.
Bidar. 295.
Biligam. **458**, 459, 460.
Bisnagar. 46.
Boano. 142, 143, **144**, 145, 171, **321**, 335, **336**, **423**.
Bocan, *zie* Wokam.
Boeroe. 52, 63, 171, **321**, **423**.
Boeton. **104**—**108**, **115**, 117, 303.
Boetoneezen. 123.
Boewangbesi, **322** (*zie ook* Haroekoe).
Boi. 171.
Bombay. 295, 342.
Bordelong. 415.
Borneo's Westkust. **73**.
Borneoërs. 408.
Bovanghbessij, *zie* Boewangbesi.
Brazilië. 451, 515.
Britsch-Indië. 330, 524.
Broach. 269, 278—279, 389, **525**.
Brodelongh, *zie* Bordelong.
Brodra. **389**, **390**.
Broeck (Fort ten). 278.
Brootcha, *zie* Broach.
Bulsar. 269, 278.
Burhampoer. 278.
Bijapoer. **295**, 296. 297. **358**, 359, 394.

C. [1]

Cabo de Comorijn, *zie* Comorijn (Kaap).
Cabo de flores. 141.
Cabo Bone Spej. 183.
Caffres *zie* Kafirs.
Calcutta. 283, 506.
Calicoulan, *zie* Kayenkolam.
Calitoere, **533**.
Caliture-rivier. 442, 445. 533.
Calpatin *zie* Kalpitiya.
Cambay. 269, 278. 279, 331.
Cambello. 52, 63, 64, **71**, 72, 145, 176—177, **209**, **219**, 221, 240, 265, **320**, 366—368.
Camerien, *zie* Kamarian.
Candia, *zie* Kandy.
Canjewarons, *zie* Conjevaram.
Cannanore. 392.
Caringoulipalij, 515.
Carjera. **242**.
Carmen, *zie* Karma.
Carnatica. 83, **84**—**85**, 101, **230**—231, 250—251, 337, 358, 394, **403**, 426, **427**, 428, **472**, 486, **489**, 501, 514, 546 (*zie* ook Chandragiri).
Carongoer. **251**.
Carrera. 242.
Casike, *zie* Sikka.
Castilianen. 51—52, 62—63, 83, 90—91, 103, 111, 421, 476 (*zie* ook Spanjaarden).
Catelove. **306**, 307.
Cathay. 267, 420.
Catugambala corla. **445**.
Cauwera. **203**.
Ceilon. **81**, 82, 83, **95**, 97, **98**, **308**—309, 311—316, 343, 352, 363, **429**—**432**, 434, 435, **441**—**444**, **447**—**448**, 450, 451, **458**, **508**, **510**, **512**, 513, 515, **516**, 517, 519, 520, 533.

[1] Men zie ook op de K.

Celammon, *zie* Slaman.
Celebes. 52, 63.
Cenatica, *zie* Carnatica.
Ceram. 36, 52, 60, **130**—131, 142—143, **171**, 182, 200, **202**—203, **218**, 223, 224, **227**, **240**, 252—253, 304, 318, **321**—322, **423**, 534.
Ceram (Klein-). 64, 71, 142, 170, 177, 209, 225, 259, 318, 320, 321, 367.
Ceram-Laoet. **201**.
Cerbijten, *zie* Serbette.
Chandragiri. 55, 83, 101, 251, 337 (*zie* ook Carnatica).
Chaul. 296.
Cheour. **515**.
Chetvai. 208.
Cheyair. 515.
Chicacole. **334**.
China. 51, 192, **195**—197, **214**—215, **237**, **243**.
Chinchien. **216**, 217, 238, **243**, 244.
Chineezen. 7, 88, 147, 151, 271, 274, 276, 292, 302, 323, 356—357, 381, 383—384, 408—410, 440—441, 458.
Chittivalasa. 84.
Chittur, *zie* Settawour.
Christenen. 24, 26, 40, 59, 64, 71, 76—77, 107, 109, 111, 141, 148, 155, 188, 190, 219, 221, 223, 227, 260, 266, 301, 303, 319, 322—323, 338—339, 353—357, 467, 480, 510—511.
Christendom. 122, 140, 462.
Christenvervolgingen. 174.
Chycholaly, *zie* Tihoelale.
Coac, *zie* Koewakoe.
Cocanada. 232.
Cochin. 31, 205, 207, 392, 405.
Coeva. **475**, 480.
Collour, *zie* Vellore.
Colombo. 442—**444**, **445**, 450.
Collongsouw, *zie* Kolong-soe.
Colowetan. **478**.
Comber. **37**, 41, 123, 129, 162, 166, **475**, 478, **480**.
Combello, *zie* Cambello.
Comorijn (Kaap). 31, 510.
Compagnie's land, *zie* Urup.
Concloeij. **439**.
Condawdoe. **333**.
Condawierre, *zie* Kondavir.
Condemanantan, *zie* Tondemanatam.
Conjevaram. **502**, 543.
Constantinopel. 138.
Coranos. **440**.
Coringa. 232.
Cornagal corla. **445**.
Cosgure. **446**.
Costa da Pescaria. 511.
Cotiarum, *zie* Koddiyarap.
Cottapatnam. **337**.
Cottaroewa. 306.
Cottiaer, *zie* Koddiyarap.
Couckan, *zie* Konkan.
Coulougo, *zie* Kalongan.
Couva, *zie* Coeva.
Cruz de Gale, *zie* Point de Galle.

D.

Dabhol. 295, 296.
Dacheron. 232, 332, **333**.
Dajaks. 74.
Dakka. 282, 325, 332, **506**.
's Dakj. **440**.
Daman. 278.
Damar. **475**, 476, 480, 481.
Dandugan. **445**, **446**.
Dangarasoepatnam, *zie* Durgaraypatnam.
Day. **306**, 307.
Decca, *zie* Dakka.
Dekkan. 46, 276, 278, 295.
Delhi. 268.
Delft. 249.
Demak. 4.
Demmer, *zie* Dender.
Dender. 23, **37**, **134**, 162. (*Zie ook* Oudender).
Denen. 201, 207, 304—305, 312, 339, 347, 361, 392, 397—398, 406, 425, 456—457, 476.

Deschengael. **333**.
Desima. 69, 214.
Dieppe. 150.
Diomeda corla. **444**.
Djakatra. 5, 85—**91**, **117**—119, 123—**124**, 125, 138, 142, **145**—**150**, 151—**152**, 153, 157—158, 170, 183, 196, 483, 517.
Djambi. **156**—158, **174**—175, **291**—293, 347—348, **407**—**408**, 409—412, 548.
Djilolo. 52, 63, 92, 112, 211, 212, 324, **507**.
Djindji, *zie* Gingi.
Djoelfa. **190**, 374, 380.
Djohor. **41**—**42**, 44—45, **47**, 69, 73, 118, 345, 364, 384, 408.
Dowara. 76.
Drie Gebroeders. 13.
Dsjalalpoer. 278.
Duitschers. 312, 476.
Durgarayapatnam. 337.

E.

Edouwde.
Ellore. **233**, 234, 333.
Elpapoetih. 201.
Ema. **126**, 171.
Emoy, *zie* Amoy.
Endeh. 141.
Engelschen. 74, 122—123, 128, 133, 145—150, 152—153, 156, 159, 170, 173, 175, 184, 201, 207, 217, 232, 257, 268, 277, 279, 287, 304—305, 312, 330, 337, 339, 347, 361, 392, 394, 397—398, 406, 409, 411, 425, 456—457, 476, 501.
Erang. 336, **367**, 368.
Erikan. **252**, **474**, **489**.
Europa. 5, 81, 249, 294, 369, 431, 433—435, 446, 449.
Europeanen. 278, 360, 394, 497—498, 520, 530, 539, 545.

F.

Fars. **377**.
Firando. 70, 95, **214**, **344**, 356 **357**.
Flores. 139, 141.
Foekiën. 196.
Foochow. 196.
Formosa. 195—**197**, 198, **213**—**215**, 217, **237**—239, **243**, **272**—**275**, **368**—369, **386**, 421, **439**. (*Zie ook* Tajowan).
Franciscanen. 511.
Franschen. 74, 123, 201, 207, 312, 347, 360—361, 406, 425, 476.
Friesland. 57, 74.

G.

Galbara corla. **444**.
Gale, *zie* Point de Galle.
Gamoekanora (Gamcannorre). 52, 63.
Gamoe Lamoe. 50.
Gamron. **185**, **255**, 256, 261, 370, 371, **377**, **492**, 494, **498**, **551**.
Gandivi. 278.
Ganeh. 76.
Gangepatnam. **338**.
Ganges. 267, 268, 282, 286.
Gelderland. 57, 74.
Geldria (Fort). 101, 160, 251, 399, 403, 453, 487, 489, 505, 514.
Gèlgèl. 15.
Gengier, *zie* Gingi.
Geijrebath, *zie* Khairabad.
Gigel, *zie* Gèlgèl.
Gilgil, *zie* Gèlgèl.
Gilole, *zie* Djilolo.
Gingi. **55**, 78, 80, 83, 394—**395**, 396—398, 400, **418**, **424**, **452**, 454—455, 501, 503—504, **543**, 546.
Goeli Goeli. **201**.
Goa. 31, 141, 205, 294—297, **342**—**343**, 360, 363, **429**—**430**, 432, 434, 436, 443—445.
Godaweri. 232, 234, 276.
Goentoer. 278.
Gofa (Poeloe), *zie* Coac.
Golconda. **154**, 155, 230—232, **233**—**235**, **245**, 278, 290, 295, **332**—334, 394, 427, 472, **486**, 489, 501, **514**, 531, **547**

Goram. **201**, **306**.
Gorontalo. **211**.
Gowa. 140, 303.
Gualla Tomqual, *zie* Tongkal.
Guamar, *zie* Wamar.
Guinea (Kust van). 488.
Gujerat. 190, 269—270, 276.
Gujeratten. 207.

H.

Haag (den). 246, 250, 429, 435, 442.
Habbassijs, 330.
Hadramaut. 136.
Haewoeri. 171.
Haidarabad. 46, **235**, 278, **334**.
Halalioe, *zie* Hoelalioe.
Haldi. 340.
Halmaheira, *zie* Djilolo.
Halong. 171, 179, 225.
Harderwijk (Fort). 201.
Haria. 171.
Haroekoe. 33, 58, 130, **171**, 322, *zie* ook Boewangbesi en Oma).
Hatapoetih. 142, **145**, **367**—368.
Hatela, *zie* Attala.
Hatesyly. **130**, 131.
Hatiweh. 171, 179, 210.
Hatoe. **322**.
Hatoeaha. **58**, 59, 61, **130**.
Hatoewa. 336.
Hatou, **322**.
Hatuw, **322**.
Hattapouti, *zie* Hatapoeteh.
Hattuwa, *zie* Hatoeaha.
Heidenen. 76, 227, 355.
Helewalou. 537.
Heneteloe. 336.
Henricus (Fort). 119, 192, 460—**461**, 469, **471**, 550.
Heralieu. **201**.
Hiettesen, *zie* Hitoe.
Hila. 12, **302**.
Hina corla. **444**.
Hindoes. 510.
Hindostan. 276—277, 388, 391.
Hirado. 70, 94, 133, 174, 213, 338, 344.
Hirila corla. **445**.
Hitoe. **12**, 13, 14, **31**, 32, 33, 59, 61, **65**, 71—72, 126, 143, **155**—**156**, 170—**161**, 177, 201, **203**, **210**, **219**, 225, **258**—261, **263**—**265**, **298**—**299**, 300—302, 317, 319—**320**, 322, 324, 336, 422—423, 507.
Hitoelama. **299**.
Hoamohel, *zie* Ceram (Klein-).
Hockseo, *zie* Hok-sioe.
Hoegli. **267**—**269**, 2 0, **282**—283, **286**, 324, **327**, **506**.
Hoelalioe. **58**, 59.
Hoetoemoeri. 171, 225.
Hoewaloi. **130**.
Hok-tsioe. 196, **238**.
Hokkiën. 196, 238.
Hokuko. 214.
Holooy, *zie* Hoewaloi.
Honimoa, *zie* Saparoea.
Hormus. 184, **185**, **191**, 236, 371, 376—**377**, 500.

I.

Ibrahimpatam. 278.
Ihamaoe. **130**, 143, 171, 203.
Ikkeri. 546.
Indianen. 66, 67, 530, 539.
Indië. 3, 6, 11, 24, 86, 95, 99—101, 103, 118, 135, 137, 156, 183, 239, 294, 296, 342, 360, 401, 430—**432**, 435—436, 442—443, 458, 464, 510.
Indrapoera. **346**, **529**, **532**.
Irrekan, *zie* Erikan.
Islam. 122, 170, 217, 303, 463.
Ispahan. 184, 190, 194, **255**, 261, 490, **492**, **551**.
Itam (Ajer), *zie* Ajer Itam.
Iturup. 420.

J. [1]

Jalalpoer. **391**.
Japan. **69**, **70**, **94**, 123, **133**, **172**—**173**, 174, 195, **213**, 214, 243, 284—285, **338**—**339**, **344**, **356**, 358, **419**—**420**, 421, 422.
Japanners. 148, 150, 216, 323.
Java. 4, 56, 145—147, 212, 271, 284, 317, 384, 402, 432, 457, 483—484.
Javanen. 7, 24—25, 67, 88, 91, 123, 125, 147—151, 381, 408, 458, 461, 476.
Jesd. **255**, **551**.
Jesdichast. 255.
Jeso. 420.
Jetigalapato. **445**.
Jezuieten. 511.
Jha. **321**.
Judia, *zie* Ajoethja.
Jokohama. 94.
Junk Ceylon, *zie* Oedjong Salang.

K.

Kabaoe. **58**, 59, 322.
Kafiristan. 330.
Kafirs. 330.
Kailakat. **306**, 307.
Kailolo. **58**, 59, **322**.
Kaitetoe. 12.
Kajoa. 76.
Kakatoer. 533.
Kalatura, *zie* Caliture.
Kalinga. 43.
Kalikoet. 30, 31, **53**—54, 205, **206**, 207, 392, **544**, 545.
Kallu Ganga, *zie* Caliture.
Kalongan. **198**.
Kalpitiya. **445**.
Kamarian. **130**, 269.
Kambeloe, *zie* Cambello.
Kambodja. 284, 384, 408.
Kampong Java. 67.
Kampong Kling. 43—44.
Kanchivarem, *zie* Conjevaram.
Kandy. **81**—83, 95—**96**, 98, 308—**309**, 312, 316, **433**, 441, 447, **449**, 451, 515.
Kanara. 83.
Karanguli. 251, 514, **515**.
Karera. 242.
Karioe. 171.
Karma. **192**, 471, **549**.
Kasongatt. 537.
Kasteel van Verre. 12, 13.
Kayalpatnam. 455, 508—509, 513.
Kayenkolam. **392**, 405.
Kedah. 364, **365**, 366, 402.
Keffing. **201**, 537.
Kei-eilanden. 179, 180, 182, **183**, 203, 323.
Kelacket *zie* Kailakat.
Kelang. **126**, 142, 143, **145**, 171, 179, 239, **321**, **367**, 368, 423.
Kelang (op Formosa). 368, **369**, 386, **387**, 537.
Kelemala. 203.
Kelessiter. **306**—307.
Keliwaroe. **203**.
Khandesh. 276.
Khairabad. **391**.
Kilakarai. 510.
Kilang, *zie* Kelang.
Killemasse. 467.
Killewon. **478**.
Kioeshioe. 69.
Kioto. *zie* Miako.
Kistna. 45, 100, 234, 242, 546.
Kivar (Poeloe) *zie* Poeloe Kivar.
Klein-Ceram, *zie* Ceram (Klein-).
Kleine Soenda-eil., *zie* Soenda eil.
Klingaleezen. 43.
Kloenkoeng. 15.
Ko-long-soe. 244.
Koddiyarap. **82**, **96**.
Koel Gieleejeh. **377**.
Koewakoe. **201**.
Koerilen. 420.
Koilpatam, *zie* Kayalpatnam.
Kondapalli. **234**. **333**.

[1] Men zie ook op I en op Dj.

Kondavir. **234**.
Konkan. 360.
Koromandel (Kust van). 43, **45**—46, **55**, **78**, **83**, **100**, 118, 148—149, **154**—**158**, 192—**193**, **230**—**231**, **234**—**235**, **241**—242, **245**, **250**—252, 267, 276, 285, **289**, **332**, 337, 342, 352, **363**, **394**—**395**, 399, 402, 403, 412, **417**—**418**, **424**, **426**, **452**, **455**, **472**, 474, **486**, **489**, **501**, 503, 505—506, **508**, 514, 520, 532, 543—547.
Kota Waerwijck. 12.
Kottapatnam. **242**, 338.
Kust van Koromandel, *zie* Koromandel.
Kust van Malabaar, *zie* Malabaar.

L.

Labetacke (Labetaka). **23**, 24, **36**, 124.
Laboea (Laboeha). 78, 100, 205.
Lackoeij. 37.
Laddas (Poeloe), *zie* Poeloe Laddas.
Lahore. 389, 390.
Lamahale. **139**, **193**, **462**. *Zie* ook Lamasa.
Lamala, *zie* Lamasa.
Lamakera. **139**, 192, **193**, **462**, 471.
Lamasa. **471**.
Lammakere, *zie* Lamakera.
Lampongs. 19.
Landak. 73, **74**.
Lanoero. 336.
Laonte, *zie* Loente.
Lar. **183**, **184**, 185, 191, **261**, **377**.
Larantoeka. **462**.
Larek. **500**.
Lariki. 171, **322**.
Laristan. 184.
Latoe. **130**, 171.
Latou Tahakeca. **367**, 368.
Lautakka 23.
Lawajong. **471**, 550.
Lei-Timor. 31, 32, **171**, 179, 210, 225.
Lenitoe. 171.
Lesidi. **71**, 72, 176—**178**, **219**, 221, **224**, 240, **321**, 336.
Leijnepilli, *zie* Neijnepille.
Ligor. 400, 408, 415.
Liliboi. 171, **322**.
Limatahoe. 108, 211.
Linga. **384**.
Linggi. 355.
Lisabata. 171, **321**.
Lissiboij, *zie* Liliboi.
Loehoe. 36, 52, 63, 64, **71**, 72, 143, 145, 176, 177, **209**, **219**, 221, **224**, 240, 265, **320**, 321, 335, 367, 422.
Loemekay, *zie* Roemakai.
Loente. 467.
Lolodo. 52.
Lolola. 63.
Longkiau. 439, **440**, 441.
Lontor 11, 23, 36, 37, 123—124, 133, 135.
Luciela. **209**, 318.
Lucipara. **384**.
Lucitello, *zie* Asiloeloe.
Lusitanen, *zie* Portugeezen.

M.

Macao. 173, 195, 339, **344**.
Madagaskar. **360**, **361**.
Madoera (Eiland). 483.
Madras. 55, 84, 101, 251, 502, 515.
Madre, *zie* Madura.
Madura (Britsch Indië). **455**, **504**, 508—**510**, 511, 512, 513, 546.
Madure corla. **445**.
Maetwijck 467.
Maikor. **180**.
Majoe. 52, 63, 321.
Makariki. **130**, 131, 171.
Makassar. 61, 105, 116, 140—142, 217, 220, 263, **303**, 304, **305**—306, 317, 369.
Makassaren. 123, 201, 303—304, 367, 408, 461, 463, 465—466, 469, 476—478.
Makian. 63, **108**—111, 203, 219, 223, **507**.

Makianeezen. 204.
Malabaar (Kust van). **30**, 31, **53**, 55, **205**, 206. 276. **294**, 311, 342, 358, **392**. **405**, 474, 511, **544**, 545.
Malabaren. 288, 330.
Malaka. 12, 41—42, 47, 48, 295, 304, 342, 345, **349**, 353—356, **364**, **365**, 366, 368, 380, 384. **400**, **401**, 402, 403, 408. **414**, **415**, 416, 417, **437**, **438**, 461, **481**—482, **483**—485, 520, 521, **523**, 538. (*zie* ook Maleisch schiereiland).
Malajoe. 50. 51, 65, 109, 200, 229, 424, 507—508.
Malayalam. 544.
Maleiers. 123, 302, 350, 461, 476, 485.
Maleische schiereiland. 15, 48, 69, 345, 364. 365, 400, 437, 520, 528. (*zie* ook Malaka).
Maleye, *zie* Malajoe.
Maliapour. 101.
Malwa. 281.
Mamala. **13**, 126.
Mandogarh, *zie* Mandu.
Mandu. 281.
Mangalore. 392.
Mangul corla. **445**.
Manielo. 13.
Manicabers, *zie* Menangkabauers.
Manila. 51, 62, 195, 239, 344, 369.
Manipa. 52, 63, 71, 171, **175**—177, **321**, 423.
Mannar. **445**.
Manner. 242.
Mansjewake. **252**, **474**, **489**.
Maoe. 171.
Marcane. 546.
Mardika (Kampong). 179, 225.
Mardijkers. 323.
Mariket. 336.
Marloe (Poeloe), *zie* Poeloe Marloe.
Martapoera. **270**, 271.
Massili. 367.
Mazulipatam. 45—**46**, 101, **154**, 194, 231—**233**, 234—**235**, 236—237, 242. **245**—246, 278, 289—**290**, **333**—**334**, 335, 338, 412, **547**.
Matalette. **321**.
Matara, *zie* Mature.
Mataram, 270, **284**, 347—348, 380—381, 385, **483**—**484**, 485.
Mattamir, *zie* Mattau.
Mattau. **272**—273, 275.
Mature. 442, 445, 458.
Mau, *zie* Ihamaoe.
Mauritius. 41, 108, **360**, 362.
Mauw, *zie* Majoe.
Meaco, *zie* Kioto.
Meau, zie Majoe.
Medina. 255, 378—380.
Meghna. 282.
Mekka. 255, 378—380.
Mekkagangers. 484.
Meliapoer, *zie* Maliapoer.
Meloen. **475**.
Melven, *zie* Meloen.
Mempawa. 73, **74**.
Menado. 52. 63.
Menam. 285
Menangkabauers. 350, 353, 354, 476.
Mendapato. **445**.
Meti. 336.
Miako. 70, **214**, 357.
Mieren. **306**—307.
Minda. **306**—307.
Mindanao. 52.
Mocha 136, **137**, 183, 205—206, 232, 278.
Moelato. 203.
Moesi, *zie* Ajer Moesi.
Mohammedanen. 59, 71, 76, 155, 189, 219, 221, 223, 374—376, 510, (*zie ook* Mooren).
Mohore. 52.
Molukken. 11, 13, 23, **50**, **61**, 65—66, **75**, **92**, 99, 104, 107—**108**, **110** **112**, 115, 117—118, 126, 139, 148, 154, 179, 193, **198**, 200, **203** 204, **211**—212, **225**—**227**, 229, **239**, 241, 253, 258, 294, **316**, 319, 322—324, 367, **422**, 457, **507**, 549.
Montipillij. **242**.

Mooren. 76—77, 105, 109, 112, 123, 141, 155, 189—190, 204, 227, 232, 235, 260, 265, 268, 288, 301, 319, 321—323, 328, 330—331, 353, 355, 412, 416, 427, 463, 464, 501, 509, 520, 521, 522, 524, 526, 527, 539, (*zie ook* Mohammedanen).
Moro. 52, 63.
Mortusanagor, *zie* Condawdoe.
Moti. 63, 211.
Motupalli. 242.
Mustafanager, *zie* Kondapalli.
Mysore. 546.

N.

Nagasaki. 133, **173**, **344**, 356—357, 421—422.
Nagavali. 334.
Nailaka, *zie* Poeloe Nailaka.
Naimpilli. 242.
Nalahia. 171.
Nambo (Baai). 420, 421.
Naneer. 242.
Naning. **349**—355. 481, 482—483.
Narayangarh. **340**, 341.
Nareinger, *zie* Narayangarh.
Nassau (Fort of Kasteel). 67, 68, 123—124, 130, 135, 308.
Negapatam. **363**—364, 473.
Negari Sambilan 349, 481.
Negombo. 442—**444**, 445—446.
Negros. 150.
Nellore. 242, 338, 533.
Neijnepille **242**.
Ngofakiaha. 108.
Nieuw-Guinea. 179.
Nioer, *zie* Soengei Nioer.
Nippon, *zie* Japan.
Nizampatam. 100, **242**, 546, (*zie ook* Petapoeli).
Noela. **367**, 368.
Noesalaoet. **171**, 535.
Noesaniwe. 171, **210**, 537.
Noesa Teloe. 13.
Nollot. 143, 203, **321**.
North-Arcot. 83, 489.
Nosbee, *zie* Nossi Bé.
Nossi Bé. **362**.

O.

Odecoet. 338.
Oedjoeng Salang 365, 400—**401**, 414—**415**, 416—417, 437—438, 521, **523**.
Oedjir (Poeloe), *zie* Poeloe Oedjir.
Oehoe, *zie* Ourouw.
Oelat. 171.
Oeli Amin. 336.
Oeli Laala. 336.
Oeliassers. 130, 131, 253, **321**, 535.
Oeloe-Djambi. 175.
Oering. 171, **322**.
Oerong. **201**.
Oetecoer. **338**.
Olangh, *zie* Alang.
Olisieuw. **322**.
Oma. **33**, 34, 58, 171, **322**, (*zie ook* Haroekoe).
Oman (Oma?). **130**.
Ondei, *zie* Ondor.
Ondor. **306**, 307.
Oost-Azië. 15, 173, 214, 295, 368.
Oost-Indië. 29, 47—48, 56—57, 73—74, 82, 110, 135, 148, 429—430, 442—443.
Opeleer. 242.
Oponelewaaij. 474.
Orangdatang. 11.
Oranje (Fort). 65, 112, 214.
Orissa. 276, **332**, **339**—340, 522.
Ormus, *zie* Hormus.
Orontatte, *zie* Ortatan.
Ortatan. **11**, **37**—40, **124**, 135.
Osaka. 357.
Ottemorie, *zie* Hoetoemoerie.
Oudender. **23**, 24, **124**, 166.
Oudh. 390.
Ouglij, *zie* Hoegli.

Oundinner, *zie* Oudender.
Ouratt. 23, 26, **134**.
Ourien. **37**.
Ourouw. **321**.
Ourpaar. 269.
Overijsel 57, 74.

P.

Packan. 214.
Padang. **346**, 529.
Paga. 141.
Pahang. 384, 408.
Pakkang. 214.
Palakollu. 232.
Palar. 251.
Palembang. 291, **347—348**, **380—381**, 382, 384—**386**, 411.
Paler. 242.
Paliacatta, *zie* Pulicat.
Palicol. 232, 332.
Panagie. **355**, 482.
Pancalan. **352**
Pangasar, *zie* Tagoelandang.
Pangim. **430**.
Panpangers. 323.
Paperoe. 171.
Papoea's. 336, 534, 535.
Parava's. 509—510, 513.
Parcattij, *zie* Porakad.
Pariatan. 510.
Parruas, *zie* Parava's.
Patani. **15**—16, 69, 118, 212, 239, 284, 291, 384, 408, 415.
Patientie-golf, *zie* Sachalien.
Patna. **506**.
Patoda. 278.
Pattanam. 513.
Pattikonda. 84.
Patij. 84, 85, 101, 103, 546.
Pedde Godsjan. 242.
Pegu. 232, 268, 412, 520.
Pehoe (Pong-hoe). **196**, 197.
Pelaoe, *zie* Hatoeaha.
Pelauw. 322.
Pembenaer. 31.
Penacur corla. **444**.
Perak. 364, 402, 520, 521, **523**, **538**—541
Perambur. 252.
Percatti, *zie* Porakad.
Permatta. **224**.
Peritpatnam. 510.
Perombeur 251.
Perzen. 486, 547.
Perzië. **183**—191, 206—207, **246—247**, 248—249, **254**, **261**, 294, 365, **370**—372, 379, **490—491**, 494, 496, 524, **550**.
Pescadores. **195**, 196, 197, 214.
Petapoeli. 100, 101, **242**, **289**, 332, 412, 546, (*zie ook* Nizapatam).
Philippijnen. 62, 126, 323.
Piha, *zie* Pisia.
Pinangansen. **242**.
Pippli. 286, **329**, 332, **339**—341, **391**, 505, 506, **522**.
Pisia. **321**.
Pitigal corla. **444**.
Plimbangh, *zie* Palembang.
Poedecherij, *zie* Pondicherri.
Poele Laea, *zie* Poeloe Laddas.
Poeloe Ai. 25, **37**, **39**, 67, 122, 124, 128—129, 161, **163**—170.
Poeloe Berhala. 292.
Poeloe Kivar. **203**.
Poeloe Laddas. 365.
Poeloe Marloe. 203.
Poeloe Nailaka. 133.
Poeloe Oedjir. 180—182.
Poeloe Roen. **37**, **39**, 67, **122**, 124, 128—129, 133, **162**—**163**, 164—170.
Poeloe Toeakara. 92.
Poeloe Wamar. 180.
Poerobs quartieren. **390**.
Poeteh. 225.
Point de Galle. 442, 443, **445**, 448, 451, 458—460, 519.
Poleceere, *zie* Pondicherri.
Ponani. **207**, 392.

Pondicherri. 55, 80, 338, **418**—419, **425**—**426**, 514.
Pondicrerorij. **337**, 419.
Ponnemaelij. 515.
Ponpon. 365.
Porakad. 292—293, **405**—**407**.
Porca, *zie* Porakad.
Porcattij, *zie* Porakad.
Porto Novo. 55, **80**, 394, 418, **424**—**426**.
Portugal en Portugeezen. 4, 5, 7, 12—14, 24—25, 30—35, 41—43, 47—48, 50, 54—60, 62, 66, 68, 73—74, 76, 78—79, 82—84, 87, 90—92, 95—96, 101—103, 106, 116—117, 120, 131, 138, 140—141, 144, 158, 172, 178—179, 184, 192, 205, 207, 220, 247, 256, 258, 267—269, 277, 279—280, 283, 287, 294—298, 304—305, 308—311, 314—315, 318, 321—323, 327, 330, 338—339, 341—344, 348, 350, 357—361, 363—364, 381, 392—393, 397—398, 400, 403, 405—406, 412, 420—421, 425, 429, 430—433, 435, 442—451, 456—461, 470, 476, 481, 495, 508, 510—513, 515, 518, 519, 520, 545, 548, 549.
Poulechera, *zie* Pondicherri.
Priaman. **346**, **529**, 531.
Provintie. 214.
Prurop. 390.
Pulicat. 83—**84**, 85, 100, **101**—103, 158—**159**, 194, **230**—231, **251**—252, 278, 337—338, **395**, **398**—399, 403—**404**, 413, **418**, 426, **427**, 428, 452, 455, **472**—474, **486**, 489, 501, 503—504, 506, 546.
Puttalam. 445.

Q.[1]

Quala Injoor, *zie* Soengei Nioer.
Quala Sadou, *zie* Sadoe.
Quedah, 521, **523**, *zie ook* Kedah.
Queijlola, *zie* Kailolo.
Quindigora corla. **444**.

[1] Zie ook op K en Kw.

R.

Ragimandre. **234**.
Ragourij. **242**.
Rajamahendri. 234.
Rajpoetana. 288, 524.
Rahrahkit. **534**.
Rasimandrie. 333.
Rato. 180.
Rembau. **481**—483.
Roemakai. **60**, 61, **130**, 171.
Roen, *zie* Poeloe Roen.
Rogouron. **242**.
Rohomoni. 58.
Rombow (Romboij), *zie* Rembau.
Roode zee. 136.
Roubouw, *zie* Rembau.
Rosengain. **23**—24, 37, 39, **122**, 124, **128**—129, 133—**134**, **160**, 162, 166.
Rusland. 183.

S.

Saboegoe. 52, 63, **92**—94, 112—**113**, 115.
Saboewe, *zie* Saboegoe.
Sachalien. 420.
Sade. **478**.
Sadoe (Koewala). 294.
Saffragam. 442, 445.
Sahoelau. 171.
Sakai. 357.
Sakkam. 441.
Salama, *zie* Slaman.
Salanga, *zie* Oedjoeng Salang.
Salarouw. **464**.
Salcedo, *zie* Salsette.
Salemme, *zie* Slaman.
Salguadingh. 180.
Salsette. **342**—343.
Sambas. **73**.
Samber. **37**.
Sambilan, *zie* Negri Sambilan.

Samet. 171.
Sana. 136.
Sangi-eilanden. 52, 63, 125, 198.
Sangor, *zie* Singora.
Saoucou, *zie* Sooehoekoe.
Saparoea. **130**, 131, 143, **171**, 203, 321.
Sarangani-eil. 52.
Sataliouw. 275.
Savali. 279—277, 299, 528.
Savoucou, *zie* Sooehoekoe.
Scheherij, *zie* Shihir.
Schetua, *zie* Chetvai.
Schiereiland (Mal.), *zie* Maleisch Schiereiland.
Sebou, *zie* Saboegoe.
Secrecoerij. **486**.
Sefnanat, *zie* Souvenanne.
Selamme, *zie* Slaman.
Sensier, *zie* Gingi.
Sepa. 171.
Sera. **464**, 467.
Serbette. **139**, **471**.
Seroeawan. 171.
Servettij, *zie* Serbette.
Settawour. **489**.
Shajo. 440.
Shidzuoka. 94.
Shihir. 136, **137**.
Shimoga. 546.
Siam. 16, 239, **284**—285, 291, 364, 384, 400, 408, 415, 437.
Siauw. 125, 126.
Siccacol, *zie* Chicacole.
Sicericoerde, *zie* Secrecoerij.
Sikka. 141.
Sila. 171.
Simwater. 85.
Singaleezen. 513.
Singier, *zie* Gingi.
Singelij. **334**.
Singora. 408, 415.
Sinkan. 214, 273—275.
Sinruasina. 101, 103.
Sinsier, *zie* Gingi.
Sint-Helena. **256**, **257**.
Sintang, *zie* Sinkan.
Sinwassena. 84, **546**.
Sirisori. **131**, 171.
Sjiraas. 184, **191**, 261, **377**.
Sjulta. *zie* Djoelfa.
Slaman. **23**—24, **36**, 38, **40**, 123—124, 134—135, 160, 162, 166.
Soahsio. 211.
Soekadana. 73—74.
Soela. 63, **323**.
Soemait. 171.
Soenda-eil. (Kleine). 303.
Soenda Kalapa. 196, 197.
Soengei Nioer. 292, **294**.
Sooehoekoe. **130**, 131, 171.
Soerabaja. 116.
Soeroega. 94.
Soja. **126**—127, 171, 179, **210**, 537.
Solor. 104, 106, 118—**119**, 126, **138** — 141, **192**—193, 295, 342, **460** —**461**, 462, **469**—**470**, 471, 547 —**549**, 550.
Sorresorrij, *zie* Sirisori.
Souvenanne. 467.
Spahan, *zie* Ispahan.
Spanje en Spanjaarden. 44, 49—51, 53, 56, 57, 61, 66, 73—78, 83, 87, 92—93, 95, 99. 103, 111—114, 116—117, 126, 195, 201, 211—213, 226—227, 239, 247, 294, 304, 323, 343, 350, 361, 364, 368—369, 429, 442, 447.
Sriharikata, *zie* Secrecoerij.
Staten-eiland, *zie* Iturup.
St. David (Fort). 503.
St. Domingo (Klooster). 369.
St. Thome. 101, **103**, 363.
Subarnareka. 286.
Suhalij. **279**, 528.
Sumatra. 156, 347.
Sumatra's Noordkust. 345, 346, 529.
Sumatra's Oostkust. 15.
Sumatra's Westkust. **345**, **346**, 520, 528, **529**, 530, 551.
Suratte. 183—184, 206, 233, 246—247, 255, 269, **276**, 277—278, **279**, 287, 294, 296, 330—332, 360, 366,

388—**390**, 391, 435, 520, 521, **523**, 525—528.
Sijandijgotij. 286.

T.

Tagoelandang. 63, **211**.
Tajowan. **197**, **243**—244, 272, 275, 285, 369, 440, (*zie ook* Formosa).
Takarejan. **275**.
Takome. 64.
Talemata. **346**.
Talikot. 46, 55, 83, 295.
Talo. **92**.
Tamil. 544.
Tamilaoe. 171.
Tamsuij. 275, 386.
Tanasserij. 232.
Tandjong boenga. 141.
Tanjore. 313, 363—364, 395, 452, **453**—454, **504**, 546.
Tansjou, *zie* Tanjore.
Tapoeliangh. 275, 440.
Tapti, *zie* Savali.
Tartarije. 420.
Tavore, *zie* Tawiri.
Tawiri. 179, 225, 467.
Taijouan, *zie* Tajowan.
Teka-sia, *zie* 's Dakj.
Texel. 13, 23.
Tegenapatnam. **55**, 78—**79**, 80, 100, 394—**395**, 396, **399**, 418, 424, **425**—**426**, 452, 501, **503**—505.
Tellicotta, *zie* Talikot.
Ternate. 32, 50—**51**, 52, 53, 61, **62**—65, 71—72, 75—77, 92, 94, 99, 105—106, 108—109, **110**—113, 138, 139—140, 142—143, 170, 176, 178, **198**, 200, 209—**211**, 212—213, 217—**220**, 221—223, **225**—226, 228, 229, **240**—241, 258—259, 263, 265, 300, **316**—319, 321—324, 335, 336, 367, 422—**423**, 424, **507**, 508, 534, 536.
Terraparmbaka. **474**.
Tenimber. 180, **464**, 465—469.
Thaiwan, *zie* Tajowan en Formosa.
Ticou. 346, **529**—532.
Tidore. 112, 211—212, 226, 324, 534, 535.
Tidoreezen. 53, 201, 211, 213, 323.
Tifore. 63.
Tihoeale. **130**.
Timor **119**, 120, **138**, **192**, 295, 342, **460**, **469**—471, 547—**549**, 550.
Timorlaoet. **464**—465.
Tindemandalam. 78.
Tinnevelli. 455.
Tiow. 171.
Tirepoplier. 78. **79**, 100, 394.
Tiruchendur, *zie* Tritsenadour.
Tirupati, *zie* Tripati.
Titawai. 171.
Titoelale. 171.
Tobo. **252**. 253, 254.
Toeakara, *zie* Poeloe Toeakara.
Toeban. 24, 177, **203**, **210**, **266**, 322.
Toegoeai. 211.
Toehaha. 171.
Tokio. 70.
Toelang. 275.
Toeloeti. 171.
Toetra. 37.
Tolasuacq. **440**.
Tolo. 92.
Tommalapeenta. **338**.
Tonda Madalam. 543.
Tondemanatam. **399**.
Tongkal (Koewala). 292, 408.
Touchwane. **92**.
Tougouave. 211.
Tourron. **193**.
Trangan. 180.
Travacan. 274.
Travancore. 392.
Tresandoer, *zie* Tritsenadour.
Trichendoor, *zie* Tritsenadour.
Trincomalee. **82**.
Tripati. 251.
Tritsenadour. 509.
Trong. **139**, **471**.
Tschaija. 415.
Turken. 190, 330, 376.

Turkije. 136, 447.
Tutewanangh. 180.
Tuticorin. 508—**510**, 511—**512**, 513.
Tyrekonnemale, *zie* Trincomalee.

U.

Udacahapato. **445**.
Uliasser, *zie* Oeliasers.
Unipala corla. **444**.
Urup. 420.
Utrecht. 57, 74.

V.

Valginis. **440**.
Vanghsor. **440**.
Veere. 249.
Vellore. 83, **101**, 337, 472.
Vengurla. 296, 343, **358**, 359, **360**.
Verse revier. **480**.
Victoria (Kasteel). 32, 33, 35, 58, 170, 172, 179, 253, 299, 301—302, 318, **320**—322, 368, 535—537.
Vili corla. **445**.
Visiapoer. 295, **359**—360, 394.
Visscherskust, *zie* Costa da Pescaria.
Vizagapatam. 334.
Vizianagar. 55.
Vizianagram. 36.
Voor-Indië. 30, 43, 96, 190, 195, 205, 247, 276—277, 295, 352, 363, 365, 369, 392, 394, 460, 486, 520.
Vordate. **464**, 465.
Vijatoe. **475**, 480.
Vijayanagar. 46, 83, 101, 295, 337, 455.
Vijayapur, *zie* Bijapoer.

W.

Wai. 171.
Wai Poeteh, *zie* Poeteh.
Wakal. 126.
Wakasihoe. **322**.
Walen. 476.
Wamar, *zie* Poeloe Wamar.
Wanckan. **274**.
Wasia. 171.
Watilette, *zie* Matalette.
Watoumera. **475**, 480.
Waweloer. **474**.
Wayer. **23**—24, **37**, **134**, 162, 166, **183**.
Weligama, *zie* Biligam.
Wenkata. 251.
West-Indië. 442, **443**.
Weumbaka. 474.
Wildenda. 334.
Wilhelmus (Fort). 480.
Willemstad. 64.
Windhya-geb. 276.
Woccasiva, *zie* Wakasihoe.
Woclel. 192.
Wodgier, *zie* Oedjir.
Wokam. 180.

X.

Xalipha [1] (Bandaer). **346**.
Xula. 52.

Y.

Yedo. 70, 214, 344, 357, 419, 420, 422.
Yemen. **136**—**137**.
Yle **478**.

Z. [2]

Zeeland. 57, 62, 74, 139, 154.
Zeeland (Factorij). 277.
Zeelanders. 62—65, 79—80, 84, 87, 102, 545.
Zeelandia (Fort). 214—216, 274—275, 441.
Zentuwa, *zie* Chetvai.
Ziakarata, *zie* Djakatra.
Zjulfa, *zie* Djoelfa.
Zuidooster-eilanden. 463, 465.
Zuidwester-eilanden. 462.
Zweden. 246.

[1] Schrijffout voor Calipha.
[2] Zie ook op S.

LIJST VAN EENIGE VREEMDE WOORDEN EN UITDRUKKINGEN.[1]

A.

Ackerkera (akarakara?). 331, een geneesmiddel (Rad. Pyrethri).
Afuli. 361, 362.
Alphandigo. 287.
Amarauwen. 280.
Anachoda, schipper.
Areecq. 289.
Armosijnen. 121.
Asivan (ajuvan?). 331.
Assta. 530.
Atimaad Dauleh. 378.
Atteeus (atee?). 331, een geneesmiddel (Aconitum heterophyllum).

B.

Baar. 12, 19, 20, 540.
Baffta. 530.
Balaijer. 14.
Bandar. 154.
Bangazaar. 547.
Bantell tyckell. 120.
Barra. 294.
Batutulo dialandt (djalan?). 120.
Betsinaeck. 331.
Bas. 139.
Beeghbenossa (begbanopsha). 331, een reukwerk, enz. (Iris florentina).
Beglerbeij. 136.
Beli-belian. 29.
Benjawijn. 288.
Bethille. 530.
Bidoor. 540.
Bonne s'joncan. 487.
Bitchiaringe. 178, 182.
Bits. 401.
Bramma. 331.
Bringie (bringal?). 331, een groente (aubergine).

C.[2]

Caffilach. 373, karavaan.
Cambijla. 331, een geneeskrachtige plant (Mallotus philippinensis).
Candi. 206, 393.
Cangan. 530.
Cannagon. 287.
Canneell de matte. 311, wilde kaneel.
Capiteijn laout. 198.
Capitaen mayor (capitão mor). 6, 7, 119.
Carabaen bassi. 188.
Cardamon. 311, 517.
Carge. 491.
Cartouw. 79.
Casges (cassies). 105.
Cassa. 351.

---

[1] Het getal achter het woord geplaatst duidt aan de bladzijde, waar het woord verklaard, althans aangetroffen wordt. Niet alle woorden heb ik kunnen verklaren. Sommige van diegene, welke slechts eenmaal voorkomen, heb ik niet in deze lijst opgenomen. Ik volgde hierbij natuurlijk in de eerste plaats de spelling, die ik in den tekst aantrof, niet de spelling, zoals zij moet zijn.

[2] Men zie ook op. K.

Cassta. 314.
Castige. 499.
Catho ofte cattie. 288.
Cathooll. 331.
Catseur (katsareya?). 331, geneesmiddel.
Caull. 55.
Cazi. 551.
Champan. 456.
Chelas. 530.
Cheleas. 434.
Cherceyll. 155.
Choppadellalla. 46, tjap adiloellah.
Choron (Sultan). 268.
Chijser. 470.
Citchil, *zie* Kaitjil.
Clappus. 134.
Coebaeij. 358.
Cojang. 305.
Combon. 196.
Comolaedt. 402.
Conservo. 289.
Corgie. 139.
Corle. 444.
Coupan. 305.
Coutewael. 487.
Crusado. 351.
Curcuma. 331.

D.

Daetchin. 292. 540.
Dalweij. 427.
Daroga. 184.
Dati. 59.
Derham. 20.
Dessave. 459.
Dewa-agoeng. 15.
Dienaer. 371.
Dievadores. 236.
Digomitij. 242, een soort belasting.
Diwaan. 371.
Djoelfallijn. 190.
Duan, *zie* diwaan.
Duiwan. 269.
Duwans boek. 235.

E.

Egomitij. 242, een soort belasting.

F.

Fanum. 473.
Fausdaer. 489.
Ferde. 100.
Ferman. 46.
Fregat de remos. 310.
Fuli. 361, 362.
Fust. 99.

G.

Galaenen. 416.
Gantangh. 221.
Gasto. 462.
Gentif. 159.
Ges. 331.
Gilem. 216.
Gnadjo. 144.
Gobar. 409.
Goteling. 79.
Gougell (gingili?). 331, sesam.
Gougou. 211.
Gousij. 185.
Guinees lijwaet. 530.

H.

Halm. 331.
Harle (harala??). 331, Cynodon dactylum, hondstand.
Hartall (atal?). 331, auripigment, een kleurstof.
Hatib. 336.
Hinge. 289.

I.

Iman. 72.
Indigo bijana. 288.
Indigo chirchees. 288.

J.

Jogie. 331.
Joncan. 230.
Jurou pancallaen. 353.

K.

Kadi. 551.
Kaïtjil. 75.
Kannekijn. 530.
Katjang. 119.
Katta (kath). 331, Acacia catechu.
Keitsjo (kecho). 70.
Kelaanter. 376.
Kerisjoo. 70.
Kimalaha. 71.
Koerakoera. 59.

L.

Lack. 279.
Lebe. 135.
Legia. 491.
Loerij. 394.
Louge batte. 120.

M.

Maallkanginij. 331, boommoorder (Celastrus montanus).
Maes. 20, 216.
Maes trae. 365.
Maghsiera. 331.
Mamoedij. 288.
Man. 288.
Mandorijn. 121.
Mangkoeboemi. 3.
Mansel. 373.
Mansjaag. 491.
Mantimentos. 313.
Mardijcker. 77.
Marinjo. 264.
Matacau. 266.
Matsieres. 331.
Melavisall. 242, een soort belasting.
Mes. 20.
Mesdjid. 59.
Moelawizaal. 335.
Mogadon. 343.
Morador. 340.
Mossaphij. 300.
Mucker. 188.

N.

Nachoda. 118.
Naïk. 55.
Negari. 60.
Nengo. 70.
Ngofamanjirah. 92.
Niquania. 530.
Nisien. 358.
Nosetape. 322, een inlandsche titel op Ambon.

O.

Oelilima. 34.
Oelisiva. 24.
Oellfallijnen. 190.
Oeloebalangh. 482.
Ojah Berckelangh. 285.
Omerae. 372.
Oole. 251.
Orangkaja ampat. 31.
Orangkaja. 59.
Orang Kling. 43.
Orang mardaheka. 77.
Ostagier. 537.

P.

Packenbeedt. 331.
Pagode. 452.
Pancado. 357.
Pangayen. 59.
Panglima. 529.
Pardauw. 473.
Parrang. 121.
Patangatin. 511.
Patih. 3.
Patool. 127.
Percallen. 530.
Peys. 288.
Phra-khlang. 285.
Pilaar, pilaarmat. 20.
Pion. 456.
Pitjens. 271.

Pitsjaringe, *zie* bitchiaringe.
Ps. 402.
Pullerij. 335.

R.

Radarij. 185.
Ragien. 231.
Rampetter (ramputrie). 331, valsche macis.
Reaal. 19.
Reaal van aghten. 16.
Realen piddangh. 346.
Rejal. 20.
Roeba roeba. 29.
Ropia. 282, 523.
Roosoot. 331, berberis.
Rosenobel. 29.
Rubba-rubba, *zie* Roeba-roeba.
Ruijnas. 289.

S.

Sadaer. 188.
Salahakan. 71.
Salempoeri. 530.
Samorijn. 30.
Samudri. [1] 30.
Sandel (Hand van). 104.
Sarasse. 402, 409.
Sarasse leij de Coetchin. 402, een kleed naar het voorschrift (allooi, lei, Portugeesch) van Cochin.
Sarsamel. 290.
Saijet (sajjid). 268.
Schaal (échelle). 137.
Sengadji. 92.
Serlaskeer. 522.
Serongie. 331.
Siap (tjap) en siappen. 288.
Siomping. 197.
Sioncan, *zie* joncan.
Sirih pinang. 120.
Sjahbandar. 11.
Sjeliase (gelias, galjas). 341.
Sjoogoen. 70.
Soamendij. 331.
Spaansche mat 20.

T.

Tacco. 288.
Tael. 19, 216.
Taffta-zijde. 90.
Tanette. 107.
Tanga. 352.
Tangh. 352, 462.
Tappe sarasse. 409.
Tassarijf. 236.
Tercunano. 190.
Tertarre. 475.
Thoman. 492.
Thonij. 456.
Tjarik pati. 7.
Tomagon. 350.
Tomallper. 331.
Touchedaer. 282.
Toutock. 196.
Touwack. 140, 462.
Triaquel. 520.
Trocque. 456.
Tserijta. 331.
Tjap. 59.

V.

Valiadoor des hortes. 351.
Vigiadoor, visiadoor. 159, 404.

W.

Wanckan. 410.
Wasier. 497.

---

[1] Op bldz. 30 is de schrijffout „Samundri" tweemaal blijven staan.